

MUZEUL JUDEȚEAN “ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

ANUARUL MUZEULUI JUDEȚEAN
“ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI

XXXV

2014

editura pim

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

MUZEUL JUDEȚEAN „ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI

**ACTA MOLDAVIAE
MERIDIONALIS**

XXXV

2014

EDITURA PIM
Iași, 2015

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

Colegiul de redacție

**ALBERT GRECU, CIPRIAN LAZANU,
LAURENȚIU CHIRIAC, MIHAI CRISTIAN ȘELARU,
MARIAN ANTONIU, LIVIU PREUTU-GRIGORE**

Coperta

LIVIU PREUTU-GRIGORE

Orice corespondență se va adresa Muzeului „Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, Vaslui, telefon/fax: 0235-311626, e-mail: museumvs@yahoo.com; museumvs@gmail.com

Toute correspondance sera envoyée à l'adresse: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, Vaslui – Roumanie, tel/fax: 0235/311626, e-mail: museumvs@yahoo.com; museumvs@gmail.com

Richten Sie bitte jedwelche Korrespondenz an die Adresse: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, Vaslui - Roumănen, tel./fax: 0235/311626, e-mail: museumvs@yahoo.com; museumvs@gmail.com

Please send any mail to the following adress: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, Vaslui - Romania, tel./fax: 0235/311626, e-mail: museumvs@yahoo.com; museumvs@gmail.com

Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui nu își asumă răspunderea pentru conținutul articolelor publicate, aceasta aparținând în totalitate autorilor. În acest sens, rugăm colaboratorii noștri să trimită materialele redactate după normele științifice și numai în format electronic.

ISSN : 0257 - 7372

Editată de Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

ABREVIERI – ABREVIATIONS – ABBREVIATIONS – ABKÜRZUNGEN

AARMSI = Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, București.

AB = Arhivele Basarabiei

ACMI = Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, București.

ACNSAS = Arhiva Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității.

Acta Arch. = *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Budapesta.

ActaMM = *Acta Moldaviae Meridionalis* - Anuarul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, Vaslui.

AEH = Anuarul Eparhiei Hușilor, Editura Episcopiei Huși, Huși.

AER = Anuarul Eparhiei Romanului, Editura Episcopiei Romanului, Roman.

AGA = Anuarul de geografie și antropogeografie, București.

AGMB - Arhivele Generale Militare București

AIIX = Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași.

AIIAI = Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași.

AIIN = Anuarul Institutului de Istorie Național Cluj, Cluj - Napoca.

A.N.C.E. Prahova = Asociației Naționale Cultul Eroilor „Prahova”.

ANIC - Arhivele Naționale Istorice Centrale

A.M.A.E = Arhivele Ministerului Afacerilor de Externe.

A.M.R. Pitești = Arhivele Militare Române Pitești.

AN - DMB = Arhivele Naționale - Direcția Municipiului București.

A.N.I.C = Arhivele Naționale Istorice Centrale.

ArhMedie = Arheologia Medievală, Uniunea Arheologilor Medieviști, Reșița.

ArhMold = Arheologia Moldovei, Institutul de Arheologie Iași, București.

ArheologijaS = *Arheologija Sofia*. Institutul de Arheologie și Academia de Științe, Sofia.

Arh. N. Vrancea – Arhivele Naționale Vrancea

ArhStBuc = Arhivele Statului București.

ArhStIași = Arhivele Statului Iași.

AT = *Ars Transilvaniae*, Revista Institutului Național de Istorie și Artă, Cluj.

Balcania = *Balcania* - Revista Institutului de Studii Balcanice, București.

BCMI = Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București.

BEH = Buletinul Episcopiei Huși, Editura Episcopiei Huși, Huși.

Bibl Acad Rom. = Biblioteca Academiei Române, București.

BMI = Buletinul Monumentelor Istorice, București, Direcția Monumentelor Istorice, 1970-1975 și 1990-2002 (serie nouă).

BO = Biroul Oficial.

BOR = Biserica Ortodoxă Română, Patriarhia Română, București.

BR = Buciumul român, București.

BSNR = Buletinul Societății Numismatice Române, București.

București = București - Revista Muzeului și Pinacotecii Municipiului București.

Carpica = Carpica – Anuarul Muzeului de Istorie „Iulian Antonescu” Bacău, Bacău.

Călători străini... = Călători străini despre Țările Române, vol. I - IX, coordonator Maria Holban, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1968 - 1996.

C.C. al P.C.R = Comitetul Central al Partidului Comunist Român.

CDM = Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului - București, vol. I - V, *Arhivele Statului București*, 1957 - 1975.

CJCPCT Vaslui = Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Vaslui

CI = Cercetări istorice, Complexul Național Muzeal „Moldova” Iași.

CL = Convorbiri literare, Iași.

Crisia = Crisia - Culegere de Materiale și Studii, Muzeul Crișurilor, Oradea.

CMI = Comisia Monumentelor Istorice

C.N.S.A.S. = Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității.

CRIFST = Comitetului Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii al Academiei Române

CSMP = Comisia Superioară a Monumentelor Publice, București.

Dacia NS = Dacia, Nouvelle Serie. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București.

Danubius = Danubius – Anuarul Muzeului de Istorie Galați, Galați.

DC = Direcția pentru Cultură

DIE = Direcția de Informație Externă.

DIR, A, = *Documente privind istoria României, A. Moldova, veacurile XIV-XVII (1384-1625)*, 11 volume, București, Editura Academiei, 1951 - 1995.

DGIE = Direcția Generală de Informație Externă

D.J.A.N. Buzău = Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Buzău .

D.J.A.N.(I.) Iași = Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași

D.J.A.N. Vaslui = Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Vaslui.

D.J.A.N. Vrancea = Direcția Județeană Arhivelor Naționale Vrancea.

DPGS - Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale

DR = Documente răzeșești, Bârlad, 1932-1934.

DRH, A, = *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. I - XXIII, București, Editura Academiei Române, 1968 - 1996.

Doc. bârlădene = *Documente bârlădene*, vol. I - V, Bârlad - Huși, 1911 - 1926.

FMIL = Foaie pentru minte, inimă și literatură, București.

FRN = Frontul Renașterii Naționale

FTJVs = Fondul Tribunalului Județului Vaslui.

GB = Glasul Bisericii, Mitropolia Olteniei, Craiova.

Ghibănescu Gh., *Surete și izvoade* = *Surete și izvoade*, vol. I - XXV, Iași - Huși, 1906 - 1933.

GM = Glasul monahilor, Mitropolia Română, București.

Hierasus = *Hierasus* - Anuarul Muzeului Județean Botoșani, Botoșani.

II = Însemnări ieșene, Iași.

IN = Ion Neculce, Buletinul Muzeului Municipal Iași, Iași.

Iorga N., *Stud. și doc.* = *Studii și documente cu privire la Istoria Românilor*, 34 volume, București - Vălenii de Munte, 1906 - 1916.

JL = Junimea literară, Iași.

MA = Mitropolia Ardealului, Editura Mitropoliei Ardealului, Cluj-Napoca.

M.A.I. = Ministerul Afacerilor Interne

Materiale = Materiale și cercetări arheologice, București.

MC = Miron Costin, Bârlad.

MCA – DA = Ministerul Cultelor și Artelor - Departamentul Artelor.

MCIP = Ministerul Culturii și Instrucțiunii Publice.

MemAntiq = *Memoria Antiquitatis. Acta Musei Petrodavensis*, Piatra Neamț.

MI = Magazin istoric, București.

MIA = Monumente Istorice și de Artă, București.

M.J.O.R = Monitorul, Jurnal Oficial al României.

MO = Mitropolia Olteniei, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova.

M.O. = Monitorul Oficial.

M.Oastei = Monitorul Oastei.

Mousaios = Revista Muzeului Județean Buzău.

MMS = Mitropolia Moldovei și Sucevei, Revista Mitropoliei Moldovei, Iași.

MNIR = Muzeul Național de Istorie a României, București.

OPCN = Oficiul pentru Patrimoniu Cultural Național

PCdR = Partidul Comunist din România

Pontica = *Pontica. Acta Musei Tomitani*, Constanța.

PT = Păstorul Tutovei, Bârlad.

P.M.R. = Partidul Muncitoresc Român.

RA = Revista arhivelor, București.

RESEE = Revue des Études Sud-Est Européennes, București.

RI = Revista istorică, București, 1974-1979.

RIM = Revista de Istorie a Moldovei

RIR = Revista istorică română, București, 1915-1946.

RM = Revista muzeelor, București

SAI = Studii și articole de istorie, București.

SCI = Studii și cercetări istorice, Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” Iași, Iași.

SCIA = Studii și cercetări de istoria artei, București.

SCIV(A) = Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie), București.

SCN = Studii și cercetări de numismatică, București.

SCSI = Studii și cercetări științifice de istorie, Iași.

SMIM = Studii și materiale de istorie medie, București.

ST = Studii teologice, Sibiu.

S U M A R

Dan MATEI: <i>Despre castrele din Dacia și analogizările în care sunt implicate</i>	1
Sorin LANGU: <i>Cercetări românești de numismatică tătară</i>	14
Laurențiu CHIRIAC: <i>Timpul creștin în Occidentul Medieval – o “îndumnezeire” a duratei</i>	18
Maria POPA, Doina ROTARU: <i>Ctitoria spătarului Ștefan Angheluță: Biserica „Nașterea Maicii Domnului” din Chițoc (com. Lipovăț, jud. Vaslui)</i>	29
Sorin LANGU: <i>Politic și economic în Moldova începutului de secol XVII: Nicoară Baltag</i>	58
Costin CLIT: <i>Documente inedite privind istoria satului Cordeni și a moșiilor din jur (1648-1845)</i>	63
Costin CLIT: <i>Însemnări de pe carte veche (1691-1900)</i>	86
Valeriu LUPU: <i>Relația spiritualitate-cultură în Evul Mediu românesc</i>	157
Andrei CREȚU: <i>Pomelnicul slujitorilor Bisericii "Sfântul Mare Mucenic Gheorghe" din Laza</i>	167
Adrian BUTNARU: <i>Neamul Iamandieștilor de la Prut</i>	182
Marian BOLUM: <i>Bancnote emise de Banca Națională a României și de Ministerul Finanțelor în timpul domniei regelui Ferdinand</i>	195
Mircea TĂNASE: <i>Manevrele militare regale din toamna anului 1894 în județul Vaslui</i>	217
Constantin CHIPER: <i>100 de ani de la izbucnirea Primului Război Mondial</i>	222
Marius RĂDULESCU, Mihai-Cristian ȘELARU: <i>Principalele arme din dotarea trupelor române în Primul Război Mondial</i>	228
Alin SPÂNU: <i>Starea de spirit în Moldova de est la începutul Primului Război Mondial (august 1914)</i>	260
Victorița ANECULI: <i>Instituțiile germane de ocupație (1916-1918)</i>	267
Gianina Cristina CHIRILĂ: <i>Școala primară mixtă din Muntenii de Sus în anii Primului Război Mondial</i>	284

Constantin FOCȘA: <i>Ion Antonescu și Războiul de Întregire a României (1916-1919)</i>	290
Melania IONESCU, Nicolae IONESCU: <i>Aspecte din învățământul vasluian în anii 1944-1947</i>	300
Oltea RĂȘCANU GRAMATICU : <i>Artileria bârlădeană în acțiune</i>	321
Adrian PUIȘORU: <i>Consolidare, restaurare și amenajare la Palatul Alexandru Ioan Cuza – Ruginoasa</i>	336
Ioana Maria BAITANU: <i>Obiecte de patrimoniu de natura anorganică. Metode noi de conservare</i>	342
Aurora-Florentina ILIE: <i>Minima intervenție asupra drapelurilor în procesul de restaurare</i>	348
Alexandrina CUTȚUI: <i>Metodologia restaurării și conservării lemnului policrom afectat de atac biologic</i>	359
Ion CRISTEA: <i>Restaurare unei piese de harnășament</i>	367
Corneliu HOBINCĂ: <i>Restaurarea și conservarea unui bust de bronz</i>	373
Ion CRISTEA: <i>Ceasul cu carillon din turnul Palatului Culturii din Iași. Sonorizarea și amplificarea sunetului în orașul Iași efectuată în 1970 de la ceasul din turnul Palatului</i>	376
Liviu PREUTU-GRIGORE: <i>Prezervarea imaginii cinematografice</i>	380

S U M M A R Y

Dan MATEI: <i>On the castra from Dacia and the comparisons in which they are involved</i>	1
Sorin LANGU: <i>Romanian Numismatic Research Tatar</i>	14
Laurențiu CHIRIAC: <i>The Christian time in Medieval West - a "deification" of duration</i>	18

Maria POPA, Doina ROTARU: <i>The “Virgin Mary’s Birth” Church, Chițoc village, Lipovăț commune, Vaslui county – built by sword bearer Ștefan Angheluță</i>	29
Sorin LANGU: <i>Political and economic Moldova beginning of the seventeenth century: Nicoară Baltag</i>	58
Costin CLIT: <i>Unpublished documents history Cordeni Village and surrounding estates (1648- 1845)</i>	63
Costin CLIT: <i>The notes on the old books (1691-1900)</i>	86
Valeriu LUPU : <i>Relationship spirituality and culture in the Middle Ages Romanian</i>	157
Andrei CREȚU: <i>The diptych servants the church "St. George the Martyr" in village Laza</i>	167
ADRIAN BUTNARU: <i>The Iamandy Nation from region Prut</i>	182
Marian BOLUM: <i>Banknotes issued by the National Bank of Romania and the Ministry of Finance under King Ferdinand</i>	195
Mircea TĂNASE: <i>Royal military manoeuvres in the autumn of 1894 in vaslui county</i>	217
Constantin CHIPER: <i>100 years after the outbreak of the World War I</i>	222
Marius RĂDULESCU, Mihai-Cristian ȘELARU: <i>Major weapons belonging to the romanian troops in World War I</i>	228
Alin SPÂNU: <i>The situation in Eastern Moldova al the beginning of the World War I (august 1914)</i>	260
Victorița ANECULI: <i>German institution of occupation (1916-1918)</i>	267
Gianina Cristina CHIRILĂ: <i>Mixed primary schools from Muntenii de Sus years World War I</i>	284
Constantin FOCȘA: <i>Antonescu et l'ensemble de la Roumanie guerre (1916-1919)</i>	290
Melania IONESCU, Nicolae IONESCU: <i>Aspects teaching system between 1944-1947</i>	300
Oltea RĂȘCANU GRAMATICU : <i>Birladean artillery in action</i>	321

Adrian PUIȘORU: <i>Consolidation, restoration and landscaping at the Palace Alexandru Ioan Cuza – Ruginoasa</i>	336
Ioana Maria BĂITANU: <i>Items heritage inorganic nature. New methods of conservation</i>	342
Aurora-Florentina ILIE: <i>Low intervention in the restoration flags</i>	348
Alexandrina CUȚUI: <i>Methodology restoration and conservation of polychrome wood affected by biological attack</i>	359
Ion CRISTEA: <i>Restoration of pieces of harness</i>	367
Corneliu HOBINCUI: <i>Restoration and conservation of a bronze bust</i>	373
Ion CRISTEA: <i>Carillon clock tower Palace of Culture . The sound and sound amplification carried out in 1970 in the city of Iasi from the clock tower of the Palace</i>	376
Liviu PREUTU-GRIGORE: <i>The preservation of the cinematographic image</i>	380

DESPRE CASTRELE DIN DACIA ȘI ANALOGIZĂRILE ÎN CARE SUNT IMPLICATE*

Dan MATEI

V.-V. M. dedicata

Cuvinte cheie: *Dacia, castra*, aspecte și descoperiri arheologice, analogizări

Keywords: *Dacia, castra*, aspects and archaeological discoveries, comparisons

Abstract

In the following, it is emphasized on the good possibilities of comparison from the available informational block on the Dacian castra.

Se recurge deseori în cercetarea castrenă la analogizări ori raportări ale unor aspecte și descoperiri arheologice proprii a două (ori mai multe) caste aflate uneori la mare distanță. Apartenența la un sistem militar mai mult sau mai puțin unitar precum și arhitectura lor pregnant tipizată facilitează aceste întreprinderi. Deși există diferențe – uneori considerabile – între arhitectura fortificațiilor europene, celor orientale sau nord-africane de mai mici dimensiuni¹.

În ansamblu și în mod firesc, castele din *Dacia* se înscriu din punct de vedere arhitectural în cele specifice arealului european², atât cât există un specific al acestora.

Dacă s-au efectuat analogii privind castele, nici comparațiile între diferite segmente de frontieră nu au lipsit. Iar demersurile nu s-au redus doar la punctarea unor chestiuni teoretice³. Putem cita o succintă dar bună tratare generală⁴. S-a efectuat de pildă o confruntare între frontiera târzie a *Britanniei* cu altele ale vremii⁵ sau între

* Rândurile de mai jos originează în comunicarea cu același titlu susținută la *Sesiunea de comunicări științifice a doctoranzilor în istorie*, ediția a IX-a, Cluj-Napoca, 30-31 Mai 2014 (Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de istorie și filosofie, Școala doctorală „Istorie. Civilizație. Cultură”).

¹ Pentru această ultimă constatare, cf. David J. Breeze, *The frontiers of Imperial Rome*, Pen & Sword Military, Barnsley, 2012 (reprint; first published 2011), p. 177.

² Cf. Nicolae Gudea, *Dacia Porolissensis I. Contribuții la o bibliografie a istoriei militare și la un scurt istoric al cercetărilor*, în „Revista Bistriței”, 14, 2000, p. 360.

³ Igor Kopytoff, *The Roman frontier and the uses of comparison*, în Patrice Brun, Sander van der Leeuw, Charles R. Whittaker (sous la dir.), *Frontières d'Empire. Nature et signification des frontières romaines. Actes de la Table Ronde Internationale de Nemours*, 21-22-23 mai 1992. Mémoires du Musée de Préhistoire d'Ile-de-France no. 5, Ed. A.P.R.A.I.F., Nemours, 1993, p. 143-147; v. și William S. Hanson, *Across the frontier: adressing the ambiguities*, în Willy Groenman-van Waateringe, Bart L. van Beek, Willem J. H. Willems, Simon L. Wynia (ed.), *Roman Frontier Studies 1995. Proceedings of the XVIth International Congress of Roman Frontier Studies*. Oxbow Monograph 91, Oxbow Books, Oxford, 1997, p. 373.

⁴ David Breeze, *op.cit.*, în spec. 177-180 (Ch. *A comparison of frontiers*), 85-91, și *passim*.

⁵ Rob Collins, *Hadrian's Wall and the Collapse of Roman Frontiers*, în Ángel Morillo, Norbert Hanel, Esperanza Martín (eds.), *Limes XX. XX congreso internacional de estudios sobre la frontera romana*, León (España), Septiembre, 2006. *Anejos de Gladius* 13, Consejo superior de

frontiera romană europeană și cea orientală pentru epoca Principatului⁶. O abordare aparte a tratat poziția punctelor fortificate normande față de fostele fortificații romane – mai ales militare –, și convergența lor către acestea în Wales (Țara Galilor)⁷. În sfârșit, priviri paralele asupra unor problematici între frontiera romană și cea a Chinei din timpul dinastiei Han timpurii⁸, între frontiera romană și cele chino-mongolă respectiv cea vestică a Statelor Unite ale Americii⁹, ori între frontiera romană din Germania modernă (cea germano-raetică mai precis) și linia fortificată „Westwall” sau „Siegfriedlinie” (instaurată de către naziști cu puțin înaintea celei de-a doua conflagrații mondiale la granița cu Franța, Luxemburg, Belgia și Olanda)¹⁰, indică profunzimea comparațiilor în care frontiera Imperiului Roman este implicată astăzi în scrisul istoric.

S-au făcut deja numeroase comparații între frontiera dacică și cea germano-raetică, unele dintre acestea – și cu deosebire dintre primele efectuate – sesizate ca improprii¹¹. În aplecarea asupra liniei defensive de peste Olt, e de menționat aici și

investigaciones científicas, Instituto histórico Hoffmeyer. Instituto de arqueología de Mérida, Ediciones Polifemo, Madrid, 2009, vol. 1, p. 193 sq.

⁶ Zsolt Visy, *Similarities and differences in the late Roman defence system on the European and eastern frontiers*, în Philip Freeman, Julian Bennett, Zbigniew T. Fiema, Birgitta Hoffmann (ed.), *Limes XVIII. Proceedings of the XVIIIth International Congress of Roman Frontier Studies held in Amman, Jordan (September 2000)*. British Archaeological Reports International Series 1084 (I, II), Oxford, 2002, vol. 1, p. 71-75.

⁷ Donald Moore, *Roman and Norman military sites in Wales: a comparison of two frontiers*, în Jenő Fitz (Hg.), *Akten des XI. internationalen Limeskongresses (Székesfehérvár, 30.8-6.9.1976)*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977, p. 19-34.

⁸ David F. Graf, *Rome and China: some frontier comparisons*, în Zsolt Visy (ed.), *Limes XIX. Proceedings of the XIXth International Congress of Roman Frontier Studies held in Pécs, Hungary, September 2003*, University of Pécs, Pécs, 2005, p. 157-165; v. și Visy Zsolt, *Similarities and differences in the conservation and settings of the Great Wall in China and the Limesromanus as listed and planned World Heritage Sites*, în 15th ICOMOS general assembly and international symposium: Monuments and sites in their setting – conserving cultural heritage in changing townscapes and landscapes, 17-21 Oct. 2005, Xi'an, China, on-line pe: <http://openarchive.icomos.org/302/> (accesat 16.08.2015).

⁹ Stephen L. Dyson, *The role of comparative frontier studies in understanding the Roman frontier*, în Dionisie M. Pippidi (ed.), *Actes du IXe congrès international d'études sur le frontières romaines*, Mamaia, 6-13 septembre 1972, Ed. Academiei, Böhlau Verlag, București, Köln, Wien, 1974, p. 280-283.

¹⁰ Wolfgang Moschek, *Hitlers Limes*, în „Der Limes”, 4, 2010, 1, p. 31.

¹¹ Constantin Daicoviciu, *Dacica. Studii și articole privind istoria veche a pământului românesc*. Bibliotheca Musei Napocensis I, Comitetul de stat pentru cultură și artă, Muzeul de istorie Cluj, [Cluj], [1970], p. 249 (pagină din studiul *Dacica. În jurul unor probleme din Dacia romană*, inițial publicat în „Anuarul Institutului de Studii Clasice”, 2, 1933-1935 (1936), p. 240-256); István Ferenczi, *Contribuții la problema limesului de vest al Daciei (partea I)*, în „Studii și Cercetări de Istorie Veche”, 10, 1959, 2, p. 337 sq.; 343, n. 1, 5; 346 sq., 350; idem, *Die Erforschung des römischen Limes auf den höhen des Meseşgebirges (ein Vorbericht)*, în „Dacia N.S.”, 11, 1967, p. 143 sq., 148 cu n. 18 și Abb. 8; idem, *Observații cu privire la sistemul și caracterul așa-zisului „limes dacicus”*, în „Acta Musei Napocensis”, 5, 1968, p. 92, 94-96; idem, *Câteva precizări în legătură cu noțiunea de limes dacicus*, în „Apulum”, 9, 1971,

„analogia cu valurile din Anglia” pe care Gr. G. Tocilescu (Biblioteca Academiei Române, ms. 5139, p. 139), își propunea să o urmărească¹².

În 1929, Em. Panaitescu pleda în mod pertinent pentru o cercetare la un nivel superior a „limes-ului” – i.e. sistemului defensiv roman – din arealul transilvan¹³. Cuvintele transmise lui personal de către E. Fabricius cu câțeva vreme înainte, cum că: „studierea mai târzie a limes-ului dacic presupune cunoașterea limes-ului renan și britanic spre a putea ajunge în urmă la o metodă mai perfecționată și cu rezultate și mai strălucite”¹⁴, deși absolut superflue, ar trebui să dea serios de gândit și astăzi cercetătorilor români, poate mai pregnant ca atunci.

Căci pe măsură ce rezultatele arheologiei castrense românești au devenit, cu timpul, tot mai numeroase, s-au înmulțit proporțional și chestiunile insuficient clarificate ori de-a dreptul rămase neclarificate. Cu destule dintre aceste chestiuni s-au confruntat însă și cercetătorii sistemelor defensive romane situate în Germania, Marea Britanie sau în alte părți, ele fiind mai demult ori recent deslușite mulțumitor sau optim. Necunoașterea, ori, și mai grav, ignorarea de către cercetătorii sistemului defensiv roman din *Dacia* a încheierilor la care s-a ajuns vizavi de aceste aspecte, nu duce decât la situația găunoasă de atingere a unor concluzii mai dinainte atinse de către respectivii cercetători străini, și implicit, la o risipă de eforturi. Eforturi care puteau fi îndreptate spre relevarea unor caracteristici proprii sistemului din provincia noastră sau aducerii unor aporturi reale la o mai bună cunoaștere de ansamblu a sistemului defensiv roman prin rezultate obținute asupra sistemului din *Dacia*.

Aserțiunea lui N. Gudea exprimată ambiguu: „Se poate afirma fără teama de-a greși că în acești ani (cei din urmă 25 față de 1997-2000; n.n.) arheologii români din *Dacia Porolissensis* !!! (exclamația repetată aparținând lui N. G.; n.n.) au reușit să apropie standardul cunoașterii limesului provinciei de nivelul cunoscut pentru limesul

p. 613-617, 619-621; idem, *Cercetări și rezultate noi pe limesul Daciei intracarpatică*, în „Apulum”, 11, 1973, p. 192, 194, 214; idem, *Neue Forschungsergebnisse über den limes des innerkarpatischen Daziens*, în „Dacia N.S.”, 18, 1974, p. 136; idem, *Contribuții la problema cunoașterii sistemului de apărare roman de pe cursul Someșului*, în „Acta Musei Napocensis”, 24-25, 1987-1988 (1992), p. 185 cu n. 42. – Credem că nici măcar cele mai defectuoase comparații nu sunt neapărat de blamat. Dată fiind cantitatea mai redusă de informații asupra frontierei dacice, dorința de sporire a acestora prin analogizare cu frontiera (frontierele) menționată (menționate) va fi fost atât de intensă, încât s-a glisat dincolo de limita validității cât se poate de natural.

¹² Ioana Bogdan-Cătănciu, *Grigore Tocilescu – întemeitor al școlii de arheologie românească*, în „Ephemeris Napocensis”, 1, 1991, p. 194.

¹³ Emil Panaitescu, *Probleme și metode arheologice în Dacia Superior*, în „Anuarul Comisiunii monumentelor istorice, secția pentru Transilvania”, 1926-1928 (1929), p. VI-VIII (referirea numai la „limes”-ul din Transilvania se făcea în virtutea faptului că respectivele rânduri ale profesorului clujean vizau îndeosebi chestiuni de arheologie din această provincie istorică); idem, *Le limes dacique. Nouvelles fouilles et nouveaux résultats (Communication faite au VI-e Congrès international des sciences historique, tenu à Oslo, en Août, 1928)*, în („Académie Roumaine”) „Bulletin de la Section Historique”, 15, 1929, p. 76, 82.

¹⁴ Idem, *op. cit. (Probleme și metode)*, p. VIII sq.

provinciilor bine cercetate din vestul Europei (*Britannia, Germania*).¹⁵, era pe atunci – și rămâne încă, în mod vădit – o amăgire. O autopsie minuțioasă asupra blocului informațional disponibil pentru sistemul defensiv al acestei provincii ne pune în fața unei realități contrarii.

Evoluția cunoașterii sistemului defensiv dacic poate fi urmărită grație lucrărilor de bilanț pentru anumite intervale de cercetare¹⁶ iar stadiul atins poate fi apreciat¹⁷, în mod relativ, drept mulțumitor.

¹⁵ Nicolae Gudea, *op.cit.* (*Dacia Porolissensis*), p. 364; idem, *Limes Daciae Porolissensis. Beiträge zu einer historisch-archäologischen Bibliographie*, în idem (ed.), *Roman frontier studies. Proceedings of the XVIIth international congress of Roman frontier studies*, Published by: The county Council of Sălaj, The county Museum of history and art Zalău, Publishing house „Porolissum”, Zalău, 1999, 919; asupra problematicei a se vedea și idem, *op. cit.* (*Dacia Porolissensis*), p. 360; idem, *op. cit.* (*Limes Daciae Porolissensis*), p. 915.

¹⁶ Se va vedea preliminar N. Gudea, *Sistemul defensiv al Daciei romane. I. Stadiul actual al cercetărilor*, în „Apulum”, 12, 1974, p. 182-192; idem, *Das Verteidigungssystem des römischen Dacien. Der heutige Stand der Forschung*, în „Saalburg Jahrbuch”, 31, 1974, p. 41-49; idem, *Sistemul defensiv al Daciei romane. Cîteva observații în legătură cu faza de pămînt a castrelor*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca”, 18, 1975, p. 71-87; idem, *Limesul Daciei romane de la Traianus (106) la Aurelianus (275)*, în „Acta Musei Porolissensis”, 1, 1977, p. 97-112; idem, *Der Limes Dakien und die Verteidigung des obermoesischen Donaulinie von Trajan bis Aurelian*, în Hildegard Temporini (Hg.), *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung. II. Principat*, Bd. 6, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 1977, p. 851-886; idem, *The defensive system of Roman Dacia*, în „Britannia”, 10, 1979, p. 63-87. – Apoi, idem, *Recent research on the limes of Roman Dacia*, în William S. Hanson, Lawrence J. F. Keepie (ed.), *Roman frontier studies 1979. Papers presented to the 12th international congress of Roman frontier studies. British Archaeological Reports International Series 71*, Oxford, 1980, p. 799-814 (pentru anii 1970-1979); idem, *Bericht über die zwischen 1979 bis 1982 am Limes der drei Dakien und der benachbarten Provinzen Moesia Superior und Moesia Inferior durchgeführten archäologischen Forschungen*, în Landesdenkmalamt Baden-Württemberg, *Archäologische Denkmalpflege* (Hg.), *Studien zu den Militärgrenzen Roms III. 13 Internationaler Limeskongreß, Aalen 1983. Vorträge. Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg*, Bd. 20, Stuttgart, 1986, p. 477-492, 495-497; idem, *Archäologische Forschungen auf dem Limes der drei dakischen Provinzen und auf den Grenzen der benachbarten Provinzen, Moesia Superior und Moesia Inferior, zwischen den Jahren 1983-1988*, în „Ephemeris Napocensis”, 2, 1992, p. 69-86; Dan Isac, *Die Entwicklung der Erforschung des Limes nach 1983 im nördlichen Dakien (Porolissensis)*, în Nicolae Gudea (ed.), *Roman frontier studies. Proceedings of the XVIIth international congress of Roman frontier studies*, Published by: The county Council of Sălaj, The county Museum of history and art Zalău, Publishing house „Porolissum”, Zalău, 1999, p. 151-170 (pentru intervalul 1983-1997 [1998]); Doina Benea, *Archäologische Forschungen auf dem Limes der Dacia Apulensis, 1983-1994*, în Nicolae Gudea (ed.), *Roman frontier studies. Proceedings of the XVIIth international congress of Roman frontier studies*, Published by: The county Council of Sălaj, The county Museum of history and art Zalău, Publishing house „Porolissum”, Zalău, 1999, p. 171-186; Romeo Avram, Constantin C. Petolescu, *Les fouilles archéologiques sur la frontière de Dacia Malvensis (1983-1997)*, în Nicolae Gudea (ed.), *Roman frontier studies. Proceedings of the XVIIth international congress of Roman frontier studies*, Published by: The county Council of Sălaj, The county Museum of history and art Zalău, Publishing house „Porolissum”,

În ce cantitate și la ce calitate poate servi blocul informațional asupra castrelor din *Dacia* în analogizări pentru diferite cazuri de aiurea, cu deosebire din partea europeană a Imperiului ? Chiar și aprecieri de ordin general asupra celor două aspecte nu pot fi ferite de riscul căderii în eroare. Aprecieri trebuie însă emise, cu toate temerile că acestea s-ar prezenta negative.

Suntem încredințați că dacă în acest an 2015, cercetarea castrenă românească ar fi supusă celui mai aspru dar just rechizitoriu, o condamnare definitivă este total de exclus. Evidențiind marile ori micile erori și lipsuri dar totodată ilustrând însuși bunul principiu roman *suum quique dare*, justul acuzator va mai trebui să țină cont de un fapt. România mare (apoi crunt ciuntită), s-a creat destul de târziu și la capătul unui lung travaliu. De acolo, drumul nu i-a fost niciodată prea neted. Nu i se pot cere disciplinei arheologice românești, și în speță celei castrense, rezultate pe care țara (continuu lovită de diferite plăgi), s-a aflat în imposibilitate să le susțină obținerea. Patetic ? Nicidecum. Desigur, dincolo de cauzele neîmplinirilor, fie aceste cauze subiective ori obiective, esențial rămâne *status*-ul concret al blocului informațional pentru castele dacice – ce oferă arheologia românească cercetării internaționale a castrelor. Nu vom spune niciodată: „destule”, dar cu toată responsabilitatea spunem: „multe”, și multe de o bună calitate.

O excelentă teză de doctorat asupra organizării interne a castrelor din *Dacia*, cu dublă redactare, în limbile română și engleză (și în volume separate), a văzut

Zalău, 1999, p. 187-197; Traian Dvorski, *Archaeological investigations on limes alutanus in 1980-1994 (Dacia Inferior Malvensis)*, în Petar Petrović (ed.), *Roman limes on the Middle and Lower Danube. Cahiers des Portes de Fer, Monographies 2*, Archaeological Institute, Belgrad, Belgrade, 1996, p. 215-222; Eduard Nemeth, *Granița de vest a Daciei romane – stadiul cercetării*, în S. Nemeti, F. Fodorean, E. Nemeth, S. Cociș, I. Nemeti, M. Pîslaru (ed.), *Dacia Felix. Studia Michaeli Bărbulescu oblata*, Ed. Tribuna, Cluj-Napoca, 2007, p. 270-278 (pentru intervalul 1998-2006) – O privire pentru sistemul defensiv al *Daciei Porolissensis*, din perioada celei de-a doua jumătăți a veacului XIX și atingând anul 1997 inclusiv (de fapt 1998), la Nicolae Gudea, *op.cit. (Dacia Porolissensis)*; idem, *op. cit. (Limes Daciae Porolissensis)*, p. 360-364.

¹⁷ La o parcurgere a lucrărilor lui Nicolae Gudea, *Der dakische Limes. Materialien zu seiner Geschichte*, în „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums”, 44, 1997 (1998), 2, p. 497-609 (= p. *1-113 Sonderdruck) și Felix Marcu, *Organizarea internă a castrelor din Dacia*. Bibliotheca Musei Napocensis XXX, Editura MEGA, Cluj-Napoca, 2009; mai v. și Nicolae Gudea, *Der untermoesische Donaulimes und die Verteidigung der moesischen Nord- und Westküste des Schwarzen Meeres: Limes et litus Moesiae Inferioris (87-275 n. Chr.)*, în „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums”, 52, 2005 (2006), 2, p. 317-566, *passim*; idem, *Die Nordgrenze der römischen Provinz Obermoesien. Materialien zu ihrer Geschichte (86-275 n. Chr.)*, în „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums”, 48, 2001 (2003), p. [*1]-118 (Sonderdruck), *passim*; Eduard Nemeth, *Armata în sud-vestul Daciei romane/Die Armee im Südwesten des Römischen Dakien*. Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica XXXVII, Ed. Mirton, Timișoara, 2005; Ovidiu Țentea, *Modele ale civilizației romane în provinciile dunărene între identități locale și valori universale*, Ed. Muzeului național al literaturii române, [București], 2013, 39-87; John J. Wilkes, *The Roman Danube: an archaeological survey*, în „Journal of Roman Studies”, 95, 2005, p. 133 *sq.*, 151-155, 158-161, 218-225 (Appendix B).

lumina tiparului de câțiva ani¹⁸. Nu avem cunoștință despre o întreprindere similară pentru altă provincie romană. Gradul de analogizare a descoperirilor din castele dacice cu cazuri din castele altor provincii se situează la o cotă ridicată în cuprinsul acestei lucrări. Lămurind mai bine descoperirile din castele dacice prin respectivele analogizări, se pot naște noi idei și asupra cazurilor cu care s-a analogizat. Ceea ce tocmai am afirmat nu constituie decât generalizarea unei aserțiuni bine fundamentate, exprimate cu destulă vreme în urmă și punctual: „*dacă am recurs la înfățișarea situațiilor din castele altor legiuni ca termen de comparație, nu este mai puțin adevărat că datele obținute prin săpăturile din castrul de la Potaissa devin, de acum înainte, la rîndul lor, repere valoroase pentru alte caste legionare*”¹⁹. Servind clarificării unor descoperiri din castrul dacic cu maxim folos științific și putând servi astfel și în sens invers, numeroasele analogizări efectuate în cadrul monografiei închinată castrului legionar turdean se constituie într-o marcantă pledoarie pentru beneficiile unor analogizări intense și oportune de dorit a fi efectuate în arheologia castrensă românească. În aceeași ordine de idei, trebuie remarcată și monografia pentru castrul de la Cășeu-Samum²⁰.

Continuând a exemplifica din blocul informațional disponibil pentru analogizare, amintim mai vechile aplecări asupra *principia*²¹, *horrea*²² și *praetoria*²³ ale castrelor din *Dacia*, care, deși depășite în varii măsuri, își păstrează încă utilitatea lor de netăgăduit. Chiar și studiul apărut acum mai bine de patru decenii despre turnurile porților²⁴, constituie încă o bună sursă de informare pentru cei preocupați de tematică.

O serie de realități prezente în arhitectura internă a castrelor dacice în vremea „anarhiei militare”, mai puțin sau deloc întâlnite în vremurile precedente, cum sunt blocarea parțială ori chiar totală a unor porți, lărgiri atipice ale unor clădiri ale comandantului (*praetoria*) sau comandamentului (*principia*), înălțarea unor

¹⁸ Felix Marcu, *op.cit.* (*Organizarea internă*); *The internal planning of Roman forts of Dacia*. Bibliotheca Musei Napocensis XXX, MEGA Publishing House, Cluj-Napoca, 2009. – Parcurgând noi înșine o bună parte din literatura românească întrebuințată de autor, am sesizat numeroase erori de prelucrare a informației. La enorma cantitate de date cu care s-a operat, faptul e întrucâtva de înțeles și impietează totuși doar într-o măsură redusă asupra valorii de ansamblu a lucrării.

¹⁹ Mihai Bărbulescu, *Din istoria militară a Daciei romane. Legiunea V Macedonica și castrul de la Potaissa*. vol. I, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987, p. 190.

²⁰ Dan Isac, *Castrul roman de la SAMVM-Cășeu/The Roman auxiliary fort SAMVM-Cășeu*, vol. I. Handbook of archeological monuments from Dacia Porolissensis/Ghid al monumentelor arheologice din Dacia Porolissensis 9, Editura NAPOCA STAR, Cluj-Napoca, 2003.

²¹ Stanciu Ioan, *Considerații asupra clădirii comandamentului (principia) castrelor auxiliare din Dacia*, în „Acta Musei Porolissensis”, 9, 1985, p. 219-246.

²² Liviu Petculescu, *Roman military granaries in Dacia*, în „Saalburg Jahrbuch”, 43, 1987, p. 66-76.

²³ Dan Isac, Peter Hügel, Dan Andreica, *Praetoria in dakischen Militäranlagen*, în „Saalburg Jahrbuch”, 47, 1994, p. 40-64 = Dan Isac, *Viață cotidiană în castele Daciei Porolissensis – studii și articole*, Editura NAPOCA STAR, Cluj-Napoca, 2001, p. 44-69.

²⁴ Dorin Alicu, *Turnuri de porți la castele romane din Dacia*, în „Acta Musei Napocensis”, 10, 1973, p. 107-125.

construcții ori extinderea altora deja existente peste drumuri (mai ales *via sagularis*) și peste *agger*, au fost pe larg tratate²⁵. În mod preliminar, au fost invocate comparații pentru aceste fenomene și din alte spații ale Imperiului²⁶. De altfel, cazuri din castre ale *Daciei* în care s-a sesizat (și s-a opinat de către specialiști pentru) blocarea de porți (Bologa, Ilișua, Inlăceni, Râșnov), fuseseră deja invocate ca analogii de către M. Scholz pentru cazurile din *Germania Superior* și *Raetia*²⁷ iar așa-numita „Wallbau”

²⁵ Peter Hùgel, *Ultimele decenii ale stăpânirii romane în Dacia (Traianus Decius-Aurelian)*. Dissertationes Dacicae 2, Editura Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2003, p. 130, 132, 134, 137-146; Dan Isac, *Reparații și reconstrucții în castralele Daciei romane în a doua jumătate a secolului III p. Chr. (o nouă analiză a fenomenului)*, în „Ephemeris Napocensis”, 16-17, 2006-2007 (2008), p. 132, 139-146; idem, *Repairing works and reconstructions on the limes dacicus in the late 3rd century AD.*, în Ángel Morillo, Norbert Hanel, Esperanza Martín (eds.), *Limes XX. XX congreso internacional de estudios sobre la frontera romana*, León (España), Septiembre, 2006. *Anejos de Gladius* 13, Consejo superior de investigaciones científicas, Instituto histórico Hoffmeyer. Instituto de arqueología de Mérida, Ediciones Polifemo, Madrid, 2009, vol. 2, 779 sq., 782-790. Avem de-a face cu lucrări pertinente și bine ancorate în realitatea documentară. – Mai vezi Dan Matei, *Die dakischen Lager während der Soldatenkaiserzeit. I. Fragen der Innenarchitektur*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia” 57, 2012, 1, p. 56-70, 75 sq., idem, *Castrele dacice în timpul „anarhiei militare”. I. Probleme de arhitectură internă*, în „Anuarul Școlii Doctorale. Istorie. Civilizație. Cultură”, 5, 2011, p. 34-49, 54 sq. (o primă variantă a lucrării anterior menționate), în ambele citându-se și alți specialiști, afară de cei invocați mai sus, care și-au adus aportul la lămurirea problematicilor.

²⁶ Dan Matei, *op.cit. (Fragen der Innenarchitektur)*, p. 53, 55 sq., 62-64, 66 sq., 69, 75 sq.; idem, *op.cit. (Probleme de arhitectură internă)*, p. 31, 33, 35, 41-43, 45-47, 49, 54 sq.

²⁷ Markus Scholz, *Keramik und Geschichte des Limeskastells Kapersburg. Eine Bestandsaufnahme*, în „Saalburg Jahrbuch”, 52-53, 2002-2003 (2006), p. 116, folosindu-se de lucrarea lui Nicolae Gudea, *op.cit. (Der dakische Limes)* (lucrare utilă pentru o informare primară, în pofida multelor erori de sintetizare a informației disponibilă și nu numai), precum și de micul ghid bilingv germano-român al aceluiași, *Das Römergrenzkastell von Bologa-Resculum/Castrul roman de la Bologa-Resculum. Führer zu archäologischen Denkmälern in Dacia Porolissensis/Ghid al monumentelor arheologice din Dacia Porolissensis Nr. 1*, f. ed., Zalău, 1997 (despre care la p. [2] aflăm că reprezintă o „Publicație apărută cu ocazia celui de al XVII-lea congres internațional de studii asupra frontierelor Imperiului Roman Zalău, septembrie 1997”). Publicația tocmai menționată mai are alte șapte „surori”, dedicate unor castre (Buciumi, Românași, Romita, Moigrad-„Pomet”, Gilău, Turda), iar una fortificațiilor, în special turnuri, de pe linia meseșană. Utilitatea acestor *ghiduri* a fost pertinent subliniată: Dan Isac, *op.cit. (SAMVM-Căseiu)*, p. 11 sq., și tocmai am învederat această utilitate încă o dată, dacă mai era nevoie. – Pentru o chestiune conexă, M. Scholz citează și mai vechea monografie în varianta ei germană dedicată castrului de la Buciumi: Eugen Chirilă, Nicolae Gudea, Vasile Lucăcel, Constantin Pop, *Das Römerlager von Buciumi. Beiträge zur Untersuchung des Limes der Dacia Porolissensis*, Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Sălaj, Muzeul de istorie și artă Zalău, Cluj, 1972 (care a fost și rămâne o excelentă întreprindere). – Dacă am menționat lucrările românești citate de către autorul german, a fost nu doar pentru a ilustra o mostră de bună documentare pentru tratarea unei problematice în care s-au utilizat și produse științifice ale cercetătorilor români, ci și pentru a ilustra necesitatea unei minime bunăvoințe din partea cercetătorilor străini de a le detecta și parcurge în vederea analogizării sau mai largii documentări (atâtea – destul de reduse – câte se află la momentul actual în bibliotecile

din castrul de la Kapersburg (aflat pe frontiera nordică a *Germaniei Superior*, în Taunus), fusese comparată de către același cercetător cu clădirile dreptunghiulare amplasate pe *via sagularis* și *agger* din castrele de la Bologa, Buciumi, respectiv Moigrad-„Pomet”²⁸.

Existența unor fenomene de reducere a suprafeței active a unor băi castrense din *Germania Superior* și *Raetia*, schimbarea destinațiilor unor spații ale acestora cu unele nespecifice unei băi sau construirea unor *balnea* în interiorul unor castre auxiliare – toate acestea în *Soldatenkaiserzeit* și trădând o reducere numerică a militarilor din locurile de garnizoană unde au fost evidențiate – ne-a determinat să urmărim problematicile și pentru băile castrense din *Dacia*²⁹. Cea dintâi intenție de analogizare aparținuse însă lui M. Scholz care se exprima în această privință: „*Leider sind die dortigen Badeanlagen zu wenig erforscht, um feststellen zu können, ob auch diese verkleinert wurden*”³⁰. Nu suntem în acest moment lămuriiți dacă aserțiunea sa este validă ori respectivele fenomene chiar nu s-au manifestat în *Dacia*, nu toate, sau care s-au manifestat, nu la o incidență ridicată.

În sfârșit, notăm că s-a efectuat o investigare asupra castrelor auxiliare „pereche” din *Germania Superior* și *Dacia*, subliniindu-se incidența lor sporită în aceste două provincii³¹.

Am încercat prin rândurile așternute mai sus să accentuăm asupra bunelor posibilități de analogizare din blocul informațional disponibil pentru castrele *Daciei*. Acesta nu se prezintă atât de sărac pe cât vor să-l prezinte unele viziuni prea nivelatoare, viziuni românești sau nu. Avem speranța ca atunci când ne vom reîntoarce asupra subiectului, când va fi aceasta, analogizarea să se efectueze la nivelul pe care îl reclamă importanța descoperirilor castrense din provincia noastră.

BIBLIOGRAFIE

- Alicu Dorin, *Turnuri de porți la castrele romane din Dacia*, în „Acta Musei Napocensis”, 10, 1973, p. 107-125.

instituțiilor specializate din străinătate și sunt scrise în limbi de largă circulație). Bunul simț și cavalerismul impun însă autorilor români datoria de a furniza masiv produsele lor editoriale respectivelor biblioteci, înainte de a avea pretenția luării lor în seamă.

²⁸ Markus Scholz, *op.cit.*, 69, 116 și 117, Abb. 27 (unde sunt reproduse planurile castrelor de la Bologa și Buciumi, preluate după Nicolae Gudea, *op.cit. (Der dakische Limes)*, și sunt marcate construcțiile cu care s-a analogizat acea „Wallbau” din castrul german).

²⁹ Rezultatele demersului nostru, *The Dacian castra in the time of „military anarchy”. II. Their baths and the problem of the province’s troop external deployment now*, intenționăm să le dăm tiparului pentru „Ziridava. Studia archaeologica”, 29, 2015; o inițiere a discuției, la Dan Matei, *op.cit. (Fragen der Innenarchitektur)*, p. 70-72, 75; idem, *op.cit. (Probleme de arhitectură internă)*, p. 50 sq., 54.

³⁰ Markus Scholz, *op.cit.*, p. 116.

³¹ Felix Marcu, *The adjacent forts of Germania Superior and Dacia*, în „Saalburg Jahrbuch”, 55, 2005 (2009), p. 133-154; v. deja idem, „*Geminari castra*” in *Dacia*, în Zsolt Visy (ed.), *Limes XIX. Proceedings of the XIXth International Congress of Roman Frontier Studies held in Pécs, Hungary, September 2003*, University of Pécs, Pécs, 2005, p. 704, n. 10; 706.

- Avram Romeo, Petolescu C. Constantin, *Les fouilles archéologiques sur la frontière de Dacia Malvensis (1983-1997)*, în Nicolae Gudea (ed.), Roman frontier studies. Proceedings of the XVIIth international congress of Roman frontier studies, Published by: The county Council of Sălaj, The county Museum of history and art Zalău, Publishing house „Porolissum”, Zalău, 1999, p. 187-197.
- Bărbulescu Mihai, *Din istoria militară a Daciei romane. Legiunea V Macedonica și castrul de la Potaissa*. vol. I, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987.
- Benea Doina, *Archäologische Forschungen auf dem Limes der Dacia Apulensis, 1983-1994*, în Nicolae Gudea (ed.), Roman frontier studies. Proceedings of the XVIIth international congress of Roman frontier studies, Published by: The county Council of Sălaj, The county Museum of history and art Zalău, Publishing house „Porolissum”, Zalău, 1999, p. 171-186.
- Bogdan-Cătănicu Ioana, *Grigore Tocilescu – întemeitor al școlii de arheologie românească*, în „Ephemeris Napocensis”, 1, 1991, p. 189-195.
- Breeze David J., *The frontiers of Imperial Rome*, Pen & Sword Military, Barnsley, 2012 (reprint; first published 2011).
- Chirilă Eugen, Nicolae Gudea, Vasile Lucăcel, Constantin Pop, *Das Römerlager von Buciumi. Beiträge zur Untersuchung des Limes der Dacia Porolissensis*, Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Sălaj, Muzeul de istorie și artă Zalău, Cluj, 1972.
- Collins Rob, *Hadrian's Wall and the Collapse of Roman Frontiers*, în Ángel Morillo, Norbert Hanel, Esperanza Martín (eds.), Limes XX. XX congreso internacional de estudios sobre la frontera romana, León (España), Septiembre, 2006. Anejos de *Gladius* 13, Consejo superior de investigaciones científicas, Instituto histórico Hoffmeyer. Instituto de arqueología de Mérida, Ediciones Polifemo, Madrid, 2009, vol. 1, p. 181-197.
- Daicoviciu Constantin, *Dacica. În jurul unor probleme din Dacia romană*, în „Anuarul Institutului de Studii Clasice”, 2, 1933-1935 (1936), p. 240-256.
- Daicoviciu Constantin, *Dacica. Studii și articole privind istoria veche a pământului românesc*. Bibliotheca Musei Napocensis I, Comitetul de stat pentru cultură și artă, Muzeul de istorie Cluj, [Cluj], [1970].
- Dyson Stephen L., *The role of comparative frontier studies in understanding the Roman frontier*, în Dionisie M. Pippidi (ed.), Actes du IXe congrès international d'études sur le frontières romaines, Mamaia, 6-13 septembre 1972, Ed. Academiei, Böhlau Verlag, București, Köln, Wien, 1974, p. 277-283.
- Dvorski Traian, *Archaeological investigations on limes alutanus in 1980-1994 (Dacia Inferior Malvensis)*, în Petar Petrović (ed.), Roman limes on the Middle and Lower Danube. Cahiers des Portes de Fer, Monographies 2, Archaeological Institute, Belgrad, Belgrade, 1996, p. 215-222.
- Ferenczi István, *Contribuții la problema limesului de vest al Daciei (partea I)*, în „Studii și Cercetări de Istorie Veche”, 10, 1959, 2, p. 337-354.
- Ferenczi Stephan, *Die Erforschung des römischen Limes auf den höhen des Meseşgebirges (ein Vorbericht)*, în „Dacia N.S.”, 11, 1967, p. 142-162.

- Ferenczi Ștefan, *Observații cu privire la sistemul și caracterul așa-zisului „limes dacicus”*, în „Acta Musei Napocensis”, 5, 1968, p. 75-98.
- Ferenczi Ștefan, *Câteva precizări în legătură cu noțiunea de limes dacicus*, în „Apulum”, 9, 1971, p. 599-625.
- Ferenczi Ștefan, *Cercetări și rezultate noi pe limesul Daciei intracarpatică*, în „Apulum”, 11, 1973, p. 191-222.
- Ferenczi Stephan, *Neue Forschungsergebnisse über den limes des innerkarpatischen Daziens*, în „Dacia N.S.”, 18, 1974, p. 127-136.
- Ferenczi István, *Contribuții la problema cunoașterii sistemului de apărare roman de pe cursul Someșului*, în „Acta Musei Napocensis”, 24-25, 1987-1988 (1992), p. 171-191.
- Graf David F., *Rome and China: some frontier comparisons*, în Zsolt Visy (ed.), *Limes XIX. Proceedings of the XIXth International Congress of Roman Frontier Studies held in Pécs, Hungary, September 2003*, University of Pécs, Pécs, 2005, p. 157-165.
- Gudea Nicolae, *Sistemul defensiv al Daciei romane. I. Stadiul actual al cercetărilor*, în „Apulum”, 12, 1974, p. 182-192.
- Gudea Nicolae, *Das Verteidigungssystem des römischen Dacien. Der heutige Stand der Forschung*, în „Saalburg Jahrbuch”, 31, 1974, p. 41-49.
- Gudea Nicolae, *Sistemul defensiv al Daciei romane. Câteva observații în legătură cu faza de pământ a castrurilor*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca”, 18, 1975, p. 71-87.
- Gudea Nicolae, *Limesul Daciei romane de la Traianus (106) la Aurelianus (275)*, în „Acta Musei Porolissensis”, 1, 1977, p. 97-112.
- Gudea Nicolae, *Der Limes Dakien und die Verteidigung des obermoesischen Donaulinie von Trajan bis Aurelian*, în Hildegard Temporini (Hg.), *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung. II. Principat, Bd. 6*, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 1977, p. 849-887.
- Gudea Nicolae, *The defensive system of Roman Dacia*, în „Britannia”, 10, 1979, 63-87.
- Gudea Nicolae, *Recent research on the limes of Roman Dacia*, în William S. Hanson, Lawrence J. F. Keepie (ed.), *Roman frontier studies 1979. Papers presented to the 12th international congress of Roman frontier studies*, British Archaeological Reports International Series 71, Oxford, 1980, p. 799-814.
- Gudea Nicolae, *Bericht über die zwischen 1979 bis 1982 am Limes der drei Dakien und der benachbarten Provinzen Moesia Superior und Moesia Inferior durchgeführten archäologischen Forschungen*, în Landesdenkmalamt Baden-Württemberg, *Archäologische Denkmalpflege* (Hg.), *Studien zu den Militärgrenzen Roms III. 13 Internationaler Limeskongreß, Aalen 1983. Vorträge. Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg*, Bd. 20, Stuttgart, 1986, p. 477-497.
- Gudea Nicolae, *Archäologische Forschungen auf dem Limes der drei dakischen Provinzen und auf den Grenzen der benachbarten Provinzen, Moesia Superior*

- und Moesia Inferior, zwischen den Jahren 1983-1988, in „Ephemeris Napocensis”, 2, 1992, p. 69-93.
- Gudea Nicolae, *Das Römergrenzkastell von Bologa-Resculum/Castrul roman de la Bologa-Resculum*. Führer zu archäologischen Denkmälern in Dacia Porolissensis/Ghid al monumentelor arheologice din Dacia Porolissensis Nr. 1, f. ed., Zalău, 1997.
 - Gudea Nicolae, *Der dakische Limes. Materialien zu seiner Geschichte*, in „Jahrbuch des römisch-germanischen Zentralmuseums”, 44, 1997 (1998), 2, p. 497-609 (= p. *1-*113 Sonderdruck).
 - Gudea Nicolae, *Limes Daciae Porolissensis. Beiträge zu einer historisch-archäologischen Bibliographie*, in idem (ed.), Roman frontier studies. Proceedings of the XVIIth international congress of Roman frontier studies, Published by: The county Council of Sălaj, The county Museum of history and art Zalău, Publishing house „Porolissum”, Zalău, 1999, p. 915-929.
 - Gudea Nicolae, *Dacia Porolissensis I. Contribuții la o bibliografie a istoriei militare și la un scurt istoric al cercetărilor*, in „Revista Bistriței”, 14, 2000, p. 355-378.
 - Gudea Nicolae, *Die Nordgrenze der römischen Provinz Obermoesien. Materialien zu ihrer Geschichte (86-275 n. Chr.)*, in „Jahrbuch des römisch-germanischen Zentralmuseums”, 48, 2001 (2003), p. [*1]-*118 (Sonderdruck).
 - Gudea Nicolae, *Der untermoesische Donaulimes und die Verteidigung der moesischen Nord- und Westküste des Schwarzen Meeres: Limes et litus Moesiae Inferioris (87-275 n. Chr.)*, in „Jahrbuch des römisch-germanischen Zentralmuseums”, 52, 2005 (2006), 2, p. 317-566.
 - Hanson William S., *Across the frontier: adressing the ambiguities*, in Willy Groenman-van Waateringe, Bart L. van Beek, Willem J. H. Willems, Simon L. Wynia (ed.), Roman Frontier Studies 1995. Proceedings of the XVIth International Congress of Roman Frontier Studies. Oxbow Monograph 91, Oxbow Books, Oxford, 1997, p. 373-378.
 - Hügel Peter, *Ultimele decenii ale stăpânirii romane în Dacia (Traianus Decius-Aurelian)*. Dissertationes Dacicae 2, Editura Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2003.
 - Isac Dan, *Die Entwicklung der Erforschung des Limes nach 1983 im nördlichen Dakien (Porolissensis)*, in Nicolae Gudea (ed.), Roman frontier studies. Proceedings of the XVIIth international congress of Roman frontier studies, Published by: The county Council of Sălaj, The county Museum of history and art Zalău, Publishing house „Porolissum”, Zalău, 1999, p. 151-170.
 - Isac Dan, *Viața cotidiană în castrele Daciei Porolissensis – studii și articole*, Editura NAPOCA STAR, Cluj-Napoca, 2001.
 - Isac Dan, *Castrul roman de la SAMVM-Cășeu/The Roman auxiliary fort SAMVM-Cășeu*, vol. I. Handbook of archeological monuments from Dacia Porolissensis/Ghid al monumentelor arheologice din Dacia Porolissensis 9, Editura NAPOCA STAR, Cluj-Napoca, 2003.

- Isac Dan, *Reparații și reconstrucții în castelele Daciei romane în a doua jumătate a secolului III p. Chr. (o nouă analiză a fenomenului)*, în „Ephemeris Napocensis”, 16-17, 2006-2007 (2008), p. 131-163.
- Isac Dan, *Repairing works and reconstructions on the limes dacicus in the late 3rd century AD.*, în Ángel Morillo, Norbert Hanel, Esperanza Martín (eds.), *Limes XX. XX congreso internacional de estudios sobre la frontera romana*, León (España), Septiembre, 2006. *Anejos de Gladius* 13, Consejo superior de investigaciones científicas, Instituto histórico Hoffmeyer. Instituto de arqueología de Mérida, Ediciones Polifemo, Madrid, 2009, vol. 2, p. 779-792.
- Isac Dan, Hügel Peter, Andreica Dan, *Praetoria in dakischen Militäranlagen*, în „Saalburg Jahrbuch”, 47, 1994, p. 40-64.
- Kopytoff Igor, *The Roman frontier and the uses of comparison*, în Patrice Brun, Sander van der Leeuw, Charles R. Whittaker (sous la dir.), *Frontières d'Empire. Nature et signification des frontières romaines. Actes de la Table Ronde Internationale de Nemours*, 21-22-23 mai 1992. *Mémoires du Musée de Préhistoire d'Ile-de-France* n°. 5, Ed. A.P.R.A.I.F., Nemour, 1993, p. 143-147.
- Marcu Felix, „*Geminari castra*” in *Dacia*, în Zsolt Visy (ed.), *Limes XIX. Proceedings of the XIXth International Congress of Roman Frontier Studies held in Pécs, Hungary, September 2003*, University of Pécs, Pécs, 2005, p. 703-711.
- Marcu Felix, *The adjacent forts of Germania Superior and Dacia*, în „Saalburg Jahrbuch”, 55, 2005 (2009), p. 133-154.
- Marcu Felix, *Organizarea internă a castrelor din Dacia*. Bibliotheca Musei Napocensis XXX, Editura MEGA, Cluj-Napoca, 2009.
- Marcu Felix, *The internal planning of Roman forts of Dacia*. Bibliotheca Musei Napocensis XXX, MEGA Publishing House, Cluj-Napoca, 2009.
- Matei Dan, *Castrele dacice în timpul „anarhiei militare”. I. Probleme de arhitectură internă*, în „Anuarul Școlii Doctorale. Istorie. Civilizație. Cultură”, 5, 2011, p. 28-55.
- Matei Dan, *Die dakischen Lager während der Soldatenkaiserzeit. I. Fragen der Innenarchitektur*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia” 57, 2012, 1, p. 52-89.
- Moore Donald, *Roman and Norman military sites in Wales: a comparison of two frontiers*, în Jenő Fitz (Hg.), *Akten des XI. internationalen Limeskongresses* (Székesfehérvár, 30.8-6.9.1976), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977, p. 19-34.
- Moschek Wolfgang, *Hitlers Limes*, în „Der Limes”, 4, 2010, 1, p. 28-31.
- Nemeth Eduard, *Armata în sud-vestul Daciei romane/Die Armee im Südwesten des Römischen Dakien*. Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica XXXVII, Ed. Mirton, Timișoara, 2005.
- Nemeth Eduard, *Granița de vest a Daciei romane – stadiul cercetării*, în S. Nemeti, F. Fodorean, E. Nemeth, S. Cociș, I. Nemeti, M. Pîslaru (ed.), *Dacia Felix*. Studia Michaeli Bărbulescu oblata, Ed. Tribuna, Cluj-Napoca, 2007, p. 270-278.

- Panaitescu Emil, Probleme și metode arheologice în Dacia Superior, în „Anuarul Comisiunii monumentelor istorice, secția pentru Transilvania”, 1926-1928 (1929), p. [III]-XII.
- Panaitescu Emil, *Le limes dacique. Nouvelles fouilles et nouveaux résultats (Communication faite au VI-e Congrès international des sciences historique, tenu à Oslo, en Août, 1928)*, în („Académie Roumaine”) „Bulletin de la Section Historique”, 15, 1929, p. 73-82.
- Petculescu Liviu, *Roman military granaries in Dacia*, în „Saalburg Jahrbuch”, 43, 1987, p. 66-76.
- Scholz Markus, *Keramik und Geschichte des Limeskastells Kapersburg. Eine Bestandsaufnahme*, în „Saalburg Jahrbuch”, 52-53, 2002-2003 (2006), p. 9-281.
- Stanciu Ioan, *Considerații asupra clădirii comandamentului (principia) castrelor auxiliare din Dacia*, în „Acta Musei Porolissensis”, 9, 1985, p. 219-246.
- Țentea Ovidiu, *Modele ale civilizației romane în provinciile dunărene între identități locale și valori universale*, Ed. Muzeului național al literaturii române, [București], 2013.
- Visy Zsolt, *Similarities and differences in the late Roman defence system on the European and eastern frontiers*, în Philip Freeman, Julian Bennett, Zbigniew T. Fiema, Birgitta Hoffmann (ed.), *Limes XVIII. Proceedings of the XVIIIth International Congress of Roman Frontier Studies held in Amman, Jordan (September 2000)*. British Archaeological Reports International Series 1084 (I, II), Oxford, 2002, vol. 1, p. 71-75.
- Visy Zsolt, *Similarities and differences in the conservation and settings of the Great Wall in China and the Limesromanus as listed and planned World Heritage Sites*, în 15th ICOMOS general assembly and international symposium: Monuments and sites in their setting – conserving cultural heritage in changing townscapes and landscapes, 17-21 Oct. 2005, Xi'an, China, on-line pe: <http://openarchive.icomos.org/302/> (accesat 16.08.2015).
- Wilkes John J., *The Roman Danube: an archaeological survey*, în „Journal of Roman Studies”, 95, 2005, p. 124-225.

CERCETĂRI ROMÂNEȘTI DE NUMISMATICĂ TĂTARĂ

Sorin LANGU*

Cuvinte cheie: *numismatică tătară, tezaure monetare, descoperiri izolate, tipuri monetare*

Keywords: *Tartar numismatics, monetary hoards, isolated finds, monetary types*

Abstract

The article presents the history of Romanian numismatic research in Mongol / Tatar field. The first article dedicated to Tatar coins appear in 1960 and belongs to O.Iliescu. He published together with other scientists, treasures from Uzun Bair and Prăjești. The last great contribution of this scientist in Tatar numismatics is a catalogue of genoese-tatar coins. His work is continued by Ernest Oberlander O.Iliescu - Târnoveanu with essential contributions about the monetary work of the Khan Noghay and the mint of Isaccea. Eugen Nicolae discovers second Tatar mint at Şehr al-cedid, mint used by various political authorities.

În contextul numismaticii orientale numismatica tătară și-a găsit cu greu locul. Numismatica otomană era mult mai prezentă în studiile numismaților români, lucru normal în contextul dominației otomane, și practic ea făcea legătura cu cea bizantină.

Până în 1948 în studiile numismaților români nu există mențiuni despre monedele tătarăști, lucru surprinzător ținând cont că Grigore Avakian desfășurase o campanie de săpături la Cetatea Albă unde recoltase doar monede moldovenești și armenesti.³² Venirea comuniștilor la putere a deturnat cu totul preocupările normale, vreme de un deceniu fiind întreruptă apariția publicațiilor istorice interbelice (Dacia - Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, Cronica numismatică și arheologică, Buletinul Societății Numismatice Române).

În 1957 pentru a umple puțin din vidul rămas după interzicerea celor două publicații ale SNR apare, sub egida Academiei RPR, Studii și cercetări de numismatică, având ca fondatori marile personalități numismatice Constantin Moisil, Emil Condurachi, Octavian Iliescu, Bucur Mitrea și Constantin Preda. Cel care avea însă să schimbe numismatica românească avea să fie Octavian Iliescu, el introducând multe teme de cercetare, până la el inedite. Sub semnătura lui sunt publicate primele monede tătarăști – cele de Hlincea, Bosia, Părteștii de Jos și Oancea - în chiar primul număr al SCN,³³ ele fiind integrate în cronică numismatică inițiată chiar atunci.

* Profesor istorie, Galați.

³² Gr.Avakian, *Trei monede ale regilor armeni găsite la Cetatea Albă*, „BSNR”, 1924, Nr. 49-50, p. 10-14

³³ O.Iliescu, „SCN”, I, 1957, p.462-463

Noutatea subiectului, monedele de la Bosia, Hlincea și Părtești de Jos fuseseră inedite ca identificare, îl determină pe același O. Iliescu să le acorde un studiu special în numărul 3 din 1960.³⁴ Studiul are două părți: în prima este prezentat contextul politico-economic în care au apărut aceste monede pe teritoriul României, iar în a doua se află un catalog cu toate monedele tătarăști, atât cele izolate, cât și cele din tezaure. Acum apar pentru prima oară prezentate tezaurele de la Calopăru (jud. Dolj) și Oțeleni (jud. Iași), inedite atunci, autorul promițând a reveni cu mai multe detalii.

Într-adevăr Octavian Iliescu revine în scurt timp cu un studiu dedicat tezaurului de la Oțeleni³⁵, urmat de altul, elaborat împreună cu Gavrilă Simion, pentru marele tezaur de la Uzun Bair³⁶, și de altul dedicat tezaurului de la Prăjești (jud. Bacău), studiu elaborat împreună cu Paul Țărălungă.³⁷ Datorită asocierii hyperperului bizantin cu dirhemii tătari tezaurul de la Oțeleni este menționat apoi în toate cataloagele și repertoriile având ca subiect moneda bizantină, dar fără a se adăuga noi date.³⁸ Intuind importanța acestor emisiuni, imitații și monede genovezo-tătare, O. Iliescu revine în două studii din 1971 asupra problemei. În primul³⁹ autorul emite ipoteza că în Chilia și poate și de alte orașe dunărene au emis imitații ale monedei tătare pentru a acoperi necesarul din piață. Pe de altă parte prezența monedelor genovezo-tătare este explicată prin intens comerț genovez de la Gurile Dunării concretizat prin apariția numeroaselor colonii genoveze, care la rândul lor aveau nevoie de monedă. În al doilea autorul face analiza tributului plătit de Bizanț, subliniind puterea economică și politică a orașelor italiene.⁴⁰

A doua mare contribuție la studiul monedelor tătarăști este adusă de Ernest Oberlander – Târnoveanu. Într-un prim studiu⁴¹ numismatul pune pentru prima oară în

³⁴ Idem, *Monede tătarăști din secolele XIII-XV, găsite pe teritoriul R.P.R.*, în „SCN”, III, 1960, p.263-276

³⁵ Idem, *Monede din tezaurul descoperit la Oțeleni (raionul Huși, reg. Iași)*, în „AM”, II – III, 1964

³⁶ *Le grand trésor de monnaie et lingots des XIII et XIV siècles trouve en Dobroudja septentrionale*, în „RESEE”, II, 1 – 2, 1964

³⁷ *Un tezaur de la sfârșitul sec. XIII descoperit la Prăjești (jud. Bacău)*, în „Carpica”, XXIII/2, 1992

³⁸ V. Chirica, M. Tanasachi, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, Iași, 1985, II, p.297, O. Iliescu, *Moneda romano-bizantină pe teritoriul României (326-1327)*, în *Cultura bizantină în România. La culture byzantine en Roumanie*, București, 1971, p.190, O. Iliescu, *L'hyperpère byzantin au Bas – Danube du XIe au XVe siècle*, în „RESEE”, VII, 1, 1969, p.117, O. Iliescu, *Emisiuni monetare ale orașelor medievale de la Dunărea de Jos*, în „Peuce”, II, 1971, p.261, O. Iliescu, *La monnaie genoise dans les pays roumains aux XIIIe- XV siècles*, în *Colocviul româno-italian “Genovezii la Marea Neagră în sec.XIII-XIV”*, București, 27-28 martie 1975, București, 1977, p.160

³⁹ O. Iliescu, *Emisiuni monetare ale orașelor medievale de la Dunărea de Jos*, în „Peuce”, II, 1971, p.261-266

⁴⁰ Idem, *Le montant du tribut payé par Byzance a l'Empire ottoman en 1379 et 1424*, „RESEE”, tom 9, 1971,3, p.430-431

⁴¹ Ernest Oberlander – Târnoveanu, Irina Oberlander – Târnoveanu, *Contribuții la studiul emisiunilor monetare și al formațiunilor politice din zona Gurilor Dunării în sec. XIII – XIV*, în „SCIVA”, 32, 1, 198, p.89-109

evidență activitatea monetară a lui Noghay, activitate care a constat în emiterea de imitații ale dirhemului tătar oficial. Noghay avea nevoie de multă monedă, atât din considerente economice, cât și militare, pentru a-și putea finanța ambițiile militare. Pentru a-și putea finanța ambițiile politice Noghay emite monedă, fiind identificate trei tipuri monetare, pe lângă cele două tipuri de monede genovezo-tătare. Acum este identificat și atelierul monetar Saqci-Isaccea. Pentru monedele genovezo-tătare de tip II datarea este ceva mai dificilă, fiind emise, ca ipoteza, de o formațiune politică aflată în dependență față de tătari. Noi monede sunt publicate în studiile ulterioare⁴² acum apărând o nouă categorie: monede emise la Chilia în perioada 1360-1380. Odată cu aceste studii avem un prim catalog și o tipologie a monedelor tătare emise de diferitele autorități din sec. XIII-XIV. Astfel o parte a descoperirilor monetare anterioare sunt reatribuite conform noii tipologii: cea din tezaurul de la Maraloiu, cea izolată de la Coroteni, ca și monede din tezaurele de la Oțeleni, Prăjești, Calopăru, Obad, Cetatea Albă. Apar și două monede inedite, cele din Vrancea și Bârlad. Ca dată finală de circulație activității monetare de la Isaccea ar fi începutul sec XV, tezaurul de Silistra-1932 oferind date în acest sens. Problematica monedelor tătare nu este însă epuizată rămânând multe necunoscute dintre care cea mai importantă era cea a monedelor tătare descoperite în Basarabia, în special, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

Aceasta a fost provocarea de care s-au ocupat studiile lui Eugen Nicolae, în ceea ce poate constitui a treia etapă a cercetărilor de numismatică tătară românești. Într-un prim studiu⁴³ autorul menționat plasează un atelier monetar la Orheiul Vechi – Șehr al-cedid, pe monedele tătare, pe urmele cercetătoarei sovietice Svetlana Janina. Eugen Nicolae aduce noi argumente în favoarea acestei ipoteze, iar din analiza monedelor emise aici reiese că la un moment dat atelierul a intrat în posesia unei autorități locale desprinse din structura Hoardei, autoritate identificată ipotetic ca „Demetrius, princeps Tartarorum”. Astfel monedele tătarești au conexiune directă cu începuturile statului moldovenesc, atelierul încetându-și activitatea în 1369. Aceste relații sunt subliniate și în alte studii, care prezintă noi monede descoperite la Orheiul Vechi.⁴⁴ Cercetătorul reexaminează și descoperiri mai vechi, o monedă din tezaurul de la Uzun Bair fiind reatribuită lui Caka, fiul lui Noghay⁴⁵ și plasată în contextul ambițiilor politice ale acestuia.

⁴² Idem, *Documente numismatice privind relațiile spațiului est – carpatic cu zona Gurilor Dunării în sec. XIII – XIV*, în „AIIA – Iași”, XXII, 1985, *Noi descoperiri de monede emise în zona gurilor Dunării în sec. XIII – XIV*, în „SCN”, IX, 1989

⁴³ Eugen Nicolae, *Quelques considerations sur les monnaies tatares de „la Ville Neuve”*, în „SCN”, IX, 1995, p.197-200

⁴⁴ Idem, Gh. Postică, *Câteva monede descoperite la Orheiul Vechi*, în *Simpozion de numismatică dedicat împlinirii a patru secole de la prima unire a Românilor sub Mihai Voievod Viteazul. Chișinău, 28-30 mai 2000. Comunicări, studii și note*, București, 2001, p.135-140

⁴⁵ Idem, *O monedă emisă de Caka fiul lui Noghay*, în *Simpozion de numismatică, organizat în memoria martirilor căzuți la Valea Albă, la împlinirea a 525 de ani (1476-2001)*, Chișinău, 13-15 mai 2001, București, 2002, p.139-142, Idem, *Două monede din perioada de sfârșit a dominației Hoardei de Aur la vest de Nistru*, în *Simpozion de numismatică*, 2002, p.145-150

Aceste idei reapar în studiul dedicat emisiunilor de cupru de la Orheiul Vechi⁴⁶, în care este identificat un nou personaj, Kutlubuga, unul din cei trei emiri care îi înfruntă pe lituanieni la Sînie Vodi. Atelierul monetar își începe activitatea prin anii 1363-1364, sub autoritatea hanului Abdallah, apoi prin 1365 emite monedă sub autoritatea locală a lui Kutlubuga și Demetrius. Un fenomen interesant este și atelierul monetar localizat la Costești, care emite monede de tip Costești-Gârla,⁴⁷ monede emise în intervalul 1359-1363, precedând emisiunile de la Orheiul Vechi. O preocupare constantă a cercetătorului român o constituie tezaurul de la Săseni, tezaur descoperit în 1973, accidental, și publicat inițial de Nudelman cu multe erori. Tezaurul conținea 272 de piese, din care 257 recuperate și consta în cel mai mare lot de monede de argint de la Șehr al-cedid, cel mai mare lot de aspri otomani de la Baiazid II, cel mai mare lot cu groși de la Bogdan III.⁴⁸

După cum se vede contribuțiile românești în domeniul numismaticii tătărești sunt de mare importanță atât în lămurirea unor aspecte legate strict de acest domeniu, cât și în unele aspecte legate de economie monetară sau primii ani ai noului stat moldovenesc.

⁴⁶ Idem, *Monedele de cupru bătute în Orașul Nou (Șehr al –cedid)*, în *Simpozion de numismatică, dedicat împlinirii a 125 de ani de la proclamarea independenței României, Chișinău, 24-26 septembrie 2002*, București, 2003, p.167-179

⁴⁷ Idem, *Monedele de tip Costești-Gârla*, în *Simpozion de numismatică, dedicat centenarului Societății Numismatice Române (1903-2003)*, Chișinău, 26-28 noiembrie 2003, București, 2005, p.89-104

⁴⁸ Ana Niculiță, Ana Boldureanu, Eugen Nicolae, *Les aspres ottomans du tresor de Săseni, dep. de Călărași (Rep. de Moldavie)*, ” în „SCN”, IX, 1995, p.201-209, Eugen Nicolae, *Monede tătărești din tezaurul de la Săseni, raionul Călărași, Republica Moldova, Simpozion de numismatică organizat cu ocazia comemorării Sfântului Ștefan cel Mare, domn al Moldovei (1457-1504)*, Chișinău, 29 septembrie- 2 octombrie 2004, București, 2007, p.183-210, Ana Niculiță, *Monede europene din tezaurul de la Săseni, raionul Călărași, Republica Moldova, Simpozion de numismatică*, 2007, p.211-222, Eugen Nicolae, *Un fragment din tezaurul de la Săseni, raionul Călărași, Republica Moldova*, „SCN”, s.n., II (XIV), 2011, p.81-88

TIMPUL CREȘTIN ÎN OCCIDENTUL MEDIEVAL - O „ÎNDUMNEZEIRE” A DURATEI

Laurențiu CHIRIAC *

Cuvinte-cheie: *timpul creștin; Occidentul Medieval; secolele V-XVI; "îndumnezeirea" vieții; structuri mentale colective.*

Keywords: *the Christian time; Medieval West; V-XVI centuries; the "deification" of life; collective mental structures.*

Abstract

The Christian time in Medieval West (V-XVI centuries) constituted a structure defining the collective mental, a subjective and theological reference to the "long duration". In fact, the "deification" of Western medieval Christian life to have meant revealing human nature transfigured by the spirit of Christ, while symbolically representing the pure image of Christ in man. The soul still hung from the city of God, the medieval Christian man converted a during an unmistakable expression of simplicity of living in faith, holiness and soul pouring a normal life Christian, demonstrating that the miracle can be found in enjoyment pleasure of the heart before God. Only in XIV century, once during a time labor, a time patron and a time merchant and inserted clocks, it was passed in modern times (technological times).

1. RELIGIA CREȘTINĂ – STRUCTURĂ DEFINITORIE A MENTALULUI COLECTIV MEDIEVAL

Structurile mentale medievale au constituit acele structuri de percepție, comportament și atitudine, proprii și comune tuturor grupurilor umane și nivelelor cultural-spirituale din epoca medievală, în spațiul Occidentului latin medieval și între secolele V/VIII-XVI. Aceste structuri ale mentalului colectiv medieval constituiau, de fapt, o paradigmă comună de gândire și un model general uman cu o apartenență a tuturor de atunci la un ansamblu comun de referințe definitorii. Oricum, azi ele se constituie doar într-o "lume pe care am pierdut-o".⁴⁹

Pentru Evul Mediu, însă, religia (credința) era prima structură mentală definitorie a oamenilor și consta în acea modalitate specifică, intrinsecă, de a privi lumea și viața, de a le relaționa cu o ordine superioară dependentă, bine definită și stăpânită - cea divină, tocmai pentru o mai bună acomodare și chiar luare în stăpânire a lumii. De altfel, orientarea omului medieval era biunivocă - axată pe *relația*

* Doctor în istorie și muzeograf, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

⁴⁹ André Vauchez, *Spiritualitatea Evului Mediu Occidental*, București, Editura Meridiane, 1994, p. 136. Jacques Le Goff, *Civilizația Occidentului Medieval*, București, Editura Meridiane, 1971, p. 12.

sacru/profan, căci exista în el aceea ființă care tindea cu obstinație să-și sporească puterea și să-și concretizeze libertatea, dar exista în el și o altă ființă care a găsit în dependența asumată și în neputința față de propriul său univers mijlocul cel mai bun al unei coincidențe cu sine.⁵⁰

Religiozitatea omului de atunci apărea, inevitabil, ca fiind expresia mentală (intelectuală) a acestei neputințe de a cuprinde cu mintea și sufletul tot universul. Spiritul profund religios al omului medieval reprezenta, de fapt, *o formă specifică de identitate* a sa, prin repercutarea în lumea terestră a superiorității ultime a unei lumi transcendente, inefabile - *sacralitatea*.⁵¹

De altfel, *sacrul (supranaturalul)* - era tot ceea ce nu aparținea lumii terestre, dar care, într-un fel sau altul, o potența și, odată *cu* ea, (sau *prin* ea) influența și viața oamenilor. Era vorba, deci, despre o paradigmă mentală universală, incomensurabilă, care condiționa gândirea umană de o forță distinctă de voința sa. De aici, *originea ideii de Dumnezeu* ca fiind un dat al conștiinței, o a percepție transcendențială, venită ca arhetip dintr-o structură de adâncime a posibilului (psihicului) uman. *Sacrul creștin* reprezenta, așadar, *o omniprezență în interiorul firescului existențial* și apărea atunci când invizibilul întemeietor se manifesta în vizibil, în timp ce supranaturalul era atestat în chip tangibil. Universul cotidian al vieții omului medieval era, astfel, atins de această *“mirabilă sămânță”* a sacralității - adică, de contactul permanent, spontan și intim cu *miracolul*, *invizibilul* și *incomprehensibilul*, cu tot ceea ce era dincolo de simț și chiar de bun-simț.⁵²

La urma urmei, fiecare civilizație are un sistem dominant de valori, care servește drept cadru oricărei gândiri, acțiuni, sentiment sau creație. În Evul Mediu, oamenii nici nu gândeau și nici nu simțeau exact ca noi. Nu simțeau și nu gândeau mai bine sau mai puțin bine, ci - pur și simplu - altfel, printr-o altă prismă, cu ajutorul unui alt sistem. Exista o sensibilitate medievală, o gândire medievală, un mod de a acționa medieval, o iubire medievală, o ambiție și o artă medievală. Așadar, atunci creștinismul era mai mult decât o stare socială, era un mod de a exista, o forță catarhică de purificare umană, iar virtutea credinței presupunea și anumite ritualuri ale credinciosului care respecta o ritmicitate a rugii (a invocării divinului).⁵³

⁵⁰ Alexandru Florin Platon, Laurențiu Rădvan, *De la Cetatea lui Dumnezeu la Edictul din Nantes. Izvoare de istorie medievală (secolele V-XVI)*, Iași, Editura Polirom, 2005, p. 141.

⁵¹ Alexandru Florin Platon, *Europa Medievală (secolele V-XVI). Societate, instituții și mentalități colective*, Iași, Editura Polirom, 2012, p. 31.

⁵² Fernand Braudel, *Structurile cotidianului: posibilul și imposibilul*, vol. I, București, Editura Meridiane, 1984, p. 71. Jaques Le Goff, *Civilizația Occidentului Medieval...*, p. 14-15.

⁵³ André Vauchez, *Spiritualitatea Evului Mediu Occidental...*, p. 121. Marc Bloch, *Societatea feudală*, vol. I, Cluj, Ed. Dacia, 1996, p. 17.

În sensul celor de mai sus, putem spune că omul medieval s-a perceput și s-a introdus pe sine într-o lume dependentă de o ordine superioară celei pământești, o lume care “ființa” sub “privirile” unei puteri divine absolute. Această percepție venea din orizontul său christic și, ca atare, constituia modelul său de viață, căci el se știa drept “ființă a lui Dumnezeu” și coborât din El. De aici și această reprezentare mentală, care devenea o realitate medievală profundă, raportată mai mereu la cuvântul Dumnezeu - ca esență a spiritualității sale creștine. Pentru omul medieval, descifrarea misterului existenței sale, descoperirea miracolului și a frumuseții acestuia erau considerate drept semne ale primirii Părintelui Ceresc, revelat în istorie, pe deplin, în persoana lui Iisus Christos, întru care locuia trupește plinătatea Dumnezeirii și care era conceput teologic ca Sfânta Treime de Persoane divine. Așadar, mentalul colectiv medieval se înfățișa sub forma sa creștină, primordială, ca o încreere a divinului mântuitor și ca un spațiu spiritual conceput ca o “casă a omului”, situată eschatologic în “brațele Părintelui divin”. Tocmai acest mod de a privi și de a înțelege lumea și viața reprezenta dimensiunea centrală a spiritualității omului medieval, axat, deci, pe comunicarea spirituală între un Dumnezeu care “vorbește” și un credincios care “ascultă”.⁵⁴

În fond, pentru Evul Mediu, o istorie a stărilor de spirit și a mentalităților nu ar putea să distingă cu claritate între laic și religios, decât cel mult sub raport tematic. Biserica era ea însăși nu numai o formă de instituționalizare a credinței, dar și un factor de consolidare a puterii de înțelegere, de “pedagogie a neamului”, de raportare spirituală la valorile morale și, nu în ultimul rând, de apărare împotriva necunoașterii și a limitelor de înțelegere. Găsim în climatul cultural și spiritual al epocii medievale nu numai o sumă de năzuințe, stări de spirit, angoase existențiale, dar și un izvor nesecat de tărie morală și sugestie estetică pentru timpurile ce au urmat, în spiritul acelei grave responsabilități pentru viitor - asumat de oamenii medievalității.

Am conturat tot acest climat mental medieval pentru că nu s-a înțeles întotdeauna că sentimentele religioase erau, pentru cei de atunci, ca niște candelă aprinse, ca niște lumini de veghe și izvoare de tărie sufletească, atunci când alții ar fi dorit să le transforme pământul sau sufletul într-un dezolant pustiu, fără credință, fără speranță, fără luminile cunoașterii.

⁶ Fernand Braudel, *op. cit.*, vol. I, p. 78. Alexandru Florin Platon, *Europa Medievală (secolele V-XVI). Societate, instituții și mentalități colective...*, p. 45-47.

2. TIMPUL CREȘTIN ÎN OCCIDENTUL MEDIEVAL

Timpul, ca și spațiul creștin - “*armături ale felului de a gândi și de a trăi ale societății creștine medievale*” (Jacques Le Goff) - erau parametrii determinanți ai existenței lumii și modalități fundamentale de ipostaziere a experienței umane. Percepția medievală a timpului era, în primul rând, una integrativă, îngemănând - în cadrul aceleiași viziuni și într-un raport de simultaneitate - deopotrivă trecutul, prezentul și viitorul. În al doilea rând, era și una calitativă, căci timpul era conceput nu ca o coordonată neutră, ci ca o forță puternică și misterioasă, guvernând deopotrivă lucrurile, ființele, viața oamenilor și chiar sentimentele lor religioase. Totodată, într-o astfel de societate medievală în care predomina „mentalitatea multiplului”, timpul era perceput ca nefiind omogen și nici continuu. În fond, nu dimensiunea obiectivă a timpului era covârșitoare atunci, ci cea subiectivă - care constituia pentru omul medieval caracteristica primordială a curgerii duratei sale.⁵⁵

Astfel, exista, pe de o parte, un timp profan - al vieții cotidiene și al activităților obișnuite, iar, pe de altă parte, exista un timp sacru (religios) - ceremonial, al reactualizării permanente a originilor fondatoare și al raportării la divinitate. Desigur, trecerea de la unul la altul era mijlocită de multitudinea de rituri și de ritualuri, de sfințenia în numele căreia curgerea duratei era doar către Dumnezeu și întru Slava Lui! De aici și un timp liturgic - al pomenirii lui Iisus Cristos, al pocăinței și al mântuirii credinciosului. Asemenea percepții erau pe deplin explicabile într-o medievalitate aflată constant sub presiunea transcendentului și a tradiției revelatoare, la care se adăuga existența fricii și a sentimentului sfârșitului iminent al lumii (Apocalipsa), profețit și evocat de semne și simboluri.⁵⁶

De altfel, “durata lungă” (Fernand Braudel) viza o reîntoarcere la *timpul arhaic*, reactualizat mai mereu prin potențarea vechilor mituri și prin respectarea *timpului sărbătorilor religioase*: Duminica, Paștele, Crăciunul, Anul Nou etc. Acesta constituia un timp reversibil și puternic subiectivizat! Așadar, sărbătorile religioase făceau parte din timpul sacru, dedicat lui Dumnezeu, care se deosebea de timpul dedicat omului. Omul medieval a reușit să transforme timpul într-o entitate, cu însușiri și sens propriu.⁵⁷

În iudaism, putem spune că timpului i s-a atribuit o nouă caracteristică: *liniaritatea*, căci evreul creștin percepea durata ca fiind ireversibilă, cu un început și un sfârșit: Jahve nu se mai manifesta într-un Timp Cosmic, ci într-unul Istoric, în care

⁵⁵ Jaques Le Goff, *Civilizația Occidentului Medieval...*, p. 23-25. Fernand Braudel, *Timpul lumii*, vol. I, București, Editura Meridiane, 1989, p. 11-12.

⁵⁶ Jean Delumeau, *Păcatul și frica. Culpabilitatea în Occident (secolele XIII-XVIII)*, vol. III, Iași, Editura Polirom, 1998, p. 7-8. Fernand Braudel, *op. cit.*, vol. I, p. 14-15.

⁵⁷ Fernand Braudel, *op. cit.*, vol. I, p. 18-20. Philippe Ariès, Georges Duby, *Istoria vieții private*, vol. II, București, Editura Meridiane, 1994, p. 32-34.

gesturile sale nu-și mai dezvăluiau înțelesul adânc decât pentru poporul ales, evenimentul istoric devenind astfel o *teofanie*.⁵⁸

Cu această imagine preluată, creștinismul medieval a conferit duratei același sens ireversibil și liniar. Numai că - deși începea cu *Facerea Lumii* și se sfârșea cu *Apocalipsa*, apoi *Parousia* și *Judecata de Apoi* - timpul creștin constituia deja o referință de socializare a duratei, o reprezentare subiectivă a ei. Tocmai de aceea, putem înțelege de ce timpul creștin includea în plus și un moment central care conferea un sens inedit întregii durate, și anume *Întruparea*. Proclamând și apostolând faptul că Iisus Christos a trăit o singură dată, atunci când a fost răstignit și apoi a și înviat, creștinismul a „fracturat”, de fapt, viziunea ciclică și tradițională a duratei, transfigurând un eveniment istoric în *hierofanie*. Cristosul a fost, astfel, investit cu capacitatea de a transmite în lume un *mesaj revelator* (perpetuu), care să treacă dincolo de efemeritatea intrinsecă a timpului istoric, sanctificând prin unicitatea Faptei Sale percepția duratei.⁵⁹

Problema timpului în Evul Mediu trebuie văzută în parametri care includ *Creația*, *Dumnezeu* și *Eternitatea*. Dezbaterea privind natura timpului medieval a devenit foarte complexă și variată. Astfel, putem vorbi de faptul că timpul era văzut ca începând cu *Creația* (înregistrată în Geneza 1), apoi trecea prin faptele și durata Vechiului și Noului Testament, sfârșindu-se în *Ziua Judecății* - care încununa, într-un fel, a doua venire a lui Hristos. În acel punct, timpul și istoria urmau să facă loc *Eternității*. Așadar, din Dumnezeu porneau toate cele ce erau și se desfășurau!

Timpul era creația lui *Dumnezeu*, începea odată cu lumea creată și se sfârșea odată cu ea. Dumnezeu a făcut ca timpul să înceapă ca pe ceva aparținând Creației sale. Văzută prin ochii medievalilor, istoria omenirii era, de fapt, istoria mântuirii omului. Timpul în această lume trecătoare era doar o reflectare imperfectă a vieții veșnice. Timpul efectiv era considerat ca fiind o realitate trecătoare. Timpul ca existență era, însă, legat de o trăire extratemporală. În mod firesc, timpul îl ducea pe omul medieval într-o realitate superioară, adică în eternitate. Așa cum timpul nu putea fi înțeles fără existența umană, la fel și eternitatea nu putea fi înțeleasă fără existența lui Dumnezeu, căci El exista dincolo de timp, pentru totdeauna și necondiționat. Pentru un astfel de om, Dumnezeu era principiul și sensul celor neschimbătoare și schimbătoare, cauza tuturor lucrurilor și cauza timpului. Dumnezeu era considerat a fi dincolo de veacuri, dincolo de orice impediment.⁶⁰

Poate așa se și explică de ce creștinul medieval, spre deosebire de oamenii altor epoci, a căutat permanent *divinul* nu numai în natura înconjurătoare, ci și în viața cotidiană și în evenimentele istorice concrete, fiind atent la semnele, simbolurile, visele și profețiile capabile a-l revela spre mântuire. În fond, avem de-a face cu o nouă paradigmă a descoperirii divinului întruchipat, după modelul christic evocat de

⁵⁸ Marc Augé, *Religie și antropologie*, București, Editura “Jurnalul literar”, 1995, p. 42. Philippe Ariés, Georges Duby, *op. cit.*, vol. II, p. 39.

⁵⁹ André Vauchez, *Spiritualitatea Evului Mediu Occidental...*, p. 127-128. Fernand Braudel, *Structurile cotidianului...*, vol. I, p. 78. Marc Bloch, *Societatea feudală...*, vol. I, p. 23-24.

⁶⁰ Fernand Braudel, *Timpul lumii...*, vol. II, București, Editura Meridiane, 1989, p. 28-29. Idem, *Gramatica civilizațiilor*, vol. I, București, Editura Meridiane, 1994, p. 52-53.

Evangeliei, când Iisus Christos și-a dezvăluit adevărata natură doar prin miracolele săvârșite. De aceea, e lesne de înțeles de ce analalele și cronicile medievale înregistrau doar ceea ce se petrecea mai deosebit în lume, cu scopul de a verifica împlinirea treptată a profețiilor enunțate în sfintele scrieri. În acest sens, Isidor din Sicilia și Beda Venerabilul au pus bazele acestei *cronosofii creștine*, repertoriind conștiincios toate unitățile timpului (ora, ziua, anul) și chiar vârstele lumii (*aetas mundi*) - menite să dateze corect calendarul mobil al sărbătorilor religioase.⁶¹

Iată, spre exemplu, ce scria Sfântul Augustin despre timp în lucrarea sa Confessiones (Mărturisiri): „*Ce este deci timpul ?! Simplu! Dacă nimeni nu mă întreabă, eu o știu, iar dacă aș vrea să-i explic cuiva care mă întreabă, nu știu.*”⁶² Dincolo de această mărturisire hazlie a sa, totuși Sfântul Augustin a dat o explicație mai precisă timpului în celebra sa lucrare De civitas Dei (Cetatea lui Dumnezeu): „*Noi măsurăm timpurile care trec doar simțind, iar ceea ce simțim se păstrează în amintirea noastră, deși lucrurile care au provocat această simțire sunt imediat și de-a pururi înghițite de trecut. Așadar, spiritul omului e unicul criteriu acceptabil al priceperii duratei.*”⁶³

Nu-i mai puțin adevărat că existau și anumite reprezentări subiective ale timpului, specifice celor patru nivele culturale care structurau societatea medievală occidentală: *timpul rural*, *timpul urban*, *timpul seniorial* și *timpul clerical*. Pluralitatea acestor percepții ale duratei era firească atunci. Era vorba, de fapt, de un timp medieval lipsit de coeziune socială și de unitate teritorială, perceput în valori diferite și de către oameni din „lumi” diferite. Cu toate acestea, într-o „Europă a catedralelor”, *timpul creștin* părea singurul tămăduitor și unificator pentru toate structurile social-politice și culturale. La el se raportau cu toții și oamenii se manifestau pentru el cu o disponibilitate aparte.⁶⁴

Deși avea un timp imprecis, omul medieval cunoaștea această dimensiune a lumii și a vieții, o trăia din plin, cunoscând timpul trăit, timpul calitativ. El știa că toate lucrurile au timpul lor și că subordonarea în timp a activităților umane era o necesitate. Nimic nu era considerat întâmplător! Omul medieval nu-și cunoștea vârsta, timpul, dar știa că toate lucrurile au un timp al lor. În sensul acesta, mărturia Bibliei - prin înțeleptul Solomon - este relevantă: „*Toate își au vremea lor, și fiecare lucru de sub ceruri își are ceasul lui. Nașterea își are vremea ei, moartea își are vremea ei; dărâmarea își are vremea ei și zidirea își are vremea ei; îmbrățisarea își are vremea*

⁶¹ Étienne Gilson, *Filozofia în Evul Mediu. De la începuturile patristice până la sfârșitul secolului al XIV-lea*, București, Editura Meridiane, 1995, p. 22-23. Philippe Ariès, Georges Duby, *op. cit.*, vol. III, București, Editura Meridiane, 1995, p. 64. Serge Berstein, Pierre Milza, *Istoria Europei*, vol. II, Iași, Institutul European, 1998, p. 85.

⁶² Sfântul Augustin, *Confessiones*, în Alexandru Florin Platon, Laurențiu Rădvan, *De la Cetatea lui Dumnezeu la Edictul din Nantes...*, p. 167.

⁶³ Idem, *De civitas Dei*, în Alexandru Florin Platon, Laurențiu Rădvan, *op. cit.*, p. 184.

⁶⁴ Georges Duby, *Cele trei ordine sau imaginarul feudalismului*, București, Editura Meridiane, 1998, p. 56. Idem, *Vremea catedralelor*, București, Editura Meridiane, 1998, p. 58. Jaques Le Goff (coord.), *Omul medieval*, Iași, Editura Polirom, 1999, p. 32.

ei și depărtarea de îmbrățișări își are vremea ei; tăcerea își are vremea ei și vorbirea își are vremea ei; ba chiar și războiul își are vremea lui și pacea își are vremea sa.”⁶⁵

Timpul era un dar de la Dumnezeu, prin urmare, el nu putea fi vândut. Acest tabuu al timpului pe care Evul Mediu l-a pus în calea negustorului a fost înlăturat abia la începutul Renașterii. Timpul, care nu-i aparținea decât lui Dumnezeu, era de acum înainte proprietatea omului. Un semn al trecerii de la perioada medievală la cea modernă a fost introducerea treptată a *clopotului muncii*. Nu timpul evenimential, al cataclismului sau al sărbătorii era acum cel evident, ci cel al cotidianului - considerat un fel de rețea cronologică ce încătușează viața urbană. Acest lent proces de laicizare a timpului - în cadrul căruia dispariția monopolului clopotelor bisericești asupra măsurării timpului a fost, cu adevărat, un semn esențial - s-a făcut de către oamenii începutului epocii moderne. Totuși, încă pentru multă vreme, timpul legat de ritmurile naturale, de activitatea agrară, de practica religioasă, a rămas cadrul temporal primordial. Oamenii Renașterii continuau să traiască într-un timp imprecis, chiar dacă ușor-ușor a avut loc trecerea de la o împărțire ecleziastică a timpului la o împărțire laică.⁶⁶

Astfel, **timpul laic** s-a impus mai întâi ca **timp al negustorului**, dar a devenit un semn al muncii organizate, un timp ce definește o atitudine dinamică cu privire la viață și profesie. Astfel, monopolul Bisericii asupra timpului dispare, acum fiind realizată acea măreață trecere de la *timpul teologic* la cel *tehnologic*. Așadar, **timpul religios medieval** - cel ritmat de calendarul creștin, cu succesiunea anunțată de sunetele de clopot care indicau o anumită perioadă a zilei și căreia îi corespundea o anumită activitate - și-a pierdut din însemnătate și a fost înlocuit de timpul laic al modernității, un timp al eficienței.⁶⁷

În concluzie, **timpul creștin** constituia în Occidentul Medieval o structură definitorie a mentalului colectiv, o raportare subiectivă și teologică la „durata lungă”. De altfel, ruptura duratei creștine cu ciclicitatea arhaică a fost totală, căci postulatul *aparității unice a Fiului* excludea repetarea. Abia în secolul al XIV-lea, odată cu *timpul muncii*, al *negustorului* și al *patronului* și cu introducerea orologiilor s-a trecut la **timpul tehnologic (modern)**. Cu toate acestea, parcursul duratei creștine a implicat

⁶⁵ Apud *Interpretarea Bibliei în Evul Mediu*, în Jaques Le Goff (coord.), *Omul medieval...*, p. 41-42.

⁶⁶ Marcel Gauchet, *Dezvrăjirea lumii. O istorie politică a religiei*, București, Editura Humanitas, 1995, p. 169-170. Jean Delumeau, *Civilizația Renașterii*, vol. I, București, Editura Meridiane, 1995, p. 21. Idem, *Mărturisirea și iertarea. Dificultățile confesiunii (secolele XIII-XVIII)*, Iași, Editura Polirom, 1998, p. 145.

⁶⁷ Jean Delumeau, *Civilizația Renașterii...*, vol. I, p. 52. Jaques Le Goff (coord.), *Omul medieval...*, p. 308. Idem, *Pentru un alt Ev Mediu. Valori umaniste în cultura și civilizația Evului Mediu*, București, Editura Meridiane, 1986, p. 16. Idem, *Imaginarul medieval. Eseuri*, București, Editura Meridiane, 1991, p. 117.

atunci reîntoarcerea lumii și a omului la Creator, iar timpul ca atare a devenit eternitate, prin slăvirea Ființei Unice și comemorarea Faptelor Sale.⁶⁸

În fond, „**îndumnezeirea**” **duratei** de către creștinul medieval avea rolul de a-i releva natura sa umană transfigurată în timp de spiritul hristic și, în același timp, reprezenta simbolic chipul curat al Hristosului din om. Cu sufletul atârnat încă de *cetatea lui Dumnezeu*, creștinul medieval nu avea cum să nu își convertească durata într-o expresie inconfundabilă a simplității trăirii întru credință, revărsându-și în suflet sfințenia unei vieți normale creștine, demonstrând faptul că miracolul poate fi descoperit și în plăcerea *desfătării inimii în fața lui Dumnezeu*.

Așadar, să ne obișnuim și cu această prezență a Domnului și a Patimilor Sale din *durata „îndumnezeită”* de creștinul medieval care se ruga, căci el a făcut asta tocmai pentru a-și cunoaște chipul curat al Mântuitorului din el - și când plânge, și când râde - căci, în cele din urmă, trebuia să-i dea seamă și să-l recunoască și dincolo, dar mai ales să fie recunoscut de El în ziua în care nu-i mai putea vorbi prin rugă fierbinte, ci doar privindu-l față câtră față!

BIBLIOGRAFIE

- [1.] ARIÈS, Philippe, DUBY, Georges, 1994-1995 - *Istoria vieții private*, vol. II și III, București, Editura Meridiane, București.
- [2.] AUGÉ, Marc, 1995 - *Religie și antropologie*, București, Editura “Jurnalul literar”, pp. 42-59.
- [3.] BERSTEIN, Serge, MILZA, Pierre, 1998 - *Istoria Europei*, vol. II, Iași, Institutul European, pp. 81-85.
- [4.] BLOCH, Marc, *Societatea feudală*, 1996 - vol. I, Cluj, Ed. Dacia.
- [5.] BRAUDEL, Fernand, 1984 - *Structurile cotidianului: posibilul și imposibilul*, vol. I, București, Editura Meridiane, pp. 71-96.
- [6.] BRAUDEL, Fernand, 1989 - *Timpul lumii*, vol. I-II, București, Editura Meridiane, 1989.
- [7.] BRAUDEL, Fernand, 1994 - *Gramatica civilizațiilor*, vol. I, București, Editura Meridiane, pp. 52-53.
- [8.] DELUMEAU, Jean, 1995 - *Civilizația Renașterii*, vol. I, București, Editura Meridiane, pp. 21-38.
- [9.] DELUMEAU, Jean, 1998 - *Mărturisirea și iertarea. Dificultățile confesiunii (secolele XIII-XVIII)*, Iași, Editura Polirom, pp. 134-145.
- [10.] DELUMEAU, Jean, 1998 - *Păcatul și frica. Culpabilitatea în Occident (secolele XIII-XVIII)*, vol. III, Iași, Editura Polirom, pp. 7-18.
- [11.] DUBY, Georges, 1998 - *Cele trei ordine sau imaginarul feudalismului*, București, Editura Meridiane, pp. 56-68.
- [12.] DUBY, Georges, 1998 - *Vremea catedralelor*, București, Editura Meridiane, pp. 58-87.

⁶⁸ Fernand Braudel, *Timpul lumii...*, vol. II, p. 187. Idem, *Gramatica civilizațiilor...*, vol. I, p. 141. Marcel Gauchet, *op. cit.*, p. 226-228. Jaques Le Goff, *Pentru un alt Ev Mediu...*, p. 47-48. Étienne Gilson, *op. cit.*, p. 183. Marc Augé, *op. cit.*, p. 59.

- [13.] GAUCHET, Marcel, 1995 - *Dezvrăjirea lumii. O istorie politică a religiei*, București, Editura Humanitas, pp. 169-190.
- [14.] GILSON, Étienne, 1995 - *Filozofia în Evul Mediu. De la începuturile patristice până la sfârșitul secolului al XIV-lea*, București, Editura Meridiane, p. 22-43.
- [15.] LE GOFF, Jaques, 1971 - *Civilizația Occidentului Medieval*, București, Editura Meridiane.
- [16.] LE GOFF, Jaques, 1986 - *Pentru un alt Ev Mediu. Valori umaniste în cultura și civilizația Evului Mediu*, București, Editura Meridiane, p. 15-42.
- [17.] LE GOFF, Jaques, 1991 - *Imaginarul medieval. Eseuri*, București, Editura Meridiane, p. 117-131.
- [18.] LE GOFF, Jaques, (coord.), 1999 - *Omul medieval*, Iași, Editura Polirom.
- [19.] PLATON, Alexandru Florin, 2012 - *Europa Medievală (secolele V-XVI). Societate, instituții și mentalități colective*, Iași, Editura Polirom.
- [20.] PLATON, Alexandru Florin, RĂDVAN, Laurențiu, 2005 - *De la Cetatea lui Dumnezeu la Edictul din Nantes. Izvoare de istorie medievală (secolele V-XVI)*, Iași, Editura Polirom.
- [21.] VAUCHEZ, André, 1994 - *Spiritualitatea Evului Mediu Occidental*, București, Editura Meridiane.

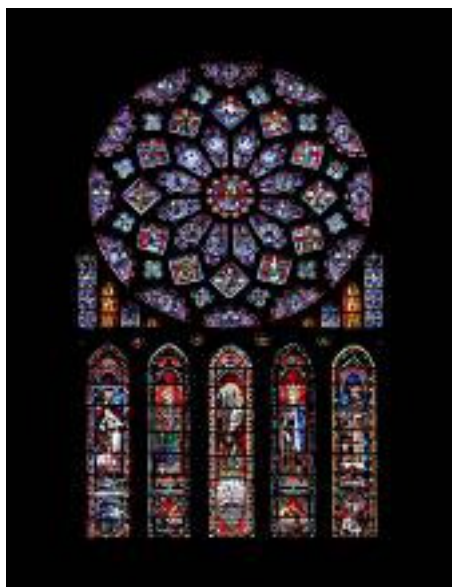

Fig. 1 – Roata timpului - vitraliu
(Catedrala gotică din Chartres - Franța, 1220)
1174)

Fig. 2 – Pictură religioasă medievală
(Catedrala Santa Maria din Monreale - Sicilia,

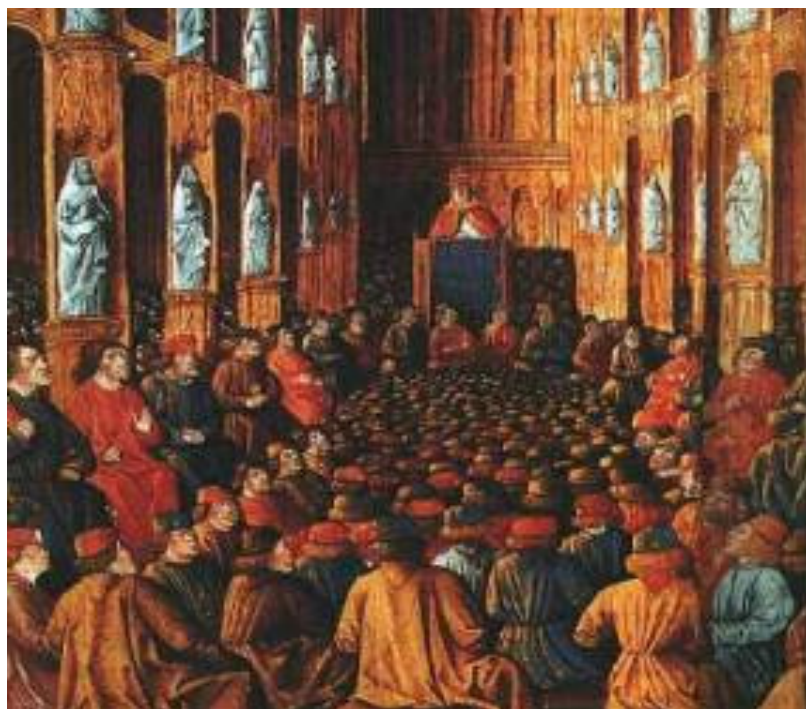

Fig. 3 – Conciliul de la Clermont - Franța, 1095

Fig. 4 – Samariteancă la Fântâna Domnului
(pictură - Italia, 1398)

Fig. 5 – Apocalipsa (după catolicii medievali)
(pictură - Italia, 1421)

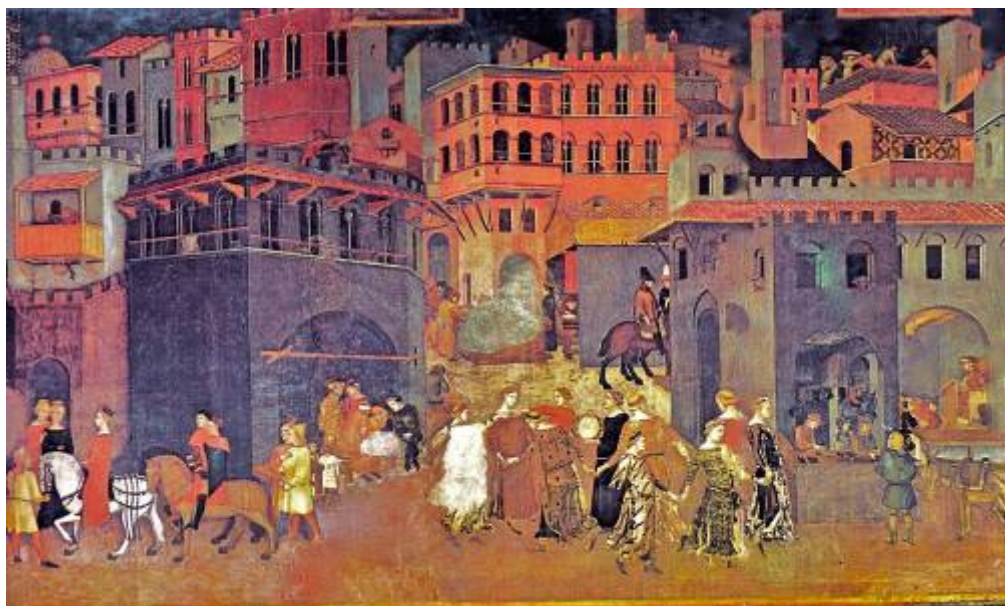

Fig. 6 – Alegoria guvernării și efectele sale asupra orașului medieval (pictură - Ambrogio Lorenzetti, 1337)

**CTITORIA SPĂTARULUI ȘTEFAN ANGHELUȚĂ:
BISERICA „NAȘTEREA MAICII DOMNULUI” DIN CHIȚOC
(COM. LIPOVĂȚ, JUD. VASLUI)**

Maria POPA*

Doina ROTARU*

Cuvinte-cheie: *biserică; ctitor; monument istoric; consolidare și restaurare; (cultural) heritage; pictură murală; cleric.*

Keywords: *the church; founder; historical monument; consolidation and restauration; (cultural) heritage; mural painting; cleric.*

Abstract

Between 1849 and 1855 by spătar Ștefan Angheluță and his wife, Smaranda, in the northern part of the village, bordering the forest. Between 1857 and 1874 the church had one of the most famous private schools in that area, with more than 100 pupils, created and maintained by the founder. The three teachers followed the curriculum used in primary schools from the city and, in addition to that, taught vocal music and religious songs. This was the school where I. Antonovici, the next bishop of Huși (1924-1931), had learnt. After the death of the founder, who was a philanthropist (1800-1876), former chairman of Eforia Vaslui (1853), the first president of Vaslui Local Council (1860), founder of “Dormition of The Virgin Mary” Church in Bahnari, Vaslui (1860-1862) and endower of “Sf. Voievozi” Wooden Church in Tanacu (1826), the church in Chițoc was administrated by former owners and the community and became a parish in 1894.

The church has a triconch plan, semicircular apses, juttied place for Proskomide and diakonikon, bell tower on the threshold, and entrance on the western side. It is built of brick load-bearing masonry, on stone foundation and socle, and has wooden roof framing with short purlins, covered with tin nowadays (originally covered with shingle). Inside the church, the vaulting system lies on double springs and retreating-profiled consoles, and is made of semi-cylindrical vaults on the nave and narthex, semi-calottes on the altar and lateral apses. The vaults are boarded with planks. The facades, structured on two registers by a tall belt, are marked by rectangular panels inserted into masonry, pilasters, round-arched niches, highly profiled cornice emphasized by dentils and rectangular windows with rounded arches in the upper part. The bell tower has a square section and 4 levels, is decorated with the same ornamental repertory, and has a bulbous scaled tin roof. Consolidation and

* MARIA POPA - a fost muzeograf la Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui și consilier superior la Direcția pentru Cultură și Culte Vaslui.

* DOINA ROTARU - a fost istoric de artă și muzeograf la Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

restoration works of the exterior of this historical monument have been undertaken by means of a project initiated in 2005-2010.

The church preserves the iconostasis and mural painting dated 1852-1855, oil on wood, made by craftsman Nicolae and painter Gheorghe, the votive painting depicting the founders dated 1861 and signed V. Siffert. The old religious book collection is hosted by Muzeul Eparhial (The Eparchial Museum) in Huși.

Scurt istoric al localității

Satul Chițoc, situat la 6 km sud-vest de municipiul Vaslui și la 6 km nord de centrul de comună, se întinde pe valea pâraului cu același nume, afluent al râului Bârlad, și pe coasta dealului Varnița din colinele Tutovei⁶⁹. După tradiție, denumirea satului s-ar trage de la numele celei mai vechi proprietăre: „Chița, scoborătoare din familie domnească”⁷⁰, poate o reminiscență a faptului că în secolul al XV-lea acest teritoriu era domeniu domnesc. În 1491 moșia a fost cumpărată de Ștefan cel Mare și inclusă în ocolul târgului Vaslui, ca parte a moșiei Bahnari, numită pe atunci Tătărași⁷¹ sau Balosinăuți⁷². Însă, prima mențiune documentară a satului, denumit *Hițoci*, datează din prima jumătate a secolului al XVII-lea, într-un act de vânzare din 31 mai 1617, prin care „Samfira, fata lui Mihăilă”, vindea lui Iacob, cu 14 taleri, o parte din moșia sa, anume: „a cincina parte din jumătate de parte din Hițoci, din câmpu și din apă și din sat și iazu de moară”, având ca martori pe Marco din Costești, fiul lui Crețu, diac, și popa Nechita⁷³.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, moșia Hițoci se afla în stăpânirea familiei Jora, veche și renumită familie boierească, care avea proprietăți în zona Vasluiului încă din secolul al XV-lea. Astfel, în 1491 din ocolul târgului făcea parte și satul Mărățai, „numit în vechime Părtănoși”, cumpărat de Ștefan cel Mare de la Ionașco, feciorul lui Jora, nepotul lui Giurgea Răspopă⁷⁴. Acesta era proprietar și al satului Piscani (Chițcani) din fostul ținut Tutova⁷⁵ (aflat mai la sud de Chițoc). În timpul domniei lui Gheorghe Duca (1678-1685), Gligorașco Jora, vâtaf de păhărnicea, fiul lui Vasile, mare pitar, pentru plata deseatinii de stupi, în valoare de 250 lei,

⁶⁹ MDGR, vol. II, fasc. II, București, 1899, p. 393: Pârâul Chițoc, care străbate localitatea pe la mijloc, izvorăște de sub movila lui Secară și se varsă în pârâul Lipovăț sub denumirea de Timotei.

⁷⁰ Arhiva Parohiei Chițoc, dos. 17/ 1906, f. 22: *Chestionar*, întocmit de pr. paroh, I. Ursăcescu în 1906.

⁷¹ Gh. Baci, *Contribuții privind istoria comunei Lipovăț*, Iași, 2014, p. 126; idem, *Școala spătarului Ștefan Angheluță de la Chițoc (1857-1874)*, în *AMM Vaslui*, nr. XXVIII-XXIX, vol. I, 2007-2008, p. 408.

⁷² Viorel Țibuleac, *Moșiile care după 15 octombrie 1491 au constituit noul ocol al târgului Vaslui*, în *AMM Vaslui*, nr. XXX, vol. I, 2009, p. 173, 176/ Harta ocolului târgului Vaslui.

⁷³ DIR, veacul XVII, A. Moldova, vol. IV (1661-1620), București, 1956, p. 175, 280: Hițoci sau Chițoci, sat lângă Costești, jud. Vaslui.

⁷⁴ Gr. Găneț, C. I. Gârneață, *Din tezaurul arhivistic vasluian. Catalog de documente. 1399-1877*, București, 1986, p. 22; Academia Română, *Tezaur toponimic al României. Moldova*, vol. I, Partea a 2-a, București, 1992, p. 851: Părtănoșii, fost sat la S-E de s. Tanacu, jud. Vaslui.

⁷⁵ GH. Ghibănescu, *Zapise și Ispisoace*, vol. V, partea 1, Iași, 1921, p. 205.

zălogise moșiile sale: „Costești și *Hițoci* și alte părți din țin. Tutova pe Horoiata”, lui Antiohie Jora, mare armaș (fiul slugerului Gavril Jora și al Todosicăi, născută Costache). Pentru achitarea acestei datorii și a altei sume de 250 lei împrumutată de la un turc, Antioh îi luase toate pământurile păhărniceului. În 1690, Gligorașco, fost vâtaf de păhărnice, și frații săi, Toader și Ștefan, se judecau cu Antioh Jora și mama sa, Todosica Joroaia, pentru această pricină. Prin cartea domnească de judecată dată de Constantin vodă Cantemir în acel an, 181 de pământuri de câmp, printre care 95 în *Hițoci*, reveneau lui Antioh, iar casele, heleșteul și moșia din Costești, viile din Scânteiești și Vlădești, fraților lui Gligorașco⁷⁶. În 1693, Gligorașco Jora, cămăraș de ocnă (însărcinat de Domnie cu administrarea ocnelor de sare)⁷⁷, zălogea o parte din moșiile sale pentru plata cifertului (dare trimestrială)⁷⁸. De asemenea, în 1702, Antioh Jora, hatman, împreună cu Gligorașco, logofăt al doilea, cămărăși la ocnă, pentru plata cifertului au împrumutat bani de la un negustor, punând zălog niște bijuterii (inele de aur cu pietre prețioase)⁷⁹.

De asemenea, în 1702, Antioh Jora, hatman, împreună cu Gligorașco, logofăt al II-lea, cămărăși la ocnă, pentru plata acestei dări, au împrumutat bani de la un negustor, punând zălog niște bijuterii (inele de aur cu pietre prețioase)⁸⁰. În 1708, Antioh Jora, mare logofăt, se judeca cu vornicul Lupu Costache, vărul său (fiul lui Gavril Costache, frate cu Todosica Jora) pentru o parte de ocină din *Hițoci*, formată din 3 bătrâni, din care: doi (190 pământuri) ai lui Antioh și unul (95 pământuri) al lui Lupu Costache, mare vornic, cumpărat de la Ion Bujoreanu (fiul lui Pavel Bujoreanu, descendent din Cârstea Ghenovici, mare vornic, rudă cu familia Jora și Costache)⁸¹. Prin judecata domnească, Lupu Costache primea jumătate de vad de moară, iar restul moșiei sale din *Hițoci* rămânea lui Antoh, prin răscumpărare⁸². Hatmanul Antioh Jora, mare dregător, ctitor al mănăstirii Florești din fostul țin. Tutova (1686-1694), alături de unchiul său, vornicul Gavril Costache și fiii acestuia, Vasile și Lupu Costache, mari vornici, implicat în mai multe intrigi politice, a murit dator (c. 1716)⁸³. După moartea

⁷⁶ CDM (1676-1700), vol. IV, București, 1970, p. 286-287/ doc. 1267.

⁷⁷ Vezi: www.salina.ro/istoric.html - *Salina Târgu Ocna. Istoric. Tradiții multiseculare în extracția și prelucrarea sării*: în 1434, cămărășia de ocnă se afla la Târgu Ocna; 1502, privilegiu acordat de Ștefan cel Mare pentru aprovizionarea cu sare a mănăstirii Putna; exploatarea sării se făcea de către ocolași (muncitori liberi), salagii (muncitori împrumutați - mineri liberi, veniți de dincolo de Carpați) și ocnași (criminali); salinele de la Tg. Trotuș și Tg. Ocna, amintite în sec. XVIII și de D. Cantemir în „Descrierea Moldovei”; până în 1800 se lucra în 2 ocne Ocna Tâlarilor și Ocna cu Brad.

⁷⁸ CDM, op. cit., p. 361/ doc. 1620.

⁷⁹ I. Caproșu, *Documente privind istoria orașului Iași, Acte interne (1691-1715)*, vol. III, Iași, 2000, p. 177-178/ doc. 206: după ce au încasat banii de la ocnă, Antioh a luat înapoi obiectele amanetate, fără să știe Gligoraș, trimițându-le în Transilvania pentru a lua bani cu dobândă; din cauza unei furtuni, omul trimis de el a pierdut bijuteriile; prin judecată, Antiohie va plăti despăgubiri lui Gligoraș.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, București, 1971, p. 360.

⁸² CDM, vol. V, 1701-1720, București, 1971, p. 233-234/ doc. 873.

⁸³ N. Stoicescu, op. cit., p. 412.

lui, pentru achitarea datoriilor față de creditori, paharnicul Toader Jora, fiul său, împreună cu ceilalți frați, a vând o parte din moșiile moștenite. Din bătrâni, se spune că în timpul urmașilor săi, satul s-a „spârscuit din cauza birurilor”, rămânând aici doar câteva bordeie, ale pădurarilor logofătului Nicolae Stratulat, noul proprietar, și câteva izolate în mijlocul codrilor seculari, ale hoților de codru, vestiți pe aceste locuri (Boian, Luca ș.a.)⁸⁴. După tradiție, satul ar fi fost colonizat cu locuitori, aduși din Ardeal, zona Cojocna, jud. Cluj, pe la anul 1800, care au trăit alături de vechii chițoceni⁸⁵. Putem lega acest fapt de activitatea de cămăraș de ocnă a vechilor proprietari, care foloseau lucrători specializați în exploatarea sării aduși de peste Carpați. Poate nu întâmplător de la Cojocna (centru de exploatare a sării din Transilvania), cunoscută în limba maghiară cu denumirea de Ocna Clujului.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, din punct de vedere administrativ, satul Hițoci era înglobat în moșia Bahnari de către noii proprietari. Între anii 1803-1816, Bahnarii (cu cătunele din jur) era stăpânit de vornicul Nicolae Stratulat⁸⁶, iar după moarte de soția lui, logofeteasa Safta Stratulat și răzeși, când, în catagrafia din anul 1831 apare cu denumirea de *Chițoc*⁸⁷. În 1836, era locuit de 28 de familii⁸⁸. În 1848, după moartea logofetesei, fiul ei, aga Iorgu Stratulat, a vândut moșia Bahnari, inclusiv Chițocul, spătarului Ștefan Angheluță⁸⁹, care s-a stabilit aici cu toată curtea lui (curteni, robi țigani și alte slugi), construind conacul la est de biserică (din care a mai rămas astăzi doar beciul masiv din cărămidă, aflat în partea de est a satului), iazul, moara, biserica, școala, velnița de rachiu, pentru funcționarea căreia a adus oameni specializați în această branșă din alte localități, cu tot cu familiile lor, pe la anul 1850⁹⁰.

Constantin Sion spune că Ștefan Angheluță era fiul pâslarului Vasile, țăran birnic din satul Muntenii de Jos, crâșmar la ratoșul Sioneștilor de la Bahnari (cca. 1800-1812), care a găsit o comoară la Gura Muntenilor, ce a stat la baza prosperării familiei lui. În calitate de arendaș al moșiilor mănăstirești din jurul Vasluiului, a reușit

⁸⁴ Arhiva parohiei Chițoc, *op. cit.*, dos. 17/ 1906: pr. I. Ursăcescu, *Chestionar*, 1906.

⁸⁵ Idem, *Synodiculu parohiei Sănteii Biserici din Cotuna Nașterii Maicii Domnului ce se serbează la 8 Septembrie*, Vaslui, 1881, f. 8: pr. D. Găbureac, *Scurt istoric*, 1977; vezi și: Daniel Tănăsuc, *Maghiarii din inima Moldovei*, în *România Liberă*, din 6 august 2008 - www.romanalibera.ro › *Maghiarii din inima Moldovei*.

⁸⁶ Gh. Ghibănescu, *Vasluiul, Studii și documente*, vol. XV, Iași, 1926, p. 217/ 1803; C. Istrati, *Condica visteriei Moldovei din anul 1816*, Iași, 1979, p. 70.

⁸⁷ C. Istrati, *Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1831*, Iași, 2009, p. 140; Paul Zahariuc, în colaborare cu Lucian-Valeriu Lefter, *Vaslui de la târg la oraș*, Iași, 2014, p. 502, 508 - moșii ale logofetesei Safta Stratulat, 1831: Brodoc, Bahnari, Dobârceni, Poșta Vaslui și *Chițoc*; Academia Română, *Tezaur toponimic al României. Moldova*, vol. I, Partea 1, București, 1991, p. 228: 1830, s. Chițoc, contopit cu s. Bahnari, c. Lipovăț; 1865, c. Muntenii de Jos; 1876, c. Lipovăț; 1893, c. Muntenii de Jos; 1894, c. Lipovăț; 1895, c. Muntenii de Jos; 1943, c. Chițoc; 1968, c. Lipovăț.

⁸⁸ Gh. Baci, *Contribuții privind istoria comunei Lipovăț*, p. 127.

⁸⁹ Arhiva parohiei Chițoc, dos. 20/ 1882, vol. I, f. 10; Gh. Baci, *Școala spătarului Angheluță* ..., p. 409.

⁹⁰ *Ibidem*, dos. 17/ 1906, f. 23; vezi și - Gh. Baci, *Contribuții privind istoria comunei Lipovăț*, p. 127.

să se îmbogățească prin cumpărarea acestora: Bahnari, Moara Grecilor și o parte din Negrești⁹¹, la care s-au adăugat și altele ulterior. În realitate, el era fiul polcovnicului Simion, care pornind de la o stare socială modestă a ajuns să facă parte din categoria marilor proprietari. A ocupat rând pe rând ranguri boierești și funcții administrative: polcovnic, 1820⁹², paharnic (1829, când avea 29 ani și locuia în Vaslui)⁹³, spătar (1847-1856)⁹⁴, primul primar al municipiului Vaslui (1860)⁹⁵, postelnic (1861-1876)⁹⁶. În anul 1857, deținea un domeniu de cca. 4.000 fâlcii de teren (cca. 6.000 ha), compus din moșiile: Bahnari, Chițoc, Moara Grecilor, părți din Negrești și Portari. La acestea se mai adăugau veniturile provenite din comerț, deținând mai multe prăvălii și crâșme în Vaslui, din moșiile amanetate de către Catina Otänberg pentru suma de 62.000 lei (Drăgești, Hucul, Crăciunești și Alexești, țin. Vaslui) și din cămătăria banilor împrumutați lui Botez Forăscu/ 30.000 lei, Aftanasie Dinu/ 15.000 lei, Ilie Carp/ 12.500 lei, N. Duca/ 10.348 lei)⁹⁷.

Ridicat din popor, ajuns mare proprietar, acesta s-a implicat în viața politică a Vasluiului, apreciat de contemporanii săi ca un mare om de onoare. Gh. Ghibănescu afirma că era un spirit democrat, emancipat, care, în 1853, în calitate de președinte al Eforiei tg. Vaslui, alături de M. Kogălniceanu, G. Petala, C. Sion ș.a., a luat atitudine în conflictul de interese ivit între târgoveți și Elena Șubin, proprietara târgului, finalizându-se prin sechestrarea veniturilor domeniile ale acesteia⁹⁸. În calitate de primar - primul președinte al Consiliului Municipal Vaslui, ales la propunerea ministru de interne, M. Kogălniceanu, a contribuit la emanciparea orașului, în raport cu reformele democratice ale domnitorului Al. I. Cuza: mărirea numărului spațiilor comerciale (prăvălii) și al felinarelor pentru iluminatul public (70 de felinare cu gaz fotogen, fixate pe stâlpi de stejar, deservite de 5 fanaragii), strămutarea pieței de lângă biserica Adormirea Maicii Domnului la marginea orașului; alimentarea cu apă potabilă prin conducte din olane și prin sacale; construirea unei fântâni țâșnitoare și a unui canal de scurgere a apei menajere în piață; ridicarea gunoaielor din oraș cu 4 care, după modelul capitalei Moldovei - Iași; construirea unui bazin pentru stingerea incendiilor și a unui foișor (turn înalt de lemn) pentru supravegherea acestora; aprobarea construirii a două hanuri de lemn de către banul Neculai Hagi Chiriac și spătarul D. Castroian, lângă biserica Adormirea Maicii Domnului, și a altor construcții filantropice și publice; repararea și pavarea unor străzi, în special cea principală care

⁹¹ C. Sion, *Arhondologia Moldovei*, București, 1973, p. 16

⁹² Gh. Ghibănescu, *Vasluiul...*, p. 258.

⁹³ Al. V. Perietzianu - Buzău, *Vidomostie de boierii Moldovei aflați în țară la 1829* (II), în *Arhiva Genealogică*, nr.3-4, Iași, p. 297.

⁹⁴ Mihai-Răzvan Ungureanu, *Marea Arhondologie a boierilor Moldovei (1835-1856)*, Iași, 1997, p.13/ 1847; Secretariatul de Stat al Moldovei, *Lista boierilor moldoveni*, în *Buletinul Oficial*, Iași, 1851, f. 7.

⁹⁵ C. Șerban, *Modernizarea orașului Vaslui în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza*, în *AMM*, Vaslui, nr. VII-VIII, 1985-1986, p. 238-241.

⁹⁶ Arhiva parohiei Chițoc - *Sinodic*.

⁹⁷ Georgeta Crăciun, *Moldova în vremea domnitorului Grigore Alex. Ghica. 1849-1856*, Iași, 1996, p. 20, p. 49, 156, 164; Lucian-Valeriu Lefter, *Vaslui de la târg la oraș*, Iași, 2014, p. 76.

⁹⁸ Gh. Ghibănescu, *Vasluiul ...*, p. XLVIII-XLIX.

lega Târgul de Sus cu cel de Jos; repararea clădirilor publice vechi (prefectura, tribunalul, școala de băieți ș.a.); începerea sistematizării orașului, prin trasarea de noi străzi și aprobarea construcțiilor pe baza primului plan cadastral de factură modernă, întocmit de geometrul Emanoil Vincler ș. a.⁹⁹. O altă latură a activității sale a fost cea de mare filantrop: a construit două biserici de zid pe moșiile sale din Chițoc și Bahnari; a înființat o renumită școală catihetică pe lângă ctitoria sa de la Chițoc, contribuind, astfel, la emanciparea copiilor de la țară, din rândul cărora provenea și el; a donat materialul lemnos pentru căptușirea bisericii Sf. Voievozi din satul Tanacu, ctitorită de obște (1826) - fapte ce „reflectă nu numai posibilitățile economice, poziția socială a ctitorului, orgoliu, prestigiu, ambiția, ci și expresia religiosității individuale”¹⁰⁰. Deși, adept al ideilor noi, de modernizare a societății românești, care să funcționeze pe baza unui stat de drept, în disputele de hotărâre cu vecinii, în special cu cei din Muntenii de Jos, arendașii de pe moșii pentru neachitarea obligațiilor, ȝiganii robi, datornicii care nu achitau sumele împrumutate la timp, tăietorii de pădure ș. a., nu a avut o comportare echitabilă, recurgând chiar la acțiuni violente și nedrepte, mai ales în cazul vechilului Enache Popa, mort în bătaie, al cărui proces a fost mușamalizat prin mituire¹⁰¹. De asemenea, în 1864 s-a opus împrumutării clăcășilor din Vaslui pe moșiile sale din Bahnari, Dobârceni și Chițoc, cedând doar după intervenția ministrului de interne¹⁰². După o viață plină de succes, datorită ambiției și eforturilor sale, moare la 30 iulie 1876, la vârsta de 77 de ani, fără copii, „sărac lipit, fără nici un ajutor în casele proprii ce mai rămăsese în Vaslui, str. Berzelor”, fiind înmormântat prin colectă publică în cimitirul bisericii Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul din Vaslui¹⁰³, osemintele sale fiind depuse în groapa comună din cimitirul Eternitatea, o dată cu strămutarea cimitirului bisericii în 1925 (cf. pr. I. Popa, fost paroh la Chițoc și Mânjești). Drept recunoștință a contribuției avute în istoria orașului, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (cca. 1893-1894), vasluienii au introdus în nomenclatorul stradal numele său. În 1941, str. „Spătar Angheluță” începea din str. Lascăr Catargiu și mergea până în șesul Vasluiului¹⁰⁴, iar astăzi face legătura între str. Ștefan cel Mare și str. Decebal, ce leagă centrul de Variantă (partea de est a orașului). După moartea sa, moșia a ajuns în stăpânirea unui negustor grec din Vaslui, la care era dator, Costache Gheorghiu Bacalbașa, staroste de băcani (băcănie, prăvălie)¹⁰⁵.

⁹⁹ C. Șerban, op. cit., p. 238-243; M. Ciobanu, Al. Andronic, P. Necula, *Cronica Vasluiului*, Vaslui, 1999, p. 407.

¹⁰⁰ Doina Rotaru, *Oameni care au fost: spătarul Ștefan Angheluță (1799 - 1876)*, în *Milesciana*, Vaslui, nr. 1/ 2004, p. 20.

¹⁰¹ Gh. Baci, *Contribuții privind istoria comunei Lipovăț*, p. 127.

¹⁰² Paul Zahariuc, în colaborare cu Lucian-Valeriu Lefter, op. cit., p. 103.

¹⁰³ Arhiva parohiei Chițoc - *Sinodic*, f. 4; vezi și: I. Antonovici, *Geografia comunei Bogdana din plasa Târgu - Simila, județul Tutova cu notițe istorice și tradiționale*, Bârlad, 1905, p. CLIV: autorul, absolvent al școlii din Chițoc, menționează că a murit în anul 1874, luna iunie; probabil că e anul încetării activității sale ca filantrop, din cauza bolii și a falimentului economic.

¹⁰⁴ Paul Zahariuc, în colaborare cu Lucian-Valeriu Lefter, op. cit., p. 76, 190, 422, 428.

¹⁰⁵ Ioan, N. Oprea, *Vaslui. Itinerarii. Locuri - oameni - fapte (De la legende și publicistică la istoria locală)*, vol. II, Iași, 2010, p. 322.

În raport cu spiritul vremii, de trezire a conștiinței naționale, prin activitatea sa se înscrie în rândul noii boierimi, cu vederi liberale de înnoire a societății românești, dar eforturile sale nu au fost recunoscute întotdeauna de comunitate, ambițiile sale de parvenire fiind sancționate la sfârșitul vieții prin neînțelegere sau, poate, pe bună dreptate.

Locașul de cult

Biserica din Chițoc, cu hramurile: „Nașterea Maicii Domnului” și „Sf. Ardiacon Ștefan”, a fost construită de către spătarul Ștefan Angheluță și soția sa, Smaranda, între anii 1849-1855, în timpul domniei lui Grigore Alexandru Ghica (1849-1855) și al mitropolitului Sofronie Miclescu (1851-1860), fiind sfințită la 30 septembrie 1855, de episcopul Hușilor, Meletie Istrati (1851-1861), potrivit pisaniei transcrise de părintele și învățătorul Enache Buzdugan în sinodicul bisericii (dispărută ulterior): „*Acest Sf. Locaș cu hramul Nașterea M<aicii>. D-lui și Sf. Arhid<iacon> Ștefan s-a făcut din temelie până la sfârșit de robii lui D-zeu Ștefan Angheluță și soția sa, Smaranda, sfințindu-se de Pr<ea> Sf<ințitul> Episcop de Huși, Meletie Istrate, la anul 1855, Sept<embrie>, 30 zile, în timpul Blagoslovitului D<o>mn Grig<ore> Alecsandru Ghica Voievod, fiind Mitropolit <al> Moldovei Pr<ea> Sf<inția> Sa Kir Kir Sofronie Miclescu*”¹⁰⁶. Sfințirea, la care au participat numeroși creștini și mai mulți clerici, printre care și ieromonahul Gherasim Ionescu, slujitor al bisericii, s-a desfășurat cu un ceremonial deosebit¹⁰⁷. În anul 1852, a fost executată tâmpla de meșterul Nicolae, după cum reiese dintr-o inscripție scrisă în limba română, caracter chirilic, aflată pe bârna din spatele ușii diaconești/ nord, parțial lizibilă: „*Pomeneste și pre noi puțin osteniți<i>i: Nicolai și 1852*”¹⁰⁸ (probabil Gheorghe zugrav, pomenit în sinodic)/ (Fig. 1). Potrivit informațiilor din arhiva parohiei, biserica este primul locaș de cult din Chițoc, anterior locuitorii mergeau la Lipovăț pentru servicii religioase¹⁰⁹, deși nu este exclus să fi existat o biserică de lemn în. secolul XVII, pe când era atestat satul.

Locașul a fost ridicat pe un platou situat în partea de nord a satului, la marginea unei păduri cu arbori seculari, împrejmuit cu șanț și gard de spini, deserving atât pe proprietar, cât și obștea. În 1848, trăiau cca. 100 de suflete, din care 45 erau din sat, iar restul de la velniță și pădure¹¹⁰. În 1852, numărul locuitori crescuse la 60¹¹¹. Biserica era întreținută de ctitor, cu tot cu slujitorii săi, printre aceștia numărându-se și pr. I. Pester, dascălul Th. Negură, pr. Șt. Buzdugan ș.a., care locuiau într-o casă construită în 1860 în ograda bisericii (în partea de sud, în fața casei parohiale actuale),

¹⁰⁶ Arhiva parohiei Chițoc, dos. 17/ 1906, f. 22.

¹⁰⁷ Arhiereul Dr. Veniamin Pocitan Bărlădeanul, vicarul Episcopiei Hușilor, *Școli catihetice din eparhia Hușilor*, în *Studii și articole privind istoria orașului Huși*, vol. II, 2009, p. 355, volum coordonat de Costin Clit și Mihai Rotaru.

¹⁰⁸ Arhiva parohiei Chițoc, *Sinodic*, f. 21.

¹⁰⁹ *Ibidem*, dos. 17/ 1906, f. 22.

¹¹⁰ *Ibidem*, f. 23; dos. 20/ 1921, f. 10.

¹¹¹ Costin Clit, *Documente Hușene*, vol. III, Iași, 2014, p. 500/ doc. 508.

activând și ca institutori ai școlii înființată de el¹¹². În anul 1864, prin Legea rurală, biserica a fost împroprietărită cu 8,5 fâlcii teren pentru cler (cca. 12,75 ha), 18 prăjini loc pentru cimitirul nou (cca. 3. 200 m²), 68 prăjini pentru cimitirul vechi din jurul bisericii (cca. 13. 000 m²), la care se adăuga un loc de siliște, situat în vatra satului (în partea de nord-est), dăruit de locuitori pentru casă parohială, în suprafață de 26 prăjini (cca. 4. 600 m²)¹¹³. În 1876, deși biserica se afla în stare bună, serviciul religios era oficiat doar de preotul Șt. Buzdugan, econom, plătit cu 600 lei/ lună, ce asigura servicii religioase celor 93 de familii, respectiv 378 suflete, posturile de cântăreți și diaconi fiind vacante din lipsă de finanțare¹¹⁴. După moartea ctitorului, care înzestrase biserica cu „odoare prețioase de argint”, nepotul său de soră, Iancu Ioan din Vaslui, în calitate de procurator al mamei sale, Paraschiva Ioan Antoniu, succesoarea averii defunctului, a „cerut să i se dea în păstrare lucrurile rămase nevândute de la moșia Chițoc”. Prin hotărârea judecătorească din anul 1877, a primit și o parte din odoarele de argint ale bisericii: 10 candelice mici și 2 mari, cu lanțurile lor, din care 1 suflată cu aur și 3 sfeșnice de la icoana împărătească a Maicii Domnului, 1 Evanghelic, ferecată cu argint și 1 suflată cu aur, 1 potir, poleit cu aur; 3 cruci de lemn, îmbrăcate în argint, lucrat în filigran, din care 1 poleită cu aur. Acest fapt a declanșat un alt lung proces între moștenitori și Episcopia Hușilor, la 3 septembrie 1880, protoiereul de Vaslui încă mai cerea a se înapoia obiectele afierosite bisericii de către fondatorul său¹¹⁵.

În 1877, la stăruința diaconului Antim, biserica a fost învelită cu șindrilă de către noul proprietar, Constantin Gheorghiu Bacalbașa, fiind sfințită în același an, la 15 octombrie. În 1882, în pomelnicul scris în sinodic de către diaconul Enache Buzdugan, intitulat: „Bine-făcătorii și ajutorii Sântei Biserici”, în rândul morților este pomenit și acesta: „Vii – Spiru Topale și soția sa, Sofia, proprietarii moșiei, Gh. Popa, vechil, împuternicitul proprietarului, Vasile Pădurariu – un rând de veșminte preotești; Adormiți - Ștefan, Ștefan, Smaranda, Angelu, Ruxanda, Ioan, Iorgu, Timofte, Neculai (meșter, n.n.), Gheorghe zugrav, Costachi Bacalu Bașa, preutu(l) Ștefan, Dimitrie, Gherasim ieromonah, Nicodim ieromonah/ Victoria, Ion, Vasile, Gheorghe, preutu Vasile, Ștefan/ 18 august 1882, S. Enache Buzdugan, diac”. Semnătură adăugată: „Ioan preutu<l> Pesteru”¹¹⁶.

Potrivit catagrafiei din 1884, biserica, aflată în administrarea obștii satești, era deservită de 2 preoți și 2 cântăreți, care foloseau cele 8,5 fâlcii de pământ pentru întreținere¹¹⁷. În anul 1894, preotul paroh I. Ursăcescu, numit în baza Legii clerului mirean din 1893, raporta Protoieriei Vaslui că biserica, proprietate a locuitorilor, aflată pe o parte a moșiei boierului Spiru Topale, „era în stare rea și prost îngrijită, crăpată de cutremure și cu șindrila putredă”¹¹⁸ (Fig. 2). În memoriul din 1895, el detalia starea gravă în care se afla aceasta: crăpături până la temelie, dintre care cea mai pronunțată fiind cea dintre clopotniță și corpul bisericii, învelitoarea din șindrilă fiind

¹¹² Arhiva parohiei Chițoc, dos. 17/ 1906.

¹¹³ *Ibidem*, dos. 1/1902-1921, f. 4 v. -5, 7-8 – planul proprietății imobiliare.

¹¹⁴ DJAN Vaslui, fond *Episcopia Hușilor*, dos. 10/ 1876, f. 26-27.

¹¹⁵ *Ibidem*, dos. 10/ 1877-1880, f. 1, 5, 84.

¹¹⁶ Arhiva parohiei Chițoc, *Sinodic*, p. 21-22.

¹¹⁷ *Ibidem*, dos. 8/1884, f. 112.

¹¹⁸ *Ibidem*, dos. 17/1894, f. 7; *Sinodic* - Scurt istoric/ 1977, f. 6.

spartă în multe locuri¹¹⁹. Parohia, formată din 282 de familii, din care 124 din cătunul Codru, care mergeau pentru diferite servicii religioase la Lipovăț, nu putea asigura repararea locașului, afectat și mai mult de cutremurul din 24 noiembrie 1896. În 1897, Protoieria Vaslui, din ordinul Episcopiei Hușilor, a dispus închiderea bisericii din cauza degradării avansate (tencuieli căzute, părți din bagdadie lipsă, crăpături în zidărie, acoperișul stricat, infiltrații de apă la bază, pardoseli putrede)¹²⁰. Prin strădania preotul Ion Ursăcescu și a epitropului Simion Nițoi, biserica a fost reparată radical în anul 1898: consolidată de jur-împrejur cu șine și drugi de fier, groși, cu șuruburi la capete; tencuită și văruiată la exterior; refăcute pardoselile de lemn; înlocuită învelitoarea din șită cu tablă Bismarck; curățită și întregită pictura murală; lăcuită catapeteasma, înzestrată cu cărți de cult și alte odoare¹²¹. Reparațiile s-au făcut prin contribuția obștii satului, după posibilități: Panainte Topale, proprietarul moșiei - 3.900 lei și lemnul pentru schelă, pr. I. Ursăcescu - 20 lei, alți clerici și enoriași, dintre care Simion Nițoi, Gh. Crâșmaru, N. Samoilă, V. Boț, V. Mocanu - câte 10 lei/ cap de familie și 3 zile de muncă cu carul, pentru transportul materialelor (piatră, lemn, var, cărămidă). Biserica a fost târnosită în același an de protoiereul județului Vaslui, delegat de PS. Silvestru al Hușilor¹²². Prin adresa nr. 2.481 din 30 decembrie 1898, episcopia mulțumea celor care au contribuit la salvarea sfântului locaș: „... *se aduc călduroase mulțumiri d-lui P. Sp. Topale, mare proprietar, care a contribuit cu suma de 3.900 lei la reparațiunea bisericii Nașterea Maicii Domnului din parohia Chițoc, jud. Vaslui, precum și preotului paroh (Ion Ursăcescu, n.n), și tuturor enoriașilor acelei parohii care au contribuit la reparațiunea aceleiași biserici cu suma de 1.417 și 10 bani, cu facerea a 213 zile cu carul și 193 cu palmele*”¹²³. Tot prin strădania aceluiași preot, în 1896 a fost înprejmuit cimitirul nou cu gard de lemn, lung de 100 de stânjani (cca. 223 m)¹²⁴. Pentru buna gospodărire a parohiei din Chițoc, în anul 1897, în urma inspecției făcute de delegații episcopie, pr. I. Ursăcescu a fost solicitat să officieze slujbele și la Bahnari¹²⁵.

În 1899, din suprafața totală a moșiei de 1.739 ha de pământ, 165 ha aparțineau sătenilor, iar restul proprietarului, biserica, deservită de 1 preot și 2 dascăli, deținea terenul din 1864¹²⁶. În situația imobiliară a parohiei din 1902, întocmită de pr. paroh, I. Ursăcescu, împreună cu epitropii N. Ionescu și Ștefan Onuț, se arăta că din cele 8,5 fâlcii destinate clerului, din care $\frac{3}{4}$ preoților și $\frac{1}{4}$ cântăreților, 40 prăjini (cca. 7.200 m²) erau nefolosite, fiind acoperite cu „pometuri și mlaștini”; cimitirul nou de 18 prăjini era îngrădit jur în jur cu gard de spini; locul vechiului cimitir de 68 prăjini era în paragină, acoperit cu „țihlă”, cca. 100 arbori, groși până la 1 m, și pomi fructiferi; cele 26 prăjini - loc de siliște situat în vatra satului, dăruit de locuitorii pentru casă parohială, erau ne folosite. Din situația bugetelor pe anii 1898-1905, aflăm veniturile/

¹¹⁹ *Ibidem*, dos. 10/1895, f.1.

¹²⁰ DJAN Vaslui, *fond cit.*, dos. 10/ 1896-1897, f. 10, 69-70, 136-137.

¹²¹ Arhiva parohiei Chițoc, dos. 20/1921, f. 11.

¹²² *Ibidem*, dos. 10/ 1898, f. 28, 40-41

¹²³ *Ibidem*, dos. 11/1898, f. 84-86, 90

¹²⁴ *Ibidem*, dos. 16/1895-1896, f. 21.

¹²⁵ DJAN Vaslui, *fond cit.*, dos. 3/ 1897, f. 32, 37.

¹²⁶ MDGR, *op. cit.*.

cheltuielile parohiei, riguros contabilizate de pr. I. Ursăcescu, care până la venirea sa nu a existat o astfel de evidență: 1892 – 41, 20/ 41, 20; 1893 – 60, 15/ 60,15; 1894/ 164,90/ 92,70; 1895/ 226,70/ 197, 70; 1896/ 47/ 185,95/ 118,95; 1897/ 205,407 56,60; 1898/ 173,90/ 70,00; 1899/ 140,75/ 62,96; 1900/ 190,75/ 99,95; 1901/ 188,05/ 83,60; 1902/ 207,20/ 120,20; 1903/ 232,85/107,60; 1904/ 317,10/ 82,00; 1905/ 250,05/ 181,05¹²⁷. De asemenea, acesta a pus bazele bibliotecii și arhivei parohiei, în mare parte păstrată până astăzi, printre puținele aflate în eparhie, ce caracterizează întreaga lui activitate plină de râvnă și devotament față de meseria sa

În 1908, într-un raport de inspecție al episcopiei, se arăta că biserica avea nevoie de reparație, fiind și fără împrejmuire.¹²⁸ Degradările s-au accentuat din cauza exploziei depozitului de muniții din Vaslui din timpul Primului Război Mondial, când parohiei i-au fost luate și 2 ha de pământ arabil destinat clerului, pentru construirea drumului dintre pădurea Chițoc și gara Vaslui, necesar armatei în vederea transportării lemnului. În 1921, acest teren, aflat în partea de est a satului, la locul numit „Coșere”, se învecina la E cu proprietatea boierului Gheorghe Mavrocordat, la N și V cu proprietatea clăcașilor împrumătați în 1864, iar la S cu proprietatea moșierului Panainte Topale¹²⁹. În 1929, pe lângă cele cca. 12 ha de pământ pentru cler, parohia mai deținea locul unde fusese casa parohială (arsă la sfârșitul secolului al XIX-lea, în timpul pr. Enache Buzdugan); terenul din jurul bisericii și al fostei școli (construită din cărămidă, aflată în stare foarte proastă), de cca. 40 prăjini (cca. 7. 200 m²), mărginit la E și V de parcul și curtea proprietarului, cimitirul de 18 prăjini și pădurea, din care de 9 fălci (cca. 13 ha), donate de fondator bisericii, luate de stat fără a se găsi un act de donație în acel moment.¹³⁰ Considerăm că această suprafață de pădure era dată cu drept de folosință în timpul vieții ctitorului, deoarece biserica, destinată întregii obști de fondator, a fost împrumătată prin reforma agrară din 1864.

Între anii 1934-1937, biserica a fost reparată de către enoriași, prin strădania pr. paroh I. Popa, ajutat de cântărețul Gh. Stângăceanu, care se întrețineau din cele cca. 12 ha de pământ din 1864. Parohia asigura servicii religioase pentru locuitorii din cele două sate, Chițoc și Corbu: 452 familii/ 1934; 234 familii cu 990 suflete/ Chițoc și 186/ 789/ Corbu/ 1935; 420 familii cu 1779 suflete, din care 235 familii și 490 suflete Chițoc/ 1936. Tot prin sânguința aceluiași preot, în anii 1934-1937, a fost refăcută casă parohială din 1860, aflată în ruină lângă fosta școală din Chițoc; a fost zidită biserica filială „Sf. Dumitru” din satul Corbu, din cărămidă (faza - „la roșu”) și amenajat cimitirul din jurul ei. În 1937, în cadrul bisericii funcționa un cor religios și o bibliotecă cu 131 de volume.

După transferul pr. I. Popa în satul său natal, Mânjești, com. Muntenii de Jos, jud. Vaslui, în anul 1938, sarcina administrării parohiei a fost preluată de pr. Mircea Negoită, care împreună cu Gh. Stângăceanu și Șt. Onuț, cântăreți, asigurau servicii

¹²⁷ Arhiva parohiei Chițoc, dos/17/ 1902, p. 5; dos. 17/ 1906, f. 7; dos. 20/ 1906, f. 44.

¹²⁸ DJAN Vaslui, dos. 23/1907-1908, f. 107.

¹²⁹ Arhiva parohiei Chițoc, dos. 20/1921, f. 11-12, 34.

¹³⁰ Costin Clit, Mihai Rotaru, *Un chestionar inedit despre bisericile din ținutul Vasluiului*, Bârlad, 2004, p. 26-27.

religioase pentru 244 familii, respectiv 1.016 suflete din cele două sate¹³¹. Ca urmare a cutremurului din 1940, preotul Mircea Negoită, sprijinit de episcopul Huşilor, Grigore Leu, a reparat biserica între anii 1942-1943: acoperite crăpăturile, tencuită, văruiată, reacoperită cu tablă, întregită şi completată pictura murală. În anul 1941, acesta a înfiinţat căminul cultural „Ştefan Angheluţă”, pe care îl conducea¹³², totodată, la solicitarea Arhiepiscopiei Chişinăului, după eliberarea Basarabiei, ocupată de trupele sovietice după ultimatumul din 26 iunie 1940, în spirit de solidaritate, în numele parohiei, a dăruit câteva cărţi de cult din dota bisericii, tipărite în lb. română cu litere chirilice: *Octoih*, *Evhologhion*, *Liturghier*¹³³. În anii 1960-1975, pr. paroh, D. Găbureac, cu ajutorul enoriaşilor şi al autorităţilor locale, a întreprins unele reparaţii asupra bisericii: consolidarea turnului-clopotniţă, repararea scărilor de la intrarea principală şi veşmăntar, tencuirea la exterior cu praf de piatră şi ciment (alterând aspectul iniţial al edificiului). În 1977, cu ocazia sărbătoririi centenarului Independenţei României faţă de Imperiul Otoman, acesta a arădat monumentul eroilor la intrarea în incintă şi a instalat lumina electrică în naos¹³⁴. Potrivit statisticilor oficiale în 1977, satul avea o populaţie de 1.188 locuitori şi 403 case, iar în 1992, 1.113 locuitori/ şi 414 locuinţe¹³⁵.

În anul 1990, biserica a fost înscrisă în Lista monumentelor istorice, ca o mărturie de arhitectură religioasă din eparhia Huşilor, aflată sub influenţa stilului neoclasic (decor – plastică arhitecturală)¹³⁶. În perioada 2005-2010, monumentul a fost supus unui proces de consolidare şi reparaţii exterioare (Aviz/ CMI/ 128/ 2005), prin strădania pr. paroh, Iulian Pilă, cu bani adunaţi prin colectă publică de la enoriaşi, primărie (direcţionarea procentului de 2% din impozit), sponsori judeţeni şi Ministerul Culturii şi Cultelor - Direcţia de Stat pentru Culte/ 600. 000 lei. Consolidarea monumentului s-a făcut de pe baza unui proiect de expertiză întocmit de ing. Smaranda - Doina Nour şi Iulian - Dumitru Lupuşoru din Iaşi, prin care se impunea acordarea unei atenţii deosebite remedierii şi consolidării construcţiei din cauza tasărilor inegale, a acţiunilor repetate ale seismelor, a factorilor de mediu şi a intervenţiilor anterioare¹³⁷. Lucrările au fost executate de firma de construcţii

¹³¹ AEH, 1934, p. 74; 1935, p. 99; 1936; 1938, p. 169; www.rovimed.com/1310-credinta-si-istorie.html

¹³² CH, 1943, p. 38; DJAN Vaslui, *fond cit.*, dos. 1/1947, f. 37. Arhiva parohiei, Sinodic - *Scurt istoric*, 1977/ pr. D. Găbureac.

¹³³ Ştefan Plugaru, *Legături spirituale peste timp: Episcopia Huşilor şi Mitropolia Basarabiei*, în *Maluri de Prut*, nr. 5-6/2010, p. 10 - www.noidacii.ro/41-42/Maluri%20de%20Prut,%20nr%205.pdf.

¹³⁴ DJPCN Vaslui, fond OPCN, dos. 1/1960-1962, vol I, f. 88; *Sinodic*, *Scurt istoric*/ 1977, f. 6-7.

¹³⁵ Costică Pencu, *Populaţia judeţului Vaslui*, Vaslui, 1992, p. 33.

¹³⁶ Cod LMI/ 2004: VS-II-m-B-06782/ MO al României, nr. 996 bis/ 2005, *Or. ministrului culturii şi cultelor nr. 2. 182/ 2005 pentru aprobarea Listei monumentelor istorice 2004 - modificări şi completări*.

¹³⁷ Arhiva parohiei Chiţoc, 2003-2010; Smaranda Nour, Iulian-Dumitru Lupuşoru, *Analiza structurală a monumentelor istorice utilizând modele deformate CAD*, în <http://www.monumentul.ro/pdfs/Smaranda-Doina%20Nour%202004.pdf>.

SABADIO CONS SRL – Vaslui. Prin proiect s-au realizat și alte lucrări: sistemul de drenare a apei pluviale printr-un canal de scurgere pentru împiedicarea infiltrării și erodării pereților; refăcut acoperișul (șarpanta de lemn, învelitoarea, jgheburile și burlanele din tablă zincată); reparat fațadele (faza tencuiei), instalat sistemul de încălzire interioară cu centrală termică pe bază de lemn (aflată într-o anexă a casei parohiale din partea de sud a bisericii, la cca. 70 m distanță), extins sistemul de iluminat electric în restul bisericii (altar și turn clopotniță. Cu această ocazie s-a făcut și amenajarea exterioară a monumentului: refăcută împrejmuirea cu gard din lemn (streășină de tablă), fier forjat (porți decorate cu elemente similare cu cele de la grilajul tabloului votiv), stâlpi și centură de beton (110 m), precum și a cimitirului din jur (236 m). Totodată, s-au făcut îmbunătățiri la casa parohială (construită de pr. I. Bârsan, paroh între anii 1986-1999, la limita de nord a celei din 1860): schimbată învelitoarea de tablă, racordată la încălzirea centrală prin conductori de cupru; refăcut gardul cu plasă de sârmă și porți din fier forjat (acces către biserică, cimitir, drum); refăcut acoperișul de la anexa în care se află centrala termică; construit garajul și podul din beton, cu acces în curtea bisericii (pentru transportarea materialelor necesare în timpul reparațiilor); îngrădit cimitirul nou cu plasă de sârmă. În prezent, parohia asigură servicii religioase pentru 280 de familii creștin-ortodoxe (860 suflete)¹³⁸.

Pictura murală

Biserica a fost pictată la interior încă de la început, în tehnica ulei, după cum rezultă din documentele aflate în arhiva parohiei¹³⁹, poate, de zugravul Gheorghe, menționat în sinodic în anul 1882 în rândul morților. Pr. paroh D. Găbureac, într-un scurt istoric al bisericii din 1977, menționează că biserica ar fi fost pictată în anul 1885 de către Gh. Ulinescu, zis Petraru¹⁴⁰, ceea ce nu corespunde datelor prezentate în acest studiu. Considerăm că Gh. Ulinescu era de fapt Gheorghe zugrav, pomenit în actul anterior. În anul 1889, a fost spălată și completată de pictorul Ștefan Repta¹⁴¹. Degradată de cutremurul din anul 1896, a fost reparată în 1898 de pictorul I. Gherasim din Bârlad: „numai în locurile unde lipsește, plus o ștersătură peste tot fără nici un lacu ..., urmare înțelegerii cu Spiru Topale, proprietarul moșiei”, după cum se arată în adresa parohiei din 16 august 1898 către acesta¹⁴². Într-un chestionar întocmit de parohie în anul 1947, se menționa că pictura, afectată de explozia din timpul Primului Război Mondial și de cutremurul din 1940, a fost refăcută parțial. Probabil cea din altar și pridvor, mai bine vizibilă, realizată în culori mai vii, executată de o ală mână decât cea din naos și pronaos, care poartă semnătura pictorului Gh. Gruia, scrisă în limba română, caracter latin, aflată pe panoul ce-l înfățișează pe Sf. Ioan Bogoslovul,

¹³⁸ *Ibidem*. În sat mai locuiesc 14 familii cu 60 de suflete de cult creștin evanghelic, inițial 2 familii convertite după Primul Război Mondial.

¹³⁹ Arhiva parohiei Chițoc, dos. 17/ 1906, .f. 30; dos. 20/1921, f. 31.

¹⁴⁰ *Ibidem*, pr. D. Găbureac, *Scurt istoric*, 1977, în *Sinodic*, f. 6.

¹⁴¹ DJCPCN, *fond cit.*, dos. 2/1961, f. 88-89.

¹⁴² Arhiva parohiei Chițoc, dos. 10/1898, f. 28.

dreapta/ jos (deasupra frizei decorative florale de sub registrul sfinților arhieriei): „GHE. C. GRUIA”. S-ar putea, totuși, ca această pictură să fie din anul 1898, dacă presupunem că pictorul I. Gherasim nu și-ar fi onorat comanda, deoarece iconografia prezentată de pr. I. Ursăcescu în chestionarul din 1906 corespunde cu cea actuală, sau poate a fost respectată întocmai cea inițială.

Privită în ansamblu, pictura merită a fi restaurată și pusă în valoare. Realizată conform erminiei bizantine, ea înfățișează în *altar* pe Sf - ții arhieriei: Spiridon, Ștefan, Vasile cel Mare, Iacov (fratele Domnului), Ioan Gură de Aur, Grigore Teologul, Nicolae al Mirei și arhidiaconul Lavrentie, iar în medalioanele de deasupra capului, scenele biblice: Insuficiența Legii Vechi, Intrarea în Ierusalim, Rugăciune în grădina Ghetsimani, Buna Vestire, Cina cea de Taină, Răstignirea lui Iisus, Învierea Domnului, Arătarea lui Iisus cel Înviat înaintea Apostolului Toma, Maria Magdalena la mormânt; *naos și pronaos* - Sf - ții mucenici: Dimitrie, Stratilat, Mina, Ecaterina, Eustatie, în medalioane: Pildele Evanghelice - Vindecarea slăbănogului, Zaheu, Orbul din naștere, Cel căzut între tâlhari, Semănătorul, Fariseul și Vameșul, Văduva cu doi bani, Petru pe mare (nord); Sf - ții mucenici: Gheorghe, Teodor, Tiron, Ioan cel Nou, Varvara și Alexie, în medalioane: Predica de pe munte a lui Iisus Hristos, Femeia Samaritanca la puțul lui Iacov, cei 10 leproși, Ispita lui Iisus, cele 10 fecioare, Fiul risipitor, Nunta din Cana Galilei, Femeia prinsă în preacurvie (sud); Petru în temniță, Smochinul blestemat, Sf. Iov (perete vest, deasupra cafasului); *pridvor*: A doua venire a lui Iisus și Judecata de Apoi (perete nord); Sf-ții Împărați Constantin și Elena (vest, deasupra ușii), Mutarea la cer a Maicii Domnului (perete est - deasupra ușii); Iisus Hristos, Împăratul cerurilor (boltă de zid). Inițial, bolțile de lemn din altar naos și pronaos au fost pictate (azi, vopsite cu ulei albastru și împodobite cu stele albe): *boltă altar* - Dumnezeu Tatăl și Sf. Spirit în chip de porumbel, cu o circumferință pe care era scris cu auriu: „Tu ai sevărsit zorile și soarele. Tu ai făcut toate cele frumoase”; jur-împrejur: proorocii și cei 12 apostoli; *boltă naos și pronaos* - 37 diferiți sfinți și prooroci (laturile de sud și nord), Sf. Ioan Botezătorul (latura de vest), sinoadele ecumenice: 1-5 (pe semicercul bolții); cei 4 evangheliști cu simbolurile lor (pe bazele cupolei); Iisus cu cei 70 de Apostoli (cupolă - naos); Născătoarea de Dumnezeu (cupolă - pronaos); Legea Vechiului Testament și Legea Noului Testament (bolțile stranelor)¹⁴³ / (Fig. 3-5).

Obiecte de artă și cu valoare documentară integrate monumentului

Ștefan Angheluță a dotat „*acest sfânt locașu cu toate cele necesare serviciului Divin și a întreținut atât biserica cât și clerul complet până la moartea sa, care s-a întâmplat în anul 1876*”, după cum consemna la 18 aprilie 1882 diaconul Enache Buzdugan în Sinodic¹⁴⁴. O parte din argintăria de cult a fost preluată de moștenitori, după cum s-a arătat mai sus. În unele raportări ulterioare sunt nominalizate și alte bunuri donate de el, cum ar fi un rând de veșminte, executate „din fir mătase, catifea și

¹⁴³ *Ibidem*, dos. 17/ 1906, f. 21 v.-22/ pr. I. Ursăcescu.

¹⁴⁴ *Ibidem*, Sinodic, f. 5.

adamască, nedecorate”¹⁴⁵, un epitaf, icoana împărătească a Precistei, îmbrăcată cu argint și cu aureolă de aur, pictată pe verso cu Sf. Ioan Botezătorul, pomelnicul ctitorilor „de lemn frumos lucrat”¹⁴⁶ în 1853, dispărut, din păcate, post 1921¹⁴⁷. În catagrafiile din anii 1883, 1884 și 1894, printre bunurile de cult mai de preț, sunt înscrise: 2 rânduri de sfinte vase de argint, din care unul poleit cu aur, tabloul ctitorilor, cărțile religioase, 2 clopote, icoanele împărătești, iconostasul și restul mobilierului¹⁴⁸. În 1898, cu ocazia reparațiilor capitale, pr. I. Ursăcescu a reparat mobilierul, a înființat biblioteca, cumpărând cărți noi și odoare, reparându-le pe cele vechi.¹⁴⁹ Printre mărturiile ce completează astăzi valoarea monumentului se numără:

Tabloul votiv, salvat de pr. Enache Buzdugan, deoarece fusese strămutat de la locul cuvenit într-un spațiu impropriu al școlii, după cum nota acesta în sinodic: „*Portretul ctitorilor este zugrăvit de o mână foarte ghibace, pe pânză în oloi, așezată acușă la locul cuvenit ctitorilor, anume aranjat, cam deteriorat la rame din cauza persecuției ce a îndurat din partea arendașilor și proprietarilor ce s-au succedat... și numitul preot Buzdugan fără pic de recunoștință (Ștefan, n.n.) a consimțit a-l muta în școala de copii..., unde a cam suferit ciocănituri și scrijelituri. Eu, urmând după zisul preot, l'am găsit, l'am dres pe cât s-a putut, l'am pus la locul lui dintâi, unde se află și azi, l'am inventariat și nu a-și permite nimănui a se atinge de el pentru nimic în lume, cu toate că am fost tentat de cei de azi...*”¹⁵⁰. Aflat astăzi în pronaos, pe peretele de sud, tabloul înfățișează pe cei doi ctitori înveșmântați în haine de epocă, cu figuri solemne: Ștefan Angheluță este reprezentat în picioare, cu un rotulus în mâna dreaptă, iar în stânga, soția sa, Smaranda, așezată pe un fotoliu, cu mâinile împreunate. Este realizat în anul 1861 de pictorul V. Siffert, semnat, stg. jos: „*Pinxit vivum V: Siffert*”, ulei pe pânză, dimensiuni: 250 x 170 cm (cu ramă), inscripție în limba română, stg. sus, pe verso: „*Postelnius Stefans Angeluțe în etate de 62 anni și soție sa Smaranda în etate de 53 anni. 1861. sep<tembrie>*”. Este protejat de un grilaj, făcut în anul 1861, cu monograma: „CA/ 1861” (Spătar Angheluță), surmontată de o rozetă. Comparând portretele votive de la cele două biserici ctitorite de Ștefan Angheluță pe moșiile sale: NMD din Chițoc (1855) și AMD din Bahnari (1861), se constată că

¹⁴⁵ *Ibidem*, dos 17/1906, f. 30..

¹⁴⁶ *Ibidem*, dos 1/1902-1921, f. 1-6.

¹⁴⁷ Arhiva parohiei Chițoc, dos./ 1821, f. 31; într-un inventar al parohiei din 1977 mai era consemnată o *Evangelie*, Neamț, 1859, forțat – hârtie marmorată, tranșă roșie, legătură din piele roșie, imprimată cu auriu: marca atelierului: „MIH. GEANU – Iași”, scenele: Învierea Domnului (central) și cei 4 evangheliști cu simbolurile lor în colțuri (avers), Răstignirea Domnului (revers); încuietori metalice sub formă de palmete, cotor decorat cu entrelacs-uri; însemnări în lb. română, cu informații despre proveniența, circulația și legătura cărții : „Această Evanghelie este a Episcopiei Dunării de Jos”, dr. jos - ștampila Episcopiei Dunării de Jos (f. 1); „Această Evanghelie a-au cumpărat ...” (f. 2); „Această Evanghelie s-au dat Arhimandritului în schimb pe o alta nouă, iar această ediție, care s-a îmbrăcat apoi cu argint. 1876, a<u>g<us>t 30”, ss. indescifrabilă.

¹⁴⁸ DJAN Vaslui, *fond cit.*, dos. 10/ 1877- 1880, f. 5, 22-23; dos. 17/ 1894, f. 8; Arhiva parohiei, dos. 17/ 1893, f. 2; dos. 17/ 1894, f. 7-8 (Anexa 1).

¹⁴⁹ Arhiva parohiei Chițoc, dos. 10/ 1989, f. 2.

¹⁵⁰ *Ibidem*, dos. 20/1921, f. 11.

acestea au fost inversate: pe tabloul de la Bahnari este ilustrată macheta bisericii din Chițoc, în anul 1855, ctitorul avea rang de spătar, iar în 1861 de postelnic¹⁵¹ (**Fig. 6-7**).

Catapeteasma, deosebit de monumentală, sec. XIX: lemn sculptat de meșterul Nicolae în 1852 (cf. inscripției), decorat cu motive vegetale (vrej, palmete), floral (maci), cununi de spice, motive astrale (soarele), colonete striate și spiralate (capitel compozit); pictat și poleit, poate, de zugravul Gheorghe, pomenit în 1882, în sinodic, în rândul morților, alături de meșterul Nicolae, menționat mai sus cu numele de Gh. Ulinescu, zis Petreanu: *icoanele împărătești* (90 x 58 cm) și icoanele lor ajutătoare din registrul inferior (poala tâmplii), încadrate în medalioane sculptate (48 x 30 cm), ulei pe lemn, sec. XIX, școală românească, legende în lb. română, caracter chirilic: icoana de hram - *Nașterea Maicii Domnului*/ Maica Domnului Rugătoare (**Fig. 9**); *Iisus Hristos*/ Iisus, mielul lui Dumnezeu; *Maica Domnului cu Pruncul*/ Maica Domnului în templu; *Sf. Arhidiacon Ștefan*/ Martiriul Sf. Ștefan; *ușile diaconești* (128 x 44 cm): Sf. - ții Arhangheli Gavril (dreapta) și Mihail (stânga); *ușile împărătești* (217 x 93 cm), cu cei patru evangheliști pictați în medalioane florale: Ioan, Luca, Marcu și Matei (**Fig. 10**); *registrul praznicarelor*, încadrate în medalioane, decorate cu palmete: *Nașterea Maicii Domnului*, *Prezentarea la Templu* a Sf. Fecioare Maria, *Buna Vestire*, *Nașterea*, *Întâmpinarea*, *Botezul*, *Intrarea în Ierusalim*, *Învierea și Înălțarea Domnului*, *Schimbarea la Față*, *Pogorârea Sf. Duh*, AMD, central - *Cina cea de Taină*; *registrul Apostolilor* - reprezentări în picioare, în arcaturi duble, mărginite de colonete: Filip și Iuda, Toma și Iacov al lui Alfeu, Pavel și Matei, Petru și Andrei, Luca și Ioan, Bartolomeu și Simon, centru - Iisus Hristos, ținând Evanghelia și binecuvântând; *registrul Proorocilor* (fără posibilități de identificare, legende ne fiind vizibile din cauza înălțimii), încadrați idem, central - Maica Domnului Orantă; *registrul moleniilor*: crucea cu mormântul și Învierea Domnului, lateral - Maica Domnului și Sf. Ap. Ioan; flancate de șase icoane cu scene din patimile lui Iisus, încadrate în medalioane ovale, decorate vegetal (aranjament mai puțin practicat, conform erminiei bizantine)¹⁵²; deasupra, sculptat - soarele cu Ochiul lui Dumnezeu.

Iconostasul Maicii Domnului (lemn sculptat, poleit, idem catapeteasmă) cu icoana împărătească: *Maica Domnului cu Pruncul* cu dublă față, ulei pe lemn (78 x 54 cm), autor: V. Siffert ?, riză argintată, donată de ctitor, sec. XIX, datată: „1861”, cf. inscripției, centru jos, în lb. română, caracter chirilic: „*Această ico<a>nă esti făcută de dumne<a>lui Ștefan Angheluț<ă> și soție sa Smaranda: 1861*”, lateral: Sf. Arh. Ștefan (stg.) și Iisus (dr.), jos, în medalion: Scara lui Iacov (37 cm), verso: *Sf. Ioan Botezătorul* (76,5 x 52 cm), jos - în medalion: *Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul* (**Fig. 7-8**).

Icoanele împărătești, ulei pe lemn (89 x 58 cm), sec. XIX, școală românească, montate în cele două iconostase mici din pronaos (lemn sculptat, poleit, idem tâmplă),

¹⁵¹ Vezi, Doina Rotaru, *Mărturii de artă plastică din județul Vaslui. Portretul votiv (secolele XVIII-XX)*, în *AMM*, Vaslui, nr. XXII-XXIV, vol. II, p. 610-611, 677-681; biserica NMD din Bahnari - inscripția de pe tabloul votiv, ulei pe lemn: „*Anul 1861, septembri<e> 8. Ctitorii: Ștefan Angiluț (Anghiluț) spătariu în vârstă de 62 ani: și a soției sale, Smaranda Anghiluț, în vârstă de 53 ani*”; grilaj, cu monograma: „CA. 1862”

¹⁵² Vezi Dionisie din Furna, *Erminia picturii bizantine*, București, 2000, pl.: *Așezarea icoanelor pe tâmplă*.

cu icoanele lor ajutătoare în partea de jos (62 x 62): *Maica Domnului cu Pruncul*/ Fuga în Egipt (nord); *Iisus Hristos*, reprezentat cu globul pământesc în mâna stângă, iar cu dreapta binecuvântând/ Ispitirea Domnului (sud).

Mobilier, realizat în aceeași manieră cu tâmpla, sec. XIX, lemn sculptat, poleit, pictat: *cafasul* - scene din Vechiul Testament, ce ilustrează cele șase zile ale făcerii lumii: Lumina, Sf. Duh plutind peste ape, Eden-ul, Facerea omului/ Adam, Adam și Eva, Ispitirea lui Adam, Alungarea din Rai; *amvonul*: decor sculptat - floral și avimorf (vulturul), pictat - cei patru evangheliști cu simbolurile lor, reprezentați în picioare, iar pe balustrada scării - Sf - ții Apostoli și Diaconi: Parmena, Timon, Lavrentie; *jilțul arhieresc* (300 x 80 x 76 cm) - lemn sculptat, poleit, pictat, decorat cu motive zoomorfe (lei, spirală - gen șarpe), vegetale (palmete, glastra cu flori), însemne arhieresti; *tetrapodul* (180 x 41 cm) - Sf - ții Părinți ai Bisericii: Sf. Ioan Zlateaust, Vasile cel Mare, Grigore Bogoslov, înscrși în medalioane; deasupra - Dumnezeu cel Vechi de Zile; *analogul* (132 x 55 cm), decorat cu motive zoomorfe (balauri) și vegetale (palmete).

2 *clopote*, sec. XIX, bronz turnat, inscripții în lb. ucraineană: unul mare (62 x 62 cm), făcut de obște prin returnarea celor donate de ctitori, cu inscripția - „*Uzina cu onoare a turnat. Cetățeanul Pavel Ivanovici Rîjkov în Harkov*”; unul mijlociu (51 x 49 cm), dăruit de enoriașul D. Crâșmaru pe la 1862, turnat de același fabricant, potrivit inscripției: „*P. Rîjkov*”¹⁵³.

Alte bunuri din dota veche a bisericii: 3 sfeșnice de bronz, sec. XIX, din care 1 cu trei picioare sprijinite pe lei îngenunchați; *sfeșnic* (31 x 19 cm), sec. XIX, alamă argintată, atelier polonez, potrivit inscripției: „Fraget W. Warszawie N. GALW...seria 6888 I 36 K P”; *cruce de altar* (51 x 20, 5), sec. XIX, lemn sculptat, placat cu sidef, atelier românesc; *cruce cu postament* (19 x 12,5 cm), sec. XIX, lemn sculptat, atelier românesc, decorat pe avers cu scenele - Schimbarea la Față și AMD (central), Pogorârea Sf. Duh, Floriile, Vovidenia, Prezentarea la Templu a Macii Domnului (lateral); revers - Buna Vestire, Cina cea de Taină, Stihirea de Crăciun, Răstignirea și Învierea Domnului.

Biblioteca parohială în anul 1894 cuprindea 37 de cărți de cult, tipărite în sec. XVIII-XIX, și 120 exemplare din Revista Bisericească, sec. XIX; în 1921: 119, iar în 1938: 131 cărți și reviste¹⁵⁴. În 1982, cele 35 de cărți religioase, scoase din uz, care fac parte din dota bisericii, au fost concentrate la Muzeul eparhial Huși pentru protejare și conservare¹⁵⁵: *Ceaslov*, Iași, 1797; *Tălmăcirea Evangheliei*, Iași, 1805; *Slujebnic*, Kiev, 1806; *Octoih*, Neamț, 1836; *Psaltire*, Neamț, 1843; *Liturghier*, Iași, 1845; *Aghiazmatar*, Iași, 1845; *Slujba Învierii*, Iași, 1846; *Aghiazmatar*, Iași, 1846; *Triod*, Neamț, 1847; *Penticostar*, Neamț, 1848; *Irmologhion*, Iași, 1848; *Molitvelnic*, Neamț, 1848; *Panahidă*, Neamț, sec. 1848; *Slujba Sf. Mucenic Modest*, Neamț, 1848; *Apostol*, Neamț, 1851; *Opt Glasuri*, Buzău, 1853 (2 bucăți); *Molitfelnic*, Neamț, 1859 (2 bucăți); *Tedeum*, Neamț, 1862; *Psaltire*, sec. XIX (lipsă foaia de titlu); *Minei pe Septembrie*, Buda, 1805; *Minei pe Octombrie*, Buda, 1805; *Minei pe Septembrie*,

¹⁵³ Arhiva parohiei Chițoc, dos. 17/ 1906, f. 21.

¹⁵⁴ *Ibidem*, dos. 17/ 1894, f. 8 (Anexa 1), dos. 20/1921, f. 30; AEH, 1938, p. 169.

¹⁵⁵ Vezi Muzeul Eparhial Huși - *Registrul inventar de carte veche*.

Neamț, 1845; *Minei pe Octombrie*, Neamț, 1845; *Minei pe Noiembrie*, Neamț, 1845; *Minei pe Decembrie*, Neamț, 1845; *Minei pe Ianuarie*, Neamț, 1846; *Minei pe Februarie*, Neamț, 1846; *Minei pe Martie*, Neamț, 1846; *Minei pe Aprilie*, Neamț, 1846; *Minei pe Mai*, Neamț, 1846; *Minei pe Iunie*, Neamț, 1846; *Minei pe August*, Neamț, 1847.

Descrierea monumentului

Edificiul, ce ilustrează evoluția arhitecturii religioase din eparhia Hușilor de la mijlocul secolului al XIX-lea, îmbină elementele bizantine (plan, sistem de boltire) cu cele neoclasiche (plastică arhitecturală). Prin aspectul său impunător, cu siguranță, arhitectul și meșterii constructori au fost aduși din ambianța orășenească sau poate din străinătate, care s-au adaptat cerințelor comanditarului. Se pare că biserica avat un mic sistem defensiv, concretizat în șanț (păstrat și astăzi) și gard. Edificiul de plan treflat (23,80 m x 6,30 m), cu abside semicirculare, diaconicon și proscomidar, în rezalit, cu acces în altar pe latura de sud, prin veșmăntar, turn clopotniță pe pridvor, intrare vest, este construit din zidărie portantă de cărămidă (idem Sf. Masă), cu fundație, soclu și scări de piatră; șarpantă, pardoseli, tâmplărie de lemn; coamă scurtă și învelitoare de tablă, inițial șindrilă. La interior, sistemul de boltire, căptușit cu scândură, sprijinit pe arcuri dublou și console cu profiluri în retragere, este compus din bolți semicilindrice pe naos, pronaos și cafas, semicalote pe altar și absidele laterale. Fațadele, structurate pe două registre printr-un brâu înalt, sunt marcate de panouri rectangulare, adâncite în zidărie, pilaștri, fride cu deschideri în arc în plin cintru, cornișă puternic profilată, subliniată de denticule, ferestre cu deschideri în arc în plin cintru în partea superioară cu grilaje de fier (câte 2 pendente în pronaos și absidele laterale din naos, 1 mare în absida altarului, plus 1 mică în proscomidar), uși de lemn, ferecate cu tablă, decorate cu rozete (idem grilajul de la portretul votiv), cu sistem de închidere și chei originare. Turnul – clopotniță, de secțiune pătrată, cu 4 niveluri (Î - 20, 5 m), cu acces din pridvor printr-o scară de lemn, decorat cu același repertoriu ornamental, are acoperișul bulbat, învelit cu tablă „în solzi”¹⁵⁶. Pictura murală, tabloul votiv, icoanele pe lemn, mobilierul și feronerie de epocă întregesc valoarea monumentului istoric (Fig. 11-13).

Potrivit machetei din tabloul votiv de la Bahnari care reprezintă biserica din Chițoc, aceasta a suferit unele modificări în timp. Inițial, arcaturile de sub cornișă era sub forma tripticelor; pe fațada de vest, deasupra ușii, se afla pisania, menționată mai sus, azi dispărută, păstrându-se doar datarea: „1855”; acoperișul turnului-clopotniță, în patru ape, învelit cu șindrilă, era piramidal (ascuțit); pe absidele laterale și turn se afla câte o cruce de metal, la bază cu o semilună și un bulb, care mai există și astăzi (Fig. 14-15).

Școala catihetică

În calitate de filantrop, pentru emanciparea copiilor de săteni din mediul social din care provenea și el, spătarul Ștefan Angheluță a înființat o școală catihetică pe

¹⁵⁶ Vezi Doina Rotaru, *op. cit.*, p. 614-615; M. Popa, *Monumente istorice din județul Vaslui. Biserici și mănăstiri din Eparhia Hușilor*, Iași, 2008, p. 51-54.

lângă biserică, care a funcționat între anii 1867-1874, fiind deschisă la 10 septembrie 1857, într-un local propriu, construit din cărămidă la cca. 40 m sud-vest de locaș¹⁵⁷. Școala fost întemeiată la îndemnul episcopului Meletie Istrati, după modelul Școlii catihetice din Vaslui (1846-1859), fiind încadrată cu institutori prestigioși, precum Teofan Oancea, absolvent de seminar teologic, fost institutor în tg. Fălciu¹⁵⁸, Teodor Negură, protopsalt la catedrala Sf. Ioan din Vaslui, și alți clerici ai bisericii, precum preotul Ștefan Buzdugan și diaconul Enache Buzdugan¹⁵⁹. La această școală, cea mai renumită din zonă, care pregătea elevi pentru admiterea la seminar, au învățat peste 100 băieți din satele din jur, cu vârste cuprinse între 11-12 ani, și chiar până la de 20 ani, cu toată cheltuiala cititorului: „internat, materialul didactic și un program foarte încărcat, executat de cei mai buni dascăli, lucru care făcea ca absolvenții acestei școli să fie preferați în orice școli secundare, aveau cor și personal servitor al bisericii”. Programul școlar, similară cu cea școlilor primare din mediul urban, mai cuprindea: muzica vocală (cântări bisericești), cunoștințe de lb. latină și șt. naturii. Clasele I - II aveau ca institutor pe Teodor Negură (născut în satul Schitul Ducăi, com. Poiana Cârnelui, absolvent al școlii catihetice din Botoșani), cântărețul și dirijorul corului bisericii, care mai predă aritmetica la clasa a III-a și cântările bisericești la toate clasele (1857-1874). La clasa a III-a era institutor Ștefan Buzdugan (1859-1874), absolvent al cursului superior al Seminarului teologic din Huși, iar la clasa a IV-a - Teofan Oancea (1860-1864), absolvent a 7 clase la Seminarul teologic din Iași, care a introdus studiul lb. latine și al șt. naturii. Numit profesor la Seminarul teologic din Huși în anul 1864, activitatea sa de institutor la cl. a IV-a a fost preluată de diaconul bisericii, Enache Buzdugan, predând, totodată, muzica vocală la toate clasele. Cei 3 institutori erau plătiți cu 100 lei pe lună de către boier, plus întreținerea gratuită. Elevii erau evaluați semestrial din punct de vedere al cunoștințelor acumulate de către o comisie formată din 5 membri, din care unul din partea Comitetului de inspecție publică școlară din Vaslui. Examenul de absolvire a celor 4 clase primare se dădea la mai multe discipline: catehism, istoria religiei, cântări bisericești, caligrafie, gramatica și istoria română, aritmetică, geometrie, șt. naturii, comptabilitate (educație fizică). Certificatele de absolvire (scolastice) erau semnate de Ștefan Angheluță, întemeietorul școlii, și de un profesor primar. Printre elevii acestei renumite școli, a fost și I. Antonovici, care a urmat cursurile clasei a II-a primare (1866-1867), terminând-o cu calificativul: „Foarte satisfăcător”, și pentru care a avut numai cuvinte de laudă în scrierile sale ulterioare¹⁶⁰. Școala, vizitată în 1869 de ministrul cultelor și instrucțiunii publice, Al. Crețulescu, a fost bine apreciată și recomandată ca model în țară. Din analiza făcută la finele școlii de către de Teodor Negură, cu privire la situația absolvenților: 21 au devenit preoți, în frunte cu I. Antonovici, viitorul episcop al Hușilor (1924-1931), 12 cântăreți, 3 psalți, 7 notari, 7 funcționari publici, 4

¹⁵⁷ Arhiva parohiei Chițoc, dos. 20/1921, f. 11.

¹⁵⁸ Arhiereul Dr. Veniamin Pocitan Bârlădeanul, vicarul Episcopiei Hușilor, op. cit., p. 355.

¹⁵⁹ Arhiva parohiei Chițoc, dos. 20/1921, f. 10.

¹⁶⁰ Pr. C. Beldie, *Viața și scrierile Episcopului Hușilor Iacov Antonovici*, Bârlad, 1932, p. 9.

administratori de moșii, 3 agenți fiscali, 2 contabili, 1 profesor, 1 învățător, 1 brigadier silvic și 1 vameș de pădure¹⁶¹.

După moartea fondatorului școala s-a desființat. În 1886, proprietarul moșiei, Spiru Topale, a înființat o școală rurală primară cu 20 elevi, la care în 1895 învățau 30 de elevi¹⁶².

Slujitori ai bisericii

Lavrenti, ieromonah, 1852¹⁶³, I. Pester, preot, hirotonisit în anul 1850, duhovnic, 1866-1883; Andrei și Neculai Sava, dascăli, 1852¹⁶⁴; Gherasim Ionescu, ieromonah, 1855¹⁶⁵; Ștefan Buzdugan, preot, 1855-1877 (nominalizat în Lista preoților de mir din județul Vaslui pentru alegerea membrilor Sinodului General al Bisericii Române din 1865; institutor al școlii catihetice, 1859-1874; mort la 29 decembrie 1877, în vârstă de 41 ani)¹⁶⁶; I. Maxim, cântăreț, 1855-1867; Th. Negură, cântăreț, 1855-1874, dirijorul corului, institutor, 1857-1874; Andrei Popescu, cântăreț, 1867-1893¹⁶⁷; Enache/ Ienache Buzdugan, diacon, 1864 - 1879, institutor, 1864 -1874, preot, 1883-1892, mort în 1893¹⁶⁸ (Fig. 16); D. Cozma și I. Popa, cântăreți, 1875¹⁶⁹; cântărețul D. Cozma, transferat la biserica Precista din Vaslui, 1876¹⁷⁰; Antim, diacon (1877)¹⁷¹; I. Popa, cântăreț, 1877-1878¹⁷²; I. Marcu, pr. sachelar, 1880-1882¹⁷³; Gherasim și Nicodim, ieromonahi, V. Andriescu, cântăreț (mort a. 1882)¹⁷⁴; Andrei Popescu, paraclisier, 1867-1893¹⁷⁵; I. Ursăcescu, preot sachelar, 1893 (născut la 8 septembrie 1865 în satul Buhăiești, jud. Vaslui, absolvent al Seminarului din Huși, cu

¹⁶¹ I. Antonovici, *op. cit.*, p. CLIV - CLVI; Gh. Baci, *Școala spătarului Ștefan Angheluță de la Chițoc (1857-1874)*, p. 408-414; idem, *Contribuții privind istoria comunei Lipovăț*, p. 129-132; vezi și: Ioan N. Oprea, *op. cit.*, p. 320; Arhiva parohiei, dos 5/1864, f. 39.

¹⁶² MDGR, *op. cit.*; Arhiva parohiei, dos. 10/ 1895, f. 2.

¹⁶³ Costin Clit, *Însemnări de pe cărți*, în *Prutul*, Huși, nr. 1/2014, p. 86.

¹⁶⁴ *Ibidem*, în „Elanul”, nr. 37/ 2005/ 1850; idem, *Documente Hușene*, vol. III, Iași, 2014, p. 500/ doc. 508/ *Vidomostia bisericilor și slujitorilor din Ocoalele Crasna, Mijlocul și Racova, ținutul Vasluiului*/ 1852/ 1866; AEH, 1938, p. 169/ 1855-1883.

¹⁶⁵ Arhiereul Dr. Veniamin Pocitan Bârlădeanul, vicarul Episcopiei Hușilor, *op. cit.*/ 1855.

¹⁶⁶ AEH, *op. cit.*/ 1855-1877; DJAN Vaslui, *fond cit.*, dos. 8/1876, f. 19-20, dos. 10/ 1876, f. 26-27; Costin Clit, *Tablouri ecleziastice inedite privind bisericile din ținutul istoric al Vasluiului de la 1875 și 1878*, în *Elanul*, nr. 34/ 2000, p. 6.

¹⁶⁷ Arhiva parohiei Chițoc, dos. 10/ 1893, f. 1-2.

¹⁶⁸ Gh. Baci, *Contribuții privind istoria comunei Lipovăț*, p. 129-130/ 1864-1874; Costin Clit, *op. cit.*; *Ibidem*, în „Elanul”, nr. 37/ 2005/ 1879; AEH, *op. cit.*; DJAN Vaslui, *fond cit.*, dos. 5/1883, f. 10-11; dos. 8/1884, f. 112, Arhiva parohiei Chițoc, dos. 17/1893, f. 1.

¹⁶⁹ Costin Clit, *Tablouri ecleziastice ...1875...*, p. 4.

¹⁷⁰ DJAN Vaslui, *fond cit.*, dos. 8/1876, f. 19-20, dos. 10/ 1876, f. 26-27.

¹⁷¹ Arhiva parohiei Chițoc, *Sinodic*, f. 7.

¹⁷² Costin Clit, *op. cit.*, p. 6/ 1878.

¹⁷³ DJAN Vaslui, *fond cit.*, dos. 10/ 1877-1880, f. 23; Arhiva parohiei - *Sinodic*/ 1882.

¹⁷⁴ Arhiva parohiei Chițoc - *Sinodic*, f. 5, 21.

¹⁷⁵ *Ibidem*, dos. 10/ 1893, f. 1-2, dos. 17/ 1906.

Atestatul nr. 241/ 1893, hirotonisit la mănăstirea Adam, 1893), paroh, 1894-1925¹⁷⁶ (Fig. 17); Gh. Codreanu, Gh. Chiriac, Șt. Onuț, cântăreți (1893), Andrei Popa și Gh. Chiriac, cântăreți (1894), Simion Nițoi și D. Petrea, epitropi, 1892, Gh. Crășmaru, 1892, epitrop, în locul lui D. Petrea 1893-1894¹⁷⁷; D. și Gh. Chiriac, cântăreți, Simion Nițoi și Gh. Crășmaru, 1895 (în locul lui D. Petrea), epitropi, 1895-1897¹⁷⁸; Gh. Chiriac, 1900, I. Dominte, 1900, D. Chiriac (mort, 1903), cântăreți, I. Mihoci, 1904-1905, Gh. Boț, 1904-1905, Gh. Mihalcea, 1905-1906, cântăreți, N. Iancu și Șt. Onuț, epitropi, 1900, N. Ionescu și Șt. Onuț, epitropi, 1902, Gh. Crășmaru și Simion Nițoi, epitropi, 1898-1906¹⁷⁹; I. Mihoci, 1908-1912 și I. Dominte, cântăreți, 1908¹⁸⁰; I. Dominte, cantor, Gh. Crășmaru, Șt. Nițoi, epitropi, 1921-1922¹⁸¹; I. Apostol, preot, 1925, ½ an (în locul pr. I. Ursăcesu), ieromonahul Casian Robu, preot, 1925-1926, ieromonahul Augustin Demianov, preot, 1927-1928, I. Cosma, preot, 1928, ½ an, ieromonahul protosinghel Ieronim Dumbravă, preot, 1928-1931 (venit de la mănăstirea Adam, numit în mirenie Ioan Dumbravă din Schineni, jud. Tutova, absolvent al seminarului din Huși, 1871-1875), Gh. Stângăceanu, cântăreț, absolvent al școlii de cântăreți din Bacău, 1909, numit în 1910-1929 (cu întreruperi pentru armată), I. Dominte, cântăreț, 1901-1929 (ucenic al pr. I. Ursăcescu, preot la Chițoc și Lipovăț), I. Popa, preot paroh, 1932-1938, Gh. Stângăceanu și I. Dominte, cântăreți, 1938¹⁸²; Mircea Negoită, preot paroh, 1938-1953, Gh. Stângăceanu (1925) și Șt. Onuț (1937), cântăreți, 1943¹⁸³; D. Găbureac, pr. paroh, 1953-1982¹⁸⁴ (permutat la Simila, com. Zorleni, jud. Vaslui, mort în 2003 la Bârlad); Dinu Petru, pr. paroh, 1982-1986; I. Bârsan, pr. paroh, 1986-1999; Alexa Daniel, Chirvasă Adrian, pr. parohi, 1999; Baltă Valentin, pr. paroh, 1999-2003; Iulian V. Pilă, pr. paroh, 2003-2015 (absolvent al Facultății de Teologie „Iustinian Patriarhul” din București, hirotonisit la 9 februarie 2003)¹⁸⁵.

¹⁷⁶ *Ibidem*; dos. 17/1893, f. 5-6, dos. 10/ 1894, f. 3-4, 10, 2-3; dos. 10/1895, f. 1; f. 12, dos. 10/ 1896-1897, f. 2-3, 5-6, dos. 5/1897, f. 2, dos. 10/ 1898, f. 18, dos. 2/1899, f. 3, dos. 17/ 1902, f. 2, dos. 17/ 1906, f. 50, 3/1894-1912, f. 45; dos. 20/ 1921, f. 10, 14-15; dos. 10/1921-1922, f. 2; DJAN Vaslui, *fond cit.*, dos. 4/ 1893, f. 76, dos. 7/ 1894, f. 15-16; dos. 9/ 1894, f. 119; dos. 17/ 1894, f. 8; dos. 2/1906, f. 16; DJAN Vaslui, dos. 6/ 1895, f. 18, 43; dos. 7/ 1898, f. 201-202; dos. 3/1894-1912, f. 22; dos. 13/ 1900, f. 15-16; dos. 9/ 1908, f. 106 -107; AEH, 1938/ 1925.

¹⁷⁷ *Ibidem*; dos. 2/1893, f. 13 v., dos. 10/ 1894, f. 3-4, 10; DJAN Vaslui, *fond cit.*, dos. 4/ 1893, f. 76, dos. 7/ 1894, f. 15-16; dos. 9/ 1894, f. 119.

¹⁷⁸ *Ibidem*, dos. 2/1895, f. 2-3; dos. 10/1895, f. 1; dos. 20/1895, f. 12, dos. 2/ 1896, f. 2-3, 5-6, dos. 5/1897, f. 2; DJAN Vaslui, *fond cit.*, dos. 6/ 1895, f. 18, 43; dos. 2/ 1896, dos. 1/ 1897, f. 2.

¹⁷⁹ *Ibidem*, dos. 10/ 1898, f. 18, dos. 2/1899, f. 3-3, dos. 17/ 1902, f. 2, dos. 17/ 1906.; DJAN Vaslui, *fond cit.*, dos. 7/ 1898, f. 201-202; dos. 3/1894-1912, f. 22; dos. 13/ 1900, f. 15-16.

¹⁸⁰ *Ibidem*, dos. 3/1894-1912, f. 45; DJAN Vaslui, *fond cit.*, dos. 9/ 1908, f. 106 -107.

¹⁸¹ *Ibidem*, dos. 20/ 1921, f. 14-15, 3, dos. 10/1921-1922, f. 2.

¹⁸² AEH, 1934, p. 74, 1935, p. 99, 1938, p. 169.

¹⁸³ *Ibidem*, 1938; Arhiva parohiei Chițoc, *Sinodic*, f. 7; CH, nr. 2/1943, p. 29.

¹⁸⁴ DJPCN Vaslui, *fond OPCN*. 1/1960-1962, vol. I, f. 88, dos. 1/ 1982; Arhiva parohiei Chițoc - *Sinodic*, f. 7-8/ 1977.

¹⁸⁵ Mulțumim pr. Iulian Pilă pentru informațiile transmise.

Abrevieri:

AEH – Anuarul Episcopiei Huşilor, Huşi

CH – Cronica Huşilor, Huşi

DIR - Documente privind istoria României

DJPCN – Direcția județeană pentru Cultură și Patrimoniul Cultural Național

DJAN – Direcția județeană a Arhivelor Naționale

LMI – Lista monumentelor istorice

MDGR - Marele Dicționar Geografic al României

MO – Monitorul Oficial

OPCN – Oficiul pentru Patrimoniul Cultural Național

ANEXE

F. 7

**Inventar de toată averea imobilă și mobilă a Bisericii din parohia Chițocu,
comuna Muntenii de Jos, județul Vaslui – 1894****A. Averea imobilă**

Una biserică de zid în stare rea, acoperită cu șindrilă, fondată la anul 1853 de decedatul Ștefan Angheluță, cu clopotnița de zid lipită de ea, forma bisericii este cea a sf. Cruci, zugrăvită pe din năuntru și fără alte turlă.

Biserica ca ogradă nu are o parte de pământ fixată, și nu are și nu are nevoie a fi îngrădită fiind situată în afara razei satului, pe o parte de moșie a d – lui Topale, care se află îngrădită împrejur.

Biserica are ca proprietate 20 prăjini pământ destinat pentru cimitir, asemenea mai are opt și jumătate fălci pământ dat după legea rurală care se stăpânește de cler și din acest pământ arabil 60 prăjini nu se pot cultiva și nici de o altă treabă, fiind mlaștini, pometuri.

B. Averea mobilă

1. 1 Sf. Masă de zid cu îmbrăcămintea necesară, degradată
2. 2 Sf. Cruci mijlocii pe Sf. Masă, una de batfon și una din os și lemn
3. 2 Sf. Cruci mici, una de lemn și una din alamă și lemn.
4. 3 Sfeșnice pentru Sf. Masă, două din batfon și unu mic de alamă
5. 2 rânduri de Sf. Vase complete, unul suflat cu aur pe dinăuntru, unu de argint, vechi, uzate.
6. 1 Sfânta cruce mare pentru slujba patimilor Domnului.
7. 1 Un Sf. Aer.
8. 1 Sf. Chivot de batfon.
9. 1 Sf. Antimis.
10. 1 Tiplotă.
11. 3 Rânduri acoperinte pentru sf. vase.
12. 1 Aghesmăreț de batfon.
13. 1 Litier de batfon.
14. 2 cădelnițe de alamă.
15. 22 iconițe portative ale hramurilor împărătești.

16. 2 Rânduri de veșminte diaconești de mătase colorată, degradate.
17. 2 Rânduri de veșminte preoțești, 2 de mătase cu fir, 1 de catifea neagră, 1 adamască, vechi, rupte.
18. 1 ... cusută cu flori.
19. 2 perechi cununii

F. 7 v

20. 1 Catapeteasmă complectă cu icoanele de lemn, fără alte ornamente scumpe.
21. 2 sfeșnice de lemn portative.
22. 3 sfeșnice de alamă, două mici și unu mare.
23. 1 icoana maicei domnului, îmbrăcată cu argint.
24. 2 clopote mijlocii.
25. 11 candelă de sticlă foarte simple.
26. 3 policandre de batfon, unu mare, unu mijlociu și unu mic.
27. 2 prapure pentru morți și ieșit la câmp, rele.
28. 1 cruce pentru serviciul morților, stricată.
29. 4 fanare stricate.
30. 1 botezător de tablă.
31. 1 cristelniță de lemn, dogită.
32. 4 icoane mari pentru ieșit la câmp.
33. 1 portret al ctitorilor bisericeii.
34. 2 sobe, una de stâlpi și una de tablă, stricate.
35. 2 prostiri de bumbac.
36. 4 șervete de bumbac.
37. 1 covoraș.
38. 2 lăzi, una mare și una mică de păstrat veșmintele, fără încuietori.
39. 1 învelitoare pentru Sf. Masă nouă din bumbac boit și fir.
40. 8 perdele de pânză la icoanele de căpetenie și iconostas.
41. 36 străni, din care una arhierească, 2 pentru cântăreți și restul pentru creștini.
42. 1 amvon.
43. 2. sfeșnice de lemn, unul stricat.
44. 1 analog cu învelitoarea sa.
45. 1 învelitoare pentru iconostas cu fluturi.

**Cărțile din biblioteca Bisericeii cu hramul
Nașterea Precistei din Parohia Chițoc**

F. 8

- 2 Evanghelii, 1858, una degradată
- 1 Apostol, Neamț, 1851
- 1 Sf. Liturghie, Iași, 1845
- 1 Octoih mare, Neamț, 1851
- 1 Penticostar, Neamț, 1847
- 12 Mineie lunare, Neamț, 1848, degradate
- 1 Octoih mic, Buzău, 1853
- 1 Triod, Neamț, 1847

- 2 Molitfelnice, Iași, 1846
- 1 Agheasmatar, Iași, 1852
- 1 Slujba Învierii, Iași, 1846
- 1 Prohod, Buzău, 1868
- 1 Catavisier Psaltichie, de D. Suceveanu
- 1 Psaltichie, de Nectarie Frimu
- 1 Slujba Panahidei, Neamț, 1848
- 1 Predicator, de Carl Joseph Hefele, 1883
- 1 Slujba Sf. Modest, de Grigore Beldiman, 1865
- 1 Viața Sf. Haralambie, fără început
- 1 Ceaslov, rupt
- 1 Psaltire, Neamț, 1857
- 1 Agheasmatar, Sibiu, 1857
- 1 Te Deum, de Timotei, 1862
- 1 Cuvântări Bisericești, de Samuil Andievici, Cernăuți, 1860
- 1 Liturghie rusească, 1806
- 120 exemplare de Revista Bisericească pe diferiți ani.

Epitropia Bisericeii Parohiale din Parohia Chițocu, com. Munteni Jos, jud. Vaslui. Inventarul prezent formându-se de către subsemnații atestoru. Toată averea mobilă și imobilă a acestei Biserici cu hramul Nașterea Precistei din Parohia Chițocu Inventarul ... se află tot în păstrarea noastră. SS. I. Ursăcescu, preot paroh, Simion Nițoi și D. Petrea. 7 iunie 1894.

(Arhiva parohiei Chițoc, dos. 17/ 1894, f. 7-8)

Fig. 1 - Inscriptie, catapeteasmă (1852)

Fig. 2 - Ștampila Parohiei Chițoc (1894)

Fig. 3 - Sf. Arhidiacon Lavrentie - pictură murală (ulei, altar, secolele XIX-XX)

Fig. 4 - Friză decorativă - pictură murală (ulei, altar, secolele XIX-XX, autor: Gheorghe Gruia)

Fig. 5 - A doua venire a lui Iisus - pictură murală
(ulei, pridvor, secolele XIX-XX)

Fig. 6 - Tabloul votiv - ulei pe pânză
(pictor: V. Siffert, 1861)

Fig. 7 - Tabloul votiv - detaliu inscripție (autor: V. Siffert, 1861)

Fig. 8 - Icoana împărătească *Maica Domnului*
(ulei pe lemn, riză de argint, 1861)

Fig. 9 - Riză – detaliu (argint, 1861)

Fig. 10 - Icoana de hram *Nașterea Maicii Domnului*
(ulei pe lemn, secolul XIX)

Fig. 11 - Uși împărătești (ulei pe lemn, secolul XIX)

Fig. 12 - Biserica Chițoc (vedere dinspre sud-vest)

Fig. 13 - Biserica Chițoc (vedere dinspre sud-est)

Fig. 14 - Sistem de boltire – naos

Fig. 15 - Macheta bisericii Chițoc
(tablou votiv - Bahnari, 1861)

Fig. 16 - Imaginea bisericii Chițoc
(fotografie alb-negru, secolele XIX-XX)

Fig. 17 - Cruce de mormânt - pr. Enache Buzdugan
(piatră, 1893, la nord de Biserică)

Fig. 18 - Preot paroh I. Ursăcescu - Biserica Chițoc
(fotografie alb-negru, 1911)

POLITIC ȘI ECONOMIC ÎN MOLDOVA ÎNCEPUTULUI DE SECOL XVII: NICOARĂ BALTAG

Sorin Langu*

Cuvinte cheie: *Nicoară Baltag, vânzări-cumpărări, florini, sate*

Keywords: *Nicoară Baltag, sales, florins, villages*

Abstract

The article presents Nicoara Baltag's rise, an early 17th century career. Married with Todosia, the sister of future ruler Miron Barnovschi, and thus akin with the Movilesti family, he has an early access to functions. The turning point of his career is 1614 when he remains with Ștefan Tomșa, and as reward became governor of Țăra de Sus and received a lot of villages. Then managed to keep the balance in power struggles, until the coming at the throne of Miron Barnovschi and succeeded to gained an impressive wealth in a relatively short but extremely cloudy time. His case is indicative of increasing manorial domain in 17th century.

Secolul al XVI-lea este secolul în care autoritatea domniei se va confrunta, uneori extrem de dur, cu autoritatea boierească pentru ca secolul al XVII-lea să consacre „domniile boierești”. Asistăm la adevărate bătălii între marile familii boierești menite a pune mâna pe putere, iar odată ajunse în poziția de domnitor se înconjurau de dregători fideli, aleși în bună parte dintre rude.¹⁸⁶ Un simptom și o consecință a acestor lupte pentru este creșterea domeniului feudal în defavoarea micilor proprietari. În ceea ce urmează o să urmărim îndeaproape cariera politică a lui Nicoară Baltag, carieră desfășurată la începutul sec. XVII.

Căsătorit cu Todosia, sora viitorului domnitor Miron Barnovschi, și astfel înrudit cu Movileștii accede de timpuriu la funcții în stat. Pârcălab de Covurlui, funcție pe care o deține în 1604,¹⁸⁷ în timpul lui Ieremia Movilă, devine în martie, același an, armaș. Nu avem nici o informație despre averea funciară deținută anterior de către boier, dar bănuim că nu era prea mare. În 1606 cumpără a treia parte din satul Băloșești de la fostul pitar Dumitru¹⁸⁸ pe o suma nu prea mare 40 de taleri. Ascensiunea lui Nicoară este blocată, pentru moment, de venirea la tron a lui Constantin Movilă, decembrie 1607, și în scurt timp pribegeste¹⁸⁹. De aici se raliază lui Ștefan Tomșa II sprijinindu-l pe acesta și participă la bătălia de la Cornu lui Sas (iulie 1612).¹⁹⁰ Revine pe funcția de mare armaș, funcție pe care o avea anterior

* Profesor istorie, Galați.

¹⁸⁶ N.Stoicescu, *Legăturile de rudenie dintre domni și marea boierime și importanta lor pentru istoria politică a Țării Românești și Moldovei*, „Danubius”, V, 1971, p.116

¹⁸⁷ Idem

¹⁸⁸ Documente privind istoria României (în continuare DIR), A, XVII, II, p.30

¹⁸⁹ N.Stoicescu, , *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova în secolele XIV-XVII*, București, 1971,, p.421

¹⁹⁰ M.Costin, *Leopiseșul Țării Moldovei*, București, 1944, cap.6, zac.8

bătăliei, și anume din 15 mai 1612, dată la care i se întăresc mai multe cumpărături din satul Vrăjitori, ținutul Tecuciului,¹⁹¹ suma plătită fiind de 124 de taleri. Boierul nostru schimbase așadar strategia, ele cumpără mai multe părți dintr-un sat forțând preluarea în întregime a acestuia. În ianuarie 1613 este datat un alt hrisov de întărire prin care mai multe părți din satele Bicani și Balosinești, ținutul Tutova, plus locuri de moară pe râul Smila, sunt confirmate lui Nicoară armaș, suma plătită fiind de 140 de taleri.¹⁹²

Nicoară nu rămâne mult timp în această poziție, ultimul document în care apare ca mare armaș fiind datat în 21 ianuarie 1614,¹⁹³ în septembrie 1615 apărând în importanta funcție de vornic al Țării de Sus.¹⁹⁴ Această numire se datorează fidelității lui Nicoară, care în conflictul dintre Ștefan Tomșa și marea boierime, condusă de familia Mârza, alege să fie de partea domnului. Boierii se răscoală, sunt înfrânți în bătălia de la Fântâna lui Păcurar, 10 octombrie 1615,¹⁹⁵ iar Nicoară ajunge mare vornic în locul lui Mârza, căpetenia răsculaților.

În această calitate va rămâne și sub noul domn, Alexandru Movilă (noiembrie 1615 - august 1616), făcând parte și din delegația moldovenească care va încheia pace cu polonii în 12 sept. 1615.¹⁹⁶

Ascensiunea politică este dublată de o bogată activitate funciară: părți din satul Lehăceani de pe Berheci sunt cumpărate pe 40 de taleri,¹⁹⁷ parte din Rădăcinești pe Berheci, cu loc de iaz și moară, pe 80 de taleri,¹⁹⁸ părți din Mireni, Tutova, în valoare totală de 170 de taleri,¹⁹⁹ părți din satele Huhurezi, Cajva, Scutași,²⁰⁰ prisacă din satul Răcești, ținutul Vasluiului²⁰¹ ba chiar sate întregi Iurciani pe Cobolța, ținutul Soroca, plătind 500 de taleri,²⁰² Cucoreni, ținutul Hârlăului cu seliștea Loești, pentru care a plătit 1200 de taleri,²⁰³ Rădești pe Prut, ținutul Iașilor, cu loc de moară, cumpărat pe 300 de florini.²⁰⁴ Nicoriță continua să cumpere părți noi din sate încercând achiziționarea în întregime a lor: parte din Vrăjitori, ținutul Tecuci, cu loc de iaz și de moară,²⁰⁵ pe 50 de taleri, noi părți din satele Bicani și Balosinești.²⁰⁶ Posibilitățile monetare cresc exponențial cu funcțiile deținute așa că vornicul Nicoară

¹⁹¹ DIR, A, XVII, III, p.84-85

¹⁹² DIR, A, XVII, III, p.158

¹⁹³ DIR, A, XVII, III, p.157-158

¹⁹⁴ DIR, A, XVII, III, p.226, 227

¹⁹⁵ M.Costin, *op.cit.* cap.6, zac.12-18

¹⁹⁶ „Revista istorică”, 1927, p.388

¹⁹⁷ DIR, A, XVII, IV, p.48

¹⁹⁸ DIR, A, XVII, IV, p.71

¹⁹⁹ DIR, A, XVII, IV, p.76

²⁰⁰ DIR, A, XVII, IV, p.448, Documenta Romaniae Historica (în continuare DRH), A, XVIII, p.250

²⁰¹ DIR, A, XVII, IV, p.449

²⁰² DIR, A, XVII, IV, p.207, DIR, A, XVII, IV, p.243

²⁰³ DIR, A, XVII, IV, p.203, DIR, A, XVII, IV, p.300, DIR, A, XVII, IV, p.448, DIR, A, XVII, V, p.154

²⁰⁴ DIR, A, XVII, IV, p.448

²⁰⁵ DIR, A, XVII, IV, p.70

²⁰⁶ DIR, A, XVII, IV, p.118-119, DIR, A, XVII, IV, p.203, DIR, A, XVII, IV, p.226, DIR, A, XVII, IV, p.243

cheltuie 500 de florini ungurești pe 12 fălci de vie de la Cotnari,²⁰⁷ noua funcție determinând și alte nevoi, Nicoară cumpărând mai multe case în Iași.²⁰⁸

Cumpărarea nu a fost singura cale de acumulare a pământurilor, daniile și moștenirile fiind alte căi: astfel o danie de la Ștefan Tomșa este satul Măgura, sat domnesc care aparținuse ocolului târgului Dorohoi din ținutul Dorohoi,²⁰⁹ de la Gaspar Graziani satul Trifăuți, ținutul Soroca, în locul altuia dăruit de Ștefan Tomșa din ținutul Tutova, dat înapoi de către Gaspar,²¹⁰ satele Năvârneți și Giulinți (ținutul Dorohoi) de la Ștefan Tomșa,²¹¹ o altă danie este satul Șirăuți pe Prut, ținutul Hotinului, împreună cu fălci de vie de la Cotnari primite de soția sa.²¹²

Toate aceste bunuri sunt dobândite în perioada 1615-1620, perioadă în care Nicoară figurează ca vornic al Țării de Sus sub domni ca Ștefan Tomșa, Alexandru Movilă, Radu Mihnea, Gaspar Graziani, reușind să-și păstreze funcția, ținându-se departe de comploturile antidomnești extrem de dese în acele vremuri.²¹³

Venirea la tron a lui Alexandru Iliaș sept.1620 determină o nouă remaniere a Sfatului Domnesc, Miron Barnovschi devenind hatman iar Nicoară vornic al Țării de Jos.²¹⁴ Achizițiile sunt ceva mai puține: o parte a satului Crețeni, ținutul Tutova, pentru 60 de taleri,²¹⁵ jumătate din satul Dăviceani, Tutova, jumătate din satul Ceucani, Tutova, pentru care s-a plătit 350 de taleri, satul Corjouți, ținutul Hotin, pentru 300 de florini, un loc de casă cu vie și vad de moară în Fântâneni,²¹⁶ un vad de moară din satul Purcelești, ținutul Putnei, cumpărat cu 70 de taleri, un loc de prisacă din satul Rățești, și altul din satul Podeni, ambele din ținutul Vaslui²¹⁷ ba chiar vinde satul Cucoreni pentru 900 de taleri.²¹⁸ Pe lângă pământ cumpără și țigani sau i se dăruiesc.²¹⁹

Alegerea lui Miron Barnovschi domn duce la numirea cumnatului Nicoară în funcția de hatman, o numire plină de evenimente, în același an, 1627, conducând oastea moldovenească împotriva tătarilor în lupta de la Trestiana.²²⁰

Achizițiile de pământuri continuă și în această perioadă tulbure: părți din satele Ionășești și Fântâneni, ținutul Tecuciului²²¹, (numai pentru Fântâneni a plătit peste 240

²⁰⁷ DIR, A, XVII, IV, p.55-56, DIR, A, XVII, IV, p.217

²⁰⁸ DIR, A, XVII, IV, p.434

²⁰⁹ DIR, A, XVII, IV, p.243

²¹⁰ DIR, A, XVII, IV, p.448

²¹¹ DRH, A, XVIII, p.250

²¹² DIR, A, XVII, IV, p.448, DRH, A, XVIII, p.250

²¹³ Vezi M.Costin, *op.cit.*, cap. 7 și 8

²¹⁴ DIR, A, XVII, V, p.65; N.Stoicescu precizează că în martie 1622 redevine vornic al Țării de Sus, pentru ca o lună mai târziu să reapară în poziția de vornic al Țării de Jos, *op.cit.*p.421; din analiza documentelor reiese că pentru o scurtă perioadă, probabil august – septembrie, a fost vornic al Țării de Sus, DIR, A, XVII, V, p.154 și 165

²¹⁵ DIR, A, XVII, V, p.264, DRH, A, XVIII, p.221

²¹⁶ DRH, A, XVIII, p.303

²¹⁷ DIR, A, XVII, V, p.279

²¹⁸ DIR, A, XVII, V, p.192, 198, 224

²¹⁹ DIR, A, XVII, V, p.279

²²⁰ Doc.bârlădene, III, p.126

²²¹ DRH, A, XIX, p.342-343, 466, 467-469, 598

de florini)²²² din satul Risipeni, ținutul Bârladului,²²³ a patra parte a satului Costești, ținutul Bârladului, pentru 30 de galbeni²²⁴, părți din satele Tâmpeschi și Prăjești, de pe apa Bârladului, ținutul Tecuci, cumpărate pentru 120 de galbeni, părți din satul Galbeni de pe Zeletin, ținutul Tecuciului, a patra parte din Ceucani, Tutova, părți din Bănceni, Tutova, pe 40 de taleri, părți ale satului Crețeni, ținutul Tutova, pentru 30 de florini și 16 taleri,²²⁵ primește ca danie seliștea Cobâla, ținutul Hârlău²²⁶

Tulburările continuă, domnitorul refuză impunerea unor noi biruri de către otomani, creând în sprijinul polon, turcii intervin, boierii îl trădează, în cele din urmă oastea boierească condusă de Lupu vistier, viitorul domnitor Vasile Lupu, și de Grama stolnic, având câștig de cauză. Nicoară, pentru prima oară, nu rămâne neutru, și pleacă în pribegie, în Polonia, alături de Miron Barnovschi.²²⁷

Nu peste mult timp Nicoară moare, averea sa fiind moștenită de soția sa și de nepoții săi, aceștia având de înfruntat mai multe probleme,²²⁸ în final fiind confiscată de Vasile Lupu.²²⁹

Aici se încheie cariera politică și cea funciară a dregătorului Nicoară, pârcălab, armaș, vornic și hatman, adică unele din cele mai mari demnități medievale.

Ținutul		Ținutul	
Tecuci	8	Iași	2
Tutova	8	Vaslui	1
		Bârlad	2
Soroca	2	Neamț	1
Hârlău	1	Dorohoi	2
Hotin	1	Neprecizate	3

Sunt 31 de sate și părți de sate din care 25 cumpărate, cinci primite de la domnitori, și unul primit de soția sa, care alcătuiesc o avere comparabilă cu altele. Astfel Dumitru Buhuș, postelnic în timpul lui Barnovschi, pârcălab de Neamț și mare spătar în timpul lui Vasile Lupu, avea o avere cifrată la peste 60 de sate,²³⁰ Lupu Prășescu, postelnic, clucer, mare medelnicer, în aceeași perioadă avea o avere de peste 50 de sate și părți de sate,²³¹ Iordache Cantacuzino, mare vistier, cu peste 60 de sate²³² etc. Nu am pus la socoteală viile, locurile de prisacă, de moară, iezerele, seliștile etc., care completează

²²² DRH, A, XIX, p.469

²²³ DRH, A, XIX, p.346-347, 386-387, 467

²²⁴ DRH, A, XIX, p.465, 467

²²⁵ DRH, A, XIX, p.466-470

²²⁶ DRH, A, XXII, p.246, vândută apoi de soția sa în 1634

²²⁷ scrisoarea lui Alexandru Coconul către Gabriel Bethen, Veress, *Dcoumente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, IX, p.294

²²⁸ DRH, A, XXI, p.135, 138, DRH, A, XXII, p.70

²²⁹ N.Stoicescu, *Dicționar*, p.421

²³⁰ Gh.Șerban, *Vasile Lupu*, p.74

²³¹ *Ibidem*, p.74-75, S.Langu, *Mari proprietari funciari din al doilea sfert al secolului al XVII-lea: Lupul Prăjescul*, „Memoria Antiquitatis”, XXVIII, 2012, p.305

²³² *Ibidem*, p.75-76

activitatea funciară a marelui dregător și care ridică numărul la peste 40 de achiziții. Majoritatea sumelor implicate sunt mici, de ordinul zecilor de taleri, pentru că rareori se ivea posibilitatea achiziției unui sat întreg care cerea sume mari: Iurciani, 500 de taleri, Cucoreni, 1200 de taleri, Corjouți, 300 de florini, Rădești, 300 de florini. Adunate sumele investite într-un sat pot fi mari ca de exemplu în satul Fântâneni au avut loc 15 achiziții de pământuri care au totalizat peste 240 de ughi și 155 de taleri. Plata nu se făcea în moneda precizată, aceasta fiind monedă de cont ci în monedă măruntă și mijlocie ca troiacii, talerii-leu etc., iar uneori sunt folosite și mijloace alternative de plată, ca animalele domestice.²³³

Perioda	Funcția	Nr.sate
1606-1614	Mare armaș	4
1615-1625	Vornic Țara de Sus/Jos	14
1626-1629	Hatman	9

Rata de achiziție este de un sat la doi ani, în prima perioadă, 1,3 sate pe an în a doua perioadă, și 3 sate pe an în a treia perioadă, dar acest indice este doar reper pentru a arăta legătura dintre funcția deținută și numărul de achiziții, el fiind în realitate mult mai mare, în toate perioadele existând sate în care au avut loc mai multe achiziții succesive – Vrăjitori, Ceucani, Crețeni, Fântâneni etc., în unele cazuri părți dintr-un sat fiind cumpărate într-un interval mare de timp, în alte cazuri fiind achiziționate într-unul mai scurt.

Momentul de cotitură al carierei este anul 1614 când Nicoară rămâne de partea lui Ștefan Tomșa, devenind vornic al Țării de Sus, și primind sate ca dani, cel puțin patru. Reușind apoi să-și păstreze echilibrul în luptele pentru putere, neimplicându-se până la venirea pe tron a lui Miron Barnovschi el acumulează o avere impresionantă într-un timp relativ scurt dar extrem de tulbure.

²³³ De exemplu un vad de moară din Fântâneni este cumpărat în schimbul a 2 iepe, *DRH*, A, XIX, p.469

DOCUMENTE INEDITE PRIVIND ISTORIA SATULUI CORDENI ȘI A MOȘIILOR DIN JUR (1648-1845)

Costin CLIT*

Cuvinte cheie: *documente inedite, ținuturile Vaslui și Fălciu, apa Crasnei, satul Cordeni, Episcopia Romanului, sate dispărute, documente inedite, succesiune de proprietari, hotărnicii.*

Keywords: *original documents, Vaslui and Fălciu counties, Crasna water, Cordeni village, Diocese of Roman, villages missing, original documents, succession of owners, hotărnicii.*

Abstract

Unpublished documents from the period 1648-1845 brings to light information about the settlements development in the lower stream of the river Crasna, more specific Cordeni, embedded today in the village Vinețești, but especially to some disappeared villages, which nobody knows anything, named Vălcovicești, Brăhășăști, Bogzăști (old Petrești) Murgești (Murgeni) and the succession of owners until the entry of the village Cordeni and half of Murgești from the Diocese of Roman, following the trade in 1845 with târgoveții.

Satul Cordeni, situat pe valea Crasnei, înglobat astăzi (2015) în satul Vinețești, comuna Olteștești, este situat pe șesul Crasnei, între dealul și pârâul Crasna. Potrivit tradiției din secolul al XIX-lea „cea întâiu familie venită pe Cordeni a fost a lui Timofțescu, trecut din Turcia, mai întâi în Basarabia și apoi pe acest pământ. Descendenți din această familie sunt și astăzi. Tot cam pe atunci o altă familie Bujoreanu, din Transilvania, coborându-se cu turma sa de oi, s-a așezat aici unde și-a făcut o stare frumoasă, de care se bucură descendenții săi”²³⁴.

Hotarnica din 13 mai 1746 atestă satele Brăhășăști, Cordeni și Vălcovicești de „la ținutul Vasluiului pe vale(a) Crasnii, trecând cu capul hotarelor dispri răsăritu și în ținutul Fălciului în zari dial(u)hui Crasnii dispri Lohan, iar cu capul hotarului dispri apus asupra Vasluiului după cum mergu și alti hotară, păr să întâlnescu cu alte hotară ci vin dispri Vaslui”.

Hotarul Brăhășăștilor începea „din hotarul Bogzăștilor în gios pe vale(a) Crasnii pi supt coștișă dispri apus pi drumul cel mari, pân în hotarul Cordenilor”²³⁵. Un Ion Brăhăș diiac a deținut „dreasă de cumpărătură” pentru ocină și moșie în satul Brăhășăști, cu loc de moară în Crasna, de la „bătrânul Petre” voievod, probabil Petru Rareș (1527-1538; 1541-1546), ce vor fi vândute logofătului Drăghici Bogza în 1599-1600²³⁶. La 15 ianuarie 1488, Ștefan cel Mare (1457-1504), confirma satul Volhovicești „la Crasna”, fraților Stan și Dan, cumpărat de la Ion,

* Profesor istorie, Colegiul Național „Cuza Vodă” din Huși.

²³⁴ George Ioan Lahovari, general C.I. Brătianu, Grigorie G. Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României*, București, Stab. Grafic J.V. Socecu, 1899, vol. II, p. 646.

²³⁵ ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 37.

²³⁶ *DIR*, A. Moldova, XVI, IV, p. 269-272, nr. 334.

fiul lui Petru Roșca, cu 200 zloți tătarești²³⁷. Satul Volhovicești este localizat de unii istorici „poate la Crasna Putnei”²³⁸.

Ieremia Movilă întărește logofătului Drăghici Bogza la 29 mai 1597 jumătate din satul Petrești, „unde a fost Cudrea, care acum se numește satul Bogzeștii pe Crasna”, cu loc de moară, cumpărată de la Grozava, fiica lui Ion Bogza uricar, care l-a avut de la Despot vodă; o siliște pe Crăsnia, în hotarul Stoborenilor; partea ce se va alege din Curteni, pe Lohan, cu fâneată, stupină, pomet și loc de grădină, cumpărată cu 150 de zloți tătarești de la Ana, fiica lui Toma Dilda și nepoții ei Ionașco, Gafa, Ștefan și Măriica, copiii lui Dumitru spătărel; jumătate din satul Curteni, cu loc de moară în Lohan, cu grădină, stupină, cumpărată cu 150 zloți tătarești; precum și un ȋigan Toader²³⁹.

Ieremia Movilă întărește logofătului Drăghici Bogza între septembrie 1599 și 7 aprilie 1600 părți de ocini și moșii: o siliște la Văleni, pe apa Vasluiului, între Românești și Strehoești, cu loc de moară, pe care deținea „drese de întăritură” de la Petru voievod; a șasea parte din treia din satul Giurcani, partea Hogii, „dreaptă ocină și cumpăratură ce a avut el, dela Iancu v<oe>vod”; jumătate din satul Vălenii, de lângă Poslogii, cumpărată de la Cozma vistiernicel; jumătate din satul Brăhășăști cu loc de moară în Crasna, vândută de Ștefan, Vasile, Petre și sora lor, fiii lui Antonie, nepoții lui Ion Brahăș diiac; a patra parte din jumătate din satul Curteni cu moară în Lohan, unde a fost heleșteul comisului Cozma Cățene, cumpărată de la Epatie, Constantin, Mihail și Măriica, fiii Măriuții, Sofronia, fiica lui Necoară, Marcu, fiul lui Tudosie, Sămeon, Gavril și Măriica, fiii Titienii, toți nepoții popii lui Drăghici; un loc de heleșteu pe apa Rușciorii, ce se numește Țigăneștii; precum și un ȋigan, Ștefan Hățe, cu femeia și feciorii lor²⁴⁰.

Aron Tiranul întărește la 11 februarie 1593 clucerului Drăghici Bogza satele Lălești și Căcăcenii, de pe apa Cracăului, ținutul Neamț²⁴¹. Satul Căcăcenii constituie obiectul disputei dintre logofătul Drăghici Bogza și Gligorașco Arbure și neamul său, Ieremia Movilă întărindu-i logofătului proprietatea la 6 februarie 1597²⁴². Logofătul Drăghici obține câștig de cauză la 7 mai 1597 în pricina satelor Lăleștii și Căcăcenii, avută cu Todossia, cneaghina hatmanului Andrei²⁴³. Satul Lălești, cu mori, iaz și piuă, va fi întărit logofătului Drăghici și de Constantin Movilă la 5 iunie 1610²⁴⁴.

Drăghici Bogza a fost căsătorit cu Necșa cu care l-a avut pe Visarion Bogza călugărul, trei fete Vârvara, Busca și Loghina. Învăță și scrie o serie de documente cum ar fi cele din 18 ianuarie 1596²⁴⁵, 28 aprilie 1596 (Suceava)²⁴⁶, 11 mai 1596 (Suceava)²⁴⁷, 27 iulie 1601²⁴⁸. Îl întâlnim la 19 septembrie 1597 ca logofăt în sfatul domnesc²⁴⁹, iar la 12 ianuarie 1599 alături de hatmanul Simion, marele vornic Gligorcea, clucerul Gligorie, marele ceașnic Bărnovschi,

²³⁷ DRH, A. Moldova, III, p. 45, nr. 27.

²³⁸ Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București, Atelierele Grafice Socec & Co., 1913, I, p. 322, nr. CLXXIX.

²³⁹ DIR, A. Moldova, XVI, IV, p. 165-166, nr. 222.

²⁴⁰ *Ibidem*, p. 269-272, nr. 334.

²⁴¹ *Ibidem*, p. 68, nr. 89.

²⁴² *Ibidem*, p. 156, nr. 209.

²⁴³ *Ibidem*, p. 162-163, nr. 217.

²⁴⁴ DIR, A. Moldova, XVII, II, p. 300, nr. 399.

²⁴⁵ DIR, A. Moldova, XVI, IV, p. 135-136, nr. 176.

²⁴⁶ *Ibidem*, p. 139, nr. 182.

²⁴⁷ *Ibidem*, p. 140, nr. 184.

²⁴⁸ DIR, A. Moldova, XVII, I, p. 20, nr. 29.

²⁴⁹ *Ibidem*, p. 181, nr. 239.

vornicul de gloată Stratilat și postelnicul Caraghiuzel, dă mărturie că Ștefan cămăraș a cumpărat o parte din satul Iacobești²⁵⁰. Semnează în Iași ca martor la 4 martie 1601²⁵¹. Un zapis de mărturie de la logofătul Bogza, pitarul Vasălii, marele șetrar Ilii, vornicul Gheorghe și vornicul de poartă Ștefan este prezentat de comisul Calin domnului Simion Movilă, care îi întărește la 18 februarie 1607 stăpânirea pe jumătate de sat din Milești, pe apa Pereschivului²⁵². Documentele îl menționează și în calitate de hotarnic, cum ar fi la 25 mai 1617²⁵³.

Tudora, cneaghina postelnicului Lupu, vindea la 8 iulie 1601, cu 30 de taleri, logofătului Drăghici Bogza, un vad de moară pe apa Valuiului în satul Dușești²⁵⁴.

Simion Movilă întărește la 10 ianuarie 1607 lui Goga postelnic părți din satele Strâmtură și Mateiașăști, ținutul Vaslui, obținute în pricina cu Bogza logofăt „*pentru un Duvalmul Nechifor, ci i-ar fi fost un cal acest Duvalmul, dila Goga post. și au avut Bogza logft., vade, ca să aducă pi acel Duvalmul di față*”²⁵⁵.

Busca și Loghina, „fiicele răposatului Drăghici al lui Bogza logofăt” au vândut lui Petrea Cehan vatag la 30 ianuarie 1618 o bucată de loc, anume Satul Răei, pe pârâul Vaslui, cu 70 taleri de argint, un cal bun și doi boi²⁵⁶.

Busca, fiica Bogzii, „nepoat(a) Purceloia”, vinde la 25 mai <1625> lui Ionașco, hănsariul cel mare, partea sa de ocină din satul Dușești, preț 50 de galbeni roșii, partea ce i se va alege din câmp, fânaț, arătură, vadul morii și casele de acolo²⁵⁷. Loghina, fata Bogzii și „giupânesii Necșii”, vinde înainte de 25 noiembrie 1625 ocina sa din satul Dușești unchiului său Dumitru Purcel²⁵⁸.

Bogza, fiul Buscăi, nepotul lui Ion Bolea vindea lui Petrea Cehan la 14 decembrie 1625 partea de ocină din Fâstăci, cu loc de prisacă și de fânaț²⁵⁹. Un Bogza, probabil fiul Buscăi, este întâlnit ca martor la 21 martie 1621²⁶⁰. Constantin Cehan dă la 16 decembrie 1625 (cu datare aproximativă) lui Bogza călugărul un cal bun armăsar pentru un loc de prisacă unde a decedat Vremeș țiganul, și izvorul prisăcii²⁶¹.

Vasile Lupu întărește la 6 aprilie 1637 lui Gabăr pârcălab mai multe sate, ocini și cumpărături, printre care și o „*parte de ocină din satul Cordărei, ce este pe Crasna*”, cumpărătură de la Chiril, fiul Armancăi, o altă parte „*din același sat Cordăreni*”, cumpărătură de la Vasilca și Antonia, fiicele lui Păcurar, o parte de ocină din satul Cordăreni, două părți din partea lui Păcurar, mai sus de Vâlcovicești, cumpărături de la Vasilca și Antonia²⁶². Vasile Costache, biv vel paharnic, prezenta la delimitarea hotarelor din 1 mai 1746 „*un zapis de la Avrămia femeia lui Gabăr cu fiul ei Iliș c-ar fi cumpărat acel locu de prisacă strămoșul dum.*”

²⁵⁰ *Ibidem*, p. 242-243, nr. 297.

²⁵¹ *DIR*, A. Moldova, XVII, I, p. 2, nr. 3.

²⁵² *DIR*, A. Moldova, XVII, II, p. 88, nr. 105.

²⁵³ *DIR*, A. Moldova, XVII, IV, p. 169-170, nr. 210.

²⁵⁴ *DIR*, A. Moldova, XVII, I, p. 16, nr. 23.

²⁵⁵ *DIR*, A. Moldova, XVII, II, p. 79-80, nr. 91.

²⁵⁶ *DIR*, A. Moldova, XVII, IV, p. 223-225, nr. 284.

²⁵⁷ *DIR*, A. Moldova, XVII, V, p. 347, nr. 457; *DRH*, A. Moldova, XVIII, p. 404-405, nr. 331.

²⁵⁸ *DIR*, A. Moldova, XVII, V, p. 368, nr. 490; *DRH*, A. Moldova, XVIII, p. 452, nr. 388.

²⁵⁹ *DRH*, A. Moldova, XVIII, p. 464-465, nr. 398.

²⁶⁰ *DIR*, A. Moldova, XVII, V, p. 25-26, nr. 27.

²⁶¹ *DRH*, A. Moldova, XVIII, p. 467, nr. 401.

²⁶² *DRH*, A. Moldova, XXIV, p. 52-53, nr. 54; Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade (Documente slavo-române)*, Iași, Tipografia „Dacia” P. & D. Iliescu, 1912, vol. VIII, p. 199, nr. CXLV.

Caracaș jăcnicerul din satul Oltenești de pre Lohan”. Gabăr a cumpărat la rândul său de la Dumitrașcu și Golăiu²⁶³.

Unul din proprietarii importanți de pe valea Crasnei și de la sud de Huși a fost jîtnicerul Caracaș, reținut în tradiția locală în secolul al XIX-lea, când se făcea mențiunea: „*Se mai spune că în fața acestui sat (Cordeni-N.A.), dincolo peste pârâul Crasna, ar fi fost din vechime un târgușor numit Caracaș (Târgul Caracaș) unde și astăzi se văd oarecare urme. Pe acel loc s-au găsit mai multe lucruri, paftale și bani de aramă și argint. Alături cu acest târgușor ar fi existat și un mic sat din rămășița căruia se găsea o fântână cu un colac mare de piatră, învechit de timpuri, numită fântâna Bujoreanu. Bătrâni din bătrâni spun că au apucat această fântână*”²⁶⁴.

La 26 februarie 1638, Dârlău, Vârvara, Stanca, feciori Nastei, nepoți Măriei, și nepoții lor Văsiian, Isac, Coșciuc, Peatec și Dumitrașco, feciorii Annesiei, vând jîtnicerului Caracaș cu 40 de galbeni a lor ocină și moșie din satul Petrițești de pe Lohan, ținutul Fălciu, „*toate părțile noastre și partea lui Lucaci den tot satul, am vândut trei părți cu tot venitul, iar a patra parte de sat iaste nevândută, că nu iaste a noastră, ce iaste altor răzeși*”. Vasile Lupu întărește această ocină în stăpânirea jîtnicerului Caracaș la 27 februarie 1638²⁶⁵. La 5 ianuarie 1639, Vasile Lupu îi întărește stăpânirea pe a patra parte din satul Petrițești, cumpărată cu 15 galbeni ungurești de la Ihnat și Dumitru, fiii Elincăi, nepoții lui Bârlad și de la Marica, fiica lui Sas, nepoata lui Bârlad, și Măgdălina, sora Maricăi²⁶⁶.

După 16 martie 1638, Dainia și soția sa Nastasiia, fiica lui Crăciun, dăruiesc ocina lor din Vâlcovicești jîtnicerului Caracaș, figurând ca martori în zapisul de danie popa Irimia, Ionașco egumenul, dascălul Gligorcei, Murgoci, Ghervasie și Vasile Dăscovanul din Vâlcovicești²⁶⁷. Danil și soția sa Nastasia, fiica lui Crăciun, îi dăruiesc ocina din Vâlcovicești pentru sufletul părinților. Documentul este datat între 1640-1645, fiind prezenți aceiași martori ca în cel de după 16 martie 1638²⁶⁸.

Cozma și soția sa Simina, fiica Cârstei lui Pobircu din târgul Vaslui, vând la 23 august 1639 cu 15 galbeni jîtnicerului Caracaș a lor dreaptă ocină și cumpărătură din satul Murgești, ținutul Vasluiului, de pe Crasna²⁶⁹ (a se vedea și documentul din 11 septembrie 1639)²⁷⁰.

Anghelina, fiica Dochiei, nepoata lui Lazar, vinde jîtnicerului Caracaș cu 16 zloți la 16 martie 1638 partea sa de ocină din satul Cordeni, „*ce se hotărăște cu Vâlcoviceștii, partea din sus, din trei bătrâni ce sintu dintr-u<n> bătrân, a treia parte, partea de sus*”. Actul, scris de către diacul Gligorcea, s-a încheiat dinaintea lui Danea, Ghiorgghi, Prajea, Ionașco și Andrea din Vâlcovicești²⁷¹.

Visarion Bogza călugăr și sora sa Loghina, fiii logofătului Drăghici Bogza, vând jîtnicerului Caracaș la 7 martie 1638 a lor „*dreaptă ocină și dedină, jumătate din satul Drăgotești, partea de jos, cu loc de heleșteu în Lohan, ce este în ținutul Fălciu, din vatra satului, și din câmp, și din pădure, și din tot venitul, cu prețul de 42 de ughi*”²⁷². Vasile Lupu întărește la 17 iunie 1638 lui Bogza călugăr ocinile din Țara de Sus, iar surorii sale Loghina pe

²⁶³ *Ibidem*, p.170, nr. CXXXIV.

²⁶⁴ George Ioan Lahovari, general C.I. Brătianu, Grigorie G. Tocilescu, *op. cit.*, II, p. 646.

²⁶⁵ DRH, A. Moldova, XXIV, p. 233-234, nr. 250 și 251.

²⁶⁶ DRH, A. Moldova, XXV, p.4, nr. 5.

²⁶⁷ DRH, A. Moldova, XXIV, p. 272, nr. 280.

²⁶⁸ DRH, A. Moldova, XXV, p. 273, nr. 276.

²⁶⁹ *Ibidem*, p. 206-207, nr. 200.

²⁷⁰ *Ibidem*, p. 232, nr. 230.

²⁷¹ DRH, A. Moldova, XXIV, p. 272-273, nr. 281.

²⁷² *Ibidem*, p. 246-247, nr. 263.

cele din Țara de Jos²⁷³. Partea de ocină ce i s-ar alege din satul Cordeni, a lui Dumitrașco, fiul Buscăi, nepotul Bogzei logofătului, este zălogită de proprietar pentru un împrumut în valoare de trei galbeni, bani gata, contractat între 1639 și 1641 de la jicnicerul Caracaș. Documentul este scris de Lupul Bogza, vărul lui Dumitrașco²⁷⁴.

Jitnicerul Caracaș este consemnat ca martor în actul din 16 martie 1638, prin care fostul vornic Ionașco Jorea vindea lui Strătulat, al doilea sulger satul Itești (Hurdugi) de pe Elan²⁷⁵. Dă mărturie alături de marii boieri la 22 februarie 1639²⁷⁶, 10 aprilie 1639 (aplicată și pecetea inelară în tuș)²⁷⁷.

Vasile Lupu întărește la 30 martie 1641 jicnicerului Caracaș și cneaghii sale o „*bucată de ocină din satul Cordeni, în ținutul Fălciu*”, lângă Vâlcovicești, dată de Vasile și Constantin, fiii lui Bărbântă, nepoții lui Ion Budzea, care o zălogise „*la Coceală, socrul lui Cărăcaș, pentru treizeci de galbeni ungurești, și cu acești bani a plătit o moarte la Ureche fost vornic*”, sumă pe care cei doi frați nu au putut să o achite. „*Și încă le-a dat boierul nostru Caracaș jitnicer doispezece <galbeni> ungurești și și-a luat acea parte de ocină*”²⁷⁸.

La 10 iunie 1648, călugărul Visarion Bogza, sora sa Loghina, Dumitrașco, fiul Buscăi, nepotul Bogzei, logofătul, Bejan și Lazor, fiii Vrăvarii (Vărvării), fiica Bogzei, s-au tocmnit cu Caracaș jicnicerul și i-au vândut cu 130 de lei bătuți a lor „*direptă ocină(ă) și moșie, giurățate de sat de Cordeni, ce iaste în ținutul Vasluiului, pre apa Crasnii, cu iaz în Crasna și cu loc de mori și cu tot venitul ce iaste pre cea giurățate de sat de Cordeni*”, bani primiți în fața „*Jorgăi, ce-au fost stolnic mari și denaintea dumisale lui Răcoviț(ă) Cehan, florii log(o)făt, și denaintea¹ dumnisale Neanului, vornicul de glot, și a dumisale a Popăscului, vornicul de glot, și denaintea dumisale lui Pavăl Albos, vornicul de glot, și a dumisale a lui Pătrașco, vornicul de glot, și denaintea dumisale lui Ursu și a lui Gligorie (...), vornicii de glot, și denaintea a mulți boiari de curte*”²⁷⁹.

Constantin Cărăcaș, biv postelnic, este atestat ca martor la 1 iunie 1658²⁸⁰. Pe la 1670, sulgeriul Costandin Cărăcaș întocmea un raport, înaintat domnului, prin care arăta alegerea moșiilor din Părtănoși, ținutul Vasluiului, a lui Zalic, fiul lui Costin Potlog, în care sunt menționați megieșii: popa Grigorie și Praja din Vâlcovicești, Trohin Burhele din Orzăști, Moisași și Toader, feciorii popii din Cordeni²⁸¹.

Safta, fiica lui Caracaș, a fost căsătorită cu sârdarul Ștefan Frățița²⁸². Maria, fiica „grecului” Caracaș de la Târzii, s-a căsătorit cu Gavriliță Costache înainte de 1650²⁸³. Gavriliță Costache a avut cu Maria, fiica spătarului Caracaș din Târzii un băiat, anume Vasile, iar cu Tudosica Costin pe Lupu, Solomon și Costache²⁸⁴.

²⁷³ *Ibidem*, p. 367, nr. 377.

²⁷⁴ DRH, A. Moldova, XXV, p.142-143, nr. 129.

²⁷⁵ DRH, A. Moldova, XXIV, p. 271, nr. 279.

²⁷⁶ DRH, A. Moldova, XXV, p. 45-46, nr. 37.

²⁷⁷ DRH, A. Moldova, XXV, p. 103-104, nr. 97.

²⁷⁸ DRH, A. Moldova, XXVI, p. 55-56, nr. 63; CDM, II, p. 308, nr. 1511.

²⁷⁹ ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 17; CDM, II, p.395, nr. 2023.

²⁸⁰ Preotul Iacov Antonovici, *Documente bărlădene*, vol. III, Bârlad, Tipografia și legătoria de cărți Const. D. Lupașcu, 1915, p. 61, nr. XLIV.

²⁸¹ *Ibidem*, 225-226, nr. CCLXXXVIII.

²⁸² Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade (Documente basarabene)*, XI, XI, Iași, „Tipografia Moldovei”, 1922, p. 110.

²⁸³ Elena Monu, *Familia Costache. Istorie și genealogie*, Bîrlad, Editura Sfera, 2011, p.30.

²⁸⁴ *Ibidem*, p. 42.

Biv comisul Gheorghe Frățița și frații săi, Costantin și Iorga realizează un schimb de moșii la 7 ianuarie 1721 cu vistiernicul Ștefan Luca, primii dând „o giumătate de sat din Cordeni parte noastră care iaste de pe moșul nostru Caracaș” cu „toate cumpărăturile pinpregiur de pintr-alte hotare fără giumătate din parte noastră ce iaste a dumisali lui Costantin Costache, vel spăt(ar); iară de pe moșul nostru Caracaș, care precum am avut noi, așe au și dumnealor”, primind în schimb partea lui Ilie Abăza din Costinești de la ținutul Hârlăului, cu casă și moară „gata”, care „i-au dat-o măriă sa Mihai vod(ă) cu giudecată de la divan pentru niști bani dintr-o desiatină, ce-au plătit dumnealui pentru Ilie Abăza lui Hagi Et Emez neguștorul într-a do(u)a domnie a mării sali lui Mihai vod(ă)”. Vistiernicul Ștefan Luca mai avea parte de moșie la Cordeni, ținutul Fălciului²⁸⁵. Schimbul din 7 ianuarie 1721 va fi amintit și la 2 octombrie 1781.²⁸⁶

Ștefan Luca primise partea de moșie din Costinești, alte moșii și țigani de la „mărie sa vodă” pentru datoriile făcute de Ilie Abăza la turci. Tratatul de vânzare a moșiei Costinești, evaluată la 125 de lei, au eșuat din cauza neachitării banilor și s-a ajuns la schimbul din 7 ianuarie 1721 cu Gheorghe Frățița și frații săi. Gheorghe Frățița se înrudea cu Vasile Costachi, al cărui fiu Costantin, vel spătar, nu l-a „îngăduit” pe Ștefan Luca în moșia Cordeni și la 7 decembrie 1722 „mi-au întins bani drept cât o negușasăm ace moșie cu Burghel armașul 125 lei, și făcând dum(nealui) plata i-am făcut și eu dum(i)sale acest zapis la mână ca să-i fie de credință și di pi acest zapis ca să-i aibă du(m)n(ea)lui a-ș faci și dres domnești și i-am dat și zapisul cel di schimbătur(ă) ce făcusăm cu Gheorghii(ă) Frățița”²⁸⁷. Astfel, vel spătarul Constantin Costachi devine proprietar pe o jumătate din satul Cordeni.

Ștefan Luca adevărea la 27 noiembrie 1718 împrumutul de 50 de lei contractat de la marele vistiernic Constantin Costachi (?1680-28 februarie 1736)²⁸⁸ și pe care se obliga să-l achite până la Sfântul Petru²⁸⁹.

Ioan Mavrocordat poruncește la 28 august 1745 biv vel clucerului Scarlatachi Costachi în privința cererii logofetesii Catrina a „răpăosatului Costandin logofătul, ca să-i hotărască niști părți de moșie ce are pe Lohan în ținutul Fălciulu”, însă după încheierea operației „puind pricină unii din răzăș(i) că nu le sint scrisorile îndemână, au rămas până la sorocul ce li-ai dat dumn(ea)ta să-și strângă fieștecările scrisorile de pe unde or fi și să vie la hotărât”. Totodată îi cere cercetarea pricinii avută de logofeteasa Catrina cu un călăraș de Țarigrad, care a „mersu cu tărie lui de i-au cules roada pomilor de la un loc de prisacă ce are iarăș pe Lohan în hotarul Oltenestilor” și a jignit-o „cu câteva cuvinte necuvioasă” pe jăluitoare, o „giupăneasă bătrână și cinstită”²⁹⁰. Se vede că până la 28 august 1745 logofeteasa Catrina nu îmbrăcase haina monahală. Elena Monu susține călugărirea Catrinei sub numele Elisabeta după 15 decembrie 1744 și stabilește data decesului la 1745, conform pietrii tombale de la biserica cu hramul „Sfântul Gheorghe” din Iași²⁹¹.

La solicitarea biv vel paharnicului Vasile Costachi sunt hotărnicite la 13 mai 1746 părțile sale de moșii din satele Brăhășești, Cordeni și Vâlcovicești, prezentând pentru satul Brăhășești „niști zapis(e) de cumpărături di la Caracaș jicnicieriul ce-au fostu cumpăratu acel Caracaș jăc(nicerul) moșul dumisali păh(arnicului) Vasăli Costachi di la niști răzăși di Brăhășești fiind aceli zapis(e) toate încheiați într-o carti di la răpoosatul Duca vodă ce(l)

²⁸⁵ ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 28.

²⁸⁶ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade (Documente basarabene)*, p. 112.

²⁸⁷ ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 29.

²⁸⁸ Elena Monu, *op. cit.*, p. 60.

²⁸⁹ ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 26.

²⁹⁰ ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 34.

²⁹¹ Elena Monu, *op. cit.*, p. 70-72.

bătrân di (vă)l(ea)t 7178, cari cuprindi tocma giuământati di satu cari au cuprinsu această giuământati di satu parti dumisali păharnicului 195 stă(n)j(ini) pe vale(a) Crasnii pe supt coștiși dispri apus”(a se vedea anexa)²⁹².

Biv vel paharnicul Vasile Costachi realizează un schimb de moșii la 20 octombrie 1759 cu „fratele” său, biv hatmanul Vasile Razu, căruia îi oferă „satul Cordenii întreg și giuământate de Brăhășești, și din ceialaltă giuământate de sat iarăș din a zece parte de tot satul a trie parti și din satul Vâlcoviceștii, din patru bătrâni ce înblă satul, trii bătrâni întregi, și din satul Murgenii, din trii bătrâni ce înblă satul doi bătrâni întregi și-a trie parte din celalalt bătrân”, pe care le avea cumpărate sau de baștină de la strămoșul său Cărăcaș jicnicer, pentru care a primit la Iași în târgul Făinii o pivniță din piatră cu dugheană deasupra, alte trei dughene cu locul din jur²⁹³. Schimbul dintre comisul Vasile Costache și hatmanul Vasile Razul a fost întărit de către domnul Ioan Teodor Callimachi la 26 octombrie 1759²⁹⁴.

La 12 iunie 1762 se realizează îndreptarea și hotărnicia moșiilor Cordenii, Brăhășeștii, Murgenii, Vâlcoviceștii și Orzăștii, proprietatea hatmanului Vasile Razul, hotărâte și stâlpite de către „Negre Apostol, biv vel jâc(nicer), cându era acești moșii supt stăpânire dumisali logofetesăi Catrinii, al răpăosatului Costandin Costachi, biv vel logofăt la l(ea)t 7254”. S-a constatat existența unor probleme de hotar la „la parte dumisali ce ari în satu în Orzăști pe un bătrân pol, cari și-această parti au fost stâlpiu de jâc(nicerul) Negre de cătră alți răzăși(i), scofând parti dumisali hat(manului) în capul hotarului Orzăștilor din jos, cari parti să împreună cu moșie Vâlcoviceștilor, cari esti al dum(nealui) hat(manului), și după alegire dum(nealui) jâc(nicerul) Negrii au pus și trii pietri dispărînd moșie de cătră a răzășilor din Orzăști și după cum au ales și-au stâlpiu a fostu datu și măturii hotarnică arătându pără la fiișticari ppiatră soma stânjânilor cătu cuprindi pe trii locuri, și s-au încredințat cu megieși și cu oameni buni că jâc(nicer)u(l) Negre cu cali și pe dreptati au măsuratu și au stâlpiu toati moșiile. Și căutând acești trii hotară ce s-au fostu pus de jâc(nicer)u(l) Negre la hliza Orzăștilor ce disparti parte hat(manului) de cătră răzăși s-au aflat o ppiatră ce esti în șes în dreptul piscului ce să numești Rătul. Ace(a) ppiatră s-au aflatu frântă, iar nu scoasă din pământ, și s-au pus altă ppiatră tot într-acele loc, și de la această ppiatră la dial spre apus ân coștiși deasupra sărăturilor iarăș s-au găsit alt(ă) ppiatră pusă de dum(nealui) jâc(nicer)u(l) Negre, care stă neclătită de nime. Iar altă ppiatră ce au fostu pus în zare dialului dispre so(a)ri apuni, ace(a) ppiatră s-au găsit mutată și împinsă mai înapoi în locul dumisali hat(manului), care căutând noi soma stânjânilor după cum arată în hotarnica jâc(nicer)u(lui) Negrii s-au tras locul cu funie și s-au aflat 180 stânj(ini) înneceat din parte dumisali hat(manului) în parte răzășilor, carii adeverindu-să din soma stânjânilor s-au pus ppiatra iarăș la locul ei undi sau venitu după măsura jâc(nicer)u(lui) Negrii, însă această parti al dum(nealui) hat(manului) un bătrân pol din Orzăști esti numai pără în malul iazului dispri apus ce să numești acele iaz că esti de altă săliști ce să chiiamă Druleștii, moșie Burghelăștilor, cari sânt alătore cu Orzăștii pe dispre răsărit. Și s-au pus ppiatră fiind lângă ppiatra dumisali hat(man)u(lui) cari caută drept în jos pre malul iazului pără în capul hotarului Vâlcoviceștilor și ace ppiatră disparti Orzăștii de Drulești”²⁹⁵.

Grigore Safir cu fiii săi Gavril și Toader, Condre, fratele lui Grigore, din satul Brăhășești, fac danie la 15 martie 1765 hatmanului Vasile Razul „15 stânjenii de pământu la mijlocul locului în curmezișu, pe șesul Crasniș”, baștină de la moșul lor Vasile Tihne, dcoși de

²⁹² ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 37.

²⁹³ ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 41.

²⁹⁴ ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 42.

²⁹⁵ ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 45.

la „*hat(manul) Vasili Costachi cându ș-au hotărât dum(nealui) moșie după un zapis de la moșul nostru Vasili Tihni*”²⁹⁶.

La 4 decembrie 1767, biv vel stolnicul Constantin Greceanu și jitnicerul Vasile Adam amintesc în hotarnica moșiilor Ichimești și Frențești, împresurate de Părtănoși, pe megieșiii și răzeșii din zonă, anume preotul Miron, diaconii Ursachi și Ioniță Muste, vornicul Ioniță Lungul, Păladie și Iordachi Buzălan din Ivinețești (Vinețești), Angheluță Agărici din Bogzești, vornicul de poartă Ioniță Gordul, ginerele lui Agărici, medelnicerul Constantin Agărici din Curteni, Ioniță Mărzacul vechilul biv vel logofătului Ioniță Păladie²⁹⁷.

Moșia Cordeni va ajunge în proprietatea paharnicului Nicolae Bucur, iar de la acesta în a vornicului Dimitrie Mavrocordat, a cărui proces de împresurare cu moșia Sămișăști și părți din Orzăști, ale sărdarului Toma Buzdugan, a încetat la 10 mai 1845, printr-un act de învoială încheiat între cele două părți²⁹⁸.

După alegerea Episcopului Veniamin Roset (4 februarie 1844-iulie 1851) în scaunul episcopal al Romanului, delegații orașenilor – postelnicul Grigore Done, spătarul Dumitru Strat și clucerul Cristea (Hristea) Ovanes și paharnicul Gheorghe Naum- propun răscumpărarea moșiei târgului Roman în schimbul moșiilor Cordeni de pe Crasna și Goșmani pe Orbic, ținutul Neamț, schimb prin care s-a pus capăt neînțelegerilor dintre târgoveți și Episcopie²⁹⁹. În urma intervenției numiților târgoveți și adresei Departamentului Bisericesc din 17 august 1844 s-a realizat învoiala schimbului la 17 august 1844³⁰⁰.

La 16 iulie 1845, vornicul Dimitrie Mavrocordat vindea boierilor și neguțitorilor, plenipotenții obștii târgului Roman, pentru Episcopia Romanului, „*driaptă proprietăoa me Cordenii, cu parte de Murgești, amândoaună într-un hotar pe apa Crasnii, țin(utul) Fălciului, ce și eu le-am cumpărat prin legiuit mezat din următor(ul) an 1845 cu deplinirea formăluirii divanului, cu preț hotărât de șapte mii galbini, din cari cinci mii galbini am primit acum la facirea aceștii zdelce*”³⁰¹.

Învoiala din 1844 a fost votată de către Obșteasca Adunare a Țării în 1845, orașenii cumpărând moșiile Cordeni, de la ținutul Fălciului și Coșmani (Goșmani) pe Orbic, ținutul Neamțului³⁰². Pentru moșia Cordeni „cu unitele” siliști de pe Crasna sunt consemnate 50 de documente. Episcopia Romanului se folosește de venitul moșiei Cordeni începând cu 16 aprilie 1846, când a fost dată în posesie de către Departamentul Bisericesc³⁰³.

²⁹⁶ ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 47.

²⁹⁷ Costin Clit, *Documente hușene*, Iași, Editura PIM, vol. III, p. 154-155, nr. 131; Vezi și hotarnica din 1 decembrie 1801 în *Ibidem*, p. 283-286.

²⁹⁸ ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 55.

²⁹⁹ Preot Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, Tipărită cu binecuvântarea P.S. Eftimie, Episcopul Romanului, Ediția a II-a, îngrijită și prefătată de P.S. Ioachim Băcăuanul, Arhiereu Vicar al Episcopiei Romanului, Roman, Editura Filocalia, 2008, p. 90-91; p. 284-285.

³⁰⁰ Theodor Codrescu, *Uricaru cuprinzetor de hrisoave, firmane și alte acte ale Moldovei*, Partea a treia, Ediția a doua de pe cea din 1853, Iași, Tipografia Buciumului Român, 1892, p. 247-272.

³⁰¹ ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 66.

³⁰² Melchisedec Ștefănescu, *Chronica Romanului și a Episcopiei de Roman*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, transliterare, note și comentarii de prof. univ. dr. emerit Tudor Ghiddeanu, editor Emilia □uțuianu Dospinescu, Roman, Editura Mușatina, 2008, p. 464.

³⁰³ Theodor Codrescu, *op. cit.*, p. 247-272.

Schimbul dintre târgoveți și Episcopia Romanului, prin care îi revin moșiile Goșmani și Cordeni, este întărit de către domnul Grigore Alexandru Ghica (1849-1856) la 11 septembrie 1852³⁰⁴.

Biserica din Cordeni ar fi fost fondată din 1815³⁰⁵. Vidomostia bisericilor din ținutul Fălciu din 24 septembrie 1830 atestă bisericile cu hramurile Sfinții Voievozi din Cordeni și Sfântul Dimitrie din Ivinețești (Vinețești)³⁰⁶. Protoiereul ținutului Fălciu Ioan Râșcanu propunea la 1 decembrie 1856 hirotonirea diaconului Gheorghe sin Lupu ca preot la biserica din Cordeni³⁰⁷, trimis în acest sens la Ghenadie Tripoleos la 2 decembrie 1856³⁰⁸. În 1863 întâlnim ca epitrop al bisericii pe Ionuț Timoftei³⁰⁹.

Moșia Cordeni, a Episcopiei de Roman, era arendată pentru perioada 1876-1886 cu suma de 14900 lei³¹⁰.

ANEXE

1. -1648 (7156) iunie 10, Iași.- *Visarion Bogza, călugărul și sora sa Loghina, împreună cu alte rude ale lor, vând lui Caracaș jicnicer jumătate din moșia Cordeni, ținutul Vaslui, pe Crasna, cu iaz și cu loc de mori, cu 130 lei bătuți.*

Adecă noi Visarion Bogza călugărul și sorumea Loghina, și eu Dumitrașco, sni Buscăi, nepotul Bogzei log(o)f(ă)ț(ul), și Bejan și Lazor, ficiorii Vrăvarii, fetii Bogzei log(o)f(ă)ț(ul), scriem și mărturisim cu cest zăpis al nostru cum noi de bun(ă) voia noastră, de nime nevoiți, nici asupriți, ce de bun(ă) voia no(a)stră ne-am tocmi cu dumnealui giupânul Caracaș jicnicerul și i-am vândut dumisale a no(a)stră dreptă ocin(ă) și moșie, giumătate de sat de Cordeni, ce iaste în ținutul Vasluiului, pe apa Crasni, cu iaz în Crasna și cu loc de mori și cu tot venitul ce iaste pre cea giumătate de sat de Cordeni. Aceasta om vândut dumisale drept o sută și 30 lei bătuț(i), și ne-au dat toți aceștea ban(i) întru mânuile no(a)stre denaintea dumisale Iorgăi, ce-au fost stolnic mari și denaintea dumisale lui Răcoviț(ă) Cehan, ftorii log(o)făt, și denaintea¹ dumnisale Neanului, vornicul de glot, și a dumisale a Popăscului, vornicul de glot, și denaintea dumisale lui Pavăl Albos, vornicul de glot, și a dumisale a lui Pătrașco, vornicul de glot, și denaintea dumisale lui Ursu și a lui Gligorie (...), vornicii de glot, și denaintea a mulți boiari de curte, și pre mai mare credință pusune-am peceteile și iscăliturile cătră acest adevărat zăpis și noi și acești boiar(i) toț(i) carii sântu mai sus scriș(i) ca să-i fie dumisale jicnicerului această giumătate de sat de Cordeni dreptă ocină și moșie și de la noi cumpăratur(ă), cu tot venitul și să-ș facă și dires domnești. Aceasta mărturisim ca să-s știe.

U Ias (vă)l(ea)t 7156 iun(ie) 10

Visarion călugăr.

Az Iorga, biv vel stolnic.

ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 17, original, difolio, 2 sigilii în tuș.

EDIȚII: CDM, II, p.395, nr. 2023.

¹ .În text „denaintea”.

³⁰⁴ *Ibidem*, p. 247-272.

³⁰⁵ George Ioan Lahovari, general C.I. Brătianu, Grigorie G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 646.

³⁰⁶ Costin Clit, *Documente hușene*, Iași, Editura PIM, 2011, vol. I, p. 122, nr.137.

³⁰⁷ *Ibidem*, p. 218-219, nr. 234.

³⁰⁸ *Ibidem*, p. 219, nr. 235.

³⁰⁹ *Ibidem*, p. 372-373, nr. 442

³¹⁰ „Monitorul Oficial”, nr. 59, din 14 / 26 martie 1878, p. 1687.

2. -1718 (7227) noiembrie 27.- *Zapisul lui Ștefan Luca prin adevereste că a împrumutat de la Costandin Costache, vel vistiernic, cu suma de 50 de lei, obligându-se să o restituie până la Sfântul Petru..*

+ Dat-am zapisul zapisul meu la mână dum(i)sali lui Costandin Costachi, vel vist(iernic), ca să-s știe că m-am rugat dum(i)sali de mi-au făcut bine cu cinzeci de lei și eu mi-am pus pân la Sf(e)ti. Pitri ca să-i dau dum(i)sal(e) ban(ii) făr(ă) smintial(ă). Pentru credința am iscălit ca să-s știi.

L(ea)t 7227 noe(m)v(rie)

Ștefan Luca

ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 26, original, filigran.

EDIȚII: CDM, V, p.441, nr. 1604.

3. -1721 (7229) ianuarie 7, Iași.- *Gheorghe, biv comis, Costantin și Iorga Frățița fac schimb de moșii cu vistiernicul Luca, primii dând jumătate de sat Cordeni, ținutul Fălciului, partea de pe moșul lor Caracaș, primind în schimb partea lui Ilie Abăza de la Costinești, ținutul Hârlăului.*

+ Adecă eu Ghiorghiță Frățița biv comis, împreună cu frați(i) miei, Costantin Frățița, și Iorga Frățița, făcut-am zapisul nostru la m(ă)na dumisali lui Ștefan Lucăi visternicul, precum să-s știe pentru o giumătate de sat din Cordéni parte noastră care iaste de pe moșul nostru Caracaș, ce iaste pe apa Crasnii la ținutul Fălciului, precum ni-am învoit noi cu dumnealui de am făcut schimbătur(ă), de i-am dat această giumătate de sat cu toate cumpărăturile pinpregiur de pintr-alte hotare fără giumătate din parte noastră ce iaste a dumisali lui Costantin Costache vel spăt(ar); iară de pe moșul nostru Caracaș, care precum am avut noi, așe au și dumnealor. Deci această giumătate de sat de Cordéni precum scriem mai sus am dat noi dumisali lui Ștefan Lucăi vist(iernic), cu tot venitul, iar dumnealui Luca vist(iernicul) ni-au dat noouă parte lui Ilie Abăza din Costinești de la ținutul Hârlăului, cu cas(ă) și cu moar(a) gata, care această moșie a lui Ilie Abăza i-au dat-o măriă sa Mihai vod(ă) cu giudecată de la divan pentru niști bani dintr-o desiatină, ce-au plătit dumnealui pentru Ilie Abăza lui Hagi Et Emez neguțitorul într-a do(u)a domnie a mării Sali lui Mihai vod(ă), precum scrie ispisocul de la măriă sa, anume pentru moșie și pentru pâra ce-au avut, și pentru bani ce-au plătit. Deci socotindu-ne și noi și învoindu-ne cu dumnealui Ștefan Luca visternicul, am făcut această scrisoari și schimbătură cu moșiili, mai avându și noi moșie în Costinești mai multă decât Abăza, și dumnealui Ștefan Luca vist(iernic) iarăș mai avându moșie în Cordéni, osăbit de giumătate de sat parte noastră ce i-am dat schimbu dumisali. Pentru acéia ni-am făcut și zapisă la mână unul altuia denainte a mulți boiari și ficiori de boiari, carii s-au iscălit mai gios, și pentru credința încă ni-am iscălit. Și eu Axintie Uricariul am scris ca să-s știe.

U Ias (vă)l(ea)t 7229 gen(ar) 7

Ghiorghie Frățița, comis.

Sturzea, vornicul.

ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 28, original.

4. -1722 (7231) decembrie 6.- *Vistiernicul Ștefan Luca vinde vel spătarului Costantin Costachi o jumătate din satul Cordeni pe care îl schimbase cu biv comisul Gheorghe Frățița și frații săi.*

Adecă eu Ștefan Luc(a) vistérnicul fac știr(e) cu acest adevărat zapis al meu la mâna dumn(ea)l(ui) Costantin Costachi v(e)l spătar ca să-s știi cum dându-mi mărie sa vod(ă) mie parti de moșie din Costinești a lui Ilii Abăza și alte moșii și țigani pentru niște datorii a lui Ilii Abăza ca să-l vindem și-s plătim la turci. Alti moșii și țigani s-au vândut, iar aceasta moșie Costineștii am fost neguțat-o întâi cu Iorga Burghel armașul drept 125 lei. Pi urmă nidând banii și lungindu-s(e) vrem(ea) din zi în zi și având într-ace săliște mai multă moșăi Gheorghită Frățița comisul au vinit la mine ș-am făcut tocmal(ă) cu d(um)n(e)alui ș-am schimbat acea moșii din Costinești cu casi gata și cu moară gata, i-am dat-o dumisali fiindu-m(i) și neam și fiind și răzeș într-ace moșie, iar mie mi-au mai dat d(um)n(ea)lui pentru ace moșie din Costinești gium(ă)tate de sat di Cordeni cu părțile din d(el)niță și din alte săliști di pinpregiur fiind și eu răzeș cu d(um)n(ea)lor la ace moșie în Cordeni ci este pi Crasna. Deci fiind și d(um)n(ea)lui Costantin Costachi v(e)l spat(ar) neam mai aproapei lui Gheorghit(ă) Frățița di pe părintele dum(i)sale Vas(i)lie Costachi v(e)l vornic nu m-au îngăduit pi mini să o iau, ci mi-au întins bani drept cât o neguțasăm ace moșie cu Burghel armașul 125 lei, și făcând dum(nealui) plata i-am făcut și eu dum(i)sale acest zapis la mână ca să-i fie de credință și di pi acest zapis ca să-i aibă du(m)n(ea)lui a-ș faci și dres domnești și i-am dat și zapisul cel di schimbătur(ă) ce făcusăm cu Gheorghit(ă) Frățița. Pentru credința am și iscălit să-s știe.

Din Ias (vă)l(ea)t 7231decem(vrie) 6

Ștefan Luca vist(iernic).

ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 29, original.

5. -1745 (7253) august 28.- Ioan Nicolae Mavrovocordat Voievod poruncește biv vel clucerului Scarlatachi Costachi să cerceteze pricina dintre logofeteasa Catrina Costachi și răzeșii pentru părțile de moșie de pe Lohan.

+ Нои Иолн Николѣе Мавровѣрѣдѣ, Б(о)ж(і)ю м(и)л(о)стію, г(о)сподар(ъ) Земли Молдавской.

† Scriem domnie me la boeriul nostru dumnealui Scarlatachi Costachi biv vel cluceriu, s(ă)n(ă)tate. Facem știre dumatile că în trecute zile cerând hotarnici dumneaii Catrina, logofetiasa răpăosatului Costandin logofătul, ca să-i hotărăscă niști părți de moșie ce are pe Lohan în ținutul Fălciului, ț(i)-am fost poroncit domnie me cu o carte a noastră ca să mergi să-i hotărăști părțile dumisale de către alți răzeși, și acum scrie dumneii că ai mersu dumn(ea)ta acolo și puind pricină unii din răzăș(i) că nu le sint scrisorile îndemână, au rămas până la sorocul ce li-ai dat dumn(ea)ta să-și strângă fieștecarele scrisorile de pe unde or fi și să vie la hotărât. Nu mai jeluește dumne(a)i că s-au sculat un călăraș de au mersu cu tărie lui de i-au cules roada pomilor de la un loc de prisacă ce are iarăș pe Lohan în hotarul Oltenesților, pe care loc de prisac(ă) ni-au trimis și zapisul aice de s-au văzut și li-i videa și dumn(ea)ta; Și zisă că au apucat încă pe socrul dum(i)sale stăpânindu-l, și de atunce n-au lipsit din stăpânire(a) dumilorsale, iar acum acel căl(ă)raș nu numai că i-au luat roada pomilor, ce încă o ar fi și ocărât cu câteva cuvinte necuvioasă. Pentru cari poroncim dumatile, mergând dumn(ea)ta acolo la sorocul ce-i dat răzeșilor să-l aduci și pe căl(ă)rașul acela cine a fi de față să-i iei sama și de s-a dovedi că va fi defăimat cu niscăi cuvinti proasti, întâiu să-i dai o certare să-s vège, căci nu i s-au căzut a ocărî un călăraș pe o giupăneasă bătrână și cinstită, iar giudecata pentru pricina locului celui de prisacă să margă pe cale(a) ei după cum s-a căde cu dreptati să giudeci și să le hotărăști pricina dându și mărturie la care mână să va cădea, și de va rămâne locul cel de prisacă în stăpânirea dum(neaei) logofetesii să-i plinești și prețul poamilor de la călăraș pe cât o adeveri. Aceasta scriem.

U Ias 7253 av(gust) 28

Dum(neata) cluce(re) pricina locului celui de prisacă poți dumneata și acmu să o cauți de vreme că dumne(a)ii are zapis și să întrebi dum(neata) și pe răzeș(i) și cum s-a dovedi să hotărăști pricina, însă de va fi călăraș(ul) de Țarigrad să nu-l cerți acolo ce să dai mărturie la mâna dum(isale) logofetesii și să-l triimiți și pe dânsul aice să-ș ia plata cu certarea ce i să cade.

ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 34, original.

6. - 1746 (7254) mai 13.- *Hotarnica satelor Brăhășăști, Cordeni și Vâlcovicești de pe valea Crasnei, ținutul Vasluiului.*

Din luminată poronca prinălțatului stăpânului nostru măriia sa Ioan Nicolai Voevoda.
(Vă)l(ea)t 7254

Ni au adus o luminată carte a mării sali dumn(e)alui Vasălii Costachi biv vel păh(arnic), cari ni poroncești măriia sa ca-s mergim la satu la Brăhășăști și la satu la Cordeni și la satu la Vâlcovicești, cari acești sati sântu la ținutul Vasluiului pe vale(a) Crasnii, trecând cu capul hotarelor dispri răsăritu și în ținutul Fălciului în zari dial(u)lui Crasnii dispri Lohan, iar cu capul hotarului dispri apus asupra Vasluiului după cum mergu și alti hotară, păr să întâlnescu cu alte hotară ci vin dispri Vaslui; cari mergând am strânsu toț(i) răzeșii și alti înpregiuraș(i), și di ținutul Vasluiului și di ținutul Fălciului și purcegând întâi a tragi hotarul Brăhășăștilor, din hotarul Bogzăștilor în gios pe vale(a) Crasnii pi supt coștișa dispri apus pi drumul cel mari, pân în hotarul Cordenilor s-au aflatu totu hotarul 345 stă(n)j(ini) și stă(n)j(inul) de 8 palmi, și trăgându-s și capul hotarului pi zare(a) dialului dispri Lohan dispri răsăritu s-au aflat 280 stă(n)j(ini) și trăgând și capul hotarului dispri apus s-au aflat 472 stă(n)j(ini) pol, mai lățindu-s(e) la câmpu. Și scoțindu parti dumisale dintr-acestu satu pi niști zapis(e) de cumpărături di la Caracaș jieniceriul ce-au fostu cumpăratu acel Caracaș jăc(nicerul) moșul dumisali păh(arnicului) Vasăli Costachi di la niști răzăși di Brăhășăști fiind aceli zapis(e) toate încheiați într-o carti di la răpoosatul Duca vodă ce(l) bătrân di (vă)l(ea)t 7178, cari cuprindi tocma giunătați di satu cari au cuprinsu această giunătați di satu parti dumisali păharnicului 195 stă(n)j(ini) pe vale(a) Crasnii pe supt coștiși dispri apus, iar în dialulul dispri răsărit u dispri Lohan s-au ales parte(a) dumisali 161 stă(n)j(ini) p(o)l, iar la capul hotarului dispri apus ma lățindu-s(e) hotarul după cum am arătat mai sus s-au vinit parti dumisali 247 stă(n)j(ini), afară din ce au mai lăsatu răzășilor din parti dumisali, di au datu răzășilor 15 stă(n)j(ini) di la mijloc di pi vali Crasnii și 23 stă(n)j(ini) p(o)l din capul hatarului¹ dispri apus, căci dumnalui pisti această giunătat(e) di satu au mai arătat un zapis ci scrii di a 5 parte a triia parti din totu satul, cari și pi aceia n-au scos dum(nealui) parti. Și duă ci au datu dum(nealui) răzășilor acești stă(n)j(ini) ci am arătat mai sus au rămas această parti din parte(a) satului din gios. Și trăgându și hotarul Cordenilor iarăș pi vali pi undi s-au tras și cela hotar, purcegând din hotarul Brăhășăștilor în gios pân în hotarul Vâlcoviceștilor s-au aflat 605 stă(n)j(ini), iar di(s)pri răsăritu pi dialul Crasnii dispri Lohan s-au aflatu 425 stă(n)j(ini), iar la capul hotarului dispri apus s-au aflatu acestu hotar mai îngustu, s-au aflat 495 stă(n)j(ini); cari acestu satu s-au aflatu fără nici o pricină tot a dum(nealui) și purcegând a tragi și hotarul Vâlcoviceștilor din hotarul Cordinilor în gios pân în hotarul Budinilor tot pi vali pi undi s-au tras și cili hotară s-au aflatu tot hotarul 480 stă(n)j(ini), iar capul hotarului dispri răsăritu di pri Lohan s-au aflatu 465 stă(n)j(ini), iar capul hotarului di(s)pri apus s-au aflatu 570 stă(n)j(ini). Și luându dum(nealui) dintr-acestu satu pe zapisăli dumisali trii părți și răzășii a patra parte, s-au vinit pi vali parte dumisali 360 stă(n)j(ini) iar pi dialul di(s)pri răsăritu di(s)pri Lohan s-au vinit toat(ă) dum(isale) 353 stă(n)j(ini), iar pi dial di(s)pri apus s-au vinit parte dum(isale) 427

stă(n)j(ini) p(o)l dăndui-să dumisali dintr-acestu hotar din parti di suscu voe răzășilor și înpreunându-s acești trii hotar(e) dintr-acești trii sati la un loc s-au cuprinsu toată parti dumisali dintr-acești trii sati pe vale pe undi s-au tras locul 1160 stă(n)j(ini), iar pi dialul di(s)pri răsăritu dispri Lohans-au vinit parte dum(isale) 1339 stă(n)j(ini) p(o)l, iar în capul hotarului dispri apus s-au aflat parte dum(isale) 1169 stă(n)j(ini) p(o)l. După măsura acestor stă(n)j(ini) s-au pus și pi(e)tri după cum să cadă pisti tot locul, însă hotarul Brăhășăștilor ci iasti mai pi din sus mai lungindu-s dispri apus dicât cili 2 hotară, s-au pus la capul hotarului 2 pi(e)tri și undi vinu celi 2 hotară cu capitili în coastili hatarului² Brăhășăștilor iarăș s-au pus o piază ca să-s știi pân undi agiungu acești două hotară, însă pi ispisoci și pi zapisă ci cuprind acești părți ci s-au hotărât a dumisali ca să poată înțelegi mai pri lesni i s-au datu osăbită hotarnică cu iscălitura noastră la mână dumisali arătând după cum s-au căzutu a hotărî acești părți.

(Vă)l(ea)t 7254 mai 13

<ss> Negre Apostol, biv vel jăc(nicer).

ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 37, original.

^{1,2} . hotarului.

7. -1759 (7268) octombrie 20.- *Vasile Costachi, biv vel paharnic, dă lui Vasile Razul satul Cordeni și părți din Brăhășăști, Vălcovicești și Murgeni, de la ținutul Vasluiului, primind în schimb o pivniță din piatră cu dugheană și alte trei dugheni în Iași.*

+ Vasălie Costachi, biv vel păh(arnic), fiul răpăosatului Costandin Costachi, vel log(o)făt, adeverescu acest zapis la mână dumisale fratelui nostru Vasilie Razul, biv hat(man) să știe că de bună voe no(a)stră ne-am învoit și ne-am tocmit și ne-am așezat cu această schimbătură mai gios arătată. Dat-am eu dumisale hat(manului) Vasăle aceste moșii alesă și măsurate cu stănjănu și hotărâte cu pietre despri to(a)te părțile, anume satul Cordenii întreg și giurăte de Brăhășăști, și din ceialaltă giurăte de sat iarăș din a zece parte de tot satul a trie parti și din satul Vălcoviceștii, din patru bătrâni ce înblă satul, trii bătrâni întregi, și din satul Murgenii, din trii bătrâni ce înblă satul doi bătrâni întregi și-a trie parte din celalalt bătrân, după cum mai pre largu sănt arătate și măsurile satilor și soma stănjănilor și to(a)tă alegire și hotărâre la mărturiile hotarnice ce s-au ales și s-au hotărât de Negre Apostol, biv vel jăc(nicer), fiindu-ne și nouă acești moșii de baștină și cunpăratură de la strămoșul nostru Căracăș jăc(nicer), care moșii sănt la ținutul Vasluiului, pe vale(a) Crasnei, și trec cu capitile hotarilor dispri răsărit și în ținutul Fălciului. Aceste moșii mai sus numite le-am dat schimbătură fratelui nostru dumisale hat(manului) Vasăle Razu, și dum(nea)lui ne-au dat nouă în locul acestor moșii o pivniță de piatră cu dugheană gata pe pivniță și cu alte trii dugheane gata, fiindu la una din dugheane și fornă, și cu tot locul ce cuprindi înpregiur, ce sănt aice în Eși, la târgul Făinii, care mai pre largu s-au arătat la zapisul schimbăturii ce au dat și dum(isale) la mână no(a)stră, ce de vreme ce noi am avut trebuință de această pivniță cu dughenile ei, neavând altă pivniță aice în Iași, și fiind bună învoială între noi de ne-am priimit și o parte și alta cu schimburile acestor moșii. De acmu înainte moșiile mai sus pomenite precum sănt alesă și hotărâte, ca să-i fii dumisale hat(manului) și fiilor dumisale drepte ocini și moșii cu to(a)te hotărâte, și cu to(a)te viniturile stătăto(a)re în veci, și pe zapisul nostru să-ș facă dum(nea)lui și ispisoc de întăritură de la mărie sa vodă. Și în tocmala no(a)stră s-au întâmplat și alți boeri mari și mici, cari mai gios să vor iscăli, și pentru mai adevărată credința am iscălit și noi să știi.

(Vă)l(ea)t 7268 oct(omvrie) 20

ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 41, original.

8. -1759 (7268) octombrie 26.- *Ioan Teodor Callimachi voievod întărește schimbul făcut între comisul Vasile Costache și hatmanul Vasile Razul, primul primind o pivniță din*

piatră cu dugheană deasupra și alte trei dughene cu locul din jur, iar al doilea moșii sau părți de moșii în satele Cordeni, Brăhășăști, Vâlcovicești și Murgeni, de pe valea Crasnei, ținutul Vasluiului, cu părțile de răsărit trecut în ținutul Fălciului.

† КЪ МИЛА ЛЪИ ДЪМНЕЗЪЪ, Но Иоан Теодор во(е)вода, доминъ Църъи Молдовии.

Facem știre cu acestu ispisoc a domnii melé tuturor cui să cade a ști, că iată au venit înainte domnii mele și înainte a tot sfatul nostru cinstit și credincios boeriul nostru dumis(ale) Vasile Razul hatman, și ni-au arătat un zăpis din velet 7268 oct(omvrie) 20 de la dumnialui cinstit și credincios boeriul domnii meli Vasile Costache, vel comis, fiul răpăosatului Costantin Costachi, vel logofăt, încredințat cu iscăliturile a câțiva boeri mari, anumi dum(nealui) Radul Racoviț(ă), biv vel log(o)făt, i dum(nealui) Ștefan Rosăt, vel log(o)făt, i dum(nealui) Ion Bogdan, biv vel log(o)făt, i dum(nealui) Mihălache Sturza, biv vornic, i dum(nealui) Vasile Rosăt, hatman, i dum(nealui) Filip Catargiu, biv vel spatar, i dum(nealui) Costantin Sturza, biv vel ban, i Ilie Costache, biv vel pah(arnic), i Lupul Bogdan, biv vel stol(nic), i Vasile Buhăescul, biv vel pah(arnic), scriind că de a dumilorsale bună voe s-au învoit și s-au tocmiț și s-au așăzat de au făcut aciastă schinbătură mai gios arătată, dând dum(nealui) Vasile Costache, vel comis, dumisale hat(manului) Razul aceste moșii, ales(ă) și măsurate cu stânjinul și hotărâte cu p(i)etri dispre toate părțile, anume satul Cordenii întreg și giunărate de sat de Brăhășăști, și din ceialaltă giunărate de sat, iar și din a cince parte de tot satul, a trie parte și din satul Vâlcoviceștii din patru bătrâni ce înblă satul trii bătrâni întregi, și din satul Murgenii din trii bătrâni ce înblă satul doi bătrâni întregi, și a trie parte din celălant bătrân, după cum mai pre largu sint arătate și măsurile satelor și soma stânjinilor, și toată alegire și hotărâre la mărturiile hotarnice ce s-au ales și s-au hotărât de Negre Apostul, biv vel jit(nicer), fiindu-i și dumisali comisului Vasili Costache aceste moșii de baștin(ă) și cunpărătură de la strămoș(ul) dumisali Cărăcaș jit(nicerul), care moșii sintu pe vale Crasnii la ținutul Vasluiului, și trec cu capetile hotarălor despre răsărit și în ținutul Fălciului.

Deci dând dumnialui comis(ul) Vasile aceste moșii ce s-au pomenit mai sus d(u)m(i)sale hatmanului Vasile Razul, datu-i-au și dum(nealui) hat(manul) în locul acestor moșii o pivniță de piatră cu dughian(ă) gata pe pivniț(ă), și cu alte trii dughene gata fiind la una din dughene și fornă, și cu tot locul ce cuprind înpregiur, ce sintu aice în Eși la târgul Făinii, care mai pre largu s-au arătat la zăpis(ul) schinbăturii ce au dat dum(nealui) hat(manul) Razul la mâna comisului Vasile Costache. Drept aceia și domnie me dacă am văzut aciastă al dumilorsali de bună voe schinbătură și tocmal(ă) priimindu-să și o parte și alta și zăpis în care am văzut atâta boeri mari și mici iscăliți, dat-am și de la domnie me și am întărit dumisali Vasile Raz(u), hat(man), pe toate moșiile ce s-au zis mai sus, ca să-i fie dumisal(e) și fiilor dumisal(e) și nepoților și strănepoților, și de la domnie me drepte ocin și moșii și uric și întăritură cu tot vinitul, și cu toate hotarale, neclătite și nerășiite, stătătoare în veci. Și spre aciasta este credința a însumi domnii mele, Io Ioan Teodor, v(oe)vod, și credința a preiubiți fiii domnii mele, Grigorie v(oe)voda i Alicesandru v(oe)voda și credința a cinstiț(i) și credincioș(i) boerii cii mari ai divanului domnii mele, dum(nealor) Ștefan Rusăt, vel logofăt, i Iordache Balșe, vel vornic de Țara de Gios, i Mihălache Sturza, biv vornic de Țara de Sus, i Vasile Rosăt, hat(man) i pârcălab Sucevii, i Alicesandru Ipsilante, vel post(elnic), i Ioniță Cantacuzinu, vel visternic, i Ion Cantacizino, vel spatar, i Andronache, vel ban, i Arghirie, vel păharnic, i Scarlat Carage, vel cămănar, i Grigori Crupenschi, vel stol(nic), Iordache Hrisosculeu, vel comis, și credința a tuturor boerilor domnii meli a mari și a mici. Și s-au scris în Eși de Simion Burghel.

V(ă)l(ea)t 7268 oct(omvrie) 26

Но Иоан Боевода

Манолаки Богдан глост. проч.

S-au trecut la condică.

ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 42, original.

9. - 1762 (7270) iunie 12.- *Hotărnicia moșiilor Cordeni, Brăhășești, Murgrni, Vâlcovicești și Orzăști, d epe valea Cranei, ținutul Vasluiului, ale hatmanului Vasile Razul.*

Din luminată poronca preînălțatului stăpânul nostru mărie sa Io Grigorii Ioan Teodor v(oe)voda la 7270 iuni(e) 12.

Ne-au adus luminată carte mării sali dum(nealui) Vasăle Raz(u) hat(man), în cari ne poroncești mărie sa să mergim la niști moșii al(e) dumisale hat(manului) ce ari la ținutul Vasluiului, pe apa Crasnii, cari cu capitile dispre răsărit trec piste apa Crasnii și în ținutul Fălciului, pără în zare dialului dispre Lohan, anume moșiile Cordenii, Brăhășeștii, Murgenii, Vâlcoviceștii și Orzăștii, și ni-s poroncești ca să mergem la acești numiti moșii ca să îndreptăm hotarările acestor moșii de cătră alți moșii ale altor răzăș(i), ce au arătat dum(nealui) hat(manul) că înpresoară hotarile dum(nealui), cari sânt hotărâți și stâlpiti de dum(nealui) Negre Apostol, biv vel jâc(nicer), cându era acești moșii supt stăpânire dumisali logofetesăi Catrinii, al răpăosatului Costandin Costachi, biv vel logofăt la l(ea)t 7254. Și după luminată poronca mării sale am mersu la acești numiti moșii ș-am strâns mulți oameni buni megieș(i) den sus și din jos și pe cei ce să răzășesc cu dum(nealui), și cercetându toți hotărâli acestor moșii cari mai sus sânt numiti, toți pietrili s-au adeverit că sânt pusă binela toate moșiile ce au hotărât jâcn(icerul) Negre după cum arată și hotarnicile ce au dat și după hotărătura jâcn(icerului) Negrii toate aceste moșii să stăpânescu de dum(nealui) hat(manul), iar numai la parte dumisali ce ari în satu în Orzăști pe un bătrân pol, cari ș-această parti au fost stâlpită de jâc(nicerul) Negre de cătră alți răzăș(i), scoțând parti dumisali hat(manului) în capul hotarului Orzăștilor din jos, cari parti să înpreună cu moșie Vâlcoviceștilor, cari esti al dum(nealui) hat(manului), și după alegire dum(nealui) jâc(nicerul) Negrii au pus și trii pietri dispărțind moșie de cătră a răzășilor din Orzăști și după cum au ales ș-au stâlpit a fostu datu și mărturii hotarnică arătându pără la fiișticari piază soma stânjânilor câtu cuprindi pe trii locuri, și s-au încredințat cu megieși și cu oameni bunică jâc(nicer)u(l) Negre cu cali și pe dreptati au măsuratu și au stâlpitu toți moșiile. Și căutând acești trii hotară ce s-au fostu pus de jâc(nicer)u(l) Negre la hliza Orzăștilor ce disparti parte hat(manului) de cătră răzăși s-au aflat o piază ce esti în șes în dreptul piscului ce să numești Rătul. Ace(a) piază s-au aflatu frântă, iar nu scoasă din pământ, și s-au pus altă piază tot într-acele loc, și de la această piază la dial spre apus ân coștiși deasupra sărăturilor iarăși s-au găsit alt(ă) piază pusă de dum(nealui) jâc(nicer)u(l) Negre, care stă neclătită de nime. Iar altă piază ce au fostu pus în zare dialului dispre so(a)ri apuni, ace(a) piază s-au găsit mutată și împinsă mai înapoi în locul dumisali hat(manului), care căutând noi soma stânjânilor după cum arată în hotarnica jâc(nicer)u(lui) Negrii s-au tras locul cu funie și s-au aflat 180 stânj(ini) înneecat din parte dumisali hat(manului) în parte răzășilor, carii adeverindu-să din soma stânjânilor s-au pus piază iarăși la locul ei undi sau venitu după măsura jâc(nicer)u(lui) Negrii, însă această parti al dum(nealui) hat(manului) un bătrân pol din Orzăști esti numai pără în malul iazului dispri apus ce să numești acel iaz că esti de altă săliști ce să chiiamă Druleștii, moșie Burgheleștilor, cari sânt alături cu Orzăștii pe dispre răsărit. Și s-au pus piază fiind lângă piază dumisali hat(man)u(lui) cari caută drept în jos pre malul iazului pără în capul hotarului Vâlcoviceștilor și ace piază desparti Orzăștii de Drulești, și după cum am aflat am datu această mărturii la mâna dumisali hat(man)u(lui).

(Vă)l(ea)t 7270 iuni(e) 12

Ion, stol(nic).

V. Adam, șat(rar).

Grigoraș Agărici, vor(nic) de po(a)r(tă), hotarnic.

Gavril Burghеле, rezeș.
 Tănasi Burgheli.
 Eu Tiron, răzăș ot Vâlcovicești.
 Ghiorghii Burghеле, răz(ăș), am pus degitul.
 Toderașcu Hun, întâmplat, răzeș de Brăhășești.
 Gavrilaș, m-am tâmplat, răzeș de Brăhășești.
 Ion Hușanul, m-am tâmplat, răzăș di Brăh(ă)șești.
 Această mărturie s-au trecut la domneasca condică de <ss>.

ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 45, original.

10. - 1762 (7270) august 2.- *Grigore Callimachi voievod întărește hatmanului Vasile Razul moșiile Cordenii, Brăhășăștii, Murgeniei, Vâlcoviceștii și Orzăștii și Nisporiceștii.*

† К8 МИЛА ЛДИ А(8)МН(Е)ЪБ8, Но Григорие Ионн Боевода, донн Църки Молдовени. Facem știre cu acestu hrisov al domnii melé, tuturor cui să cade a ști, că iată au venit înainte domnii méle cinstit și credincios boerul domnii méle dum(nealui) Vasile Razul, hat(man), și ne-au arătat o mărturie hotarnică, și ne-au arătat o mărturie hotarnică din valet 7270, iun(ie) 12, de la Ion, stolnicul, i Vasile Adam, șăt(rar), i Grigoraș Agărici, vornic de poartă, ce au fost rânduiți hotarnici, și de la alți mazili și răzăș(i) de acolo, anume Andrei Burghеле, Gavril Burghеле, Tănas Burghеле, i Tiron, i Toderașcu Hun, și Ioniț Hușan, marturi, carii s-au văzut scriș(i) în mărturie că s-au întâmplat faț(ă) la hotărâre. Întru care mărturie scrie că s-au rânduit din poronca domnii méle ca să meargă la niște moșii a dum(nealui) hat(manului), ce sânt la ținutul Vasluiului pe apa Crasnii, și în ținutul Fălciului, pără în zarea dealului despre Lohan, anume moșiile Cordenii, Brăhășăștii, Murgeniei, Vâlcoviceștii și Orzăștii și Nisporiceștii, și mergând acolo să îndrepteze hotarale acestor moșii de către alte moșii ale altor răzăș, ce-au arătat dum(nealui) hat(manul) că înpresoară hotarul dum(nealui), care sânt hotărâte și stălpite de dum(nealui) Negre Apostol, biv vel jic(nicer), cându era(u) aceste moșii supt stăpânirea dum(nealui) logofitesii Catrinii a răpăosatului Costandin Costache, biv vel log(o)făt, la anii 7254. Și au mersu la numitele moșii și au strâns mulți oameni bun(i) megieș(i) din susși din gios, și pe cei ce să răzășăscu cu dum(nealui), și cercetând toate hotarale acestor moșii, toate pietrile s-au adevărit că sânt pusă bine la toate moșiile ce au hotărât jic(nicerul) Negre, dupe cum arată și hotarnicele ce au dat, și după hotărătura jic(nicerului) Negrii toate aceste moșii să stăpânescu dum(nealui) hat(manul), iar numai la parte(a) dum(nealui) ce are în sat în Orzăști pe un bătrân pol, care și această parte au fost stălpită de jic(nicerul) Negre de către alți răzăș, scoțind parte(a) dum(nealui) hat(manului) în capul hotarului Orzăștilor din gios, care parte să înpreună cu moșia Vâlcoviceștilor ce iaste a dum(nealui) hat(manului); Și dupe alegirea Negrii jic(nicerului) au pus și trei pietre despărțind moșia de către a răzășilor de Orzăști, dupe cum și mărturiia hotarnică arată, anume pără la fieștecare piază soma stănjănilor cum cuprinde pe trei locuri. Și s-au încredințat cu megieș(i) și cu oameni bun(i) că jic(nicerul) Negre cu cale și pe dreptate au măsurat și au stălpit toate moșiile, și căutând acești trei hotară ce s-au fostu pus de Negre jic(nicerul) la hliza Orzăștilor, ce disparte parte(a) hatmanului de către răzăș s-au aflat o piatră ce iaste în șas în dreptul piscului ce să numești Rătul, Ace(a) piază s-au aflat frântă, iar nu scoasă din pământ, și s-au pus altă piază tot într-acele loc, și de la această piază la deal spre apus în costiși deasupra sărăturilor, iarăș s-au găsit altă piază pusă de dum(nealui) jic(nicerul) Negre, care stă neclătită de nime. Iară altă piază ce au fost pusă în zare(a) dealului desre soare apune, ace(a) piază s-au găsit mutate și împinsă mai înapoi în locul dum(nealui) hat(manului). Care căutând ei soma stănjănilor după cum arată în hotarnica jic(nicerului) Negri, s-au tras locul cu funea, și s-au

aflat 180 stănj(ini) înnecați din partea dum(nealui) hat(manului) în parte(a) răzășilor, carii adevărindu-să din soma stănjinelor s-au pus pîiatra iarăș la locul ei, însă această parte al dum(nealui) hat(manului) un bătrîn pol din Orzăști iaste numai pără în malul iazului despre apus, ce să numește acel iaz că iaste de altă siliște, ce să chiamă Druleștii, moșia Burghelștilor, care sânt alătura cu Orzăștii pe despre răsărit, și s-au pus pîiatră fund lângă pîiatra dum(nealui) hat(manului, care caută drept în gios pre malul iazului, pără în capul hotarului Vălcoviceștilor, și ace(a) pîiatră desparte Orzăștii de Drulești. Și așa au aflat toate hotarale acestor moșii, și pe unde s-au căzut cu dreptate le-au și îndreptat cu pietri hotară.

Deci și domniia mea dacă am văzut ace(a) mărturie încredințată cu iscăliturile acestor numiț(i) boeri hotarnici și a altora carii s-au întâmplat am crezut și iată că dăm și întărim și de la domniia mea stăpînirea a lui nostru cinstit și credincios boer dum(nealui) Vasili Raz(u), hat(man) pe aceste mai sus numite moșii, anume Cordenii, Brăhășăștii, Murgenii, Vălcoviceștii și Orzăștii, și Nisporiceștii, dupe toate sămnile și hotarale ce s-au pomenit mai sus, ca să-i fie de la domniia mea dum(nealui) și fiilor dum(nealui) și nepoților și strănepoților dum(nealui) drepteocin(i) și moșii, și hrisov și întăritură neclătit și nerușăit nici odinioară în veci.

V(e)leat 7270 av(gu)st 2

Ио Григорий Иолн в(ое)вода

ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 46, original.

11. - 1765 martie 15.- *Grigore Saŋir cu fiii săi Gavril și Toader, Condre, fratele lui Grigore, din satul Brăhășești, fac danie hatmanului Vasile Razul părțile lor de pe șesul Crasnei.*

Adică eu Grigorii Săfir și cu fratele meu Condre, și cu ficiorii mei, Gavril și Toader din satu din Brăhășești, ot ținutul Fălciului, făcut-am adivărată scrisoare(a) noastră la cinstit mânia dumisale hat(manului) Vasili Razul, precum să știe că avându noi de baștină de la moșul nostru Vasili Tihni 15 stănjeni de pământu la mijlocul locului în curmezișu, pe șesul Crasnii, dispre soare apuni, iar în capul locului dispre soare apune sântu 23 p(o)l stănjini, care acești stănjani de pământ ni s-au scos de la dumis(ale) hat(manul) Vasili Costachi cându ș-au hotărât dum(nealui) moșie după un zapis de la moșul nostru Vasili Tihni, ni s-au dat acești 15 stănjini(i), bez 2 zapis(e) a moșului meu Tihnii, ce sântu vânduti neamului dumisali pah(arnicului) Vasili Costachi, care pământuri de nimini siliț(i) nici asupriț(i), ce de a noastră bun(ă) voia, am datu danii dumisali ca să-i fii dr(e)aptă ocină și moșii în veci și să o stăpâniască cu paci și dumn(ealui) și cuconii dumisali. Carili la această danii ce am dat dumisali s-au întâmplat boeri mari și alti obrază de cinsti care mai gios s-au iscălit, și noi încă pentru mai mare credința ni-am pus degitili mai gios ca să crează, și după scrisorile vechi ce li-am dat la mânia dumisali pe această parti de moșie să aibă dum(nealui) aș faci și hrisov domnescu de întăritur(ă).

(Ve)le(a)t 1765 mart(ie) 15

Eu Grigorii Săfir, am dat danii.

Eu Condre, sin Săfir, am dat danii.

Angheluț Agăriciu, mazil, martor răziș.

Și eu Costandin, ban, am scris zapis(ul) cu mânia lor.

ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 47, original.

12. -1779 iunie 9.-*Hotarnica părților de moșii ale paharnicului Constantin Paladi, cumpărate de la Ioniță și Anușca Burghele și alții din Gugești, Sămișăști, Drulești, Orzăști.*

† Facim știre cu această mărturie hotarnică că din luminată poronca prea înălțat domnului nostru măriia sa Costandin Dimitrii Moruz v(oie)voda, întru cari ni s poroncêște ca să mergim la părțile di moșii ci ari dum(nealui) pah(arnicul) Costandin Păladi cumpărătură di la Ioniț Burghelile și di la sorsa Anușca, ficii Iorgăi Burghelii, ce-au fost armaș mari i de la State Blănar, ot Iaș(i), i di la un Vasăle, cumnat lui, i di la Gheorghii Burghelile, anumi Gugîștii i Sămișăștii i Druleștii i Orzăștii, ci să află la acest ținut al Vasluiului, care acest State, și Vasăli și Gheorghii Burghelile, trag partea lui Darii, ficior lui Trohin Burghelii, cari ni să poroncești să alegim cumpărăturile dumn(ealu)i pah(arnicului) din moșiile de mai sus arătate, alegându-să di o parte di cătră alți răzeș. Deci după poroncă mergându la numitili moșii, și făcându cercetari moșiilor am strânsu pe toț(i) răzeșii, atât pi vânzători cât și pi cei ce-au rămas nevânduți într-aceste moșii, cum și alți oameni streini mazăli înpregiuraș(i), bătrâni, anumi Ioniță Burghelile, vânzător, i Panaite Buzdugan, sân Bălașa, răzeș, i Ion, ficior lui Andriiu Burghelile, răzeș, i Tănas Manta, răzeș, i Necolaiu Agărăci, răziș, i Ștefan Manta, răzeș, i Dumitru, sân Măriuții, răzeș. Și după cercetarea ce-am făcut di pe cine trag aceste moșii Burghelștii la stăpânirea lor, s-au dovedit că le au di pe moșul lor Trohin Burghelile, și Trohin Burghelile au avut 7 ficii, anumi Manta i Darii i Cărăcaș i Tănas i Merla i Safta i Iorga, ce-au fost armaș mari, tatu lui Ioniță Burghelii, cari Iorga Burghelile tragi pi cinci părț(i) o parte baștină i o parte cumpărătură di la Cărăcaș i o parte di la Tănas i o parte di la Merla o parte di la Safta, fraț(i) lui, ce li are cumpărati, și acești cinci părți ari a le trage în fișticari moșii, adică din Gugîști i din Drulești i Orzăști i iar în Sămișăștii n-ai triabă cielanți fraț(i) a Iorgăi fiind cumpărată di Iorga di la alți răzeș, cari s-au văzut și zapisul di cumpărătură din let 7231, dec(embrie) 8, di la Vasăli Păsat, zăt Postolachi, sân popii Sămiș, și alți răzeș ci sânt iscăliț(i) în zapisul de vânzari, și alt zapis din let 7230, noem(brie) 22, di la Melinti căpit(an). Și fiind toț(i) răzeșii față, cum și alți înpregiuraș(i), am făcutu funi(e) de 20 stă(n)jă(n)i și stănjănu(l) de 8 palme g(os)p(o)d, și am început a măsura întâiu moșia Gugeștii din sus în colțul moșii pe zarea dialului în gios înspre amiazăzi pe drum alătura cu moșia Părtănoșii ci iaste a dumi(sale) pah(arnicului) baștină, pără în moșie Sămișăștii, ș-au eșit 38 funii capătul dispre răsărit, iar stănjăni fac 760, și am pus piază hotar, și măsurând și capătul Gugeștilor dispre apus dintr-un bour ci iaste într-un stejar iarăș din colțul din sus și am mers pe zarea dialului în jos alătura cu moșie Merincenii, pără într-o piază hotar vechi ce disparte Gugîștii de Sămișăștii și au eșit 38 funi(i), 5 stănjăni, iar stănjăni fac 765, și măsurându și moșie Sămișăștii, capătul dispre răsărit din colțul din sus din piază ce disparti Sămișăștii de Gugîști pe zarea dialului în jos alătura cu moșie Părtănoșii, al dumi(sale) pah(arnicului) Costantin Pălade, pără într-un hotar vechiu ce s-au găsât în zarea dialului și disarte Sămișăștii di un rându pământuri a lui Grigoraș Bosii, și au eșit 28 funi(i), 3 stănjăni, iar stănjăni fac 763, și măsurându-le și capătul Sămișăștilor dispre apus din piază ce disparte Sămișăștii de Gugîști zarea dialului în jos alătura cu Friptuleștii, pără într-un hotar ce s-au găsât și disparti Sămișăștii di rândul cel de pământuri a lui Grigoraș Bosii, și au eșit 20 funi(i), 8 stănj(ăni), iar stănjăni fac 408, și măsurând și moșie Druleștii, capătul dispre răsărit din dreptul capul(ui) dealului Jitar, din marginea drumului Huș(u)lui ce mergi la Vaslui, măsurându zarea dialului în jos înspre amiazăzi pără într-un hotar vechiu ci disparti Druleștii de moșie Cordenii, iarăș al dum(nealu)i pah(arnicului) Păladi, ci o are zestri di la dum(nealui) Vasăli Raz(u), vel logofăt, ș-au eșit 45 funi(i), 5 stănjăni, iar stănj(ăni) fac 905, și măsurând și capătul Durleștilor dispre apus, însă din dreptul unii p(i)etri hotar ci iaste din jos din iazul cel mari a Durleștilor, unde să dispart Durleștii de Cordeni, mergându pe coștiș(ă) în sus și piste șăs, suindu-ni pe zarea dialului ce-i zic Rățul, alătura cu Orzăștii, pără în dreptul unii p(i)etri hotar vechi ci este din jos de rândul pământurilor lui Bosii, cari disparte Durleștii de pământurile lui Bosii și am pus 2 p(i)etri hotar în zarea dialului în dreptul hotarului celui vechi din sus de drumul ce vini di la Huș(i) și mergi la Vaslui, cari p(i)etri sânt chiotari din sus și dispre apus(ul) Durleștilor, și au eșit la măsură 71

funi(i), iar stânj(eni) fac 1420, și acole la acești 2 p(i)etri să dispart Durlești di pământurili lui Bosii și di moșia Friptulești i de moșie Orzăști, și măsurându și capul moșii Orzăști dispri răsărit, însă dintr-aceste 2 p(i)etri di mai sus arătați, mergându pi zarea dialului în jos, pin capul Durleștilor, păra în 2 pi(e)tri hotară ci s-au găsat în șas(ul) vechi a moșii Cordenilor, au (i)eșit 52 funi(i), 7 stânjini, iar stânjâni fac 1047, și măsurându și capul Orzăștilor dispre apus, însă dintr-o piază hotar vechiu a moșii Cordenilor ci s-au găsat în zarea dialului, și mergându din piază în sus alătura cu moșii Murginii i cu moșia Băhnarii și pe zarea dialului Ciutișului și tot zarea dialului în sus păra într-o piază hotar vechiu a moșii Băhnarii, ci este deasupra fundului văii Ulmului, ș-au (i)eșit 36 funi(i), 14 stânj(eni), iar stânjâni fac 734. Și așe s-au închiet aceste moșii di mai sus arătați, și socotindu părțile Iorgăi Burghilii ci ari într-acești 4 moșii, atât di baștină, cum și di cumpăratură, s-au împărțit pi 4 ficii a lui, anumi Ioniță i Anușca i Bălașa i Andriiu, și să vine de frate în moșia Gugiiștilor dispri răsărit câte 135 stânj(ini), 5 p(o)l palmi, iar dispre apus câte 135 stânj(ini), 3 p(o)l palmi. Iar în moșia Sămișăști s-au vinit de frate dispre răsărit câti 140 stânj(ini), 6 palmi, iar dispri apus câte 102 stânj(ini), iar din Durlești din capul dispri răsărit li să vini di frate câti 161 stânj(ini), 7 palmi, iar la capătul dispri apus să vine câte 255 stânj(ini), 1 p(o)l palmă. Iar în moșia Orzăști să vini di frati la capătul dispri răsărit câti 186 stânj(ini), 7 palmi, iar la capătul dispri apus câti 130 stânj(ini), 5 palmi, și cercetându-să cumpăraturili dumisali pah(arnicului) Costandin Pălade, ce li ari cumpăratură di la Ioniță(ă) Burghile și di la sorsa Anușca, cum și cumpăraturili ce ari di la Strati Blănar i di la Vasili, cumnat lui, și di la Gheorghii Burghile ce-au avut-o și ei baștină di la Darii, ficior lui Trohin Burghile.

Și socotindu-se toată suma stânjânilor ce-au cumpărat dum(neal)ui pah(arnicul) dintr-acești 4 moșii di la Ioniță Burghile și di la sorsa Anușca, cum și parte(a) lui Darii, ficior lui Trohin Burghile, după zapisul di cumpăratură ce s-au văzut la dum(neal)ui pah(arnicul), au cuprinsu la măsura dispre răsărit 1738 stânj(ini), 1 palmă, iar la măsura dispre apus 1666 stânjâni, 1 palmă, și după poroncă ce-am avut ca-s alegim toate cumpăraturile ci ari dum(neal)ui pah(arnicul) într-acești 4 moșii să să dea dioparte cu învoiala a tuturor răzeșilor cu și al dum(neal)ui pah(arnicului), s-au dat în partea de jos alătura cu moșie dum(neal)ui Cordeni, însă moșia Durlești fiindu mai lungă dicât Gugiiști și Sămișăști, și îndoindu-să acești 2 moșii s-au făcut diopotrivă cu Durlești în lungimi, și moșia Durlești s-au dat la stăpânirea dumn(eal)ui pah(arnicul). Iar partea din Gugiiști și din Sămișăști ce-au avut dum(neal)ui pah(arnicul) s-au dat la stăpânirea răzeșilor pentru partea ce-au avut în Durlești, și au mai rămas 81 stânj(eni) din lățimea acestor doaă moșii Gugiiști și Sămișăști, cari nu s-au împlinit în Durlești, cumpăratura dum(neal)ui pah(arnicului) ci ari, și au rămas să o dea din moșia Orzăști din partea răzeșilor, osăbit di partea ci ari dum(neal)ui pah(arnicul) cumpăratură în Orzăști, și răzășii au răma să să stăpâniască în partea de sus Gugiiști și Sămișăști, atât baștina lor ci au, cât și cumpăraturili dumn(eal)ui pah(arnicului) ce-au avut. Iar dum(neal)ui pah(arnicul) să-ș stăpâniască toată moșia Durlești și cu 2 iazuri ci sânt pe această moșii, după cum mai sus arată semnele și hotărâle vechi și noă. Și fiind că dum(neal)ui pah(arnicul) ari cumpărături și în moșie Orzăști 523 stânj(ini), 2 palme, i s-au dat în capătul dispre răsărit, iar în capătul dispri apus i s-au dat 865 stânj(ini), 6 palmi, și i s-au mai dat dum(neal)ui pah(arnicului) tot dintr-această moșie Orzăști din partea răzășilor în capul dinspre răsărit 81 stânj(ini), și în capul dinspri apus iarăș 81 stânj(ini), și toate părți ci ari dum(neal)ui într-această moșii s-au dat iarăș lângă Cordeni, moșia dumisale, cari s-au și dispărțit di cătră partea ce-au rămas răzășască cu 3 p(i)etri hotară, însă o piază s-au pus în malul păraului Orzăștilor dispri răsărit și 2 p(i)etri s-au pus în zarea dialului diasupra văii Ulmului, și socotindu-să și partea Mantii, sân Trohin, i Burghelii, frati Iorgăi, cât ari să ia moșie din fiișicari săliști în moșia Gugiiști dinspre răsărit i să vine parte lui 108 stânj(ăni), 4 p(o)l palme, iar dinspri apus i să vini 109 stânjâni, 1 palmă; Iar din moșia Durlești dispre răsărit i să vini 129 stânj(ini), 4 palme, iar dispri apus i să vine 204 stânj(ini), 1 palmă, iar din moșia Orzăști i să vini dispri

răsăritu 149 stănj(ini), 4 palme, iar dinspre apus i să vini 104 stănjăni, 4 palme, și asăminea să faci se ia parte și fratesău Darii, dintr-acești trii moșii ce ari parte a lui Darii s-au cuprins în cumpărăturili dum(nealu)i pah(arnicului), ci s-au arătat mai sus.

Și după alégirea și hotărătura ci s-au făcut am dat această mărturie la mâna dumi(sale) Costandin Pălade, biv vel pah(arnic). Am iscălit dinpreună cu toț(i) răzeșii și cu alți oameni streini mazăli ce s-au întâmplat la această hotărâre.

1779 iuni(e) 9

<ss>

<ss> Ion Gordul, vornic de poartă.

<ss>

<ss>

<ss> Tănase Mantaroș.

<ss> Ion Burgehele. răzeș.

<ss>

Sava Chirica, m-am tâmplat.

<ss> Toder diaconu Cărari.

Eu Vasăli Cărari, m-am tâmplat.

Eu Vasăli Mihoci, m-am tâmplat.

Eu Vărlan Cărari, m-am tâmplat.

Eu Vasplachi Cărari, m-am tâmplat.

<ss> Vasile Cărari.

Această hotarnică am scris-o eu cu zisa și primirea tuturor răzeșilor, întâmplându-mă și eu la toate faț(ă).

<ss>

ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 48, original.

13. -1845 mai 10.- *Actul de învoială privind încetarea procesului de împresurare a moșilor Sămișăști și Orzăști, ale sărdarului Toma Buzdugan, de Cordeni, moșia vornicului Dimitrie Mavrocordat.*

Act de vecinică învoială

Prin care jos iscălitul sărd(a)r(ul) Toma Buzdugan fac cunoscut că proșasul reclamarisit de înpresurare moșăilor mele Sămișăștii și parte din Urzăști despre moșia Cordenii, propieta a dumisali boerului, vor(ni)c(ul) Dimitrie Mavrocordat, astăzi de a me bună vo(i)e l-am închis vecinic pentru totdeauna, mărginind grănițuirea proprietăților mele de a dumn(ealui) vorn(icu)lui pe drumul vechiu ce despărță aceste hotară așa precum să găsa stăpânindu-să de cătră d(umnealui) pah(a)r(nicul) Nicolae Bucur, când au trecut moșia Cordenii în stăpânirea dumisale boerului vorn(i)c. Și dar pentru ca nici eu, nici urmașii miei din niam în niam să nu aibă cuvânt supt orice dreptăți a jigni sfînțania aceștii învoieli s-au făcut două asămene curmătoare tuturor pretențiilor și prigonirilor dintre noi, dându dumn(ealui) vornicului aceasta supt a me iscălitură întărită pe formele păzite și o asămenea priimind și eu de la dum(nea)lui.

1845 maiu 10

<ss> Toma Buzdugan, sărdar.

Divanul Apilativ din Moldova

Pentru că actul de față iaste supt adivărata iscălitură a dumisali sărd(a)r(ului) Toma Buzdugan să adiverește de cătră divan pe temeiul mărturisirii dumisali și cerirea prin înscris.

<ss>

<ss>

<ss>

<ss>

<ss>

Secția al 3^{le}

N° 4011

1845 octomvr(ie) 31

ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 55, original.

14. -1845 iulie 16.- *Vornicul Dimitrie Mavrocordat vinde moșia Cordeni cu părțile din Murgești plenipotenților târgoveți din Roman în vederea efectuării schimbului cu Episcopia Romanului.*

Zdelcă

Prin cari să faci știut că jos iscălitul prin bună învoire și tocmală cu dum(nea)lor boerii și negu(ă)torii plin(i)potenți ai obștii târgului Roman am vândut de veci driaptă proprietăoa me Cordenii, cu parte de Murgești, amândoaă într-un hotar pe apa Crasnii, țin(utul) Fălciului, ce și eu le-am cumpărat prin legiuit mezat din următor(ul) an 1845 cu deplinirea formăluirii divanului, cu preț hotărât de șapte mii galbini, din cari cinci mii galbiniam primit acum la facirea aceștii zdelce, iar cusurul de doauă mii galbeni, sânt datori dum(nea)l(o)r a mi-i răspunde la 1^{iu} apr(ilie) a viitorului an 1846, dator fiind și eu că acum îndată, după mergirea me la Eș și nu mai târziu decât în vade de cinci zile să terlimarisăsc în mâna vechilului ce dum(nea)l(o)r vor trimite, toate documentele pomenitelor moșii, vechi și noauă, în întreagă câtimea, cum și eu le-am primit și cu opis, supt a me iscălitură, rădicând în a dum(nea)l(o)r samă dreptate aș pune și în lucrare dispozițiile pentru lucrarea sau împosesuirea moșii pe anii viitori de la 23 apr(ilie) 1846 și înainte, pentru că venitul anului următor rămâne în socoteala me, înțelegându-să că eu sânt datori a teslimarisi moșia în întregimea care să găsaști, cu toate acareturile pe dânsa, nefiind slobod a rădica decât aceleaș mișcătoari lucruri ce le am pe moșie.

Sânt datori iarăș ca îndată după deșchidirea vacanții divanului respectiv să fac legiutul act de vecinică vânzare și înformăluit de ocârmuire prin întăritură și cu înalt hrisov a pre înălțatului domn ocârmuitor, să-l teslimarisăsc dumilorsale cât să va pute mai cu isprăvire și în hotărâtă vade, nu mai târziu decât păra la sfârșit(ul) viitoarii luni fevr(uarie) cu închizășluire și îndatorire din partea me că aceste moșii în întreagă întindere(a) pământului în care să găsaște, după cum o am luat eu în stăpânire, să o trădau în vecin(ic)a dumilorsale proprieta, asigurată despre tot felul de pricini înlăuntru și afară în jurul graniților ei, stând în a me răspundere totu, a pricinilor ce ar pute să nască în prote(...) mia publicarisirii legiuită a vânzării, ca prin sângura me stăruință, cheltuială și îndeletnicire să-mi desfac fără scădere sau rășluire din întinderea pământului de față, și precum mai sus să zice să tislmarisăsc dumilorsale cu întregimea acturilor doveditoare vecinicii asigurități urmași, că precum dum(nea)l(o)r aceste moșii le-au cumpărat de la mine spre a le da Sv(intei) Episcopii din Roman în îndeplinirea schimbului ce au săvârșit și a căroră îndatorire este mărginită păr la 23 apr(ilie) (1)846, la întâmplare când când eu n-aș fi următor cu trădarea moșii încungiurată cu asiguritățile îndatorite mai sus și în vadeaoa ce m-am însămnat, atunce dum(nea)l(o)r să-s îndrepteze neclătit a trage din oricari proprietă(i) a meli ce voi ave în prin ținut(ul) Moldovii din partea locurilor ce li va plăce(a) atâta pământ precât cuprinde moșiile ce li-am vândut dumilorsali; Și socotindu-să acelia ca drept proprieta a dumilorsali îl vor trece în îndeplinirea schimbului către Sv(ânta) Episcopie și mie nu-mi va rămâne nici un cuvânt de împotrivire, pentru că pe asămine condiții ni-am învoit și ni-am alcătuut. Sânt datori și dumn(ealor) ca restul de două mii galbeni îndatoresc a mi-i răspunde la 1 apr(ilie) (1)846 spre istovirea sumei cumpărăturii, să mi-i numere fără nici o sminteală sau rânduri, rânduri, păra atuncea, precum să vor îndămâna, sau toți odată, cât la dinpotrivă când dum(nea)l(o)r n-ar fi următori cu răspunderea banilor la vadea, eu sânt îndreptat spre întâmpinarea trebuințelor mele a lua bani de undi voi găsi, cu oricari preț dobânzi și dumilorsali v(or) răspundi fără cea mai mică împotrivire.

Drept aceia în chipul prescriș săvârșindu-să alcătuire(a) bine învoită între noi spre întocma și nestrămutată urmare, să adeverești cu însuș a me iscălitură primind (...) și de la dum(nea)l(o)r, care acesta după trădarea legiuitelor acturi să vor și desființa dacă divanul ar

întări statornic actul vânzării la cel întâi adres dumnealor vor fi datori al primi și precum s-au zis a să desființa totodată și această zdelcă.

1845 iulii 16

Iscălit Vornic D. Mavrocordat.

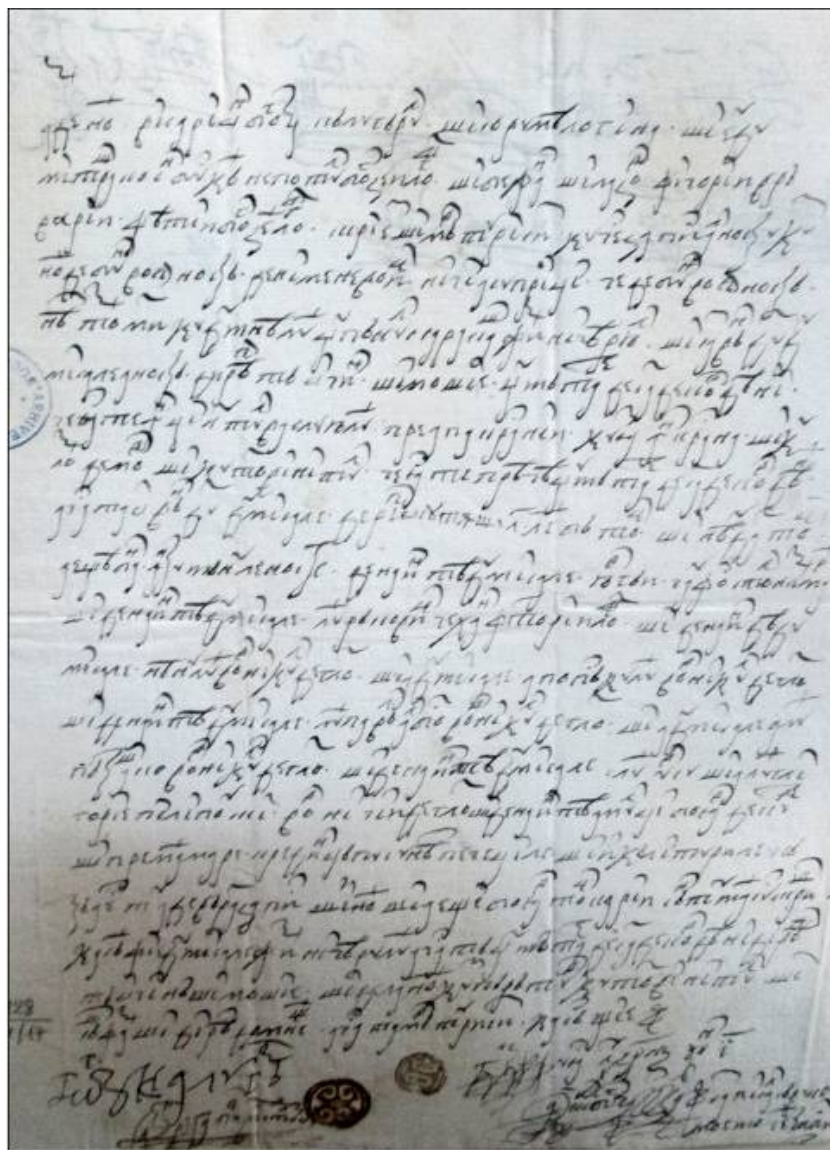
Alec Sturza, vornic, martur.

Adăugirea deasupra rândului al douăzecișipatru fiind din tecstul tocmelii și scăpat din vedere la prescriere să însămnează spre regulă.

Iscălit Doni, post.; Strat, spătar.

Pentru întocmai, secretar adunării plinipotenților. <ss>.

ANI, Fond Episcopia Romanului, IV / 66, copie.

10 iunie 1648

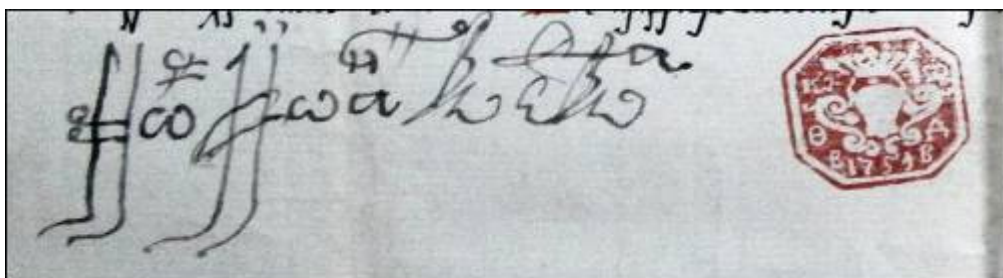
Sigilii din 10 iunie 1648

Titulatura domnului Ioan Teodor Callimachi voievod din 26 octombrie 1759

Titulatura domnului Grigore Callimachi din 2 august 1762

Isalitura si sigiliul domnului Ioan Teodor Callimachi din 26 octombrie 1759

Isalitura si sigiliul domnului Grigore Callimachi din 2 august 1762

ÎNSEMĂNĂRI DE PE CARTE VECHE (1691-1900)

Costin CLIT*

Cuvinte cheie: Muzeul Eparhial din Huși, carte bisericească veche, tipografii, legători de cărți, însemnări, biserici, schituri și mănăstiri, donatori, ctitori, domni, boieri, preoți, dascăli.

Keywords: Diocesan Museum of Huși, old church book, printers, bookbinder, notes, churches, abbeys and monasteries, donors, founders, nobles, landowners, priests, teachers.

Abstract

The importance of notes on books was highlighted by various historians and cultured people. Diocesan Museum of Huși holds in custody an exceptional treasure of religious bookish for the Romanian and Vaslui culture, the oldest book is the famous Cazanie, of Metropolitan Varlaam, printed in Iasi in 1643, with the help of Mr. Vasile Lupu (1634-1653), dedicated to all Orthodox Romanians, separated by hostile times in three countries.

The notes provide reliable information about archpriests, priests, deacons and minister teachers in the churches of the Diocese of Huși, their families, births, marriages and deaths. This includes information on behalf of the donors, gentlemen's, nobles and common people, founders of churches.

Monastic life is reflected in the notes that we put into circulation, namely, monastic places, abbots and monks names, dressing the monahal clothes, hermitages and monasteries information's forgotten by time.

Importanța însemnărilor de pe cărți a fost evidențiată recent de autorii unui valoros corpus ce cuprinde patru volume. „*Vechile însemnări de pe cărți, manuscrise și tipărite, reprezintă un izvor de importanță covârșitoare pentru istoria culturii și cea politică, economică și socială, relevând aspecte esențiale pentru cunoașterea istoriei românești până la mijlocul secolului al XIX-lea. Ele oferă informații cu privire la viața culturală, stăpânirea funciară, producția agricolă, categorii sociale, dări, monedă, prețuri, circulație monetară, metrologie istorică, politica economică a unor domni, meșteșugari, organizarea muncii, căi de comunicație, mijloace de transport etc*”³¹¹.

* Profesor istorie, Colegiul Național „Cuza Vodă” din Huși.

³¹¹ *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*, Un corpus editat de I. Caproșu și E. Chiaburu, volumul I (1429-1750), Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008, p. V.

Continuăm valorizarea însemnărilor inedite pe care am reușit să le transcriem din cărțile vechi aflate în custodia Muzeului Eparhial din Huși³¹², în timpul și cu sprijinul lui Nicodim Arsenie, starețul mănăstirii „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din Huși, și a regretatului P.S. Ioachim, Episcopul Hușilor³¹³. Am inclus și unele însemnări publicate în „Anuarul Eparhiei Hușilor pe anul 1938”, Huși, Tipografia și librăria George Cerceș, 1938, precum și conținutul a două Sfinte Antimise aflate în custodia Muzeului Eparhial din Huși.

Însemnările de față sunt rezultatul cercetării cărților vechi din Muzeul Eparhial din Huși, cum ar fi: *Acatistul Sfinților Apostoli*, Tipografia Mănăstirii Neamțul, 1815; *Antologhion*, Iași, 1726; *Antologhion*, Tipografia Râmnicului, 1745; *Antologhion*, Iași, 1755; *Antologhion*, București, 1766; *Antologhion*, București, 1777; *Antologhion*, 1786, Episcopia Râmnicului; *Antologhion*, Iași, 1806; *Apostol*, Buzău, 1704; *Apostol*, Iași, 1756; *Apostol*, București, Tipografia, 1774; *Apostol*, București, 1784; *Apostol*, București, 1820; *Apostol*, Iași, 1835; *Apostol*, Iași, 1845; *Apostol*, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, 1851; *Biblie*, Veneția, 1761, în limba greacă; *Biblie*, Blaj, 1795; *Cazaniile* lui Ilie Miniș, București, 1742; *Cazanii*, Râmnic, 1792; *Ceaslov*, Kiev, Lavra Pecerska, 1794; *Ceaslov*, Mănăstirea Neamț, 1806; *Ceaslov*, Mănăstirea Neamț, 1835; *Chiriadodromion*, Iași, 1840, tomul I; *Didahii*, Iași, 1837; *Dumnezeeștile și sfintele Liturghii*, Iași, 17256; *Dumnezeeștele Liturghii*, Iași, 1818; *Dumnezeeștile Liturghii*, Iași, 1834; *Dumnezeeștele Liturghii*, Iași, 1845; *Dumnezeeștile Liturghii*, Tipografia Sf. Monastiri Atotțiitorul (Neamțul), 1860; *Evanghelie*, București, 1682; *Evanghelie*, Mănăstirea Snagov, 1697; *Evanghelie*, București 1723; *Evanghelie*, București, 1742; *Evanghelie*, Sfânta Episcopiei a Râmnicului, 1746; *Evanghelie*, București, 1750; *Evanghelie*, București, 1760; *Evanghelie*, Iași, 1762; *Evanghelie*, București, 1775; *Evanghelie*, București, 1760; *Evanghelie*, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, 1821; *Evanghelie*, Buzău, Tipografia Sfintei Episcopii, 1837; *Evhologhion adecă Molitvenic*, București, 1722; *Evhologhion*, București, 1729; *Evhologhion adecă Molitvenic*, Iași, Mitropolia Veche, 1749; *Evhologhion adecă Molitvenic*, Iași, Sfânta Mitropolie, 1764; *Învățătură preoților pe scurt*, Iași, Sfânta Mitropolie, 1732; *Liturghie*, Iași, 1794; *Liturghie*, Chișinău, 1815; *Octoih*, București, Tipografia Domnească, 1746; *Octoihos adecă Osmoglasnic*, Iași, 1726; *Octoih*, 1777; *Panahidă împreună și Litia mică*, Iași, 1844; *Paraclitichi*, 1790 (în limba greacă); *Prohodul Domnului Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos*, tipărită cu blagoslovenia mitropolitului Meletie Lefter, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1847; *Rânduiele pentru monahi*, Tipografia Mănăstirii Neamțul, 1815; *Sfintele și dumnezeieștile Liturghii*, București, Tipografia L. Penescu, 1860; Teodor Studitul, *Cuvinte*, Râmnic, 1784; *Teoreticon sau Privire cuprinzătoare a*

³¹² A se vedea și Olimpia Mitric, *Fondul de carte veche bisericească de la Complexul Muzeistic Huși (Prezentare generală)*, în „Cronica Episcopiei Romanului și Hușilor”, III, 1991, p. 215-221.

³¹³ Costin Clit, *Însemnări de pe cărți* (I), în „Prutul” Revistă de cultură, Huși, Serie nouă, Anul IV (XIII), nr. 1 (53) / 2014, p.55-111; *Însemnări de pe cărți* (II), în „Prutul”, Anul IV (XIII), nr. 2 (54) / 2014, p. 81-95; *Însemnări de pe cărți* (III), în „Prutul”, Anul V (XIV), nr. 1 (55) / 2015, p. 107-134.

meșteșugului musichiei bisericești după așăzământul Sistimii cei nouă, Buzău, Tipografia Sfintei Episcopii, 1856.

În ceea ce privește proveniența cărților, ne-am folosit de inventarul de la Muzeul Eparhial și referirile de pe pagina de gardă sau copertă. Însemnările pe care le punem în circulație provin din cărțile parohiilor: Albești, Alexandru Vlahuță, Armășani, Arsura, Averești, Avrămești, Băcani, Bălteni, Bălțați, Bârlad (Biserica Domnească, Sfântul Dumitru, Sfântul Gheorghe, Sfântul Spiridon, Sfinții Nicolaie și Teodor, Sfinții Trei Ierarhi, Vovidenia), Bârlălești, Benești, Blăgești, Bogdănești, Bogești, Bozia, Bunești, Ciortolom, Costești I, Cozmești-Vaslui, Crăsnășeni, Dănești-Bereasa, Deleni de Sus II, Docani, Dragomirești, Drăgești, Duda-Novaci, Dumești, Dumbrăveni (biserica), Fălciu I și II, Ferești, biserica din Fântânele, Frunțișeni-Grăjdeni, Găgești, Gherghești, Ghermănești de Huși, Grumezoaia, Gugești, Hoceni, Huși (mănăstirea „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”, Sfântul Dumitru, Sfântul Gheorghe, Sfântul Nicolae, Sfântul Toma, Sfinții Voievozi), Ibănești, Ivești, Leoști (parohia Crăsnășeni), Lipovăț, Lupești, Mălinești (schit), Mărășeni, Micilești, Mireni-Chilieni, Mușata (biserica), Perieni, Popeni (biserica), Portari, Priponești, Protopopești, Pungești, Puiești, Rădăești, Rădeni, Rânceni, Râșești, Sărățeni, Schineni, Simila, Solești, Stăniliești, Stuhuleț (biserica), Știuborâni, Tanacu, Tăbălăești, Telejna, Trestiana, Toporăști, Țifu, Unțești, Valea Grecului, Vaslui (Sfântul Sfântul Ioan), Viișoara, Vutcani I.

Însemnările oferă informații certe despre protopopii, preoții, diaconii și dascălii slujitori în bisericile de pe cuprinsul Eparhiei Hușilor, familiile acestora, nașteri, căsătorii și decese. Sunt cuprinse informații referitoare la numele donatorilor, domni (cum ar fi cea a lui Mihail Racoviță către biserica din Bălteni), boieri și oameni simpli, ctitori ai lăcașelor bisericești, sfințiri de lăcașe religioase, cutremure, incendii de localități și biserici, epidemii de ciumă și holeră, foamete, vechi nume de localități, mentalitățile vremii.

Însemnările de față permit reconsiderarea cronologică a începuturilor bisericilor din spațiul județului Vaslui, față de vechile instrumentele de lucru existente până la această dată, în special a „Anuarelor Eparhiei Hușilor” din 1934, 1935, 1936, 1938 și 1948, care s-au folosit de informațiile furnizate de preoți ierarhilor de la Huși. Exemplificăm prin cazul bisericii din Tătărăni, comuna Dănești, județul Vaslui, despre care se specifica: „*construită în 1840, cu cheltuiala enoriașilor, din lemn, are nevoie de reparații*”. Însemnarea de pe un *Apostol*, tipărit în 1756, demonstrează existența unei bisericii cu mult înainte de acest moment, adică din 12 decembrie 1760: „*Să știi de când s-au sfințit (sfânta) bisărică în Tătăreni în zilele preluminatului domn Ion Ion Teodor v(oie)vod la velet 7269, dec(emvrie) 12*”. Exemplele pot continua.

Viața monahală este reflectată în însemnările pe care le punem în circulație, anume, lăcașe monahale, nume de stareți și monahi, îmbrăcarea schimei monahale, informații despre schituri și mănăstiri uitate de trecerea timpului. Circulația cărții reflectă modificările administrativ-religioase de-a lungul evoluției istorice.

ÎNSEMĂNĂRI

1682-1683 (7191)

În m(ă)năstirea Brâncovenilor. L(ea)t 7191.

Pe o *Evangelie*, București, 1682; proveniența: parohia Fălciu; Muzeul Eparhial Huși.**1699-1700 (7208)**Oprea ot Reade. † Aceast(ă) *Sf(ă)nt(ă) Ev(an)g(he)lie* (...) lei 5 nepot său să hie ctitor biséricii. Cine va fura cărți sau ver(...) den aceast(ă) sf(ă)ntă biserică să hie anathema. Pisah az Plot psot (...) leat 7208.Pe o *Sfânta și Dumnezeiasca Evangelie*, Mănăstirea Snagov, 1697, deteriorată, p. 1-12; proveniența: parohia Puiești; Muzeul Eparhial Huși.**1724 (7232) ianuarie 27**Această *Sfântă Ivanghelie* am dat-o sfintii biserici de la Bălten(i) unde este hramul Sfeti Neculai, cine a lua-o de la ace(a) sfântă biserică să fie an(...) ¹, și am dat-o (...) ²/ L(eat) 7232 g(h)en(ar) 27 / Io Mihail Racoviță voevod.Pe *Sfânta și Dumnezeiasca Evangelie*, București 1723, p. 1-4; proveniența: parohia Bălteni; Muzeul Eparhial Huși.¹ Rupt.² Rupt și ilizibil.**1725-1726 (7234) <f. l. z.>**Această *Sfântă Evangelie* am cumpărat-o eu Ion Nacul, log(o)făt ot visterie, l(a) velet 7234, și am dat-o la sfânta biserică la Pătrușeni ot ținutul Iaș(i)lor piste Prut, undi iasti Sfeti Arhanghel(i) hramul.Această *Sfă(n)tă Evanghialie* am cumpărat-o eu Ion Nacul, log(o)făt ot vist(erie) (p. 124-130).Pe *Sfânta și Dumnezeiasca Evangelie*, București 1723, 70-86; proveniența: parohia Toporăști; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „La această *Sfântă Ivangheli(e)* când s-au legat am dat și eu Lupul Lazor un leu pol pentru (i)ertare(a) păcatelor mele; Lupul Lazor, Catrina, Paraschiva, Vasile, Sarafinila / maiu 18” (p. 27 - 32);**1733 (februarie) 11**Așadar ești sufletul mieu pentru ace(a)st(ă) sfântă carti cari să chiamă *Apostol* și cu ajutorul Maicii Precurati stăpânii no(a)stre m-au învrednicit sfinția sa de o am aflat și o am găsit ca un (...) de la sat de la Peneu carile cu adeverința ca acest să-s pomenească numili molitfii sali, mi-au vândut-o drept 10 lei, 9 pot(ronici), mii robului

lui Dumnezeu cel mult păcătos și (...) lui Dumnezeu mai mult decât toț(i) o(a)menii (...) și eu am dat-o la sf(â)nta m(ă)n(ă)stire unde esti hramul sfântului marelui slăvit prooroc Iliei Tesvite(a)nul, ca să ne fii pentru pomenire no(a)stră. / Preutul Stan Gavril, Paraschiva (...). Deci (...) ¹ această carti precum să cadi sau cini o va fura sau să va l(...) nu po(...) ² acest (...) ³ să rămâi supt tot blăs(tăm)ul (...) ⁴ și să-i fii pâraș Sfântul Proroc Iliei la strașnicul județ și dătător de sam(ă) (...) ⁵ păcateli acestor nume ce s-au scris mai sus ca să-s știi. / Let 7241 fev(ruarie) 11. / <ss>.

Pe un *Apostol*, Buzău, 1704, p. 2-24; proveniența: parohia Bârlălești; Muzeul Eparhial Huși.

^{1, 2, 3, 4, 5} Rupt.

1743 (7251) aprilie 11

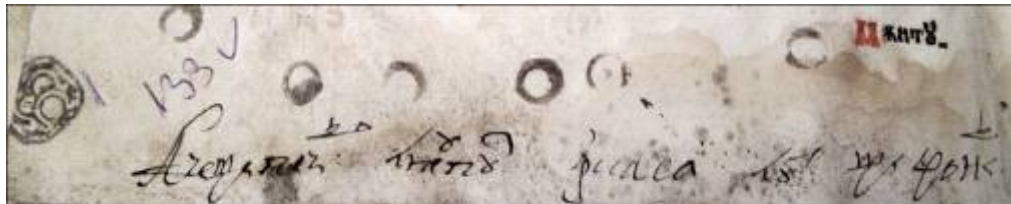
Să să știi că am luatu a(...) ¹ (...) ² Postăvariul dreptu (...) ³ ianuarie 11, să avem a ne pomeni noi Mihaiu bratul Vasile (...) ⁴ osita.

† Acest sfânt și Dumnezeesc *Apostul* l-am cumpărat eu ereu Dimitrașco (...) ⁵ în șapte lei și giurăte. / Let 7251 ap(rilie) 11.

Și de s-a (în)tâmpla să o fure cine(va) ⁶ să fie blăstămat de sfânta biserică și de toți sfinții și apost(olii) ⁷ să n-aibă în veci. Amin.

Pe un *Apostol*, 1743, de la pagina de gardă până la p.6; proveniența: parohia Duda (a aparținut bisericii din Novaci); Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „Acești peceți li-au pus în casa lui Ștefăniț(ă) la Vinderei” (p. 133 v).

^{1, 2, 3, 4, 5, 6, 7} Rupt.

1743 (7251) iulie 1

Andriu Cozma - Gavril brat ego, Costantin brat ego Cozma, au cumpărat ace(a)stă svântă carte *Apostul* pe înțeles în zil(ele) mări(ei) sal(e) lui Costantin voevod Neculai. / Let 7251 iuli(e)1 / Și s-au dat svintii biserici în Călimănești pe Tutova în sama popii luo To(a)dir pâr cându ar fi la biseric(ă), iar lipsindu popa iar să rămâi a bisericii pomană în veci.

Să se știi, acest *Sfânt Apostul* este cumpărat di Andrie și Costantin și Neculai, frați (p. 18, grafie chirilică, fără dată).

Pe un *Apostol*, 1743, p. 110-111; proveniența: parohia Rădeni; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „Acest *Sf(ânt) Apostolu* este a sf(i)n(tei) biserici din comuna Voinești cu hramul Sf(i)n(tei) Pre Cuvioasă Paraschiva, preutul Ion Popov, prima pagină albă, grafie latină, sec. XIX”; „Donată de dascălul Iacob Gâlea, Voinești”(prima pagină albă, grafie latină); A se vedea și însemnarea din 1 iulie 1743 de pe o *Evanghelie*, în Costin Clit, *Însemnări de pe cărți* (III), în „Prutul” Revistă de cultură, Huși, Serie nouă, Anul IV (XIII), nr. 1 (55) / 2015, p.107.

<1744-1745 (7253)>

† Această sfântă *Ivanghelie* am dat-o eu Sandul Bosie, biv vătah za copii, la beserica de la Armășeni unde (e)ste hramul sfântu Arhanghe(l), pentru sufletul meu și a gi(up)ănes(ei) mele Sanda și a părinților mei să-s pomene(a)scă în veci și nime din n(e)amul me(u) să nu o mute de la Armășani, iară cin(e) ar lua-o să fie suptu blăstăm(ul) lu(i) Dumnezeu ș-a Maicii Preciste ș-a sfîntelor subor de la Nichie.

† Această sfântă *Evanghel(i)e* am dat-o eu Sandul Bos(i)e, biv vătav de copii, la bisărică la Armășani pentru sufletul meu și a soțului meu Sandii și a părinților mei. / Sandul Bosie văt.

Pe o *Evanghelie*, București, Tipografia Mitropoliei, 1742, f. 1-11; 12-13; proveniența: parohia Armășeni; Muzeul Eparhial Huși.

1744-1745 (7253) <f. l. z.>

† Să-s știe că aceasta st(ă)ntă¹ *Evanghelie* au cumpărat-o dumne(a)lor Sandul Bosie, biv văt(av) de copii, ș-au dat-o la s(fă)nta bisăric(ă) ot Bălțaț(i), pentru sufletul dumisali ș-a soțului dumisali și pintru suflitilii părinților domnilorsali. L(ea)t 7253 / ca-s să-s fie nielătit di la sfântul pris(tol), iar car(e) ar răzlăți-o să fie supt blăstăm și niertaț(i).

Pe o *Evanghelie*, București, Tipografia Mitropoliei, 1742, f. 1-9; proveniența: Bălțați; Muzeul Eparhial Huși.

¹ sfântă.

1750 (7258) <f. l. z.>

Această *Sfânt(ă) și Dumnezăiască Ivanghelie* iasti a dumisalii pah(arnicului) Calimah, rânduitu la sfânta bisărică în satul Stăncești¹, unde să prăznuești hramul Adormirii Precistii. / Let 7258.

Pe *Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie*, București 1750, 70-86; proveniența: parohia Bozia; Muzeul Eparhial Huși.

¹ În județul Botoșani.

1750 (7258) aprilie 28

(...) sufletelor și (i)ertare(a) păcatilor părinților noștri și a lor no(a)stre, și cine s-ar ispiți ori din rude, ori din striini, a o înstriina această *Sfântă Evanghelie* di la această sfânt(ă) bisărică și a o muta aiure(a), să fie niertat și blăstămatu di Mântuitoriul nostru Hristos și di Pre(a)curate Ficio(a)ră Marie și di 318 oteț(i) ci s-au muncit la Nichea, și am dat-o în zălile preluminatului domnu Ioan Costantin Mihail Cehanul Răcoviță voevodu la v(e)leat 7258 ap(rilie) 28. / <ss> Gavril Razul vel comis.

Pe o *Evanghelie*, București, 1742, fără început, începe cu p. 5, p. 5-13; proveniența: necunoscută; Muzeul Eparhial Huși.

1750-1751 (7259)

† Să-s știi de când l-am cumpărat eu popa Radul acest *O(c)toih*. / Leat 7259¹ tal 7 / și m-am preoțit în 7253.

Pe un *Octoih*, București, Tipografia Domnească, 1746; proveniența: parohia Bunești; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Cifra unităților incertă.

1756<f. l. z.>

† Această carte anumi *Apostul* l-au cumpărat răzeși(i) (Crăs)¹nășeni, anumi erei Lăț(ă)rachi, erei Fătul, If(t)eni monah, (Ște)²fan diiacon i Dănil armaș i Vas(i)li Idricean și cu toț în (preț)³ în 6 lei pol. Înbla v(e)let 7264 di la Adam, di la HS 1756.

† Că este și a meu ca u(n) frați Constantin (...).

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1756, coperta 3; proveniența: parohia Crăsnășeni; Muzeul Eparhial Huși.

^{1,2} Rupt.

³ Ilizibil.

1756 (7273) ianuarie 15

Și l-au dat Neculaiu s(ă)-s citească pe sufletele răpusa(șilor) robilor lui Dumn(e)zeu Apostul și soțul lui Paraschiva îmă lui Niculaiu și a fraților lui să hi(e) pomană în veci. Amin. / Let 7273 ghin(ar) 15. / Și am scris eu <ss> preot Șerban¹.

Pe un *Evhologhion adecă Molitvenic*, Iași, Sfânta Mitropolie, 1764; proveniența: parohia Sfinții Voievozi, Huși; Muzeul Eparhial Huși.

¹Transcrierea numelui incertă.

1756 (7264) iunie 26

† Însă să-s știi de cându au arsu Țarigrad în luna lui iun(ie) 26 în seara de Sfit. Ioan și luni sear(a) și mare potop de focu au fost cât și împărăția să-s speriesé dé mare foc ce era și au ținut 3 zile și au (a)rsu ca la 4 ceas(u)ri (...) și va pomeni cât pământu

va f(i) că au arsu și oameni și dobitoace că eu am fost acolo că numai morți arsu 500 carele să vindi pă zi câte 500 pungi bani și toate au ars. / Leat 7264 iun(ie) 26.

Pe *Dumnezeștile și sfintele Liturghii*, Tipărite de Duca Sotiriovici tipograful de la Tasos, Iași, 7256, p. 177 v; proveniența: parohia Băcani; Muzeul Eparhial Huși.

1759 iulie 10

Această *Sfântă Evanghelie* am cumpărat-o eu Radul Racoviță, biv vel logofătu, și am dat-o la sfânta besărică de la satul nostru Ferești la velet 7267 iul(ie) 10.

Pe o *Sfântă și Dumnezeiască Evanghelie*, București, Sfânta Mitropolie, 1750, p. 1-3; proveniența: parohia Ferești; Muzeul Eparhial Huși.

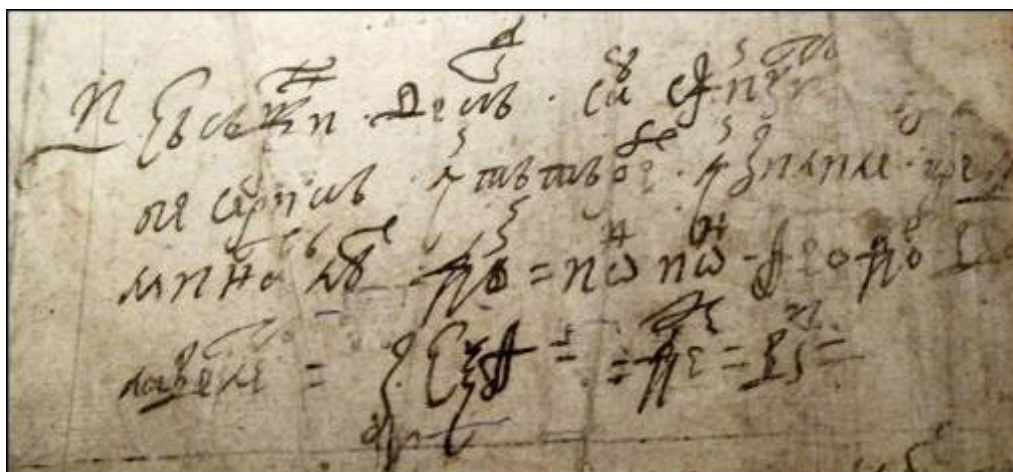
1760 (7269) decembrie 12

Să să știi de când s-au sfințit (sfânta)¹ bisărică în Tătăreni² în zilele preluminatului domn Ion Ion Teodor v(oie)vod la velet 7269, dec(emvrie) 12.

Pe un *Apostol*, Iași, 1756, coperta 3; proveniența: parohia Ferești, coperta 3; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Rupt.

² Sat în comuna Dănești, județul Vaslui.

1761 mai 6

Această s(f)ântă carte am cumpărat-o eu pre¹ pre(u)tu Hariton că(n)d ședem în A(l)bești ș-a(m) dat patru lei, să fie poman(ă) mie și ficiorilo(r) mei și nepoților mei și împreună cu soțu meu To(fana)², și de s-a întâmpla să-s piarză și a găsi-o și a călăci-o să fie bl(ă)stămat, iară întâmplându-s(e) fie stă bl(ă)stămu(l) acelor 318 oteț(i) din (Ni)chie. / Erei Hariton, Tofana. / Leat 7269³ mai 6.

Pe un *Apostol*, Iași, 1756, p. 19-22; proveniența: parohia Ferești, coperta 3; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Conform textului.

² Ilizibil.

³ Transcriere incertă a cifrei unităților.

1764 (7273) <f. l. z.>

Să să știi de când (...) di s-au dus moscalul din țară, s-au dus tocma pin postul Crăciunului. / Velet 7273.

Pe un *Apostol*, Iași, 1756; proveniența: parohia necunoscută (probabil biserica din Fântânele), p. 117-139; Muzeul Eparhial Huși.

<1765 (7273) iunie 24>

Acestu *Apostol* l-am cumpărat¹ eu Gheorghii Stanciul în cinci lei, și de va fi ca cineva ca să o fure să fie afurisit.

Pe un *Apostol*, Iași, 1756, p. 1 v-7; proveniența: parohia necunoscută (probabil biserica din Fântânele), p. 117-139; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Cuvintele înnegrite.

1766-1767 (7275) <f. l. z.>

Această sfântă carte ci-s cheamă *Pracsiu* am cumpărat-o eu Neculaiu, fecior Todosii, ș-am dat 5 (lei)¹ pe dânsa, și am dat-o la sfânta biser(ic)ă car(e) este la Ibănești, fiind că sintem și noi ctitori, car(e) sintem hramul Sfenti Neculai, și am dat-o pentru pomenire(a) părinților și (i)ertare(a) păcatelor noastre. Let 7275.

Pe un *Apostol*, 1743, p. 1-8 ; proveniența: parohia Ibănești; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Rupt.

<1768> noiembrie

Să se știi di când s-au dus feciorii di la sat Onțești la Huși și au fostu ciumă, foamete și s-au întorsu înapoi și au fost în Postul Naștirii lui Hristos la Vovidenii în luna lui no(iembrie).

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1756, p. 128 v; proveniența: parohia Unțești; Muzeul Eparhial Huși.

1773-1774 (7282)

Acestu *Miniet* l-am cumpărat eu Costantin Bălăban în ci(n)ci lei pol de la București. / Velet 7282 / Ace(a)stă carte sfântă cine o va fura să fie anatema și-l înghețe pământul de viu precum au înghițit pre Daftan și pe (Aviron)¹ (p. 83-85).

Acest *Miniet* esti lui Costa(n)tin Bălăban (...) ² al fura să fie afurisit și să-l înghită pământul di pre cum au înghițit Daftan (...) (p. 89-90).

Pe *Cazaniile* lui Ilie Miniati, București, 1742, fără pagină de gardă, p. 83-85; 89-90; proveniența: parohia Sfinții Trei Ierarhi din Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Întrerupt scrisul.

² Rupt și lipit altă coală.

1774-1775 (7283) <f. l. z¹.>

Această *Sfântă Evanghelie* am cumpărat-o și am d(at-o) ² aceștii din Bătinești cari ne-am și iscălit. / <ss> (...) Bog / Le(a)t 7283.

Pe o *Evanghelie*, București, 1760, fără început, p. 20; proveniența: parohia Ivești; Muzeul Eparhial Huși

¹ Taiat la legatul cărții.

² Rupt.

1776

(...)¹ (...) ² post cu cinci lei și s(-au) dat în zilele preînălțat(u)lui și luminat(u)lui domnu Ion Costandin Mihai Ceahăn Racoviță voevod întru a două domnie a lui (dumi)³ sali, iar cini s-ar ispiti să-l furi, or(i) cu alti pricini să-l (...) ⁴ să fii blăstămat și afurisit di Domnul HS și de Maica (sa) ⁵ Precista și di Sfinții Apostoli (și de 318 părinți) ⁶ din Nichea (...) ⁷ la velet 1776 (...) ⁸.

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1756, p. 2-5; proveniența: parohia Frunțișeni-Grăjdieni (biserica Grăjdieni); Muzeul Eparhial Huși.

¹ Lipsă pagini.

^{2, 3, 4, 5, 6, 7} Rupt.

⁸ Ilizibil, rupt.

1777 (7286) decembrie 18

Di când au tăi(a)t pre d(o)mnul nostru Alicesandru G. Constantin¹ voe(vo)du, atunci (...) la veletul 7286 d(ece)m(vrie) 18².

Pe *Antologhion*, București, Sfânta Mitropolie, 1766, p. 305-306; proveniența: biserica din Leoști, parohia Crăsnășeni; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Cu corecturi.

² Transcriere incertă la vелеat, ultima cifră, luna și data.

1778 <f. l. z.>

Această (carte) (*Apos(tol)*) l-au cumpărat tot (...) ¹ / preotul Dumitrașc(u) / ² și l-au dat pomană la sfânta biserică pentru (i)ertar(ea) păcatilor iar cini l-ar fura sau ar îndrăzni al mistui să fii proclit și (...) ³ dat la biserică și (...) ⁴ (împă)răție lui D(u)mnezeu să nu vază 1778. Amin.

Și dezlegându-să l-au legat Gavril (...) ⁵ și au dat 30 par(ale) pentru suflet(ul) (...) ⁶.

Pe un *Apostol*, 1743, p. 7-14 ;proveniența: parohia Duda (a aparținut bisericii din Novaci); Muzeul Eparhial Huși.

^{1, 3, 4, 5, 6, 7} Rupt.

² Numele preotului scris deasupra.

1778 iulie 15

Ace(a)stă *Sfântă Iva(n)ghelii* s-au cumpărat de mini To(a)der Ariton și am dat-o sfinti(i) biserici la Dra(go)mirești, să fii pentru sufletili no(a)stre și nime di ficiorii mei sau din ne(a)muri să nu fii volnic de a o lua, a o vinde, a i-o da la altă biserică, iar cini s-ar sili să o e să fii afurisit și blăstămat de Domnul Dumnăzău și de Maica Precistă, / Velet 1778 iulie 15.

Pe o *Evanghelie*, București, Tipografia Mitropoliei, 1775, p. 45-47; proveniența: parohia Intrarea în Biserică Dragomirești; Muzeul Eparhial Huși.

1779 martie 10

Această *Sfântă Ivangelie* am cumpărată eu Crăste Strătilă. / <ss> Crăste Strătilă. / La velet de la HS 1779 mart(i)e 10. / <ss> Crăste Strătilă zugr(av).

Pe o *Evanghelie*, București, Tipografia Mitropoliei, 1775, p. 2-4, semnătura și la p. 7; proveniența: parohia Sfântul Spiridon Bârlad; Muzeul Eparhial Huși; Altă însemnare: „Crăste Strătilă zugr(av) am cumpărat (p. 26)”.

1779 martie 28

† Această carté am vândut-o eu Ioan Cârstea, legator de cărți ot Râmnic, și am lăsat și eu ceva de poman(ă) pentru pomenirea părinților. / 1779 mart(ie) 28.

Pe un *Antologhion*, București, Sfânta Mitropolie, 1777; proveniența: necunoscută; Muzeul Eparhial Huși; Altă însemnare cu litere chirilice: „Acestu *Minei* iaste bisăricii Sfet. Nicolai ot cotuna Crețana”(coperta 2).

1780 (7289) noiembrie 22

Ace(a)st *Sfânt Dumnezeu(a)sc Apostol* l-am cumpărat eu robul lui Dumnezeu ereu Mihaiu Hobăjilă la Focșan(i) la Mo(l)dova și fiind eu preot la sfânta biserică Hobăjile(a)scă undi este și se cinstești hramul și marelui de minuni cidotforeț Necolai,

și pentru ca se-m(i) fie și mie pomenire rămâind și copiil(a) me, și l-am cumpărat de la dascălul Maței drept 7 lei în zilili preluminatului și preînălțatului domnului nostru Costantin Dimitriu Moruz voivod domnu țerii Moldov(e)i. / no(i)emvri(e) 22 let 7289. / Eu ereiu Mihai Hobjală. Er cine l-ar fura si fii afurisit și blăstămat de 318 părinți de la soborul de la Nichiia și D(o)mnul nostru Isus Hristos și de Maica Precurati și di c(e)i 12 Sfinți Apostoli și de tocetile celor fără de trupuri îngerești. / Erei Mihai Hobjală.

Pe un *Apostol*, București, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1774, p.1-15; proveniența: parohia Corodești; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „V. P. Corodescu, Corodești, Tutova” (p. 29, grafie latină); „V. P. Corodescu, com. Corodești, jud. Tutova, 1935, ianuarie 30”(p. 112); „preot Vasile Panu”(p. 44).

1781 martie 1

Această carti am cumpărat-o eu robul lui Dumn(e)zeu Gavriil Conachi, biv vel stol(nic), drept 6 lei, în zălile Prea Înălțatului domnul nostru Constandin Dimitriu Muruz vo(i)evod, întru întâ(i)e domnie al Moldovii, și s-au afierosit la biserica noastră di la Bujorăni. / 1781 mart(ie) 1. / <ss> Gavril Conachi, stolnic.

Pe un *Apostol*, București, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1774, p. 1-5; proveniența: parohia Simila; Muzeul Eparhial Huși.

după 1782 mai 20

Această *Sfântă Evanghelie* esti a sfintii biserici care o am făcut eu la satul Tomeștii ot Tutova, și s-au cumpărat din banii ci au dat agiutoriu la această sfântă biserică dumne(a)ei mama Catrina stolniceasa pentru sufletul și pomenire(a) bo(i)eriului său și a socrului meu Sandul Ilie, stolnicul, carili i s-au săvârșit viața la anul 1782 maiu 20. Dumnăzău să-l (i)erte. Și aice am scris eu și am iscălit. / Jora pit.

Pe *Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie*, București 1723, p. 23-31; proveniența: parohia Perieni; Muzeul Eparhial Huși.

1783 (7291) mai 28

Să-s știi de cându s-au legat aici la ace(a)stă bisirică în zile(le) lui preluminatului și preînălțatului domnu Alecsandru Costa(n)tin Mavrocordat. / 7291 / Și eu am scris aice, Ion, legător de cărți, în luna lui mai 28 zile .

Pe un *Apostol*, 1743, penultima pagină; proveniența: parohia Rădeni; Muzeul Eparhial Huși.

1783 (7292) decembrie

Să se știi de cându au slujit aice la ace(a)stă sfântă biserică eu Trohin, fratile lui Ifrim postelnicului, căpitan de Galați și (...) G(he)orghi a lui (An)tohi Lungul și am slujit (în) beserică cu preutul G(r)igori, ficior Vas(i)li (...) și s-au slujit un sărindar a lui Iftimi ban și umbla velet 7292 lu(na) decem(vrie) în (...).

Pe un *Apostol*, 1743, ultima pagină; proveniența: parohia Rădeni; Muzeul Eparhial Huși.

1784 ianuarie <f. z.>

Această *Evanghelii* o am cumpărat pentru biserica me din sat Drăgești. 1784 ghe(nar). / <ss> Iordachi căp(itan).

Pe o *Evanghelie*, București, Tipografia Mitropoliei, 1775, p. 45-47; proveniența: parohia Drăgești; Muzeul Eparhial Huși.

1785 <f. l. z.>

(...)¹ (Grigo)² aș dascal ot Răbăe. / 1785.

Pe un *Apostol*, București, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1774, p. 121 v; proveniența: parohia Râșești; Muzeul Eparhial Huși.

^{1,2} Rupt.

1787 <f. l. z.>

Acestu *Sfântu Apostol* l-au cumpărat satul Po(peni)¹ să le fie de slujba sfintii bisărici (...)² ban Eni Exarhu cu sătenii mei. / Let 1787.

Pe un *Apostol*, București, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1784, ultima pagină albă; proveniența: parohia Găgești, proprietatea bisericii din Popeni; Muzeul Eparhial Huși.

^{1,2} Rupt.

1787 (7295) iulie 4

Acest *Apostol* este cumpărat la cinstit(a) biserică din Albești de poporeni ce sint aici Cornii, Albeștii și de alții pravoslavnici creștin(i) și de preutul Ion, sin Savin, ca-s fie de slujbă la aceast(ă) biseric(ă) din Albești drept 10 lei, iar cine s-ar ispiti să o e, au să o vând(ă), au să o fure sau să o de(a) la alt(ă) biseric(ă) zicând că est(e) volnic pe dănsa, unul ca acela, au altcineva, să fie blăstămat de Domnul Dumnezeu și de Pre Curat(ă) Maica Sa i de 12 Sfinți Apostoli și de 318 sfinți părinți ce-au fost la (Ni)chiia, și de min(e) popa Ion, sin Savin, ce am slujit la aceast(ă) Sfânt(ă) biserică 30 ani, la Sfântul Prestol. / Preut Ion, sin Savin. / iul(ie) 4, let 7295.

Pe un *Apostol*, București, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1774, p. 110 v - 118; proveniența: parohia Albești; Muzeul Eparhial Huși.

1789 <f. l. z.>

(Să-s știe)¹ de când au vinit muscalii în Moldova al doile(a) (...) ² și au p(i)erit bucatili. / Let 7297

Pe un *Apostol*, București, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1774, p. 121 v; proveniența: parohia Râșești; Muzeul Eparhial Huși.

^{1,2} Rupt.

1783 septembrie 20

Această carti este a satulu(i) Răcămuș¹ cumpărată pentru sufletele lor și dată ca să fie di slujit la bisirică, și cini o fi volnih a o înstreina sau o tăinui că unul ca acela di altă lumi n-are ci fi bun că acela dus în matca focului și să fii blăstămatu doisprezeci Apostoli și 3 sute de sfinți din oteți, și-i cumpărată 20 zile sep(temvrie) 178:3: <ss> Lupu hat¹.

Pe un *Apostol*, București, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1784, p. 33 v-38; proveniența: parohia Rânceni, biserica filială din Mușata; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Scris cuvântul Răcămuș peste Mușata.

² Transcrierea numelui incertă.

1790 decembrie 7

Această sfântă carte am cumpărat-o eu căpitan Ioniț Timircan și eu căpit(an) Neculaiu Oltenescu și Vas(i)le Rogoian și Sămion Ojog și Lupul Razul să ne fii la (s)fânta biserică aice la Grumăzoaia pentru sufletili no(a)stri și(i) a părinților s-au cumpărat, decemvri(e) 7, let 1790.

Pe un *Apostol*, București, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1784, fără început și sfârșit (începe cu p. 40) p.80 v-85; proveniența: Grumezoaia; Muzeul Eparhial Huși.

1793 <f. l. z.>

Să să știi de cându am venit eu dascălul Gheorghii la satul Ciocanu umbla velet 1793.

Să știe de cân(d) am venit eu Gheorghii dascal la satul Ciocan(i).

Pe un *Apostol*, București, 1743, începe cu p. 4, p. 178 v; proveniența: necunoscută; Muzeul Eparhial Huși.

1793 august 25

Această *Sfântă și Dumnezăiască Evanghelie* am cumpărat-o de la preotul Paraschiv ot Dancul ot orașul Iașii drept doisprezece lei și am afierosit-o la sfânta biserică din Băloșăști ot ținut(ul) Tutovei, ca să fie spre pomenire(a) strămoșilor, părinților mei și a tot niamul meu și a mea a lui Vasili Nistor, biv vel chitariu. / 1793 avgust 25. / <ss> Vasile pitar.

Pe o *Evanghelie*, București, Tipografia Mitropoliei, 1775, până la p. 16, semnătura și la p. 7; proveniența: parohia Sfântul Spiridon Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

EDIȚII: Olimpia Mitric, *Fondul de carte veche bisericească de la complexul muzeistic Huși (Prezentare generală)*, în „Cronica Episcopiei Romanului și Hușilor”, III, 1991, p. 218 (transcrie „sfânta biserică din Balotești” în loc de Băloșăști).

1794 februarie 24

Popa Costandin ot metohul ep(iscopiei). / 1794 fev(ruarie) 24.

Pe o *Sfântă și dumnezeiască Evanghelie*, Sfânta Episcopiei a Râmnicului, 1746, coperta 2; proveniența; parohia Miclești; Muzeul Eparhial Huși.

1794 februarie 28

Acest *Ilii Miniati* l-am vândut eu Calinic monahu † ot schitul Vorona. / 1794 fevr(uarie) 28.

Pe *Cazaniile* lui Ilie Miniati, București, 1742, fără pagină de gardă, p. 120-121; proveniența: parohia Sfinții Trei Ierarhi din Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

1794 noiembrie 20

Să să știe de când am fost eu preot în satul Stănțești a dum(i)salii cuco(a)nii Rucsandrii, pah. Calimah, la bisărica dum(i)salii unde să pă răznuește hramul Adormirii Precistii în zilele prea înălțatului domn Mihai Suțul voevod la veleat 1794 no(i)em(vrie) 20.

Pe *Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie*, București 1750, coperta 3; proveniența: parohia Bozia; Muzeul Eparhial Huși.

1795 februarie 23

Această *Sfânt(ă) și Dumnezeiască Evanghelie* iasti a dumisali pah(arnicului) Calimah, ră(n)duit(ă) la sfânta biserică ci esti hram(ul) Adormire(a). / Let 1795 fev(ruarie) 23.

Pe *Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie*, București 1750, coperta 3 ; proveniența: parohia Bozia; Muzeul Eparhial Huși.

1798 octombrie 8

Priimește această lumânare aprinsă și te nevoiaște ca să să luminezi viața ta cu lumina credinții și a faptelor bune, ca când va veni D(o)mnul să poți (i)eși întru întâmpinari(a) Lui, luminos cu dănsul să împărățești pentru vecii netrecuț(i) și nesfârșiți. Amin. / 1798 octomv(rie) 8. / <ss> I. Ioniț căpit(an)¹.

Paraschivu, Sanda, Costantin, Arghirie.
Lui
Ilie, Stanca, ierei Costandin, Ștefana, Stanca.
Și cu tot neamul lor².

Pe o *Evanghelie*, București, 1742, coperta 2; proveniența: parohia Ibănești; Muzeul Eparhial Huși; Altă însemnare: „Grigorașu Tudusii i lănți (!) <ss> (...)”(coperta 2, grafie chirilică); „Teodorit ierodiacon”(p. 1, grafie chirilică).

¹ Transcrierea numelui incertă.

² Pomelnicul în grafie chirilică, nedatat, urmează însemnării din 8 octombrie 1798.

<sf. sec. XVIII>

(...)¹ să fii blăstămat și afurisit di cele trii suti și optuspri(zăci) di părinți, cii di la Nicie (...)² di Domnul Iisus HS / l-am cumpărat în zile(le) mării sale Ion Costantin (...)³ oset let 728(...)⁴ aprili

Pe un *Antologhion*, 1755, fără început, p. 13-24; proveniența: parohia Tanacu; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Lipsă pagini.

^{2, 3, 4} Deteriorat și tăiat la legat.

<sf. sec. XVIII - prima jum. a sec. XIX >

Acest *Sfânt și Dumn(e)zăesc Pracsiiu* este al sfinții sali al părintelui Strătulat ot satul Prival, și l-am dat preotului Crăști din satul Jorăștii, pentru ca-s ții până la pogorâre(a) Duhului Sf(ânt) și cu mulțămă să-l trimeț(i).

Pe un *Apostol*, București, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1774, până la p.19; proveniența: parohia Mireni - Chileni; Muzeul Eparhial Huși.

<prima jum. a sec. XIX>

Această sfântă și dumnăzăiască carti ci să chiamă *Menii* l-am dăruit eu preutul Costantin Burgele bisăricii di la Dolhești Ha(ri)ton să aibă ai purta de griji fiindu că carte(a) esti și cam dizlegată.

Pe un *Octoihos adecă Osmoglasnic*, Sfânta Mitropolie Iași, 1726 (legat cu *Antologhion*, Iași, 1726); proveniența: parohia Tăbălăești; Muzeul Eparhial Huși.

<prima jum. a sec. XIX>

O sută di lei și doozăci părăli am dat lui Ion din socote(a)lă (f. 68).
Cercătura di condeiu ca di Macovei (84).

Pe un *Octoihos adecă Osmoglasnic*, Sfânta Mitropolie Iași, 1726 (legat cu *Antologhion*, Iași, 1726); proveniența: parohia Tăbălăești; Muzeul Eparhial Huși.

<prima jum. a sec. XIX>

Izvod di banii ci am avut la polcovnicul Vasăli Burghili din sat Tăbălăeștii, ocolu(l) Crasnii.

Pe un *Octoihos adecă Osmoglasnic*, Sfânta Mitropolie Iași, 1726 (legat cu *Antologhion*, Iași, 1726), ultima pagină albă; proveniența: parohia Tăbălăești; Muzeul Eparhial Huși.

<prima jum. a sec. XIX>

Izvod di m(i)eluță negri - 23.

Izvod di câti m(i)eluță albi – 21.

44

155

44

21

5

29

Izvod di berbecuți albi și negri:

28 negri și 32 albi.

241

Lei: 200, am primit di la Leiba jădovu dobândă pi lână.

O sută no(uă)sprezăci lei am primit di la Husain turcu(l) pi caș.

Doo suti și ocă di caș dati la cășării la Gugești.

Pe un *Octoihos adecă Osmoglasnic*, Sfânta Mitropolie Iași, 1726 (legat cu *Antologhion*, Iași, 1726), coperta 3; proveniența: parohia Tăbălăești; Muzeul Eparhial Huși.

<prima jum. a sec. XIX>

Acestu *Minii* isti a lui Petrachi, dat di la părintili său P(o)roșnicu Curăciun¹ Popa și pentru ca să fii drept a d(umnealui) i s-au dat acest. / Dat-am adivărat și bani în c(...). / D. poroșnicului.

Aceasta carte este a lui Petrachi Popoviciu și cine se va ispiti.

P. Popa / P. Popa / P. Popa.

Pe un *Antologhion*, Sfânta Mitropolie Iași, 1726, f. 356; proveniența: parohia Tăbălăești; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Crăciun.

<prima jum. a sec. XIX>

Măhrana lui Hristos D(u)mnezăului nostru și Mântuitorului nostru IS. HS. Amin.

Pe un *Octoihos adecă Osmoglasnic*, Sfânta Mitropolie Iași, 1726, f. 73 (legat cu *Antologhion*, Iași, 1726); proveniența: parohia Sărățeni; Muzeul Eparhial Huși.

<prima jum. a sec. XIX>

Cu multă smerenie (p. 12).

Această carte este cumpărată.

Cu smerită plecăciune sărut cinstită mâna sfinții tale părinte Neculai, poftescu pe d(umneata) să ca să ei ostene(a)la (p. 101 v).

Cercat-am condeiul să-l văz bine să scrie (p. 155).

Ierei Necolai / S-au iscălit preot Necolai (p. 250 v).

Pe o *Cazanie*, București, 1742; proveniența: parohia Sfântul Gheorghe, Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

<prima jum. a sec. XIX>

Marița / Dumitru / Arghir / Ion / Paraschiva.

Pe un *Antologhion*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1806, coperta 2, grafie chirilică; proveniența: parohia Dumești; Muzeul Eparhial Huși; Alt nume cu grafie latină: Vasile Petru Popov.

<prima jum. a sec. XIX>

Plata cărții aceștii s-au plătit di Dumitrachi Diaconu 12 lei cu ajutoru(l) Mân(tui)torului. / Dumitrachi Ioja.

Pe un *Antologhion*, București, 1777, coperta 3; proveniența: parohia Bârlălești; Muzeul Eparhial Huși.

<prima jum. a sec. XIX>

Această *Sfântă Evanghelii* s-au cumpărat de mine Eni Gheorghiu (pagina de gardă).

Această *Sfântă Evanghelii* s-au cumpărat di mini Eni Gheorghiu spre pomenire me și s-au dat la Sfânta Ovidenii din Bârlad.

Această *Sfântă Evanghelii* s-au cumpărat de mini Eni Gheorghiu ca să fii spre pomenire me și s-au dat la Sfânta Ovidenii din Bârlad (p. 455).

Pe o *Sfântă și Dumnezăiască Evanghelie*, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, 1821, pagina de gardă; proveniența: parohia Vovidenia din Bârlad; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „Vasilu Mihai / 1965 iunie 2”(coperta 2); Pr. N. I. Ilie / 1923 martie 24 (p. 413).

<prima jum. a sec. XIX¹>

Pomelnic lui vătăvul Mihal(ache).
 Vii și
 Mihălache, Dumitra, Marie.
 Adormiți
 Glegoraș, Ioana, Sanda, Gheorghie, Ecaterina, Marie, Vasăle, Stefan,
 Dimitrie, Teodor ... Vii ...și Ion, Maria.
 Vii
 Necolaiu, Teodor, Albul, Paraschiva și neamurile lor.
 Adormiții
 Ioan, Maria, Sandu preot, Ecaterina, Dobriița, Ioan, Gheorghii.

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1835, prima pagină albă;
 proveniența: parohia Frunțișeni-Grăjdieni; Muzeul Eparhial Huși.

¹ După 1835.

<prima jum. a sec. XIX¹>

Această sfântă carti este cumpărată di dum(nealo)r stol(ni)c(ul) Ioan Scănteii și
 (...) căpit(anul) Costandin (...) / <ss> Ion Scănteii, stolnic / <ss> Costandin (...).

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1835; proveniența: parohia
 Gherghești; Muzeul Eparhial Huși.

¹ După 1835.

<prima jum. a sec. XIX>

Să să știi de când am slujit părăstasile lui Paraschiv.

Pe *Antologhion*, 1786, Episcopia Râmnicului, p. 529; proveniența: parohia
 Grumezoaia; Muzeul Eparhial Huși.

<prima jum. a sec. XIX>

Această *Sfântă Evanghelii* este a mea a protopop(ului) Costantin.

Pe o *Evanghelie*, Iași, 1762; proveniența: parohia Știuborâni; Muzeul Eparhial
 Huși; Alte însemnări: „Mihociu Da(scăl), 1902 iulie 27”; „Mihociu, cântăreț, 1901”;
 „C. Vasilachi, 1911”; „Dascălu Mihociu, anul 1876, martie în 7”.

<prima jum. a sec. XIX>

† Această sfântă carte am cumpărat noi poporâni care ne-am tămplat aici la
 acestu sat Lolăneștii, (...) ¹ Popăscu ruptaș, Lupul ot tam, ruptaș, To(a)der Ciohodar,
 Antoh Morar, Ion Morar, Gligor cioh(odar) ², preotul Toma, (...) mazil, Ghiorghii
 Ciohodar, mazil, Marin (...) ³, Macsin Neculaiu, chelar, Iona ... Gheorghii, brat
 preutului Tomăi, Ioniț, brat lor (p. 1-3).

Această sfântă carte ce să tălcu(i)ește *Apostol* esti a sfinții sali preutului Tomii cumpărată; cini o va fura să fii supt blăstăm (p. 24-25).

Pe un *Apostol*, Iași, 1756; proveniența: parohia Portari; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Indescifrabil.

^{2, 3} Rupt.

<prima jum. a sec. XIX>

(...) i Popa Diac i logo. Safta și tot niam lor.

Pe un *Antologhion*, Iași, Sfânta Mitropolie, 1755, p. 4; proveniența: parohia Avrămești; Muzeul Eparhial Huși.

<prima jum. a sec. XIX¹>

Această carte ce să cheamă *Apostolu* esti al bisăricii noastre al Sfinților Voi(e)vozi din satul Novacii și este legat de toată opștie noastră a preoților, a dascălilor, Ion diacon, cât și a lăcuiitorilor satului i altor megieșiți de penprejur.

Pe un *Apostol*, 1743, ultima pagină albă; aceeași însemnare și pe coperta 3; proveniența: parohia Duda (a aparținut bisericii din Novaci); Muzeul Eparhial Huși.

¹ A se vedea și însemnarea din 11 noiembrie 1820.

1801 martie 10

Să să știi de când m-am hirotonisit diacon și preut disăvârșit / mart(ie) 10 văleat (...) ² 1801.

Pe o *Liturghie*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1794, p. 15-17 v; proveniența: parohia Alexandru Vlahuță; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Șters și trecut anul 1801.

<prima jum. a sec. XIX>

(...) să numește *Sfânta Leturghii* ci s-au dat la sfânta biserică din satul Cernaț(i) la dum. cuconul Șărbănachi.

Pe o *Liturghie*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1794, fără început, la *Rânduiala Vecerniei cei mici*; proveniența: parohia Rădăești; Muzeul Eparhial Huși.

1804 noiembrie 8

Să să știe că această sfântă cart ice să numești *Liturghie* esti a me a preutului Vasile Veverițe, și cini s-a ispiți să o fure să fie blăstămat de Domnul Iisus Hr(isto)s și de 3 suti 18 sfinți părinți / let 1804¹ no(i)emv(rie) în 8.

Pe o *Liturghie*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1794, la *Rânduiala Vecerniei cei mici* ; proveniența: parohia Alexandru Vlahuță; Muzeul Eparhial Huși.

¹Transcriere incertă.

1806 ianuarie 18

Această sfântă carte ce să numește *Apostol* di la bisărica den satul Avrămeștei l-am datu eu Costantin Bahrim cu plata 4 lei și m-eu plătitu diaconul Ștefan în zălele pre înălțatului d(o)mnu Alexandru Costantin Moruz voievod cu blagosloveneia preutului, și umbla veletul 1806, genar 18 zile.

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1756, p. 1-6; proveniența: parohia Avrămești, ultima pagină albă; Muzeul Eparhial Huși; Altă însemnare: „Și eu Ion Musteață am dat 2 paral(e) agiutor la această carte și să-mi fie de pomenir(ea) sufletului” (p. 3, grafie chirilică).

1806 martie 10

Această *Sfântă Evanghelie* este a Sf(â)ntului schit ce să numește Crucean, din ținutul Cohurluiului, ocolu(l) Mijlocului, unde să prăznuiește Sf(â)ntul Ierarh Necolae. / Velet 1806 mart(ie) 10 / Ier(o)monah Neofit, nacealnic S(fintei) M(ănăstiri) Crucean.

Pe o *Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie*, București, Tipografia Mitropoliei, 1760, p. 56; proveniența: parohia Docani; Muzeul Eparhial Huși.

1806 octombrie 13

O sută doazăci și patru file sânt într-ace(a)stă *Sfântă Liturghii*. / 1806 oct(omvrie) 13.

Pe *Dumnezeștile și sfintele Liturghii*, Tipărite de Duca Sotiriovici tipograful de la Tasos, Iași, 7256, p. 54; proveniența: parohia Băcani; Muzeul Eparhial Huși.

1807 martie 23

Această sfântă carte ci să numești *Liturghie* după răposarea preutului Vasile Veveriț(ă) am vândut-o preutului Gavriil ot Stodorna cu 12 lei ca să fie dreaptă al sfinții sali, și pentru credința am iscălit și eu Antohi Veveriți, am vândut-o. Și eu am fost fațe ierei Ili(e) Boaghiu / 1807 mart(ie) 23.

Pe o *Liturghie*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1794, p. 33-35; proveniența: parohia Alexandru Vlahuță; Muzeul Eparhial Huși.

1807 noiembrie 10

Această sfântă *Liturghie* s-au cumpărat de mine nevrednicul robul lui D(u)mnezău Șarban Ghiban ot Vâtcani și s-au dat la sfânta bisărică din sat Vâtcanii, unde este hramul Sfântul Marile M(u)cenic Gheorghie, spre vecinică pomenire s-au dat când s-au sfințit și biserica / 1807 no(i)emv(rie) 10. Și am scris eu cel mai mic între frați Iordachi (...)¹.

Pe o *Liturghie*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1794, p. 2-9; proveniența: parohia Vutcani I; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Ilizibil din cauza întrebuintării.

1807 (7315) <f. l. z.>

Dreptate înaltă ne(a)mul e(a)r păcatele înpuține(a)ză sămințiile pentru răutăți. / Erei Costantin ot Ibănești. Leat 7315.

Erei Costantin ot Ibănești. / Leat 7315 / Cale(a) dreptății și a milostenii afla-va vie(a)ță și mărire.

Pe un *Apostol*, 1743, p. 51 și 121 v; proveniența: parohia Ibănești; Muzeul Eparhial Huși.

1808 (7316) <f. l. z.>

Sărac și mișel și lipsit de darul lui D(u)mnezeu est(e) omul pentru păcatele sale. O vai și amar celor ce nu să pocăesc, aceasta să o înțelegem, o fraților. / Erei Costantin ot Ibănești. / Leatu 7316.

Pe un *Apostol*, 1743, p. 20; proveniența: parohia Ibănești; Muzeul Eparhial Huși.

1809 <f. l. z.>

Ioan diaconulu. / 18(09)¹ (p. 115).

Co(n)sta(n)tin diacon. / 1809 (p. 217).

Evhologhion adecă Molitvenic, București, 1722, tipărit de Savva ieromonah; proveniența: parohia Sărățani, deteriorat; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Șters, ilizibil.

1811 februarie 6

Să se știi de când s-au născut fiul nostru Ianăcachi la anu 1811 la feurar 6 zili.

Pe un *Evhologhion adecă Molitvenic*, Iași, Mitropolia Veche, 1749, p. 436; proveniența: biserica Sfântul Dumitru Huși; Muzeul Eparhial Huși.

1811 iulie 22

Acum la veletul de la HS 1811 iuli(e) 22 s-au legat cu cheltuiala dumisale vat(vului) Gavril Machidon.

Pe o *Sfântă și Dumnezeiască Evanghelie*, București, Sfânta Mitropolie, 1750, p.3-5; proveniența: parohia Ferești; Muzeul Eparhial Huși.

1812 <f. l. z.>

Să să știe de cându s-au cumpărat (...) la velet 1812.

Pe o *Cazanie*, București, 1742, p. 13-14; proveniența: parohia Sfântul Gheorghe, Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

1812 decembrie 24

Această *Sfântă Ivanghelie* au fost a tatălui meu preotului Drăghici, fiind trăitor la Agiudul Nou și săvârșându-să tatăl meu di(n) viață me-au rămas mie lui Dimitrie, ficior preotului Drăghici, și pentru ca să să știe am înșămnat. / 1812 decemvr(ie) 24 / <ss> Dimitrie Drăghici.

Pe o *Evanghelie*, București, 1742, a doua pagină albă; proveniența: parohia Ibănești; Muzeul Eparhial Huși.

1813 august 20

Știință să fii di cându s-au închis Prutu. / 1813 avgust 20 / Erei Vasăli Chiriacu ot Rășăști / Ioan Golăi dascălu am scris aici.

Pe un *Apostol*, București, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1774, ultima pagină albă; proveniența: parohia Râșești; Muzeul Eparhial Huși.

1813 decembrie 5

Isus Hristos, eri și astăzi, acelaș în véci.

O omule urmează năravurilor lui HS și apoi vei pute mergi la raiu.

D(oa)mne vecinicilor tale bunătăți învrednicești-mă pre mine vrednicul robul tău. / 1813 decemvrie 5.

Pe un *Antologhion*, Iași, 1755, ultima pagină albă; proveniența: parohia Viișoara; Muzeul Eparhial Huși.

1814 ianuarie 25

Să să știi de cându m-am însurat eu de am luat pe Ancuța, den sat Ciocani, fată preotului Năstasă Părau. / Văle(a)t 1814 genar 25 / Vasăle deacon.

Pe un *Antologhion*, București, 1766; proveniența: parohia Bogești; Muzeul Eparhial Huși.

1815 aprilie 20

Această carte este cumpărată de mini monahie Glăfira Scorțanu. 1815 apr(ilie) 20.

Pe un *Rânduiești pentru monahi*, Tipografia Mănăstirii Neamțul, 1815, coperta 3; proveniența: biserica Sfântul Dumitru, Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

1815 decembrie 14

Această sfântă *Liturghie* s-au dat la biserica hramul Sfintei Adormiri din satul Pogănești, ținut(ul) Hotărniceni, pe cari am primit trii zăci lei pe dare b(...)¹, dat cinci lei Efrosăna (...)²ta, și cinci lei vornicu(l) Ștefan sãn Nicolai, și cinci lei Ioan, sãn Irimie Sămion, trii lei Apostu, sãn Irimie Simion, și cinci lei Vasăle, sãn Andrei, și cinci lei Pălade, sãn Vasăle Bărcă, și doi lei Ștefan, sãn Costandin Frimu, care au dat-o pentru sufletele lor și a părinților lor spre (...) ³ pomenire și oricare preot va sluji sfânta liturghie pe aceasta, înadatorăsc a pomeni acest (...) ⁴, zicând și fii lor pentru (...) ⁵ Precist(a) eu din mănă numiților, și am și iscălit la anul 1815 dicemvrii 14. / Protoiereiu Ionu Freiu Bălta(...) ⁶ / Și fiindu că cu greș(e)ală s-au pus Tătaru să-i zăcă pe nume Costandin și adălmașu acesteia cărți au (...) Sămion, sãn Agapii p(...)ă săten cu doi lei ca să fie și el pomenit.

Pe o *Liturghie*, Chișinău, 1815, fără pagină de gardă, p. 1-30; parohia Sfântul Toma Huși; Muzeul Eparhial Huși

^{1, 2, 3, 4} Ilizibil din cauza utilizării.

1817 februarie 13

Adică eu cari mai jos îmi voi pune numele am cetit și am aflat harmul sufletești și trupește mai micul între preoți. / <ss> Ierei Ioan ot Răchii / 1817 fevr(uarie) 19.

Pe Teodor Studitul, *Cuvinte*, Râmnic, 1784, ultima pagină albă; proveniența: parohia Gugești; Muzeul Eparhial Huși; Altă însemnare: „Cu frățască dragoste mă închin dumi(tale)”(prima pagină albă, grafie chirilică).

1817 aprilie 2

Să se știi de când s-au născut fiica noastră Mariia la anu 1817 aprili(e) 2 zile.

Pe un *Evhologhion adecă Molitvenic*, Iași, Mitropolia Veche, 1749, p. 136; proveniența: biserica Sfântul Dumitru Huși; Muzeul Eparhial Huși.

1817 <f. l. z.>

Aicea am înșămnat că la anul 1817 lungă iarnă au fost.

Pe un *Apostol*, Iași, 1756, primele p. 1 v; proveniența: parohia necunoscută (probabil biserica din Fântânele); Muzeul Eparhial Huși.

**1
818**

Să să știi de cându m-am însurat eu dascălu Costantin din velet 1818.

Pe o *Cazanie*, București, 1742, f. 175 v-176; proveniența: parohia Sfântul Gheorghe, Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

1819 <f. l. z.>

Această biserică cu hramul Sf. Neculai, s-a zidit de D-l Vel Vornic Neculai Dimache și soția sa Pulcheria Micleasca, în anul 1819 și s-a sfințit de P.S. Ghenadie al Romanului.

„Anuarul Eparhiei Hușilor pe anul 1938”, p. 83.

1819 <f. l. z.>

Aicea am scris ca să se știe pe ce vreme am fost dascăl în satul Popeni când s-au dus. / Dascălu Iordachi la velet 1819 / Eu Neculai dascăl.

Pe un *Apostol*, București, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1784, ultima pagină albă; proveniența: parohia Găgești, proprietatea bisericii din Popeni; Muzeul Eparhial Huși.

1820 februarie 8

Eu preotul Istrati, sãn protopopului Necolaiu am scris aice. / 1820 fevr(ua)r(ie) 8.

Pe o *Învățătură preoților pe scurt*, Iași, Sfânta Mitropolie, 1732; proveniența: parohia Costești I (sau Coșești); Muzeul Eparhial Huși.

1820 mai 1

Această *Sfântă Leturghie* s-au cumpărat de dum(nealui) jupânul Gheorghe Petrovici abăgeriu Tetevoniți și l-au dăruit la hram(ul) Sfântului Gheorghe marelui m(ucenic) spre pomenire(a) părinților lui, cât și spre a lui fi(i)¹, să fii în veci de veci ca sfânt lăcașul acesta nestrămutat, și s-au cumpărat în zilili lu(i) Mihai G(rigo)²riu Suțu voevod la velet 1822³, prin greș(e)ală, 1820 mai 1⁴. Am scris eu Demitri Stan, dascăl al Sfânt(ului) Gheorghe.

Slujitor fiind eu preot Teodosii cari m-am iscălit sãn(...)⁵ (p. 136).

Să să știi de cându me-u murit tovarășii la anul 1820 fevr(uarie) (p. 137).

Au murit părintele Tudoranu la anul 1820 marti(e) 20 (...) ⁶ am scris spre pomenire (p. 138).

Să să știi di cându m-am făcut preot eu Ghiorghe la anul 1850 iuni(e) 2 (p. 153).

Pe *Dumnezeștele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1818, până l p. 2; proveniența: necunoscută; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „Preot Gh. Ciorescu”(p.9 și altele, grafie latină)

^{1,2}Tăiat la legatul cărții.

³ Corectat 1820.

⁴Tăiată la legat cifra unităților.

⁵Un rând tăiat la legatul cărții.

⁶Tăiat la legatul cărții.

1820 mai 2

Acest *Minei* s-au cumpărat de robul lui D(u)mnezău Grigorie erei Brăileanul.

Pe *Antologhion*, București, Sfânta Mitropolie, 1766, după pagina de gardă; proveniența: biserica din Leoști, parohia Crăsnășeni; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „Artăni, Bălțatul, Aftine, Artine Bulț.”(p. 86, litere chirilice).

1820 iunie 12

Întrebă ucenicul pre dascăl zicând: dascăle ce voi face eu ca să pociu trăi în lume; Dascălul zisă: fiule sapă rădăcina înțelepciunii și o pune în oala răbdării și o acopere cu talgerul tăcerii și așa vei fi de norod fericit și de D(u)mnezeu blagoslovit. / 1820 iunie 12 / <ss> Gheorghe Codreanu.

Pe *Antologhion*, Iași, 1755; proveniența: parohia Viișoara, ultima pagină albă; Muzeul Eparhial Huși; Altă însemnare: „Pre D(umne)zău al vede nu este cu puțință oamenilor spre carele nu cutează a căuta”(prima pagină albă, litere chirilice).

1820 noiembrie 11

Să fii știut de când s-au ligat carte(a) aceasta de noi aceștii trecuți / 1820 no(oie)m(brie) 11. / Erei Vasili / Erei Gavril / Das(călul) Neculai Popov.

Pe un *Apostol*, 1743, ultima pagină albă; proveniența: parohia Duda (a aparținut bisericii din Novaci); Muzeul Eparhial Huși.

<1820>

Să face știut prin această carte a domnii mele ci să dă cătră slujbașii aceștia, anume Trandafir. / <ss> Gheorghe Codreanu / anul 1820¹.

Această carte ce să numește *Minei*.

Smerenie și laudă aducim.

Milostiv să fie atunci mie mult păcătosului.

Supus va fi tot pământul când va veni Domnul ca să să judece pre ea.

Am scris să să dii a Sfintii bisărici din <ss> Gheorghe Codreanu.

Pe *Antologhion*, Iași, 1755; proveniența: parohia Viișoara, coperta 2; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Scris de altă mână cu grafie latină.

1820 <f. l. z.>

Această *Sfântă Liturghii* iaste a no(a)stră a preutesii Catrinii ot Leoști și să dă la sfânta be(se)rică în satul Stuhulețul ci să prăznuește hramul Sfântului Gheorghe și Sfântului Dimitri(e), de sufletul răposatului erei Gheorghe, erei Ioan și a tot ne(a)mului lor ca să fii în veci nestrămu(ta)tă și tâmplându-să să si înstreineză di cineva (să fii afurisit și blestemat)¹ di cele trei suti și optsprezăce sfinți părinți. / 1820.

Și pentru sufle(tele) no(a)stri presvitena Catrina / Vasile / Ianachi / Caleța și tot ne(a)mul lor” (p. 46-47).

Această *Sfântă Liturghi(e)* să dă de mine preuteasa Catrina și de fii Vasile, Ianachi, Caleța și tot ne(a)mu(l) lor la sfânta besărică din Stuhuleț, ce să prăznuește hramul Sfântului Mucenic Gheorghe și a Sfântului Mucenic Dimitr(i)e, pentru sufletele noastre se fie în veci (...) ² (p. 96).

Să să știi de când m-au fost făcut prot / Erei Costantin Purice (p. 110).

Pe o *Liturghie*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1794, p. 30-46; proveniența: parohia Rânceni, biserica filială Stuhuleț; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Tăiat și șters.

² Altă mână, modificat.

<1821-1826>

Ieromonah Sofronie Miclescul †.

Pe o *Sfântă și Dumnezeiască Evanghelie*, 1821, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, p. 1; proveniența: parohia Hocieni; Muzeul Eparhial Huși.

1823 februarie 10

Această sfântă carte / Mie mi-e de dar / Celui ce mi-au dat-o / Îi cunosc mult haru / Veniamin Costachi / Alesul păstor / Mitropolitul Țării / Mult îndurător / El mi-a dăruit-o / Vrând a revărsa / Aci către mine / Bunătatea Sa / O cetitor sfinte, / Nici cum nu uita / Dintru datorie / A te strămuta. / Cetind pomenește / Pe bunul păstor. / Fii după cum sunt și eu / Foarte simțitor / Pentru că se cade / Un așa bărbat / În veci ca să fie / Binecuvântat. / 1823 Fevruarie 10 / <ss> Ioan Greceanu vel vornic¹.

Pe o *Evanghelie*; proveniența: biserica din Simila.

EDIȚII: „Anuarul Eparhiei Hușilor pe anul 1938”, Huși, Tipografia și librăria George Cercez, p. 151.

¹ Ctitor.

1823 mai 6

Într-această Duminică a mironisișilor s-au îngropat Dănăilă¹ la maiu 6, leat 1823, și anu(l) trecut au murit copil(ul) meu Gheorghii la let 1823 april(ie) 25.

Pe un *Apostol*, Iași, 1756; proveniența; parohia necunoscută (probabil biserica din Fântânele), p. 117-139; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Familie de preoți din satul Horga.

1823 decembrie 26

Arghire Cuza, marele postelnic cu soția mea Elinca, fecior vornicului Lupu Costache, fecior spătarului Ioan Cuza, răposatului nepot, fecior lui Miron Cuza, logofăt și a soției sale Elinca, fiica lui Ioan Costin hatman, fecior lui Miron (Costin) logofăt. Am afierosit acest Sf. Trioderiu la sf. biserică ce am zidit din nou din piatră în 1792. Deci cine se va ispiti a o înstrăina sau a o mistui de la sf. biserică, să fie răspunzător înaintea strașnicului județ și păcatul lui să fie cu a Iudei vânzătorul. Dar aceste mici cărți le-am afierosit la biserica de la satul Răduști ce am zidit-o din nou, am zidit-o la 1817 cu hramul Sf. Gheorghe, Purtătorul de biruință. 1823, Decemvrie 26.

Pe un *Triod*, 1825; proveniența: parohia Tatomirești.

EDIȚII: „Anuarul Eparhiei Hușilor pe anul 1938”, Huși, Tipografia și librăria George Cercez, p. 199.

1823 decembrie <f. z.>

Să se știi când au murit Dănăilă, ficior Moțatii Toderașco, sat Aselștii, au murit într-această sâmbătă și s-au îngropatu Duminică la anu(l) 1823, d(ecembrie)¹.

Pe un *Apostol*, Iași, 1756; proveniența; parohia necunoscută (probabil biserica din Fântânele), p. 117-139; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Rupt.

1824 mai 2

Arghire Cuza marele postelnic cu soția mea Elinca ... spătar Ioan Cuza, nepot de fecior lui Miron Cuza logofăt și a soției lui Elinca, fiica lui Ioan Costin hatman, fecior lui Miron Costin Logofăt. Făptuind împreună cu celelalte unsprezece neamuri cărți pe fieștecarele lună ce am afierosit. Afierosit-am și această sf. carte întru pomenirea mea – 11 *Minee* sfinte. Calinic ieromonah cei împreună ale sale neamuri Costache Cuza, care cuprinde întrusine viețile sfinților din luna lui Septemvrie, la biserica din satul meu Tatomireștii, pe care cu ale mele ruble și cheltuială am zidit-o din nou din piatră și se prăznuește Nașterea și Adormirea Maicii Domnului, ce este zidită la anul 1792. Deci, care întru sine va cugeta, a o înstrăina sau a o mistui, să fie putrezător niciodată înaintea strașnicului județ și partea lui să fie ca a Iudei vânzătorul,

nefiind iertat și de mine robul lui Dumnezeu păcătosul Nicanor. / Anul 1824, Mai 2. / Scris de mine Veniamin ieromonah.

Pe un *Minei*, luna septembrie; proveniența: parohia Tatomirești.

EDIȚII: „Anuarul Eparhiei Hușilor pe anul 1938”, Huși, Tipografia și librăria George Cerchez, p. 199.

1824 august 2

Știut să fii că în anul 1824 la avgust 8 au trecut lăcustele pe Crasna în jos și în sus și au (...) iar stricăciune n-au făcut pe locul nostru ce cu voia lui D(u)mnezeu s-au dus pe alte locuri, dar multu fără samă au fost lăcustă. / Ioan Macsimovici învățător ot (...) / (1)824 avgust 29.

Pe *Antologhion*, Iași, 1755, penultima pagină albă; proveniența: parohia Stănilești; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Rupt.

1826 decembrie 15

Știut să fii că această *Sfântă Liturghii* esti a me de la hirotonii. / Preot Nicolai / Dată din sfânta episcopii / Episcop Sofronii.

Să știi / Această *Liturghii* esti a mea data de sfânta episcopii când m-am săvârșit preot. / 1826 decemv(rie) 15 / preot N(i)c(o)l(ai) / sat Hocenii.

Pe *Dumnezeestele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1818, fără început; proveniența: parohia Hocenii, primele pagini; Muzeul Eparhial Huși.

1826 decembrie 25

Subt această piatră odihnește robul lui Dumnezeu biv vel postelnicul Arghirie Cuza, săvârșindu-s-a din viață în anul 1826, Decembrie 25. Mă rog cinstiților ctitori să fiți iertători în veci. Amin. Îmi este a mea îngropare, însuși în a mea biserică ce am zidit-o în satul meu Tatomirești, unde se prăznuește hramul Adormirea Maicii Domnului. Tot sub această piatră odihnește roaba lui Dumnezeu Elinca soția lui Arghire Cuza la 1827 Octomvrie 1.

EDIȚII: „Anuarul Eparhiei Hușilor pe anul 1938”, Huși, Tipografia și librăria George Cerchez, p. 200.

1827 ianuarie 14

(...)¹ *Liturghii* s-au cumpărat di mi(ni)² săditoriul de păcati robu(l) lui D(u)mnezeu preut Manolachi și am dat 22 lei, din sfânta ipiscopii Hușului când m-am preoțit și am scris ca să-s știi că esti curată a mi(a), pri carii cii ci vor sluji cu curată inimă și bună credință în sfântul oltari, să-i învrednicească D(u)mnezău bunătăți(i) lui celei veșnici în raiu, cari sânt cititi di D(u)mnezău celor ci sântem di dânsul în veci să-s disfătează, și am scris să-s știi. / 1827 / Vă rog iubiților frați să aveți a ceri (i)ertari păcatelor meli di la D(o)mnul că zăo și no(a)pti cugetând di mântu(i)ri, am scris să vă

aduciți aminte de frăția no(a)stră și să faceți rugăciune neîncetat către D(o)mn(ul)³ pentru mine păcătosul. / Ierei Manolachi Marin.

Să-s știi di când m-am preotât eu în luna ghenari 14, pi cari zi am a o cinsti cu postul și cu rugă. / Manolachi Preot / 1827.

Pe *Dumnezeștele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1818, până la p. 16; proveniența: parohia Bârlălești; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Lipsă primele pagini.

² Rupt.

³ Ilizibil.

1827 aprilie 23

Această sfântă carte ce să numești *Dumnezăiasca Liturghie* este cumpărată de mine Antonie preot, sãn lui Dimitrii Le(a)hul ot Buda la anii de la HS 1827 april(i)e 23.

Pe *Liturghiile a Sfinților Ierarhi Ioan Hrisostomul, Vasilie cel Mare și Grigorie Dialog*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1818, p. 81-92; proveniența: parohia Alexandru Vlahuță; Muzeul Eparhial Huși.

1827 august <f. z.>

Această sfântă și d(u)mnezăiască carti ci să numești *Cazanii* a Sfântului mucenic, marilui mucenic Gheorghei (...) ¹ și să fii anaftalisit de D(u)mnezeu și blăstămat și di sfântul Gheorghei. / 1827 avgust.

Pe *Cazanii*, Râmnic, 1792, p. 1-4; proveniența: parohia Sfântul Gheorghe Huși; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „Vasili Idricean / Vasile Idricean”, Pagina de gardă, grafie chirilică.

¹ Rupt.

1827 octombrie <f. z.>

Acest *Ceaslov* iaste a schitului Orgoeștii Noi, (dat de) răposatul shimonah Climent. / (1)827 oct(omvrie)

Pe un *Ceaslov*, Kiev, Lavra Pecerska, 1794, fără început, p. 1-7; proveniența: parohia Lipovăț; Muzeul Eparhial Huși.

1827 <f. l. z.>

Ioan Ierodiacon, cel ce am scris cartea ace(a)sta cât au fost arsă. / 1827.

Pe un *Octoih*, 1777, fără pagina de gardă, deteriorat, p. 374; proveniența: parohia Protopopești; Muzeul Eparhial Huși.

1828 martie 14

De când am intrat în slujba nacealniciei schitului Urgueștii Noi, însemnaree a venitului. 1828 mart(ie) 14.

Lei	Păr(ale)	
29	18	Pe 2 mascuri.
31	18	Am primit de la crâșma din Albiia prin d(u)hovnicul Ieremia.
		<i>Aprilie</i>
165	24	Pe 48 miei.
14	-	De la crâșma din Albiia.
		<i>Mai</i>
20	-	De la crâșma din Albiia.
40	-	De la crâșma din Vlădești.
		<i>Iunie – Nimic.</i>
		<i>Iulie-Nimic.</i>
		<i>August</i>
273	-	Pe 42 bărbăcuți.
100	-	Suhatul.
		<i>Septembrie</i>
34	-	De la crâșma din Albiia.
		<i>Octomvrie</i>
27	-	Pe 3 godaci, și o măscuți(ă).
		<i>Noemvrie</i>
115	-	S-au vândut 2 boi.
43	-	De la crâșma din Albiia.
		<i>Decemvrie</i>
50	-	De la crâșma din Vlădești.
942	20	Peste tot.
		21 lei, am mai priimit de la Vlădești.
		Ian(arie) 1, 1829. Aceștea nu sânt notați.
2310	2	Soma peste tot a cheltuialii.
1864	4	Soma venitului și a milosteniei.
474 ¹	30	Aceștea s-au cheltuit mai mult.
453	15	Dintru ale méle părale. / <ss> Gherontie ieromonah.
942	20	Venitul.
921	36	Milosteniia.
1864	16	Suma ² .

4	-	(...).
2	-	P(e) (...)³.
12	-	Pe 4 roate la căruță.
12	-	Păr(intelui) Vichentie pentru dulamă.
85	-	Pe 250 ocă pește.
30	24	Pe 22 ocă și o litră fier.
4	12	Pe 52 strachini.
1	4	Pe un răvaș la isprăv(nicie).
31	20	La rotarii carii au făcut 30 de roate.
8	28	Pe 6 ocă fier.
1	10	Pe spoit o căldare.
4	14	La mazilii ce-i am supra(...).
15	-	Pe 25 coți de pânză.
4	20	Pe 3 ibrice cu lighénele.
2	-	Pe 2 testéle aice.
4	20	Pe ață la ciobotărie.
-	16	Pe păcură.
8	20	Pe dohot.
12	20	Cheltuiala la adusul drani(ței).
<i>Octomvrie</i>		
10	-	Lui Ioan Rusul ce-au sl(u)j(it) 3 luni.
8	-	Viiariului Toader.
78	10	Pe 1496 ocă sare.
15	30	Chiria pentru 700 ocă sare.
16	-	Pe fasole.
20	-	Pe cercuit poloboacele de vin și de curechiu și căzile.
<i>Noemvrie</i>		
42	20	Pe 3 piei pentru încălțări.
3	30	Pe potcovitul a 3 cai dinainte.
3	30	Pe fier.
31	20	Pe un ceasornic la clisiarh.
5	20	Cheltuiala când am fost în Bârla(d).
8	-	Păr(intelui) Ilarion ieromonah să-ș (...)⁴ ciobote.
(...)⁵	(...)⁶	(...)⁷ păr(intelui) Vichentie.
(...)⁸	(...)⁹	(...)¹⁰ Ierod(iacon) Dor(ftei) (...)¹¹.
(...)¹²	(...)¹³	(...)¹⁴
23	6	Hambariul, afară de fier de cu(i)e și de draniță.
(...)	20	Pe o lăcată la hambar.
(...)	-	Pe 2 căciule la argați.
(...)	-	Pe cusut 2 cojoace și de dubit câteva piei.
<i>Decemvrie</i>		

5	-	La fierariul din Suceveni.
4	-	Un ceaun pentru mămăligă.
4	20	Pentru Sângiaf Ibrîșin la mantiia de obște.
3	10	Pe 500 dinte de bociasnăi.
-	20	Calacan.
5	-	Pe un sfințit antimis.
1	15	Pe niște pielteni pentru cap.
8	10	O ocă zahăr pentru Mitrop(olie).
7	20	Un car de fân.
1	8	Pentru lucru la un fierariu.
1	-	La curărariu.
67	3	Suma și sfârșitul lui decemvrie ¹⁵ .

Lei	Păr(ale)	
2	20	Pe cârpi și spoit o căldare.
2	20	Pe 35 dram(uri) scorțișoară.
-	35	Pe 25 dram(uri) cuișoare.
1	35	O litră tămâie.
7	4	O ocă zahar.
11	-	Pe 20 colți pânză.
8	-	Pe 2 găști.
1	26	Pe o leică, ștr(...).
22	-	Am plătit păr(intelui) Climent din anul trecut pentru zăci
-	-	părechi (...) și 150 ocă făină.
40	-	Păr(intelui) Antonie i(e)rod(iacon) banii ci au împrumutat la
-	-	moartea păr(intelui) Luca.
35	-	Păr(intelui) Ghenadie ierod(iacon) asemenea.
15	-	Mâ(...) la păr(intele) ce au lucrat (...).
24	-	Pentru un pogon lui Samson Negru.
16	-	Lui Toader Pascal, tij.
12	8	Pentru știubée de stupi.
1	14	Pentru întorsul vițelilor.
-	20	Monahului Daniil.
157	22	Pe 260 coți pânză.
4	30	Pe o mie ținte de (...).
13	-	Pe o broască la ușă.
6	-	Pentru 2 pluguri.
		<i>Mai</i>

16	10	Lui Toader viariulu.
12	-	Fierariului D. pentru multe.
71	20	Banii poștilor și a cutei pentru hrisovoliți.
1	-	Un biciu.
2	26	Pe o copie de proscomidie.
-	35	Ibricéle de tinichea la (...).
-	20	Sticlute la altariu.
15	23	Péște la Pogor(ârea) S(fântului) D(u)h.
114	15	Pe 26 mii de cu(i)e de dran.
6	6	Pe fier.
16	12	Văpséle pentru crucule bisăricii.
3	-	Pe păcură.
5	-	Pentru dubitul a două piei.
<i>Iunie</i>		
8	-	Țiganului Palladie pentru cămăși, izmene și pălărie.
5	-	Jumătate ocă tămâie.
Osăbit izvod de cheltuială a monahului Nichitei de la mart(ie) 16 până la(...).		
662	-	Suma pe fața aciasta.

Lei	Păr(ale)	
300	-	Pentru (...) (bi)sericii.
12	-	Un sărindar.
<i>Aprilie</i>		
18	-	Un sărindariu și jumătate.
180	-	În 18 ruble moscălăști ce au rămas de la răposatul Moisi
-	-	ieroshimonahul.
155	-	În 5 olandezi, tij de la răposatul Moisi.
<i>Mai</i>		
12	36	Un sărindariu.
18	-	Un sărind(ar) pol.
100	-	Ajutoriu la acoperământul bisericii.
<i>Iunie</i>		
50	-	De la 2 ipochimene.
<i>Iulie</i>		
10	10	Un sărind(ar).
<i>August</i>		
33	-	De la niște ipochimene.
6	20	Pol sărind(ar).
<i>Sept(embrie) – Nimic.</i>		
<i>Octomvrie</i>		
18	-	Un sărin(ar) și pol.
<i>No(i)emvrie</i>		
50	-	De la Anica Buhiuș.
20	-	De la Costache Lambrin(o).

Decembrie		
38	-	De la Nicu (...) ¹⁶ .

¹ Tăiat.

² Tăiate sumele de la venit, milostenie.

³ Lipită altă hârtie peste însemnare.

^{4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14} . Rupt.

¹⁵ Urmează totalurile pe fiecare „față”, rupt pe margine.

¹⁶ Rupt.

De pe *Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie*, Mănăstirea Neamț, 1821, copertele 2 și 3; proveniența: mănăstirea „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”, Huși; Muzeul Eparhial Huși.

1829 februarie 16

În știință să fii celor ce vor ceti aice întru aceste slovi de cându au răposat preut(ul) Arsăni din sat Vătcăni la anii 1829 fevr(u)arii 16 zili. / Și pentru ca să fii știut am iscălit aice eu cel mai jos iscălit cu mâna me. / Dascalul Dumitrachi.

Pe o *Liturghie*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1794, coperta 3; proveniența: parohia Vutcani I; Muzeul Eparhial Huși.

1829 iulie 20

Această *Sfântă Liturghie* s-au cumpărat de mine din târgul Eșii cu douăzeci lei bani, ci au ajutat și alți creștini spre pomenire, ca să fii aici de slujiri la biserica preutului Artenii din sat(ul) Armășăni, nistrămutată de nimeni în veci. / 1829 iuli(e) 20 / Vasili Zugrav.

Pe *Liturghiile a Sfinților Ierarhi Ioan Hrisostomul, Vasilie cel Mare și Grigorie Dialog*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1818, p. 10; proveniența: parohia Averești; Muzeul Eparhial Huși.

1829 noiembrie 13

Să să știi de când s-au cutremurat pământul la anul 1829, no(i)e(m)vri(e) 13, la miezul nopții.

Pe un *Molitfelnic*, f.a., p. 48-58; proveniența: parohia Dumești; Muzeul Eparhial Huși.

<1830 ianuarie 11>

Pentru cum să nimerești zi întâi să faci No. lunii ci cauți și cu No. mâ(...) anului ce urmează, un număr, și să începi a număra de duminică, și în ce zi să sfârșăște No., aceea este zi întâi.
No. Lunile

5 mart(ie) / 1 april / 3 mai / 6 iunie / 1 iulie / 4 avgust / 7 septemvrie / 2 octomvrii / 5 no(i)emvrii / 7 decemvrii / 3 ghenarii / 6 februar.

Pe *Antologhion*, Iași, 1755; proveniența: parohia Viișoara, penultima pagină albă; Muzeul Eparhial Huși.

1830 martie 28

Această *Sfântă Evanghelie* și eu spre pomenirea mea și a tot neamului meu, am afierosit-o la Sf. Biserică a iubitului nostru fiu Neculai Greceanu biv vel agă, de la moșia sa la Gura Similii, unde se cinstesc praznicile Sf. Marelui Ierarh Nicolai și a Sfinților Împărați întocmai cu apostolii Constantin și Ileana. / Rog pe toți cititorii cuvioși preoți să mă pomenească și să se roage pentru iertarea și mântuirea sufletelor noastre. / 1830 Martie 28 / <ss> Ioan Greceanu vel vornic.

Pe o *Evanghelie*; proveniența: biserica din Simila.

EDIȚII: „Anuarul Eparhiei Hușilor pe anul 1938”, Huși, Tipografia și librăria George Cerchez, p. 151-152.

1830 aprilie 4

Această *Sfântă Liturghie* din împreună cu cinci cărți ci să numesc *Apostol*, *Pinticostariu*, *Molitfenic* și una *Psaltire* și un *Ceaslov* și sânt plătite de mine la legătorulu drept prețul ci m-am putut împăca, spre a me și a soțului meu și a tot neamulu (...) ¹ul vecinica pomenire, afierosindu-ne Sfântu(lui) Gheorghii.

1830 ap(rilie) 4

Vii

Vasăli, Safta și tot neamul.

Morții

(...) ², Măria și tot neamul lor.

¹Șters.

²Ilizibil.

Pe o *Liturghie*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1794, deteriorat, ultima pagină albă; proveniența: parohia Sfântul Gheorghe Huși; Muzeul Eparhial Huși.

1830 octombrie 14

Știut să fii di când am luat eu cel mai jos iscălit adev(...) ¹. / 1830 octomvrie 14 / <ss> Costachi spătar ².

Pe un *Antologhion*, Tipografia Râmnicului, 1745, pagina de gardă; proveniența: parohia Bogești; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Ilizibil, din cauza aplicării ștampilei parohiei Bogești.

² Transcriere incertă a semnăturii.

1831 iunie 23

Această *Sfântă Ivangelii* este a me(a), iscălitu(lui). / 1831 iunie 23 / Preot Costandin sâchelar.

Pe o *Evanghelie*, București, 1742, a doua pagină albă; proveniența: parohia Ibănești; Muzeul Eparhial Huși.

1832 martie 17

După ce cu mila lui D(u)mn(e)zău la anul 1832, ghenari 14, m-am herotonesit preot la biserica din satul Dumești, am venit la poporul meu în acest sat, unde chemați fiind să facim Sfântul Maslu la oricari inorieș, eu jos iscălitul nu ave(a)m *Molitvenic*. Așadar blagoslovitul fratele în HS și adivăratul preot Moisi din Găureni mi-au și dăruit acest *Molitvenic* supt aceasta ca pi viața me să am al pomeni la sf(ântul) jărtvelnicu și la alte sfinte rugăciuni. Drept aceasta am înșămnat aice ca și oricare va ceti vaa ști aceasta. Preot Vasăli Vămanu / 1832 mart(ie) 17.

Pe un *Molitfelnic*, f.a., p. 11; proveniența: parohia Dumești; Muzeul Eparhial Huși; Altă însemnare: „Vii / Ghiorghii, Ancuța, Mariia, Vasăli, Nea(...), Rucsanda, † Gheorghii, Tudura”(p. 285, grafie chirilică).

1833 <f. l. z.>

Să fii știut de cându am făcut casa în Rășăști la anu(l) o mii 824, în luna lui mai 12, și am trăit într-însa până la anu(l) o mii 83 cu soțul meu și apoi m-au disprățit Dumnezău și am mai trăit până o mii 833 și apoi a fostu sosit tălharu vătav și au începutu a înpreștea oameni și m-am rădicat și eu irodiaconu Vasili.

S-au scris ast(...) ca să să ție minte di când au fostu acel numit tălhari ci au trecut di la ostrovul Chișineului și au fostu ve(s)tit și aci, că multe tălării au făcut și aici în pământul Moldovei până și în temnița au șăzut un an di zili și l-au scos satul de acolo și el pentru ce faciri di bini i-au răsprătit și el că i-au înprăștiat în to(a)ti părțili.

Pe *Liturghiile a Sfinților Ierarhi Ioan Hrisostomul, Vasilie cel Mare și Gligorie Dialog*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1818, ultima pagină albă și coperta 3; proveniența: parohia Sfântul Gheorghe Huși; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Conform textului.

² răsplătit.

1833 ianuarie 14

Această carte este a mea cumpărată di la dascălul (...) cu preț paisprezeci lei și este dere(a)ptă a me(a) a preotu(lui) Neculai Popa de la biserica Născătoare(i) de Dumnezeu și puru(rea), cea cu hramul Adorm(irea) pre(...) și am iscălit Neculai preutul. / Ghenar 14 / 1833

Pe o *Cazanie*, București, 1742; proveniența: parohia Sfântul Gheorghe, Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

1834 mai 1¹

S-a sfințit acest sfânt lăcaș cu blagoslovenia Kiru Veniamin Mitropolit, prin osteneala și osârdia sfinției sale Iorest Ieroshimonah Hatalnic² și cu ajutorul altor patrioți, la leat 1834 Maiu 1.

„Anuarul Eparhiei Hușilor pe anul 1938”, p. 47.

¹ Pisania bisericii cu hramul „Nașterea Maicii Domnului”, mănăstirea Rafaila, județul Vaslui.

² Nacealnic.

1834 noiembrie 16

Aceste cărți s-au legatu di dascălu Flore, legătoriu de cărți, și di frati său Costachi Popovici, și s-au legatu la anul 1834, noi(emvrie) 16 zile.

Și i s-au legatu la Toder Miron în caasă purtându-ne toată cheltue(a)la pentru mâncare și alte ci ne-(a)u trebuitu plătindu și (...) o carte di legatu.

Și s-au legatu (...) și *Mineiu* și *Molitvelnicu* și un *Pi(n)ticostariu* și o *Leturghie* și un *Ceaslovu*.

Pe un *Antologhion*, București, 1777, coperta 2; proveniența: parohia Pungești; Muzeul Eparhial Huși.

1834 <f .l. z.>

Sama lui Dumitru Ciobanu pi anul acista 1834

50: oi negri mari.

50: oi albi mari.

11 cărlani albi.

9: cărlani negri.

Cari fac o sută doozăci pisti tot.

19 meluță negri.

17 meluță albi.

12 meluță albi, di să mulgi.

12 meluță negri, di să mulgi.

Rămasă di la vânzare(a) meilor.

Pe un *Antologhion*, Sfânta Mitropolie Iași, 1726, prima pagină albă înainte de pagina de gardă; proveniența; parohia Tăbălăești; Muzeul Eparhial Huși.

<1834>

Dumitru ciobanu(l) meu ari triizăci și unu di lei la Misăste.

Pe un *Octoihos adecă Osmoglasnic*, Sfânta Mitropolie Iași, 1726 (legat cu *Antologhion*, Iași, 1726), penultima pagină albă; proveniența: parohia Tăbălăești; Muzeul Eparhial Huși.

1836 februarie 14

Aice am însămnat să știe de când s-au născut fiul nostru la 14 februarie 1836.

Pe o *Cazanie*, București, 1742; proveniența: parohia Sfântul Gheorghe, Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

1836 mai 23

Această *Liturghii* este acelui jos iscălit și cine s-a fura-o să fii supt blestemul celor șapte săboară. / 1836 mai 23.

Pe *Dumnezeștile Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1834, coperta 2; proveniența: parohia Deleni de Sus II, Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

1836 mai

Den sănetul ce am la Costantin Cozma au primit Ghiorghe Miihalci și (...) doo(...) păr. / 1836 mai.

Eu Gheorghe Mihalci.

Eu am scris cu zisa numiților de sus și am și iscălit <ss> Ion Mihai.

Pe o *Cazanie*, București, 1742, coperta 2; proveniența: parohia Sfântul Gheorghe, Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

1836 august 3

Spre a pominire viilor și morților. / 1836 avgust 2 / <ss> Enachi Andriuță.

Pe un *Ceaslov*, Mănăstirea Neamț, 1835, p. 1-2; proveniența: parohia Stăniilești; Muzeul Eparhial Huși.

1836 septembrie

Această sfântă carte *Apostul* esti legată de Ion Petcu la velet 1836 septemvri(e).

Cinstit și al meu frati mă rog dumitali (...) ¹.

Pe un *Apostol*, 1743, p. 42; proveniența: parohia Duda; Muzeul Eparhial Huși; Altă însemnare: „Dumitru Mazilu / 1952” (p. 106).

¹ Tăiat la legat.

1836 <f.l.z.>

Sama lui Vasăli pi anu(l) acista 1836.
Cinzăci oi albi mari.

Cinzăci și trei oi negri mari.
 Zăci cărlani albi.
 Șăpti cărlani negri.
 Cari fac o sută doozăci pisti tot cu mari cu mică.

Pe un *Octoihos adecă Osmoglasnic*, Sfânta Mitropolie Iași, 1726 (legat cu *Antologhion*, Iași, 1726), penultima pagină albă; proveniența; parohia Tăbălăești; Muzeul Eparhial Huși.

<după 1836>

Sama lui Vasăli pi anul acista.
 O sută șeizăci și doo oi mari băgati în stână.
 Patru zăci și patru m(i)eluță di sămânță, însă doozăci și trei negri și doozăci și una albi și tot di sămânță trei albi și dou negri, cari fac patruzăci și noo pisti tot.
 Și doozăci și cinci di tăet.

Pe un *Octoihos adecă Osmoglasnic*, Sfânta Mitropolie Iași, 1726 (legat cu *Antologhion*, Iași, 1726), ultima pagină albă; proveniența; parohia Tăbălăești; Muzeul Eparhial Huși.

<1837-1838>

Să să că acestu *Apostol* este cumpărat de moșu popa Stanciul pi cumu au scrisu cu mâna lui, pi care scriso(a)re au stricat-o un dușmanu la 1837 după ci au intrat preoți și dascălul dintr-altă siminții di oameni. Panaite, sãn popi Crăstii. Popa Crăsti au fostu ficior popii Stanciului, iar cii ci au stricat scriso(a)re moșului meu să rămăi ca un rușinat, că n-are nimene tre(a)bă cu acestu *Apostolu* și cu *Octoicul* cel mare precum într-însul arătat.

Pe un *Apostol*, Iași, 1756, p. 43-55; proveniența: necunoscută (probabil biserica din Fântânele); Muzeul Eparhial Huși.

<1837-1850>

Iaste a s(fântului) schit Orgoeștii Noi și pentru credința am iscălit / <ss> Teodor egumen.

Pe *Didahii*, Iași, 1837, fără pagină de gardă, p. 3-5; proveniența: parohia Lipovăț; Muzeul Eparhial Huși.

1838 <f. l. z.>

Teodosie începătorul vieți(i) de opștie la anul 1838 au răposat, fiul lui Nicolae Leagăn¹, dintâiu sara pe la mâncare după ce l-am scăldat.

Pe un *Liturghier*, Chișinău, 1815, p. 132; proveniența: parohia Rafaila; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Transcriere incertă.

1838 aprilie 28

Această sfântă carte ce să numește *Liturghie*, s-au meremetisit de mine nevrednicul și mai mult decât toți păcătos robul lui D(u)mnezeu diacon Costandin din târgul Fălciu la let 1838 april(ie) 28.

Vii

Ierodiacon Costandin
Ioan, Dimitrie și

Morți

Ierei Costandin, Zoița și
Ierei Andreiu, Ioana și
Năstasă, Teodosăe, Ioan și
Marie, Anastasă, Ioan, Ioana, și

Cinstite părinte cel ce vei avea dragoste fiind în slujire rog bunătate a nu trece cu vedere(a) acesti nume de sus scrise că vei avea plată de la cel pre înalt f(...) Sf. / Eu smeritul diacon Costandin plecat.

Pe *Liturghii*, 1794, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, prima pagină albă; proveniența: parohia Schineni; Muzeul Eparhial Huși.

1838 mai 2

... nostru Dumitrachi, velet 1838 mai 2.

Pe o *Cazanie*, București, 1742; proveniența: parohia Sfântul Gheorghe, Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

1838 iunie 4

Ion vătav¹ / Blăstamat este și de toț(i) și va fi până în sfârșit că văzându-o la acila aducându-l mărturisăsc înaintea tutorilor de bis(erică). 1838 iunii 4 / Ioan psalt.

Pe un *Antologhion*, București, 1777, p. 441v-442; proveniența: parohia Telejna; Muzeul Eparhial Huși; Altă însemnare: „Legatul acestei cărți s-a făcut cu cheltuiala D-lui Neculai și Catinca Holban din satul Butucăria”.

¹ Transcriere incertă.

1841 septembrie 23

Să-s știi di cându s-au savărșăt d(umnealui) c(u)c(conul) Ion Bildiman la let 1841 săptemvri(e) 23 marți la (a)pus(ul) so(a)rilui în zălile binicridinciosului domnu Mihail Grigoriu Sturza v(oie)v(o)d și(i) a prav arhirii Viniamin mitropolit, Meleti ipiscop Romanului, Sofronii ipiscop Hușului, la îngropari au fostu sănătă la 27 a aceștii luni cu pre frumo(a)să paradă di norodu și preoți 28 și 2 diiaconi, începându-să

și la sfânt(a) bis(erică) slujba di o(...) 40 zăle la bis(ERICA) undi să află d(umnealui) îngroat ce să prăznuești hram(ul) Sf(ă)n(tului) Nicolaiu la Viforăni. / <ss> Costandin Bontăș preot.

Să să știi di când s-au săvârșit so(a)cra no(a)stră Safta, sora pomenitului mai sus, la let 1846 mart(ie), marți spre miercuri, iar îngropare(a) au fostu sămbătă la 17, îngropată la bisărică aice la Viforăni, cu hram Sfântului Neculai./ <ss> Toderiți Vasăliu.

Să să știi când s-au săvârșit din viață tatăl nostru Teodor Vasiliu la anul 1889, luna martie în 7(șapte) zile marți, ora 8 și 3 sferturi antemeridiane, și a fost îngropat la 9 martie, joi cu pompă, fiind timp frumos, dar noroios, căci se topea zăpada. / <ss> Locotenent Vasiliu / 1890 dec(embrie) 26.

Pe o *Biblie*, Blaj, 1795, coperta 2; proveniența; parohia Sfântul Gheorghe, Huși; Muzeul Eparhial Huși.

1841 decembrie 12

În știință să fii de când au murit socrul părintelui Gheorghe Găjă, săchelar, la anii de la Hristos 1841 dec(e)mv(rie).

Pe un *Antologhion*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1806, p. 298; proveniența: parohia Puiești Târg; Muzeul Eparhial Huși; Altă însemnare: „Cel al 3-lea preot care s-a servit cu această carte a fost părintele Vrabie, fost protoiereu de Tutova, pe urmă Gh. Gâfu de „1846 până la 1860”(p. 1).

1843 februarie 7

Această *Evangh(el)ie* iaste dreaptă a nostru preotul Ghiorghii Ilén(u)l Partenii irodiacon. / 1843 fev(ruarie) 7 zil(e).

Pe o *Sfântă și Dumnezăiască Evanghelie*, Buzău, Tipografia Sfintei Episcopii, 1837, p. 78; proveniența: parohia Sfântul Nicolae, Huși, p. 1-2; Muzeul Eparhial Huși.

1844 februarie 1

Această carte ce să numește *Apostol* să dă la bis(ERICA) din sat(ul) Bunești, cu hram(ul) Sfinții Voi(e)vozi spre vécinica pomenire a părintelui Ioan la anul 1844, fevruari(e) 1.

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, p.49-59; proveniența: parohia Bunești; Muzeul Eparhial Huși.

1844 martie

Acest *Acatistieriu* s-au dat să fie în bes(ERICA) Sfinților Apostoli Petru și Pavel din Episcopii Hușii. / 1844 mart(ie) / <ss> Sofronie, Episcop Hușului.

Pe un *Acatistul Sfinților Apostoli*, Tipografia Mănăstirii Neamțul, 1815; proveniența: biserica catedrală Sfinții Apostoli Petru și Pavel, Huși, p. 1-2; Muzeul

Eparhial Huși; Pe prima pagină albă însemnarea tăiată (anulată): „Acest Acatistieriu s-au hărăzit prea sfinției sale părintelui Meletie Stavropoleos, spre semn de dragoste duhovnicească de smeritul / <ss> Sofronie, Episcop Hușului”.

1844 aprilie 20

Această sfântă carte este a bisăricie Sfinților mai marilor Vo(i)evozi din târgu(l) Huși, cumpărată cu drepti banii bisăricii. Spre a fi știut am scris. / 1844 april(ie) 20 / <ss>.

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, p. 1-9; proveniența: parohia Valea Grecului; Muzeul Eparhial Huși.

după 1844 iulie 10

La anul 1844 s-au săvârșit din viață, iulie în 10, d(umnealui) boiariul aga Scarlat Donici, proprietariul moșii Fereștii, și s-au îngropat în bisărica Fereștil(o)r hram(ul) Sf(ânt)a Adormiri.

La anul 1842, av(gus)t 16, s-au săvârșit din viață d(umneaei) Smaranda Donici, născută Rosăt, și s-au îngropat tot în această bisărică cu hram(ul) Sfin(tei) Adormiri.

Vârsta domilorsale boiaril(o)r, dumnialui de 45 ani, și dumne(a)ei de 36 ani, moarte(a) li s-au întâmplat la locuri străine, însă morți fiind aduși aice la Ferești și îngropați alături(a). Moarte(a) li s-au tãmplat cu vărsare de sânge la amândoi.

Pe o *Sfântă și Dumnezeiască Evanghelie*, București, Sfânta Mitropolie, 1750, prima pagină albă; proveniența: parohia Ferești; Muzeul Eparhial Huși.

1844 august 15

ANTIMIS / Adecă Sfințita Masă spre aducerea jertfii ceii fără de sânge la Sfânta și D(u)mnezeiasca Liturghie, s-au sfințit cu darul și puterea prea Sfințitului D(u)h, de Préosfinția Sa Chirio Chir VENIAMIN Roset, Episcop Romanului, pentru aceia s-au dat voe și putere a să săvârși cele Sfinte pe dânsa în biserica cu hramul Sfinților Mari Voievozi din sat Rădénii. / 1844 avgust 15.

Pe *Sfântul Antimis*; Muzeul Eparhial Huși.

1844 noiembrie 12 / 13

Să să știi de când au p(i)erit lumina lunii la anul 1844, no(i)em(vrie) 12 spre 13 zăli / Necolai iconom.

Pe *Dumnezeestele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1818, fără început; proveniența: parohia Hoceni, coperta 3; Muzeul Eparhial Huși.

1845 decembrie 30

Să să știi de când s-au născut fiul nostru Vasălică în zilele preluminatului domnu Mihail Sturza voievod la velet 1845 decemv(rie) și întru mulți ani înainte, duminică la patru ceasuri și giumătati din zi. / <ss> Toderiți Lungul.

Să să știi di când s-au născut fiul nostru Nică în zilili pre luminatului domnu Mihail Sturza voevod la veliat 1847fevr(uarie) 18. Și întru mulți ani înainte, marți la șasă ciasuri din zi. / <ss> Toderiți Lungul (p. 461).

Să să știi di când s-au născut fiica no(a)stră Profira în zilili pre luminatului domn Grigori Alicsandru Ghica voievod la velet 1849 noemv(rie) 12 zili la două ciasuri din no(a)pti și întru mulți ani înainte. / <ss> Toderiți Vasăliu (p. 463-464).

Să să știi de când s-au născut fiul nostru Dimitrii în zilili pre luminatului domn Grigori Alixandru vo(ie)vod la veliat 1852 genar în 30 zili la 10 ciasuri din no(a)pte și întru mulți ani înainte. / <ss> Teodor Vasăliu (p. 465-466).

Să să știi di când s-a născut fiul nostru Alecu la velet 1855 mart(ie) 20, sâmbătă și întru mulți ani. / <ss> Teodor Vasăliu (p. 468)

Tribunalul Județului Neamț / Conform jurnalului acestui Tribunal N. 6459 din 30 august 1912 se notează ca să (fie) eliberat Dlui Al. T. Vasiliu o copie legalizată de pe mențiunea cu litere cirilice făcută de D(omnul) Teodor Vasiliu în anul 1855, scrisă aci mai jos. / Semnături / N. 32212 / 1912 septembrie 11 zile (p. 468).

Să să știi când s-au născut fiul nostru Costachi la velet 1857 apr(ilie) 26, vineri și întru mulți ani. / <ss> T. Vasliu (p. 469).

Să să știi de când s-au născut fiica no(a)stră Aglăița la velet 1859 iuni(e) 27, sâmbătă sara și la mulți ani (p. 470).

Să să știi de când s-au născut fiul nostrum Ștefan, 1862 maiu 14 (p.471).

Să să știi de când s-au născut fiica no(a)stră Adela la veliat 1864 apr(ilie) 6 (p. 472).

Să să știi când s-au născut fratele nostru Neculai la anul 1867 mart(ie) 8, ora 4 p. m. / <ss> Lt. Vasiliu (p. 473).

Pe o *Biblie*, Blaj, 1795, p. 460-461; proveniența; parohia Sfântul Gheorghe, Huși; Muzeul Eparhial Huși.

1846 aprilie 6

Pintru ca să-s știi di cându am vinit aicea la schit(ul) Crângul di Sus di la sfânta monastire Răchitoasă la anul 1846 apriil(ie) 6 zile. / Teofil iirmonah.

Pe *Dumnezeștele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1834, p. 15; proveniența: parohia Bogești; Muzeul Eparhial Huși.

1846 aprilie 20

Să fii știut di când s-au schimbat posăsiriu satului nostru Novacii la anul 1846 ap(rilie) 20 și s-au alcătuit altul. / Das(căl) Neculai Popov.

Pe un *Apostol*, 1743, ultima pagină albă; proveniența: parohia Duda; Muzeul Eparhial Huși.

1847 <f. l. z.>

Să să știi di cându m-am făcut eu preot Costandin, sin preot Costandin Botez la Sfinții Înpărați Costandin și (E)lena la anul 1847. / <ss> Preot Costandin, sin preot Botez.

Pe o *Evanghelie*, București, 1760, fără început, coperta 2 (grafie chirilică); proveniența: parohia Ivești; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „V. Botezu”, „Nepot lui și mă subscriu R(...) Botez”; „Ion V. Popovici”; „Spre aducere aminte m-am scris și eu pe această Sf(ân)tă Evanghelie. / 1891 / G. Vasiliu Preot”(toate în grafie latină); „G. Vasiliu Preot / 1891 aprilie 5”(p. 27).

1847 ianuarie 26

La anul 1847 ghenar în 26 în Duminica lăsatului de sacu s-au slujit întâi sfânta liturghie pe această *Sfântă și D(u)mnezeiască Liturghie* și am scris ca si să știi. / Alexandru preot ot Rășcani.
Alexandru preot ot Rășcani / 1847 februar(ie) (...)¹.

Pe *Dumnezeștele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1845, p. 1-5 ;proveniența: parohia Unțești; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Ilizibil.

1847 iulie 15

Să să știi de când au vinit lăcustili, la an 1847 iuli(e) 15, marți sara și au mâncat a doua zi m(i)ercuri la șaisprăzăci, puțan pi uni locuri. / <ss> Toderiți Beldiman.

Pe o *Biblie*, Blaj, 1795; proveniența: parohia Sfântul Gheorghe, Huși; Muzeul Eparhial Huși; Altă însemnare: „Novac M. C-tin, născut în anul 1913, citită de mine cu evlavie și respect”(p. 19).

1848 august 28

Acestu *Minii* isti a lui poroșnicului Curăciun Popa, că eu am scris aici la anul 1848 avgust 28.

Pe un *Antologhion*, Sfânta Mitropolie Iași, 1726, p. 356; proveniența: parohia Tăbălăești; Muzeul Eparhial Huși.

1848 noiembrie 12

Această sfântă dumnezeiască *Evanghelie* cumpărată de general inspectorul miliției Moldovei, Domnul marele logofăt și cavaler, prințul Dimitrie Sturza, s-au hărăzit de luminarea sa companiei de grenadierii a miliției pentru îndeletnicirea ramurilor omenești cu cetirea ei, ceasurile ce sânt slobozi de la slujbă spre a lor moralicesc folos. / Orașul Iași, 1848, Noemvrie, Colonel Stamatini.

Pe o *Evanghelie*; Proveniența: parohia Tatomirești.

EDIȚII: „Anuarul Eparhiei Hușilor pe anul 1938”, Huși, Tipografia și librăria George Cercez, p. 200.

1849 sept(emvrie)

Acest *Sf(ă)nt Apostol* l-am cumpărat cu preț de 47 lei, 20 par(ale), pe cari l-am afierosăt bisericii din satul meu Sărbii, undi să prăznuești hramul Nașterii Pre(a) Curatii Fecioarii, ce din nou o am zădit, spre pomenire me și a soției mele și (i)ertare(a) păcatilor. Și cine ar îndrăzni să-l dosască, driapta judecată a lui D(u)mnezău să-l ajungă. Anul 1849 săpt(emvrie) / A. Râșcanu pah(a)r(ni)c.

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1835, p. 1-8 v; proveniența: parohia Buhăești; Muzeul Eparhial Huși; A se vedea și însemnarea din februarie 1870.

<ante 1850 martie 22>

Acest *Mineiu* s-au cumpărat de cei ce să arată aici anumi cini câte cât au dat să să știe: 30 par(ale) Vasăle Buța; 30 par(ale) Glig(o)raș Dandiș; 20 par(ale) Gligoraș Onos; 20 par(ale) Gav(r)i(l) Strățulat; 10 par(ale) Mihaiu Andoni; 10 par(ale) Diaconu Ștefan; 10 par(ale) căl(u)g(ă)riul Samson; 15 par(ale) Toderașco Butucu; 20 par(ale) Sandul Buța; 10 par(ale) Ștefan But; 5 par(ale) Ostah Ghini; 20 par(ale) Sandu Goci(u); 20 par(ale) Ștefan Carpu; 20 par(ale) Savinu Carpu; 20 par(ale) Necolaiu Carpu; 10 par(ale) Sămion Popa; 10 par(ale) erei monah Sărafim; 10 par(ale) Ștefan Buța; 10 par(ale) Gavril Buța; 10 par(ale) Vasăli Doroboț; 20 par(ale) Stahi Vălcu;

Pe un *Antologhion*, București, 1796, p. 143-185; proveniența: necunoscută (a aparținut bisericii din satul Blăgești); Muzeul Eparhial Huși.

1850 martie 22

Lei, păr(ale), cini ci au dat la legatul aceștii cărți bisăricești, anumi să-s știi cine cât au dat. / 1850 mart(ie) 22.

Un leu preot Costantin Dandiș.

Un leu preot Gheorghii Stratica.

Un leu și 10 păr(ale) dascălu(l) Gheorghii Ciobanu.

Un leu căpit. Iordache Trenche.

Un leu Sandu, sãn Tănasăi Carpu.

Un leu căp(i)t. Vasăli Floresc(u).

Un leu Gheorghii Mălai Rău.

Un leu Vasăle Ianu.

25 păr(ale) Dumitru Doni.

30- Ion Luchița.

Un leu Sămion Hărțăgan.

Un leu polcovnic Grigorii Chirila.

Un leu Ion Buța sãn Todosăi.

32- Grigoraș Buța.

30- Toader Cioclu.

30-Gheorghe Strătuț.
 Un leu căp(i)t. Mateiu.
 Un leu Ioan Buța sãn Dumitru.
 16- Gheorghe Trenche.
 5: ginere al Floare Cărpoiu.
 Cinci lei sulgeriu Ioan Licu.
 15 p(a)r. Costantin Buța.
 15 p(a)r. Toadir Carpu.
 20 p(a)r Gheorghe Bălan.
 10 p(ar). Ioan, sãn Nicolai Buța.
 15 p(a)r. Pavăl Buța.
 10 p(a)r. Constantin Samson.
 20 p(a)r. Ilii Țoc(u).
 10 p(a)r. Vasăle Darabeț.

Pe un *Antologhion*, București, 1796, p. 3-35; proveniența: necunoscută (a aparținut bisericii din satul Blăgești); Muzeul Eparhial Huși.

1850 mai 6

Această carte ce să numește *Liturghie* este cumpărată și dăruită de jos iscălitul Bisericii Sf(ântul) Ierarhu Nicolae Tuchilă, spre pomenirea me și a răposat(ului) meu părinte Gheorghe Praja și a tot neamului, și pentru ca să fie știut am însemnat la velet 1850 mai 6. / Vasile Praja.

Pe *Dumnezeștele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1834, p. 82 v; proveniența: parohia Sfântul Nicolaie și Teodor Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

<ante 29 mai 1850>

Acest *Molitvelnic* l-am dăruit părintelui Samoil¹ după petrecere mea din viață.

Pe un *Evhologhion*, București, Sfânta Mitropolie, 1729, p. 137; proveniența: schitul Mălinești; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Atestat ca nacealnic al schitului Mălinești la 1847, decedat la 4 octombrie 1856; Vezi Costin Clit, *Schiturile Porcăreț și Mălinești*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, XXXI, 2010.

1850 mai 29

Această sfântă și dumnezeiască (carte)¹ (...) ² popii lui Simion am dat-o părintelui Misail pentru un serindar și un cal iar această *Molităvnic*, iară s-ar ispiti al lua fără voe părintelui Misail să fie afurisit și de Domnul Dumnăzău.

Și l-am dat eu ermon(a)h Misail schitului pentru sufletul meu.

Acest *Moliftelnic* al meu Samoil eroshimonah. / 1850 maiu 29.

Îl dau bisericii aicea Sfinților Voivozilor, iar cini m-a pomini la sfintili rugăciuni și iartă D(u)mnezeu toate păca(te)le.

Pe un *Evhologhion*, București, Sfânta Mitropolie, 1729, p. 1-2; proveniența: schitul Mălinești, p. 13-44; Muzeul Eparhial Huși.

^{1,2} Rupt.

1850 decembrie 14

Pomelnic / Vii / Ierodiaconul Diomid, Monahia Xen(a), Monahia Matdolina, Ioana, Erei Ioan, Presvitera Ilinca, Monahia Davehta, cu tot neamul lor. / (1)850 decemv(rie) 14.

Teona, Safta, Ioan, Zoița, Anisiia, Vasilca, Teodosia, Chiriac, Teodor, Grigorie.

Pe un *Chiriadromion*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1840, tomul I, ultima pagină albă; proveniența: parohia Sfântul Sfântul Ioan, Vaslui; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „Monahii Sarafia, Viniamina monahia, Xenia monahii”(litere chirilice, ultima pagină albă).

1851 <f. z.>

Să să știi di cându s-au botezat turcul Mustafa. / 1851.

Pe *Dumnezeștele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1834, coperta 2; proveniența: parohia Bogești; Muzeul Eparhial Huși.

1851 ianuarie <f. z.>

Aice am însemnat se se știi di când s-au măritat fiica noastră Smăranda, anume se știi la let 1851 genar. / <ss> Preot Neculai Popa.

Pe o *Cazanie*, București, 1742, p. 255; proveniența: parohia Sfântul Gheorghe, Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

1851 aprilie 17

La 17 apr(ilie) 1851 s-au arsu târgu(l) Bârladului și spre știință s-a însemnat di cătră iscălitul. / C. Ionom.

Pe *Dumnezeștele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1834, coperta 3; proveniența: parohia Sfinții Trei Ierarhi Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

1851 august 15

Acest *Apostol* să hărăzăște de cătră sfinția sa Ghervasăe din Sf(â)nta monastirea Neamțului, născut în satul Grumăzoe, ținutul Fălciului, la bisărica Sfinților mai marilor Voevozi, Mihail și Gavril, fiind răzeș, iară cine va îndrăzni să-l strămute de la locul lui să fie supt neiertat canon până îl va întoarce iarăș la locul său, anul 1851 aug(u)s(t) 15.

Pe un *Apostol*, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, 1851, p. 2-8; proveniența: parohia Grumezoaia; Muzeul Eparhial Huși.

1852 octombrie 20

Să să știi di când au vinit dascal Gheorghie, sãn preut Grigori Cireș și cu Țabu Ciofu la 1852, oc(tom)vri 20 di zili, la noi în satul nostru Grumăzoaia di Jos la sfinții mai marilor Voi(e)vozi. / Dascăl Gheorghii, sãn preut Grigori Cireș și cu Ț. Ciofu.

Pe un *Apostol*, București, 1820, coperta 2; proveniența: parohia Mărășeni; Muzeul Eparhial Huși.

1852 octombrie 26

Acistu *Apostol* s-au cumpăratu di mini jos iscălitu cu prețu 26 lei, și l-am dănuitu bisăricii undi să cinstește și să prăznuește hram(ul) Sf. Marelui M(ucenic) Dimitrie din satul Bărlălești la let 1852 oct(ombrie) 26.

(...) / Stoianovici

Mutați / Maria, Catirina, Dimitr(i)e și to(a)tă priimire ei sus iscălitu.

Stoianu / Nina / Ștefan / și tot.

Am scris eu cu bu(...)i. / Ne. Dimitriu das(căl).

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1835, p. 280; proveniența: parohia Bărlălești; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „Popoviciu N. Vasile / 1897 iulie 20”, prima pagină albă; „I. Mihăilescu / 1940 IV 16”(p. 47); „Gr. Rusu cântăreț / 1950 / D. Mare”(p. 47).

1852 decembrie 30

Dat-am adevăratu și pre bine încredințat zapisul meu la mâna dumitali giupâne dascăli To(a)diri, te rogu și te poftescu ca să-mi arăți *Apostolu* cari să țină Duminica și sărbătorile. / 1852 de(cembrie) 30.

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1756, coperta 3; proveniența: parohia Boțești; Muzeul Eparhial Huși.

1853 ianuarie 26

Acest *Ohtoih* este drept al meu și i l-am vândut lui băetul Toader, sãn Felcoschi, cu bună voia me cu preț hotărât. Anul 1853, Ghenar 26. / Și am și iscălit. / <ss> Gheorghie, irodiac.

Act de mână găsit în *Paraclitichi*, 1790 (în limba greacă); proveniența: parohia Ibănești; Muzeul Eparhial Huși.

1853 iunie 12

1853 Iunie 12¹

„Anuarul Eparhiei Hușilor pe anul 1938”, p. 69.

¹ Inscriptia bisericii cu hramul „Sfântul Neculai” din satul Bohotin, județul Iași.

1853 <decembrie 6>

Să să știe că la anu(l) 1853 m-am căsătorit eu și am luat pe soțul meu Căsandra în luna lui săpte(m)vr(i)e, m-am și hirotonisât preut la Sfântul Neculai. / Preutul Gavril Hariton.

Pe *Dumnezeștele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1845, p. 105; Muzeul Eparhial Huși.

1854 aprilie 20

Acest *Apostol* este a schitului Orgoești unde să prăznuește hramul Sfântului Nicolai, iară cine va îndrăzni al înstreina să fie niertat de Maica Domnului și de Sfântul Necolai până îl va întoarci iarăși înapoi. / 1854 aprilie 20 / <ss> Ianachi.

Pe un *Apostol*, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, 1851, după pagina de gardă, p. 6; proveniența; parohia Lipovăț; Muzeul Eparhial Huși.

1854 noiembrie 10

Acest *Apostol* rămas di la moșii și părinții mii și l-am dăruit la bisărica cu hramu(l) din sat(ul) Tămășănii și l-am dăruit pentru (i)ertare(a) păcatilor celor adormiți și sănătate(a) noastră. / 1854 no(i)e(m)vr(ie) 19 / <ss> Ioan Bădros căp(i)t(an).

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1756, prima pagină albă; proveniența; parohia Rădăuști; Muzeul Eparhial Huși.

1854 <f. l. z.>

Aice am însămnat să se știi di cându s-au născut fiica nostru Ghiorghița la lăsatul secului di postul mare. / let 1854 / <ss> Preot Neculai Popa.

Pe o *Cazanie*, București, 1742, p. 68 v; proveniența: parohia Sfântul Gheorghe, Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

1855 ianuarie 12

Ace(a)stă *Sfântă Leturghii* a Sfinților V(oie)v(oz) din Huș(i) s-au legat cu cheltuiala robului lui Dumnezeu Ion la 1855 genar 12 / <ss> iconom Vasile Hagiu.

Pe *Dumnezeștele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1845, p. 29 v-30; proveniența: parohia Sfinții Voievozi Huși; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „1867 mai 16 / Vasile Hagiu Iconom”(p. 40); „Vasile Loghin, econom”(p. 40).

<1855 ianuarie 12>

Această *Sfântă Liturghie* a Sfinților V(oie)v(ozi) den Huș(i) s-au legat cu cheltuiala robului lui Dumnezeu Ion.

Pe alte *Dumnezeieștele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1845, 29 v-30; proveniența: parohia Sfinții Voievozi Huși; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „Ion Harnagea Econ(om)” (p. 2); „1867 iunie 14 / Iocnom Vasile Hagi, sărvitoru la biserica cu hramul Sf(inții) Vo(i)evozi din Huși” (p. 4); Dumitra, Smăranda, Sultana (p. 97 v, grafie chirilică).

1856 iulie 2

Să se știi că la anul 1856 iunie de la 26 zile au început a plo(u)a și au plo(u)at până la 2 iulie, care au ținut șasă sau șapte zile și s-au rădicat poho(a)ile cât gardurile și au rămas multă popușoi neprășiți din pricina ploilor și mulți o(a)meni și cărauși (...) pe drum n-au putut mergi și s-au întors mulți înapoi din pricina ploilor.

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1845, prima pagină albă; proveniența: parohia Dumești; Muzeul Eparhial Huși.

1857 mai 30

Această *Liturghie* am cumpărat-o pentru biserica satului Avereștii, ținutu(l) Fălciu, pentru pomenire(a) numelui bătrânului Ioan Bosie, al meu bun și iubitor părinti, săvârșit din viață la 856, decemv(rie) 20. / 1857 maiu 30 / <ss> N. Bosie.

Pe *Sfintele și dumnzeeștile Liturghii*, București, Tipografia L. Penescu, pagina de gardă; proveniența: parohia Averești; Muzeul Eparhial Huși.

1857 decembrie 5

Această sfântă carte ce este pentru săvârșire(a) *Sfintelor și Dumnezeieștilor Liturghii* și a altor rândueli precum s-au însămnat la scara din urmă, s-au cumpărat de cătră robu(l) lui D(u)mnezeu Apostu Grumeza și soțaea sa Sămina cu fiu(l) lor Alecsandru, spre slujba *D(u)mnezeieștilor Liturghii* la sfântul lăcas cu hram(ul) Sfântului (i)erarh Neculai, în sat(ul) Cozmești spre vecinică pomenire a lor din ve(a)c și a me(a) în ve(a)c. Amin. S-au cumpărat din capitalie Eșii cu preț patruzeciși doi lei. / 1857 decemvr(i)e 5.

Pe *Sfintele și dumnzeeștile Liturghii*, București, Tipografia L. Penescu, prima pagină albă; proveniența: parohia Cozmești-Vaslui; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „Spre eterna memorie / Paroh Pr. P. Luca” (grafie latină).

1858 ianuarie 19

Să să știi di când s-au mutat din viață soțul meu Eanacachi la anul 1858, genarii 19 zili, și am scris spre vecinica lui pomenire eu Necolai Popovici la velet.

Pe un *Evhologhion adecă Molitvenic*, Iași, Mitropolia Veche, 1749, coperta 3; proveniența: biserica Sfântul Dumitru Huși; Muzeul Eparhial Huși.

1858 iunie 12

Aceste doaă *Panahizi* s-au datu Sf. Ipiscopie la beserica cu hramul Sf(inții) Apostoli Petru și Pavel. Anul 1858 iunie 12.

Pe un *Panahidă împreună și Litia mică*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1844; proveniența: biserica catedrală Sfinții Apostoli Petru și Pavel, Huși, p. 9-11; Muzeul Eparhial Huși; Pe ultima pagină albă însemnarea cu litere latine, probabil de la sfârșitul secolului al XIX-lea: „Aceasta se cântă în loc de: Am văzut lumina cea adevărată. / Pomenește-ne pre noi Hs. Mântuitoru(l) lumii, pre cum ai pomenit pre tâlharul pre lemn și mai pomenenisă de când voi veni întru împărăția ta”.

1858 noiembrie 7

Această *Grămatică* este dre(a)ptă a me, eu Mihălachi Bărcean, ci esti cumpărată din târgul Hușii, cu prețul hotărât 12 lei, și cini să va ispiti a o fura să fii blăstămat de toți sfinții. / <ss> Mihălachi Bărce(a)n / 1858 no(i)emvri 7.

Pe *Teoreticon sau Privire cuprinzătoare a meșteșugului musichiei bisericești după așăzământul Sistimii cei nouă*, Buzău, Tipografia Sfintei Episcopii, 1856, prima pagină albă; proveniența: parohia Bogdănești; Muzeul Eparhial Huși, pecetea bisericii Înălțarea din Huși.

1859 <f. l. z.>

Știință di când s-au unit Prințipatele Moldova și Valahie la veletul 1859.

Pe un *Apostol*, București, 1743; proveniența: parohia Averești; Muzeul Eparhial Huși.

1859 august 10

Aceasta fiind din cărțile bisericii Sf(inți)lor Mina și Haralambie adeverim. / <ss> I. Ghinea, iconom. / 1859 av(gu)st 10.

Pe *Prohodul Domnului Dumnezeu și Mântuitoriului nostru Iisus Hristos*, tipărită cu blagoslovenia mitropolitului Meletie Lefter, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1847, pagina a doua albă; proveniența: biserica catedrală Sfinții Apostoli Petru și Pavel, Huși; Muzeul Eparhial Huși.

1859 octombrie 8

Gramatica română esti a învăța o limbă fără de greș(e)ală și a scrii. / 1859 octomvrii în 8 / <ss> Gheorghi Praja s(...).

Pe *Dumnezeștele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1834, prima pagină albă; proveniența: parohia Sfântul Nicolaie și Teodor Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

1860 ianuarie 3

S-au însemnat de mine Ioan Pallade. / 1860 ian(uarie) 3.

Pe *Dumnezeștile și sfintele Liturghii*, Tipărite de Duca Sotiriovici tipograful de la Tasos, Iași, 7256, p. 3-6; proveniența: parohia Băcani; Muzeul Eparhial Huși.

1861 <f. l. z.>

Și Gheorghi s-au născut în sâmbăta Paștelui. / Iet 1861.

Pe o *Cazanie*, București, 1742, p. 68 v; proveniența: parohia Sfântul Gheorghe, Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

1860 ianuarie <f. z.>

Pentru slujba Bisăricei din satul Susăanii, districtul Tutovei, cu hramul Adormirea Maicei Domnului. S-au însemnat de mine robul lui D(umne)zeu Ioan Pallade la anul 1860 ianuarie.

Pe o *Liturghie*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1794, la *Rânduiala Vecerniei cei mici*; proveniența: parohia Băcani; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „Această Leturghii am cumpărat-o eu preutul Vasile, când m-am făcut preut” (coperta 3, grafie chirilică).

1861 iunie 20

Hărăzită bisericei mele din satul Râpile. / <ss> M. Kogălniceanu / 20 iuni(e) 1861.

Pe *Dumnezeștile Liturghii*, Tipografia Sf. Monastiri Atotțiitoriul (Neamțul), 1860, prima pagină albă; proveniența: parohia Arsura; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „Preot Popescu / 1878 martie 12 zile”; „Proprietate a Sf(intei) Bis(erici) din Râpi. / 1878 mart(ie) 12 / Preot Poescu” (p. 8 v)

1861 noiembrie 20

Această *Liturghii* s-au dăruit bisericii din Solești cu hramul Adormirii de suptu iscălită Catinca Roseti, născută Sturza, la 1861 no(i)emv(rie).

Pe *Dumnezeștele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, 1860, pagina de gardă; proveniența: parohia Solești; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „1951 april(ie) 15 / D. Mititelu”(p. 139).

1861 decembrie 22

Această *Sf(ântă) Evanghelie* este hărăzită bisericii Sf(ântului) Erarhu Nicolae din satul Ibăneștii, ținutul Tutovei, ocolul Similiei, de către sf(in)ția sa pă(r)intele Teodoritu, ierodiacon și camaraș în Sf(ânta) Episcopie de Roman. / Anul 1861 decemvr(ie) 22 / <ss> D. (...).

Pe o *Evanghelie*, București, 1742, a doua pagină albă; proveniența: parohia Ibănești; Muzeul Eparhial Huși.

1862 ianuarie 6

La let 1862 di când s-au cutremurat pământ(t)ul. / 1862 ginari 6 / Ion Cariman (...).

Pe un *Antologhion*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1806, a doua pagină albă; proveniența: parohia Lupești, Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

1862 iunie 13

Această carte este a sfinții sale pă(r)intelui Anania ierodiaconul. / 1862 iunie 13.

Pe un *Chiriadromion*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1840, tomul I, ultima pagină albă; proveniența: parohia Sfântul Sfântul Ioan, Vaslui; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „Anania ierodiacon”; „Această carte esti a diaconului Ananiaa sa proprie . Anania ierodiacon”(litere chirilice).

1862 noiembrie 28

Să să știi di când au răposat tatăl meu preutul Alecsandru Rășcan la anul 1862 no(i)emvri(e) 28, și am scris ca să fii știut. 1862 no(i)emvri(e) 28. / Vasile Rășcan.

Pe *Antologhion*, Iași, 1755; proveniența: parohia Țifu, p. 386; Muzeul Eparhial Huși.

1863 septembrie 14

Această *D(u)m(ne)zăiască Liturghie* s-au dăruit de mine dascălul Neculai din Moșna bisăricii din Petrișu cu hramul Adormirea pentru (i)ertarea păcatelor preotului Toader ci-i adormit, părintele meu. / 1863 săptemvr(ie) 14.

Pe *Dumnezezeștele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1818, a treia pagină albă; proveniența: Sfinții Voievozi Huși (a aparținutu bisericii din Pietriș, astăzi în județul Iași); Muzeul Eparhial Huși.

1863 octombrie 5

Catinca Roset, născută Sturza, le-am hărăzitu bisericii din Solești la 1863, oct(om)v(rie) 5.

Pe *Dumnezeștile Liturghii*, Tipografia Sfintei Monastiri Atotțiutoriul (Neamț), 1860. pagina de gardă; proveniența: parohia Solești; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „Preotul Petru Sârbu din Huși, preot în Solești de la 1894-1919” (p. 36 v).

1864 februarie 2

Acest *Apostol* s-au dat de mine Ieromonah Nicanor din M(ă)n(ăști)r(ea) Ne(a)mțului la biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului din satu(l) Todereștii, ca să fie pentru trebuința bisericii și nestrămutate de nime din numita biserică spre vecinica me pomenire! / 1864 februarie 2.

Pe un *Apostol*, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, 1851; proveniența: parohia Drăgești, p. 1-8; Muzeul Eparhial Huși.

1864 martie 7

Scriso(a)ri(a) di mai sus este făcută de părintele meu dascalu Gheorghe Codreanu care au răposat la anulu 1862, martu 23, și amu însemnat spre știință la anulu 1864, martu 7. / <ss> I. Codreanu.

Pe *Antologhion*, Iași, 1755; proveniența: parohia Viișoara, coperta 3; Muzeul Eparhial Huși.

1864 septembrie <f. z.>

Acestu *Pomelnicu*, adică *Molitevinic* este dăruit de răposatu iconomul Ioan Ven(e)dect la biserica cu hram Sfânt(ul) Ioan Botezătorul spre pomenire și neuitare în veciu la sfântul jărtfelnic la sfintele slujbe. / 1864 septemv(rie). / <ss>

Pe un *Evhologhion* adecă *Molitvenic*, Iași, Sfânta Mitropolie, 1764, p. 33-45; proveniența: parohia Sfinții Voievozi, Huși; Muzeul Eparhial Huși.

1864 <f. l. z.>

Această *Sf. Evanghelie* s-a donat de mine, bisericei mele din satul Râpile, în vremea puterei mele, când am făcut legea rurală din 1864. M. Kogălniceanu.

Pe o *Evanghelie*; proveniența: biserica din satul Râpi.

EDIȚII: „Anuarul Eparhiei Hușilor pe anul 1938”, Huși, Tipografia și librăria George Cerchez, p. 68.

1865 mai 5

Această *Sfântă Liturghie* este a bisericii cu hramul Sf(inții) Vo(i)evozi din politia Huși, și spre știință am scris. / 1865 mai 5 / Iconom Vasile Hagiu.

Pe *Dumnezeștele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1845, ultima pagină albă; proveniența: parohia Sfinții Voievozi Huși; Muzeul Eparhial Huși.

1865 iunie 28

Să să știe de cându au fostu o ploae mare la anii 1864 iunie 29 și au răpitu număr de casă ca 200 la număr și spre știință am scris. / 1865 iunie 28 / Iconom Vasile Hagiu.

Pe *Dumnezeștele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1845, ultima pagină albă; proveniența: parohia Sfinții Voievozi Huși; Muzeul Eparhial Huși.

1865 iunie 29

1865 iunie 29 / În ziua de Sfinții Apostoli Petru și Pavel la 29 iunie 1862 în timpul Sfintei Liturghii pe la 7 ore și 15 minute, servind eu subscrisul ca Diaconu în Biserica cu Patronul Sf(in)ții Trei Ierarhi – comuna Codăești. În timpul când zice(a)mu Ictenie după Heruvicu – să pli(...) rugăciunile no(a)stre Domnului – pronunțând strofa Milă și (i)ertare de păcate la Dom(n) să cerem, din acest minunt au început a se cutremura pământul și au ținut mai până la sfârșitul icteniei când am început a zice Pre(a), pre(a) sfântă curată pre(a) bine cuvântată. De care tot poporul ce asista la Sf(ân)t(a) Liturghie li se schimbese fața și sta foarte întristați, văzindu atâta mișcare f(oarte) mare !!! / Pentru memorie am scris ace(a)sta! / Lapteș Ion Diacon.

Pe *Dumnezeștele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, 1860, ultima pagină albă; proveniența: parohia Dănești-Bereasa; Muzeul Eparhial Huși.

1866 iulie 20

Să să știe de cându au fostu holera la anul 1866, luna iulie 20, și spre știință am scris. / Iconom Vasile Hagiu.

Pe *Dumnezeștele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1845, ultima pagină albă; proveniența: parohia Sfinții Voievozi Huși; Muzeul Eparhial Huși; Altă însemnare: „C. Nestor 924 / 8 / 3”.

1866 septembrie 14

Această *Liturghie* s-au dăruitu de mine subscrisul bisericeii di(n) satul Grumăzoea cu hramul Sfântul Erarhu Necolai, ca să fii neștrămutatu și spre știință am scris ca să nu fie (i)ertatu nimănu a o înstreina de la numita beserică, neertatu și cu de Dumnezeu, de Maica Domnului și de Sfet(i) Erarhu Nicolai până o va da înapoi. Schimonahul Ghervasii. / Anu 1866 septemv(rie) 14.

Pe un *Liturghier*, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, 1860, p. 2-5; proveniența: Sfântul Neculai, Grumăzoea; Muzeul Eparhial Huși.

1866 septembrie 14

Această *Liturghie* s-au dăruitu de mine supscrisul bisericeii di(n) satul Grumăzoea cu hramul Sfinților Mari Voievoz(i), și să fie știință am scris ca să nu fie (i)ertat nimănu a o înstreina de la numita biserică, neertatu și cu de Dumnezău, de

Maica Domnului și de Sfinții Voevozi Mihail și Gavriilu până ci o va întoarce earăș(i) înapoi. / Ghervasi shimonah. / Anul 1866 septemv(rie) 14.

Pe un *Liturghier*, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, 1860, p. 1-6; proveniența: Sfinții Voievozi, Grumezoaia; Muzeul Eparhial Huși.

1867 februarie 24

Să să știi di cându am scris aicea la anul 1867, fevr(uarie) în 24 zile, cându nevasta me au fostu dusă la Vinețiști cu copilu Ioanu cu trăsura cu suru(...) vroința. Petrachi Pădu(...).

Pe un *Antologhion*, Sfânta Mitropolie Iași, 1726, f. 356; proveniența: parohia Tăbălăești; Muzeul Eparhial Huși.

1868 martie 28

Această carti s-au plătitu de robu(l) lui Dumnezău Anastasie Vede și soția sa Catinca numa(i) de legatu la anu(l) 1868 mart(i)e 28.

Această Sfântă carte prin îndemnari me s-au plătit pentru legat di cătră domnul Anastasi Vede din târgul Fălci, prețu(l) 20 lei. <ss>.

Pe un *Antologhion*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1806, coperta 2; proveniența: parohia Bozia; Muzeul Eparhial Huși.

1868 noiembrie 15

ANTIMIS / Adecă Sfințita Masă, spre aducere jărtfei cei fără sânge la Sfânta și Dumnezeeasca Liturghie, s-au sfințit cu darul și puterea Prea Sfântului Duhu de Preasfințitul Chesarie Răzmiriți, Episcopu Sinadon, Locotenent de Mitropolit Moldaviei; pentru aceea s-au dat voe și putere a să săvârși cele Sfinte pe dânsa în biserica cu hramul Buna Vestire din sat Priponeștii. / Anul 1868 no(ie)mvr(ie) 15.

Pe *Sfântul Antimis*; Muzeul Eparhial Huși.

1868 <f. l. z.>

Acest *Apostol* s-au trecut de către subscrisul proprietatea Bis(ericii) Domnească cu prețul de nouă lei noi și pentru știință a trecut aice vândut de la anul 1868 pe timp(ul) preotului Dimitrie Munteanu. Și spre știință am trecut aice. Ghe. Diaconu.

Pe un *Apostol*, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, 1851; proveniența: Biserica Domnească din Bârlad, p. 33-40; Muzeul Eparhial Huși.

1869 februarie 29

Treizăci și șapte lei am datu pi acestu *Apostol* la anul 1869, fevr(uarie) 29, sâmbătă.

Pe un *Apostol*, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, 1851; proveniența: parohia Sfântul Toma Huși; Muzeul Eparhial Huși.

1869 septembrie 20

Să să știi de cându m-am născut eu Vasili Botezu fiu(l) lui Preutul Costantin Botezu di la anul 1848, luna lui mai, în 12 zile și botezatu la 18 a lunii. / Și spre știință am iscălit V. Botezu / Anulu 1869 septembrie¹ în 20.

Pe o *Evangelie*, București, 1760, fără început, coperta 3; proveniența: parohia Ivești; Muzeul Eparhial Huși

¹Transcriere incertă.

1870 februarie <f. z.>

S-au afierosătu bisărici(i) din satul meu Buhăești de Josu cu hramul Adormirea Maici(i) Domnului. / februarie 1870 / A. Rășcanu.

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1835, p. 9-13; proveniența: parohia Buhăești; Muzeul Eparhial Huși; A se vedea și însemnarea din septembrie 1849.

1870 martie 8

Această carte numită *Apostulu* s-au hărăzit bisericei S(fân)t(u)lui Lazăr din urbia Ne(a)mțu, de cătră subsemnatul. Anul 1870 martie 8 zile. Z. Simionescu diacon.

Pe un *Apostol*, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, 1851, p. 1-4; proveniența: parohia Sfântul Toma Huși; Muzeul Eparhial Huși.

1870 iulie 20

Acestu *Mineiu* est(e) a bisericii Ule(a) și cine l-ar fura să fii (...). / 1870 iuli(e) 20.

Pe un *Antologhion*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1806, prima pagină albă, litere chirilice; proveniența: parohia Unțești; Muzeul Eparhial Huși.

1870 noiembrie

Se face aminte am cetit și credu că s-au făcut, se fac și se vor mai faci până la a doua Venire a D(omnu)l(ui) Nostru Iisus Hristos. / 1870 noiemb(rie) / <ss> S. Corciovă.

Pe un *Antologhion*, Iași, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, 1847, ultima pagină; proveniența: parohia Băcani; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „Raicu Grosu, cantor, Biserica Sf. Mina Bârlad”(ultima pagină albă).

1873 august 9

Să știi de câ(n)d au a(r)s Hușu la anul 1873, avgust 9 zile, la doo după do(uă)sprezeci.

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, p. 93; proveniența: parohia Valea Grecului; Muzeul Eparhial Huși.

1873 august 10

În anul 1873, luna augustu în 10 zile, zioa Joi, cându au arsu Targul, aprinderea au fostu din târg(ul) Făinei, înainte(a) Sf(in)t(ei) Maria cu o săptămână, ceasul aprinderii de la 1 și până la 4 cu pară.

Pe *Liturghiile a Sfinților Ierarhi Ioan Hrisostomul, Vasilie cel Mare și Gligorie Dialog*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1818, prima pagină albă; proveniența: parohia Sfântul Gheorghe Huși; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „Ghinadie iermonah”(grafie chirilică).

1875 iunie 24

Spre eterna memorie m-am subsemnatu, acestu numi și pronomi fiind Lefter Alexandru, clasa III^{ea} / 1875 iunie 24 / Cartea fiind a bisarici(i) din comuna Albești.

Pe un *Apostol*, București, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1774, prima pagină albă; proveniența: parohia Albești; Muzeul Eparhial Huși.

1876 ianuarie 24

România / Protoieria Jud(ețului) Tutova / Sach(elarului) Ioan Grăjdeanu / Măine, la 25 ale curente, să te prezinți la camera acestui oficiu unde vei da răspuns la cele ce vei fi întrebat. / Protoiereu <ss> Iorgu Chiru Iconom. / No. 107 / 1876 ianuarie 24.

Document dintr-o *Sfântă și Dumnezăiască Evanghelie*, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, 1821, pagina de gardă; proveniența: parohia Vovidenia din Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

1876 iunie 22

1876 iunie 22 / Acest *Apostol* este cumpărat din oraș Bârladul de către epitropul bisericii din comuna Albești, hramul Sfinților Voievozi și Sfânt(ul) Neculai, și în acea zi Vineri de la ortodoxul Dimitrie Moisiu au binevoit a plăti costul de treizecișicinci lei noi, în m(...) de trei galbeni, răspunși, fiind acest *Apostol* p(...) al d(omnu)lui Moisiu. Astăzi 22 iunie 1876. / Epitropi G. M(...) / G. Burghilea.

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, 1851; proveniența: parohia Albești; Muzeul Eparhial Huși

1876 august 18

Anul 1876, luna August în 18 zile. Iubite cetitoare! Ca să puteți cunoaște împrejurările care au motivat fundarea aceștei sfinte Biserici cu hramul Sânta Adormire și Sfinții Voievozi, să vă dați osteneala a ceti pâna fine această scriere cu atențiune și veți ajunge a cunoaște mai multe împrejurări, care cred că vă vor face multă mulțumire spirituală. Acest *Apostol* împreună cu o altă carte *Ilimilietu* s-au împărțit la acest județ în timpul Preo Sfințitului Mitropolit Veniamin și s-au legat de subscrisul Teodor Albu, născut în anul 1818, luna mai I^{iu}, din părinți Neculai și Elena și căsătorit în anul 1863, Ianuarie în 31, cu Anna, născută din Vasile și Ecaterina Iconom în anul 1837, luna August, în 29 zile seara pe la orele 12, din carii s-au născutla 23 Iunie 1867 o fiică ce s-a numit Agripina și la 23 August 1870 un copil numit Teodor, și carii amândoi s-au săvârșit din viață, cea întâi la 30 Noiembrie și cel al doilea la 6 Decembrie, anul 1874, de boala numită anghina și scarlatina, care au bântuit populațiunea mai mult timp fără ca arta medicală să o poată împiedica.

Acest *Apostol* împreună cu un *Iliminietu* s-au hărăzit întâi bisericii cu hramul Sf. Adormire dina ceastă comună Chilenii de Jos. *Ilimiliatu* a rămas zisei biserici, iar *Apostolul* acesta în urmă s-a hărăzit bisericii numită „Alba” cu hramul Santei Adormiri a Maicei Domnului și Sfinții Voievozi din cotuna Albeasca, comuna Chilenii, plasa Persechivu, județul Tutova, care s-a fundat tot de mine împreună cu consoarta mea numita Anna, pentru grația ce mi-a făcut mie Teodor Albu, dăruindu-mi viața în anul 1870, când la 7 mai acel an, orele 12 amiaza, pe când veneam din orașul Berlad, la locul numit Seaca dintre Ciocani și Movileni, am fost împușcat cu două detunături, una în cap și una în spate, conținând 7 gloanțe, adică unul în cap lunecat piele, 4 în spate, care s-au scos de medici, și 2 în grumaz, care neputându-se scoate stau și până acum, fără să-mi facă supărare, iar unu mare de gloanțe au trecut prin palme st(...) și alătura, împrejurare din care mi-a scăpat viața numai ca prin minune cerească, ceea ce m-a decis a pune în lucrare scopul ce aveam încă din copilărie, când eram lipsit de mijloace, de a fonda o biserică, și spre acest sfârșit în luna lui Iunie 1871, am și început facerea cărămizii și scoaterea pietrei și tot în acel an luna August în 23 zile, s-au început temelia sfințindu-se locul de părintele Gheorghe Avram, subprotoiereul urbei Bârlad, prin punerea unui ceaunașu cu una oca untdelemn în loc de candelă, pe o piatră în care s-a săpat data sfințirei și pomelnicul de vii și morți, unde s-au mai pus și o sticlă în care sunt mai multe pomelnice, astupate fiind la gură cu ceară. Iar la 28 iulie 1874 s-au pregătit biserica în totul, afară de pridvor și s-au sfințit de către Onor. Sf. sa Iconom Iorgu Chiru, Protoiereul județului, împreună cu alți preoți, anume: 1. sachelarul Ștefan Vasiliu; 2. Ion Iosip, sachelar din Chilenii; 3. Gheorghe Patrice; 4. Dimitrie Lupan din cotuna Poeana, comuna Coroiestii; 5. Ion Galan; 6. Costin Tiliciu din cotuna Chetrenii; 7. Vasile Patrice din Fătăciuni; și 8. Costache Mastacan din C(...)paoni, împreună și cu alții. Preoții, carii după insistența mea au fost îndatorați de protoiereu de au ținut slujba obștește 40 de zile, slujind fiecare câte o săptămână, când s-au pomenit și pe toți binevoitorii carii au oferit câte 10, 20, 60 bani, 1 franc și până la un galben, iar în totul 20 # gal(beni), ca ajutor la cheltuiala sfințirei biserice, după cum se cunoaște din condica de subscripții care va rămânea în biserică pentru totdeauna. După expirarea acelor 40 zile, făcând zișii preoți iarăși ceremonie cu sobor li s-au mai plătit încă câte un galben osebit de

dascăli și de mulțumirea ce li s-au făcut la sfințirea bisericeii. În anul 1876 s-au pregătit și pridorul cu propriile noastre spese.

La fundarea acestei bisericeii au mai contribuit și următorii, adică: locuitorii din Chilieni, Mireni și Fătăciuni cu cărături de lemne și nisip. Văduva Safta Popa cu cinci ducii sau 2 franci 55 % bani, Iordache Neculau (Lipica), comersant, și sublocotenentul Ion Tomescu din orașul Bârlad, două policandre; Anton Chiricuță o candelă de argint; Preutul sachelar Iamandache de la mănăstirea Crucianu o cadelniță și o candelă de argint; Vitoria, consoarta defunctului protoiereu de Focșani Mihai Ion un felon, un ipitrahir și o pereche procoveți de stofă bună precum și următoarele cărți, o *Evangelhie*, un *Moliftelnic*, un *Aghiasmatar*, două *Prohoade* a Mântuitorului, două *Filazi* cu slujba Învierii, o *Panahidă* și alte cărți de *Pisaltichie*, care spre pomenire au și dat pomelnic pentru familia sa. D. Iordache Pogonatu cu consoarta sa Profira, au oferit două *Trioade*, o *Pisaltire* și un *Catavasier*. Iar noi pe lângă acest *Apostol* am mai înzestrat acest sf. Locașu cu 12 *Minee* lunare pe întregul an, un *Penticostar* și *Octoih* de la București, și cu ajutorul lui Dumnezeu și a Maicii sale și a Sf. Mai mari Voievozi, într-a căruia prăsnuire este acest Sf. locașu, ne este scopul al mai înzestra și cu osebite fonduri, care vor rămânea în urma noastră și care le vom regula prin osebit testament, ce împreună suntem uniți la aceasta neavând alți urmași; căci la rudeniile ce avem le vom da numai mijloace cât vom fi în viață de a-și putea căpăta viitoru bun, dacă însă și ei se vor supune ostenelilor și sânguinței, precum eu Teodoru Albu rămânând orfan de părinte numai în vârstă de 3 ani, cu trei surori mai mari și una la pieptul maicei mele, care a văduvit 17 ani în sărăcie, iar eu servitor de la vrăsta de 7-10 ani, cu salariu de opt și 9 lei pe an, și până la vrăsta de 25 ani cu felurite sânguințe, când din toate ostenelile mele mă suisem la capitalul de 1000 lei vechi sau franci 330 și tot atunci am deprins puțin a scri și ceti fără să am școală, decât numai din simpla mea inițiativă.

Această scriere s-a făcut pe *Apostolu* de față, cât și în cele alte cărți cuprinse în această scriere, iar în caz din vreo împrejurare neprevăzută s-ar pierde una sau mai multe din ele, sunt rugați acei ce le-ar găsi să le aducă la acest sfânt locaș, fiind destinate numai pentru el; căci în alt fel vor da socoteală înaintea Înaltului Județ.

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1835; proveniența: parohia Mireni-Chilieni, p. 1-148; Muzeul Eparhial Huși.

1878

Acestu *Minei* este di la comuna Blăgești, având mari nevoi(e) di a sluji la Adormire(a) Maicii Domnului la schitul Delenii, plasa C(rasna)¹, ținu(t)ul Vaslu(i)ului și iarăș să-l d(ăm)²la numita comună. / 1878 (...) ³. / <ss> Va(si)li (...) Dandiș.

Pe un *Antologhion*, București, 1796, coperta 3; proveniența: necunoscută (a aparținut bisericii din satul Blăgești); Muzeul Eparhial Huși.

^{1, 2, 3} Rupt.

1881 noiembrie 5

Această sfântă cartă *Liturghie* este a bisericii din comuna Armășeni cu hramul Sfinților Voievozi, și fiind sfărâmată afară, prin îngrijirea epitropii i s-a reparat legătura din venitul bisericii, spre pomenire făcând și semnatul parte cu ostineala. / 1881 noiembrie 5 / Epitrop bisericii Zaharia Mandrea.

Pe *Dumnezeștele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1818, coperta 3; proveniența: parohia Averești; Muzeul Eparhial Huși.

1882 aprilie 7

Anul 1882 / La 7 aprilie Părintele Arhimandritu au lăsat cuvânt că are se-și mobileze salonul.

Pe un alt *Liturghier*, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, 1860, prima pagină albă; proveniența: Sfinții Voievozi, Grumezoaia; Muzeul Eparhial Huși.

1884 ianuarie 28

Acestu *Sf(î)ntu și Dumnezeiesc Apostol* este al bisericii din satul Rășăștii ce își are hramul Sfinților Împărați Costantin și Elena. / (Scri)s de mine Andrei Trifan, cântăreț. / 1884 ianuarie 28.

Pe un *Apostol*, București, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1774, coperta 3; proveniența: parohia Rășești; Muzeul Eparhial Huși; Altă însemnare: „Ca cântăreț mă supscriu mai jos, Pamfilie Vasile. / Anul 1899, ianuarie 15 zile, spre amintire”.

1885 mai 1

Preut I. Haulică. / 1885 Mai 1.

Acest *Apostol* este propriu al Bisericii, cumpărat cu preț de 24 franci de la Ieromonahul Teofan Zota. / preot Haulică. / Și cine-l va fura să fie legat de Sf(î)ntii Apostoli care au făcut această carte. / preot Haulică / Totodată se notează că aceste parale date pe el s-au strâns cu milostenie de la enoriași. / preot Haulică / din care 12 franci au dat (...) Gheorghii și 12 de la inoriaș(i) cu stăruința subsemnatului. / preot Haulică.

Pe un *Apostol*, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, 1851, p. 1-4; proveniența: biserica din Dumbrăveni, parohia Gârceni; Muzeul Eparhial Huși.

1886 februarie 11

Acest este dăruit de mine *Apostolu* bisericii cu hram(ul) Sfântului Neculai Tuchilă din orașul Bârlad / 1886 februarie 11 / Patrache Petrie Dobrogean.

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1835, penultima filă albă; proveniența: parohia Ciortolom; Muzeul Eparhial Huși.

1886 iunie <f. z.>

Am legat-o din nou în anul 1886, iunie, spre pomenirea mea. / <ss> N. Bossie Răzeșul.

Pe *Sfintele și dumnzeeștile Liturghii*, București, Tipografia L. Penescu, 1860, pagina de gardă verso; proveniența: parohia Averești; Muzeul Eparhial Huși.

1888 aprilie 8

Presenta *Liturghie* este legată prin osirdia no(a)stră ce funcționez ca preot bisericeii cu Patronul Sântilor Voievozi din comuna Gugeștii, Plasa Crasna, județul Fălciu, proprietatea d-lui Pericli Arghiropol; fiind în o stare cu totul degradată, în al optsprezecelea an al preoției no(a)stre. / 1888 april(ie) 8 / Preotul C. Popescu.

Pe *Dumnezeștile Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1818, coperta 3; proveniența: parohia Gugești; Muzeul Eparhial Huși.

1888 martie 15

Această carte numită „*Apostol*” s-a donat bisericeii Vovidenia din orașul Bârlad de către Iconomul Vasile Vântu, servitor bis(ericii) Sf. Neculae Eșanu, spre pomenirea sa. / <ss> V. Vântu Iconom / 1888 mart(ie) 15.

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1835, p. 50; proveniența: biserica Vovidenia, Bârlad; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „1935 sept(embrie) 1 / Ghe. Rotaru cantor II”.

1888 august 7

La 7 august 1888, Duminică pe la orele 7 dim(ineța) s-au cutremurat pământul tare. / 1888 aug(ust) 7. / Șt(fan) Negru, sachelar.

Pe *Dumnezeștile Liturghii*, Tipografia Sf. Monastiri Atotțiitorul (Neamțul), 1860, prima pagină albă; proveniența: parohia Vovidenia Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

1888 noiembrie 22

Acest *Moliftelnic* este propriu al meu cumpărat de la Iconomul N. Done. / 1888 22 Noe(m)v(rie) / Sachelar Gh. Codreanu.

Pe un *Evhologhion* adecă *Molitvenic*, Iași, Mitropolia Veche, 1749, penultima pagină albă; proveniența: biserica Sfântul Dumitru Huși; Muzeul Eparhial Huși; Altă însemnare: „I. Spiridon / 1936 noemb(rie) 3”.

1888 noiembrie 23

Acest *Moliftelnic* este propriu al meu cumpărat di la copilele Iconomului Nicolai Done. / Sachelar Gh. Codreanu / 1888 Noem(brie) 23.

Pe un *Evhologhion adecă Molitvenic*, Iași, Mitropolia Veche, 1749, paginile 3 și 4 albe; proveniența: biserica Sfântul Dumitru Huși; Muzeul Eparhial Huși.

1889 iunie 11

La anul 1889 Iunie în 11 am fost la schitu Sgura, moșia d-lui (...)oiu, unde am făcut rugăciuni de ploaie și s-au sfințit mai multe fântâni. Spre adevărire am semnat. / Preot Ghe. Codreanu.

Pe un *Evhologhion adecă Molitvenic*, Iași, Mitropolia Veche, 1749, pagina a 2-a albă; proveniența: biserica Sfântul Dumitru Huși; Muzeul Eparhial Huși.

1892 martie 25

Știință / Acest *Apostol* este cumpărat de dascăl(ul) Costantin Brăescu ci au fost cântăreț la biserica din cătuna De(a)lu Mare, com. Frunțișeni, cu prețul de 18 lei noi, și l-au dăruit bisericii pentru slujba Dumnezeștii Liturghii, spre pomenirea a tot neamul lui. / 1892 martie 25 / <C. Brăescu>.

Pe un *Antologhion*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1806, prima pagină albă; proveniența: parohia Trestiana; Muzeul Eparhial Huși.

1892 aprilie 7

Această *Sf(ântă) și Dumnezeiască Evanghelie* s-au legatu cu cheltuielile domnului Vasile Gloden stolnicul la 1848 și reparată de doamna Ecaterina Anghel la an 1876 spre a lor pomenire și li se aduce vii mulțumiri din parte(a) servitorilor. / 1892 apr(ilie) / Paroh An. Goleescu.

Pe o *Sfântă și Dumnezeiască Evanghelie*, Iași, Sfânta Mitropolie, 1762, ferecată, prima pagină albă; proveniența: parohia Ghermănești, protopopiatul Huși; Muzeul Eparhial Huși.

1892 mai 14

În zioa de 14 mai 1892, no(a)pte(a) pe la orele 3 s-au săvârșit din viață Prea S(f)inție Sa Episcopul de Roman Melchisedec și ca semn de dragoste și respect ca unul ce mi-a fost profesor la Seminaria de Huși, am notat. / Iconom G. Avram.

Pe *Dumnezeștele Liturghii*, Iași, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, 1860, p. 105; proveniența: parohia Sfinții Trei Ierarhi Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

1892 august 24

Spre eternă memorie m-am iscălit / Balaban diacon / 1892 august 24.

Pe *Cazanii*, București, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1768; proveniența: parohia Sfântul Gheorghe, Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

1894 aprilie 26

Catinca Iancu (...) răposată la anul 1894, luna aprilie în 26.

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1835, p. 34; proveniența; parohia Benești; Muzeul Eparhial Huși.

1895 mai 21

Cu evlavie am cântat eu pe această carte. V. Popovici.

Să să știe ca am cătat și eu pe această carte și spre memorie m-am subscris mai jos. Cu stimă. / V. Popovici. / 1895 / 1895 mai 21.

Pe un *Antologhion*, București, 1777, pagina a 2-a albă; proveniența: parohia Bârlălești; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „Diaconu Gheorghe”, „Dumbravă T.” (ultima pagină albă).

1895 august 25

Aciasta *S(fân)ta Liturghie* o dăru(i)escu bisericii din com(una) Grumezoae cu hramul S(fin)ților Voi(e)vozi pentru pomenire la S(fin)tele slujbe a robilor lui D(umne)zeu Nicolai și Paraschiva. / 1890 august 25.

Pe un alt *Liturghier*, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțul, 1860, p. 1-5; proveniența: Sfinții Voievozi, Grumezoaia; Muzeul Eparhial Huși.

1896 martie 6

Această Sf. carte este proprietatea mea, cumpărată cu prețu de 15 lei de la preotul Ilie. / 1896 martie 6 / M. Berezeanu cântăreț.

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1835; proveniența; biserica Sfinții Trei Ierarhi din Bârlad, ultima pagină albă; Muzeul Eparhial Huși, Alte însemnări: „M. Berezeanu, Bârlad”(pagina de gardă); „M. BEREZEANU, cântăreț I la biserica Vovidenia din orașul Bârlad”

1897 mai 4

Știut să fie că la 4 mai 1897 în ziua de Duminică dimineța a încetat din viață soția mea Presvitera Vasâlca Popa, rămâind cu 4 copii orfani. <ss> Preot Spiridon.

Pe un *Antologhion*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1806, p. 2; proveniența; parohia Bozia; Muzeul Eparhial Huși.

1897 mai 4

La 4 mai 1897 în ziua de Duminică dimineața au încetat din viață Presvitera Vasica Popa, soție preotului Spiridon Popa. Rămânând văduv cu 4 copii, Vasile, Iulia, To(a)dir și Meluța.

Pe un *Antologhion*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1806, coperta 4; proveniența: parohia Bozia; Muzeul Eparhial Huși.

1897 octombrie 29

Spre știință am însemnat a(i)ci că la anul 1897, luna octombr(i)e, în 28 spre 29, ziua Marți spre M(i)ercuri, au arsu bisărica parohială Pușcași, din comuna Rădiu, plasa Stemnic-Funduri, județul Vaslui. Dumnezeu să ne păzască și ferească de Foc.

Pe un *Ceaslov bogat*, Brașov, 1806, p. 154; proveniența: parohia Bălteni; Muzeul Eparhial Huși.

<a doua jumăt. sec. XIX>

Iordache Necolau / 2: de la clopot / altariu / 2: de la Ion Țaganu.

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1835, penultima filă albă; proveniența: parohia Ciortolom; Muzeul Eparhial Huși.

1900 februarie 4

Biserica Adormirea Maicii Domnului din Parohia Ferești, județul Vaslui, Eparhia Hușilor. / Episcop Conon / Preot Paroh / Preot M. Lapteș, sachelar / Anul 1900, februarie 4.

Pe o *Sfântă și Dumnezeiască Evanghelie*, București, Sfânta Mitropolie, 1750, ultima pagină albă; proveniența: parohia Ferești; Muzeul Eparhial Huși.

1900 aprilie 16

... să să știe că astăzi 16 aprilie 1900 am făcut în catedrala Bis(erica) Domnească.

Ca cel ce am citit pe acest *Apostol* mă subscriu mai jos. <ss> D. Ștefănescu.

Pe un *Apostol*, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1835, penultima filă albă; proveniența: parohia Ciortolom; Muzeul Eparhial Huși; Alte însemnări: „Drăgan Constantin / Ciortolom / 17 V 1954”; „D. Ștefănescu / 1892”; „D. Ștefănescu” (f. 3).

1900 octombrie 26

Ace(a)stă sfântă carte s-au dăruit bisericii Sf. M. M. Dimitrie din urbea Berlad, la care au servit 30 ani, 10 ca diacon și 20 ca preot. Rog din suflet pe iubitul cetitor se zică cu to(a)tă inima: Do(a)mne iartă păcatele donatorului. / Econom D. Botez / 1900 octombrie în 26.

Pe un *Rânduiești pentru monahi*, Tipografia Mănăstirii Neamțul, 1815; proveniența: biserica Sfântul Dumitru, Bârlad; Muzeul Eparhial Huși.

<XIX>¹

Această carte este hărăzită de d-lu Iordache Pogonatu și conso(a)rtă d-sale Profira, prin noi, Tiodor Albu și soția mea Ana din România, comuna Chilieni, plasa Pereschiv, județu(l) Tutova, spre a le înainta pentru Biblioteca română din Muntele At(h)osu. Rugăm dar pe părinții duhovnicești, carii se vor îndeletnici cu cetirea acestei cărți să se ro(a)ge lui D(umne)zeu pentru noi și pentru cei ce au hărăzit.

Pe o *Biblie*, Veneția, 1761, în limba greacă, p. 1-37, litere latine; proveniența: parohia Mireni-Chilieni; Muzeul Eparhial Huși.

¹ Vezi și însemnarea din 18 august 1876

Fig. 1 - Apostol, București, 1774
(parohia Albești)

Fig. 2 - Evanghelie, Buurești, 1775
(parohia Șerbotești)

Fig. 3 - Evanghelie, București, 1723
(donată de către Mihail Racoviță bisericii din Bălteni)

Fig. 4 - Evanghelie, București, 1750 (parohia Ferești)

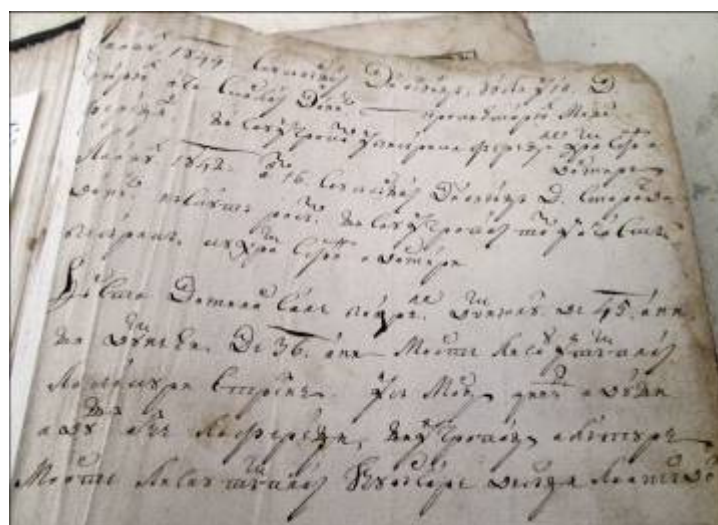

Fig. 5 - Însemnare de pe Evanghelia din parohia Ferești

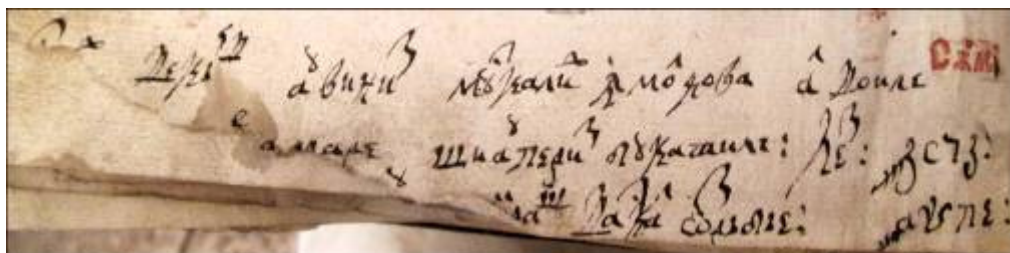

Fig. 6 - Înscripție de pe un Apostol din parohia Râșești

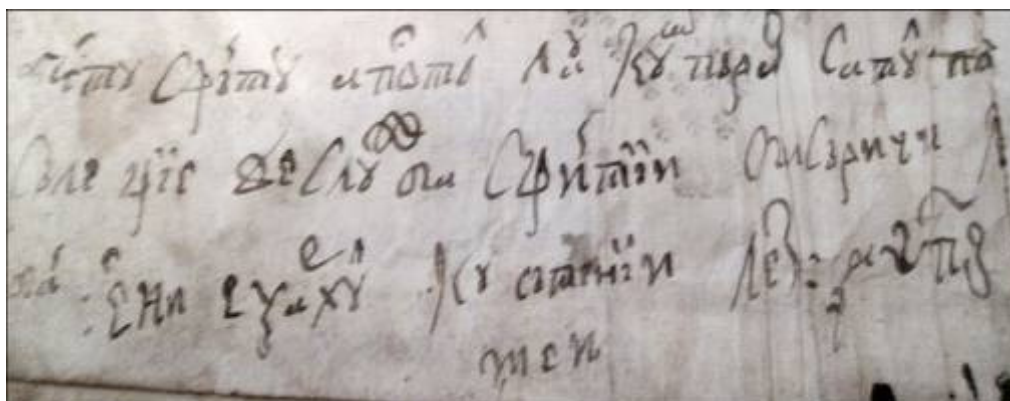

Fig. 7 - Înscripție despre Biserica din Popeni

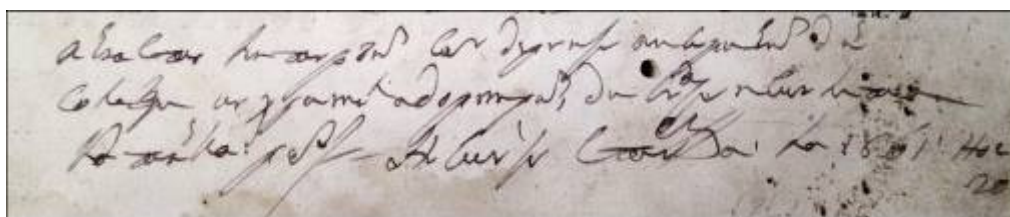

Fig. 8 - Înscripția Catincăi Rosetti pentru biserica din Solești

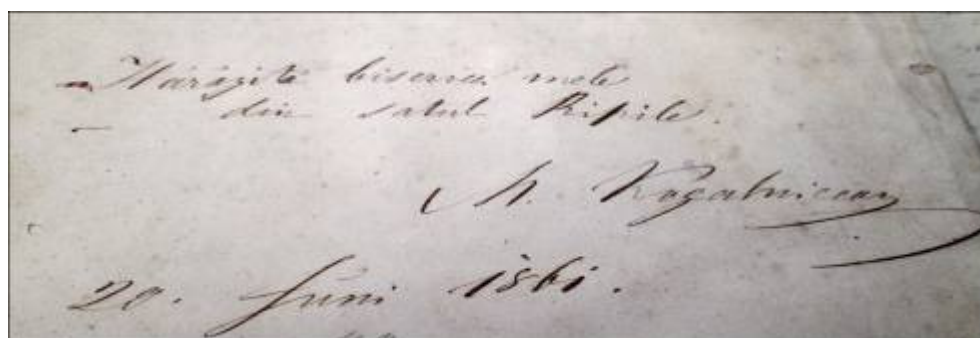

Fig. 9 - Înscripția lui Mihail Kogălniceanu

Fig. 10 - Pecetea preotului Manolachi

Fig. 11 - Pecetea bisericii Sfinții Voievozi din Huși

Fig. 12 - Semnătura monahului Neofit, nacealnicul schitului Cruceanu

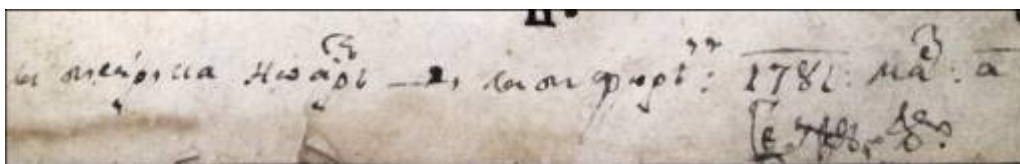
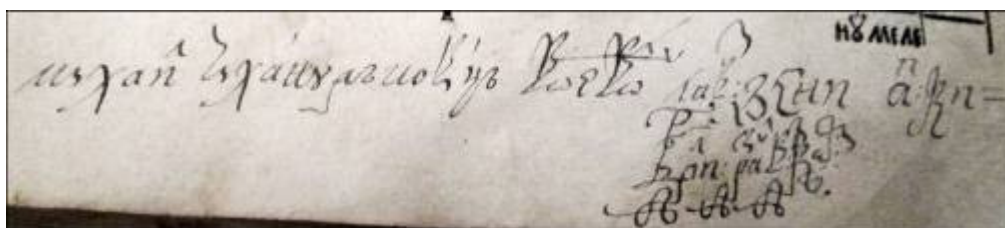
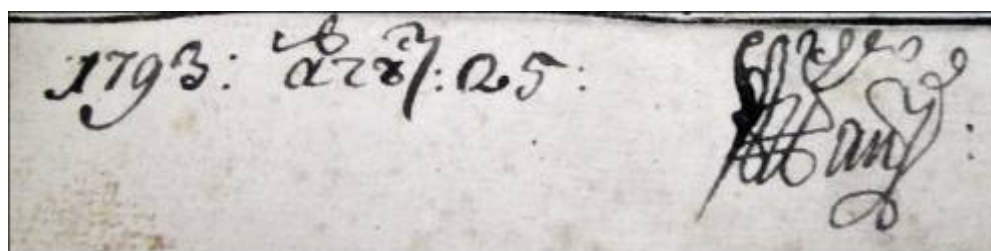

Fig. 13 - Semnătura lui Gavril Conachi

Handwritten signature in Cyrillic script, likely belonging to Gavril Razul. The text is written in a cursive style on aged paper. In the top right corner, there is a small stamp that reads "H. 8 MEAS".

Fig. 14 - Semnătura vel comisului Gavril Razul

Handwritten signature in Cyrillic script, likely belonging to Vasile Pitarul. The text is written in a cursive style on aged paper. To the left of the signature, the date "1793: 2287: 25:" is written.

Fig. 15 - Semnătura pitarului Vasile

RELAȚIA SPIRITUALITATE-CULTURĂ ÎN EVUL MEDIU ROMÂNESC

Valeriu LUPU*

„Căci odată cu credința cea nouă se naște limba
cea nouă și poporul. Toate trei se
ridică spre cer
ca o cruce de neînfrânt”

(Simion Mehedinți)

Cuvinte cheie: *spiritualitate, ev mediu românesc, cultura*

Keywords: *Spirituality, Romanian Middle Ages, the culture*

Abstract

Omissions and mystifications of national history, generated by various sociopolitical circumstances that have developed over time have made real steps in cultural development of our people is uncertain, controversial and even challenged. So it was that the Romanian Middle Ages to be considered poorer in comparison with other European cultures and even ahistorical regarding its cultural achievements. However who leans over this period finds that, despite the vicissitudes of the times, the Middle Ages was the era in which Romanian crystallized cultural physiognomy of our people and was founded Romanism as cultural phenomenon. Remarkable in this process has been and remains the Christian spiritual tradition, which was the basis of our national identity and dialect which was the basis of our cultural identity.

1. INTRODUCERE

Înainte de a intra în fondul problemei este necesară o definiție a termenilor mai ales că, așa cum îndeobște se observă, există o confuzie între spiritualitate și cultură, termenii fiind suprapuși uneori în mod deliberat. Prin urmare ***spiritualitatea ar fi un ansamblu de idei și sentimente traduse prin credințe, trăiri și concepții despre lume și viață, care definesc o societate dată prin modul său de viață, prin raporturile cu lumea materială și imaterială, prin credința religioasă și relația cu divinitatea*** (după Dicționarul explicativ al limbii române). Extensia acestor concepții și trăiri la nivelul colectivităților realizează atmosfera spirituală în care omul se naște, pe care și-o însușește la modul inconștient și va constitui fondul pe care se va construi personalitatea sa încă de timpuriu, ajungând ca la maturitate să se identifice spiritual cu colectivitatea din care face parte. Este până la urmă o modalitate de preluare pasivă a fondului spiritual al respectivei colectivități de către generațiile care se succed.

* Doctor în științe medicale, medic pediatru la Spitalul Județean de Urgență Vaslui.

Conotația religioasă prin urmare, face parte din însăși definirea termenului de spiritualitate

De aici și definiția teologică a spiritualității care ar fi „**proprietatea pe care o are Sfântul Spirit de a uni mistic prin prezența sa ființa omului cu lumina și iubirea dumnezeiască**” (Nichifor Crainic³¹⁴). Este de fapt exact ceea ce filosofia a statuat încă din vechime, ca dualitate a ființei umane, temă redevenită actuală astăzi prin conceptul de ființă și ființare (Martin Heidegger³¹⁵ și Lucian Blaga³¹⁶).

La rândul ei cultura ar putea fi definită ca; **totalitatea valorilor materiale și spirituale create de o colectivitate sau un popor, pe baza comunității de limbă, etnie, spiritualitate și tradiție, conferindu-i prin acestea o identitate distinctă în raport cu alte colectivități sau popoare.**

Izvorâtă din spiritualitate și din necesități practice, cultura va căpăta de-a lungul timpului nuanțe estetice prin exprimare artistică, în încercarea de a surprinde elementele concrete ale existenței, ale transcendenței, ale aspirațiilor omului, în spiritul a ceea ce umanitatea a resimțit dintotdeauna ca prezență în existența sa. Iată de ce vorbim astăzi de o **cultură practică**; care ar cuprinde totalitatea creației cu scop utilitar, capabilă să răspundă nevoilor fundamentale ale existenței (nutriție și conservare) constând în bunuri necesare vieții și care ar corespunde termenului curent folosit astăzi de civilizație, și o **cultură spirituală** care ar cuprinde totalitatea creațiilor spirituale ale unei colectivități umane, pentru satisfacerea nevoilor spirituale, psihoafective și estetice ale acesteia. Pentru țara noastră, mai bine zis pentru spațiul românesc, relația spiritualitate-cultură este una care o definește, pentru că în fapt cultura acestui spațiu nu poate fi separată de spiritualitatea bizantin ortodoxă. Această dualitate de nedespărțit se va regăsi în ceea ce îndeobște numim tradiție, ca amprentă istorică în viața unui popor.

Tradiția ca expresie a spiritualității și fundament al culturii

Pentru poporul nostru unul din fundamentele de nezdruncinat ale trăirii spiritual creștine îl reprezintă tradiția, în tot ceea ce înseamnă ea, de la a ști, la a cunoaște, prin a munci, a construi, a gândi și a crea. Tradiția pentru poporul nostru rezumă, în opinia exegeților, ceea ce îndeobște numim românism, ca notă spirituală distinctă, ce diferențiază trăitorii acestor meleaguri (Sensul tradiției – Nichifor Crainic).

Așa încât pentru locuitorii spațiului românesc, de-a lungul istoriei sale, este greu de făcut diferența între spiritualitatea creștin ortodoxă și românism, aspecte sub care se adună tot ceea ce este caracteristic și specific poporului nostru ca datini, obiceiuri, folclor, concepție despre lume și viață, mod de viață, trăire în spirit evlavios etc.

³¹⁴ Nichifor Crainic – 1889-1972; teolog, poet, ziarist, politician, naționalist creștin, tradiționalist, autohtonist, mentorul „gândirismului” românesc, restaurator al teologiei românești în duh ortodox (apud D. Stăniloae).

³¹⁵ Martin Heidegger – 1889-1976; filosof german, metafizician, estetic, precursorul existențialismului, autorul conceptului de ființă și ființare.

³¹⁶ Lucian Blaga – 1895-1961; filosof, poet, dramaturg, jurnalist, diplomat, academician, autorul Marelui Anonim și a celor 4 trilogii.

Una din explicații ar fi faptul de netăgăduit că românii s-au născut creștini, ei nu au fost creștinați așa cum s-a întâmplat cu toate popoarele care-l înconjoară. De aici și faptul că tot ce înseamnă tradiție (tradere – a trece de la unul la altul, a transmite din generație în generație) este impregnată de izul creștin. „*Căci odată cu credința cea nouă se naște și limba cea nouă și poporul. Toate trei se ridică spre cer ca o cruce de neînfrânt*” - spunea cu îndreptățire și convingere marele nostru istoric Simion Mehedinți³¹⁷.

Încercând o transpunere în spiritualitatea noastră a cuvintelor marelui învățat am putea spune că; „la început a fost o credință, apoi o limbă și apoi un popor care să-și mărturisească credința prin limba sa, constituind o trinitate de neînfrânt, cu care a străpuns veacurile”. De altfel, însăși fizionomia culturii românești este determinată de această spiritualitate, la care se adaugă bogăția pământului și vitalitatea locuitorilor săi, spațiul geoclimatic și amprenta popoarelor care au migrat prin acest spațiu, parte dintre ele asimilându-se autohtonilor.

Trei elemente concură în fundamentarea tradiționalismului:

1. tradiția biologică; care se regăsește în comuniunea etnică și realizează acea apartenență de neam, cu sensibilitatea, percepția și capacitatea creatoare specifică;

2. tradiția graiului; care definește o etnie și constituie originea oricărei culturi. „*Etnicul în artă este o fatalitate*” – spunea Lucian Blaga, tocmai prin specificul pe care-l poartă și individualitatea pe care o creează;

3. tradiția spiritual-creștină; care din totdeauna pentru poporul nostru a fost un mod de viață, dovada acestei afirmații este faptul că vechea noastră cultură este exclusiv religioasă. Mărturie sunt bisericile și mănăstirile construite în spațiul românesc, adevărate monumente arhitectonice durate în timp, mai mult, apartenența la spațiul bizantin ortodox a fost înțeles în spiritul iubirii aproapelui, sub care aveau să se înscrie și imensele danii ale boierilor avuți ca și al voievozilor pământeni către patriarhiile orientului. Prin urmare tradiția biologică, graiul și spiritualitatea creștină se constituie în acea trăire perpetuă care până la urmă înseamnă dăinuirea poporului român pe aceste meleaguri.

Biserica - la rândul ei - s-a identificat cu poporul în necazurile și aspirațiile lui și nu a încetat nici o clipă să se regăsească în popor conform principiului biblic: „*M-am făcut tuturor, toate, ca pe toți să-i dobândesc*”. Sacralitatea pe care biserica o propovăduiește și ritualul de care se folosește în tehnica liturgică, avea să pătrundă adânc în conștiința poporului, în psihologia lui, în viața lui și chiar în destinul său istoric.

Simbioza între spiritualitatea creștină și elementele păgâne și profane din spațiul carpato-danubiano-pontic avea să dea naștere unei admirabile culturi populare de o bogăție și frumusețe care o face comparabilă cu cea a marilor culturi europene și nu numai. Deși minoră cantitativ (C Noica³¹⁸) cultura noastră, sub raport calitativ, este la nivelul marilor culturi, iar lipsa saltului istoric o face să persiste în eternitate ceea ce

³¹⁷ Simion Mehedinți – 1868-1962; geograf, istoric, filosof, geopolitician naționalist, academician.

³¹⁸ Constantin Noica – 1909-1987; filosof, eseist, poet, epistemolog, filosof al culturii.

nu-i puțin lucru. Credem mai degrabă că ceea ce i-a asigurat culturii noastre caracterul etern, este tocmai relația strânsă cu spiritualitatea creștin ortodoxă. A-l considera pe Neagoe Basarab, de pildă, ca un exponent al eternului anistoric (C. Noica - *Cultura română între istoric și etern*), poate sublinia într-un fel tradiția creștin ortodoxă, dar asta nu înseamnă că-i putem considera epoca ca perioadă anistorică (în afara istoriei n.n.).

În fond, învățăturile sale către fiul său Teodosie (întâia mare carte românească scrisă în slavonă la 1520 și tradusă în românește la 1643 într-o limbă deosebit de frumoasă și autentică), nu fac altceva decât să surprindă psihologia românească la acea vreme. În această scriere nu există aspect al vieții sociale care să nu fie analizat din punctul de vedere al moralității creștine. Buna cuviință și moralitatea desăvârșită ce străbate această carte, chiar dacă orientează gândul spre cele veșnice, către eternitate, lasă cugetul ancorat în cele lumești, trebuincioase vieții cotidiene și afirmării istorice. Să nu uităm că în același timp epoca medievală este tocmai perioada consolidării statalității în cele trei viitoare principate și în egală măsură a afirmării lor ca entități naționale, geopolitice, istorice și culturale. Se construiesc biserici, mănăstiri, se răspândește monahismul, iar monahii învățați vor forma în cadrul mănăstirilor adevărate centre culturale unde se fac traduceri și se tipăresc cărți. Prin urmare este hazardat a caracteriza această epocă ca fiind anistorică pentru poporul nostru, când tocmai se afirma în istorie. Întâi pentru ași păstra ființa națională amenințată din cele patru puncte cardinale (la sud imperiul otoman, la est tătarii, rușii și cazacii, la nord polonii, la vest ungurii, amenințarea transformându-se apoi în același imperiu otoman la sud, imperiul țarist la nord și est și imperiul austriac și apoi austro-ungar la vest), iar apoi în apărarea creștinătății.

Marii noștri voievozi aveau în minte și în inimă ideea ortodoxă care avea să se constituie în măsura faptelor lor consemnate în istoria Europei creștine ca mărturii ale epocii. Oare nu a fost Mircea cel Bătrân un ctitor creștin ortodox înălăuntrul și un cruciat al creștinătății în afară? Nu este Ștefan cel Mare un ctitor de așezăminte creștin ortodoxe de anvergură și un atlet al creștinătății? Nu are Vasile Lupu figura unui bazileu, erijându-se în apărătorul creștinilor de pretutindeni atunci când adună toată elita creștinătății prin convocarea pe care a realizat-o la Iași? Mergând apoi pe urma istorică a faptelor, nu este Mihai Viteazul un cavaler creștin în acțiunile căruia domină ideea creștină? „*Căci eu n-am avut de la turci nici o greutate sau nedreptate, dar ceea ce am făcut toate le-am făcut pentru credința creștinească, văzând eu ce se întâmplă în fiecare zi cu bieții creștini. M-am apucat să ridic această mare greutate cu această țară săracă a noastră ca să fac un scut întregii lumi creștine*”. Ca să nu mai vorbim de epoca și martiriul lui Constantin Brâncoveanu și al familiei sale, martiriu făcut în numele credinței strămoșești și care a zguduit creștinătatea.

Poate că această *vremuire a vremii* (C. Noica) în trecerea istorică învăluită în aura creștin ortodoxă prin jertfă, iertare, nădejde și dragoste creștină să fi fost tocmai explicația dăinuiri noastre, pentru că nu se poate spune că harul divin nu s-a pogorât deasupra noastră. „*Ce este omul de ai făcut pentru el atîta mărire?*” - se întreba Neagoe Basarab în smerenia sa, interogație care se va transforma în exclamație 360 de ani mai târziu în ultimele versuri ale lui Eminescu; „*Atîta foc și-atîta aur/și-atîtea lucruri sfînte/peste întunericul vieții/ ai aruncat Părinte!*”

Așadar, locul religiei în spiritualitatea noastră - până la urmă o concepție despre lume și viață „a tuturor celor văzute și nevăzute” - a fost unul central de-a lungul istoriei noastre. De altfel, și pentru Europa filosofia creștină s-a constituit în cultura de început a tuturor popoarelor ce o compun. A reușit chiar să capaciteze și popoarele migratoare care prin convertirea la creștinism au primit în schimb un sistem de gândire și atitudine umană, coerent și generos reprezentat prin învățăturile și sacrificiul lui Iisus Hristos (Mircea Malița³¹⁹).

2. RELAȚIA SPIRITUALITATE-CULTURĂ ÎN EVUL MEDIU ROMÂNESC

În ceea ce privește locul și rolul spiritualității în cultura și destinul unei nații sau a unui popor, o viziune interesantă ne-o prezintă N. Berdiaev³²⁰, cel care arată în cartea sa **Destinul culturii** faptul că „*cultura este legată de cult, ea se dezvoltă pornind de la cultul religios, ea e rezultatul diferențierii și extensiunii cultului. Cugetarea filosofică, cunoașterea științifică, arhitectura, sculptura, muzica, poezia și morala – totul e cuprins în cultul bisericii, organic și integral sub o formă încă nediferențiată. Mai mult, cultura e legată de cultul strămoșilor și de tradiție. Ea e plină de un simbolism sacru, ea poartă în sine semnele și imaginile unei realități de ordin spiritual*”.

Pornind de la aceleași considerente și Nichifor Crainic afirmă că; „*cultura noastră istorică s-a dezvoltat din biserică pentru că cultura populară reprezentată de folclor, arta plastică populară, muzica, înțelepciunea proverbului, moravurile, sunt străbătute de cultul ortodox al concepției bizantine*”. Spre exemplu, „mirajul baladelor” și „termenul de comparație al măreției” este Țarigradul, asimilat în cultura noastră cu Constantinopolul. „*Viziunea plastică a țărânului și creatorului român e determinată de spiritul care-și subordonează natura, realizând o spiritualizare a naturii*” (Francisc Șirato³²¹). Această viziune își găsește corespondentul în arta cultică a bisericii, care nu este altceva decât „*credința în veșnicia esențialului formal*” (Nichifor Crainic).

În aceeași măsură, arta muzicală populară se prezintă ca o înrudire a simțului estetic al poporului cu spiritualismul religios, prin aceea că se regăsește în el o legătură organică între cântecul popular și cântarea bisericească, mai ales în doine și balade. Cei care se ocupă de partea tehnică a transpunerii cântecului popular pe note, găsesc că acesta este mai compatibil cu sistemul de notație oriental al psalticului decât cu sistemul occidental (Francisc Șirato). Pentru orice exeget în domeniul culturii este evident faptul că până în secolul al XIX-lea spiritualitatea ortodoxă a dominat cultura noastră. Faptele marilor voievozi și creațiile acelor vremuri erau puse în mișcare de ideea ortodoxă. Până în prima jumătate a secolului al XIX-lea tot ce s-a scris și tipărit ca tălmăcirii sau opere originale, ca și tot ce s-a clădit, poartă pecetea ortodoxiei, iar

³¹⁹ Mircea Malița – n.1927; matematician, eseist, politician și diplomat comunist, autorul cărții „**10.000 de culturi, o singură civilizație**”.

³²⁰ Nikolai Berdiaev –1874-1948; filosof rus, scriitor, eseist; a judecat lumea după un plan divin.

³²¹ Francisc Șirato – 1877-1953; pictor, grafician, critic de artă și designer român.

scopul nu a fost altul decât acela de a conserva ființa etnică prin personalizarea ei religioasă, dovadă numeroasele ctitorii bisericești și mănăstirești care impresionează și astăzi prin concepție și realizare, prin simbolism și calitate artistică.

Sub acest aspect, epoca lui Brâncoveanu, de exemplu, prin stilul creat, încununează această fuziune între ideea ortodoxă și ethosul popular. Însuși folclorul, care nu este altceva decât o transfigurare a mitului păgân, se încreștinează prin pătrunderea sacrului în profan, într-o simbioză pe care Mircea Eliade nu numai că o sugerează, dar o și demonstrează. Ideea de bază subzistă de fapt în moralitatea ortodoxă care nu consideră avuția ca un scop în sine, ci ca pe o sursă de binefacere. De aici și marile ctitorii cu nesfârșitele lor înzestrări, cu bogatele danii către bisericile de sub stăpânirea turcilor, bolnițele și spitalele de pe lângă mănăstiri, activitatea caritabilă a bisericii noastre pentru că „*glia dă hrană și viață neamului*” - zice înțelepciunea populară regăsită în ceea ce Iisus Hristos spunea atunci când și-a trimis apostolii în lume: „*Nici traistă, nici pâine, nici bani la brâu să nu luați, pentru că vrednic este lucrătorul de hrana sa*”.

De fapt, cultura românească se dezvoltă geografic și istoric la conjunctura Europei centrale cu Europa de sud și sud-est, zonă în care domina acest concept. Ea are la bază și se constituie dintr-o sumă de obiceiuri, tradiții, credințe și atitudini ce diferențiază grupurile și colectivitățile etnice, liantul de bază fiind pentru fiecare limba, la care se adaugă ritualurile, obiectele materiale și creația artistică.

Prin poziția ei geografică, prin separarea multiseculară a provinciilor istorice cultura română nu numai că va înregistra diferențe în evoluția sa, dar va suferi influențe ale altor culturi limitrofe; bulgare, sârbești, grecești, turcești, rusești, polone, maghiare și germane. Alfabetul folosit a fost la început cel latin, apoi grec, iar după 1350 alfabetul slavon și scrierea chirilică, odată cu edictul emis de Alexandru cel Bun, în ideea de a stăvili expansiunea catolicismului în Moldova.

Singurul document în limba latină care se păstrează din acea perioadă, este o scrisoare a lui Menumorut, duce al Bihariei, prin care răspunde categoric regelui Arpad, conducătorul hunilor invadatori, că nu cedează nici un deget de pământ pretențiilor teritoriale ale acestuia (Cronica notarului anonim*). Influența maghiară se va resimți mai puternic începând cu secolul al IX-lea, când aceștia, sub conducerea lui Attila, se așează în Câmpia Panoniei realizând imperiul hun care va șicana deopotrivă Bizanțul și ce a mai rămas din Imperiul Roman, dimpreună cu fostele teritorii ale acestuia din centrul Europei. Această influență va căpăta accente dintre cele mai dure începând cu secolul al XI-lea, când populația maghiară sedentară va fi creștinată de regele lor Ștefan, devenind creștini catolici și invadând apoi Transilvania și înrobind populația autohtonă. Ca și în celelalte provincii, spiritul național își va găsi o fericită continuitate prin Biserică, sub oblăduirea căreia va căpăta contur cultura ardeleană, având la origine aceiași tradiție biologică, lingvistică și creștină.

Influența bulgară se va resimți odată cu invazia acestora la sud de Dunăre în secolul al VII-lea, ocupând bună parte din Bizanț și formând Imperiul dinastiei Asăneștilor³²² (de origine valahă). După ultimele invazii barbare din secolele al XII-

³²² Dinastia Asăneștilor – conducători din sec XI-XIII ai Imperiului româno-bulgar de origine valahă (deși istoriografia bulgară e reticentă în privința acestui stat).

lea și al XIII-lea (pecenegii, cumanii, tătarii și mongolii), încep să se organizeze structurile statale ale viitoarelor principate cuprinse între două lumi; pe de o parte, **lumea catolică** - reprezentată de Polonia, Ungaria și populația germanică migrată de-a lungul Carpaților Meridionali (toate fiind de cultură romanică, latină) și, pe de altă parte, **lumea ortodoxă** - bulgari, sârbi, ruși, la rândul lor de cultură bizantină. Poporul român (valah) este semnalat în secolul al X-lea, iar primul act scris în limba română este o scrisoare trimisă de Neacșu Lupu³²³ din Câmpulung Muscel adresată primarului sas al Brașovului pentru a-i semnaliza iminența unui atac al turcilor.

În anul 1405, la Tismana, Nicodim³²⁴ - întemeietorul monahismului românesc - pune bazele vieții monahale, înființează Școala de copişti de la Tismana și editează primul *Tetraevangeliiar* în slavonă. În 1544, apare, la Sibiu, prima carte în limba română scrisă de Filip Maler și intitulată „*Catehismul românesc*” - scrisă cu litere chirilice, iar „*Codicele de la Ieud*” reprezintă mărturia primei școli românești de pe teritoriul Principatelor Române (alături de Școala din Șcheii Brașovului) și se pare că și prima carte religioasă scrisă în românește la 1364. Totodată, mărturii semnificative despre populația și cultura spațiului românesc ne lasă Nicolaus Olahus³²⁵, de origine română, episcop, istoric și politician maghiar, unul din reprezentanții de seamă al umanismului european.

Urmează perioada cronicarilor moldoveni; Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce care scriu letopisețele lor în slavonă și Dimitrie Cantemir cu *Descriptio Moldaviae* și *Historia româno-ungro-vlahilor* în limba latină și română. Dimitrie Cantemir își va continua opera culturală la curtea țarului Rusiei, iar fratele său Antioh va fi primul poet important al literaturii ruse. Este o perioadă de înflorire a culturii române, perioadă care va culmina cu epoca lui Constantin Brâncoveanu, un adevărat patron al artelor și un promotor al renașterii orientale.

Un moment aparte a fost apariția Bibliei de la București, în 1688, scrisă de călugării de la Snagov într-o limbă română liturgică deosebit de frumoasă care se păstrează și astăzi. În aceeași perioadă apar primele versuri în românește, în fapt o traducere a psalmilor de către mitropolitul Dosoftei³²⁶.

Perioada clasică în cultura română începe în Transilvania, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, prin afirmarea fără precedent a românismului odată cu apariția și dezvoltarea Școlii Ardelene de la Blaj, ai căror promotori au fost Samuel Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, care introduc alfabetul și scrierea latină demonstrând științific originea latină a limbii române. Studiile lingvistice ulterioare aveau să demonstreze că 71% din lexicul român este de origine latină (33% regăsindu-se în latina vulgară, 22% în franceză, 15,26 în latina savantă și 4,1% în italiană), 14,17% de

³²³ Neacșu Lupu – negustor din Câmpulung, la 1521, a trimis o scrisoare lui Iohanes Benkner.

³²⁴ Nicodim de la Tismana – 1320-1406; călugăr sârb, arhimandrit, ctitor de mănăstiri și biserici, isihast și teolog.

³²⁵ Nicolaus Olahus – 1493-1568; regent și guvernator al Ungariei, cardinal, umanist și istoric, furnizează informații importante privind istoria Transilvaniei în cartea sa „*Ungaria și Attila*”.

³²⁶ Dosoftei (Dimitrie Barilă) – 1640-1693; mitropolit al Moldovei, versificator al psaltirei, primul poet român, traducător în română a slujbelor, a literaturii patristice și din literatura universală, istoric.

origine slavă, 10% de origine geto-dacică și restul alte influențe asimilate (grecești, evreiești, turcești sau sârbești).

3. ILUMINISMUL ȘI EMANCIPAREA CULTURII ROMÂNE

Diplomele leopoldine (1699 și 1701) primite din partea împăratului Austriei Leopold I, urmare a înființării bisericii greco-catolice (unită cu Roma), prin strădaniile episcopilor Teofil și Atanasie, care-și va păstra ritualul ortodox, slujbele în limba română, cultul icoanelor, posturile și sărbătorile calendarului ortodox va însemna un pas important pentru cultura română.

Această cotitură în spiritualitatea transilvană va deschide calea emancipării naționale a românilor transilvăneni, întărită apoi prin strădaniile episcopului Inochentie Micu-Klein³²⁷ care va lupta pentru drepturile băștinașilor spațiului intracarpatic, emanciparea lor prin înființarea de școli, acces în învățământul superior, drepturi politice și economice, și cel mai important pentru cultura română va pune bazele școlii ardelen. Dincolo de adversitățile confesionale care se regăsesc și astăzi, în opinia lui Paulescu a fost unul din cele mai importante momente din istoria Transilvaniei, deschizătoare de drumuri pe calea emancipării naționale și un moment de cotitură pentru cultura română. În efortul de culturalizare a maselor biserica și slujitorii ei, deopotrivă ortodoxă și greco-catolică, își dau mâna în promovarea învățământului prin școli cu predare în limba română ceea ce a avut o însemnătate deosebită în procesul de emancipare a populației autohtone. Apar societăți culturale și nume de referință ale culturii noastre printre care Andrei Șaguna³²⁸, George Coșbuc, Barbu Ștefănescu Delavrancea, Ion Slavici, George Barițiu, care prin operele lor vor da strălucire ethosului și istoriei românești.

În Moldova și Țara Românească trebuie remarcat că - dincolo de o aparentă stagnare generată de domniile fanariote (1714-1821, de după martiriul Brâncovenilor și până la Revoluția lui Tudor Vladimirescu - are loc o puternică influență a culturii neo-grecești prin înființarea de școli în limba greacă (1818) și apariția unor personalități marcante de origine greacă care până la urmă se vor identifica cu cultura română, în ciuda faptului că la nivel socio-politic și spiritual exista o puternică ofensivă de asimilare a populației autohtone sub titulatura de romei. Până la urmă aceste personalități și acest curent cultural politic va fi asimilat de cultura noastră. Printre aceste personalități se numără familiile Cantacuzinilor, Rossetti, Ghica, Lahovari, Nottara, Antipa, Palade, Paleologu etc. Generația lui Gheorghe Lazăr, Gheorghe Asache și Ion Heliade Rădulescu va înființa primele școli românești. Va apare și prima gramatică a limbii române scrisă de Enăchiță Văcărescu și o gramatică macedo-română scrisă de Boiagi³²⁹ (excomunicat de patriarhul Constantinopolului Afanasie pentru această îndrăzneală). Remarcabilă a fost aici contribuția lui Ion

³²⁷ Inochentie Micu-Klein (Samuel Micu) – 1745-1806, episcop greco-catolic, teolog, istoric, filolog, lexicograf, reprezentant de seamă al Școlii Ardelen.

³²⁸ Andrei Șaguna – 1801-1873; mitropolit al Transilvaniei, teolog, umanist și patriot, autorul regulamentului de organizare al Bisericii Ortodoxe.

³²⁹ Mihail Boiagi - ?-1828; publică în 1813 la Viena prima gramatică în macedo-română.

Heliade Rădulescu, cel care reușește să introducă alfabetul latin cu 27 de litere, renunțându-se astfel la scrierea chirilică și la alfabetul slavon. Această realizare epocală pentru cultura noastră, pentru care Eminescu avea o mare admirație, a fost urmată de o adevărată avalanșă de scrieri literare la îndemnul marelui Heliade: „*Scrieți băieți, scrieți orice, numai scrieți*”. Apare și primul poet important al literaturii române, Iancu Văcărescu (nepotul lui Enăchiță Văcărescu) și primul povestitor și muzician important în persoana lui Anton Pan, urmate apoi de marile personalități culturale ale perioadei pașoptiste;

Istoric și etern în cultura română

După acest periplu sumar în evoluția culturii românești medievale, ne întoarcem la ceea ce Constantin Noica se întreba retoric, ***ce e etern și ce e istoric în cultura română?*** plecând de la constatarea că în cultura română ar fi un conflict între istoric și etern. Pentru a-și răspunde la întrebare se folosește de doi parametri pe care îi consideră esențiali; ***conștiința filosofică*** (culturală) a omului, care îl îndeamnă către cunoaștere și acțiune și ***conștiința spirituală*** - care l-ar îndemna spre contemplare și pasivitate în perspectiva eternității. Prin urmare spiritualitatea românească până la Dimitrie Cantemir (cu care consideră că ne facem intrarea în istorie) este preocupată doar de perspectiva eternității, prin permanenta împăcare cu sine în spiritul zicalei populare „așa a fost dat, așa a fost să fie”, proiectând în anistorie perioada pre-cantemiriană.

Cred că aici nu ar trebui pierdute din vedere trei aspecte:

1. vicisitudinile istoriei pe care acest popor, ca nimeni altul, a trebuit să le înfrunte în lupta pentru supraviețuire și conservare a ființei sale;

2. cultura populară pătrunsă de zbuciumul național în acest efort și aspirațiile lui oglindite cu asupra de măsură în baladele, doinele și basmele sale. „*Cine vrea să cunoască sufletul unui popor, să-i asculte basmele. Căci fiecare neam are povestea lui în lume. Acolo îi stau nevătămate de timp darurile sale cele mai de preț. La suprafață, în lumea istoriei, un popor, ca să supraviețuiască, poate fi duplicitar, poate să mintă, nicidecum însă în acea sfântă intimitate care este povestea lui. Astfel, din basmele unui popor poți să ghicești dimensiunea lui sufletească așezată organic în lume*” - mărturisește cu îndreptățire Dan Puric³³⁰, în minunata sa carte „***Suflet românesc***”.

3. viața spiritual-creștină - în care generații după generații s-au regăsit ca trăire și nădejde. Prin urmare nu putem spune că spațiul românesc nu ar fi fost în istorie, chiar dacă „gustul lumescului” apare mai târziu. Poporul român a trăit în istorie și a făcut istorie în spațiul său geopolitic, marii noștri gânditori considerând chiar că românismul este un fenomen ce ar avea o misiune istorică de îndeplinit în spațiul balcanic (Simion Mehedinți, Mihai Eminescu, Nicolae Iorga, Nichifor Crainic etc).

Credem mai degrabă că cele două conștiințe (spirituală și filosofică) la care se referă Noica, se regăsesc într-o armonie benefică în evoluția istorică a poporului român. Pentru că afirmarea lui în istorie este în egală măsură mărturisire în spirit creștin și acțiune în ideea păstrării ființei sale naționale.

³³⁰ Dan Puric; om de cultură și artă, actor de pantomimă, regizor, scriitor naționalist creștin, ctitor al Martirologiului de la Aiud.

Aici mi se pare potrivită o formulare a lui Virgil Bărbat³³¹ (întemeietorul școlii clujene de sociologie): „*Florile mari ale culturii nu s-au deschis niciodată decât atunci când tulpina ce le susținea era înrădăcinată adânc în acest contact al sufletului cu natura și cu fierberea de viață și de activitate a acesteia*”.

³³¹ Virgil Bărbat – 1879-1931; filosof al culturii, sociolog, ctitorul școlii clujene de sociologie.

**POMELNICUL SLUJITORILOR DE LA BISERICA
„SFÂNTUL MARE MUCENIC GHEORGHE” DIN LAZA**

Andrei CREȚU*

Cuvinte-cheie: *pomelnic, document, arhivă, preot, biserică, parohie, enoriași.*

Key-words: *diptych, document, archive, priest, church, parish, parishioners.*

Abstract

First mentioned in documents since XVII century, priests from the St. George Church took care of the moral and religious life of believers who lived in Laza, Sauca, Rașnita and Bejenești. Also, they payed special attention to restoration and consolidation work, to paintings and to the maintenance the place of worship. The works were carried out with the support of communities pastored. Knowing these peoples is a duty of the soul of those researching past and want to understand the spiritual identity of the inhabitants of this area.

În practica Bisericii, folosirea pomelnicelor este la fel de veche ca și slujba Liturghiei, slujbă a cărei formă s-a cristalizat încă din veacul al IV-lea. În rugăciunile de pregătire a prinosurilor de pâine și vin pentru jertfa euharistică sunt pomeniți atât cei vii cât și cei care au trecut în lumea de dincolo. Cei care și-au adus o contribuție deosebită la construirea lăcașului de cult sunt considerați ctitori iar pomenirea lor este o datorie morală a tuturor slujitorilor de peste timp. La fel, sunt pomeniți și slujitorii sfintelor altare, atât cei din trecut dar și cei prezenți. De asemenea, donatorii, binefăcătorii și susținătorii bisericii rămân consemnați, alături de numele lor găsindu-se – uneori – și unele evenimente și fapte care oferă date prețioase pentru reconstituirea unor perioade istorice. De aceea pomelnicele au, pe lângă importanța religioasă, și o deosebită valoare istorică.

În vechime, asemenea pomelnice ctitoricești, se scriau pe două tăblii de lemn, legate între ele, purtând și numele de diptice; de asemenea, găsim denumirea de sinodice, protesuri, litiere, proscomisarioane și pomenice. Alături de cele scrise pe lemn, s-a practicat și consemnarea numelor pe pergament sau hârtie, uneori legate sub formă de carte; tot odată s-au aflat pomelnice înregistrate direct pe zidurile lăcașelor de cult³³².

* Preot, Parohia Sauca, comuna Laza, județul Vaslui.

Majoritatea cercetătorilor de la noi au folosit din plin aceste surse istorice: Mechisedek Ștefănescu, Nicolae Iorga, Damian P. Bogdan, Mircea Păcurariu, sunt doar câțiva dintr-un număr mare de istorici care și-au îndreptat atenția asupra pomelnicelor, cercetându-le cu luare aminte și realizând studii de mare valoare. Căutând să arate importanța pomelnicelor, a pisanilor, dar și a însemnărilor de tot felul găsite în biserici, Iorga sublinia faptul că: „în biserici și mănăstiri se păstrează prin slovele săpate în aur și argint, prin lespezile scrise ce acoperă morminte, prin pomelnice săpate în piatră la altare, prin piatră cu slove așezate deasupra ușilor – amintirea trecutului nostru, care ni este scump, ori de-a fost bun, ori de-a fost rău, ori de cuprinde în el mari nenorociri, ori de vădește și câte o clipă de fericire. Aceste pisanii, aceste scrieri pe piatră s-au făcut totdeauna cu o evlavie, cu o iubire, cu o înțelegere deosebită”³³².

Încercând să alcătuiesc un scurt istoric al Bisericii „Sf. Mare Mucenic Gheorghe” din Laza, am dorit să aflu și numele slujitorilor de aici. Acest lucru a fost mai puțin facil, întrucât nu s-a păstrat, în timp, un pomelnic, iar arhiva bisericii, din cauza evenimentelor prin care a trecut, s-a pierdut. Așa că a trebuit să apelez la alte surse, care să-mi ofere datele necesare.

Pentru ca să refac șirul slujitorilor de la biserica din Laza a trebuit să cercetez cu luare aminte arhiva Episcopiei Hușilor. Această arhivă este împărțită, acum, în trei locuri, o parte la Huși, o altă parte la Vaslui și o a treia parte la Iași. Situația aceasta a fost generată de contextul istoric din 1949 care a dus la desființarea Episcopiei Hușilor și unirea cu Episcopia Romanului. Astfel, o parte din documente au fost duse la Roman și readuse la Huși în 1996, după reactivarea episcopiei. O parte din documente au ajuns la Arhivele Naționale de la București și au fost duse în 2012 la Iași; iar o altă parte au ajuns la Arhivele Naționale de la Vaslui. În aceste condiții este posibil ca unele documente să se fi pierdut, și să avem acum documente dispartate, incomplete și izolate.

Pe lângă arhiva Episcopiei Hușilor, am apelat la diverse alte documente, inscripții, însemnări de pe marginea cărților dar și diverse note rămase de la unii slujitori și care m-au ajutat să fac lumină, măcar în parte, în studiul propus. Scopul a fost dublu, pe de o parte, pentru pomenirea lor la altar, iar pe de altă parte am dorit ca locuitorii de aici să-și cunoască, chiar și secvențial, rădăcinile spirituale și implicit pe cei care au ostenit la menținerea credinței creștine în

³³² Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Editura Diecezană Caransebeș, 2001, p. 374.

³³³ *Inscripții din bisericile României*, adunate, adnotate și publicate de N. Iorga, Fascicula I, Institutul de Arte Grafice și Editura Minerva, București, 1905, p. VI.

cele patru așezări ce depind de Biserica „Sf. M. Mc. Gheorghe”: Laza, Sauca, Râșnița și Bejenești.

În anul 1904, învățătorul satului Laza, Ioan Băbușianu, a alcătuit o monografie a comunei, care se păstrează în manuscris la muzeul Școlii Laza. Deși are un capitol care vorbește despre cultul religios, menționând bisericile din comună și relațiile enoriașilor cu preoții, nu este amintit numele nici unui preot³³⁴.

În cadrul inspecției făcute de protoiereul Constantin Ulea la Parohia Laza, în 14 aprilie 1915, era încheiat un proces verbal care avea în vedere situația bisericii cu inventarul obiectelor de cult, biblioteca, proprietățile deținute de parohie și relațiile parohului cu enoriașii. Cu acest prilej se consemna și faptul că „*starea sinodiconului și pomelnicul ctitorilor este păstrat în stare bună*”³³⁵. Este informația clară care ne arată că, la acea vreme, exista un pomelnic al ctitorilor și al slujitorilor. Ceva mai târziu, peste 11 ani, în „*Inventarul averii mobile și imobile a bisericii Parohiei Laza, comuna Laza pe anul 1926*” este notat faptul că în arhiva parohiei există un sinodicon în „*stare proastă*”³³⁶. Se pare că acest sinodicon s-a pierdut de mult și odată cu el și informațiile pe care le deținea.

În lucrarea monografică „*Ferma model Laza – darea de seamă pe anul 1922-1923*”, autorii, prezentând începuturile școlii în comună, amintesc și contribuția preoților Dosoftei Burcă și Gheorghe Ionașcu, în preajma anului 1843³³⁷. Informația este lapidară, fără să aducă prea multă lumină în demersul nostru.

Acestea sunt sursele de la care am pornit, căutând, ca odată cu aflarea numelor preoților, să încerc să găsesc și cele mai importante evenimente pe care le-au trăit aceștia în timpul cât au slujit în Biserica „Sfântul Mare Mucenic Gheorghe” din Laza. În general, activitatea lor, pe lângă obligațiile pastorale pe care le incumbă, se leagă de buna administrare și întreținere a lăcașului de cult. În acest sens, găsim slujitori care au ctitorit lăcașul de cult, care au restaurat, pictat, consolidat și întreținut un spațiu cu menire sacră.

Pentru cunoașterea trecutului religios al comunității din Laza, trebuie să avem în vedere vechimea satelor de aici. Cel mai vechi document, cunoscut

³³⁴ *Monografia Comunei Laza*, lucrare întocmită de învățătorul Ioan Băbușianu, manuscris, f. 19.

³³⁵ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Vaslui (în continuare D. J. A. N. Vaslui), Fond Episcopia Hușilor, dosar nr. 3/1915, f. 88.

³³⁶ *Ibidem*, dosar nr. 10/1927-1928, f. 241.

³³⁷ *Ferma model Laza – darea de seamă pe anul 1922-1923*, Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, București, 1923, p. 40.

deocamdată, care atestă existența celor patru sate, este din timpul lui Ștefan cel Mare. Este un act comercial, întocmit de Toader, diac din Suceava, în anul 1491, luna octombrie, în 15 zile; conform documentului³³⁸, satele Ferești (actual Laza), Rohați (identificat cu Sauca), Poiana Râșniței (numit acum Râșnița) și Crăstoaie (cunoscut în zilele noastre sub denumirea de Bejenești) au fost cumpărate de marele voievod și alipite târgului Vaslui, fiind incluse domeniului domnesc. Cei care au vândut satele aveau urice din timpul lui Iliș și Ștefan vodă, fiii lui Alexandru cel Bun, ceea ce demonstrează faptul că satele de care vorbim datează din secolul al XV-lea. Mai târziu, în timpul lui Ieremia Movilă, între 1596-1606, satele pomenite au fost donate Mănăstirii Florești, donație întărită și de Ștefan Tomșa prin zăpăsul din 25 aprilie 1612³³⁹.

Nu avem nici o informație, din perioada aceasta veche, despre existența unei biserici sau a unor slujitori. Putem doar presupune că a existat și aici o biserică și desigur personal deservent. Un document³⁴⁰ din 1623 îl amintește pe **popa Vasile** din Ferești³⁴¹, ca martor într-un schimb comercial dintre Gavriil, Gheorghe și Bălaia care vând lui Petrea Cehan ocina și moșia lor din satul Prigorcenii. Tot popa Vasile din Ferești de pe Racova, este amintit ca martor în zăpăsul³⁴² dat de Ștefan Tomșa voievod, care întărește proprietăți ce aparțin aceluiași Petrea Cehan, la 1 martie 1623. Doi ani mai târziu, popa Vasile apare ca martor, însoțind tot pe Petrea Cehan, într-un zăpăs³⁴³ emis din porunca lui Radu Mihnea voievod. În sfârșit, preotul Vasile, cunosător de carte și bun mânuitor al condeiului, scrie zăpăse³⁴⁴ în cadrul schimburilor comerciale care îl au în centru atenției pe Petrea Cehan.

Chiar dacă nu avem date foarte precise despre viața religioasă din Laza, la început de secol XVII, faptul că documentele indică prezența unui preot, este dovada că populația creștină de aici avea duhovnicul ei și exista desigur și o biserică unde se oficia cultul divin. Este posibil ca biserica din acest timp să fi fost din lut, așa cum erau majoritatea casele din jur, sau cel mult din lemn. Această biserică s-a năruit în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

³³⁸ Constantin Cihodaru, Ioan Caproșu, Nistor Ciocan, *Documenta Romaniae Historica*, vol. III, Editura Academiei R. S. R., București, 1980, p. 188.

³³⁹ Ioan Antonovici, *Mănăstirea Florești din Plasa Simila, Județul Tutova*, Atelierele Grafice Socec, București, 1916, p. XXVI, vezi și Maria Popa, *Contribuții la istoria Mănăstirii „Sfântul Ilie” de la Florești – Vaslui. Catagrafia averii secularizate la 1863*, în *Monumentul*, vol. XV, volum coordonat de Mircea Ciubotaru, Aurica Ichim și Lucian Valeriu Lefter, Editura Doxologia, Iași, 2014, p.25.

³⁴⁰ I. Caproșu, V. Constantinov, *Documenta Romaniae Historica*, vol. XVIII, Editura Academiei Române, București, 2006, p. 15.

³⁴¹ Laurențiu Chiriac, *Monumente religioase medievale din zona Bârladului*, Editura Kolos, Iași, 2007, p. 361.

³⁴² *Ibidem*, p. 26.

³⁴³ *Ibidem*, p. 464.

³⁴⁴ *Ibidem*, p. 15 și 20.

În 1780 s-a ridicat în Laza o biserică din lemn de stejar pe temelie de piatră. În această biserică s-a slujit până în deceniul al doilea din secolul trecut, când s-a construit biserica de zid. Deși biserica de lemn s-a risipit, astăzi se păstrează portalul de intrare și două ancadrame ale ferestrelor, aflate acum la Muzeul Județean Vaslui. Pe latura superioară a portalului, chiar dacă nu se mai distinge clar, este o inscripție, în limba slavonă, care a fost tradusă de istoricul P. P. Panaitescu: „*S-a ridicat această Biserică în numele Sfântului și Slăvitului Mare Mucenic și Izbăvitor Gheorghe la anul, de la nașterea lui Hristos, 1780, cu grija și stăruința călugărului Toader Manasia și a Popii Ștefan și a călugărului Varlaam, care au lucrat această Biserică rusneacă prin meșterii Vavila și Grigore, 1780*”³⁴⁵.

Din inscripția aceasta înțelegem că biserica a fost ridicată din inițiativa **preotului Ștefan** și a monahilor Toader și Varlaam, ostenitorii constructori fiind Vavila și Grigore. Ce căutau monahii la Laza? Răspunsul este lesne de dat, în măsura în care știm că satele de pe Valea Racovei erau închinat Mănăstirii Florești. Mai mult ca sigur, slujitorii de care se amintește în inscripție erau de acolo.

În chestionarul monografic întocmit de preotul Dimitrie Galaction, în 1922, la cererea Episcopiei Hușilor, autorul, fie pentru că nu cunoștea limba slavonă, fie că nu a dat atenție inscripției de deasupra ușii, consemnează doar anul construirii vechii biserici, menționând că nu sunt inscripții, că nu se știe cine a construit-o și că nu există chipuri ale ctitorilor³⁴⁶.

Cât timp a slujit preotul Ștefan la biserica din Laza, nu știm. De asemenea, nu știm dacă a fost singurul slujitor sau era însoțit și de alții. Putem doar presupune că vor fi fost și alți preoți, întrucât mai târziu aflăm, pentru o perioadă de aproape un secol câte doi, trei sau chiar patru slujitori.

La începutul veacului al XIX-lea aflăm, dintr-o catagrafie care prezenta știri din bisericile din Moldova, că la Biserica „Sfântul Gheorghe” din Laza erau trei preoți: **Constandin Dimitrie, Gheorghe Burcă și Grigore Ionașcu**³⁴⁷. Conform documentului, aceștia au slujit între 1808-1812, fără să avem o informație clară, când și-au început activitatea și nici când și-au încheiat-o. Din vremea lor datează cele trei clopote ale bisericii, pe unul din ele fiind notat anul fabricației, 1810.

³⁴⁵ Anuarul Eparhiei Hușilor pe anul 1938, Tipografia și Librăria Cerchez, Huși, p. 183-184, vezi și Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, Direcția Patrimoniului Cultural Național. Biblioteca Monumentelor Istorice din România, București, 1974, p. 531.

³⁴⁶ Arhiva Episcopiei Hușilor, (în continuare A. E. H.) Fond Episcopia Hușilor, dosar nr. 29/1922, nenumărat.

³⁴⁷ Constantin N. Tomescu, *Biserica din Principatele Române la 1808-1812, Mărturii și documente*, ediție îngrijită și note de pr. Eugen Drăgoi, Editura Partener, Galați, 2010, p. 76.

Odată cu trecerea timpului, informațiile încep să fie mai bogate și mai deslușite. Un alt document de la Episcopia Hușilor: *Vidomostia bisericilor și slujitorilor din ocoalele Crasna, Mijlocul și Racova, ținutul Vaslui din 1852*³⁴⁸. Avem în actul menționat prezentate numele a patru preoți: **Dimitrie Ionașcu, Dosoftei Burcă, Leon Burcă, Neculai Vasiliu** și diaconul Ioan Burcă³⁴⁹. Aceeași preoți, însoțiți de diacon, erau consemnați ca slujitori și în catagrafia din 1859³⁵⁰. Dacă despre preoții Dimitrie Ionașcu și Leon Burcă nu mai aflăm nici o informație, despre preoții Neculai Vasiliu și Dosoftei Burcă știm că au slujit aici până la trecerea la cele veșnice, primul pe 13 martie 1871³⁵¹ și cel de-al doilea pe 2 iulie 1871³⁵².

Activitatea părintelui **Ioan Burcă** este pusă în evidență de mai multe documente care fac lumină în perioada în care el a slujit³⁵³. După un timp de slujire ca diacon la biserica din Laza a plecat la Hârsova, fiind ridicat în treapta de preot. În 1872 a revenit la Laza³⁵⁴ unde a slujit până la trecerea sa în lumea de dincolo, în 1893³⁵⁵. Din vremea activității sale reținem faptul că a întocmit inventare ale bisericii³⁵⁶, liste cu numele parohienilor³⁵⁷, precum și reparațiile pe care le-a făcut bisericii și gardului împrejmuitor, lucrări care s-au finalizat cu slujba de sfințire³⁵⁸ oficiată de protoiereul Vasluiului, Nicolae Vereanu, în 22 decembrie 1885.

Un alt slujitor de la biserica din Laza a fost preotul **Ioan Calmuschi**. După ce și-a făcut ucenicia la Mănăstirea Florești, întâi ca diacon, între 1863 – 1866, apoi ca preot, între 1866 – 1871, s-a permutat³⁵⁹ la biserica din Laza, având ca scop slujirea comunității din Sauca. A rămas o perioadă scurtă, până

³⁴⁸ D. J. A. N. Vaslui, Fond Episcopia Hușilor, dosar nr. 19/1852-1853, f. 17-38, apud *Documente hușene*, vol. III, întocmit de Costin Clit, Editura Pim, Iași, 2014, p. 493.

³⁴⁹ *Ibidem*, p. 502.

³⁵⁰ A. E. H., Fond Episcopia Hușilor, dosar nr. 60/1859, f. 37, apud Costin Clit, *Un tablou ecleziastic inedit privind județele Tutova, Covurlui și Vaslui din Eparhia Hușilor, de la 1858-1859*, p. 830, articol din *Cronica Episcopiei Hușilor IX, 2003*, Editura Bonitas, Iași, 2005, p. 781-832.

³⁵¹ D. J. A. N. Vaslui, Fond Episcopia Hușilor, dosar nr. 6/1871, f. 10.

³⁵² *Ibidem*, f. 24.

³⁵³ Andrei Crețu, *Documente inedite privind viața și activitatea preotului Ioan Burcă*, în *Acta Moldaviae Meridionalis, Anuarul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui*, vol. XXXIV, 2013, Editura Pim, Iași, 2014, p. 162-169.

³⁵⁴ D. J. A. N. Vaslui, Fond Episcopia Hușilor, dosar nr. 1/1872-1873, f. 11.

³⁵⁵ *Ibidem*, dosar nr. 3/1893, f. 14.

³⁵⁶ *Ibidem*, dosar nr. 8/1884, f. 144-145, dosar nr. 9/1889-1890, f. 150-152.

³⁵⁷ *Ibidem*, dosar nr. 12/1883, f. 242-246.

³⁵⁸ *Ibidem*, dosar nr. 5/1885-1889, f. 103.

³⁵⁹ Preotul Ioan Antonovici, *Mănăstirea Florești din Plasa Simila, Județul Tutova*, București, Atelierele Socec, 1916, p. LXIX.

în 1879, când credem că a trecut la cele veșnice, întrucât, după această dată, nu mai apare în scripte.

Preotul **Nicolae Calmuschi**³⁶⁰ a fost hirotonit ca diacon în 8 ianuarie 1880 de episcopul Calinic al Hușilor. Au urmat câțiva ani de slujire în treapta de diacon, alături de preotul Ioan Burcă, după care a fost hirotonit preot. Din documentele cercetate rezultă clar faptul că preotul Nicolae Calmuschi a slujit enoriașilor din Sauca și Bejenești. Au rămas în arhive listele³⁶¹ întocmite de părintele, cu numele tuturor creștinilor din satele Sauca și Bejenești care viețuiau la 1893. În 1894 s-a transferat la biserica din Răduiești³⁶².

Preotul **Nicolae Rometi** a venit la Biserica „Sfântul Mare Mucenic Gheorghe” din Laza după moartea părintelui Ioan Burcă. Fusese timp de 17 ani preot la Biserica „Sf. Ioan Botezătorul” din cotuna Polincu. În 1895 biserica a fost închisă pentru reparații³⁶³; după finalizarea lucrărilor, la 23 aprilie 1896, de ziua hramului, a fost sfințită și redată cultului³⁶⁴. Slujba a fost oficiată de delegatul episcopului Silvestru, preotul Ilarion Barbu, protoiereu de Vaslui. Activitatea preotului Rometi la biserica din Laza a fost de scurtă durată. Acuzat de consum exagerat de băuturi alcoolice, de certuri și neînțelegeri cu enoriașii, a fost suspendat³⁶⁵, trebuind să părăsească parohia. În ianuarie 1897 parohia era declarată vacantă, iar din februarie sosea un nou paroh.

Preotul **Dimitrie Galaction**, a fost mai întâi paroh la Tatomirești, unde a slujit între anii 1891-1896³⁶⁶. La Parohia Laza a venit după primirea avizului favorabil din partea Episcopiei Hușilor și a Ministerului Cultelor, pe 1 februarie 1897³⁶⁷. Aici s-a remarcat prin stăruința depusă pentru ridicarea unui nou locaș de cult. Biserica de lemn avea un spațiu insuficient pentru o comunitate așa de numeroasă, cum era în Laza și, totodată, se degradase din cauza intemperiei și a vechimii. De aceea s-a propus construirea uneia de zid, pe un alt amplasament, cu un spațiu generos pentru credincioșii din cele patru sate arondate parohiei. Încă din 1903 a fost mobilizată comunitatea pentru strângerea de fonduri³⁶⁸. La 17 iunie 1911 a avut loc slujba de punere a pietrei de temelie, de către protoiereul Constantin Ulea. A urmat o perioadă de muncă intensă, în toamnă terminându-se la bolta și începându-se ridicarea turlor. În noaptea de 1 octombrie 1911 noua construcție s-a năruit datorită unor greșeli

³⁶⁰ A. E. H., Fond Episcopia Hușilor, pachet nr. 58, dosar nr. 32/1879, f. 27.

³⁶¹ *Ibidem*, dosar nr. 14/1893, f. 139 – 148.

³⁶² D. J. A. N. Vaslui, Fond Episcopia Hușilor, dosar nr. 13/1894 – 1895, f. 6.

³⁶³ *Ibidem*, dosar nr. 7/1896, f. 19.

³⁶⁴ *Ibidem*, f. 20.

³⁶⁵ *Ibidem*, dosar nr. 3/1897, f. 36.

³⁶⁶ *Ibidem*, f. 5.

³⁶⁷ *Ibidem*, f. 6.

³⁶⁸ *Ibidem*, dosar nr. 19/1909-1913, f. 1.

facute de meșteri dar și grabei cu care s-a lucrat³⁶⁹. A fost și aici, la Laza, repetată legenda Meșterului Manole, într-o variantă cu specific local. Părintele Galaction a trebuit să construiască apoi biserica din sufletele enoriașilor, pentru a-i convinge să se apuce din nou de biserica de zid. Chiar dacă vremurile au fost vitrege, au fost războaie – cel de-al doilea balcanic și primul mondial – boli precum holera și tifosul care au măcinat sute de vieți numai în satele comunei, preotul Galaction a știut să mențină ridicat moralul enoriașilor și să le insuflă curajul pentru continuarea lucrărilor. Anul 1919 a marcat finalizarea marelui edificiu eclesiastic, când a avut loc slujba de sfințire³⁷⁰, oficiată de episcopul Iacov Antonovici, la 27 octombrie. Cu această ocazie preotul a primit distincția de „iconom stavrofor”.

În 1935 părintele Galaction a ieșit la pensie, iar în 1937 a trecut la cele veșnice fiind înmormântat lângă altarul la care a slujit vreme de 40 de ani.

Preotul Dimitrie Galaction rămâne în istoria parohiei drept ctitorul bisericii de zid³⁷¹; el a ostenit la ridicarea bisericii împreună cu toți credincioșii din cele patru sate: Laza, Sauca, Râșnița și Bejenești. Alături de preot, s-a remarcat și episcopul Ioan Băbușianu, învățătorul satului, care a fost recompensat³⁷² pentru activitatea sa de sprijinire a bisericii cu Medalia „Răsplata Muncii pentru Biserică, clasa I”³⁷³.

Anul 1933 a marcat înființarea Parohiei Sauca³⁷⁴, prin desprinderea satelor Sauca și Bejenești din Parohia Laza. Apariția unui nou oficiu parohial nu a produs o separare a enoriașilor, întrucât Parohia Sauca se servea în continuare, pentru actele cultice, tot de aceeași biserică; pentru înhumarea celor decedați era același cimitir. Singura schimbare era venirea unui preot, care se ocupa de activitatea pastoral-misionară a credincioșilor din parohia nou înființată.

Primul paroh de Sauca a fost preotul **Dimitrie Ștefănescu**³⁷⁵. A slujit în biserica din Laza, alături de bătrânul preot Galaction aproape un an de zile, între 1934-1935. Întrucât parohia nu fusese recunoscută de Ministerul Cultelor,

³⁶⁹ *Ibidem*, f. 62.

³⁷⁰ *Ibidem*, dosar nr. 2/1919, f. 106

³⁷¹ Andrei Crețu, *Preotul Dimitrie Galaction, ctitorul bisericii de zid din satul Laza*, în *Prutul*, Revistă de cultură, Huși, serie nouă, anul IV(XIII), nr. 1 (53)/2014, p. 113-126.

³⁷² D. J. A. N. Vaslui, Fond Episcopia Hușilor, dosar nr. 2/1919, f.106.

³⁷³ Medalia „Răsplata Muncii pentru Biserică” a fost instituită prin Decretul Regal 2804/14 iulie 1906 și se acorda cetățenilor români, clerici și mireni, pentru servicii importante aduse în sprijinirea stării morale, religioase, economice și sociale, pentru scrieri religioase, donații importante în scopuri pioase și religioase, prin exemplu, etc. A fost înlocuită în 1931 cu „Meritul Cultural”, categoria „G” (culte).

³⁷⁴ Andrei Crețu, *Parohia Sauca – 80 de ani de la înființare, 1933-2013*, în *Acta Moldaviae Meridionalis, Anuarul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui*, vol. XXXIII, 2012, Editura Pim, Iași, 2013, p. 367-378.

³⁷⁵ D. J. A. N. Vaslui, Fond Episcopia Hușilor, dosar nr.1/1937-1938,f. 505

preotul nu avea subvenție de la stat, trebuind să se întrețină doar cu ceea ce i ofereau enoriașii la oficierea serviciilor religioase și din arendarea pământului parohial. În aceste condiții, a cerut transferul, plecând la Bârlălești.

În 1935, după ieșirea preotului Galaction la pensie, locul de paroh de Laza a fost ocupat de preotul **Ioan Modoranu**³⁷⁶. Din activitatea sa am reținut faptul că s-a implicat în renovarea bisericii, lucrările desfășurându-se în vara anului 1938³⁷⁷. După șapte ani de activitate, a plecat la Parohia Toporăști, lăsând în urmă o parohie și o biserică devastate de cutremurul din 10 noiembrie 1940³⁷⁸.

După plecarea preotului Ștefănescu, la Sauca a venit preotul **Dimitrie Beldie**³⁷⁹. A slujit doar câteva luni, în cursul anului 1935, la sfârșitul lunii noiembrie, plecând la Perieni. Timp de o jumătate de an la Sauca n-a mai fost nici un candidat pentru postul de paroh, parohia fiind suplinită de preotul Modoranu de la Laza.

În 1936 a fost hirotonit pentru Sauca preotul **Theodor Piatac**³⁸⁰. În timpul activității sale, în 1937, Parohia Sauca a fost recunoscută de Ministerul Cultelor, devenind bugetară³⁸¹. În 1938 preotul Piatac a antrenat enoriașii pentru renovarea bisericii, punând umărul alături de lăzeni. Între 1942-1943 a suplini, după plecarea preotului Modoranu, Parohia Laza. În condițiile grele ale războiului s-a implicat într-o serie de colecte pentru sprijinirea frontului³⁸². De asemenea a mobilizat comunitatea pentru refacerea bisericii, care fusese grav avariata de marele cutremur din 10 noiembrie 1940. Din 15 februarie 1944 s-a mutat la Chițcani, protoieria Tutova³⁸³.

Începând cu 1 septembrie 1942, la Parohia Laza a activat ca paroh, preotul **Vasile Guzu**³⁸⁴. Prin elanul său tineresc a reușit să mobilizeze enoriașii pentru refacerea bisericii, care fusese ruinată de cutremurul din 1940. De asemenea a reușit, prin demersurile făcute, să obțină sume importante de bani de la autoritățile statului și, în 5 decembrie 1943, să organizeze resfințirea

³⁷⁶ A. E. H., Fond Episcopia Hușilor, dosar nr. 277/1935, f.45, vezi și Anuarul Eparhiei Hușilor pe anul 1935, Huși, Atelierele Zanet Corlățeanu, p. 104.

³⁷⁷ *Ibidem*, dosar nr. 287/1938, f. 26.

³⁷⁸ *Ibidem*, dosar nr. 197/1942, f. 14.

³⁷⁹ *Ibidem*, dosar nr. 277/1935, f. 27-28.

³⁸⁰ *Ibidem*, dosar nr. 87/1936, f. 1.

³⁸¹ D. J. A. N. Vaslui, Fond, Episcopia Hușilor, dosar nr. 3/1937, f.23.

³⁸² A. E. H., Fond Episcopia Hușilor, dosar nr. 220/1941, f. 1, dosar nr. 317/1942, f. 2.

³⁸³ *Ibidem*, dosar nr. 318/1944-1948, f. 1

³⁸⁴ D. J. A. N. Vaslui, Fond Episcopia Hușilor, dosar nr. 1/1947-1948, f. 81 și Anuarul Eparhiei Hușilor pe 1948, p. 130.

bisericii renovate. Slujba a fost oficiată de episcopul Grigorie Leu al Hușilor, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi³⁸⁵.

Cu toate greutățile generate de regimul comunist, părintele Guzu a reușit să obțină aviz favorabil pentru pictarea bisericii, în 1956. Lucrările au fost conduse de pictorul Vasile Pascu din Focșani. Sfințirea bisericii pictate s-a făcut la 23 aprilie 1957 de episcopul Teofil Herineanu, de la Roman³⁸⁶.

După 29 de ani de slujire în Biserica „Sf. Gheorghe” din Laza, părintele Guzu a plecat la Buzău³⁸⁷, unde a mai slujit un timp în biserica episcopală. Rămânând văduv, după moartea soției, în 1981, a îmbrăcat haina monahală, fiind ridicat la rangul de arhimandrit. La 19 februarie 1989 a trecut la cele veșnice.

După plecarea preotului Piatac, oficiul de paroh al Parohiei Sauca a fost ocupat pentru scurt timp de preotul basarabean **Gheorghe Bărgăunaș**³⁸⁸ (1 septembrie 1944 – 15 februarie 1945).

Preotul **Ștefan Boghiu** a slujit inițial la Parohia Doagele³⁸⁹, fiind transferat la Sauca în ziua plecării părintelui Bărgăunaș. Activitatea sa s-a împletit armonios cu activitatea preotului Guzu, cu care a avut o colaborare strânsă pentru buna administrare a bisericii. S-a implicat activ în acțiunea de pictare a bisericii, în 1956, coordonând colectarea fondurilor din Parohia Sauca. Plecarea preotului Guzu și vacantarea parohiei, l-a făcut pe părintele Boghiu să ceară transferul în Laza. Începând cu 1 ianuarie 1972, la presiunea regimului comunist, care încerca din răspuțeri diminuarea activității religioase, Parohia Sauca a fost desființată. Membrii comunității săucane au fost arondați din nou Parohiei Laza.

Un moment dificil de parcurs pentru părintele Boghiu, ca și pentru comunitate, l-a constituit cutremurul din 4 martie 1977. În urma seismului, biserica a fost avariată, necesitând intervenția specialiștilor pentru reparație și consolidare. Devizul a fost întocmit de Serviciul Tehnic al Episcopiei Romanului și Hușilor, iar lucrările au fost efectuate de Cooperativa „Constructorul” din Vaslui³⁹⁰. Nu avem nici o informație ca după renovare, să se fi săvârșit vreo slujbă de resfințire a lăcașului, la care să participe episcopul. Este posibil să fi fost doar protoiereul, care a oficiat slujba aghezmei și a rostit rugăciuni de binecuvântare pentru lăcașul renovat.

³⁸⁵ *Spre știință*, caiet cu diverse amintiri din activitatea pastorală din Parohia Laza, notate de preotul Vasile Guzu.

³⁸⁶ *Ibidem*.

³⁸⁷ A. E. H., Fond Episcopia Hușilor, *Registru de evidență, Protoieria Vaslui*, p. 46.

³⁸⁸ *Ibidem*, *Registru statistic pentru județele Fălciu, Vaslui, Tutova*, p. 167.

³⁸⁹ *Ibidem*.

³⁹⁰ *Însemnări diverse*, caiet cu diferite fapte, evenimente din viața parohiei, consemnate de preotul Ștefan Boghiu.

Chiar dacă în satele parohiei se pusese curentul electric din anii 1965 – 1967, biserica încă nu beneficiase de avantajele progresului tehnic. La inițiativa preotului Ștefan Boghiu, în iulie 1982, biserica Parohiei Laza a fost racordată la rețeaua electrică³⁹¹.

În 1988, după 44 de ani de slujire în aceeași biserică, părintele Ștefan Boghiu a ieșit la pensie, iar la 27 martie 1994 a trecut la cele veșnice. A fost înmormântat în cimitirul bisericii, aproape de poarta de intrare, pe partea stângă.

Între 1988 – 1999 biserica Parohiei Laza a fost deservită de preotul **Ștefan Hoțoleanu**. De activitatea sa se leagă consolidarea bisericii și refacerea turlor. Renovarea din 1977 a fost superficială iar în urma cutremurului din 1986 apăruseră probleme care necesitau intervenții serioase. Lucrările au demarat în 1994, odată cu renovarea bisericii construindu-se și o impozantă clopotniță. Fără a termina renovarea, preotul Hoțoleanu s-a transferat în Vaslui.

Lucrările au fost continuate de preotul **Andrei Crețu**. Hirotonit în 1995 pentru Parohia Reditu, a fost transferat la Parohia Laza la 1 august 1999. În timpul activității sale s-au finalizat lucrările de renovare a bisericii, s-au pus uși și geamuri la clopotniță. În vara anului 2000 a fost demolată o construcție anexă, un fel de magazie în care s-au ținut unele materiale, dar care a fost și spațiu de slujire – în timpul lucrărilor de renovare a bisericii – și s-a construit o sală de mese cu o capacitate pentru 150 de persoane. Spațiul este folosit pentru agapele pe care le organizează enoriașii atunci când își pomenesc înaintașii, dar și pentru diverse activități cu elevii de la școală, ore de cateheză, concursuri, expoziții.

Distanța mare dintre comunitatea din Râșnița și biserica din Laza – de 4 kilometri – a făcut să se pună în discuție construirea unui spațiu liturgic și amenajarea unui cimitir. Pe 2 iulie 2000 a fost sfințit locul pentru Biserica „Sf. Vv. Ștefan cel Mare”, slujba fiind condusă de episcopul Ioachim al Hușilor. Până în toamnă s-a turnat temelia și s-a construit o clopotniță lângă poarta de acces.

Tot în anul 2000, începând cu luna septembrie s-a început pictarea Bisericii „Sf. Gheorghe” din Laza, de către pictorul Costică Constantinescu Hărăbor din Urechești, județul Vrancea. Până în decembrie s-a reușit pictarea altarului.

În 2003 s-a reînființat Parohia Sauca, după 31 de ani de la desființare, în componența căreia au intrat satele Sauca, Râșnița și Bejenești. La nou înființata parohie a fost transferat preotul Andrei Crețu, care a rămas să slujească în continuare în Biserica „Sf. Gheorghe” din Laza, biserică ce deservea și comunitatea săucană. Până în 2010 preotul Andrei Crețu, împreună cu

³⁹¹ *Ibidem*.

enoriașii din Râșnița, au reușit să ctitorească o frumoasă biserică, pe care au înzestrat-o cu toate cele necesare cultului. Catapeteasma și stranele au fost confecționate din stejar de meșterul Ovidiu Țucă din Braniște, județul Neamț, iar icoanele catapetesmei au fost realizate de Mihai Ungureanu, un tânăr pictor, student la vremea respectivă, în Iași.

Pe 26 septembrie 2010, biserica din Râșnița a fost sfințită de episcopul Corneliu al Hușilor, moment în care s-a pus și cel de-al doilea hram, „Sf. Ap. Andrei”. Ca o încununare a activității sale, preotul Andrei Crețu a primit distincția de „iconom stavrofor”.

Din 2003, odată cu transferul preotului Crețu la Sauca, pentru comunitatea din Laza a fost hirotonit tânărul **Corneliu Marian Halapciug**. A preluat responsabilitatea lucrărilor de pictură, realizate în proporție de 65%, de la preotul Crețu și s-a implicat în realizarea stranelor, care au fost confecționate de meșteri din satul Sauca, Gheorghe Carp împreună cu fiul său Vasile. A dotat biserica cu un sistem modern de încălzire, achiziționând centrala și caloriferele necesare. Din inițiativa preotului Halapciug biserica a fost înzestrată cu mai multe rânduri de veșminte noi, sfinte vase, evanghelie, toate donații ale credincioșilor din cele două parohii, Laza și Sauca.

Odată cu finalizarea lucrărilor de pictură interioară, Biserica „Sf. Gheorghe” din Laza a fost sfințită de episcopul Corneliu, pe 9 mai 2010. Chiar dacă a avut loc slujba de sfințire, anumite lucrări au continuat. Cu ajutorul meșterilor locali, s-a placat cu piatră naturală temelia bisericii.

Între 2012-2013 s-a lucrat la pictura exterioară, realizându-se icoanele din cele două rânduri de ocnițe aflate sub acoperiș, de către pictorul Mădălin Țibichi. În același timp au fost realizate un scurt istoric și pomelnicul slujitorilor – întocmite de preotul Andrei Crețu – care au fost pictate în tehnica fresco, pe laturile de sud și de vest ale bisericii. Pomelnicul este încadrat de icoanele Sf. Ap. Andrei și Sf. Ap. Narcis.

Cheltuielile pentru lucrările făcute au fost suportate de enoriașii din cele două parohii, Laza și Sauca, prin donații benevole. Totodată, un sprijin financiar important a fost oferit și de Consiliul Local al Primăriei Laza.

După aproape 400 de ani de la atestarea istorică a primului preot, slujitor în comunitatea creștină a satului Laza, flacăra credinței este bine întreținută. Biserica a evoluat în timp, de la o construcție simplă, de lut, la o biserică de lemn și apoi la un edificiu monumental din zid, simbolizând astfel, trăinicia credinței locuitorilor de aici. Biserica de zid, ridicată cu 96 de ani în urmă arată ca o construcție nouă. Meritul este în primul rând al enoriașilor, dar și al slujitorilor care s-au implicat și au reușit să mobilizeze comunitatea. De aceea cunoașterea identității și păstrarea memoriei liderilor spirituali se impune ca o datorie de suflet, o datorie care trebuie privită – așa cum spunea N. Iorga – „*cu evlavie, cu iubire, cu înțelegere deosebită*”.

BIBLIOGRAFIE:***Izvoare inedite:***

Arhiva Episcopiei Huşilor, Fond Episcopia Huşilor, dosar nr 60/1859, dosar nr. 32/1879, dosar nr. 14/1893, dosar nr. 29/1922, dosar nr. 277/1935, dosar nr. 87/1936, dosar nr. 287/1938, dosar nr. 220/1941, dosar nr. 197/1942, dosar nr. 317/1942, dosar nr. 318/1944-1948,

Registru de evidenţă, Protoieria Vaslui.

Registru statistic pentru judeţele Fălciu, Vaslui, Tutova.

Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale Vaslui, Fond Episcopia Huşilor, dosar nr. 19/1852-1853, dosar nr. 6/1871, dosar nr. 1/1872-1873, dosar nr. 12/1883, dosar nr. 8/1884, dosar nr 5/1885-1889, dosar nr.9/1889-1890, dosar nr. 3/1893, dosar nr. 13/1894-1895, dosar nr. 7/1896, dosar nr. 3/1897, dosar nr. 19/1909-1913, dosar nr. 3/1915, dosar nr. 2/1919, dosar nr. 10/1927-1928, dosar nr.1/1937-1938, dosar nr. 1/1947-1948.

Monografia Comunei Laza, întocmită de Ioan Băbuşianu, 1904, manuscris.

Izvoare edite:

Antonovici, Ioan, *Mănăstirea Floreşti din Plasa Simila, Judeţul Tutova, Atelierele Grafice Socec, Bucureşti, 1916.*

Anuarul Eparhiei Huşilor pe anul 1935, Huşi, Atelierele Zanet Corlăţeanu, 1935.

Anuarul Eparhiei Huşilor pe anul 1938, Huşi, Tipografia şi Librăria George Cercez, 1938.

Branişte, Pr. Prof. Dr. Ene, Branişte, Prof. Ecaterina, *Dicţionar enciclopedic de cunoştinţe religioase*, Editura Diecezană Caransebeş, 2001.

Clit, Costin, *Un tablou ecleziastic inedit privind judeţele Tutova, Covurlui şi Vaslui din Eparhia Huşilor, de la 1858-1859*, p. 830, articol din *Cronica Episcopiei Huşilor IX, 2003*, Editura Bonitas, Iaşi, 2005, p.781-832.

Documente huşene, vol. III, întocmit de Costin Clit, Editura Pim, Iaşi, 2014.

Cihodaru, Constantin, Caproşu, Ioan, Ciocan, Nistor, *Documenta Romaniae Historica*, vol. III, Editura Academiei R. S. R., Bucureşti, 1980.

Caproşu, I., Constantinov V., *Documenta Romaniae Historica*, vol. XVIII, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2006.

Chiriac, Laurenţiu, *Monumente religioase medievale din zona Bârladului*, Editura Kolos, Iaşi, 2007.

Creţu, Andrei, *Preotul Dimitrie Galaction, ctitorul bisericii de zid din satul Laza*, în *Prutul*, Revistă de cultură, Huşi, serie nouă, anul IV(XIII), nr. 1 (53)/2014, p. 113-126.

Creţu, Andrei, *Parohia Sauca – 80 de ani de la înfiinţare, 1933-2013*, în *Acta Moldaviae Meridionalis, Anuarul Muzeului Judeţean „Ştefan cel Mare” Vaslui*, vol. XXXIII, 2012, Editura Pim, Iaşi, 2013, p. 367-378.

Creţu, Andrei, *Documente inedite privind viaţa şi activitatea preotului Ioan Burcă*, în *Acta Moldaviae Meridionalis, Anuarul Muzeului Judeţean „Ştefan cel Mare” Vaslui*, vol. XXXIV, 2013, Editura Pim, Iaşi, 2014, p. 162-169.

Ferma model Laza – darea de seamă pe anul 1922-1923, Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, București, 1923.

Inscripții din bisericile României, adunate, adnotate și publicate de N. Iorga, Fascicula I, Institutul de Arte Grafice și Editura Minerva, București, 1905.

Popa, Maria, *Contribuții la istoria Mănăstirii „Sfântul Ilie” de la Florești – Vaslui. Catagrafia averii secularizate la 1863*, în *Monumentul*, vol. XV, volum coordonat de Mircea Ciubotaru, Aurica Ichim și Lucian Valeriu Lefter, Editura Doxologia, Iași, 2014.

Stoicescu, Nicolae, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, Direcția Patrimoniului Cultural Național. Biblioteca Monumentelor Istorice din România, București, 1974.

Tomescu, Constantin N., *Biserica din Principatele Române la 1808-1812, Mărturii și documente*, ediție îngrijită și note de pr. Eugen Drăgoi, Editura Partener, Galați, 2010.

Fig. 1 - Pomelnicul slujitorilor din Laza-Sauca

Fig. 2 - Scurt istoric

Fig. 3 - Biserica „Sfântul Mare Mucenic Gheorghe” din Laza

NEAMUL IAMANDIEȘTILOR DE LA PRUT

Adrian BUTNARU*

Cuvinte-cheie: familia boierească Iamandi; Moldova; regiunea Prut; arbore genealogic.

Keywords: the Boyar family Iamandy; Moldavia; Prut Region; family tree.

Abstract

In the early nineteenth century, in the village Dranceni, the river Prut, the district Fălciu lived a yeoman, Vasile Iamandi (bailiff of Agai Elijah Kogalniceanu), which would give rise to a small nation - "the Boyar family Iamandy from region Prut" (as he called history Ghibănescu in 1927). Inside its largest owners will amount, lawyers, academics and MPs in the latter part of the nineteenth century and early twentieth century.

According to a document dated 30 October 1866 Vasile Iamandi (Cheese), married to Ileana (daughter of Zechariah Dumitrache), buys a village fathom Scrivuleni 8 coins from Ileana. However, to complicate matters, a document dated 28 January 1836 shows us that the bridegroom's Cheese Iamandi Simion Michiu his daughter was probably his first wife.

La începutul secolului al XIX-lea, în zona satului Drânceni, pe Prut, din ținutul Fălciu, trăia un răzeș, **polcovnicul Vasile Iamandi** (vechil al agăi Ilie Kogălniceanu³⁹²), care avea să dea naștere unui mic neam – „*neamul Iamandieștilor de la Prut*” (după cum îl numea istoricul Gh. Ghibănescu în anul 1927). Din interiorul acestuia se vor ridica mari proprietari, avocați, profesori universitari și deputați în a doua parte a secolului al XIX-lea și prima parte a secolului al XX-lea.

Potrivit afirmației lui Gh. Ghibănescu, polcovnicul Vasile Iamandi este aceeași persoană cu **Iamandi Brânză**, fiu al lui **Nistor Brânză**³⁹³. Potrivit unor mărturii documentare din 8 martie 1832, polcovnicul Iamandi Brânză era răzeș în satul Ghermănești „din bătrânul Ion Loghin”³⁹⁴, iar la 19 martie 1836 locuia în satul Râpile, din ținutul Fălciu³⁹⁵.

* Doctor în istorie și profesor, Vaslui.

³⁹² Document din 1 septembrie 1830 (Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XVII, Huși, 1927, doc. 275, p. 178).

³⁹³ *Ibidem*, p. IV.

³⁹⁴ *Ibidem*, doc. 296, p. 185.

³⁹⁵ *Ibidem*, vol. XXV, Iași, 1933, p. XXXVI.

Conform unui document din 30 octombrie 1866, Vasile Iamandi (Brânză), însoțit cu Ileana (fiica lui Dumitrachi Zaharia), cumpără un stângen în satul Scrivuleni cu 8 galbeni de la o Ileana³⁹⁶. Totuși, pentru a complica lucrurile, un document din 28 ianuarie 1836 ni-l arată pe Iamandi Brânză ca ginere al lui Simion Michiu³⁹⁷, fiica acestuia fiind probabil prima sa soție.

Vasile Iamandi (Brânză) deținuse moșii în stânga Prutului, pe care le-a schimbat ulterior pentru părți de moșii din dreapta Prutului, la Ghermănești, după care urmează o perioadă de mici acumulări funciare. La 18 iunie 1867 cumpără un stângen de moșie la Scrivuleni, cu patru galbeni, de la Ion David. Anul următor, la 15 mai 1868, cumpără un stângen de pământ la Scrivuleni de la **Paraschiva Iamandi** (poate o soră a sa), cu 10 galbeni. Peste doi ani, la 28 februarie 1870, cumpără doi stângeni la Brăteni, de la Gh. Bedreag, cu 12 galbeni stângenul. La 5 februarie 1871, cumpără tot din Brăteni 18 fâlcii de la Teodor Olteanu, ginerele lui Iordachi Meleghe³⁹⁸.

Știutor de carte, pe polcovnicul Vasile Iamandi (Brânză) îl mai întâlnim menționat îndeplinind diferite slujbe sau ca martor în ținutul Fălciu: la 7 septembrie 1819³⁹⁹, 16 septembrie 1819⁴⁰⁰, 21 iunie⁴⁰¹ și 30 iulie 1824⁴⁰², 20 februarie⁴⁰³ și 30 septembrie 1826⁴⁰⁴, 20 martie 1829⁴⁰⁵, 25 februarie 1830 (când primește 16 stângeni la Scrivuleni)⁴⁰⁶, 22 iulie 1830⁴⁰⁷, 3⁴⁰⁸ și 19 martie 1836⁴⁰⁹. La 8 februarie 1831, ispravnicul de Fălciu îi înșarcina pe polcovnicii Iamandi Brânză și Ioniță Buzne să cerceteze o jalbă⁴¹⁰, sarcină dusă la bun sfârșit peste o lună⁴¹¹. La 29 octombrie 1835 este menționat Iamandi Brânză polcovnic, care transmitea un raport către Isprăvnicia de Fălciu⁴¹².

³⁹⁶ *Ibidem*, vol. XVII, p. 59.

³⁹⁷ *Ibidem*, doc. 329, p. 195.

³⁹⁸ *Ibidem*, p. 59.

³⁹⁹ *Ibidem*, vol. XXV, p. 154.

⁴⁰⁰ *Ibidem*, p. 155.

⁴⁰¹ Ispravnicul de Fălciu îl înșarcina pe Iamandi Brânză să cerceteze pricina între spătarul Ianachi Danu, ce avea doi bătrâni în Dințeni, și Catrina Giurcănița, din Odobești (*ibidem*, vol. XVII, doc. 209, p. 152).

⁴⁰² *Ibidem*, vol. XXV, p. 177.

⁴⁰³ Iamandi Brânză dă mărturie că aga Ilie Kogălniceanu a cumpărat patru stângeni de moșie în Scrivuleni, de la răzeșii Florea, Văscu și Teclu, însă și-a pierdut zapisul (*ibidem*, p. XXX).

⁴⁰⁴ Arhivele Statului Iași, *Documente*, p. 435/doc. 140 (în continuare vom cita ASI).

⁴⁰⁵ Redacta un act de danie pentru Vasile Michiul, din moșia Valea Cănepii, ținutul Fălciu (Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XVII, doc. 254, p. 171).

⁴⁰⁶ *Ibidem*, vol. XXV, p. 197.

⁴⁰⁷ *Ibidem*, vol. XVII, doc. 273, p. 177.

⁴⁰⁸ ASI, *Documente*, p. 435/doc. 276.

⁴⁰⁹ Poruncă a Isprăvniceii de Fălciu către polcovnicul Iamandi Brânză și Vasile Popa din Păpile, ținutul Fălciu, ca să facă o cercetare la Râșești (Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XVII, doc. 337, p. 197).

⁴¹⁰ *Ibidem*, doc. 288, p. 183.

⁴¹¹ *Ibidem*, doc. 289, p. 183.

⁴¹² *Ibidem*, doc. 327, p. 193.

De asemenea, îl vedem pe polcovnicul Vasile Iamandi (Brânză) judecându-se pentru diferite părți de pământ. Astfel, la 29 august 1830 Isprăvnicia Fălciu poruncește polcovnicului Alexandru Buzne să cerceteze și să măsoare partea din moșia Ghermănești, cumpărată de Ion Michiu de la căminarul Dimitrie Gheleman și pentru care se judecă cu polcovnicul Vasile Iamandi⁴¹³. A doua zi, polcovnicul Vasile Iamandi este iarăși menționat⁴¹⁴, iar la 3 martie 1836 Vasile, ispravnic de Fălciu, adevărea că Ion căpitan a dat lui Iamandi polcovnic un număr de stâneni din moșia Valea Cânepii, din ținutul Fălciu⁴¹⁵. La 3 mai 1836, căpitanul Ion Michiu a dat un stânen de pământ din moșia Valea Cânepii polcovnicului Iamandi Brânză. Mai târziu, la 29 mai 1842, polcovnicul Iamandi Brânză atestă pe același document că i s-a dat înapoi căpitanului Ion Michiu, primindu-și banii schimbului, părțile din Ghermănești și din Leușeni, din stânga Prutului⁴¹⁶.

Mult mai târziu, la 10 aprilie 1848, polcovnicul Iamandi Brânză și **Vasilca Iamandi** (probabil o altă soră) semnează un zapis pentru un plug de arat, dat lui Ion Michiu, la Ghermănești⁴¹⁷.

Potrivit lui Gh. Ghibănescu, fiul lui Vasile Iamandi (Brânză) era **Enacache Iamandi** († ante 20 februarie 1927⁴¹⁸), stabilit în Huși, căsătorit cu Zoe (fiica lui Pavel Popa)⁴¹⁹, fără urmași. În urma alegerilor din data de 23 mai 1918, Enacache Iamandi era ales în județul Fălciu, din partea Partidului Conservator, membru al Colegiului I la Camera Deputaților, împreună cu Pavel Michiu⁴²⁰. Pe Enacachi V. Iamandi îl mai întâlnim la Huși ca președinte al consiliului de administrație al Băncii Fălciului (30 ianuarie 1911⁴²¹ - finele anului 1923, iar la 12 februarie 1924 era membru al consiliului de administrație al aceleiași bănci⁴²²). De altfel, la înființarea acestei instituții bancare, imobilul în care a funcționat fusese închiriat de la Zoe, soția⁴²³ lui Enacache V. Iamandi. După decesul lui Enacache Iamandi, soția este numită ca membră a consiliului de administrație al acestei bănci, la data de 22 februarie 1927⁴²⁴.

De asemenea, potrivit arborelui genealogic realizat de către Eugen D. Neculau, păstrat la arhivele din Botoșani, Vasile Iamandi (Brânză) a mai avut doi copii: **Scarlăt**

⁴¹³ ASI, *Documente*, p. 435, doc. 178.

⁴¹⁴ *Ibidem*, p. 435, doc. 179.

⁴¹⁵ *Ibidem*, p. 435, doc. 271.

⁴¹⁶ Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XVII, doc. 343, p. 199.

⁴¹⁷ *Ibidem*, doc. 464, p. 234.

⁴¹⁸ Costin Clit, *Banca Fălciului din orașul Huși*, în „Lohanul”, anul VI, nr. 4 (24), decembrie 2012, p. 12.

⁴¹⁹ Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XVII, p. 58 și 262.

⁴²⁰ „Monitorul Oficial”, nr. 45, din 24 mai 1918.

⁴²¹ Costin Clit, *Banca Fălciului din orașul Huși*, p. 10 și 12.

⁴²² „Monitorul Oficial”, nr. 31, din 12 februarie 1924.

⁴²³ La Costin Clit, în *Banca Fălciului din orașul Huși*, Zoe este prezentată ca fiică a lui Enacachi Iamandi (Costin Clit, *Banca Fălciului din orașul Huși*, p. 10).

⁴²⁴ *Ibidem*, p. 11. Pe Zoe Enacache Iamandi o întâlnim ca membră a consiliului și la 19 august 1928, 30 decembrie 1930, 10 mai 1931, 14 iunie 1931, 7 mai 1932 și 18 martie 1934 (*ibidem*, p. 11). La 24 ianuarie 1926 se admite cesiunea a 200 acțiuni la bancă, proprietatea Enacache V. Iamandi, către Otto Cabal (*ibidem*, p. 11).

Iamandi și **Victor Iamandi**, ambii menționați, în 1931, printre clienții Băncii Fălciului, din Huși⁴²⁵, unde fratele lor, Enacache Iamandi, deținuse mai mulți ani funcția de președinte al consiliului de administrație.

Scarlat Iamandi, devenit medic veterinar, ar fi fost căsătorit de două ori, cu Maria, fiica lui Nicu Gane (fără copii), și cu Matilda Castano⁴²⁶.

Numeroase personalități ale județului Fălciu semnau un apel, în cursul anului 1906, împreună cu profesorul Ion Zelea Codreanu (tatăl lui Corneliu Zelea Codreanu, căpitanul mișcării legionare) și N. Lupu, prefectul județului, originar de la Arsura, pentru crearea unei Societăți Culturale și Economice „*menită a strânge în jurul ei toate elementele doritoare de binele public în județul Fălciu*”. Printre semnatarii apelului care a dus la crearea, în 3 decembrie 1906, la Huși, a societății „Munca”, se regăsesc și frații și proprietarii Enacachi V. Iamandi și Scarlat Iamandi⁴²⁷.

La rândul său, **Victor Iamandi**, din Galați, a fost căsătorit cu Sabina, cu care a avut doi copii: **Nicu** și **Maria Iamandi**⁴²⁸.

Vasile Iamandi (Brânză) l-a avut ca frate pe **Grigore Iamandi** (1830 - 1903) (**Fig. 1-2**), născut în comuna Drânceni, ținutul Fălciu, căsătorit de două ori, ultima oară cu Maria Handoca⁴²⁹.

Fig. 1 a și 1 b - Deputatul Grigore Iamandi (1830 - 1903),
fotografie preluată din lucrarea lui
George D. Nicolescu, Albert Hermely, *Deputații noștri* (stânga)
și pe placa de la mormântul din cimitirul Eternitatea din Iași,
împreună cu soția Maria Handoca (dreapta)

⁴²⁵ *Ibidem*, p. 12.

⁴²⁶ Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XVII, arborele genealogic al familiei Michiu.

⁴²⁷ Clit Costin, *Liceul teoretic „Cuza Vodă” Huși*, p. 174-175.

⁴²⁸ Arhivele Naționale Botoșani (ANB), fond *Eugen D. Neculau - Familia Iamandi*, fila 16.

⁴²⁹ *Ibidem*.

Din perioada anilor 1863-1892 datează un schimb de telegrame între Mihail Kogălniceanu și Grigore Iamandi, aflat la Huși⁴³⁰, dar rămas administratorul lui M. Kogălniceanu pe moșia Râpile (1875)⁴³¹. În septembrie 1879, Grigore Iamandi avea luat în arendă o serie de păduri din județul Fălciu, de la Bunești, Brătești și Zberoaia⁴³².

Devenit mare proprietar rural, a fost ales deputat la colegiul II Fălciu, pentru prima dată în anul 1866, apoi la 1883, votând toate modificările făcute constituției, precum și pentru înființarea Domeniilor Coroanei⁴³³. În același an fusese numit, prin decret regal, director al Comitetului Permanent din județul Fălciu⁴³⁴. La 12 august 1884, în „casele d-lui Grigore Iamandi din Huși” funcționa cancelaria Regimentului 26 Dorobanți⁴³⁵.

În urma alegerilor efectuate în zilele de 16 și 17 ianuarie 1889, pentru ocuparea locurilor vacante de consilieri ai județului Fălciu, au fost aleși în colegiul I Grigore Iamandi și I. Dumbravă, iar în colegiul II Costache Mărgărint și Fronea Boboc⁴³⁶. A fost reales din partea Partidului Național Liberal în alegerile generale din noiembrie 1895 cu 280 de voturi⁴³⁷, rămânând deputat până la 1899. În acest context, în aprilie 1898, administratorul financiar al județului Fălciu, Radu Rallea, solicita eliminarea lui Grigore Iamandi din listele electorale, motivând că acesta fusese trecut, în anul 1897, și la județul Vaslui⁴³⁸.

Cavaler al ordinului Coroanei României, deputatul Grigore Iamandi figura cu domiciliul la moșia Bârzești, din județul Vaslui⁴³⁹, moșie achiziționată în anul 1892⁴⁴⁰. În acel an adresa o petiție către Primăria Bârzești, prin care arăta: „*Am cumpărat moșia Bârzești cu toate acaretele de pe dânsa, unde face parte și biserica, ca proprietate a mea, de atunci și până astăzi, pe lângă venitul Bisericii pe care epitropii și dau sama este și venitul clopotelor care se trag pentru morți*”. El cerea comunei să încaseze o taxă de 1 leu pentru clopotul mic și 2 lei pentru clopotul mare, pentru ca „*acei bani să se adune pentru folosul Bisericii a se repara și cumpara cele necesare pentru Biserica*”. Solicitarea lui a fost respinsă de către Episcopia Hușilor pe motiv că

⁴³⁰ Referitoare la trimiterea cu șlepurile a unei mașini de bătut porumb; tunsul oilor și expedierea lânii la fabrica de postav din Neamț; aspecte financiare; expedierea grâului (BNR, fond Kogălniceanu, dosarele 321 și 429).

⁴³¹ *Ibidem*, dosarele 670 și 782.

⁴³² „Monitorul Oficial”, nr. 208, din 14 septembrie 1879.

⁴³³ Mihai Sorin Rădulescu, *Elita liberală românească*, p. 208, 213 și 277.

⁴³⁴ „Monitorul Oficial”, nr. 231, din 14 ianuarie 1883.

⁴³⁵ „Monitorul Oficial”, nr. 109, din 19 august 1884.

⁴³⁶ „România liberă”, anul XIII, nr. din 10 februarie 1889.

⁴³⁷ George D. Nicolescu, Albert Hermely, *Deputații noștri. 1895-1899. Biografii și portrete*, București, MDCCCXCVI, p. 159.

⁴³⁸ „Epoca”, seria II, anul IV, nr. 740, din 18 aprilie 1898.

⁴³⁹ George D. Nicolescu, Albert Hermely, *op. cit.*, p. 159.

⁴⁴⁰ Vezi și „Monitorul Oficial”, nr. 76, din 7 iulie 1892.

biserica fiind „parohială cu epitropia sa proprie, (...) conform legii este în drept de a administra veniturile și cheltuielile sale”⁴⁴¹.

Redăm în continuare și **Testamentul lui Grigore Iamandi (Fig. 3)**:

„Subcrisul Grigorie Iamandy, proprietar, domiciliat în comuna Bârzești, din județul Vaslui, dorind ca după trecerea mea din viață avutul meu să se împartă după voința mea, am dispus de el prin prezentul act de ultimă voință în modul următor:

Averea mea se compune din moșia Bârzești – Dobroslovești cu toate trupurile, siliștile ci sub orice denumiri vechi și noi și cu toate cumpărăturile ce în urmă am mai făcut, moșie situată în comuna Bârzești, plasa Fundurile – Stemnicu, din județul Vaslui; din două rânduri de case ce am în orașul Huși; din averea mobilă de tot soiul ce se află pe moșie; și, în fine, din orice altă avere mobilă sau nemobilă s-ar mai afla la trecerea mea din viață.

Din prima mea căsătorie am o fiică, Ecaterina, căsătorită cu Grigorie Climescu, pe care în ambele ei căsătorii am înzestrat-o cu suma de 3.000 galbeni, osebitt trusou, din care i-am dat 1.500 galbeni și opt mii lei noi după chitanțele autentice ce păstrez, și ce mai are a primi din zestre suma de 10.000 lei noi.

Din actuala căsătorie cu soția mea Maria Iamandy, născută Handoca, avem cinci băieți: Grigorie, Iancu, Vasile, Dimitrie și Alexandru.

Dorind a asigura și pe iubita mea soție, care prin munca și economiile sale au contribuit la agonisirea averii ce o am, de aceea dispun ca după trecerea mea din viață, toată averea mea mobilă și imobilă ce se va găsi precum și dota ce va raporta fiica mea Ecaterina se va împărți precum urmează:

- 1) Se vor plăti toate datoriile mele.
- 2) Se va lua de soția mea Maria suma de 10.000 lei spre a-mi face cheltuielile de înmormântare și grijile până la șapte ani, conform religiei creștine.
- 3) Din restul averii mele mobile și imobile, împreună cu dota ce va raporta fiica mea, după ce se va scădea suma de la punctele 1 și 2 mai sus, se va împărți în șapte părți egale, adică șase părți pentru șase copii, iar a șaptea parte, care este porțiunea de care pot dispune după lege, declar că o las în deplină și absolută proprietate a iubitei mele soții Maria Iamandy, născută Handoca, ca semn de nobilă dragoste și afecțiune ce a avut în toată viața pentru mine și care prin munca și economiile sale a contribuit la adunarea acestei averi.

Aceasta fiind ultima mea voință și spre a se urma întocmai după trecerea mea din viață, am făcut prezentul testament, autentificat la Judecătoria județului Iași”⁴⁴².

⁴⁴¹ Maria Popa, Doina Rotaru, *Biserica „Nașterea Maicii Domnului” de la Bârzești-Vaslui*, în „Monumentul”, XI, părțile I și II, Iași, 2010, p. 144.

⁴⁴² ANIC, *Creditul funciar rural*, dosar 207/1898, vol. II.

Fig. 2 - Semnătura lui Grigore Iamandi pe testamentul său

Grigore Iamandi

Eu, Grigore Iamandi, proscris, domiciliat în Comuna Bărdiești din județul Iași, fiind în deplină treacare mea din viață, vreau să se împartă după voința mea, am dispus de el prin prezentul act de ultimă voință în modul următor:

Averea mea se compune din moșia Bărdiești - Solon, locuștii cu toate timpurile, schitile cu suborț și decumiri, vechi și noi, și cu toate cumpărăturile ce în urma am mai făcut, - moșie situată în Comuna Bărdiești, plase Săndulești - Stejerești, din județul Iași, - din două case, dintr-o casă ce am în orașul Iași, - din averea mobilă de tot locul ce se află pe moșie, - și în fine din orice altă avere mobilă sau imobilă sau mai află la trecerea mea din viață. -

În prima mea căsătorie am o fiică Ecaterina căsătorită cu Grigore Chimeran, pe care în ambele și căsătorii am înregistrat cu suma de trei mii galbeni optzeci bani, din care eu am dat 1500 galbeni și opt mii lei noi după chitanțele autentice ce păstrez, - apoi eu mai are a primi din gestu sumă de două mii lei noi. -

Din actuala căsătorie cu soția mea Maria Iamandi născută Handoca, avem cinci băieți: Grigore, Iancu, Vasilie, Dimitrie și Alvanodan. -

Având a ști că și pe viitor mea toate care prin munca și economiile mele au contribuit la acumularea averii ce o am, - de aceea dispun ca după trecerea mea din viață, toată averea mea mobilă și imobilă ce se va găsi precum și toate ce va raporta fiica mea Ecaterina

Fig. 3 - Prima pagină din testamentul lui Grigore Iamandi

În cimitirul *Eternitatea* din Iași se păstrează un monument funerar, de marmură neagră, creat de către F. Fairing, unde își dorm somnul de veci deputatul Grigore Iamandi (1830 - 1903) și fiul său, Gr. Gr. Iamandi (1877 - 1925)⁴⁴³. Pe monumentul funerar s-a păstrat și o fotografie a lui Gr. Iamandi, împreună cu soția sa.

La 6/19 august 1915, Maria Gr. Iamandy, văduvă, rentieră din Iași, domiciliată pe strada Lascăr Catargi nr. 9, a cerut Tribunalului Iași vânzarea unei moșii din Podul Iloaiei (proprietatea lui Xenofon Vlasto) și a unei pătrimi din moșia Scobâlteni (proprietate a lui Ștefan Gane, din Iași), pentru recuperarea unui împrumut de 80.000 de lei⁴⁴⁴.

După decesul lui Grigore Iamandi, soția Maria a donat școlii din localitatea Bârzești un număr de 50 de exemplare din lucrarea *Corpurile geometrice*, cuprinse într-o cutie, cu mesajul „*Donațiune școlii din Bârzești, Grigori Iamandi, 1903*”⁴⁴⁵.

Din prima căsătorie, Grigore Iamandi o are pe **Ecaterina**, devenită soția lui Grigorie Climescu († înainte de 23 septembrie 1904)⁴⁴⁶, domiciliați în Iași. La această dată, Ecaterina Climescu vindea fratelui ei Dimitrie Gr. Iamandi, ambii domiciliați în Iași, pentru 49.000 lei, „*toate drepturile pe care le am în succesiunea defunctului meu părinte Grigore Iamandi, care succesiune consistă în moșiile Bârzești, Dobroslăvești, Budăi, Săcălușa și Munteneschi cu toate trupurile, cu acaretele și pădurea aflătoare pe dânsa, averea mobilă și gospodăria moșiei, precum și creanțele asupra cumpărăturilor averii mobile*”⁴⁴⁷. De asemenea, Ecaterina Climescu avea la 1907 pământuri în cotuna Pocreaca, comuna Poiana Cârnelui, plasa Crasna, în județul Vaslui⁴⁴⁸.

Fig. 4 - Semnătura Ecaterinei Climescu (23 septembrie 1904)

Din a doua căsătorie a lui Grigore Iamandi, cu Maria Handoca, s-au născut următorii copii⁴⁴⁹:

- **Grigore** (1877-1925), însurat cu Maria Popovici⁴⁵⁰, ambii având un fiu, botezat după numele tatălui și al bunicului, **Grigore** (îl are ca fiu pe **Dinu**) și o fiică, **Maria – Mitza** (măritată cu Petru I. Gherghel, din Botoșani, fără copii). La 1899,

⁴⁴³ Un Iamandi Grigore apare promovat în clasa a II-a în 1886, la Iași, în Școala primară de băieți („România Liberă”, an X, nr. 2699, din 4-5 august 1886, p. 3).

⁴⁴⁴ „Monitorul Oficial”, nr. 103, din 6/19 august 1915.

⁴⁴⁵ „Albina”, anul VII, nr. 25, din 21 martie 1904.

⁴⁴⁶ ANIC, *Creditul funciar rural*, dosar 207/1898, vol. II.

⁴⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁴⁸ „Monitorul Oficial”, nr. 238, din 27 ianuarie/9 februarie 1908.

⁴⁴⁹ ANIC, *Creditul funciar rural*, dosar 207/1898, vol. II.

⁴⁵⁰ ANB, fond *Eugen D. Neculau - Familia Iamandi*, fila 16.

Grigore Gr. Iamandy (1877-1925) își publica teza de licență, susținută la Iași, cu tema *Societățile în dreptul comercial*⁴⁵¹.

- **Dimitrie Iamandi**, însoțit cu Corina Buțureanu, având împreună un fiu, **Ernest** (n. 1907), însoțit cu Elena Rădulescu.

- **Iancu Iamandi**, căsătorit, fără copii. Un Ioan Gr. Iamandy, care domiciliase în comuna Leurda, din județul Botoșani, era citat a se prezenta, în ziua de 15 iunie 1915, la Tribunalul Botoșani ca inculpat pentru abuz de încredere⁴⁵².

- **Alexandru Iamandi**, domiciliat în Iași, căsătorit cu Maria Papadopol, având împreună un fiu, **Radu Iamandi** (stabilit la Brașov, având, la rândul său, un fiu pe nume **Radu**). La 14 martie 1915, **Maria Iamandi**, cu domiciliul necunoscut, era chemată la Tribunalul Iași în procesul de divorț intentat de către soțul ei **Alexandru Iamandi**⁴⁵³.

- **Vasile Gr. Iamandi** (1879-1964), profesor universitar, avocat, mare moșier și parlamentar liberal, căsătorit de două ori, una dintre soții fiind Maria Dimitriu (legătură din care se naște un copil, **Theodor Iamandi**, însoțit cu o Paleologu, având împreună un fiu, **Vali Iamandi**). Este posibil ca cea de a doua sa soție să fi fost Aneta (1878-1975), după cum indică placa de mormânt din cimitirul *Eternitatea* din Iași. Se pare că Vasile Gr. Iamandi a mai avut un copil, pe **Dimitrie Iamandi** (1905-1944), fost avocat al Poliției și al Siguranței Statului până la 23 august 1944.

La 1902, Vasile Gr. Iamandy (**Fig. 5**) își publica la Iași lucrarea de licență - *Despre societățile în nume colectiv în dreptul roman și comercial roman*. Între timp își obține doctoratul în drept la Paris, iar la 1907, pe când era avocat în Iași, publică în limba franceză lucrarea *La provision dans le chèque*⁴⁵⁴.

Fig. 5 - Vasile Gr. Iamandi (1879-1964)

⁴⁵¹ Pagina de internet <http://www.biblicad.ro/bnr/brmautori.php?aut=i&page=40&&limit=20> (on line la data de 20.03.2015).

⁴⁵² „Monitorul Oficial”, nr. 19, din 22 aprilie/5 mai 1915; nr. 160, din 29 octombrie 1915.

⁴⁵³ „Monitorul Oficial”, nr. 281, din 20 martie 1915.

⁴⁵⁴ Pagina de internet <http://www.biblicad.ro/bnr/brmautori.php?aut=i&page=40&&limit=20> (on line la data de 20.03.2015).

La 2/15 august 1915, Vasile Gr. Iamandy, avocat domiciliat în Iași, str. Carol, nr. 9, solicita vânzarea moșiei Hadâmbu, situată în comuna Mogoșești, plasa Codru, județul Iași, proprietatea ieșeanului Ioan Gh. Rojniță, pentru recuperarea unui împrumut de 10.000 de lei⁴⁵⁵. Și la.

În cursul anului 1923, la 4 martie, Vasile Gr. Iamandi era reales în calitate de cenzor supleant al Băncii din Huși⁴⁵⁶. În mai 1928, același Vasile Gr. Iamandy solicita Tribunalului Iași vânzarea unor moșii (în Mogoșești) pentru recuperarea unor datorii⁴⁵⁷.

Pe Vasile Gr. Iamandi îl întâlnim la Iași la 12 mai 1915⁴⁵⁸ și 30 martie 1943⁴⁵⁹, iar prin decretul nr. 92 din 19 aprilie 1950 pentru naționalizarea unor imobile, statul comunist îi lua proprietățile deținute în Iași (str. Toamnei, nr. 25) și București (str. Inocentiu, nr. 5).

În clădirea din Iași ce era proprietatea lui Grigore Iamandi a locuit, în cursul lunii decembrie 1917, generalul rus Scerbacev, comandantul armatei ruse din România. Ulterior, în aceeași clădire a funcționat, pentru o vreme, și Centrul Universitar de Studii Franco – Român „Luteția”, creat în 1921.

În cursul anului 1921, Paul Gore, din Chișinău, care era „pe cale de a se face ieșean, prin cumpărarea caselor d-lui Gr. Iamandi, strada Carol”, este cooptat ca membru activ al Societății Culturale Istorico-Arheologice „Muzeul Orașului Iași”⁴⁶⁰.

De la Grigore Iamandi, casa a ajuns în proprietatea fiului său, Vasile Gr. Iamandi, a cărui familie a stăpânit locuința și în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial. Casa a fost demolată ulterior, în perioada comunistă, cu ocazia lărgirii Bulevardului Copou, din anii 1968 – 1970. În locul ei a fost ridicat Institutul de Proiectări Iași (astăzi Habitat Proiect, construit în 1969, pe Bulevardul Carol, nr. 4).

Dimitrie V. Iamandi (1905-1944) (**Fig. 6**), fiul lui Vasile Gr. Iamandi, a fost avocat al Poliției și al Siguranței Statului până la 23 august 1944. Trei luni mai târziu, n-a mai rezistat hărțuielii la care-l supunea noul regim și s-a sinucis⁴⁶¹. A fost căsătorit, probabil, cu Sarina (1914 - 1991), al cărei nume figurează pe placa de mormânt din cimitirul *Eternitatea*, din Iași, alături de Dimitrie V. Iamandi.

⁴⁵⁵ „Monitorul Oficial”, nr. 100, din 2/15 august 1915.

⁴⁵⁶ „Monitorul Oficial”, nr. 73, din 2 aprilie 1924.

⁴⁵⁷ „Monitorul Oficial”, nr. 106, din 16 mai 1928.

⁴⁵⁸ „Monitorul Oficial”, nr. 36, din 16/29 mai 1915.

⁴⁵⁹ „Monitorul Oficial”, anul CXI, nr. 75, din 30 martie 1943.

⁴⁶⁰ Ina Chirilă, *Societatea culturală, istorico-arheologică „Muzeul Orașului Iași”. Destinul unei instituții uitate*, în „Ioan Neculce”, serie nouă, XVI-XVIII, 2010-2012, p. 180.

⁴⁶¹ Claudiu Târziu, *Povestea nemuritorului Jacques*, în „Rost”, anul VII, nr. 82, decembrie 2009, p. 18.

Fig. 6 - Dimitrie V. Iamandi (1905-1944), fotografie pe placa de mormânt din cimitirul „Eternitatea” din Iași

Fig. 7 - Jacques Iamandi (n. 1928), fiul lui Dimitrie V. Iamandi

Fiul lui Dimitrie V. Iamandi a fost **Jacques Iamandi** (n. 1928, la Iași). Acesta menționa, la un moment dat, că bunicul său dinspre mamă, Jacques Paleologu, a fost jurnalist și diplomat. Jacques Iamandi a fost deținut politic în timpul regimului comunist din România⁴⁶², după care s-a stabilit în Canada.

În prima parte a secolului al XX-lea, potrivit unor documente din anii 1934-1939, la Iași, la spitalul Sf. Spiridon, apare un **Gr. Gr. Iamandi**, medic sanitar igienist⁴⁶³, care ar putea fi fiul lui Grigore Gr. Iamandi (1877 - 1925), menționat mai sus. A avut o importantă activitate publicistică în domeniul medical. Mai întâi, în anul 1935, îl regăsim colaborator la revista „Cernăuți medical”⁴⁶⁴. În anul 1938, Gr. Iamandi, împreună cu Gr. T. Popa și A. M. Frimu, publicau lucrarea *Raportul dintre Spiridonie și Facultatea de Medicină*.

Prin decizia ministerială din 10 ianuarie 1940, dr. I. Ștefaniu, medicul-șef al serviciului de triaj din Spitalul Sf. Spiridon din Iași, „este delegat a suplini pe Gr. Gr. Iamandi, în calitatea de medic în comisiunea medicală regională, de pe lângă

⁴⁶² Pentru mai multe date privind viața lui Jacques Iamandi, vezi revista „Rost”, anul VII, nr. 82, decembrie 2009, cu articolele: Claudiu Târziu, *Încă o mărturie în procesul comunismului. Povestea nemuritorului Jacques*; Răzvan Codrescu, *Un senior pentru neliniștea noastră*; Erast Călinescu, *Gânduri despre un prieten deosebit*.

⁴⁶³ *Epitropia Generală a Casei Spitalelor Sfântului Spiridon Iași, 1824-1948, Inventar arhivistic*, București, 1971, f. editură, doc. 1360, p. 214, 228 – 229 și 234.

⁴⁶⁴ *Publicațiile periodice românești*, tom V, 1931-1935, partea I, coord. Ileana Stana Desa și Iliana Sulică, prefată de Gabriel Ștrempel, Editura Academiei Române, București, 2009, p. 265.

Inspectoratul Școlar al Tinutului Iași, pe tot timpul cât va fi concentrat”⁴⁶⁵. În 1944, în plin război, medicul Gr. Iamandi propunea înființarea la Iași a unui serviciu de consultații⁴⁶⁶.

În materialul de față am încercat să prezentăm descendența unor răzeși originari din zona Drânceni, sat situat pe Prut, în județul Fălciu, care au format o familie diferită de cunoscutul neam al Iamandieștilor, creat din descendenți ai grecului Iamandi, capuchehaie la Hotin la începutul secolului al XVIII-lea.

Fig. 8 – Mormântul deputatului Grigore Iamandi (1830-1903) –
Cimitirul „Eternitatea” din Iași

⁴⁶⁵ „Monitorul Oficial”, anul CVIII, nr. 17, din 20 ianuarie 1940.

⁴⁶⁶ *Epitropia Generală a Casei Spitalelor Sfântului Spiridon Iași*, doc. 1692, p. 257.

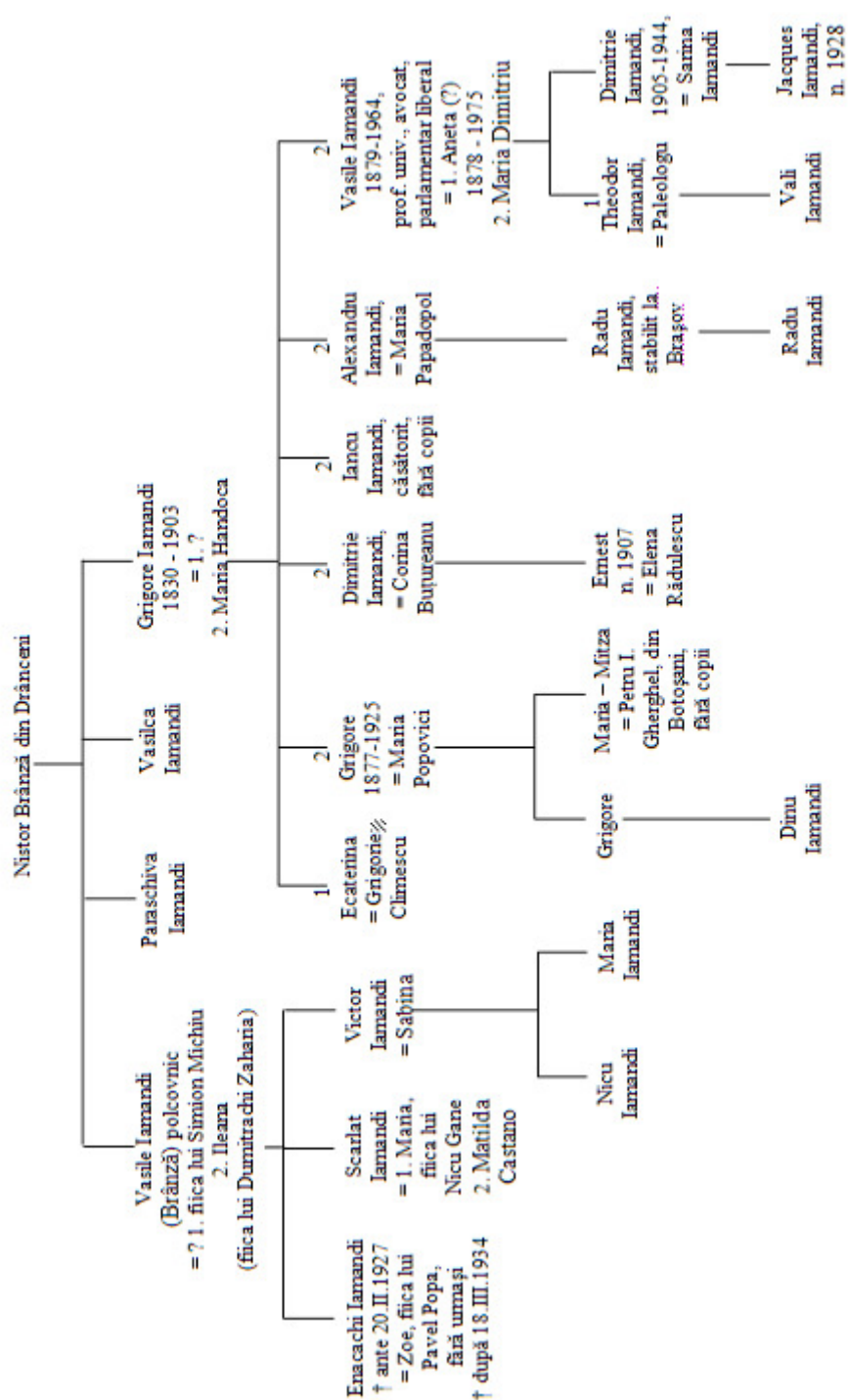

Fig. 9 – Arborele genealogic al neamului Iamandiesților de la Prut

**BANCNOTELE EMISE DE BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI
ȘI DE MINISTERUL FINANTELOR ÎN TIMPUL
DOMNIEI REGELUI FERDINAND**

Marian BOLUM*

Cuvinte cheie: *circulație monetară, inflație, emisiuni monetare, bancnote, Banca Națională a României.*

Keywords: *monetary circulation, inflation, currency issue, banknote, National Bank of Romania.*

Abstract

After the outbreak of World War I, in order to deal with the expenses, the government issues treasury bills which it pays the bank of issue and the bank issues convertible notes in exchange. Since silver coins disappear from the market due to speculation or hoarding, population transactions are conducted under difficult conditions. This leads the government and National Bank of Romania leadership to decide the circulation of banknotes of 5 lei and subsequently tickets of 1 leu and 2 lei. After the evacuation of the National Bank of Romania to Iasi, printing was no longer able to be used in Bucharest so it was decided to print banknotes of 1 leu, 2 lei, 5 lei, 20 lei and 100 lei in Russia. Banknotes were printed in Petrograd, at the House of Deposits and at the typography of the Russian Imperial Bank and later to Moscow where NBR bought in August 1917 a private printing. The 500 lei ticket appeared on the market because there was an acute shortage of money while the population hoarded the notes too. The lack of divisional coins and the inability of manufacturing metal coins have led the government to request the National Bank of Romania to accept that the Ministry of Finance would issue paper money. This way, the Ministry of Finance was authorized to coin the 10, 25 and 50 cash money. The monetary Issues of 1 leu, 2 lei and 5 lei of the National Bank of Romania and those of the 10 bani, 25 bani and 50 bani of the Ministry of Finance have not contributed to the combat of silver specula and did not address to the acute lack of petty money but increased the state revenues while the war spending were well beyond the budget possibilities. In 1917, banknotes of 20 lei and some of the banknotes of 100 lei are printed in France. Banknote printing of 20 and 100 lei in France was resumed after the war. The 1000 lei banknote, type II, was issued according to the market needs. Being a note with a high value, it was not used very often in small business transactions, to pay current purchase or for the payment of taxes. Even if a great need for money on the market was felt, especially after the outbreak of World War I, the application does not consider such a bill. For this reason, the war is waived printing the banknotes in France or Russia. The new 500 lei banknote was necessary because the counterfeiting attempts of the 500 lei

* Profesor istorie, Școala Gimnazială „George Tutoveanu” Bârlad.

banknote in circulation were multiplied. Manufacture hereunder, on paper from ramie pulp, was done in the workshops of the Bank of France from Clermont-Ferrand, but the printing of series and signatures was made in Bucharest. At the end of the first decade between the wars, the monetary circulation normalises. Accordingly, NBR's priority becomes to ensure outstanding quality tickets through periodic withdrawal treatment of the tickets.

Declanșarea primului război mondial a afectat într-o mare măsură economia românească datorită limitării surselor de aprovizionare (în condițiile închiderii navigației pe Dunăre și prin strâmtoarele Bosfor și Dardanele), datorită izolării de piețele de desfacere tradiționale (apar probleme în valorificarea produselor noastre agricole) dar și datorită sumelor mari alocate cheltuielilor militare (pentru realizarea dezideratelor naționale era evident că România nu putea rămâne neutră până la sfârșitul conflictului).

După intrarea în război, pentru a face față cheltuielilor, guvernul emite bonuri de tezaur pe care le predă băncii de emisiune iar banca emite în schimbul lor bancnote neconvertibile. Recurgerea la aceste credite bugetare speciale, numite credite de război⁴⁶⁷, înseamnă procurarea mijloacelor financiare pe cale inflaționistă. În aceste condiții crește cantitatea de bancnote aflate în circulație fără ca această creștere să corespundă nevoilor de bani ale economiei. În același timp, în urma încheierii unei convenții dintre Ministerul Finanțelor și Banca Națională a României este suspendată convertibilitatea în aur, bancnotele BNR devenind bani de hârtie (primii bani de hârtie emiși de către statul român au fost biletele ipotecare, emise pentru finanțarea războiului de independență⁴⁶⁸).

În condițiile în care monedele de argint dispar de pe piață, datorită speculei sau tezurizării, tranzacțiile populației se desfășoară în condiții dificile (pe piață speculanții impun o primă de până la 10 % pentru preschimbarea bancnotelor). Acest fapt determină guvernul și conducerea Băncii Naționale a României să decidă, în iulie 1914, punerea în circulație a unor bancnote de 5 lei. Această decizie era o derogare de la Legea de organizare a Băncii Naționale a României deoarece conform acestui document valoarea cea mai mică a bancnotelor emise trebuia să fie de 20 de lei. Pentru reglementarea acestei situații la 11 martie 1915 este adoptată Legea pentru emiterea biletului de 5 lei⁴⁶⁹. În expunerea de motive se preciza că în condițiile în care lipseau monedelor divizionare bancnota de 20 de lei nu mai făcea față tranzacțiilor publice. Valoarea maximă a emisiunii urma să fie de 25.000.000 lei însă în raportul Consiliului general al Băncii Naționale a României din 12 februarie 1915 se preciza că

⁴⁶⁷ Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol II, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 112.

⁴⁶⁸ Marian Bolum, *Primele bancnote românești. Biletele ipotecare în Lohanul*, an V, nr. 4(19), septembrie 2011.

⁴⁶⁹ S. Rusetul, S. Marițiu, R. Cîrjan, *Bancnotele României. Emisiunea de bancnote ale Băncii Naționale a României în perioada 1896-1929*, vol II, București, 2007, p. 80.

s-au pus în circulație bilete în valoare de doar 12.500.000 lei deoarece a fost acoperită nevoia de monedă măruntă⁴⁷⁰.

5 lei 1917⁴⁷¹ (tip I, iulie 1914-septembrie 1929)

Bancnota de 5 lei trebuia retrasă din circulație când urma să înceteze situația excepțională ce provocase realizarea acestei emisiuni însă această situație nu a încetat ci dimpotrivă s-a agravat astfel că aceste bilete au fost emise și în anii următori⁴⁷².

Dimensiuni: 132 x 79 mm. Filigran: culoare mai deschisă decât hârtia, Traian în medalionul din stânga în profil spre dreapta și Zeița Roma în medalionul din dreapta în profil spre stânga⁴⁷³.

Avers: Fond: colorit variat, roșu brun, albastru lila, desen arabescuri. Chenar din linii, drepte, fin trasate, verticale, pe laturile de sus și jos și orizontale pe laturile din stânga și din dreapta. Deasupra, central, este imprimat un cartuș în care apare numele băncii emitente, BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI. Sub acest cartuș sunt înscrise: numărul de control, data emisiunii și valoarea nominală, CINCI LEI. Dedesubt sunt prezentate funcțiile (V. GUVERNATOR, DIRECTOR, CASIER) și semnăturile autorizate. În stânga și în dreapta, în colțurile de jos, sunt prezente două medalioane albe cu filigran. În stânga, deasupra medalionului, este o compoziție ce prezintă o țărăncă așezată torcând. În dreapta sus, deasupra medalionului, este imprimată stema țării. În colțuri se află seria și numărul dispuse pe diagonală, de culoare neagră. Pe chenar, în stânga jos, numele desenatorului, G. DUVAL FEC. (nu apare numele gravorului).

Revers: Fond: colorit variat, roșu brun, albastru lila, desen arabescuri. Chenar ornamentat și fire împletite în jurul medalioanelor cu filigran. Deasupra, central, un cartuș, ce segmentează, chenarul, în care apare textul penalităților dispus pe patru rânduri: FALSIFICATORII ACESTOR BILETE, SI TOTI ACEIA CARI VOR FI INTREBUINTAT BILETE FALSE, SAU LE VOR FI INTRODUS ÎN TARA, SE VOR PEDEPSI CU INCHISOARE DE LA 5 PANA LA 10 ANI CU INTERDICTIUNE SI AMENDA CONF. ART.117 C.P. În centru, o compoziție ce

⁴⁷⁰ Banca Națională a României, Ioan G. Bibicescu, *Viața și opera*, 2005, p. 51.

⁴⁷¹ <http://transylvanian-numismatics.com/portal/modules/myalbum/photo.php?lid=8353>

⁴⁷² Costin C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 96.

⁴⁷³ George Buzzdugan, Octavian Luchian, Constantin Oprescu, *Monede și bancnote românești*, Editura Sport Turism, București, 1977, p. 333-334.

prezintă o țărancă cu un copil culegând fructe dintr-un copac. În stânga și în dreapta, în panouri stilizate, este tipărită valoarea nominală 5 LEI iar dedesubt două medalioane cu filigran.

În 1916 nevoia de bancnote cu valoare nominală de 5 lei devine acută, Banca Națională a României este asaltată de astfel de cereri în timp ce pe piață speculanții impun o primă, de 5 %, pentru preschimbarea bancnotelor cu valori mai mari de 5 lei. În aceste condiții la 4 august 1916, Banca Națională a României este autorizată să emită, pe lângă sumele aflate în circulație, alte 5.000.000 de bilete de 5 lei în valoare de 25.000.000 de lei⁴⁷⁴. Ulterior, problema monedelor divizionare revine în actualitate (circulația monetară avea nevoie de o masă mare de monedă măruntă pentru activitățile comerciale curente ale populației dar și pentru plata soldelor, a rechizițiilor, a cheltuielilor cu aprovizionarea ș.a.) și va fi realizată o nouă emisiune cu data de 26 ianuarie 1917 (valoarea totală propusă pentru această emisiune va fi de 50.000.000 de lei, 10.000.000 de bilete, însă deoarece emisiunea nu a fost pusă în întregime în circulație la data respectivă a fost continuată cu emisiunea din 21 august 1917)⁴⁷⁵.

După evacuarea Băncii Naționale a Românie la Iași nu se mai putea folosi imprimeria de la București așa că s-a hotărât tipărirea unor bancnote în Rusia. Într-o primă tranșă, între martie și iunie 1917, au fost tipărite la Petrograd, la Casa de Depuneri și la tipografia Băncii Imperiale Ruse pe lângă alte bancnote și biletele 5 lei. Datorită evenimentelor din Rusia tipărirea bancnotelor românești a continuat la Moscova unde Banca Națională a României a cumpărat, în august 1917, o tipografie particulară unde va tipări bilete de 5 lei și de 100 de lei, până la sfârșitul anului 1917, când imprimeria va fi confiscată de bolșevici. Biletele de 5 lei tipărite în Rusia poartă data de 16 februarie 1917, număratoarea alfabetelor fiind făcută independent de emisiunile anterioare, de la „1”, deoarece clișeele folosite nu erau datate⁴⁷⁶. În Rusia au fost tipărite 154 alfabet (154 x 25 litere x 1000 de bucăți) cu bilete de 5 lei, respectiv 3.850.000 bucăți cu o valoare de 19.250.000 de lei⁴⁷⁷.

În august 1920 s-a stabilit, prin lege, datorită nevoilor economiei, că Banca Națională a României este autorizată să emită 50.000.000 de lei în bilete de 5 lei⁴⁷⁸.

În 1923 Banca Națională a României intenționa să înlocuiască bancnota de 5 lei cu o monedă cu aceeași valoare însă deoarece această acțiune nu este finalizată se va comanda la Papeteries du Marais et de Sainte-Marie hârtia pentru 10.000.000 de bilete. Imprimarea bancnotei de 5 lei s-a realizat în atelierele Băncii Franței de la Clermont-Ferrand, iar mai târziu la Imprimeria Desfosses.

Bancnota de 5 lei, tip I, a avut 13 emisiuni: 31 iulie 1914, 4 august 1916, 26 ianuarie 1917, 16 februarie 1917 (două emisiuni, culoare și filigran diferite), 21

⁴⁷⁴ S.Rusentuler, S.Marițiu, R. Cîrjan, II, *op. cit.*, p. 29.

⁴⁷⁵ Aurică Smaranda, Contribuții la studiul emisiunilor bancnotelor de 1, 2, 5 și 100 lei în Buletinul Societății Numismatice Române, anii LXX-LXXIV (1976-1980), nr.124-128, București, 1981, p. 432.

⁴⁷⁶ Aurică Smaranda, *op. cit.*, p. 433-435.

⁴⁷⁷ *Ibidem*, p. 436.

⁴⁷⁸ S.Rusentuler, S.Marițiu, R. Cîrjan, II, *op. cit.*, p. 76.

august 1917, 25 martie 1920, 22 noiembrie 1928 (data emisiunii tipărită drept), 22 noiembrie 1928 (data emisiunii tipărită înclinat), 19 septembrie 1929⁴⁷⁹.

1 leu 1920 (tip I, martie 1915-decembrie 1938)

Folosind aceeași justificare ca și pentru monede de 5 lei, combaterea speculei cu argint și lipsa monedelor mărunte, Banca Națională a României a fost autorizată să pună în circulație bancnote de 1 leu și 2 lei.

Dimensiuni: 80 x 55 mm. Hârtie fără filigran. Filigran au doar emisiunile din 28 octombrie 1937 și 21 decembrie 1938, un filigran ce conține sigla „BNR” ce are literele suprapuse, scrise cursiv și legate între ele. Emisiunea din 17 iulie 1920 are hârtia de culoare crem (la toate celelalte emisiuni hârtia este de culoare albă) cu aspect de pergament⁴⁸⁰.

Avers: Colorit variat, violet-gri, roșu, lila, hașuri liniforme în grupuri. Chenar din linii drepte având în stânga și dreapta, sus, valoarea „1”. Deasupra, central, un cartuș în care apare numele băncii emitente, BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI. În centru un medalion cu sigla „BNR” peste care este înscrisă valoarea nominală UN LEU. Dedesubt, sunt imprimate, cu cerneală neagră, funcțiile (V. GUVERNATOR sau GUVERNATOR, DIRECTOR, DIRECTORUL CASEI) și semnăturile autorizate. În partea stângă este prezentată o compoziție ce cuprinde trei sonde petrolifere, frunze de viță de vie, o seceră și un snop de grâu iar în partea dreaptă o țărancă ce coase. Sub cele două compoziții sunt o serie de motive geometrice de expresie folclorică între care se află numărul și seria de control. În afara chenarului, în stânga jos, numele desenatorului, COSTIN P. (Petrescu).

Revers: Colorit variat, violet-gri, roșu, lila, hașuri liniforme în grupuri. Chenar din linii drepte împletite în jurul medalioanelor de la colțurile de jos. Deasupra chenarului din partea de sus o cornișă formată dintr-o succesiune de flori de crin. Cornișa și chenarul sunt întrerupte de stema României. În centru este prezent simbolul latinității, lupoarca cu Romulus și Remus iar dedesubt un cartuș cu data emisiunii și textul penalităților, dispus pe cinci rânduri: FALSIFICATORII ACESTOR BILETE, ACEIA CARI LE VOR FI INTREBUINTAT SAU CARI LE VOR FI INTRODUS ÎN

⁴⁷⁹ Ioan Dogaru, *Catalogul monedelor și bancnotelor românești emise în perioada 1853-1977*, București, 1978, p. 34-35.

⁴⁸⁰ George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin Oprescu, *op. cit.*, p. 330.

TARA SAU LE VOR FI PUS IN CIRCULATIE SE VOR PEDEPSI CU INCHISOARE DE LA 5 PANA LA 10 ANI CU INTERDICTIUNE SI AMENDA, CONF. ART.117 C.P. În stânga și în dreapta compoziției centrale este imprimat câte un cartuș ornamentat, cu valoarea nominală 1 LEU, câte o monogramă cu sigla „BNR” și câte un medalion (medalionul din stânga are efigia lui Traian spre dreapta iar medalionul din dreapta are efigia lui Decebal spre stânga). În afara chenarului, în stânga jos, numele desenatorului, COSTIN P. (Petrescu).

Bancnota de 1 leu, tip I, a avut patru emisiuni: 12 martie 1915, 17 iulie 1920, 28 octombrie 1937, 21 decembrie 1938⁴⁸¹.

2 lei 1920 (tip unic, martie 1915-decembrie 1938)

Dimensiuni: 105 x 67 mm. Hârtie fără filigran. Filigran au doar emisiunile din 28 octombrie 1937 și 21 decembrie 1938, un filigran ce conține sigla „BNR” ce are literele suprapuse, scrise cursiv și legate între ele. Emisiunea din 12 martie 1915 are hârtia de culoare crem (la toate celelalte emisiuni hârtia este de culoare albă) cu aspectul pergamentului de la documente⁴⁸².

Avers: colorit variat, violet-gri, roșu, lila, hașuri liniforme în grupuri. Chenar ornamentat. Deasupra, central, este imprimat un cartuș în care apare numele băncii emitente, BANCA NATIONALA A ROMANIEI. În centru un medalion cu sigla „BNR” peste care este înscrisă valoarea nominală 2 LEI. Dedesubt, sunt imprimate, cu cerneală neagră, funcțiile (V. GUVERNATOR sau GUVERNATOR, DIRECTOR/DIRECTORUL CASEI sau CASIER CENTRAL) și semnăturile autorizate. În partea stângă este prezentată o compoziție ce cuprinde o femeie purtând un scut și o sabie iar în partea dreaptă, pe un fundal cu un brad un vultur pe o stâncă, spre stânga, cu o cruce în cioc. Sub cele două compoziții se află numărul și seria de control. În afara chenarului, în stânga jos, numele desenatorului, COSTIN P. (Petrescu).

Revers: colorit variat, violet-gri, roșu, lila, hașuri liniforme în grupuri. Chenar din linii drepte împletite în jurul medalioanelor de la colțurile de jos. Deasupra, central, într-un cartuș, valoarea nominală DOI LEI. În centru un cartuș cu data

⁴⁸¹ Ioan Dogaru, *op. cit.*, p. 33.

⁴⁸² George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin Oprescu, *op. cit.*, p. 332.

emisiunii și textul penalităților, dispus pe șase rânduri: FALSIFICATORII ACESTOR BILETE, ACEIA CARE LE VOR FI INTREBUINTAT SAU CARE LE VOR FI INTRODUS ÎN TARA SAU LE VOR FI PUS IN CIRCULATIUNE, SE VOR PEDEPSI CU INCHISOARE DE LA 5 PANA LA 10 ANI CU INTERDICTIUNE SI AMENDA, CONF. ART.117 C.P. Dedesubt, stema României. În stânga și în dreapta cartușului central cu textul penalităților câte un dorobanț și câte un medalion cu valoarea „2”. În afara chenarului, în stânga jos, este tipărit numele desenatorului, COSTIN P.- fec.

Bancnota de 2 lei, tip unic, a avut cinci emisiuni : 12 martie 1915 (culoare violet-gri, vice - guvernator), 12 martie 1915 (guvernator, data scrisă cu caractere mici), 17 iulie 1920 (data scrisă cu caractere mai mari), 28 octombrie 1937 (culoare roșu-lila, filigran „BNR” în lanț), 21 decembrie 1938 (culoare roșu pronunțat)⁴⁸³.

Lipsa monedelor mărunte declanșează, la începutul primului războiului mondial, o avalanșă de cereri pentru sume mari de monedă către Banca Națională a României, cereri ce nu pot fi soluționate. În referatul ministrului finanțelor care argumenta necesitatea acestor emisiuni se spunea că se ajunsese la situații fără precedent: unele magazine anunțau că nu mai vând decât celor care au mărunțiș, muncitorii din unele întreprinderi amenințau cu greva dacă nu primesc salariile în monedă mărunță ș.a.⁴⁸⁴.

Procedura aprobării emiterii bancnotelor de 1 leu și 2 lei a fost asemănătoare cu procedura aprobării emiterii bancnotelor de 5 lei. Banca Națională a României a încheiat o convenție cu Ministerul de Finanțe, sub rezerva ratificării de către Adunarea generală a acționarilor și cu obligația guvernului de a obține aprobarea acestei decizii în Parlament, prin care se reglementa apariția noii emisiuni.

Primele bancnote de 1 leu și 2 lei au puse în circulație la 10 august 1916, cuantumul acestor emisiuni fiind de 7.500.000 de lei în bancnote de 1 leu și 8.000.000 de lei în bancnote de 2 lei⁴⁸⁵. În același an au mai fost tipărite încă două emisiuni: la 18 august, bancnote de 1 leu în valoare de 2.500.000 de lei și bancnotele de 2 lei în valoare de 9.500.000 de lei, iar la 10 noiembrie, bancnote de 1 leu în valoare de 40.000.000 de lei și bancnotele de 2 lei în valoare de 32.500.000 de lei⁴⁸⁶. Toate aceste bancnote au fost puse în circulație în 1916 însă au înscrisă data de 12 martie 1915.

Datorită situației militare dificile în care se afla România la sfârșitul anului 1916 (după intrarea în război, în august 1916, ofensiva românească este oprită, iar în scurt timp Bucureștiul și 2/3 din teritoriul țării intră sub ocupație străină) s-a hotărât tipărirea biletelor de 1 lei, 2 lei, 5 lei, 20 de lei și 100 de lei în Rusia. Bancnotele de 2 lei au fost tipărite la tipografia Casei de depuneri din Petrograd, începând cu aprilie 1917 și la tipografia Băncii Imperiale Ruse, folosindu-se hârtie albă, fără filigran, de proveniență americană, pusă la dispoziție de Imprimăria Băncii Imperiului Rus. Bancnotele de 1 leu și o parte din bancnotele de 2 lei au fost tipărite la o tipografie particulară, Golike and Co. Tot la această tipografie s-a făcut numerotarea și grifarea

⁴⁸³ *Ibidem*.

⁴⁸⁴ Costin C. Kirițescu, *op.cit.*, p. 97.

⁴⁸⁵ *Ibidem*.

⁴⁸⁶ Aurică Smaranda, *op. cit.*, p. 432-433.

tuturor biletelor. În condițiile izbucnirii revoluției în Rusia tipărirea bancnotelor românești continuă la Moscova unde Banca Națională a României a cumpărat, în iulie 1917, o tipografie particulară (investiția de 210.000 de ruble, la care se adăuga comisionul și cheltuielile, s-a calculat că va fi rentabilă deoarece reducea cu 45% prețul biletelor tipărite la Petrograd)⁴⁸⁷. La Petrograd și Moscova au fost tipărite 17.925.000 bilete de 1 leu, 717 alfabete numerotate de la 2001 la 2717 și 12.500.000 bilete de 2 lei, 500 alfabete numerotate de la 1001 la 1500⁴⁸⁸. Biletele de 1 și 2 lei tipărite în Rusia în 1917 poartă data de 12 martie 1915. Datorită confiscării tipografiei de către bolșevici, în ianuarie 1918, nu au putut fi recuperate din Rusia: o parte din hârtia destinată tipăririi, utilajele, 700.000 bancnote de 1 leu, depozitate în patru lăzii a câte 175.000 bilete fiecare și 959.000 bilete de 2 lei depozitate în opt lăzi a câte 120.000 bilete fiecare⁴⁸⁹.

Bancnotele de 1 leu și 2 lei au fost imprimate și după terminarea războiului, pe hârtie fabricată în Franța. În august 1920 s-a stabilit, prin lege, datorită nevoilor economiei, că Banca Națională a României este autorizată să emită încă 100.000.000 de lei în bilete de 1 leu și 25.000.000 de lei în bilete de 2 lei (în expunerea de motive se preciza că aceste noi sume sunt necesare procesului de unificare monetară și că vor fi cuprinse în suma împrumutată statului pentru această operațiune)⁴⁹⁰.

Preschimbarea bancnotele de 1 leu și 20 de lei s-a efectuat până la data de 1 octombrie 1925, după această dată deținătorii de astfel de bancnote fiind îndrumați să se adreseze Ministerului de finanțe. Aceste bancnote au fost înlocuite cu monede din cupru-nichel.

500 lei 1919 ⁴⁹¹(tip I, februarie 1916- februarie 1920)

Dimensiune: 153 x 98 mm. Filigran: Împăratul Traian în medalionul din stânga, în profil spre dreapta și Zeița Roma în medalionul din dreapta, în profil spre stânga, culoare mai deschisă decât hârtia⁴⁹².

⁴⁸⁷ S. Rusetuler, S. Marițiu, R. Cîrjan, II, *op. cit.*, p. 41.

⁴⁸⁸ Aurică Smaranda, *op. cit.*, p. 434-435.

⁴⁸⁹ *Ibidem*.

⁴⁹⁰ S. Rusetuler, S. Marițiu, R. Cîrjan, II, *op. cit.*, p. 76.

⁴⁹¹ <http://transylvanian-numismatics.com/portal/modules/myalbum/viewcat.php?cid=7>

⁴⁹² George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin Oprescu, *op. cit.*, p. 344.

Avers: Culoare ocră și roșu-brun, desen arabescuri. Chenar clasic stilizat, motive ornamentate. Pe latura de sus, în centru, într-un cartuș, pe patru rânduri, textul penalităților: FALSIFICATORII ACESTOR BILETE SI ACEIA CARI VOR FI INTREBUINTAT BILETE FALSE SAU LE VOR FI INTRODUS IN TARA, SE VOR PEDEPSI CU INCHISOARE DE LA 5 PANA LA 10 ANI, CU INTERDICTIUNE SI AMENDA CONFORM ART. 117 CODUL PENAL. În câmp central este prezentat numele băncii emitente, BANCA NATIONALA A ROMANIEI, data emisiunii și numărul de control. Dedesubt este înscrisă valoarea nominală CINCI SUTE LEI, funcțiile (GUVERNATOR, DIRECTOR, DIRECTORUL CASEI) și semnăturile autorizate. În stânga și în dreapta două compoziții între care este un peisaj cu dealuri. În stânga o țărancă cu un copil purtând coșuri cu fructe iar în dreapta o țărancă așezată pe un snop de grâu cu o seceră în mână. Sub cele două compoziții se află câte un medalion octogonal, alb, cu filigran. În colțuri numărul și seria, de culoare neagră, dispuse în diagonală. Pe chenar, în colțul din stânga jos, este tipărit numele desenatorului, G DUVAL fec.

Revers: Culoare ocră și roșu-brun, desen arabescuri. Chenar clasic stilizat. Pe latura superioară și pe cele laterale sunt imprimate benzi cu motive geometrice. În centru, într-un decor ce prezintă un sat la marginea unui deal, două țărânci cu sapa pe umeri. În stânga și în dreapta se află câte două panouri stilizate în care este înscrisă valoarea nominală, 500 LEI, iar dedesubt câte un medalion ornamentat având în filigran efiigiile împăratului Traian și ale zeiței Roma. Pe chenar, în colțul din stânga jos, este imprimat numele desenatorului, G DUVAL fec.

Statutele Băncii Naționale a României, adoptate la 25 mai 1880, au avut în vedere și posibilitatea emiterii, alături de bancnotele cu valorile nominale de 20, 100 și 1000 de lei a unor tipuri intermediare, de 50 și 500 lei. Biletul de 500 de lei a apărut datorită faptului că pe piață se simțea o lipsă acută de bani în condițiile în care populația tezauriza și bancnotele. Deși valoarea emisiunilor de bancnote crescuseră de trei ori circulația monetară era deficitară pentru că în realitate bancnotele nu circulau conform nevoilor pieței. O altă cauză a apariției biletului de 500 de lei a fost generată de împrumuturile pe care banca centrală le acorda guvernului pentru acoperirea cheltuielilor proprii. Guvernul emite bonuri de tezaur pe care le predă băncii de emisiune iar banca emite în schimbul lor bancnote neconvertibile.

Apelurile Băncii Naționale a României către populație, de a depune la bancă banii ce nu erau folosiți în tranzacțiile curente, rămân fără efect chiar dacă erau oferite unele avantaje (nu se percepeau comisioane pentru operațiunile de retragere din conturi). În același comunicat se preciza că prin depunerea economiilor într-un cont era servit interesul național și deci această activitate era o datorie patriotică pentru fiecare cetățean⁴⁹³.

Bancnota de 500 de lei a început să fie retrasă în octombrie 1926 termenul inițial de preschimbare, decembrie 1926, fiind prelungit de mai multe ori, data limită fiind 1 ianuarie 1929.

⁴⁹³ S. Rusentuler, S. Marițiu, R. Cîrjan, II, *op. cit.*, p. 36.

Bancnota de 500 de lei, tip I, a avut nouă emisiuni: 11 februarie 1916, 7 aprilie 1916, 18 august 1916, 26 ianuarie 1917, 29 martie 1918, 30 august 1918, 26 aprilie 1919, 31 iulie 1919, 12 februarie 1920⁴⁹⁴.

Lipsa monedelor divizionare și imposibilitatea fabricării monedelor din metal au determinat guvernul să solicite Băncii Naționale a Românie să accepte ca Ministerul Finanțelor să emită monede de hârtie. Având în vedere condițiile generate de război Banca Națională a Românie, singura instituție autorizată prin lege să tipărească bancnote, a acceptat, în ședința Consiliului general din 4 mai 1917, să renunțe provizoriu, la exclusivitatea dreptului de emisiune în ce privește biletele cu valori mici și încheie în acest sens o convenții cu guvernul. Astfel, prin Legea nr 556 din 9/22 iunie 1917 Ministerul Finanțelor a fost autorizat să pună în circulație bilete de 10 bani, 25 de bani și 50 de bani în sumă de 10.000.000 de lei (5.000.000 de bilete de 50 de bani, 3.000.000 de bilete de 25 de bani și 2.000.000 de bilete de 10 bani), beneficiul rezultat din aceste emisiuni urmând a fi considerat venit la bugetul de stat⁴⁹⁵.

10 bani 1917

Dimensiune 33/ 44 mm. Hârtie albă. Desenator Horațiu Sava Dumitriu⁴⁹⁶.

Avers: Colorit variat, verde și ocru desen floral și cercuri cu valoarea „10”.

Chenar de linii drepte. Deasupra este tipărită inscripția ROMANIA / MINISTERUL FINANTELOR (între cele două cuvinte se află o coroană regală) iar în părți anul 1917. În centru, într-un medalion, efigia regelui Ferdinand, spre stânga, flancată de cifrul regal. Dedesubt, pe două rânduri, valoarea nominală 10 BANI iar în stânga și în dreapta funcțiile (MINISTRUL FINANTELOR, DIRECTORUL

⁴⁹⁴ Ioan Dogaru, *op. cit.*, p. 41.

⁴⁹⁵ Costin C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 112.

⁴⁹⁶ George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin Oprescu, *op. cit.*, p. 329.

CONTABILITATI G(enera)LE A STATULUI, CASIER G(ener)AL AL TEZAUURULUI PUBLIC) și semnăturile autorizate. În afara chenarului, în stânga jos H. SAVA DUMITRIU INV. Nu are serie, număr și filigran.

Revers: În partea superioară hașururi verticale de culoare brun- verde. Chenar de linii drepte împletite în partea inferioară. În partea de sus este tipărită valoarea nominală ZECE BANI, în câmp elemente din stema mijlocie a țării iar în partea de jos textul penalităților pe opt rânduri: FALSIFICATORII ACESTOR BILETE, ACEI CARI LE VOR FI INTREBUINȚAT SAU CARI LE VOR FI INTRODUS ÎN ȚARĂ SAU LE VOR FI PUS ÎN CIRCULAȚIE SE VOR PEDEPSI CU ÎNCHISOAREA DE LA 5 PÂNĂ LA 10 ANI CU INTERDICȚIE ȘI AMENDĂ CONFORM ART. 117 C.P. În afara chenarului: SERVICIUL GEOGRAFIC AL ARMATEI.

Aceast bilet, de dimensiunea unui timbru poștal, este considerat, de unele surse (World Records Academy), ca fiind cea mai mică bancnotă din lume⁴⁹⁷. În același timp este bancnota cu cea mai mică valoare nominală emisă vreodată în România.

25 bani 1917

Dimensiune 39/ 51 mm. Hârtie albă. Desenator Horațiu Sava Dumitriu⁴⁹⁸.

Avers: Colorit variat roșu-brun și cercuri cu valoarea „25”. Deasupra, într-un chenar împletit, se află inscripția ROMANIA / MINISTERUL FINANTELOR iar dedesubt o coroană regală pe o eșarfă. În părți este tipărit anul 1917. În centru, într-un panou dreptunghiular, se află efigia regelui Ferdinand, spre stânga. În partea inferioară, într-un medalion rotund valoarea „25” și o eșarfă cu inscripția „BANI”. În

⁴⁹⁷ <http://www.apropo.ro/cash/bani-romanesti-in-carte-recordurilor-9018493>

⁴⁹⁸ George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin Oprescu, *op. cit.*, p. 329.

stânga și în dreapta sunt tipărite funcțiile (MINISTRUL FINANTELOR, DIRECTORUL CONTABILITĂȚII G(ener)ALE A STATULUI, CASIER G(ener)AL AL TEZĂURULUI PUBLIC) și semnăturile autorizate. În afara chenarului, în stânga jos H. SAVA DUMITRIU INV. Nu are serie, număr și filigran.

Revers: Hașuri verticale de culoare roșu-brun. Chenar cu linii împletite. În partea superioară este imprimată valoarea BANI DOUĂZECI ȘI CINCI. Central, elemente din stema mijlocie a țării iar în partea de jos, într-un panou oval, este tipărit textul penalităților, pe nouă rânduri: FALSIFICATORII ACES/TOR BILETE, ACEI CARI LE VOR FI INTREBUINȚAT SAU CARI LE VOR FI INTRODUS ÎN ȚARĂ SAU LE VOR FI PUS ÎN CIRCULAȚIE SE VOR PEDEPSI CU INCHISOAREA DE LA 5 PÂNĂ LA 10 ANI CU INTERDICȚIE CONF. ART. 117 C.P. Textul penalităților este flancat de monograma „MF”. În afara chenarului, în stânga jos: SERVICIUL GEOGRAFIC AL ARMATEI.

50 bani 1917

Dimensiune 45/ 57 mm. Hârtie albă. Desenator Horațiu Sava Dumitriu⁴⁹⁹.

Avers: Colorit variat, verde-ocru, desen floral și cercuri cu valoarea „50”. Deasupra într-un chenar împletit, se află inscripția ROMANIA / MINISTERUL FINANTELOR iar dedesubt o coroană regală pe o eșarfă. În părți este tipărit anul 1917. În centru, într-un panou dreptunghiular, se găsește efigia regelui Ferdinand, spre stânga. În partea inferioară, pe două rânduri valoarea nominală 50 BANI. În stânga și în dreapta sunt tipărite funcțiile (MINISTRUL FINANTELOR, DIRECTORUL CONTABILITĂȚII G(ener)ALE A STATULUI, CASIER G(ener)AL AL

⁴⁹⁹ Ibidem, p. 330.

TEZAURULUI PUBLIC) și semnăturile autorizate. În afara chenarului, în dreapta jos H. SAVA DUMITRIU Inv. Nu are serie, număr și filigran.

Revers: Hașuri verticale de culoare cenușiu-verde-închis, desen floral și cercuri cu valoarea „50”. Chenar cu linii drepte. În partea superioară inscripția BANI CINCIZECI. În centru, elemente din stema mijlocie a țării iar în partea de jos textul penalităților, pe nouă rânduri: FALSIFICATORII ACESTOR BILETE ACEI CARI LE VOR FI INTREBUINTAT SAU CARI LE VOR FI INTRODUS IN TARA SAU LE VOR FI PUS IN CIRCULATIE SE VOR PEDEPSI CU INCHISOAREA DE LA 5 PANA LA 10 ANI CU INTERDICTIE SI AMENDA conf. art. 117 C.P. Textul penalităților este flancat de monograma „MF”. În afara chenarului, în stânga jos H.S.D.Inv iar în dreapta SERVICIUL GEOGRAFIC AL ARMATEI.

Biletele de 10 bani, 25 de bani și 50 de bani, emise de Ministerul Finanțelor, pot fi considerate monede divizionare de hârtie. Ele nu au serie și număr de control ceea ce ne face să credem că au fost emise în grabă, în funcție de necesitățile momentului, fără o analiză macroeconomică serioasă și că emitentul a avut în vedere posibilitatea unei emisiuni foarte mari. Biletele au fost tipărite de către Serviciul geografic al armatei. Au fost primele bancnote românești care aveau imprimate chipul unui monarh.

Emisiunile monetare de 1 leu, 2 lei și 5 lei ale Băncii Naționale a României cât și cele de 10 bani, 25 de bani și 50 de bani ale Ministerului Finanțelor nu au contribuit la combaterea speculei cu argint și nici nu au rezolvat problema lipsei acute de monedă măruntă însă au mărit veniturile statului în condițiile în care cheltuielile pentru război depășeau cu mult posibilitățile bugetului. Aceste emisiuni monetare au determinat o creștere accentuată a circulației bănești și a datoriilor statului la banca de emisiune, factori ce vor determina deprecierea inflaționistă a leului. În același timp în teritoriul ocupat de germani inflația a fost declanșată de emisiunea bancnotelor Bancii Generale Române⁵⁰⁰. Emisiunile Băncii Naționale a României au crescut de la 1.069.700.000 lei la 12 august 1916 la 2.489.000.000 lei la 31 decembrie 1918 deci o creștere de 2,5 ori doar pentru o parte a teritoriului național iar datoria statului crește, pentru aceeași perioadă, de la 500.000.000 lei la 1.596.100.000 lei⁵⁰¹.

20 lei 1917⁵⁰² (tip III, februarie 1909-septembrie 1929)

⁵⁰⁰ Marian Bolum, *Bancnotele de ocupație ale Bancii Generale Române* în *Elanul*, an XII, nr.95, ianuarie 2010.

⁵⁰¹ Costin C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 117-118.

⁵⁰² <http://www.banknote.ws/COLLECTION/countries/EUR/ROM/ROM0020.htm>

Dimensiuni: 162 x 100 mm. Filigran: „Traian” în medalionul din stânga în profil spre dreapta, culoare mai închisă decât hârtia, „Mercur” în medalionul din dreapta în profil spre stânga culoare mai închisă decât hârtia și „20” în medalion, culoare mai deschisă decât hârtia⁵⁰³.

Avers: desen clasic și hașuri liniforme de culoare albastru-violet. În partea de sus și în părțile laterale sunt imprimate ornamente clasice iar în partea de jos este un chenar din linii drepte. În centru, sus, se află cartuș curbat cu inscripția BANCA NATIONALA A ROMÂNIEI. Sub acest cartuș sunt înscrise: data emisiunii, numărul de control și valoarea nominală DOUE DECI LEI. Sub aceste înscrisuri sunt prezentate funcțiile (GUVERNATOR, DIRECTOR, CASIER) și semnăturile autorizate. În stânga și în dreapta câte două medalioane albe cu filigran separate de câte un cartuș cu inscripția ROMANIA. Medalioanele din registrul superior conțin în filigran valoarea „20” iar cele din registrul inferior conțin, tot în filigran, efigia împăratului Traian, în stânga și a zeului Mercur, în dreapta. Compoziția centrală prezintă două fete reprezentând alegoric agricultura, în stânga și navigația, în dreapta. Cele două personaje se sprijină pe un podium în mijlocul căruia este stema României. În colțurile de sus, în poziție oblică, este imprimată valoarea „20”. În partea de jos este imprimată aceeași valoare, în poziție normală, sub medalioane. Sunt dispuse în diagonală, seria și numărul, de culoare neagră. În afara compoziției, jos, în stânga este tipărit numele desenatorului, GEORGES DUVAL Fec., iar în dreapta numele gravorului, R RUFFE sc.

Revers: desen clasic și hașuri liniforme de culoare albastru-violet. În partea de sus și în părțile laterale sunt imprimate ornamente clasice iar în partea de jos chenar din linii drepte. În centru, sus, un cartuș curbat cu inscripția BANCA NATIONALA A ROMÂNIEI iar dedesubt valoarea nominală DOUE DECI LEI. În stânga și în dreapta se află câte două medalioane albe, cu filigran, separate de câte un cartuș cu valoarea „20”. În plan central este imprimat un vultur în zbor spre dreapta cu o cruce în cioc și cu stema României în gheare iar dedesubt un peisaj ce reprezintă un râu cu plute. Deasupra chenarului de jos este o bandă ce conține textul penalităților, dispus pe două rânduri: FALSIFICATORII ACESTOR BILETE SI ACEIA CARI VOR FI INTREBUINTAT BILETE FALSE, SAU LE VOR FI INTRODUS IN TARA SE VOR PEDEPSI CU INCHISOARE DE LA 5 PANA LA 10 ANI, CU INTERDICTIUNE SI AMENDA, CONF. ART.117 C.P. În afara compoziției, jos, în stânga se află numele desenatorului, GEORGES DUVAL Fec., iar în dreapta numele gravorului, R RUFFE sc.

Datorită situației nefavorabile de pe front (la sfârșitul anului 1916 singurul teritoriu rămas liber era Moldova) instituțiile centrale ale statului sunt nevoite să se mute la Iași. La Iași, Banca Națională a României era în imposibilitatea de a tipări bancnote deoarece utilajele necesare rămăseseră la București. În aceste condiții guvernatorul I. G. Bibicescu inițiază discuții cu Banca Franței și în paralel cu furnizorii noștri tradiționali de hârtie destinată imprimării bancnotelor, pentru continuarea tipăririi bancnotelor românești la Paris. Partea română preciza că renunță temporar la imprimarea biletelor de 1000 de lei și că menține comanda pentru biletele

⁵⁰³ George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin Oprescu, *op. cit.*, p. 329.

de 20 de lei și 100 de lei (bancnotele trebuiau trimise sub formă de coli netăiate, numerotate, fără a avea imprimate data și semnăturile)⁵⁰⁴. În urma acestor discuții în anul 1917 sunt tipărite în Franța bancnotele de 20 de lei și o parte din bancnotele de 100 de lei. Din documentele Consiliului general aflăm că Banca Franței a expediat în lunile martie, septembrie și noiembrie 1917 un număr de 10, 8 și respectiv 21 de lăzi cu bancnote de 20 și 100 de lei⁵⁰⁵.

Transportul acestor bancnote se realiza cu dificultate datorită operațiunilor militare ce se desfășurau în Europa (lăzile erau expediate în Anglia unde Banca Angliei se angaja să le trimită la Petrograd de unde erau preluate de reprezentanții BNR). Din această cauză, în urma unor negocieri, se obține acordul autorităților ruse ca bancnotele românești, cu valori nominale de 1 leu, 2 lei, 5 lei, 20 de lei și 100 de lei, să fie tipărite la Petrograd și ulterior la Moscova.

Tipărirea bancnotelor în Franța este reluată după terminarea războiului, în 1919, pentru că nevoia de bancnote este foarte mare. În acest scop au loc discuții cu reprezentanții Băncii Franței în urma cărora sunt imprimate, la Paris, un număr mare de bilete, comenzile cele mai importante fiind făcute pentru bancnota de 20 de lei.

Furnizorul hârtiei biletelor de 20 de lei, Papeteries d'Arches, nu mai putea face față volumului mare de lucru deoarece avea de realizat și hârtia pentru biletele de 100 de lei, situație în care comanda este mutată la Papeteries du Marais et de Sainte-Marie și completată până la cuantumul de 40.000.000 de bilete. În Franța bancnotele au fost realizate la Imprimeria Chaix în timp ce în țară urmau să se tipărească 12.500.000 de bilete⁵⁰⁶, la două din cele șase mașini pe care le avea imprimăria Băncii Naționale a României.

Bancnota de 20 de lei, tip III, a avut 37 de emisiuni: 26 februarie 1909, 29 octombrie 1909, 12 noiembrie 1911, 14 ianuarie 1911, 31 martie 1911, 2 iunie 1911, 13 octombrie 1912, 15 martie 1912, 14 iulie 1912 (director: V.I. Bratianu până la alfabetul 1083 și I.G. Bibicescu de la alfabetul 1084), 15 noiembrie 1913, 1 februarie 1913, 19 decembrie 1914, 6 martie 1914, 27 martie 1914, 30 iunie 1914, 15 ianuarie 1915, 12 mai 1916, 26 ianuarie 1917, 6 iulie 1917, 7 martie 1919, 31 iulie 1919, 25 martie 1920, 21 ianuarie 1921, 3 noiembrie 1921, 26 mai 1922, 1 februarie 1923, 23 august 1923, 5 februarie 1924, 12 iunie 1924, 2 octombrie 1925, 14 mai 1925, 10 iunie 1926, 15 decembrie 1927, 7 iunie 1928, 18 octombrie 1928, 31 ianuarie 1929, 19 septembrie 1929⁵⁰⁷.

⁵⁰⁴ S.Rusentuler, S.Marițiu, R.Cîrjan, II, *op. cit.*, p. 37.

⁵⁰⁵ *Ibidem*, p. 38.

⁵⁰⁶ *Ibidem*, p. 67.

⁵⁰⁷ Ioan Dogaru, *op. cit.*, p. 36-37.

100 lei 1921⁵⁰⁸ (tip II, ianuarie 1910- ianuarie 1942)

Dimensiune: 196 x 113 mm. Filigran: Zeița Roma în medalionul din stânga în profil spre dreapta, împăratul Traian în medalionul din dreapta în profil spre stânga, monograma „BNR” în medalion ornamentat (privită pe avers este inversată), „100 LEI” în cartuș dreptunghiular, cu zerourile drepte, capetele ovale, „LEI” scris cu majuscule⁵⁰⁹.

Avers: Colorit diferit, albastru- violet, brun-lila, desen stilizat. Deasupra, central, este un cartuș în care apare numele băncii emitente, BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI. Sub acest cartuș sunt înscrise data emisiunii și numărul de control. Dedesubt sunt prezentate funcțiile (GUVERNATOR, DIRECTOR, CASIER) și semnăturile autorizate. Jos, pe un podium central este înscrisă valoarea nominală UNA SUTA LEI. Compoziția centrală redă o țărancă, în costum popular, șezând pe un covor și având o seceră în mâna dreaptă. În dreapta un craniu de bour, trofeu ce simbolizează vitejia și vânătoarea, pe ale cărui coarne sunt așezate fructe, simboluri ale agriculturii și o roată dințată, simbol al industriei. În fundal este prezentat un peisaj cu un curs de apă printre dealuri. În stânga și în dreapta, în partea de sus, sunt două medalioane albe care conțin în filigran monograma „BNR” iar în partea de jos, sunt două medalioane albe cu filigran ce îl reprezintă pe împăratul Traian, respectiv zeița Roma. Între cele două medalioane din partea dreaptă este reprezentată valoarea „100” În colțuri, seria și numărul sunt dispuse pe diagonală, de culoare neagră. În afara chenarului, în stânga jos, este tipărit numele desenatorului, GEORGES DUVAL fec. iar în dreapta jos, numele gravorului L.Ruffe sc.

Revers: Colorit diferit, albastru-violet, brun-lila, desen arabescuri. Chenar decorativ ornamentat. În centru, sus, este inscripționat un cartuș cu numele băncii emitente, BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI. În centru, după un cartuș cu filigran, pe un decor cu fundal geometric, este reprezentată stema României flancată de câte un panou stilizat în care este valoarea „100”. Dedesubt, pe trei rânduri, textul penalităților: FALSIFICATORII ACESTOR BILETE, SI TOTI ACEIA CARI VOR FI INTREBUINTAT BILETE FALSE, SAU LE VOR FI INTRODUS IN TARA, SE VOR PEDEPSI CU INCHISOARE DE LA 5 PANA LA 10 ANI CU INTERDICTIUNE SI AMENDA, CONF. ART. 117 C.P. În stânga și în dreapta, între

⁵⁰⁸ <http://transylvanian-numismatics.com/portal/modules/myalbum/photo.php?lid=9991>

⁵⁰⁹ George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin Opreșcu, *op. cit.*, p. 341-342.

două medalioane albe, se găsește cu filigran inscripția ROMANIA. În afara chenarului, în stânga jos, numele desenatorului, GEORGES DUVAL fec. iar în dreapta jos, numele gravorului L.Ruffe sc.

Emiterea bancnotelor de 100 de lei era reglementată prin Statutele BNR. De la prima emisiune, din 28 februarie 1881, până la emisiunea datată 22 decembrie 1916 s-au tipărit, în țară, 52 de emisiuni ce însumează 750 de alfabet, între 25 și 50 de alfabet pentru fiecare emisiune, în funcție de necesitățile economiei⁵¹⁰.

În anul 1917, datorită condițiilor generate de război, bancnotele de 100 de lei vor fi tipărite în Franța și în Rusia. În Franța au fost tipărite emisiunile ce poartă data de 16 februarie și 22 iunie 1917. În procesul verbal al ședinței Consiliului general din 23 martie 1917 se discută de un transport (făcut pe cale maritimă, prin nordul Europei, până în Rusia, de unde ajungea apoi cu trenul în țară) de 10 lăzi conținând 80.000.000 de lei în bancnote de 100 de lei⁵¹¹. Datorită dificultăților legate de transport s-a hotărât tipărirea biletelor în Rusia. În Rusia, la tipografia Casei de Depuneri a Rusiei și ulterior la tipografia cumpărată de Banca Națională a României la Moscova, s-a tipărit emisiunea ce poartă data de 16 februarie 1917. Această emisiune a fost tipărită pe hârtie sepia, de proveniență japoneză, cu filigran fagure, într-un tiraj de 1.050.000 de bilete (544.000 de bilete au fost aduse în țară însa restul de 506.000 bilete, ambalate în 30 de lăzi, au fost confiscate de bolșevici, după preluarea tipografiei din Moscova) cuprinse în 42 alfabet (42 x 25 x 1000)⁵¹².

Bancnotele confiscate au fost introduse în țară în mod fraudulos și se pare că noua putere din Rusia, pentru a susține propaganda bolșevică din România, a pus în circulație bilete false ale Băncii Naționale a României. Datorită acestei situații încă din vara anului 1918 se pune problema retragerii bancnotelor de 5 lei (alfabetele 1-154) și 100 de lei (alfabetele 1-42) imprimate în Rusia. În decembrie 1919, printr-o circulară, sucursalele Băncii Naționale erau anunțate să rețină și să trimită la centru toate bancnotele tipărite în Rusia. Consiliul general hotărâște, în octombrie 1921, ca bancnotele de 5 lei și 100 de lei tipărite în Rusia să fie retrase din circulație în termen de trei luni, începând cu 1 ianuarie 1922 însă această acțiune nu a fost finalizată deoarece în noiembrie 1925 se stabilea că preschimbarea biletelor de 100 de lei se face până la 1 ianuarie 1926⁵¹³.

Tipărirea în Franța a bancnotelor de 100 de lei a fost reluată după război începând cu emisiunea datată 8 octombrie 1919. O parte din bancnote urmau să se realizeze la București, 19.000.000 de bilete, la patru din cele șase mașini pe care imprimeria Băncii Naționale a României le avea, însă nu exista hârtie pentru aceste bilete astfel că partea română intervine pe lângă partea franceză pentru fabricarea hârtiei într-un timp cât mai scurt.

Bancnota de 100 de lei, tip II, a avut 44 de emisiunii: 14 ianuarie 1910, 20 mai 1910, 2 iunie 1911, 15 martie 1912, 15 noiembrie 1912, 12 aprilie 1913, 7 septembrie 1913, 23 ianuarie 1914, 6 martie 1914, 27 martie 1914, 1 octombrie 1915, 12 mai 1916, 22 decembrie 1916, 16 februarie 1917, 22 iunie 1917, 8 octombrie 1919,

⁵¹⁰ Aurică Smaranda, *op. cit.*, p. 436.

⁵¹¹ S. Rusetuler, S. Marițiu, R. Cîrjan, II, *op. cit.*, p. 38.

⁵¹² Aurică Smaranda, *op. cit.*, p. 439.

⁵¹³ S. Rusetuler, S. Marițiu, R. Cîrjan, II, *op. cit.*, p. 42.

25 martie 1920, 14 iunie 1920, 9 februarie 1921, 24 noiembrie 1921, 26 mai 1922, 1 februarie 1923, 23 august 1923, 1 noiembrie 1923, 8 mai 1924, 14 mai 1925, 4 februarie 1926, 12 ianuarie 1927, 10 martie 1927, 28 iunie 1928, 17 ianuarie 1929, 31 ianuarie 1929, 19 septembrie 1929, 13 mai 1930, 16 octombrie 1930, 31 martie 1931, 22 octombrie 1931, 3 decembrie 1931, 13 mai 1932, 19 februarie 1940 (doua emisiuni, filigran diferit), 1 noiembrie 1940 (doua emisiuni, filigran diferit), 20 ianuarie 1942⁵¹⁴.

1000 lei 1916⁵¹⁵ (tip II, mai 1910-iunie 1933)

Dimensiune: 218 x 126 mm. Filigran: Zeița Roma în medalionul din stânga în profil spre dreapta, împăratul Traian în medalionul din dreapta în profil spre stânga, monogramă „BNaR” în medalion circular, „1000 LEI” în cartuș dreptunghiular, cu zerourile drepte, capetele ovale, „LEI” scris cu majuscule și „1000” în cartuș dreptunghiular, culoare mai închisă decât hârtia⁵¹⁶.

Avers: Culoare albastru-verzui palid, desen clasic, stilizat. Chenar ornamentat având laturile din stânga și din dreapta formate din colonade clasice. Pe latura de sus, în centru, într-un cartuș rectangular, pe trei rânduri, este tipărit textul penalităților: FALSIFICATORII ACESTORU BILETE, SI TOTI ACEIA CARI VORU FI CONTRIBUITU A SE EMITE SUME MAI MARI DECATU ACELE DETERMINE PRIN LEGE SI STATUTE, SE VORU PEDEPSI CONFORMU ART.112 SI URMATORI DIN CODICELE PENALE iar în stânga și în dreapta valoarea nominală UNA MIIE LEI. În câmp, central, este prezentat textul BANCA NATIONALE A ROMANIEI și valoarea nominală UNA MIIE LEI. Deasupra valorii nominale este imprimată data emisiunii și numărul de control, iar dedesubt funcțiile (VICE-GUVERNATOR, DIRECTOR, CASIER CENTRAL) și semnăturile autorizate, de culoare albastru palid. În stânga și în dreapta, sus, două medalioane rotunde, albe cu filigran iar dedesubtul lor câte un scut, sprijinit de doi grifoni, cu valoarea „1000”. În partea de jos, în stânga și în dreapta, sunt imprimate două postamente cu fresce reprezentând activități industriale și agricole și două țărânci ce personifică agricultura și navigația. Între cele două țărânci, într-un medalion oval,

⁵¹⁴ Ioan Dogaru, *op. cit.*, p. 36-37.

⁵¹⁵ <http://www.banknote.ws/COLLECTION/countries/EUR/ROM/ROM0023.htm>

⁵¹⁶ George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin Oprescu, *op. cit.*, p. 347-348.

ornamentat, un caduceu, unelte agricole (în stânga) și activități portuare (în dreapta). În colțuri, de culoare neagră, sunt tipărite numărul și seria de control. În afara chenarului, în stânga jos, este tipărit numele desenatorului, GEORGES DUVAL fecit. iar în dreapta numele gravorului P Dujardin sc.

Revers: Culoare albastru-verzui palid, desen mărunț cu arabescuri și panouri mici cu valoarea „1000”, în rânduri orizontale. Chenar cu linii drepte cu ornamente clasice la colțuri. În centru sus, într-o coroană de lauri, se află un medalion rotund în care este figurată în filigran monograma „BnaR”. Dedesubt, un cartuș rectangular, alb, cu filigranul „1000 LEI” sub care este un alt cartuș cu valoarea „1000” înscrisă tot într-un filigran. În stânga și în dreapta, sus, sunt imprimate scuturi mici cu valoarea „1000” iar dedesubtul lor câte un medalion alb cu filigran și câte un medalion cu chip de bărbat în profil. În partea inferioară a ultimelor medalioane se află câte un cartuș cu inscripția ROMANIA. În afara chenarului, în stânga jos, este imprimat numele desenatorului, G. DUVAL fecit. iar în dreapta numele gravorului P. DUJARDIN sc.

Bancnota de 1000 de lei a fost emisă în funcție de necesitățile pieței. Fiind o bancnotă cu o valoare nominală mare nu era folosită prea des în tranzacțiile comerciale mărunte, la plata cumpărăturilor curente sau la plata taxelor și impozitelor. Chiar dacă se simțea o mare nevoie de bani pe piață, în special după izbucnirea primului război mondial, cererea nu avea în vedere și o astfel de bancnotă, mai ales că fuseseră pusă în circulație o bancnotă intermediară, bancnota de 500 de lei. Din această cauză pe timpul războiului, a operațiunilor militare la care participă România, se renunță la tipărirea acestei bancnote în Franța și nici nu va fi avută în vedere tipărirea acestei valori nominale în Rusia. În 1921 conducerea Băncii Naționale a României suplimentează comanda făcută pentru tipărirea bancnotei de 1000 de lei, alături de suplimentarea comenzilor pentru bancnotele cu valori nominale de 100 de lei și 20 de lei, cu 2 milioane de bilete⁵¹⁷. O parte din bancnotele de 1000 de lei vor fi tipărite în țară, în acest sens fiind făcute demersuri ca guvernatorul Băncii Franței să intervină pentru ca hârtia necesară fabricării bancnotelor de 1000 de lei să fie trimisă în țară până la mijlocul lunii septembrie 1923⁵¹⁸.

Bancnota de 1000 de lei, tip II, a avut 30 de emisiuni: 20 mai 1910, 2 iunie 1911, 27 august 1911, 15 septembrie 1911, 15 martie 1912, 14 iulie 1912, 23 iulie 1915, 24 septembrie 1915, 24 martie 1916, 12 mai 1916, 15 octombrie 1916, 15 noiembrie 1917, 10 iulie 1919, 22 aprilie 1920, 19 mai 1921, 26 mai 1922, 23 august 1923, 6 martie 1924, 20 noiembrie 1924, 3 septembrie 1925, 4 februarie 1926, 7 iunie 1928, 18 octombrie 1928, 31 ianuarie 1929, 19 septembrie 1929, 16 octombrie 1930, 31 martie 1931, 22 octombrie 1931, 3 decembrie 1931, 15 iunie 1933⁵¹⁹.

⁵¹⁷ S. Rusentuler, S. Marițiu, R. Cîrjan, II, *op. cit.*, p. 60.

⁵¹⁸ *Ibidem*, p. 68.

⁵¹⁹ Ioan Dogaru, *op. cit.*, p. 43-44.

500 lei 1924 ⁵²⁰(tip II, iunie 1924- ianuarie 1938)

Dimensiune: 205 x 105 mm. Filigran: Împăratul Traian în medalionul din centru, în profil spre stânga, culoare mai deschisă decât hârtia⁵²¹.

Avers: Culoare roșu, albastru, violet desen motive naționale. Chenar ornamentat având în colțurile din stânga și dreapta, sus, valoarea „500”. Deasupra este prezentat numele băncii emitente BANCA NATIONALA A ROMÂNIEI și numărul de control. Sub numărul de control este înscrisă valoarea nominală CINCI SUTE LEI. În centru este imprimat un medalion rotund, alb, cu filigran flancat de funcțiile (GUVERNATOR, DIRECTOR, CASIER CENTRAL) și semnăturile autorizate. Sub medalion este tipărită data emisiunii. În stânga, stând pe un postament decorat cu motive vegetale este prezentată o țărancă torcând, iar în dreapta, stând pe același tip de postament ce are în partea de jos un snop de grâu și o seceră, o țărancă alăptând. În colțul din stânga jos se află inscripția PEINT PAR/ CLEMENT/SERVEAU iar în colțul din dreapta GRAVE/ PAR/ RITA (la emisiunile tipărite între anii 1925-1938 se va folosi textul CLEMENT/SERVEAU și respectiv RITA). În colțuri sunt inscripționate numărul și seria, de culoare neagră, dispuse în diagonală.

Revers: Culoare roșu, albastru, violet, peisaj de munte cu castelul Peleş din Sinaia. Chenar cu motive naționale. Latura superioară este intersectată, central, de un cartuş cu numele băncii emitente, BANCA NATIONALA A ROMÂNIEI iar în stânga și în dreapta de alte două cartuşe în care este înscrisă valoarea „500”. În centru este imprimat un medalion alb, cu rama ornamentată, având în filigran efigia împăratului Traian. Deasupra medalionului este figurată stema României. În stânga medalionului central sunt reprezentate două țăranci cu sapa pe umeri iar în dreapta un peisaj cu sonde petroliere. Latura inferioară a chenarului este intersectată de un cartuş cu textul penalităților, dispus pe patru rânduri: FALSIFICATORII ACESTOR BILETE, SI ACEIA CARI VOR FI INTREBUINTAT BILETE FALSE, SAU LE VOR FI INTRODUS ÎN TARA, SE VOR PEDEPSI CU INCHISOARE DE LA 5 PANA LA 10 ANI CU INTERDICTIUNE SI AMENDA CONF. ART.117 C.P. În afara chenarului, în stânga jos, este tipărit numele desenatorului CLEMENT SERVEAU FEC iar în dreapta numele gravorului EUGENE GASPE sc.

⁵²⁰ http://www.romanianvoice.com/numis/reg_500_2.php

⁵²¹ George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin Oprescu, *op. cit.*, p. 347-348.

Noua bancnotă de 500 de lei era necesară deoarece se înmulțiseră încercările de falsificare ale bancnotelor de 500 de lei aflate în circulație. Consiliul General aprobă, în ședința din 15 iunie 1921 noul tip de bancnotă și se hotărăște imprimarea în patru culori, la fel ca bancnota de 100 de franci francezi, însă procedurile tehnice și observațiile reprezentanților băncii de emisiune asupra clișeele primite de la Paris au amânat finalizarea biletului până în ianuarie 1924. Fabricarea acestui bilet, pe hârtie obținută din pastă de ramie, s-a realizat în atelierele Băncii Franței de la Clermont-Ferrand, însă imprimarea seriilor și a semnăturilor s-a făcut la București. O parte din bancnotele ce au data de 4 noiembrie 1926 au fost realizate pe hârtie de proveniență engleză, o hârtie mai groasă, mai rezistentă și cu o culoare mai închisă decât hârtia franceză⁵²². Bancnota a fost pusă în circulație la 16 septembrie 1925.

Bancnota de 500 de lei, tip II a avut 17 emisiuni: 12 iunie 1924, 1 octombrie 1925, 4 noiembrie 1926, 15 decembrie 1927, 13 mai 1930, 16 octombrie 1930, 16 februarie 1931, 15 martie 1931, 22 octombrie 1931, 3 decembrie 1931, 13 mai 1932, 27 octombrie 1932, 21 aprilie 1933, 21 septembrie 1933, 14 decembrie 1933, 15 martie 1934, 27 ianuarie 1938 (circulă în paralel cu bancnota de 500 lei tip III)⁵²³.

După terminarea războiului aproape toate bancnotele românești au fost imprimate în Franța pentru că realitățile economice impuneau lansarea pe piață a unei mari cantități de bancnote și pentru că dotarea tehnică a imprimeriei nu mai făcea față necesităților momentului, mai ales că o parte din utilajele tipografice fuseseră luate de către autoritățile militare germane de ocupație pentru a le folosi în scopuri proprii.

Începând cu anul 1920 sunt făcute demersuri pentru achiziționarea unor noi mașini de imprimat. Primele două mașini, comandate la fabrica Eduard Lambert, furnizorul Băncii Franței, au sosit la București în iunie 1921, partea română fiind mulțumită de funcționarea lor. În 1922 au mai fost comandate două mașini, împreună cu motoarele aferente, iar în 1926 au mai fost comandate încă șase mașini precum și patru perforatoare de bancnote cu pedală. Modernizarea imprimeriei a continuat și în anii următori prin achiziționarea de noi mașini și scoaterea din uz a mașinilor vechi care nu mai funcționau în condiții bune. Noile mașini⁵²⁴, ca și alte instalații achiziționate, erau identice cu cele folosite de Banca Franței.

La sfârșitul primului deceniu interbelic circulația monetară se normalizează. În aceste condiții prioritatea Băncii Naționale a României devine asigurarea calității biletelor aflate în circulație, prin retragerea periodică a biletelor uzate.

BIBLIOGRAFIE

- Bolum, Marian, *Bancnotele de ocupație ale Băncii Generale Române* în „Elanul”, an XII, nr. 95, ianuarie 2010.

⁵²² S. Marițiu, R. Cîrjan, *Bancnotele României. Emisiunea de bancnote românești în perioada 1929-1947*, vol III, București, 2011, p. 45.

⁵²³ Ioan Dogaru, *op. cit.*, p. 41-42.

⁵²⁴ S. Rusentuler, S. Marițiu, R. Cîrjan, II, *op. cit.*, p. 63-64.

-
- Idem, *Unificarea monetară din 1920-1921. Coroanele lei* în „Academia Bârlădeană”, an XVIII, nr. 3(44), Trim. III, 2011.
 - Buzdugan, George, *Monede și bancnote românești*, Editura Sport Turism, București, 1977.
 - Dogaru, Ioan, *Catalogul monedelor și bancnotelor românești emise în perioada 1853-1977*, București, 1978.
 - Iliescu, Octavian; Radovici, Paul, *Monetele României*, Editura Enciclopedică, București, 2004.
 - Kirițescu, Costin, C., *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. II, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 133.
 - Schäffer, Erwin; Stambuliu, Bogdan, *România proiecte, probe monetare, și catalogul monedelor emise*, vol. I, Galeria numismatică, București, 2009.
 - Rusentuler, Surica; Marițiu, Sabina; Cîrjan, Romeo, *Bancnotele României. Emisiunea de bancnote ale Băncii Naționale a României în perioada 1896-1929*, vol II, București, 2007.
 - Smaranda, Aurică, *Lista cronologică a legiurilor cu privire la emisiunile monetare în România în „Buletinul Societății Numismatice Române”, anii LXX-LXXIV (1976-1980), nr. 124-128*, București, 1981.

MANEVRELE MILITARE REGALE DIN TOAMNA ANULUI 1894 ÎN JUDEȚUL VASLUI

Mircea TĂNASE*

Cuvinte cheie: *manevre, ipoteză, poziție, atac de flanc, retragere.*

Keywords: *manoeuvres, hypothesis, position, flank attack, withdrawal.*

Abstract

The royal military manoeuvres provided an ideal opportunity to test the large units and units combat capability as well as to gain experience to be capitalised on in potential future military confrontations. Moreover, they substantially contributed to the consolidation of the ties between the sovereign, the army and the population in the areas where the manoeuvres were conducted. The royal manoeuvres in the autumn of 1894 represented a special event for Vaslui County.

În practica militară, intrată, am putea spune, într-o frumoasă tradiție a Armatei României, manevrele militare regale constituiau nu numai un bun prilej de verificare a capacității de luptă a marilor unități și unități și de acumulare de experiență pentru eventuale viitoare confruntări armate, ci și un bun prilej de a consolida legăturile dintre oștire și suveran și, desigur, între suveran și populația din zonele de desfășurare a acestor manevre. Desfășurate, de regulă, primăvara și toamna, marile manevre ale armatei române constituia un eveniment deosebit pentru toate părțile angrenate: Casa Regală, Armata și Națiunea.

Relatățile în presă despre aceste ample desfășurări de forțe și mijloace ne pot oferi o imagine a interesului pe care îl suscitau la nivel național și ne-am propus, în acest material, să ilustrăm un asemenea episod, derulat în toamna anului 1894 în județul Vaslui. Relatarea sa este consemnată în revista *România Militară*, publicație editată de Statul Major General al Armatei României și, credem, poate constitui pentru vasluieni un motiv de reală mândrie dacă avem în vedere aprecierile pe care suveranul României, regele Carol I, le-a făcut la adresa locuitorilor acestui ținut. Desigur, studiul ar putea fi continuat prin identificarea relatărilor din presa civilă locală a vremii, și lansăm această invitație pasionaților cercetători ai istoriei vasluiene, cu speranța că vom putea contribui, astfel, împreună, la adăugarea unei noi pagini de istorie locală, atât de valoroasă în edificiul general al istoriei naționale.

* Colonel,(doctor în științe militare) Statul Major General.

CRONICA INTERIOARĂ

M.S. Regele la marile manevre ale corpurilor 3 și 4 de armată. - După cum era hotărât, manevrele corpurilor 3 și 4 de armată au avut loc în regiunea cuprinsă între Bârlad și Vaslui, urmând operațiunile între ideile speciale fiecărei zi, după cum se vede mai la vale.

M. S. Regele, însoțit de A. S. Principele ereditar de Saxa-Meiningen, de A. S. R. Principele Alfred de Coburg și de D. general Poenaru, ministru de război, a asistat la aceste manevre. A. S. R. Principele Ferdinand, comandant al batalionului 1 de vânători, a însoțit batalionul său tot timpul.

Manevrele s-au terminat la 27 Septembrie cu revista și defilarea celor două corpuri de armată și diviziei de cavalerie. Au fost în front peste 35.000 oameni (53 batalioane, 32 escadroane și 26 baterii).

Trupele erau așezate pe două linii, infanteria în linia I-a, artileria și cavaleria în linia 2-a. Defilarea s-a executat pentru

infanterie în coloană de batalion pe front de companie, cavaleria pe front de escadroane și artilerie pe front de baterii.

Regimentele diviziei de cavalerie au defilat în trap, iar după aceasta cele 32 escadroane în linie au executat o șarje, oprindu-se la 100 de pași în fața M. Sale.

M. S. Regele după defilare întruni în cerc toți ofițerii generali și superiori și făcu critica manevrei.

M. S. binevoii a arăta înalta sa mulțumire d-lui Ministru de Război, d-lui șef al marelui Stat-Major și d-lor comandanți de corpuri de armată pentru silințele ce au pus spre reușita acestor manevre.

M.S. a spus că a ales regiunea dintre Vaslui-Bârlad tocmai din cauză că terenul e accidentat, pentru că atât infanteria, cât și artileria și cavaleria trebuie să treacă pe ori unde.

M. S. a făcut următoarele observațiuni:

1) Avant-gardele nu susțineau lupta timpul necesar, acțiunea se desfășoară prea repede. Trupele dinapoi nu erau înștiințate imediat pentru a se lua dispozițiunile trebuitoare.

2) Frontul pe care se desfășoară trupele prea întins și se aduc iute rezervele în linie.

3) Tragerea artileriei peste infanterie este recomandată, însă nu trebuie abusat și mai ales să nu se tragă când infanteria se găsește pe un teren de același nivel cu artileria. Este o chestiune de moral, infanteria se poate teme.

Tragerea artileriei nu trebuie să întrecă distanțele cunoscute căci nu mai poate produce efect.

4) Cavaleria poate lupta pe jos însă numai ca să dea timpul să sosească trupele avant-gardei, iar nu contra trupei numeroase, căci se întâmplă să fie împiedicată de a mai încăleca.

5) Rolul arbitrilor se mărginește în a observa mișcările și acțiunea trupelor. Scoaterea din luptă a unei unități se poate face numai pentru momentul când nu a lucrat bine, nu pentru tot timpul cât durează manevra din o zi.

Seara a fost un banchet oferit de M. S. ofițerilor generali și superiori.

Iată toastul pronunțat de M.S. la acest banchet:

“Cu un simțământ de mândrie am străbătut, în aceste zile de manevră, vechile câmpuri de luptă pe cari marele Domn al Moldovei a câștigat cea mai strălucită isbândă, care a hotărât de viitorul țării și a avut chiar o înrăurire asupra evenimentelor din Europa. Numele lui Ștefan-Vodă și vitejia ostașilor săi găseau atunci un puternic răsunet în toată lumea creștinească, și faptele sale rășboinice au rămas pururi ca o vrednică pildă pentru neamul românesc. El a împlântat într-ânsul virtuțile militare și după 400 de ani, urmașii vitejilor din trecut au dobândit, prin sângele lor, mărirea și neatârnairea României. Salut, dar, cu deosebită bucurie, în aceste locuri istorice, o mare parte a armatei mele, sigur fiind că ea totdeauna va fi pătrunsă de înalta sa datorie. Ridic paharul meu în onoarea corpului III și IV, care și-au atras, în timpul manevrelor, via Mea mulțumire. Sper că veți păstra, de aceste zile, pline de învățătură, o amintire tot așa de adâncă, precum este bucuria ce o resimt de a Mă găsi în mijlocul dumneavoastră.

Să trăiască armata!”

Aclamațiuni vii și călduroase salutară augusta cuvântare.

Apoi Majestatea Sa mai adăugă:

“Al doilea pahar îl ridic în onoarea județului și orașului Vaslui, cari cu dragoste și bucurie m-au întâmpinat împreună cu armata. Mulțumindu-le de călduroasa primire, urez județului și orașului prosperitate și bogăție, iar locuitorilor sănătate.”

După care D. Ministru de Răsboi rosti următoarele cuvinte:

“Sire,

Este o mare fericire pentru armată când Majestatea Voastră se află în mijlocul ei. Această fericire, Sire, o are mai în toți anii, când Majestatea Voastră dirige manevrele mari, și o instruiește pregătind-o pentru ziua când va fi chemată spre a-și face din nou datoria. Când a sosit acea zi mare, M.V. ați mers în capul armatei și ați condus-o la glorie, înscriind cea mai frumoasă pagină militară din istoria țării, pagină pe care secolii nu o vor putea șterge, precum patru secolii n-au putut șterge glorioasele pagini ale lui Ștefan cel Mare. Umbra sa a trebuit să tresară când Majestatea Voastră, cu o armată independentă și glorioasă, ați manevrat pe locurile acelea pe cari el a luptat pentru neatârnairea și mărirea țării, astfel cum Majestatea Voastră a luptat, câștigând-o și implantând-o pentru veci.

Armata recunoscătoare Majestății Voastre, plină de devotament, privește trecutul său cu mândrie și așteaptă viitorul cu încredere, strigând din tot sufletul:

Să trăiți Sire!

Să trăiască M. S. Regina!

Să trăiască AA. LL. RR. Principele Ferdinand și Principesa Maria!

Să trăiască Principele Carol!

Să trăiască iluștrii noștri oaspeți, A. S. Principele de Meiningen și A. S. R. Principele de Coburg!”

Ipotezele pentru fiecare zi de manevră – Pentru a se putea da seama mai bine de operațiunile trupelor în manevre, dăm ideile speciale fiecărei zile:

23 septembrie. Ambele corpuri de Nord și Sud execută în această zi un marș prin valea Bârladului, căutând fiecare întâlnirea adversarului. Ele sunt amândouă în ofensivă și marșul se execută ca în prezența inamicului pregătindu-se la o ciocnire.

Divisia de cavalerie independentă retrăgându-se de la Vaslui spre Bârlad acoperă neconținut corpul de Sud.

Capetele coloanelor Corpului de Nord sunt oprite în seara de 23 la Docolina și la gura Văii Seaca, iar acelea a corpului de Sud la Sârbi și Văleni – departe unele de altele la 10 kilometri. Înaintarea va fi reluată a doua zi în supoziția că se urmează marșul zilei de 23 septembrie.

24 septembrie. Coloanele Corpului de Nord și ale Corpului de Sud urmând calea lor în valea Bârladului avant-gardele lor se întâlnesc la jumătatea distanței ce le desparte. Prima lovire are loc între avant-garda Corpului de Nord și divisia de cavalerie independentă la podul Doamnei. Aceasta făcând loc avant-gardei Corpului de Sud se abate prin valea Chițcani spre a amenința flancul drept al inamicului. Corpul de Sud se menține în vale și încearcă printr-o mișcare pe dealul Chițcani a amenința retragerea aripei stângi a Corpului de Nord care se retrage spre a încerca lupta la punctul văii Bârladului-Crasna unde valea formează defileu.

25 septembrie. Corpul de Nord și-a retras cea mai mare parte din forțele sale pe malul stâng al văii Bârladului la joncțiunea acestei văi cu valea Crasna, ocupând pe malul drept pădurea ce formează obstacolul în vale; avant-garda sa fiind încă la gara Crasna cu intențiune de a ataca Corpul de Sud, când acesta va încerca trecerea sa înainte. Corpul de Sud înaintează și spre a putea străbate execută o mișcare cu aripa sa stângă înainte ocupând dealul Malcoci din care poate bate linia de retragere a adversarului, pe când cu o parte forțe s-ar menține în vale, iar Divisia de Cavalerie, executând un marș înconjurător prin Vutcani și Târzii, sosesc, prin valea Lohanului, în valea Crasnei, amenințând prin valea Negrei retragerea Corpului de Nord.

Corpul de Nord se retrage luând diferite pozițiuni pe dealul Bârladului și dealul Secui.

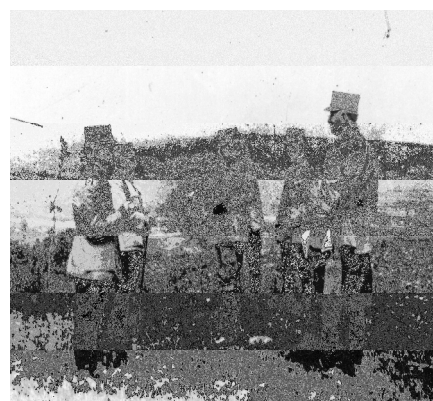
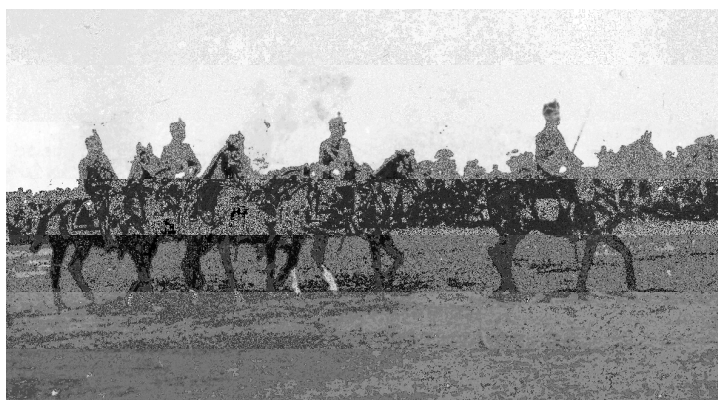
26. septembrie. Înaintarea Corpului de Sud prin obstacolele văii Bârladului n-au putut împiedica retragerea Corpului de Nord. Acesta s-a stabilit acum într-o pozițiune curat defensivă de la Gura-Munteni până pe dealurile după malul drept. (Punctul trigonometru 181, 4).

Posițiunea ce ocupă îl apropie de liniile sale de retragere care sunt Vaslui-Roman. Corpul de Sud menține valea cu divisia de cavalerie independentă și atacă poziția prin dealurile de pe malul drept al Bârladului prin Deleni și Lipovăț.

Aripa sa stângă pronunță un atac de flanc pe aripa dreaptă a poziției și extrema sa stângă trecând prin Corbu în valea pârauului Chițoc amenință spatele poziției. Lupta se desfășoară pe dealul Timofteiul, care fiind foarte favorabil apărării chiar în caz de reușită a atacului, retragerea Corpului de Nord se face prin valea Bârladului și prin pădurile de la Rediul și Paiul.⁵²⁵

⁵²⁵ România Militară, octombrie 1894, p.309

Anexe:

100 DE ANI DE LA IZBUCNIREA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Constantin CHIPER *

Cuvinte cheie: 100, Primul Război Mondial, retragere, poziție**Keywords:** 100, World War I, withdrawal, position.**Abstract**

On June 28, 1914 Serbian student Gavrilo Princip first shots fired in Sarajevo (Bosnia), murdering crown's Habsburg heir, Archduke Franz Ferdinand, and his wife, Sofia, Duchess of Hohenberg. The first military operations in the West have taken the form of "Blitzkrieg", while in winter 1914-1915 to reach the "war of position".

The initiative belonged to the top of German forces that occupied Luxembourg (20 July / August 2) and Belgium (July 22 / August 4).

The most important battle on the Western Front was held in 1916 at Verdun (22 February / March 6 - September 3/16).

Romanian Army, rebuilt in the winter of 1916/1917 with the help of the French military mission will give răsunațoarele battles in the summer of 1917, in the triangle of death - Marasti, Marasesti and Oituz - saving the national existence of the Romanian people.

La data de 28 iunie 1914 elevul sârb Gavrilo Princip a tras primele gloanțe la Sarajevo (Bosnia), asasinând pe moștenitorul coroanelor Habsburgilor, arhiducele Franz Ferdinand, și pe soția acestuia, Sofia, ducesă de Hohenberg, aprinzând astfel scânteia primului război mondial. Atentatul a produs indignare și consternare în Europa și Austria. Încurajată de Germania, Austria a adresat un dur ultimatum guvernului Serbiei, suspectat de complicitate în organizarea atentatului.⁵²⁶

Primul război mondial a izbucnit la data de 28 iulie 1914, datorită conflictelor de interese politice și economice ale marilor puteri, atrăgând în mrejele peste un miliard de locuitori din 33 de țări. În scurt timp, Tripla Alianță, formată din Germania și Austro-Ungaria, și Antanta (Tripla Înțelegere), formată din Franța, Marea Britanie și Rusia, au început ostilitățile militare, primii ocupând Belgia și o parte din estul Franței.⁵²⁷

* col. (rtr.), Asociația Națională Cultul Eroilor, „Regina Maria”.

⁵²⁶*** *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 296.

⁵²⁷ Mic Dicționar Enciclopedic, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 1616.

Conflictul, cel mai devastator de până atunci, a durat patru ani și patru luni și a provocat 9.700.000 morți, 20.000.000 răniți și pierderi materiale de peste 278 miliarde dolari.⁵²⁸

Primele operații militare din vest au îmbrăcat forma „războiului fulger”, pentru ca în iarna 1914-1915 să se ajungă la „războiul de poziții”.⁵²⁹

Inițiativa a aparținut de la început forțelor germane, care au ocupat Luxemburgul (20 iulie / 2 august) și Belgia (22 iulie / 4 august). Marele Cartier General francez, condus de generalul Joseph Joffre, a început bătălia de la Marna (23 august / 5 septembrie - 1/14 septembrie), producând o serioasă înfrângere trupelor germane. O ultimă încercare a ambelor părți de a obține decizia în Occident, în maniera „războiului fulger”, s-a consumat în toamna anului 1914 și în iarna 1914-1915, în cadrul operației numită „cursa către mare”, în care atât forțele germane, cât și cele aliate, au căutat să-și învâluie reciproc „aripa mobilă” dispusă spre Marea Nordului și Canalul Mânecii.

În Europa de răsărit, armatele ruse, comandate de generalii Samsonov și Rennenkampf, din grupul „Jilinski”, și-au desfășurat ofensiva spre Prusia Orientală, obligând marile unități ale Armatei a 8-a Germană „von Prittwitz” să se retragă. În nord, armata rusă a pătruns în spațiul dintre Königsberg și Lacurile Mazuriene. Armata a 8-a Germană a învins Armata 1-a „Samsonov” în bătălia de la Tanneberg, la data de 16/29 august 1914. Ulterior germanii au respins Armata a 2-a „Rennenkampf”, în bătălia de la Lacurile Mazuriene. În Galiția, armatele ruse din „Grupul Ivanov” au învins Armatele a 2-a și a 3-a austro-ungare, în zona Lvov (10/23 august - 30 august / 12 septembrie). La această operațiune a participat și Armata a 9-a Rusă, dinspre nord. Pentru a redresa situația, armatele germane, sprijinite de cele austro-ungare, au trecut la ofensivă, câștigând bătălia de la Lodz, din 30 octombrie / 12 noiembrie 1914, fără a învinge gruparea rusă din cotul Vistulei.⁵³⁰

Austro-Ungaria a executat o ofensivă în Balcani, între Sava, Iadar și Iadar Drina, pe un front de 200 km. Armata sârbă, sub comanda voievodului Putnik, a reușit să treacă peste frontieră până la 11/24 august 1914. A doua ofensivă austro-ungară, din septembrie-noiembrie 1914, desfășurată cu peste 300.000 oameni, pe Sava și Drina, s-a soldat cu un nou eșec pentru armatele dublei monarhii, care au pierdut 90.000 de oameni, 200 de tunuri și importante cantități de materiale de luptă.⁵³¹

Frontul italian a fost deschis în aprilie-mai 1915, după aderarea Italiei la Antantă. Prima victimă a dezechilibrului de forțe a fost în estul Europei. Serbia a fost ocupată de către austro-ungari, germani și bulgari. Armata sârbă s-a retras în Insula Corfu, reapărând pe câmpul de luptă în anii 1917-1918, cu o participare notabilă în cursul ofensivei finale a aliaților în Balcani.

Germania a pierdut în numai 5 luni de război 810.000 de oameni (morți, răniți, prizonieri, dispăruți), Austro-Ungaria a pierdut 1.269.000 de oameni, Franța 848.000 și Rusia 1.000.000.⁵³²

⁵²⁸ *Ibidem*.

⁵²⁹ C. Găvănescu, Ion Manolescu, *Războiul cel Mare 1914-1918*, vol. 1, București, 1924, p. 57-155.

⁵³⁰ Ștefan Pașcu ș.a., *Istoria militară a poporului român*, vol. 5, Editura Militară, București, 1988, p. 325.

⁵³¹ *Ibidem*

⁵³² *Ibidem*

Armatele Puterilor Centrale și ale Antantei au intrat în anul 1915 în dispozitive de luptă caracteristice războiului de poziții. La sfârșitul anului 1915, experții militari au consemnat eșecul programului „bătăliilor generale de ruptură”.⁵³³

Cea mai importantă bătălie pe frontul de vest s-a desfășurat în anul 1916, la Verdun (22 februarie / 6 martie - 3/16 septembrie). În această bătălie și în cadrul ofensivei de pe Somme, cele două părți au pierdut 500.000 de oameni, care au fost uciși în timpul luptelor. S-au înregistrat sute de mii de răniți. Țarul Nicolae al II-lea a ordonat de urgență o ofensivă împotriva forțelor austro-ungare din Galiția, pentru a descongiona frontul italian. În Balcani, armata bulgară, presând între 17/30 august și 20 august / 2 septembrie în zona Monastir, a obligat corpul expediționar franco-britanic să stea în defensivă.⁵³⁴

Acțiuni de amploare au avut loc în Africa, Orientul Apropiat și Mijlociu, Mediterana, Oceanul Atlantic și Marea Nordului.

În pofida stăruințelor Germaniei și Austro-Ungariei, cu care România a încheiat în anul 1883 un Tratat de asistență mutuală, precum și a legăturilor naturale, la izbucnirea războiului statul român s-a străduit să adopte o poziție de neutralitate. N-a fost ușor de ajuns aici, dar starea de expectativă a fost considerată a fi cu mult mai potrivită și chiar mai favorabilă României. Lapidar, Consiliul de Coroană întrunit la Sinaia, în ziua de 21 iulie / 3 august 1914, prezidat de Regele Carol I, a adoptat hotărârea înțeleaptă potrivit căreia „*România va aștepta, cu arma la picior, spre a intra în război, acolo și atunci când va socoti necesar, potrivit cu interesele sale*”.⁵³⁵

Deși regele Carol I și Petre P. Carp s-au pronunțat pentru intrarea în luptă alături de Puterile Centrale, Consiliul de coroană, luând cunoștință de textul tratatului secret din 1883, a apreciat că războiul început de Austro-Ungaria împotriva Serbiei constituia o agresiune, încalcându-se astfel caracterul defensiv al tratatului dintre România și Tripla Alianță. S-a apreciat astfel că acel *casus foederis*, specificat în articolul 2 al tratatului, nu se putea invoca, Austro-Ungaria fiind agresoare și nu victimă și că România „nu are niciun interes să ajute Austro-Ungaria să distrugă Serbia”.⁵³⁶

Totuși evenimentele s-au precipitat, în interior, la nivel statal, prin decesul Regelui Carol I, la data de 27 septembrie / 10 octombrie 1914 și succesiunea la tron a Regelui Ferdinand I. Tânărul Rege și primul ministru I. C. Brătianu au făcut față cu greu presiunilor din exterior. După doi ani de încordată așteptare (neutralitate), sub diverse presiuni și promisiuni din partea ambelor tabere, la data 4/17 august 1916 România a încheiat cu Antanta două convenții – Convenția Politică și Convenția Militară – care stipulau condițiile intrării României în război.⁵³⁷

Cele două convenții prevedeau recunoașterea dreptului României de a-și uni teritoriile locuite de românii din Imperiul Austro-Ungar și garantarea integrității teritoriului României din acel timp. În schimb, România se angaja să declare război Austro-Ungariei până la 15/28 august 1914. Rusia trebuia să întreprindă o puternică

⁵³³ *Ibidem*, p. 326

⁵³⁴ *Ibidem*, p. 328.

⁵³⁵ *Ibidem*, p. 331.

⁵³⁶ *Ibidem*

⁵³⁷ *Ibidem*, p. 345-346

ofensivă împotriva Austro-Ungariei, pentru a facilita intrarea Armatei României în război și să debarce un Corp de Armată în Dobrogea. La rândul ei, Franța trebuia să deschidă un front în Balcani, de la Salonic, împotriva Bugariei, pentru a scoate-o din război.⁵³⁸

Consiliul de Coroană Român a aprobat oficial tratatele încheiate și a declarat război Austro-Ungariei la data de 14/27 august 1917.⁵³⁹

Armata Română, deși slab instruită și insuficient dotată cu mijloace de luptă moderne, lipsită de experiența marilor confruntări, în raport cu adversarul, care acumulasese doi ani de experiență concretă în luptă, totuși dornică să elibereze provinciile românești, a atacat pe toată lungimea arcului carpatic obiectivele germano-austro-ungare, infiltrându-se în Transilvania și Bucovina și ocupând câteva centre importante: Brașov, Făgăraș, Odorheiul Secuiesc, Miercurea Ciuc, Petroșani. În final armata română a ajuns pe cursul mijlociu al Mureșului și la porțile Sibiului.

Trupele germane, austriece și ungare din Transilvania, surprinse de iureșul ostașilor români, sprijiniți de populația civilă românească, au ripostat puternic, începând cu 1 octombrie 1916, sub conducerea generalului Falkenhayn, în timp ce în Dobrogea și Muntenia, după eșecul Manevrei Armatei Române, de la Flămânda, din septembrie 1916, trupele germane, bulgare și turce au atacat armata română, sub conducerea generalului Mackensen. Analistul german Erich Ludendorff recunoștea că continuarea înaintării rapide a armatei române în interiorul Transilvaniei ar fi făcut ca nu numai grupul de armate al arhiducelui moștenitor Carol să fie învâluit, „*dar drumul ar fi devenit liber pentru a merge către inima Ungariei și împotriva comunicațiilor cu Peninsula Balcanică*”, rezultatul fiind sintetizat în concluzia: „*am fi fost învinși*”.⁵⁴⁰

Cu tot eroismul ostașilor români, Puterile Centrale au ocupat teritoriul din Transilvania ce fusese eliberat de ostașii români, Dobrogea, Oltenia și Muntenia, obligând Casa Regală și Guvernul să se retragă în orașul Iași, devenit capitală a României. Ulterior și Armata Română s-a retras pentru refacere în Moldova.

Armata Română, refăcută în iarna anului 1916/1917 cu ajutorul misiunii militare franceze, va da răsunătoarele bătălii în vara anului 1917, în triumful morții – Mărăști, Mărășești și Oituz – salvând ființa națională a poporului român.⁵⁴¹

După încheierea Armistițiului de către Rusia bolșevică cu Puterile Centrale, la 22 noiembrie 1917, și România a fost nevoită să încheie Armistițiul cu Puterile Centrale, la data 26 noiembrie 1917. În ziua de 28 ianuarie / 10 februarie 1918, Uniunea Sovietică a încheiat pacea de la Brest-Litovsk, obligând astfel România să încheie pacea înrobitoare de la 24 aprilie / 7 mai 1918, la București, prin care punea la dispoziția Germaniei resursele economice pentru o perioadă de 90 de ani.⁵⁴²

La data de 28 octombrie / 10 noiembrie 1918, Armata Română a fost remobilizată, ca urmare a deschiderii victorioase a frontului aliaților de la Salonic. Susținută de întregul popor român, unit în granițele sale naționale – 27 martie / 9 aprilie 1918 (unirea Basarabiei cu România), 15/28 noiembrie 1918 (unirea Bucovinei

⁵³⁸ *Ibidem*, p. 346-347

⁵³⁹ *Ibidem*, p. 371

⁵⁴⁰ *Ibidem*, p. 415

⁵⁴¹ *Ibidem*, p. 517-631

⁵⁴² *Ibidem*, p. 674-682

cu România) și 18 noiembrie / 1 decembrie 1918 (unirea Transilvaniei cu România) – Armata Română a contribuit la consolidarea Unirii și a înfrânt Armata Ungară în campania din Ungaria, din 1919, și apoi a alungat trupele ruse și ucrainiene din Basarabia și Bucovina.⁵⁴³

Din inițiativa Ministerului de Război și a Bisericii Ortodoxe Române, la data de 12 septembrie 1919 s-a constituit „Societatea Mormintele Eroilor Căzuți în Război, 1916-1919”, prin Înaltul Decret Lege nr. 4106, având președinte de onoare pe regina Maria și președinte executiv pe Î.P.S. Miron Cristea, mitropolitul primat (din 1925, primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române). Acest organism a adunat în Cimitire ale eroilor osemintele celor căzuți în campaniile militare din 1916-1919, a propus guvernului României sărbătorirea Zilei Eroilor începând din 1920, în ziua înălțării Domnului Iisus Hristos la ceruri, a stabilit Eroul Necunoscut, înhumat în ziua de 17 mai 1923, în Parcul Carol I din capitală (terasa „Al. I. Cuza”, din fața Muzeului Militar Național) și a desfășurat activități educative pentru cinstirea eroilor neamului românesc din războiul de independență (1877-1878), din al doilea război balcanic (1913) și din războiul pentru întregire statală și națională (1916-1919).

În anul 1927 Societatea Mormintele Eroilor Căzuți în Război a fost transformată în Societatea „Cultul Eroilor” și în 1940 s-a constituit „Așezământul Regina Maria pentru Cultul Eroilor”, în baza Legii cu privire la regimul mormintelor și operelor comemorative de război, din 1 august 1940.

Organismele Cultul Eroilor au construit în perioada interbelică 14 mausolee și 106 cimitire ale eroilor, precum și troițe și monumente ale eroilor. Printre primele monumente ale eroilor construite în România se remarcă dezvelirea „Crucii Eroilor” de pe Caraiman, din munții Bucegi, la data de 14 septembrie 1928, din inițiativa Reginei Maria, monumentul fiind dedicat eroilor căzuți în Războiul pentru întregirea neamului românesc (1916-1919).

„Așezământul Regina Maria pentru Cultul Eroilor” a fost desființat prin Decretul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, nr. 48, din 29 mai 1948, devenind Așezământul „Cultul Eroilor”, care s-a desființat la data de 8 iunie 1949.

Prin Hotărârea Consiliului de Miniștri, nr. 948, din 19 iulie 1952, s-a hotărât: *„Cimitirele eroilor ostașilor români, precum și cimitirele eroilor ostași ai armatei sovietice căzuți în războiul antifascist, aflate pe teritoriul Republicii Populare Române, vor fi îngrijite și administrate de către comitetele executive ale sfaturilor populare în raza cărora se găsesc”*.

Prin Decretul Lege al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, nr. 117, din 23 octombrie 1975, s-a stabilit ca *„îngrijirea cimitirelor și monumentelor eroilor și cinstirea memoriei eroilor patriei să se desfășoare cu prilejul sărbătoririi zilei de 9 mai”*.

La inițiativa unui grup de ofițeri, în anul 1990 s-a înființat Comitetul Național pentru Restaurarea și Îngrijirea Cimitirelor și Monumentelor Eroilor, înregistrat la Judecătoria Sectorului 1 București, nr. 664, din 19 noiembrie 1991. Din anul 1995 s-a

⁵⁴³ *Ibidem*, p. 683-693

revenit la tradiție și Ziua Eroilor se sărbătorește în Ziua Înălțării Domnului Iisus Hristos la ceruri.

În anul 1997 Comitetul Național pentru Restaurarea și Îngrijirea Cimitirelor și Monumentelor Eroilor s-a transformat în Asociația Națională „Cultul Eroilor” iar în anul 2011, Conferința Națională a Asociației Naționale „Cultul Eroilor” a hotărât să se adauge în titulatura asociației numele „Regina Maria”, care are filiale în toate județele țării. Organul de presă al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” este „România Eroică”.

Istoricul Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” se găsește în revista „România Eroică”, nr. 2 (49), din anul 2014, ce se află la Filialele Județene ale Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”.

BIBLIOGRAFIE

Lucrări generale și speciale

- ** Istoria României în date, Editura Enciclopedică Română, București, 1971.
- *Mic Dicționar Enciclopedic*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.
- Găvănescu, C.; Manolescu, Ion, *Războiul cel Mare 1914-1918*, vol. 1, București, 1924.
- Pașcu, Ștefan ș.a., *Istoria militară a poporului român*, vol. 5, Editura Militară, București, 1988.

PRICIPALELE ARME DIN DOTAREA TRUPELOR ROMÂNE ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Marius RĂDULESCU *
Mihai-Cristian ȘELARU **

Cuvinte cheie: pușca, infanterie, artilerie, mitralieră, tracțiune hipo.

Keywords: rifle, infantry, artillery, machine gun, horse-drawn.

Abstract

In 2014 we celebrate a hundred years from the beginning of the 1st World War. This moment make to have a review of many aspects regarding to such a complex historical event. Beyond the human tragedy, the war shows a lot of technical items, and the weapon systems evolution represent only one of them. Pistols, rifles, machine guns, artillery, howitzers and aircraft that are into the Romanian regular endowment were presented with images, few characteristics and shorts commentaries about the role played in the hands of our troops.

The work-paper proposes to presents the main weapons of the Romanian Army during the 1st World War. These materials are divided upon the two stages of the war: the first period - between the start of hostilities and the retreat in Moldavia, and the second - between the units refitting until the end. The infantry and the artillery weapons as well as the main aircraft are exposed. Some general conclusions that can serve as lessons can be extracted of this review.

Introducere

În absența unei industrii autohtone de armament de capacitate semnificativă, cei doi ani de neutralitate nu au dus la rezolvarea lipsurilor de echipare și dotare a trupelor noastre, relevate de războaiele balcanice. Dependenți de importuri, cu principalii furnizori potențiali angajați deja în luptă, România nu primea armament și muniții decât prin acceptarea unor condiții politice sau economice severe. Sursele neutre erau prea departe, scumpe și incompatibile cu calibrele noastre uzuale.

Practic, în raport cu potențialul de mobilizare, nu dispuneam de suficient armament din anumite categorii⁵⁴⁴:

- mitraliere
- artilerie grea

*dr. ing.SC Electromecanica Ploiești SA.

** muzeograf, dr., Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

⁵⁴⁴ Kirițescu, C., *Războiul pentru reîntregirea neamului*, Editura Militară, București, 1900, p.50

- avioane
- mijloace de transmisiuni

Acestea nu puteau fi procurate decât de la una dintre taberele beligerante.

ARMATA ROMÂNĂ ÎN 1916

În 1916 - momentul luării deciziei de a intra în război, România a format prea multe unități în raport cu materialul existent.

Mobilizând 834.000 de soldați, dintre care 658.000 de soldați în Armata de Operații, Armata Română a putut forma 366 batalioane de infanterie, 104 escadroane de cavalerie și 374 de baterii de artilerie.

Infanteria avea puține mitraliere, grenadele erau în număr limitat, artileria grea era improvizată. La 23 de divizii de infanterie, față de un necesar de minimum 2200 mitraliere existau 413 piese.

Artileria grea – 4 regimente, respectiv 32 de baterii cu 129 de piese de diferite modele, majoritatea cu tragere înceată – era improvizată din materialele zonelor fortificate București și Focșani-Nămoloasa, cu afete fabricate local. Numai 8 obuziere Schneider md.1910 cal.150 erau moderne, cu tir rapid. Fața de cerințele momentului era și insuficientă numeric. Materialul existent la mobilizare se prezenta astfel⁵⁴⁵:

- 374.000 puști și carabine Manlicher md.1893 cal.6,5
- 142.000 puști și 9.000 carabine Henry-Martini md.1879 cal.11,43
- 61.000 revolvere modele diferite
- 413 mitraliere Maxim md.1910 cal.6,5 ale infanteriei
- 40 mitraliere Schwartzlose md.1908 cal.8 ale cavaleriei
- 161 mitraliere de poziție St. Etienne md.1908 cal.8
- 624 tunuri de câmp Krupp md.1904 cal.75
- 120 obuziere de câmp Krupp md.1912 cal.105 cu tir rapid
- 32 obuziere de câmp Krupp md.1902 cal.120 cu tir accelerat
- 140 tunuri de câmp Krupp md.1880 cal.75/87 cu tragere înceată
- 16 tunuri de munte Skoda cal.75 cu tragere rapidă
- 24 tunuri de munte Armstrong cal.63 cu tragere înceată
- 12 tunuri de munte Hotchkiss cal.57 transformate din artileria de cetate
- 336 piese ușoare de însoțire Gruson și Hotchkiss cal.53/57
- 130 mortiere de tranșee md. francez cal.58
- 129 piese de artilerie grea modele diferite cal.105/120/150/155
- 950 autovehicule diverse
- 28 avioane modele diferite
- 19 nave de luptă mai importante

⁵⁴⁵ Rădulescu, M., *Aspecte ale operațiilor Armatei Române în Ardealul de Nord și Ungaria – 1919*, a XXXI-a Sesiune Nationala de Comunicari Stiintifice „Acta Moldaviae Meridionalis” Vaslui, 27 – 28 Noiembrie 2008

Divizia de infanterie era organizată pe două brigăzi a trei regimente cu câte 3 batalioane, plus un regiment de vânători (2 Btn) și o brigadă de artilerie a două regimente, din care cel de obuziere cu structură redusă ca urmare a lipsei materialului, în total cca. 23.000 militari în 14 batalioane cu 28 de mitraliere și 13 baterii de câmp⁵⁴⁶.

MATERIALUL UTILIZAT ÎN CAMPANIA DIN 1916

La 15 august 1916 România a decretat mobilizarea, fiind puse pe picior de război următoarele structuri ale armatei: Marele Cartier General, 4 armate, 6 corpuri de armată, 23 divizii de infanterie, 1 brigadă de grăniceri, 2 divizii și 5 brigăzi de cavalerie, 2 brigăzi de artilerie grea, 1 regiment și 1 divizion de artilerie de munte, unități de artilerie antiaeriană cu 113 piese, unități de geniu constând în 1 regiment de căi ferate, 1 regiment de pontonieri, 1 batalion specialități, inclusiv 1 companie aerostație u 4 baloane, aviația cu 4 escadrile, marina cu Flotila de Dunare și Divizia de Mare. Efectivul mobilizat a fost de cca. 834 000 oameni, din care cca. 20 000 erau ofițeri și elevi din școlile militare⁵⁴⁷.

Arma principală din dotarea infanteriei noastre a fost pușca Manlicher md. 1893 cal.6.5mm. Era o armă bună, la nivelul celorlalte puști principale din conflict. Numărul însă, nu ajungea. România mobilizase 366 batalioane de infanterie, dintre care 146 batalioane de linie, 120 batalioane formate la mobilizare și 100 batalioane de miliții⁵⁴⁸. Puștile Manlicher ajungeau doar pentru primele două categorii, restul fiind echipate cu pușca Henri-Martini md. 1879 cal.11.43mm, de la sfârșitul războiului de independență. Aceste arme aveau caracteristicile principale conform tabelului nr. 1.

Fig. 1 - Pușca Manlicher md 1893 cal 6.5mm⁵⁴⁹

Fig. 2 - Pușca Henry-Martini md 1879 cal 11.43mm⁵⁵⁰

⁵⁴⁶ *** , *România în Primul Război Mondial*, Editura Militară, București, 1979, pp.129-136

⁵⁴⁷ *** , *Războiul romanilor pentru eliberare și reintregire națională (1916-1919)*,

http://www.armyacademy.ro/e-learning/working/capitol_6.html#intrarea

⁵⁴⁸ Șeicaru, P., *România în marele război*, Editura Eminescu, București, 1994, p.245

⁵⁴⁹ <http://milpas.cc/rifles/ZFiles/Bolt%20Action%20Rifles/Roumanian%20Mannlicher%20M1893/Romanian%20Mannlicher%20M1893.htm>

⁵⁵⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Martini-Henry#mediaviewer/File:Martini_Henry_Mk_IV.jpg

Tabelul 1 – Caracteristicile puștilor românești la mobilizare

Arma	Greutatea [kg]	Viteza inițială [mps]	Bătaia [m]	Capacitatea [cartușe]
Pușca Manlicher md 1893	4.1	745	1000	5
Pușca Henri-Martini md 1879	4.2	380	400	1

Un aspect deosebit de important era faptul că, deși bine aprovizionată inițial cu muniție, în condițiile prelungirii războiului, România nu putea primi ușor sprijin extern, calibrul 6.5mm nefiind comun cu aliații.

La 15 august 1916, data intrării României în război (stil vechi), armata română era echipată cu cca. 374 000 puști Mannlicher md. 1893 și cca. 60 000 carabine Mannlicher md. 1893, conform tabelului de mai jos⁵⁵¹:

Tabelul 2 – Evoluția numărului de puști în posesia trupelor române

Arma	No buc *		Observații
	la 15.08.1916	la 1.12.1917	
Pușcă Mannlicher md. 1893	374.000	75.000	Pierdute 299.000
Pușcă Mannlicher md. 1895	60.000	54.000	Pierdute 6.000
Pușcă Henry-Martini md. 1879	142.000	43.000	Pierdute 99.000
Carabină Mannlicher md. 1893	60.000	18.000	Pierdute 42.000
Carabină Henry-Martini md. 1879	9.000	2.000	Pierdute 7.000
Pușcă Vetterli-Vitali md. 1870/87	0	98.000	
Pușcă Berthier md.1907/15	10.000	151.000	
	655.000	441.000	Pierdute 453.000

* *Valori rotunjite*

⁵⁵¹ <http://6dorobanti.ro/forum/YaBB.pl?num=1314909600>

Rezultatul acestei numărări este că în campania din 1916 s-au pierdut 453.000 de arme din 655.000 (~70%), ceea ce indică magnitudinea catastrofei prin care a trecut armata. Tabloul armamentului ușor de infanterie (revolvere, pistoale, carabine și puști) utilizat de armata română în primul război mondial este prezentat în anexa nr.1. Dar marele minus la capitolul armament era reprezentat de micul număr de mitraliere. Cu totul, armata română deținea 614 piese în loc de peste 3 000, câte ar fi trebuit să aibă la volumul trupelor mobilizate. În timpul retragerii din 1916 s-au pierdut peste 250 de piese (peste 40%). În plus, nu existau puști-mitralieră, ceea ce adâncea inferioritatea trupelor noastre în ceea ce privea puterea de foc. Principala piesă de acesat tip din dotare era mitraliera Maxim md 1910 cal 6.5mm, răcită cu apă, din care erau în dotare 413 piese.

Fig. 3 – Mitraliera Maxim md 190 cal 6.5mm⁵⁵²

Principalele arme automate aflate în dotare în primul război mondial sunt prezentate în anexa nr. 2.

Artileria de câmp avea în general tunuri cal 75mm și obuziere cal 105mm, material Krupp cu tragere rapidă, la nivelul tehnologic al momentului.

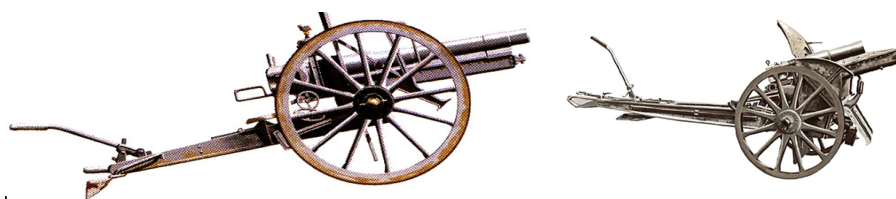

Fig. 4 – Tun Krupp md 1904 cal 75L30 și obuzier Krupp md 1912 cal 105L14 cu tir rapid⁵⁵³

Pentru numărul de divizii mobilizate nu ajungeau, de aceea regimentele de artilerie destinate noilor divizii erau echipate cu tunul Krupp md 1881 cal 87mm, cu tragere înceată (fără legătură elastică), în unități fiind 140 de piese.

⁵⁵² <http://www.forgottenweapons.com/so-many-machine-guns/>

⁵⁵³ <http://www.bulgarianartillery.it>

Fig. 5 –Tun de câmp Krupp md 1881 cal 87mm

Pentru a suplini puterea de foc general mai mică a unităților românești, s-a realizat o artilerie de însoțire, prin adaptarea pe afete construite în țară a tunurilor ușoare (53 și 57mm) luate de la zona fortificată Focșani – Nămolosa - Galați și cetatea București ⁵⁵⁴. Un număr de 336 de astfel de tunuri au format 56 de baterii a 6 piese, alocate câte 1 – 2 baterii la brigăzile de infanterie.

Fig. 6 - Tun de însoțire Hotchkiss cal.57 md.1888/1916⁵⁵⁵

Artileria grea, armă de mare eficiență, validată de mersul operațiunilor, a constituit, după mitraliere, a doua lipsă tehnică majoră la începutul campaniei din 1916. Au fost organizate 4 regimente de artilerie grea alocate armatelor, formând 32 de baterii cu 129 piese, relativ eterogene ca material. În mare majoritate cu tragere înceată, (mai puțin două baterii – 8 piese moderne Schneider md 1912 cal 150mm cu tir rapid), acestea proveneau din artileria de fortificații, adaptată pe afete cu roți.

Fig. 7 - Obuzier Krupp md 1885/1916 cal 150mm⁵⁵⁶

⁵⁵⁴ Rădulescu, M., *Artileria ușoară de însoțire a infanteriei române în primul și în cel de-al doilea război mondial*, a XXXVI-a ediție a Sesiunii Naționale de Comunicări Stiințifice „Acta Moldaviae Meridionalis” – Vaslui, 28-29 Noiembrie 2013

⁵⁵⁵ Exemplar al muzeului "Teohari Antonescu" din Giurgiu, <http://clasate.cimec.ro/clasate.asp>

⁵⁵⁶ Parcul de artilerie al muzeului militar național

Și mobilitatea acestora era redusă, tractarea făcându-se cu boi. Practic, piesele de artilerie grea puteau fi folosite mai ales în cadrul luptelor de poziție și m I puțin în acțiunile manevriere. Din nefericire, campania din 1916 a avut tocmai un caracter manevrier. Unii autori susțin în de o manieră radicală că: „În final, artileria noastră a intrat în război cu 1.400 de tunuri de slabă calitate tehnică și de luptă, rezultate în majoritate din reparații și adaptări.”⁵⁵⁷ Nu subscriem acestor opinii, arătând că din 374 de baterii mobilizate, 233 erau moderne, prezentând slăbiciuni doar la artileria grea și la cea de munte (16 baterii cal 57, 63 și 75mm, din care doar 4 baterii cu tir rapid). În ceea ce privește dotarea la ultima categorie, România s-a lovit tot timpul de opoziția Austro-Ungariei, formal aliată, singura de care ne despărțea o graniță muntoasă.

S-a intrat în război cu o artilerie compusă din: 1 regiment artilerie călăreață (6 baterii cal 75mm), 29 regimente artilerie de câmp (150 baterii cal 75mm și 35 baterii cal 87mm), 6 regimente de corp de armată (38 baterii obuziere cal 105 și 120mm), 4 regimente de artilerie grea de armată (32 baterii), un regiment și un divizion artilerie de munte (16 baterii), 15 baterii de mortiere la brigăzile de artilerie divizionare, 56 baterii regimentare de însoțire, artileria capetelor de pod (26 baterii fixe), în total 374 baterii cu peste 1600 de tunuri și obuziere de la cal 53mm până la cal 210mm, dintre care aproape 1400 de piese era artileria marilor unități. La acestea se adăuga artileria antiaeriană cu 113 piese (45 cal 57mm și 68 cal 75mm), din care 8 din import, restul realizate prin modificări în țară.

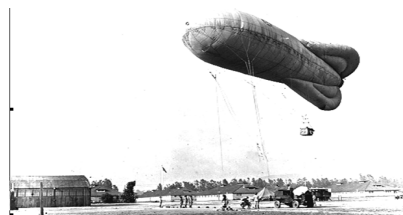
Elemente privind tehnica de artilerie din dotare în primul război mondial sunt prezentate în anexele nr. 3 – artileria de câmp și nr. 4 – artileria grea.

Al treilea punct slab al dotării noastre era constituit de materialul de aviație. Mulți factori contribuiau la această stare de lucruri, printre care cei mai importanți:

- Lipsa de cunoștințe și viziune a comandanților ;
- Precaritatea bazei tehnice din țară ;
- Lipsa personalului cu pregătire tehnică ;
- Sursele de material aviativ limitate.

În preajma intrării în război, România dispunea de un număr mic de avioane, cu caracteristici modeste și neînarmate. Ele puteau fi folosite doar pentru observare și transmitere de mesaje. Materialul aeronautic consta din 28 de avioane (12 Bleriot, 10 Bristol-Coandă, 6 Farman MF7), o companie de aerostație cu 4 baloane Drachen, 30 de motociclete, 20 de automobile și 12 autocamioane, la care se adăugau câteva avioane de școală.

Fig. 8 - Balon de observație⁵⁵⁸

⁵⁵⁷ Roșulescu, V., *România - primul război mondial - pregătirea armatei*, 15 iulie 2011, <http://vladimirrosulescu-istorie.blogspot.ro/2011/07/romania-primul-razboi-mondial.html>

⁵⁵⁸ http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Type_R_Observation_Balloon.jpg

În toamna 1915 au sosit din Franța un număr de 44 de avioane, astfel⁵⁵⁹: 12 Maurice Farman MF-7, 12 Caudron G-3, 6 Morane Saulnier, 8 Voisin-8 și 6 Bleriot. Acestea aveau principalele caracteristici conform tabelului nr. 3.⁵⁶⁰

Tabelul 3- Avioane primite din Franța în 1915

Avionul	Puterea motorului	Viteza	Autonomia	Plafonul
	[cp]	[kph]	[h]	[m]
MF-7	80	115	2	2000
G-3	80	110	2	4000
MS	80	115	1 ¾	2000
Voisin-8	130	100	2	2000
Bleriot	50	60	1 ½	1000

Acestea au fost alocate de către Marele Stat Major în mod diferențiat⁵⁶¹, astfel:

Esc F1	Armata 1	6 avioane
Esc F2	Armata a 2-a	5 avioane
	Armata de Nord	1 avion
	Capul de pod Turtucaia	4 avioane
	Rezerva general	12 avioane

Aparatele de zbor din perioada de început a războiului sunt prezentate în anexa nr. 5.

În fine, marina alinia două mari unități: Flotila de Dunăre și Divizia de mare – anexa nr.6. Dar ar fi simplist să se privească doar sub acest aspect contribuția puterii navale române la efortul de război. Când Franța a acceptat să ne furnizeze material de război, acolo a fost trimisă comisia de aprovizionare condusă de colonelul Vasile Rudeanu, cu subcomisii în Elveția, Italia, Spania și SUA. Furniturile se depozitau la Marsilia, în magazine închiriate și se transportau cu vasele la Salonic, de unde erau aduse în România, cu trenul. În momentul în care Bulgaria a atacat Serbia, în octombrie 1915, linia de aprovizionare a României prin Salonic a fost ocupată de bulgari. În acest context, aprovizionarea armatei române s-a schimbat prin Arhanghelsk și Vladivostok. Pe aceste rute, vasul Bistrița a fost torpilat de submarinul german U-43 în largul coastelor Norvegiei⁵⁶².

Urmând deceniilor de dezvoltare economică de după războiul de independență, România dispunea deja de o flotă comercială semnificativă⁵⁶³, al cărui tonaj a fost pus în slujba efortului de aprovizionare. În plus, pacheboturile, care

⁵⁵⁹ *** , *Istoria Aviației Române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p.89

⁵⁶⁰ *Ibidem*, p.92

⁵⁶¹ *Ibidem*, p.93

⁵⁶² „Bistrița” transporta mărfuri în valoare de 30 milioane de lei, astfel : 10.000 puști Berthier cal.8, 100 mitraliere Hotchkiss cal.8, 20 mortiere cal.58, 66 automobile, 22 autocamioane, 5 autosanitare, 7 ambulanțe, 12 avioane, 5 baloane captive, 2,2 milioane de cartușe, 380.000 grenade, 60.000 câști, 4 tone dinamită, 883 tone oțel în bare, 29 tone nikel, 23 tone sulf, 8,5 tone plumb, 62 tone mașini-unelte.

⁵⁶³ <http://www.worldwar2.ro/forum/index.php?showtopic=3445>

dispuneau de o viteză considerabilă s-au alăturat flotei imperiale ruse din Marea Neagră, unde au fost transformate în crucişătoare auxiliare⁵⁶⁴.

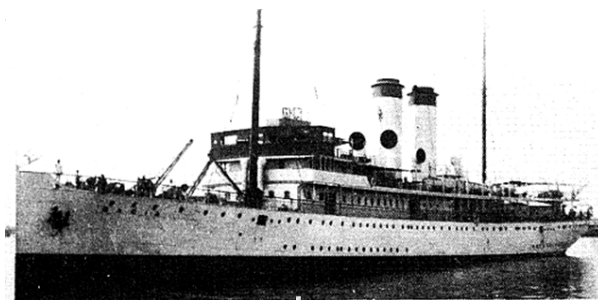

Fig. 9 – NMS Dacia devenită crucişător auxiliar⁵⁶⁵

În tabelul nr. 4 sunt prezentate principalele nave comerciale românești.

Tabelul 4 - Compozita flotei comerciale române

Nava	to	Tipul
Dacia	3418	Pasagere
Regele Carol	2369	
Principesa Maria	1799	
Imparatul Traian	3418	
Romania	3125	
Barbu Stirbey	3032	Petroliere
Steaua Română	5311	
Bucegi	4430	Cargobot
Dobrogea	2499	Cargoboturi
Carpati	4436	
Constanta	2213	
Milcovul	2408	
Oltul	3793	Cargoboturi
Siretul	3629	
Turnu Severin	2213	
Iași	1530	
Durostor	1309	

⁵⁶⁴ <http://7seasvessels.com/?p=133924>

⁵⁶⁵ <http://7seasvessels.com/wp-content/uploads/2013/08/DACIA1907B.jpg>

Bucuresti	2499	
Bistrita	3783	
Jiul	3115	
Muntenia	1509	
Oltenia	3400	
Dunărea	3688	
Clara Separis	2570	

Campania anului 1916 s-a încheiat dezastruos pentru România: 2/3 din teritoriul țării și principalele resurse sub ocupație, armata bătută și aruncată în Moldova, pierderea unei cantități enorme de arme, muniții și echipament. Dar încercarea grea nu a reușit să înfrângă statul român: comandanții s-au cernut, rămânând cei capabili, soldații s-au deprins cu dificultățile operațiilor și au învățat din înfrângeri, statul s-a organizat pe baze pragmatice, pentru a face față situației. Era nevoie însă de un ajutor tehnic masiv și acesta a venit din partea aliaților, în special din partea Franței. La adăpostul frontului ținut de 3 armate ruse, sub îndrumarea misiunii militare franceze⁵⁶⁶, în iarna și primăvara anului 1917, armata română s-a refăcut, reorganizat și reechipat, fiind gata să reia lupta la începutul verii.

MATERIALUL UTILIZAT ÎN CAMPANIA DIN 1917

În campania din 1916, armata a pierdut cantități imense de armament și echipamente, raportat la inventarul existent. Din această cauză, reorganizarea din iarna anului 1917 a fost dublată și de reechiparea unităților. Aceasta s-a făcut cu armament nou, provenit din furniturile aliate, în special franceze, de tipuri în general diferite față de cele deținute anterior⁵⁶⁷.

Infanteria aproape că nu mai avea arme. Marea majoritate a unităților a primit pușca franceză Berthier. Dar mai ales s-a ajuns la echiparea cu suficiente arme automate, astfel că acum, o divizie română era ceva mai puternică decât unitățile similare inamice sau aliate: erau 8 puști-mitralieră la fiecare companie de infanterie și câte 8 mitraliere la fiecare batalion, adică 112 mitraliere și 336 puști-mitralieră de divizie.

⁵⁶⁶ Roșulescu, V., *România - primul război mondial ...*, Între octombrie 1916 și începutul lunii februarie 1917, misiunea a cuprins 277 ofițeri de infanterie, cavalerie și artilerie, 88 medici, farmaciști și veterinari, 37 piloți și observatori, 4 ofițeri de marină, 8 ofițeri de intervenții, alăturându-se 1.150 de grade inferioare și soldați.”

⁵⁶⁷ L. Drăghici, *Introducerea puștii-mitraliere în dotarea armatei române*, http://e-istorie.blogspot.ro/2008_03_01_archive.html, posted 20.3.08:., În 1917, ... , până la jumătatea anului an au fost livrate din Franța 150.000 de puști , 1.760 de mitraliere, 1.300.000 de grenade, 392 de piese de artilerie, 100 de avioane, iar din Marea Britanie 1.976 de mitraliere, 108 puști-mitraliere și 28 de piese de artilerie.”

Fig. 10 - Pușca Berthier md 1907/15 cal 8mm⁵⁶⁸

Artileria s-a refăcut, cu toată pierderea a peste 450 de piese de artilerie în 1916; din Franța s-au primit 84 tunuri de câmp cal 75mm, 92 tunuri cal 120mm, 26 de obuziere grele cal 155mm și o cantitate mare de muniție, iar din Anglia un număr de 28 obuziere de câmp. Puterea de foc s-a ridicat la standardele vremii și chiar s-a putut acționa ofensiv, fără limitări în consumul de muniție⁵⁶⁹. În vara anului 1917, artileria română a surclasat inamicul, câștigând duelurile în contrabaterie.

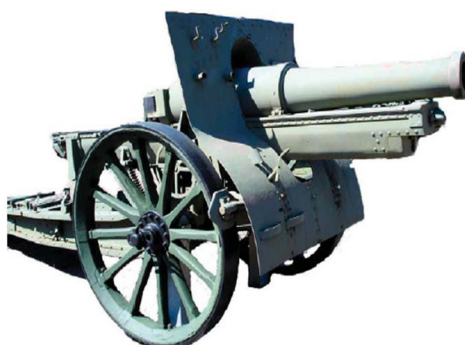

Fig. 11 – Obuzier greu cu tragere rapidă Schneider md 1917 cal 155mm

Arma care a făcut cel mai mare progres a fost aviația. S-au primit avioane dintre cele mai performante, mitraliere, bombe, rachete („Le Prieur”), aparatură foto, de navigație și de transmisiuni, echipament tehnic pentru zbor și mentenanță, baloane, autovehicule și autocamioane, tunuri antiaeriene dar mai ales piloți care au luptat în cadrul unităților noastre.

La Iași, unde s-a instalat rezerva generală a aviației, era o adevărată uzină, care asambla și repara avioane și motoare. Unitățile de pe front nu mai trebuiau acum să-și drămuiască fiecare aparat.

⁵⁶⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Berthier_rifle#mediaviewer/File:Rifle_Berthier.jpg

⁵⁶⁹ V. Roșulescu, *Misiunea Militară Franceză condusă de generalul H. M. Berthelot în Primul Război Mondial*, Revista Art-Emis Academy, <http://www.art-emis.ro/istorie/2321-misiunea-militar-franceza-condusa-de-generalul-h-m-berthelot-in-primul-razboi-mondial.html>: „În dimineața zilei de 20 iulie (1917), artileria română cu Șase sute de guri de tun, a început tragerile. Pregătirea artileristică era formidabilă ca putere și înspăimântătoare ca eficacitate. Până la 25 iulie s-au aruncat asupra inamicului 170.000 de proiectile (220 de vagoane), respectiv 2.200 de tone de muniții.”

Aviația Romană refăcută, alinia în vara anului 1917, gata de luptă, 3 grupuri aeriene cu 12 escadrile, dotate cu peste 80 de avioane, astfel⁵⁷⁰:

Gr 1 Bacău	Esc F2	7	F-40
	Esc F6	7	F-40
	Esc N1	7	N-11/21
Gr 2 Tecuci	Esc F4	6	F-40
	Esc F7	7	F-40
	Esc F9	6	F-40
	Esc N3	7	N-21
	Esc N11	7	N-21
	Esc C12	4	G-4
Gr 3 Galați	Esc F5	7	F-40
	Esc N10	7	N-11/17
	Esc BM8	8	BM-8

Total 80 de avioane (40 F40/42, 28 N-11/17, 8 BM-8, 4 G-4)

Fig. 12 – Aparat de observare și bombardament ușor Farman F-42⁵⁷¹

Aviația a câștigat superioritatea asupra inamicului și controlul spațiului aerian în zona de operații. Principalele tipuri de aeronave utilizate de aviația noastră în campania din 1917 sunt prezentate în anexa nr. 7.

O mențiune aparte se cuvine să rezervăm armelor mecanizate. Războiul începuse având o structură ce îngloba un număr de cca. 950 autovehicule și 350 motociclete⁵⁷².

Un regiment de tracțiune automobilă, înzestrat cu cca. 500 de autocamioane⁵⁷³ precum și Corpul Automobilștilor Voluntari, format ad-hoc⁵⁷⁴, care a pus la dispoziția armatei cca. 300 de autovehicule alcătuiau grosul mijloacelor cu tracțiune mecanică.

⁵⁷⁰ Avram, V., *Aeronautica română în războiul de întregire națională (1916-1919)*, Editura Militară, București, 2012, p.196

⁵⁷¹ <http://1914-1918.invisionzone.com/forums/index.php?showtopic=124744&page=5>

⁵⁷² Stănescu, Gh., Vochin, D., *Tancuri și automobile*, Editura Militară, București, 1978, p.50

⁵⁷³ *Ibidem*, p.54

Fig. 13 – Imagine cu tehnica escadronului de autoblindate⁵⁷⁵

În 1916, pe autocamioane Berliet cu motor de 42 cp au fost instalate tunuri cu tir rapid cal 75mm, cu bătaia eficace de 5500m, fiind utilizate la apărarea AA a capitalei⁵⁷⁶.

Fig. 14 – Autocamion Berliet cu motor de 42 cp⁵⁷⁷

Prima unitate blindată din armata română a fost formată încă din anul 1916 și s-a numit Grupul de automitraliere. Avea în dotare patru mașini de luptă (două marca Peugeot și două marca Renault) înarmate cu mitraliere cal 8mm. În noiembrie 1916 primindu-se alte automobile blindate, numele unității a fost schimbat în cel de Grup de autoblindate. Grupul de autoblindate a luptat în ofensiva Armatei a II-a române în iulie 1917, în operațiunile de pe șoseaua Soveja și în defileul Grozești. În anul 1917 se capturează de la defectorii ruși câteva autoblindate marca „Austin” și „Austin-Putilov”, care au fost folosite în acțiunile de luptă din anul 1919⁵⁷⁸. Armata avea în dotare cca. 20 de automitraliere, majoritatea produse de firmele Renault și Peugeot. În 1918 România utiliza automitraliere "Austin" și "Garford", precum și două baterii de

⁵⁷⁴ *Ibidem*, p.60

⁵⁷⁵ <http://www.resboiu.ro/wp-content/uploads/2014/03/escadronul-de-autoblindate.jpg>

⁵⁷⁶ <http://landships.activeboard.com/t22992041/romanian-afv-1915-1919/>

⁵⁷⁷ <http://www.patriotfiles.com/forum/showthread.php?t=110030>

⁵⁷⁸ http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Trupele_blindate

autotunuri cal 76mm provenite de la armata rusă. Se utilizau cu succes și motomiktralierfe Douglas și Clyno-Vickers.

În 1919 s-a organizat la Mihai Bravu Batalionul carelor de asalt, pe baza materialului preluat de la armata franceză ajunsă în Bulgaria, cuprinzând 72 care de asalt (tancuri), 15 motociclete, 12 automobile, 32 camioane, 17 tractoare, 54 remorci, echipamente diferite, piese de schimb, material telefonic, sanitar, etc. Câteva modele de vehicule aflate în dotarea armatei sunt prezentate în anexa nr. 8.

CONCLUZII

Se poate afirma că la intrarea în război în 1916, România nu avea armata pregătită în raport cu marile aspirații pentru care luptam, precum și cu așteptările aliaților pe care îi alesesem.

Deși exista un nucleu de 10 divizii relativ bine echipate și instruite, acesta reprezenta doar cca.40% din volumul trupelor mobilizate. Numai cu acest nucleu și cu susținerea firavă a elementelor genistice, de comunicații, artilerie grea și aviație existente nu se putea reclama o poziție politică semnificativă în nici una dintre coalițiile beligerante.

Țara era lipsită de o bază industrială proprie, corespunzătoare din punct de vedere a capacității de producție cu mărimea armatei pe care ar fi trebuit să o susțină. În aceste condiții, când războiul a izbucnit în 1914, a devenit extrem de greu pentru România să-și procure echipament, armament și muniție de pe piețele externe, furnizorii impunând condiții politice sau economice inacceptabile, sau având întreaga producție arondată nevoilor proprii sau ale aliaților care luptau.

Nici pe planul instruirii nu s-au folosit cei doi ani de neutralitate pentru a acomoda organismul militar cu noile realități ale câmpului de luptă.

În general, întreaga societate – politicienii, armata și publicul – erau departe de înțelegerea fenomenului spre care se îndreptau orbește, a privațiunilor impuse și a măsurilor de urmat. Și celelalte popoare (germani, francezi, englezi) au fost surprinse, dar orgnismele lor conducătoare au condus evenimentele, au pregătit, pe cât posibil armatele, economiile și societatea și au dispus de mijloace tehnico-industriale infinit mai mari și mai adecvate cu scopul participării lor la război.

România a trecut peste handicapul pregătirii precare cu prețul pierderii a 2/3 din țară, a cca. 300.000 de militari și 800.000 de civili pierduți numai în campania din 1916 și în iarna 1917, iar peste handicapul dotării - cu ajutorul furniturilor de război aliate (în marea majoritate franceze), până a reușit să revină în luptă. Și acestea numai cu sprijinul a 3 armate ruse (cca. 1.000.000 de soldați) care au ținut frontul și au permis reorganizarea.

În primăvara 1917, Armata Română era refăcută la nivel de 460.000 de soldați bine instruiți și echipați cu armament modern⁵⁷⁹. Se reformaseră numai atâtea unități câte puteau fi echipate și susținute în luptă la nivelul inamicului, respectiv 15 divizii de infanterie, 2 divizii de cavalerie, câteva brigăzi independente, 4 regimente de artilerie grea, 2 regimente de artilerie de munte și 3 grupuri aeriene cu 12 escadrile.

⁵⁷⁹ Șeicaru, P., Op. cit., p.291

Trupele dispuneau de căști noi, mască de gaze pentru fiecare soldat, cantități mari de grenade, o mulțime de echipamente de comunicații (telefonie și TFF), și chiar un număr de blindate⁵⁸⁰.

Din punct de vedere organizatoric s-au pus în relief câteva principii:

- organizarea doar a numărului de mari unități care pot fi echipate la standardul cerut și care pot fi susținute logistic;
- organizarea doar a numărului de mari unități care pot fi susținute cu comunicații, pionieri, artilerie grea și aviație la nivelul cerut de teatrul de operații (teren și inamic);
- acordarea planurilor de luptă cu mijloacele avute la dispoziție;
- coroborarea acțiunii tactice cu realitatea strategică a teatrului de operații;
- necesitatea uniformizării standardelor în războiul de coaliție;
- necesitatea unității de comandă a marilor eșaloane în războiul de coaliție.

Primul război mondial a însemnat cea mai mare încheștare militară în care a fost angajat poporul nostru pe parcursul istoriei sale, fiind expus celui mai mare pericol, dar având în față și cea mai înaltă recompensă – întregirea neamului într-un singur stat. Acest deziderat atins a fost plătit din greu cu vieți, suferință și distrugeri. În final, armata noastră a mai trecut odată Carpații, de data aceasta decisiv.

Fig. 15 - Peste Carpați⁵⁸¹

Din punct de vedere al înzestrării s-au evidențiat câteva linii clare:

- dificultatea susținerii consumurilor tactice ale unei mari armate fără stocuri din timp de pace;
- necesitatea unei baze de industrie militară proprie, care să acopere cel puțin consumurile vitale de echipament și muniții;
- dificultatea aprovizionării cu furnituri militare din surse externe (chiar aliate) în timpul conflictului;
- volumul important de echipament consumat în campanie;
- cantitatea uriașă de muniții necesară în campanie.

⁵⁸⁰ <http://www.oocities.org/strezahuzum/Organization1916.htm>

⁵⁸¹ <http://www.alternativaonline.ca/StudiiPontice1204.html>

Iată de ce studiul tuturor aspectelor legate de fenomenul complex numit de contemporanii săi Marele Război se constituie într-o sursă importantă de învățăminte pentru cele mai diverse direcții de acțiune: politică, economică, tehnică sau militară.

Anexa nr.1

TABLOUL ARMAMENTULUI UȘOR DE INFANTERIE

Revolver Lebel / St. Etienne md 1892 cal 8mm⁵⁸²

Revolver Webley md 1907 cal 11.6mm⁵⁸³

Pistol Steyr md 1912 cal 9mm⁵⁸⁴

Pușca Henry-Martini md 1879 cal 11.43mm⁵⁸⁵

⁵⁸² http://en.wikipedia.org/wiki/Modèle_1892_revolver#mediaviewer/File:MAS_Mle_1892_1685.jpg

⁵⁸³ http://en.wikipedia.org/wiki/Webley_Revolver#mediaviewer/File:Webley_Military_Mark_IV_1793.jpg

⁵⁸⁴ http://www.liveauctionworld.com/Rare-Steyr-Model-1912-Semi-Automatic-Pistol-Cut-for-a-Shoulder-Stock_i14554515

⁵⁸⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Martini-Henry#mediaviewer/File:Martini_Henry_Mk_IV.jpg

Pușca Manlicher md 1893 cal 6.5mm⁵⁸⁶

Carabina Manlicher md 1893 cal 6.5mm⁵⁸⁷

Pușca Manlicher md 1895 cal 8mm⁵⁸⁸

Pușca Vetterli-Vitali md 1887 cal 10.4mm⁵⁸⁹

⁵⁸⁶<http://milpas.cc/rifles/ZFiles/Bolt%20Action%20Rifles/Roumanian%20Mannlicher%20M1893/Romanian%20Mannlicher%20M1893.htm>

⁵⁸⁷<http://www.hungariae.com/Mann93.htm>

⁵⁸⁸<http://randyrick.us/AustrianFirearms/rm1895.htm>

⁵⁸⁹<http://www.swissrifles.com/vetterli/>

Pușca Berthier md 1907/15 cal 8mm⁵⁹⁰

Caracteristicile acestor arme se găsesc în tabelul următor:

Arma	Greutatea [kg]	Viteza inițială [mps]	Bătaia [m]	Capacitatea [cartușe]
Pușca Manlicher md 1893	4.1	745	1000	5
Pușca Henri-Martini md 1879	4.2	380	400	1
Carabina Manlicher md 1893 cal 6.5mm	3.3	480	500	5
Pușca Manlicher md 1895 cal 8mm	3.5	600	800	5
Pușca Vetterli-Vitali md 1887 cal 10.4mm	4.7	435	600	4
Pușca Berthier md 1907/15 cal 8mm	3.8	640	850	3

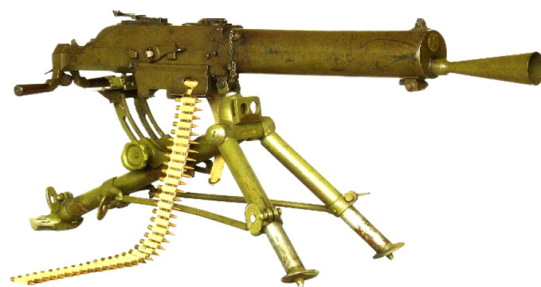
Anexa nr. 2

PRINCIPALELE ARME AUTOMATE

Mitraliera Maxim md 1910 cal 6.5mm⁵⁹¹

⁵⁹⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Berthier_rifle#mediaviewer/File:Rifle_Berthier.jpg

⁵⁹¹ <http://www.forgottenweapons.com/so-many-machine-guns/>

Mitraliera Schwartzlose mds 1907/12 cal 8mm⁵⁹²

Mitraliera St-Etienne md 1907 cal 8mm⁵⁹³

Mitraliera Hotchkiss md 1914 cal 8mm⁵⁹⁴

Pușca-mitralieră CSRG Chauchat md 1915 cal 8mm⁵⁹⁵

⁵⁹² http://orygie.ru/schwarzlose_07-24.jpg

⁵⁹³ http://orygie.ru/st_etienne_m1907_1.jpg

⁵⁹⁴ <http://www.imfdb.org/images/c/c5/M1914Hotchkiss.jpg>

⁵⁹⁵ http://orygie.ru/csrg_1915_2.jpg

Pușca-mitralieră Lewiss md 1914 cal 7.7mm⁵⁹⁶

Caracteristicile acestor arme se găsesc în tabelul următor:

Arma	Masa [kg]	Cadența[rpm]	Magazin [rds]
Mitralieră Maxim md 1910 cal 6.5mm	43	600	250
Mitralieră Schwartzlose md 1907 cal 8mm	41.4	400	250
Mitralieră St-Etienne md 1907 cal 8mm	56.5	500	25
Mitralieră Hotchkiss md 1914 cal 8mm	47.5	500	25
Pușcă-mitralieră CSRG Chauchat md 1915 cal 8mm	9.5	240	20
Pușcă-mitralieră Lewiss md 1914 cal 7.7mm	11.8	550	47

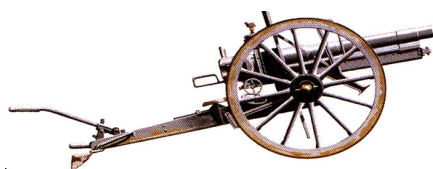
Anexa nr. 3

ELEMENTE PRIVIND TEHNICA DE ARTILERIE DE CÂMP

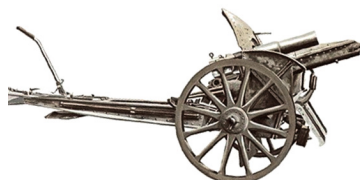

Obuzier cu tragere accelerată Krupp md 1901 cal 120mm (32 piese în dotare)

⁵⁹⁶ <http://orygie.ru/lewis-dutch.jpg>

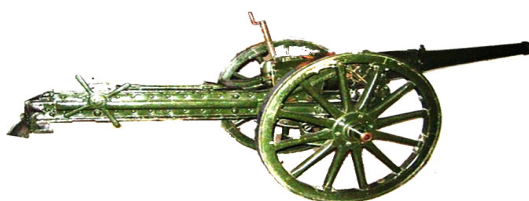
Tun Krupp md1904 cal 75mm cu tir rapid (624 piese în dotare)

Obuzier Krupp md 1912 cal 105mm cu tir rapid (120 piese în dotare)

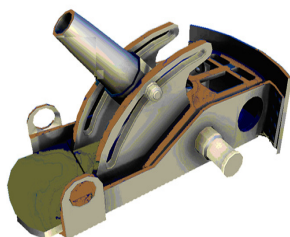
Tunuri Krupp md 1880 cal 75mm și md 1881 cal 87mm (140 piese în dotare)

Tun de înoțire Hotchkiss md 1888 cal 57mm (336 piese în dotare, incl. cal 53mm)

Tun de munte Armstrong md 1883 cal 63mm (24 piese în dotare)

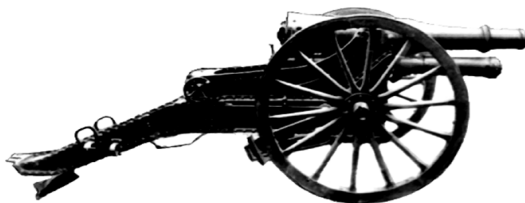
Mortier de tranșee Crapouillot md 1915 cal 58mm (s-au primit din Franța 130 de piese)

Tun Puteaux md 1897 cal 75mm (s-au primit din Franța 84 de piese)

Obuzier Coventry md 1895 cal 127mm (s-au primit din Anglia 28 de piese)

Tun scurt De Bange md 1890 cal 120mm (s-au primit din Franța 24 de piese)

Caracteristicile principalelor piese ale artileriei de câmp
sunt prezentate în tabelul următor:

Piesa de artilerie	Masă	Obuz	Viteză	Bătaie
	[kg]	[kg]	[m/s]	[km]
Tun Krupp cal 75 mmL27 md 1880	760	4.1	460	4800
Tun Krupp cal 87 mmL24 md 1880	965	6.2	465	6200
Tun Krupp cal 75 mmL30 md 1904	1070	6.5	550	8000
Tun Puteaux cal 75 mmL36 md 1897	1544	5.4/7.2	500	8500
Obuzier de câmp Krupp md. 1902 cal 105L11	1065	21	300	6500
Obuzier de câmp Krupp md. 1912 cal 105L14	1155	15.7	300	6500
Obuzier de câmp Vickers md. 1912 cal 114L13	1370	16	310	6700
Tun scurt De Bange md 1890 cal 120 mmL14	1475	20	290	5800

Anexa nr. 4

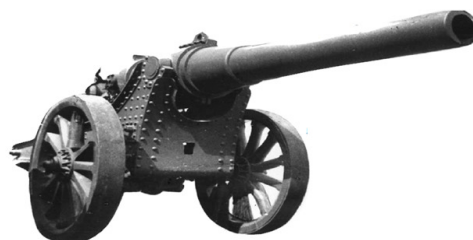
ELEMENTE PRIVIND TEHNICA DE ARTILERIE GREA

Tun lung Krupp md 1891/1916 cal 105 mm (60 piese pe afet)

Tun lung De Bange md 1877 cal 155 mm (O baterie de 4 piese)

Tun de asediu Krupp md 1885 cal 150 mm (O baterie de 6 piese)

Tun de asediu Krupp md 1885/1891 cal 150mm (31 pe afet)

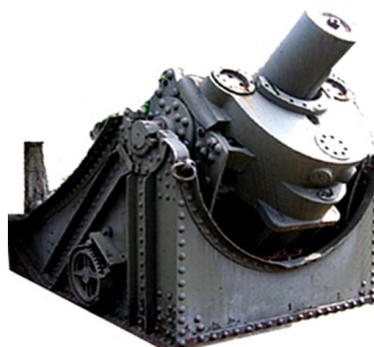
Tun lung De Bange 120 mm md 1878 (s-au primit din Franța 72 de piese)

Obuzier greu Saint Chamond md 1915 cal 155 mm (s-au primit din Franța 14 de piese)

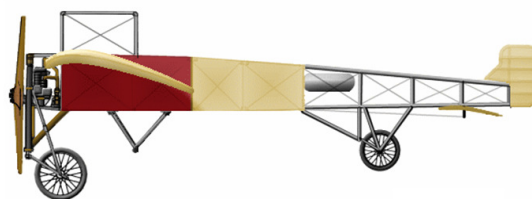
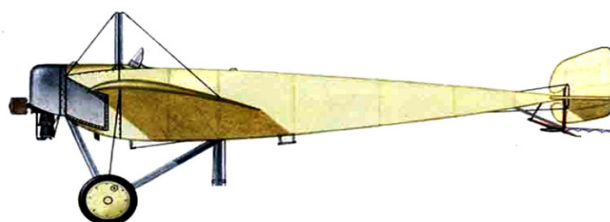
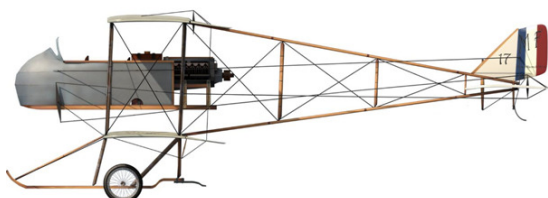
Obuzier greu Schneider md 1917 cal 155 mm (s-au primit din Franța 12 de piese)

Obuzier greu Krupp md 1888/1916 cal 210mm (12 piese pe afet)
Caracteristicile principalelor piese ale artileriei grele sunt prezentate în tabelul următor:

Piesa de artilerie	Masă	Obuz	Viteză	Bătaie
	[kg]	[kg]	[m/s]	[km]
Tun lung Krupp cal 105 mm md 1891/16	2615	16	480	9400
Tun lung De Bange md 1878/16 cal 120 mmL27	2850	18/25	613	11200
Tun Krupp cal 150L27 md 1891	3365	42.3	495	10000
Tun Krupp md 1885 cal 150 mmL25	6020	31	520	10000
Tun Krupp md 1885/1891 cal 150 mm	12000	91/140/160	-	6900
Tun lung De Bange md 1877 cal 155 mm	6500	41	561	12700
Obuzier Krupp md 1888/1916 cal 210mm	13215	110	315	6900

Anexa nr. 5

APARATE DE ZBOR DIN PERIOADA DE ÎNCEPUT A RĂZBOIULUIBleriot XI⁵⁹⁷Morane-Saulnier⁵⁹⁸Bristol-Coandă⁵⁹⁹Maurice Farman 7⁶⁰⁰

⁵⁹⁷ <http://graphpictures.fr/profils%20d'avion/bleriot%2011.jpg>⁵⁹⁸ <http://wwiaviation.com/popup/bleriot-xi.html>⁵⁹⁹ http://www.wwiaviation.com/popup/Bristol_TB_8H.html⁶⁰⁰ <http://graphpictures.fr/profils%20d'avion/maurice-farman-mf-11.jpg>

Voisin-8⁶⁰¹

Anexa nr. 6

NAVE MILITARE ROMÂNEȘTI DIN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL⁶⁰²Flotila de la Dunăre

Monitoare fluviale

NMS I. C. Brătianu

NMS Al. Lahovari

NMS L. Catargiu

NMS M. Kogălniceanu

Canoniere

NMS Grivița

NMS Oltul

NMS Siretul

NMS Bistrița

Vedete fluviale de siguranță

NMS Maior Ene

NMS Căpitan L. Bogdan

NMS Căpitan Romano

NMS Maior Giurăscu

NMS Maior Sontu

NMS Maior Gr. Ioan

NMS Lt. Călinescu

NMS Căpitan V. Mărăcineanu

Divizia de mare

Crucișătoare

NMS Elisabeta

Torpiloare

NMS Smeul

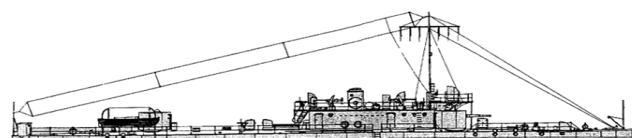
NMS Zborul

NMS Năluca

Navă școală

NMS Mircea

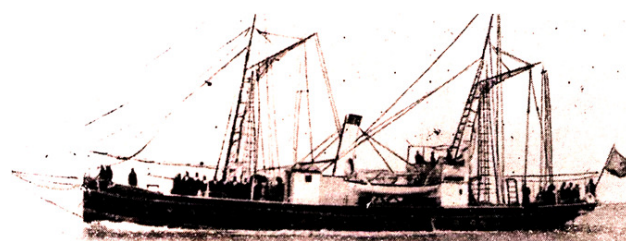
⁶⁰¹ <http://graphpictures.fr/profils%20d'avion/voisin%20profile.jpg>⁶⁰² http://ro.wikipedia.org/wiki/Listă_de_nave_militare_românești#Nave_militare_rom.C3.A2ne.C8.99ti_din_primul_r.C4.83zboi_mondial

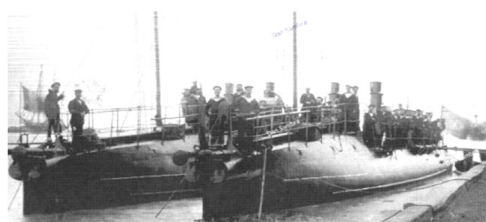
Monitorul Kogălniceanu -1916⁶⁰³

Vedeta Căpitan Valter Mărăcineanu - 1916⁶⁰⁴

Canoniera Grivița⁶⁰⁵

Torpilorul Zmeul⁶⁰⁶

⁶⁰³ <http://caiferafe.fr.yuku.com/topic/4292/Monitor-clasa-Kogalniceanu>

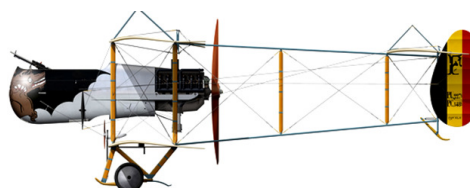
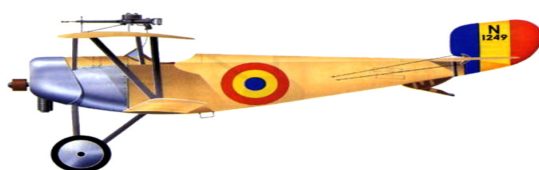
⁶⁰⁴ <http://romaniaforum.info/board3-marina-romana-romanian-navy/board140-marina-militara-romana-pina-la-1945-romanian-royal-navy-before-1945/board477-torpedo-boats-vedetele-de-siguranta-1906/111-1906-vedetele-de-siguranta-river-torpedo-boats/>

⁶⁰⁵ <http://www.trilulilu.ro/imagini-diverse/canoniera-grivita>

⁶⁰⁶ https://www.google.ro/search?q=Torpiloarele+franceze&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ei=89CiU4X7FO3A7AamqoCgDQ&ved=0CAYQ_AUoAQ&biw=991&bih=630#facrc=_&imgdii=_&imgcr=fHJCqx

Canoniera Oltul⁶⁰⁷

Anexa nr. 7

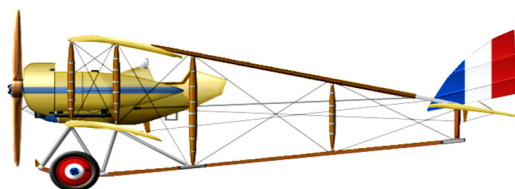
APARATE DE ZBOR DIN CAMPANIA ANULUI 1917Avion de observare și bombardament ușor Farman F-40⁶⁰⁸Avion de vânătoare Nieuport 11⁶⁰⁹

tD723L9M%253A%3BtlQwh_VjlJumKM%3Bhttp%253A%252F%252Ffromaniaforum.info%252Findex.php%253Fpage%253DAttachment%2526attachmentID%253D6944%2526thumbnail%253D1%2526embedded%253D1%3Bhttp%253A%252F%252Ffromaniaforum.info%252Fboard3-marina-romana-romanian-navy%252Fboard140-marina-militara-romana-pina-la-1945-romanian-royal-navy-before-1945%252Fboard479-high-seas-torpedo-boats-class-s-smeul-sborul-naluca-forges-et-chantiers-de-la-mediterranee-1888-and-later%252F101-1888-high-seas-torpedo-boats-class-s-smeul-sborul-naluca-forges-et-chantiers-de-la-mediterranee%252F%3B500%3B312

⁶⁰⁷https://www.google.ro/search?q=canoniera+Bistrita&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ei=J8yiU8mUDE_34QSiw4GYAQ&ved=0CAYQ_AUoAQ&biw=991&bih=630#facrc=_&imgdii=_&imgcr=6s5ewk27KZXRIM%253A%3BpE09sU94JubxYM%3Bhttp%253A%252F%252Fi1219.photobucket.com%252Falbums%252Fdd422%252Ftopolnita%252FDorin_Bucur_Siretul_1.jpg%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.cartula.ro%252Fforum%252Ftopic%252F10245-canoniera-bistrita-1887%252F%3B1023%3B600

⁶⁰⁸http://s696.photobucket.com/user/PLM_PROFILES/media/Finished/Farman_F40_Cerberus.jpg.html

⁶⁰⁹<http://wp.scn.ru/en/ww1/f/113/22/1>

Avion de recunoaștere îndepărtată și bombardament Caudron G-4⁶¹⁰Avion de bombardament strategic Breguet Br.M5⁶¹¹

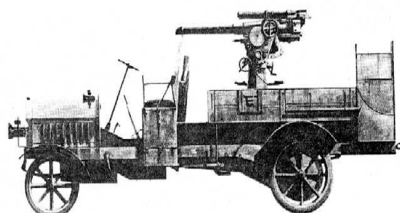
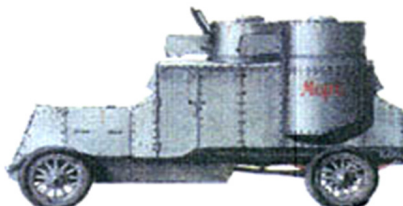
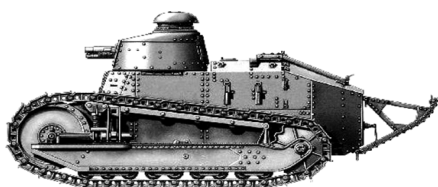
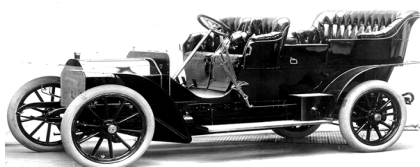
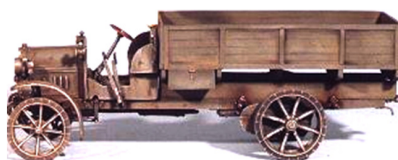
Caracteristicile principale ale avioanelor din campania anului 1917:

	Greutate	Putere	Viteză	Autonomie	Plafon	Armament
	kg	CP	km/h	ore	m	
Nieuport 21	495	80	140	2	4,500	1 x 7.7mm
Nieuport 11	480	80	156	2½	4,600	1 x 7.7mm
Nieuport 17	565	110	177	2	5,300	2 x 7.7mm
Nieuport 28	737	160	196	1½	5,100	2 x 8mm
F-40 Farman	1 120	160	135	2 ⅓	4 000	8xLe Prieur, 1xMG, 60 kg B
Caudron G4	1 180	2 x 80	125	2 ⅓	4 000	1xMG, 110 kg B
Bre- Morane	1 920	220	142	5	4 300	1x37mm, 1xMG, 300 kg B

⁶¹⁰ <http://wp.scn.ru/en/ww1/o/868/21/0>

⁶¹¹ <http://jn.passieux.free.fr/html/BreguetBrM5.php>

Anexa nr. 8

MODELE DE BLINDATE UTILIZATE DE TRUPELE ROMÂNEAutotun AA Berliet⁶¹²Automitralieră Peugeot⁶¹³Automitralieră Garford-Putilov⁶¹⁴Automitralieră Austin-Putilov⁶¹⁵Tanc Renault FT-17⁶¹⁶Motomitralieră Clyno⁶¹⁷Automobil Mercedes tip 1906⁶¹⁸Autocamion Fiat BL 18⁶¹⁹

⁶¹² <http://mailer.fsu.edu/~akirk/tanks/romania/Rom-berliet.jpg>

⁶¹³ [http://www.the-blueprints.com/blueprints/tanks/tanks-n-p/44242/view/peugeot_armoured_car_\(1920\)/](http://www.the-blueprints.com/blueprints/tanks/tanks-n-p/44242/view/peugeot_armoured_car_(1920)/)

⁶¹⁴ <http://www.tanks-encyclopedia.com/ww1/russia/Putilov-Garford.php>

⁶¹⁵ http://vadimvswar.narod.ru/ALL_OUT/TiVOut9801/RuBRM/RuBRM007.htm

⁶¹⁶ http://www.the-blueprints.com/blueprints/tanks/tanks-r/33145/view/renault_ft-17_37mm/

⁶¹⁷ <http://1914-1918.invisionzone.com/forums/index.php?showtopic=182320>

⁶¹⁸ http://www.emercedesbenz.com/Mar08/25_001082_Winning_Foursomes_A_Look_At_Mercedes_Four_Cylinder_Engines.html

BIBLIOGRAFIE

- Avram, V., *Aeronautica română în războiul de întregire națională (1916-1919)*, Editura Militară, București, 2012
- Florea, P., Țucă, C., Ungureanu, G., *Armata română și evoluția armei tancuri. Documente. (1919 – 1945)*, Editura Universității de Stat din Pitești, Pitești, 2012
- Hogg, Ian, *Twentieth-century artillery*, Amber Books Ltd, Rochester-Kent, UK, 2000
- Kirițescu, C., *Războiul pentru reîntregirea neamului*, Editura Militară, București, 1900
- Romanescu, G., Tudor, G., Cucu, M., I. Popescu, *Istoria infanteriei române - vol. II*, București, 1985
- Scârnci, V., *Viața și moartea în linia întâi*, Editura Militară, București, 2012-
- Stroe, A., ș.a., *165 de ani de existență a artileriei române moderne*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2008
- Stroe, A., Băjenaru, Gh., *Artileria română în date și imagini*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2010
- Stănescu, Gh., Vochin, D., *Tancuri și automobile*, Editura Militară, București, 1978
- Șeicaru, P., *România în marele război*, Editura Eminescu, București, 1994
- Urdăreanu, T., *Factorul tehnic în războaiele României Moderne*, Editura Militară, București, 1994
- ***, *Infanteria Română – 180 ani*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2010
- ***, *Istoria Aviației Române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.
- ***, *România în Primul Război Mondial*, Editura Militară, București, 1979

⁶¹⁹http://armorama.com/modules.php?op=modload&name=SquawkBox&file=index&req=viewtopic&topic_id=7162

**STAREA DE SPIRIT ÎN MOLDOVA DE EST LA ÎNCEPUTUL
PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (AUGUST 1914)**

Alin SPÂNU*

Cuvinte cheie: *Primul Război Mondial, Moldova, informații, Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale*

Keywords: *The First World War, Moldova, intelligence, the Directorate of Police and General Security*

Abstract

When the World War I had begun (July 1914), the Romanian Government asked the Directorate of Police and General Security to test the „mood” of the population. The purpose was to find out if people wanted an alliance with Russia against Austro-Hungary in order to release Transylvania. The Security agents went to towns, villages, discussed with officials, businessmen, soldiers and peasants and sent the results to Bucharest.

Izbucnirea Primului Război Mondial sau Marele Război, cum i s-a spus după ce armele au tăcut, a început de la un glonț sârb care a curmat viața prințului moștenitor al Imperiului austro-ungar, Franz Ferdinand, la 28 iunie 1914. A urmat declarația de război a Vienei către Serbia și așa a început un carusel al declarațiilor belicoase ale alianțelor politico-militare din care făceau parte cele două state, Antanta (Anglia, Franța și Rusia) și Puterile Centrale (Imperiul german, Imperiul austro-ungar și Imperiul otoman). Primul front militar a fost deschis la granița României de Imperiul austro-ungar, care a atacat Serbia. Un al doilea front, tot în apropierea granițelor naționale, a fost în Galiția, care s-a extins și în Bucovina, între armatele austro-ungare și cele țariste.

România, stat aflat în tabăra Puterilor Centrale din punct de vedere al alianței, avea conaționali sub dominația grea a ungurilor și a rușilor, ceea ce pune în dilemă guvernul de la București în privința opțiunii militare. Pe acest fond guvernul liberal condus de Ion (Ionel) I. C. Brătianu, a cerut Direcțiunii Poliției și Siguranței Generale (DPSG), principala structură informativă/contrainformativă a statului, să monitorizeze starea de spirit a populației, deoarece opinia publică avea un rol important în direcționarea politicii externe românești. Pentru o bună cunoaștere a stării de spirit a populației DPSG a acționat prin agenți de informații pentru a sonda părerile românilor privind un eventual conflict. Au fost trimiși agenți de siguranță și agenți acoperiți (jurnaliști, militari etc.), care au efectuat cercetări în mediul urban și rural între proprietari, comercianți, militari și țărani, români și minoritari. Scopul testării era

* Centrul de Studii Euro-Atlantice, București.

dacă, în opinia lor, era mai bine să mergem alături de Imperiul austro-ungar pentru eliberarea Basarabiei sau cu Imperiul țarist pentru dezrobirea românilor transilvăneni.

Un agent acoperit – „Z” – a raportat la 31 iulie 1914 despre discuțiile avute în trenul București – Iași cu ofițeri din Regimentul VII „Racova” nr. 25 Vaslui. Aceștia i-au afirmat că Petre P. Carp⁶²⁰, fost lider conservator și prim-ministru, deși originar din Țibănești (județul Vaslui), este rău văzut, mai ales după poziția avută la Consiliul de Coroană din 21 iulie 1914⁶²¹ când a propus intrarea în război alături de Puterile Centrale. Mai mult, ofițerii au spus că „nu putem aproba politica unui om care vrea să piardă țara”⁶²².

Agentul de siguranță nr. 38 a efectuat cercetări în județul Fălciu și a constatat că oamenii doresc să meargă la luptă alături de Rusia. La Huși a observat că mulți moșneni au pământuri în Basarabia și „deci, trebuie să meargă cu Rusia contra Austriei”⁶²³. În discuțiile cu mai mulți ofițeri de rezervă din Huși aceștia i-au spus că „rău ar face M.S. Regele dacă va da ordin să mergem cu Austro-Ungaria”⁶²⁴, deoarece în caz de mobilizare populația ar vrea să meargă cu Rusia. Un proprietar din același oraș, Nicolae Palojean, i-a destăinuit agentului că mai mulți locuitori au elaborat, semnat și trimis o petiție la Moscova în care afirmau că românii din județul Fălciu vor merge „la nevoie”⁶²⁵ alături de armata rusă. Aceeași stare de spirit o aveau și locuitorii din satele Pogonești – Stănițești – Lunca – Blejeani – Vetrișoia – Siminești – Satu Nou – Belizeni – Fălciu, unde agentul a discutat cu țărani, comercianți și funcționari de la primării. Pe aceeași linie s-au înscris și păreri locuitorilor din localitățile Oltenesti – Curteni – Crețești – Gurbani și Șchiopeni. În ansamblu, populația din județul Fălciu era de părere că, în caz de mobilizare, România „să meargă cu Rusia”⁶²⁶, însă până atunci urmărește desfășurarea evenimentelor „cu cea mai mare și perfectă liniște”⁶²⁷.

Pe traseul Focșani – Bacău – Roman – Piatra-Neamț, în prima săptămână din luna august 1914, s-a deplasat agentul „G”, care a concluzionat că în Moldova există „un singur curent, acela rusofil”⁶²⁸, în pofida zvonurilor lansate de Constantin Stere⁶²⁹,

⁶²⁰ Petre P. Carp (n. 28 iunie 1837, Iași – d. 19 iunie 1919, Țibănești-Vaslui) a fost unul din întemeietorii societății Junimea (1863), o politic conservator, deputat (1867), senator (1877), președintele Partidului Conservator (1891-1907) și prim-ministru (1900-1901 și 1910-1912).

⁶²¹ Pe larg despre desfășurarea Consiliului de Coroană din 21 iulie 1914, în: Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 53-87.

⁶²² Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANIC), fond Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale (în continuare: DPSG), dosar 108/1914, f. 5.

⁶²³ *Ibidem*, f. 46.

⁶²⁴ *Ibidem*.

⁶²⁵ *Ibidem*.

⁶²⁶ *Ibidem*.

⁶²⁷ *Ibidem*.

⁶²⁸ *Ibidem*, f. 16.

⁶²⁹ Constantin Stere (n. 1 iunie 1865, Cîrșău-Soroca – d. 26 iunie 1936, Bucov-Prahova) a aderat la mișcarea revoluționară a narodnicilor ruși fiind exilat în Siberia (1886-1892). În România a devenit profesor la Universitatea din Iași și membru al Partidului Liberal (până în 1916). A militat pentru o alianță cu Puterile Centrale din cauza resentimentelor față de Rusia. A rămas în teritoriul ocupat (noiembrie 1916) și a editat ziarul „Lumina”. A fost președintele Sfatului Țării de la Chișinău (aprilie-noiembrie 1918), a fost judecat pentru colaboraționism și condamnat la exil (decembrie 1918), însă a fost

un rusofob declarat și a propagandei austriece susținute de ziarul „Opinia” din Iași. În rândul intelectualilor se discuta că alături de Rusia vom elibera Transilvania și Bucovina, însă în caz contrar trupele țariste pot prefăc Moldova în ruină în doar 48 de ore. Aflat la Piatra-Neamț, fostul premier conservator Theodor Rosetti⁶³⁰, participant la Consiliul de Coroană, a declarat că Petre P. Carp „are întotdeauna alte păreri, noi însă trebuie să fim neutri, iar în caz contrar trebuie să mergem alături de Rusia”⁶³¹. Despre boala regelui Carol I oamenii au considerat că acesta „se face bolnav”⁶³² numai pentru a nu merge la luptă în alianță cu Rusia.

La 5 august 1914 în Moldova au început rechizițiile, ceea ce „a speriat”⁶³³ pe locuitori. La Roman, o dată cu venirea primelor ordine de concentrare, s-a produs „o adevărată consternare”⁶³⁴, iar un zvon a alimentat partida antirăzboi: ministrul de Interne, Vasile G. Morțun⁶³⁵, originar din Roman, și-a mutat la București toată averea pe care o avea în Moldova. Un alt zvon era acela că Liga Culturală pentru Unitatea Tuturor Românilor ar fi făcut pe ascuns propagandă în favoarea Rusiei și a intrării României în război alături de armata țarului. De asemenea, mediile cercetate au afirmat că o politică alături de Austro-Ungaria și Germania este contrară „aspirațiilor noastre legitime, contrară destinului nostru”⁶³⁶. Intelectualii locali, formatori de opinie, foloseau orice prilej public pentru a afirma că în actualul conflict noi, românii, „mergem pentru sora noastră latină, Franța”⁶³⁷. Imperiul austro-ungar era criticat pentru ultimatumul la adresa Serbiei, cu intenția „să-i fie vasală”⁶³⁸, însă în viitor putea avea aceeași pretenție și de la România.

În privința cu care tinerii au răspuns ordinelor de concentrare s-a constatat un entuziasm scăzut, în principal din cauza persecuțiilor suferite din partea superiorilor în timpul campaniei din al Doilea Război Balcanic (1913). În comuna Gârleni, județul Bacău, nu au răspuns mulți, unii ar fi înnebunit, iar alții s-ar fi sinucis „de groaza ce au avut anul trecut”⁶³⁹. Unii soldați schimbași din Regimentul 24 Artilerie (mutat la 1 aprilie 1914 de la Botoșani la Roman) și-au vândut caii din cauza sărăciei, astfel că ajunși la unitate fără cabaline au fost trimiși la vatră. La Regimentul 55 Infanterie rezervă din Piatra-Neamț, Compania 6, se afla ca instructor un elev de la

ales deputat de Soroca (1919). A revenit la catedră și în viața politică, aderând la Partidul Țărănesc (până în 1930).

⁶³⁰ Theodor Rosetti (n. 5 mai 1837, Solești-Vaslui – d. 17 iulie 1923, București) a fost co-fondator al Junimii, a condus revista „Convorbiri Literare” (1867-1895), a aderat la Partidul Conservator fiind ales deputat din 1875. A ajuns premier (aprilie 1888-aprilie 1889), guvernator BNR (1890-1895) și președinte al Senatului (martie-iulie 1913).

⁶³¹ ANIC, fond DPSG, dosar 108/1914, f. 18.

⁶³² *Ibidem*.

⁶³³ *Ibidem*, f. 17.

⁶³⁴ *Ibidem*, f. 16.

⁶³⁵ Vasile G. Morțun (n. 30 noiembrie 1860, Roman – d. 30 iulie 1919, Broșteni, Neamț), publicist, deputat socialist (1888, 1891, 1894), trece la liberali (1899) și devine parlamentar (din 1901). Este ministrul Lucrărilor Publice (martie 1907-decembrie 1910) și ministru de Interne (ianuarie 1914-decembrie 1916).

⁶³⁶ ANIC, fond DPSG, dosar 108/1914, f. 16.

⁶³⁷ *Ibidem*.

⁶³⁸ *Ibidem*.

⁶³⁹ *Ibidem*, f. 17.

Școala Militară de Ofițeri care „persecută pe rezerviști”⁶⁴⁰. În urma unei greve spontane a militarilor instruiți, care nu au mai vrut să execute ordinele considerate bătaie de joc, elevul-instructor și-a schimbat atitudinea. Agentul a constatat că militarii acestui regiment nu erau bine echipați, iar un soldat mai slab de înger s-a sinucis. Plângeri existau și asupra căpitanului Stamatiade din Regimentul 15 Infanterie, tot din Piatra-Neamț, care se poartă „prea aspru”⁶⁴¹ cu subordonații, dar în afara unității „face socialism”⁶⁴². Propaganda socialistă o realiza împreună cu un alt camarad, căpitanul Stănciulescu, care între timp a fost mutat în București, la Marele Stat Major. Inițial starea de spirit a fost îngrijorătoare, însă interviurile cu același mesaj acordate de oamenii politici din toate partidele, precum Emil Costinescu⁶⁴³, Alexandru Marghiloman⁶⁴⁴ și Take Ionescu⁶⁴⁵, au liniștit spiritele.

Evreii din Moldova fiind îngrijorați de evenimentele în curs s-au adresat marelui rabin din Buhuși cu întrebarea cât timp va dura războiul. Acesta a răspuns că în foarte scurt timp conflictul se va termina, ceea ce a liniștit spiritele coreligionarilor. Aceștia îl venerau pentru predicțiile sale din anii anteriori, care s-ar fi împlinit în totalitate. O parte din evreii din regiune s-au pronunțat pentru neutralitatea României în conflict, însă în acest caz trebuia amânat idealul național, Ardealul, „pentru încă mulți ani”⁶⁴⁶. La Regimintele 27 și 67 Infanterie din Bacău, unde se aflau mulți concentrați evrei, s-a dat ordin gradaților să nu le mai drezeze acestora „cuvântul de jidan”⁶⁴⁷, deoarece toți sunt militari români sub drapelul țării. Aceasta a condus la „o frumoasă atmosferă”⁶⁴⁸ din partea evreilor concentrați, dar și a celor din județul Bacău.

Același agent „Z” s-a aflat în perioada 8 - 11 august 1914 la Vaslui, vizitând Regimintele 25 și 65 Infanterie și locuind la Hotel Europa. Sublocotenentii Bălășescu și Rădulescu din Regimentul 65 Infanterie au fost deschiși dialogului, iar primul era la curent „cu toată mișcarea și agitația spiritelor”⁶⁴⁹, adică cu simpatiile și antipatiile întregului corp ofițeresc din garnizoană. Ca și cei din alte părți ale Moldovei, Bălășescu nu s-a sfiit să declare agentului: „Noi, moldovenii, vom fi primele victime ale unui război nenorocit și va fi nenorocit chiar dacă am învinge momentan pe

⁶⁴⁰ *Ibidem*.

⁶⁴¹ *Ibidem*.

⁶⁴² *Ibidem*.

⁶⁴³ Emil Costinescu (n. 12 martie 1844, Iași, – d. 11 iunie 1921, București) a fost un om politic liberal și economist. A deținut portofoliul Finanțelor în perioadele 1902-1904, 1907-1910 și 1914-1916.

⁶⁴⁴ Alexandru Marghiloman (n. 27 ianuarie 1854, Buzău – d. 10 mai 1925, București) doctor și drept și în științe politice la Paris (1878); intră în Partidul Conservator, devine deputat (din 1884), și ministru în diferite cabinete conservatoare în perioada 1888-1913; din iunie 1914 a fost ales președintele Partidului Conservator. A acceptat funcția de prim-ministru, în martie 1918, pentru a îmbunătăți condițiile dure impuse României de reprezentanții Puterilor Centrale.

⁶⁴⁵ Take Ionescu (n. 13 octombrie 1858, Ploiești – d. 22 iunie 1922, Roma) a intrat în politică alături de Partidul Național Liberal (1883-1885), apoi a aderat la Partidul Conservator (1891-1908), perioadă în care a fost ministru Cultelor și Instrucțiunii (1891-1895) și ministru de Finanțe (1904-1907). Din 1908 a înființat Partidul Conservator Democrat, cu care a participat la guvernarea conservatoare din 1912-1913, în care a deținut Ministerul de Interne.

⁶⁴⁶ ANIC, fond DPSG, dosar 108/1914, f. 16.

⁶⁴⁷ *Ibidem*, f. 17.

⁶⁴⁸ *Ibidem*.

⁶⁴⁹ *Ibidem*, f. 37.

ruși”⁶⁵⁰. Fără să existe simpatii pentru Imperiul țarist corpul ofițeresc din Vaslui credea că e mai bine „a coopera”⁶⁵¹ cu marele vecin din est.

Un zvon răuvoitor, lansat cel mai probabil de propaganda Puterilor Centrale, afirma că, la o consfătuire cu ofițerii superiori, prințul moștenitor Ferdinand ar fi făcut declarații contrare opiniei publice, având un dialog cu generalul Ioan Culcer⁶⁵²:

„Ferdinand: Cu toate acestea, domnilor, va trebui ca fiecare să-și facă datoria și să luptăm alături de Austria.

Culcer: Mă îndoiesc, Alteță, că veți găsi vreun general român care să-și asume o așa de mare responsabilitate și care nu corespunde cu expresia țării și voința poporului nostru.

Ferdinand: Atunci, conform legii, acel general va fi împușcat!

Culcer: Atunci vor trebui împușcați toți generalii și ofițerii români”⁶⁵³.

În vizită la cazarma Regimentului VII „Racova” 25 Infanterie agentul „Z” discută cu ofițerii activi și de rezervă, cu subofițerii și cu soldații. Împreună cu sublocotenentul G. Pădure agentul a discutat cu mai mulți soldați și gradați, pe care i-a întrebat dacă, în opinia lor, armata română ar trebui să treacă Prutul. Răspunsul a fost spontan: „Putem să-l trecem când austriecii vor ocupa Basarabia”⁶⁵⁴.

Un elev de la Școala Militară de Ofițeri din Iași și aflat ca plutonier instructor la Regimentul 53 Infanterie din capitala Moldovei, Rota, a discutat cu colegii și ofițerii despre politica României. Aceștia au afirmat la unison că indiferent de deciziile politice, din punct de vedere militar ar trebui să avem un deziderat: „niciodată contra Rusiei”⁶⁵⁵. Aceeași discuție, dar cu mai mulți săteni rezerviști despre o eventuală alianță cu Austria, a primit următorul răspuns: „Cum vrei dle plutonier să-ți meargă picioarele, când inima nu te împinge la așa ceva?”⁶⁵⁶ La finalul raportului agentul „Z” a concluzionat că „spiritele sunt absolut contrarii Austriei, dar fără vreo dragoste pentru Rusia”⁶⁵⁷, iar acestea nu au fost induse de vreo influență străină.

Ofițerul G.M., trimis de DPSG pentru a sonda starea de spirit între colegi, camarazi, prieteni și cunoscuți din Moldova a raportat la finalul lunii august 1914 că aproape în unanimitate armata „este cu totul de partea unei cooperări cu Tripla Înțelegere contra Austriei și Germaniei”⁶⁵⁸. Motivul este și el explicat destul de plastic: „O Rusie învinsă este mai periculoasă decât o Austrie învingătoare”⁶⁵⁹, iar teritoriile luate de la ruși nu se vor putea păstra sau se va face cu mari eforturi, în timp ce teritoriile austriece vor necesita puțin efort pentru a fi menținute.

⁶⁵⁰ *Ibidem*.

⁶⁵¹ *Ibidem*.

⁶⁵² General Ioan Culcer (n. 29 iulie 1853, Târgu-Jiu – d. septembrie 1928, București) a fost secretar general al Ministerului Apărării (1904-1907), inspector general al armatei, guvernator în Cadrilater (1913-1914), comandant al Armatei 1 (15 august-11 octombrie 1916) și ministrul Lucrărilor Publice (ianuarie-martie 1918).

⁶⁵³ ANIC, fond DPSG, dosar 108/1914, f. 38.

⁶⁵⁴ *Ibidem*.

⁶⁵⁵ *Ibidem*.

⁶⁵⁶ *Ibidem*.

⁶⁵⁷ *Ibidem*.

⁶⁵⁸ *Ibidem*, f. 65.

⁶⁵⁹ *Ibidem*.

Principele Ferdinand era protagonistul unui alt zvon, care încerca să-l decredibilizeze. I se reproșa că „ar voi să mergem cu Austria”⁶⁶⁰ și aflând voința poporului s-ar fi decis să abdice în favoarea principelui Carol. Acesta, fiind în Germania, a fost rechemat de urgență în țară, însă Majestatea Sa Carol I ar fi rugat autoritățile de la Berlin și Viena să întârzie cât mai mult revenirea principelui. Alt zvon dădea ca sigur revolta a două regimente, care au cerut „să fie duse”⁶⁶¹ să ocupe Transilvania. De asemenea, la Regimentul 48 Infanterie rezervă din Buzău s-a ieșit în corpore la raport pentru același lucru.

Generalul Alexandru Iarca⁶⁶², comandantul Corpului 3 Armată, ar fi chemat ofițerii din subordine și i-a întrebat cu cine ar dori să lupte. Aproape în unanimitate răspunsul a fost că trebuie să mergem cu Rusia împotriva Austro-Ungariei. Un maior din Focșani a făcut imprudența să afirme că ar fi bine să mergem alături de Austria, iar generalul Iarca a replicat: „Regret că nu suntem în stare de război, căci te-ai împușca”⁶⁶³. Generalul Alexandru Iarca nu făcea un secret din atitudinea sa antantofilă, pe care o afișa în mod public. Realitatea era că generalul Iarca a fost solicitat de premierul Brătianu, la finalul lunii iulie 1914, să inspecteze regimentele de infanterie și artilerie aflate în subordinea Corpurilor 3 și 5 Armată și „să consilieze ofițerii de rezervă... să-și facă datoria”⁶⁶⁴. Acesta și-a testat subordonații și la final a întocmit un raport către premier. Printre altele, în material scria: „Lumea românească, masa cea mare, urăște cu înverșunare pe Austria. În timpul inspecției mele m-am convins că ofițer și soldat n-au alt inamic decât pe unguri și pe nemți”⁶⁶⁵.

Concluzia agentului G.M. era aceea că, în cazul unei alianțe militare cu Austro-Ungaria împotriva Rusiei „vom avea multe cazuri de dezertare de la datorie, multe de nesupuneri și multe unități se vor preda fără luptă”⁶⁶⁶. Cauza acestor posibile acțiuni era tocmai educația din școlile militare și din unități când „la orice ocazie”⁶⁶⁷ se vorbea despre luarea Transilvaniei de unguri și modul urât în care se comportă cu românii. După atâția ani de infuzie cu ideea națională era practic imposibil să fim aliați cu asupritorii neamului nostru de peste munți.

Rapoartele agenților au fost analizate și pe baza lor s-au întocmit sinteze către beneficiarii legali, atât politici, cât și militari. Profesionalismul DPSG, prin obținerea de date corecte și anticipative, a contribuit la luarea unor decizii politico-militare în asentiment cu populația. Până la acel moment vor mai trece 2 ani, timp în

⁶⁶⁰ *Ibidem*.

⁶⁶¹ *Ibidem*.

⁶⁶² General Alexandru Iarca (n. 1854 – d. 1933) a participat la Războiul de Independență (1877-1878) cu Regimentul 1 linie. A comandat Regimentul 5 Călărași (1893-1894), a fost șef de stat-major la Divizia 4 Infanterie București (1894-1896) și la Corpul 3 Armată (1896-1899). A comandat Brigada 10 Infanterie (1901-1909), Divizia 5 Infanterie (1909-1913) și Corpul 3 Armată (1913-1914). În iulie 1914 a fost numit subinspector general al armatei, până în aprilie 1916, când a trecut în rezervă.

⁶⁶³ ANIC, fond DPSG, dosar 108/1914, f. 65.

⁶⁶⁴ Petre Otu, „Plebiscitul” generalului Iarca, în revista *Magazin Istoric* nr. 4/2015, p. 45.

⁶⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶⁶ ANIC, fond DPSG, dosar 108/1914, f. 66.

⁶⁶⁷ *Ibidem*.

care starea de spirit a populației s-a „copt” pentru intrarea în război de partea Antantei, alături de Rusia⁶⁶⁸, adică a voinței celei mai mari părți a românilor.

BIBLIOGRAFIE

Arhivă

- Arhivele Naționale Istorice Centrale, (ANIC)
- fond Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale,(fond DPSG)

Presă

- Otu, Petre „Plebiscitul” generalului Iarca, în revista *Magazin Istoric* nr. 4/2015.

Lucrări speciale și generale

- Bodea, Dan; Saftiu, Nicu; *O analiză asupra pericolului reprezentat de o Rusie victorioasă în Primul Război Mondial pentru aliatul său român*, în *Studii slătinene, an VIII, vol. XV, nr. 2/2014, Omagiu profesorului Constantin Bușe*, (coord. Ion Ivașcu), Editura Hoffman, 2014.
- Mamina, Ion, *Consilii de Coroană*, Editura Enciclopedică, București, 1997.

⁶⁶⁸ Un studiu de caz pe acest subiect: Dan Bodea, Nicu Saftiu, *O analiză asupra pericolului reprezentat de o Rusie victorioasă în Primul Război Mondial pentru aliatul său român*, în *Studii slătinene, an VIII, vol. XV, nr. 2/2014, mondial pentru aliatul său român*, în *Studii slătinene, an VIII, vol. XV, nr. 2/2014, Omagiu profesorului Constantin Bușe*, (coord. Ion Ivașcu), Editura Hoffman, 2014, p. 157-158.

INSTITUȚIILE GERMANE DE OCUPAȚIE (1916-1918)

Victorița ANECULI*

Cuvinte cheie: *Primul Război Mondial, ocupația germană, instituții germane de ocupație, Administrația militară din România, Statul Major Economic, Statul Major Administrativ.*

Keywords: *First World War, german occupation, german institution of occupation, Military Administration in Romania, Major Economic Headquarters, Administrativ Headquarters.*

Abstract

Shortley after Romania entered the First World War on the side of the Entente, much of its territory was taken by enemy. By the end of 1916 there were two Romanias, one wich was under the occupation of the Central Powers, and the other one wich was still free. The side under occupation was reorganized by the Germanian. The most important institution was Major Economic Headquarters, (Wirtschaftsstab) and Administrativ Headquarters, (Verwaltungstab). Their purpose was to provide the supply for own troops and civilians throughout the country.

La mijlocul lunii septembrie 1916 încep atacurile aeriene asupra Bucureștiului. Viața pașnică a locuitorilor capitalei s-a schimbat dramatic. În scurt timp, unul dintre cele mai elegante orașe din Europa s-a transformat într-un loc fierbinte, o zonă a frontului, în care civilii încercau să-și salveze viața. Moartea devine o constantă a vieții cotidiene. Liniștea nopții era frecvent tulburată de clopotul de la Mitropolie, care anunța atacurile nocturne ale Zepelinurilor, de zgomotul șrapnelor și de urletele câinilor. În urma raidurilor, clădiri erau distruse, iar locatarii acestora uciși. După retragerea Zepelinurilor în sufletele bucureștenilor rămânea spaima că emisarii morții se vor întoarce. Polițiștii avertizau populația de apropierea avioanelor și bombardarea orașului, prin fluierături. Avioanele de tip Taube survolau orașul și aruncau bombe, pe timpul zilei, asupra oamenilor care admirau curioși spectacolul pe care-l oferea tehnologia germană. Și împrejurimile capitalei erau bombardate. Germanii aruncau proiectile asupra trenurilor, căilor ferate și trăgeau cu mitralierele în oamenii care se aflau la muncă, pe câmp, și în cei care aveau neșansa să se afle pe șosele în mometul raidurilor⁶⁶⁹. Bombardamentele asupra capitalei din 12 septembrie 1916 au avut ca rezultat aproape 800 de morți și răniți, în special femei și copii⁶⁷⁰. Prin

*Profesor, Școala Gimnazială Butea, Iași.

⁶⁶⁹ Arhibald G. Rădulescu, *Porcii. Impresii din timpul invaziei*, vol. I, București, Editura „Poporul” S. A., 1921, p. 53.

⁶⁷⁰ C. Bacalbașa, *Capitala sub ocupația dușmanului 1916-1918*, Brăila, Editura Alcalay & Calafeteanu, f.a., p. 4.

aceste acțiuni germanii au încălcat articolul 25 și 26 al Convenției de la Haga din anul 1899. Articolul nr. 25 interzicea atacul sau bombardarea orașelor, satelor și a edificiilor care nu erau apărate. Următorul articol al Convenției impunea comandantului trupelor inamice să avertizeze autoritățile înainte de a începe atacul, astfel încât să evite, pe cât posibil, victimele printre civili și populația să aibă timpul necesar să se adăpostească⁶⁷¹. De asemenea, acest document recomanda să se folosească bombardamentul doar când nu există un alt mijloc prin care localitatea respectivă să fie constrânsă să se predea. Bombardamentele reprezentau un factor de presiune psihologică pentru comandantul cetății, a cărui misiune era să cruțe viața civililor⁶⁷². Luarea acestor măsuri în cadrul Convenției din 1899 a fost determinată și de precedentul creat de Germania, care a asediat Parisul în anul 1870⁶⁷³.

Trupele Puterilor Centrale înaintează spre capitala României. Primarul Bucureștiului, Emil Petrescu, îi trimite la 23 noiembrie/6 decembrie 1916 o scrisoare comandantului german, prin care îl asigură că nu vor întâmpina nicio rezistență din partea populației. În schimb, primarul îl roagă pe Mackensen să ia toate măsurile ca viața normală a orașului să fie asigurată „atât în interesul trupelor de ocupație, cât și pentru ocrotirea cetățenilor liniștiți ai capitalei”⁶⁷⁴. După intrarea armatelor Puterilor Centrale în București, feldmareșalul von Mackensen a dat o proclamație către armata sa și una către locuitorii capitalei. Prefectul Capitalei, generalul Mustăță, interzice apariția ziarelor și a oricărei publicații și recomandă ca în cazul în care trupele germane vor intra în București să fie bine întâmpinate⁶⁷⁵. Mai mult, locuitorii capitalei erau sfătuiți să se comporte cu cei care le ocupau țara ca și cum ar fi vechi prieteni. Ei erau *invitați* [s.n.] să lase luminile aprise, porțile deschise și ușile nezăvorâte. Totodată, trebuiau să se poarte cuviincios cu ocupanții și să le ofere găzduire⁶⁷⁶. Germanii sunt impresionați de capitala noii țări cucerite, care era în total contrast cu satele prin care au trecut și care nu beneficiau de atributul civilizației: „...Un mare oraș, curat și modern. Străzile principale erau asfaltate, cele secundare erau pavate, numeroase clădiri de stat și publice, vile magnifice, hoteluri foarte bine întreținute, multe restaurante ademenitoare și cafenele extraordinar de elegante, cele mai multe în stilul parizian, tramvaie electrice, tramvaie cu cai pe liniile mai puțin importante, pe scurt, un oraș modern, desigur pe ici pe colo cu influențe orientale”⁶⁷⁷.

⁶⁷¹ *Convențiune privitoare la legile și usurile resboiului pe uscat 1899*, în „Monitorul Oficial”, XIX, nr. 68, 25 iunie 1900, p. 2.974. Această convenție a fost semnată de 24 de state: Germania, Belgia, Danemarca, Spania, S.U.A., Mexic, Franța, Marea Britanie, Grecia, Italia, Japonia, Luxemburg, Muntenegru, Țările de Jos, Portugalia, Persia, Portugalia, România, Rusia, Serbia, Siam, Suedia, Norvegia și Bulgaria. România a fost reprezentată de Alexandru Beldiman, ministru plenipotențiar la Berlin și Ioan N. Papiniu, ministru plenipotențiar la Haga.

⁶⁷² I. Marinescu, *Războiul cu hotărârile Conferinței de la Haga din 1907*, București, Editura Librăriei Soccec, 1908, pp. 21-22.

⁶⁷³ *Ibidem*.

⁶⁷⁴ A.N.I.C., fond Microfilme R. F. Germană, r. 113, c. 114.

⁶⁷⁵ Raymund Netzhammer, *Episcop în România. Într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. I, Traducere din limba germană George Guțu, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 679.

⁶⁷⁶ Anibal Stoenescu, *Din vremea ocupației*, București, Atelierele Grafice Soccec & Comp. S. A., 1927, p. 10.

⁶⁷⁷ *Apud*, Ion Bulei, *Un război în cenușa imperiilor*, București, Editura Cadmos, 2010, p. 152.

La fel ca primarul Bucureștiului și prefectul Poliției, generalul Mustață, a transmis bucureștenilor să nu opună nicio rezistență la intrarea trupelor Puterilor Centrale în oraș și cerea locuitorilor capitalei să aibă o purtare cuviincioasă față de ocupanți și să le ofere cu bunăvoință găzduire⁶⁷⁸. Întâmpinarea trupelor imperiale l-a descumpănit pe Mackensen. Prima percepție a germanilor a fost că era întâmpinată ca eliberatoare și nu una de ocupație. Ziua de 23 noiembrie/5 decembrie 1916 a fost una mohorâtă și ploioasă, la fel ca și sufletele românilor. Cu toate acestea, mulți oameni erau pe străzi așteptând venirea germanilor. Mulțimea de entuziaști, care întâmpinau armatele de ocupație, era justificată și prin numărul mare de supuși austro-ungari care trăiau în capitală. Ultimul recensământ, care a avut loc în anul 1912, a înregistrat 26.000 de austro-ungari, care trăiau în capitala României⁶⁷⁹. Grupul era alcătuit, în special, din femei și adolescenți. Tonul aclamațiilor îl dădeau cele 300 de femei de origine germană, austriacă și maghiară care au fost arestate la Văcărești, fiind suspectate de spionaj la decretarea mobilizării⁶⁸⁰. Aceștia îi aclamau pe invadatori și le ofereau flori. Episcopul Raymund Netzhammer, martor al intrării trupelor germane în capitală redă această experiență: „Poți vedea femei, care țipă cuprinse de delir, comportându-se nebunește. De șeaua comandantului, care conducea procesiunea, s-a prins zdravăn o femeie, care îi oferă flori, râde și vorbește și nu vrea să se desprindă de neamț. Acest spectacol se repetă și în cazul celorlalți soldați călare!”⁶⁸¹. Este o atmosferă delirantă. Germanii fac fotografii, dovezi grăitoare ale primirii lor entuziaste. Brațele soldaților germani sunt pline cu flori, pâine, sticle de vin și de coniac. Mackensen este scandalizat de atitudinea bucureștenilor. Justificarea acestui tip de atitudine a feldmareșalului era că „ne aclama aceeași bandă de mizerabili, care mai înainte strigaseră că vor război cu noi”⁶⁸². Cu cât mașina lui înainta, cu atât entuziasmul celor care-l întâmpinau creștea. În scurt timp mașina lui era plină cu flori. Manifestările de simpatie față de Mackensen continuă și după ocuparea capitalei. Acest fapt îl determină să-i declare, mai târziu, episcopului Netzhammer: „...Așa ceva ar putea să-ți placă, cel mult, într-o țară care-ți este prietenă, dar în țara unui dușman te umple pur și simplu de greață”⁶⁸³.

În realitate, populația din stradă nu era alcătuită din români, în marea lor majoritate, așa cum s-a crezut, ci era alcătuită, în general, din femei de origine germană și de religie iudaică. Acestea fuseseră ținute în arest de către de autoritățile românești, până în ziua intrării armatelor Puterilor Centrale, fiind bănuite că au fost spioane ale germanilor. În ajunul ocupării capitalei au fost eliberate 300 de femei de naționalitate maghiară, germană și austriacă de la Văcărești și Domnești⁶⁸⁴. Marea majoritate a românilor stătea în casă, ascunsă, privind umilită și înspăimântată, cum le

⁶⁷⁸C. Bacalbașa, *op. cit.*, p. 10.

⁶⁷⁹Alexandru Marghiloman, *Note politice 1897-1934*, vol. II, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, 1927, p. 376.

⁶⁸⁰Șerban Rădulescu Zoner, Beatrice Marinescu, *Bucureștii în anii primului război mondial 1914-1918*, București, Editura Albatros, 1993, p. 117.

⁶⁸¹Raymund Netzhammer, *op. cit.*, p. 682.

⁶⁸²*Ibidem*, p. 693.

⁶⁸³*Ibidem*.

⁶⁸⁴Anibal Stoenescu, *op. cit.*, p. 17.

era ocupat orașul⁶⁸⁵. Au fost însă și câțiva români care „cedând unui instinct de curiozitate bolnăvicioasă, au mărit numărul gurilor-cască, ieșind în întâmpinarea inamicului”⁶⁸⁶.

Soldații înaintează, în aplauzele străzii, cântând și râzând și oferind bucureștenilor un spectacol inedit: pe străzile capitalei alternau căștile germanilor, cu fesurile turcești și șepcile bulgarilor. Înfațișarea soldaților Puterilor Centrale arată greutățile și lipsurile cu care s-au confruntat în cei doi ani de război: „...Sunt toți oameni tineri, toți slabi și trași la față, mulți cu ochelari după ureche. Plouați, cu uniforme șifonate, decolorate și pline de praf, poartă pe cap niște coifuri cu țepușe, acoperite cu un postav gri. În picioare au cizme înalte; hainele de o culoare cenușie sunt subțiri pentru iarnă; niciunul nu are manta. După gât au niște ciorapi lungi de pânză, ce le servesc de cartușiere, iar în spinare ranițe, din piele de capră ce păstrează încă părul pe ele”⁶⁸⁷.

După ce frontul s-a stabilizat, în 1917, în partea aflată sub ocupație a fost instalată Administrația militară din România (**Militärverwaltung in Rumänien M.V. i. R.**). Aceasta se subordona Întotului Comandament (**Oberkommando Mackensen O.K.M.**), aflat sub conducerea supremă a feldmareșalului Mackensen. Întotul Comandament și-a stabilit biroul la hotelul Athénée Palace.

Pentru o mai intensă exploatare economică teritoriul ocupat a fost împărțit în patru zone militare. Teritoriul administrației militare (**Gebiet der Militärverwaltung**) prima și principala zonă de ocupație, se întindea pe o suprafață de 65.064 kilometri pătrați și cuprindea județele: Mehedinți, Gorj, Dolj, Râmnicu-Vâlcea, Romanați, Argeș, Olt, Teleorman, Muscel, Dâmbovița, Vlașca, Prahova, Ilfov, Ialomița. În această zonă s-a desfășurat activitatea Statului Major Economic (**Wirtschaftsstab**). Guvernator militar era contele Tülff von Tscheppe und Weidenbach, general de infanterie. El a fost numit la 9/22 decembrie 1916, guvernator militar al teritoriilor ocupate din România. Modalitatea cum urma să se realizeze exploatarea economică a noului teritoriu ocupat și repartitia produselor luate din România au fost stabilite în cadrul ședințelor comune care au avut loc la Viena și Berlin în lunile octombrie și noiembrie 1916⁶⁸⁸ și schimbată în cadrul altor întâlniri comune. Conform hotărârilor luate în cadrul acestor ședințe, fiecare stat al Puterilor Centrale urma să aibă câte un reprezentant în România. Reprezentantul Austro-Ungariei era generalul von Sandler, al Turciei Osman Nizami Pașa, iar al Bulgariei generalul Tantiloff⁶⁸⁹.

A doua zonă de ocupație era Zona Etapelor (**Etappengebiet**), care se întindea de-a lungul râului Buzău, de la Carpați până la Dunăre. Aceasta era pusă sub comanda Inspectoratului 25. Exploatarea economică a zonei se făcea tot după planul stabilit de Statul Major Economic. Din această zonă se strângeau alimente și furaje pentru front,

⁶⁸⁵C. Bacalbașa, *op. cit.*, p. 34.

⁶⁸⁶Anibal Stoenescu, *op. cit.*, p. 17.

⁶⁸⁷Vasile Th. Cancicov, *Impresiuni și păreri personale din timpul războiului României*, vol. I, București, Atelierele Societății „Universul”, 1922, p. 207.

⁶⁸⁸*Sammlung der kriegswirtschaftlichen Vereinbarungen mit den verbündeten Ausland*, vol. II, Viena, 1918, p. 349.

⁶⁸⁹Ilie I. Georgianu, *România sub ocupațiune dușmană*, Fascicolul II *Exploatarea economică a țării. Organizația și activitatea Statului Major Economic*, București, Tipografia „Cultura Neamului Românesc”, 1920, p. 1.

iar surplusul era trimis în țările Puterilor Centrale, în special materiile prime de război⁶⁹⁰.

A treia zonă de ocupație aparținea Armatei a 9-a de operație (**Operationsgebiet**) și era alcătuită din județele Buzău, Râmnicu-Sărat, Brăila și o parte a județului Putna. Exploatarea acestui teritoriu se făcea exclusiv doar pentru necesitățile armatei⁶⁹¹. În cele trei zone de ocupație erau cantonate 32 de corpuri militare germane și 16 austro-ungare⁶⁹².

Ultima zonă de ocupație era Dobrogea. Din punctul de vedere al administrației și exploatării economice, Dobrogea a fost organizată ca provincie separată de restul țării. La început administrația a fost bulgară. Abuzurile făcute de bulgari au determinat ca provincia să treacă sub conducerea administrației de etapă germană (**Deutsche Etappenverwaltung in der Dobrudscha**). Zona de exploatare a etapei s-a mărginit la est cu Marea Neagră, la sud cu vechea graniță a Dobrogei, la vest cu Dunărea și la nord cu zona de operație a armatei a 3-a bulgare, care se întindea de-a lungul satelor: Dolojman, Jurilofca, Congacea, Slava-Rusă, Bașpunar, Tatar-Topolog, Urumbei, Ostrov. În această zonă erau cantonate 15 corpuri militare germane⁶⁹³.

Organele centrale ale Administrației Militare erau: Comandamentul Suprem Militar

(**Oberquartiermeisterstab**), Statul Major Administrativ în care erau incluse și Secția Politică (**Politische Abteilung**), Oficiul Poliției Centrale (**Zentralpolizeistelle**) și Oficiul pentru Aprovizionarea populației Civile (**Verpflegungsoffizier für Zivilbevölkerung in Rumänien**). Cea mai importantă instituție centrală a fost reprezentată de Statul Major Economic (**Wirtschaftssab**)⁶⁹⁴.

Din iulie 1917 Comandamentul Suprem Militar a fost alcătuit din 18 departamente. Primul era alcătuit din secțiile: Adjunctul Înaltului Comandament, Criptografia, Registratura și Bugetul. Departamentul I-b era alcătuit din secțiile: distribuția produselor către trupe, apărarea granițelor și a gărilor, împărțirea teritoriului, educație, rapoarte, mijloace de comunicație și transport. Din departamentul I-c făceau parte: serviciul de evidență a populației, recrutarea românilor, supușii străini, germanii, servicii de asistență. Departamentul II-b era alcătuit din secțiile: subofițeri și trupe, arme, dispozitive, muniție, tranșee, traducători, relația soldaților cu țara mamă, mijloace de represiune. Al 3 departament era al tribunalelor. Departamentul IV-a era destinat comisariatelor și IV-b se ocupa cu salubritatea⁶⁹⁵. Secția a IV-c era destinată veterinarilor, IV-d preoților duhovnici,

⁶⁹⁰*Ibidem*.

⁶⁹¹*Ibidem*, p. 2.

⁶⁹²Lisa Mayerhofer, *Zwischen Freud und Feind – Deutsche Besatzung in Rumänien 1916-1918*, München, Martin Meidenbauer Verlagsbuchhandlung, 2010, p. 49. Trupele germane erau împărțite în: 11 batalioane de miliție (ultima rezervă a armatei teritoriale), 3 companii de pază, 4 companii de garnizoană în București, 8 regimente de cavalerie, 2 escadroane, 1 departament de cavalerie de rezervă, 2 companii de cicliști, 1 departament de cavalerie și cicliști. Trupele austro-ungare cantonate erau alcătuite din 10 batalioane de miliție, 2 companii pentru siguranța căii ferate, 2 companii pentru siguranța trenurilor și 2 companii mobile de recunoaștere.

⁶⁹³*Eadem*, 2 batalioane de miliție, 7 companii de miliție și 6 escadroane.

⁶⁹⁴Ilie I. Georgianu, *op. cit.*, p. 4.

⁶⁹⁵Lisa Mayerhofer, *op. cit.*, p. 396.

departamentul G. Poliției militare, departamentul T. trenuri, departamentul KG. destinat inspectorilor prizonierilor de război, departamentul comunicații cu secția telegraf și telefon, departamentul petrol cu secția automobile, departamentul de construcții, departamentul mesaje, departamentul sediul comandamentului și departamentul transportului fluvial Turnu Severin⁶⁹⁶.

Sub ocupația Puterilor Centrale au intrat cinci dintre cele mai importante orașe românești: București, capitala țării, un oraș cu 345.600 de locuitori⁶⁹⁷, Ploiești, important centru petrolifer, cu 57.300 de locuitori⁶⁹⁸, Brăila, port la Dunăre, cu 65.900 de locuitori⁶⁹⁹, Constanța, cel mai modern port, cu 20.000 de locuitori⁷⁰⁰ și Craiova, principalul oraș din Oltenia, cu 65.000 de locuitori⁷⁰¹.

Înainte de a se pune bazele organelor Administrației Militare au avut loc jafuri însemnate atât în capitală cât și în celelalte orașe și sate. Prin aceste acțiuni armatele de ocupație au încălcat articolul 28 al Convențiilor de la Haga din 1899 și 1907, care interziceau armatei de ocupație prădarea orașelor sau satelor. Această acțiune era strict interzisă chiar și în localitățile luate cu asalt⁷⁰². Una dintre locuințele care a avut mult de suferit în București a fost casa lui Take Ionescu. Pe 25 noiembrie 1916, 80 de soldați germani au intrat, au jefuit și au devastat tot imobilul⁷⁰³.

a) Statul Major Administrativ (Verwaltungstab)

La 25 noiembrie/8 decembrie 1916 a fost creat Guvernământul Imperial al Cetății București (**Das Kaiserliche Gouvernement der Festung Bukarest**), care și-a instalat sediul la Ministerul Lucrărilor Publice. Comandant militar provizoriu al orașului a fost numit colonelul Vogel, însă, după câteva zile, funcția i-a fost dată generalului von Heinrich. Noua instituție avea ca șef de Stat Major pe locotenent colonelul von Stolzenberg⁷⁰⁴. Guvernământului Imperial i-au fost subordonate toate autoritățile românești locale. În subordinea guvernatorului militar se afla Kommandatura și Poliția militară germană. Ambele își aveau sediul în aceeași clădire a Ministerului Lucrărilor Publice. Funcția de conducător al Poliției Militare a fost deținută de R. Amelgun, fost comisar șef al Poliției criminalistice din Breslau⁷⁰⁵. Această instituție avea sub control întreaga viață economică, socială și culturală a capitalei. Poliția Militară (**Militärverwaltungspolizei**) era direct subordonată guvernatorului Tscheppe und Weidenbach⁷⁰⁶. Poliția Militară era împărțită în trei

⁶⁹⁶ Eadem, p. 397.

⁶⁹⁷ Rumänien, *Kleines Wirtschaftspolitisches Adreßbuch, Kleine Walachei, Bukarest und Große Walachei*, vol. II, Berlin, Akt.-Ges. Verlag, 1917, p. 7.

⁶⁹⁸ Ibidem, p. 122.

⁶⁹⁹ Ibidem, p. 332.

⁷⁰⁰ A. Berindey, *La situation économique et financière de la Roumanie sous l'occupation Allemande*, Paris, Librairie de jurisprudence ancienne et moderne Edouard Duchemin, 1921, p. 16.

⁷⁰¹ Ibidem.

⁷⁰² Convențiune privitoare la legile și uzurile războiului pe uscat 1907, în „Monitorul Oficial”, XXXI, nr. 272, 11/24 martie 1912, p. 2978.

⁷⁰³ Ion Bulei, *op. cit.*, p. 157.

⁷⁰⁴ Șerban Rădulescu –Zonner, Beatrice Marinescu, *op. cit.*, p. 120.

⁷⁰⁵ Ibidem, p. 121.

⁷⁰⁶ E. C. Decusară, *România sub ocupațiune dușmană*. Fascicolul I *Organizarea și activitatea poliției militare*, București, Tipografia Curții Regale Göbl&Fii, 1920, p. 7.

secții fiecare dintre ele având mai multe subsecții: Secția Poliției Politice, a Poliției de Siguranță și Secția Poliției Administrative. Poliția Politică a fost organizată pentru a sonda atitudinea reală a populației față de ocupație. Era alcătuită din trei secții: politică, a presei și cenzurii și informației. După ce s-au convins că populația păstrează, în general, o atitudine liniștită, iar intelectualii și cei bănuți că aveau convingeri antantofile au fost internați în lagăre civile, a avut loc o nouă reorganizare a Poliției Politice. Secția politică a fost încorporată în Poliția de Siguranță, iar secția presei și cenzurii au fost încadrate în serviciul Statului Major Administrativ⁷⁰⁷.

Poliția de Siguranță avea însărcinarea de a preveni și a descoperi acțiunile de spionaj. Era alcătuită din trei secții: prima se ocupa cu chestiuni politice, a doua se ocupa cu recrutarea personalului brigăzii de siguranță și cu organizarea contraspionajului și a treia avea în sarcina să controleze granițele și a punctelor de trecere din zona administrației militare și a comunicațiilor. De asemenea, Poliția de Siguranță controla schimbul de informații cu partea aflată sub ocupație prin intermediul scrisorilor sau a altor semnale⁷⁰⁸.

Poliția Administrativă controla circulația în zona interzisă și era alcătuită din mai multe secții: centrul de eliberare a permiselor și centrul pașapoartelor. O altă secție avea misiunea de a monitoriza și zona de exploatare petrolieră, inclusiv orașul Ploiești și zonele limitrofe graniței, până la 18 kilometri de la frontieră. Conform ordonanței nr. 138, din 19 mai 1917, fiecare persoană civilă trebuia să aibă un pașaport special, pe care să fie aplicată fotografia titularului⁷⁰⁹. Altă secție, ce întregea instituția Poliției Administrative, era compartimentul care controla tranzitul pe Dunăre. Astfel, fiecare persoană trebuia să aibă, conform ordonanței nr. 137, din 2 aprilie 1917, pe lângă pașaport și un permis special pentru mărfurile și bagajele care depășeau greutatea de 50 de kilograme⁷¹⁰. Celelalte secții ale Poliției Administrative, Centrala Polițiilor și Prefectura Poliției din capitală se ocupau de circulația în zonele de operațiuni⁷¹¹.

Administrația germană a făcut rectificări ale salariilor primite de funcționarii Poliției. Funcționarilor superiori le-au fost reduse veniturile și au crescut veniturile funcționarilor inferiori⁷¹².

b) Statul Major Economic (Wirtschaftsstab)

În octombrie 1916, înainte ca Bucureștiul să fie ocupat de către armatele Puterilor Centrale, la Marele Cartier General și în Cancelariile imperiale de la Berlin și Viena se elaborează planul de exploatare economică a României. Potențialul economic al noului stat intrat sub ocupația Puterilor Centrale era mare⁷¹³. La 28

⁷⁰⁷*Ibidem*, p. 15.

⁷⁰⁸*Ibidem*, p. 19.

⁷⁰⁹Grigore Pherekyde, *Colecțiunea ordonanțelor pentru populația României în coprinsul Administrației Militare*, București, Tipografia „Cultura”, 1918, p. 71.

⁷¹⁰*Ibidem*, pp. 69-71.

⁷¹¹E. C. Decusară, *op. cit.*, pp. 31-37.

⁷¹²*Ein Jahr Militär-Polizeimeister der Festung Bukarest*, București, 1917, p. 88.

⁷¹³C. I. Băicoianu, *Însemnătatea geografică și economică a României în actuala conflagrație europeană*, București, Tipografia „Eminescu”, 1914, pp. 49-50. În anul 1914 sectorul privat al industriei românești avea următoarele ramuri: industria construcțiilor care producea cărămidă, var, ipsos, ciment, articole din

octombrie 1916 a avut loc la Berlin o ședință comună a reprezentanților Puterilor Centrale⁷¹⁴. În cadrul acesteia s-a hotărât crearea unui organ numit Statul Major Economic. În această instituție lucrau 450 de ofițeri și funcționari germani și austro-ungari, 5000 de subofițeri și soldați și 20.000 de funcționari români care erau subordonați Puterilor Centrale⁷¹⁵. Scopul acestei instituții era de a exploata din teritoriul ocupat, tot ceea ce era necesar pentru continuarea războiului, dar și pentru a ajuta populația civilă lăsată acasă, care își epuizase toate resursele, în cei doi ani de război. Ideea de bază a ședinței din 28 octombrie 1916 era de a procura din România, pentru fiecare dintre cele patru puteri, tot ce era necesar pentru continuarea războiului și pentru economiile lor naționale. În acest scop, puterile aliate urmau să fie reprezentate în Administrația Militară prin împuterniciți care, sub conducerea generalului german, urmau să apere interesele armatei și ale țării lor⁷¹⁶. Misiunea guvernatorului militar era de a face tot posibilul să ridice din România tot ceea ce însemna resurse de hrană și materii prime. Totodată, se puneau în discuție și modalitatea în care erau transportate produsele din nou cucerita țară, într-un timp cât mai scurt, în țările de origine ale ocupanților. Din cauză că nu se puteau transporta cantități foarte mari, pentru că Dunărea era înghețată, se puteau baza doar pe transportul pe calea ferată. S-a luat măsura transportării, într-o primă fază, doar a produselor de extremă necesitate, restul urma să fie stocat în depozite, în vederea trimiterii lor în momentul în care transportul maritim va fi disponibil⁷¹⁷. În același an la 30 noiembrie are loc o nouă întrunire a delegaților Puterilor Centrale la Viena. În cadrul acesteia s-au stabilit cotele de repartitie a produselor pentru fiecare dintre țări⁷¹⁸.

Publicația „Local Anzeiger” titrează că repartitia, între aliați din cadrul Conferinței Puterilor Centrale, a grâului confiscat din România este suficientă pentru consumul populației din Germania și că va asigura hrana acestora până la următoarea recoltă⁷¹⁹.

Odată cu înaintarea trupelor Puterilor Centrale pe teritoriul României, sediul Statului Major Economic s-a stabilit la Târgu-Severin. La jumătatea lunii decembrie sediul a fost mutat la Craiova. Această schimbare nu a fost considerată a fi operativă,

ciment, bazalt, ceramică, sticlărie, geamuri, metalurgie, mașini agricole, cherestea, parchet, tâmplărie, mecanică; industria materialelor textile și îmbrăcăminte care produce: cardage, țesătorii, tăbăcării, lânăuri, nasturi de os și de sidef; industria alimentară produce: paste făinoase, ciocolată, bomboane, zahăr, glucoză, conserve și băuturi; industria chimică care prelucrează petrolul și, în plus, produce lumânări de ceară, lumânări de stearină, săpun, uleiuri vegetale, lacuri în culori, acid sulfuric și îngrășăminte chimice; industria celulozei și hârtiei producea: celuloză, hârtie, carton, cartonaj și tipar și industria electrică. În cadrul industriilor înființate de stat se producea: pulbere, chibrituri, tutun, hârtie pentru confectionarea țigărilor. Mai existau, de asemenea, industria metalurgică, hidraulică și tăbăcării. Singurele industrii care erau considerate a fi insuficient încurajate erau industriile pentru fabricarea spirtului, a berii și morile.

⁷¹⁴ *Sammlung der kriegswirtschaftlichen ...*, p. 341.

⁷¹⁵ Ion Bulei, *op. cit.*, p. 156.

⁷¹⁶ *Sammlung der kriegswirtschaftlichen ...*, p. 343.

⁷¹⁷ *Ibidem*, p. 344.

⁷¹⁸ *Ibidem*, p. 348.

⁷¹⁹ Arhivele Ministerului Afacerilor de Externe (în continuare A.M.A.E.), fond Stockholm, Viena, v. 36, partea II-a, f. 81.

astfel că sediul a fost reînălătat la Târgu-Severin. La sfârșitul lunii decembrie sediul s-a mutat la București⁷²⁰.

În prima sa formă de organizare, Statul Major Economic era alcătuit din zece secții economice cu următoarele atribuții: geografia țării, finanțe, alimente și furaj, materii prime, materii grase și uleiuri minerale, agricultura, lemnul, lucrătorii, expediția și utilizarea mașinilor⁷²¹.

Din ordinul Statului Major Economic au fost realizate lucrări, bine documentate, prin care ocupanții erau informați în legătură cu repartitia geografică a provinciilor românești și ofereau informații despre administrarea țării, finanțe, economie, despre terenurile cultivate, culturile recoltate în anii trecuți și exportul acestor produse. De asemenea, industria și atelierele de producție românești erau documentate pe sectoare, în care se analizau producția obținută și exportul. Prima dintre aceste lucrări este *Die rumänische Volkswirtschaft (Economia națională românească)*. În prefața acesteia se arată scopul acestei lucrări este de a avea o imagine exhaustivă asupra tuturor sectoarelor economice din România ocupată. Textul este limitat, însă fiecare temă importantă este abordată. Acolo unde dezvoltarea economică are scopuri practice pentru viitor, au fost intercalate diferite date istorice. Materialul se bazează pe informații oficiale și lucrări recente despre România⁷²². Tot din ordinul Administrației Militare a fost realizată o altă lucrare numită *Rumänien, Kleines Wirtschaftspolitisches Adreßbuch (Mică agendă economică-politică a României)*. Lucrarea este alcătuită din patru volume, fiecare dintre ele tratează câte o zonă istorică: Muntenia în volumul I, Oltenia și orașul București în volumul al II-lea, Moldova în volumul al III-lea și Dobrogea în volumul al IV-lea. Cele patru volume oferă, foarte detaliat, informații despre: numărul de locuitori, organizarea administrativă, numele, adresele și numerele de telefon ale birourilor funcționarilor din aparatul administrativ, adresele altor instituții: ale Poliției, Poștei, Spitalurilor, Băncilor, Școlilor, informații despre rețeaua de căi ferate. De asemenea, ofereau informații, foarte detaliate, despre economia localității respective, industriile existente, atelierele meșteugărești, depozitele de materii prime și prefabricate, brutării, mori. A treia lucrare a fost *Sammlung der kriegswirtschaftlichen Vereinbarungen mit den verbündeten Ausland, (Colecția acordurilor de război și economice ale statelor aliate)*, în patru volume. În cadrul acestora sunt publicate hotărârile luate în cadrul celor două ședințe de la Berlin și Viena și cantitățile exportate din România și din zonele aflate sub ocupație din Europa, în prima parte a ocupației.

Treptat cele zece secțiuni ale Statului Major Economic au fost reorganizate și împărțite pe 17 secțiuni. Acestea au fost:

SECȚIA I. Procurarea de alimente și furaje. Aceasta avea următoarele subdiviziuni:

Grupa A. Exportul alcătuit din următoarele domenii: Evidența animalelor și furajelor existente; Prepararea și încărcarea excedentelor pentru export;

⁷²⁰Ilie I. Georgianu, *op. cit.*, p. 9.

⁷²¹*Ibidem*, p. 10.

⁷²²*Die rumänische Volkswirtschaft*, Berlin, 1917, p. 1.

Strângereasemințelor pentru culturile viitoare; Aprovizionarea trupelor, populației și animalelor cu alimente și furaje; Distribuția rezervelor de fân și paie.

Grupa B. Exploatarea morilor alcătuită din secțiile: Exploatarea morilor; Distribuția făinii și a altor produse de morărit; Fabricarea pastelor făinoase și a surogatului de cafea (Ersatz).

Grupa C. Uleiuri și materii grase alcătuită din secțiile: Întrebuințarea și transportul uleiurilor și grăsimilor vegetale și animale, a semințelor oleaginoase, intestinelor, etc.; Degerminarea grâului și porumbului; Extragerea grăsimilor animale de tot felul; Întrebuințarea intestinelor; Fabricarea săpunului de război și extragerea glicerinei.

Grupa D. Colectarea ouălor.

Grupa E. Tutunul și celelalte produse de monopol ale statului alcătuită din secțiile: Cultura, recolta, fabricația și distribuția; Fabricarea chibriturilor și desfacerea lor.

Grupa F. Vinul. Secția era alcătuită din: Rechiziționarea și exportul stocurilor existente de vin; Cultura viilor, recolta vinului nou; întrebuințarea strugurilor ca înlocuitor de legume.

Grupa G. Strângerea fructelor și a legumelor de tot felul⁷²³.

SECȚIA a II-a. Agricultura cu subdiviziunile:

Grupa A. Munca câmpului alcătuită din secțiile: Arat și semănat; Repartiția semințelor; Grădinaritul, procurarea de semințe pentru cultura legumelor și a cartofilor; Recolta; Înființarea depozitelor pentru paie și fân; Cultura plantelor oleaginoase.

Grupa B. Animalele formată din subdiviziunile: Creșterea vitelor și a păsărilor; Înființarea de grajduri; Statistica vitelor; Aprovizionarea cu carne a trupelor și populației.

Grupa C. Administrația Domeniilor Statului și ale Coroanei alcătuită din secțiile: Administrația Domeniilor Statului; Administrația Domeniilor Coroanei; Controlul asupra proprietăților private puse sub administrație forțată, precum și asupra fabricilor instalate pe aceste proprietăți; Administrarea proprietăților familiei regale.

Grupa D. Industriile agricole alcătuită din secțiile: Desfacerea și producția berii și a spirtului, exploatarea fabricilor de bere și spirt; Ape minerale, acid carbonic, oțet; Fabricarea gheții artificiale.

Grupa E. Mașini agricole alcătuită din secțiile: Rechiziționarea și utilizarea mașinilor și uneltelor agricole; Pluguri-motoare; Ateliere de reparații.

Grupa F. Lăptăriile⁷²⁴ alcătuită din secțiile: Înființarea de lăptării și utilizarea produselor lactate; Mașini pentru industria laptelui.

SECȚIA a III-a. Expediții și transportul⁷²⁵ alcătuită din secțiile: Procurarea de vagoane pentru toate transporturile cerute de secțiile de exploatare ale Statului Major Economic; Expediția mărfurilor pe Dunăre și calea ferată, până la frontieră;

⁷²³A.N.I.C., fond Microfilme R.F. Germană, r. 76, c. 471.

⁷²⁴*Ibidem*, c. 472.

⁷²⁵*Ibidem*, c. 473.

Întocmirea buletinelor de transport; Centralizarea datelor privitoare la transporturile efectuate.

SECȚIA a IV-a. Materii prime și fabricate de război Aceasta avea următoarele subdiviziuni:

Grupa A. Materii textile alcătuită din secțiile: In, cânepă, bumbac, lână, iută, mătase brută sau fabricată, zdrențe de cânepă, etc.; Industria țesăturilor.

Grupa B. Piei crude și fabricate, taninuri și blănuri de tot felul alcătuită din secțiile: Piei crude de orice animal, piei tăbăcite; Piei pentru blănuri; Taninuri; Exploatarea tăbăcărilor și fabricilor de încălțăminte.

Grupa C. Metale alcătuită din secția: Metale de tot felul, inclusiv fierul vechi.

Grupa D. Produse chimice și materii prime, nespecificate la grupa A și C.

Grupa E. Expediția și transportul⁷²⁶.

SECȚIA a V-a. Statistica și distribuția alcătuită din subsecțiile: Stațiile de distribuție ale Statului Major Economic din Turnu Severin, Vârciovora, R. Vadului, Predeal, Giurgiu; Repartiția produselor între Puterile Centrale după cheia de repartiție; Statistica exportului pe Dunăre și uscat.

SECȚIA a VI-a. Uleiuri minerale alcătuită din secțiile: Exploatarea fabricilor, rafinăriilor de petrol; Probleme referitoare la material și probleme tehnice în general; Comandamentele terenurilor petroliere.

SECȚIA a VII-a. Industria lemnului alcătuită din secțiile: Exploatarea fierăstraielelor și fabricilor de cherestea; Expediția.

SECȚIA a VIII-a. Silvicultura și vânatul⁷²⁷ alcătuită din secțiile: Exploatarea pădurilor Statului și ale Coroanei; Poliția silvică și a vânatului; Cantitățile de bușteni tăiate, lemne de foc, esențe nobile, cărbuni de lemn și alte derivate silvice.

SECȚIA a IX-a. Electrotehnica alcătuită din secțiile: Chestiuni tehnice; Procurarea de materiale electrice pentru centrala și sucursalele din Câmpina și Craiova.

SECȚIA a X-a. Utilizarea mașinilor alcătuită din secțiile: Procurarea de mașini; Instalarea mașinilor; Centrala pentru curele de transmisie.

SECȚIA a XI-a. Pescuitul alcătuită din secțiile: Administrarea pescăriilor statului; Procurarea și întreținerea instrumentelor de pescuit; Distribuția, vânzarea și conservarea peștelui.

SECȚIA a XII-a. Minele alcătuită din secțiile: Exploatarea minelor de cărbuni și sare; Exploatarea altor minerale; Exploatarea minelor statului.

SECȚIA a XIII-a. Întreprinderile industriale de război.

SECȚIA a XIV-a. Chestiuni economice în general alcătuită din secțiile: Salvagardarea creditorilor; Administrațiile forțate.

SECȚIA a XV-a. Financiară alcătuită din secțiile: Decontarea; Emiterea biletelor Băncii Generale.

SECȚIA a XVI-a. Contenciosul.

⁷²⁶*Ibidem*, c. 474.

⁷²⁷*Ibidem*, c. 475.

SECȚIA a XVIII-a. Chestiuni muncitorești⁷²⁸. La acestea se adaugă și oficiul de despăgubiri.

Toate cele 17 secțiuni erau conduse de o administrație centrală alcătuită dintr-un comandament german și unul austro-ungar. Activitățile administrațiilor erau împărțite în trei birouri fiecare. În cadrul Administrației germane șeful biroului 1.a conducea secțiile I-V, șeful biroului 1.b conducea secțiile VI-XIII, iar șeful biroului 1.c era responsabil de secțiile XIV-XVII. În cadrul Administrației centrale austro-ungare șeful biroului 1.b conducea secțiile I-V, șeful biroului 2.b avea responsabilitatea secțiilor VI-XIII, iar șeful biroului 3.b era responsabil de secțiile XIV-XVII, inclusiv oficiul de despăgubiri⁷²⁹.

Statul Major din Dobrogea a fost alcătuit din 7 secții: secția I agricolă, secția a II-a combustibilului, secția a III-a tehnică, secția a IV-a materii prime de război, secția a V-a comercială, secția a VI-a intendență și secția a VII-a exploatarea pescăriilor⁷³⁰.

Pentru o optimă exploatare a teritoriului ocupat, Statul Major Economic a reorganizat cele 14 județe și le-a împărțit în cinci zone militare de exploatare, limitate după reședințele comandamentelor. Cele cinci zone erau împărțite astfel: Zona Comandaturii București care cuprindea partea nordică a județului Ilfov și capitala, zona Pitești era alcătuită din județele Râmnicu-Vâlcea, Romanați, Argeș, Olt și Teleorman, zona Craiova avea în componență județele Mehedinți, Gorj și Dolj, zona Ploiești cuprindea județele Muscel, Dâmbovița, Prahova și Vlașca și zona Călărași în care intra partea sudică a județului Ilfov și județul Ialomița. Acestea erau conduse de inspectori asimilați în grad cu comandanții de regimente. În interiorul fiecărei zone se aflau două sau trei comandaturi de etapă⁷³¹. În cele 14 județe erau 11 comandaturi germane la Mehedinți, Gorj, Dolj, Argeș, Olt, Teleorman, Muscel, Vlașca, Prahova, Ilfov, Ialomița și 3 austro-ungare la Vâlcea, Romanați, Târgoviște⁷³².

Pentru a optimiza exploatarea comandaturile pe județe au fost împărțite în alte 42 de comandaturi de etapă. Dintre acestea 32 erau germane și 10 austro-ungare⁷³³. Zona de ocupație care aparținea Armatei a 9-a de operație și-a fixat comandaturile de etapă în localitățile: Mizil, Buzău, Râmnicu-Sărat, Doicești, Nehoiu, Unguriu, Pogoanele, Plaginești, Dumitrești, Brăila, Greci și Însurăței⁷³⁴. În Dobrogea au fost organizate șapte comandaturi de etapă la: Constanța, Cara, Omer, Hârșava, Medgidia, Cuzgun și Colgeac⁷³⁵.

La 28 aprilie 1917 a fost creată Comisia economică mixtă din România (**Rumänischer Wirtschaftsverband**) ca organ de execuție a dispozițiilor Statului Major Economic. Scopul acestei comisii este evidențiat în circulara confidențială adresată de către șeful Statului major, colonelul Hentsch⁷³⁶, comandanților de județe și

⁷²⁸*Ibidem*.

⁷²⁹Ilie I. Georgianu, *op. cit.*, p. 15.

⁷³⁰*Ibidem*, pp. 154-155.

⁷³¹*Ibidem*, p. 10.

⁷³²*Ibidem*, p. 11.

⁷³³*Die Militär Verwaltung in Rumänien* în „Rumänien in Wort und Bild”, I, nr. 3, 26 mai 1917 p. 13.

⁷³⁴Lisa Mayerhofer, *op. cit.*, p. 57.

⁷³⁵*Eadem*, p. 58.

⁷³⁶„Lumina”, II, nr. 167, 17 februarie 1918, p. 2. Șeful Statului Major al Administrației Militare a murit în februarie 1918. A fost înmormântat la 16 februarie 1918 la Cimitirul de Onoare din București.

de etapă și consilierilor agricoli: „Scopul principal al comisiei mixte este ca să se înlesnească autorităților, cât și populației civile participarea voluntară mai intensă la exploatarea teritoriului”⁷³⁷. Comisia mixtă avea misiunea de a strânge și transporta recolta nouă de cereale, în special din cauza faptului că cerealele românești erau recoltate cu câteva săptămâni înaintea celor din Germania și Austro-Ungaria.

Prin ordinul din 23 aprilie 1917 s-a hotărât ca atribuțiile guvernului român să fie transferate Administrației Militare Germane. Printr-o ordonanță emisă de guvernatorul imperial Tulff au fost numiți în fruntea ministerului de interne Kostake C. Lupu, ministerului de finanțe Dumitru Nenițescu, ministerului domeniilor Grigore Antipa, ministerului de justiție Al. Hinna, ministerului instrucțiunii și cultelor a fost numit inițial C. Litzica, înlocuit la 31 mai 1917 cu Virgil Arion⁷³⁸. În București au mai fost menținute Ministerul Lucrărilor publice, Casa centrală a meseriilor, creditului și lucrărilor muncitorești și Prefectura Poliției capitalei⁷³⁹.

Pentru a fi la curent cu cantitatea produselor aflate în cămările bucureștenilor, Administrația Militară a ordonat populației să completeze un formular, alcătuit din peste o sută de rubrici, în urma cărora urmau să obțină informații în legătură cu produsele pe care le au în posesie, în special rezervele de cereale. Aceste formulare se numeau **Bestandslisten**. Nesupunerea la acest ordin sau falsurile în declarații urmau să fie aspru pedepsite⁷⁴⁰. Pedepsele erau impuse din necesitatea de a determina bucureștenii să dea toate rezervele de alimente pe care le aveau, pentru a suplini, într-o primă fază, lipsurile acute ale civililor din țările de origine. Blocada realizată de Antantă începând din anul 1916 a afectat comerțul statelor neutre. Comerțul Germaniei cu Țările de Jos, din anul 1917, a scăzut cu două treimi față de anul anterior. La acesastă problemă s-a adăugat recolta slabă din anul 1916 și problemele cu distribuția. Deficitul de alimente în Germania și Austro-Ungaria începe să fie resimțit masiv la începutul anului 1917. Aceste lipsuri au avut drept consecință revolte și greve care au destabilizat politica internă a acestor țări⁷⁴¹. În ziarul „Berliner Tagesblatt”, responsabilul cu alimentația populației germane a declarat că trebuie să fie luate din nou măsuri de reducere ale rațiilor alimentare. Astfel, rația de carne urma să fie din nou redusă sau chiar eliminată în luna septembrie 1916. Totodată, anunța că bruma din luna mai a produs considerabile pierderi în recolta de cartofi⁷⁴². Toate acestea au determinat moartea, din cauza foamei și a malnutriției, în Germania, a circa 750.000 de oameni în iarna anului 1916-1917⁷⁴³. Starea de spirit a populației germane se deteriorează din ce în ce mai mult și determină revolte din cauza foamei și a prelungirii războiului⁷⁴⁴. Prințul Reuss îi mărturisește lui Marghiloman că la Berlin pentru a-și confecționa un costum este nevoie ca poliția să atesteze că cel vechi este

⁷³⁷ Ilie I. Georgianu, *op. cit.*, p. 15.

⁷³⁸ Emil Răcilă, *România în primul război mondial. Situația economică, social-politică și administrativă din teritoriul românesc vremelnic ocupat 1916-1918*, București, Editura Ager-Economistul, 2005, p. 88.

⁷³⁹ *Ibidem*.

⁷⁴⁰ Al. Tzigara-Samurcaș, *Mărturisiri si-li-te*, București, Tipografia „Convorbiri Literare”, 1920, p. 95.

⁷⁴¹ Lisa Mayerhofer, *op. cit.*, p. 157.

⁷⁴² „Universul”, XXXI, nr. 167, 18/1 iunie 1916, p. 3.

⁷⁴³ Günter Klein, *Ocupația germană în România din 1916-1918 în lumina memorialisticii germane despre Primul Război Mondial*, în „Document”, XXXXII, nr. 4, 2008, p. 7.

⁷⁴⁴ „Universul”, XXXI, nr. 7/20 august 1916, p. 1.

zdrănuț și nu mai poate fi purtat⁷⁴⁵. Un ofițer german, prieten cu Tzigara, i-a citit acestuia o scrisoare primită de la soția lui în care îi cerea să-i aducă pinge pentru încălțăminte. Lipsurile acute determină comportamente condamnate, pe timp de pace, în rândul clasei aristocrate. Prințul Schaumburg Lippe a luat la plecare din România toate dulcețurile și conservele din casa lui G. Lucasievici. Pentru a le putea expedia pe toate a luat un cutar mare din casă⁷⁴⁶. Din cauza lipsurilor mari prințul Frederich Eitel și a lăsat animalul de companie, un câine de talie mare, în România, pentru că la Berlin ar fi fost imposibil să-l hrănească⁷⁴⁷.

Solidari cu cei rămași acasă, ofițerii și soldații germani expediau zilnic pachete cu hrană și îmbrăcăminte. Produsele erau încărcate în cutii de lemn care cântăreau între 5 și 10 kilograme. Din fiecare gară aflată sub ocupație plecau zilnic vagoane încărcate cu pachete. Din gara Focșani plecau zilnic 15-20 de vagoane cu produse pentru familiile lor⁷⁴⁸. Cantitățile de alimente trimise acasă, prin această modalitate, nu erau înregistrate de statistica exportului, pentru că erau considerate a fi colete poștale. Într-un raport confidențial, adresat de reprezentantul Austro-Ungariei ministerului de război la 7 septembrie 1917, se făcea o statistică a cantității de alimente expediate din România până la acea dată. Traficul cu pachete poștale expediate în țările de origine a atins până la sfârșitul lunii august 1917 cifra de 322 de vagoane. În toată perioada ocupației au fost expediate din România 1.002 de vagoane, dintre care 970 pentru Germania și 32 de vagoane pentru Austro-Ungaria. Dacă se calculează o medie a greutateii unui vagon de 6.000 de kilograme, rezultă că în total s-a expedit din România, până la finele lunii august 1917, o cantitate de 6.000.000 de kilograme de diverse produse, în cea mai mare parte alimente⁷⁴⁹.

Situația disperată a familiilor lăsate acasă este demonstrată de faptul că soldații germani din Dobrogea expediau pachete mici de câte 5 kilograme, în care puneau cereale, rămase pe câmp după recoltare⁷⁵⁰. În principiu existau și produse pe care soldații nu le puteau trimite în țară. Prin punctual 8, din ordinul de zi nr. 258, din 8 aprilie 1918 maiorul Statului Major, Lange, interzice trimiterea în pachete a produselor perisabile cum ar fi carne și produse grase⁷⁵¹.

În afară de pachetele trimise acasă, existau și trenuri speciale cu care plecau în țara de origine, în concediu, soldații și ofițeri germani și austro-ungari. Celor care plecau în concediu li s-a permis să ia cu ei o cantitate de 25 de kilograme.

După o perioadă în care trupele Puterilor Centrale s-au confruntat cu lipsurile alimentare și de îmbrăcăminte, ocuparea unei mari părți a României a permis ofițerilor să se ocupe și de moralul soldaților care luptau de doi ani. Cei doi factori care puteau întreține moralul ridicat erau: hrana și permisiile acordate⁷⁵². La plecare soldații și

⁷⁴⁵Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 411.

⁷⁴⁶*Ibidem*.

⁷⁴⁷*Ibidem*, 494.

⁷⁴⁸Arhivele Naționale Vrancea (în continuare Arh. N. Vrancea), fond Primăria Focșani, d. 99, 1918, f. 163.

⁷⁴⁹Ilie I. Georgianu, *op. cit.*, pp. 20-21.

⁷⁵⁰A.M.A.E., fond Ocupația inamică, d. 134, f. 109.

⁷⁵¹A.N.I.C., fond Microfilme R. F. Germană, r. 114, c. 87.

⁷⁵²General Ludendorff, *Amintiri din războiu*, vol. I, București, Editura „Răspândirea Culturii”, 1919, p. 437.

ofițerii duceau cu ei saci plini cu produse necesare celor de acasă⁷⁵³. Această experiență este redată de Velburg, un ofițer german plecat în permisie: “Primul meu concediu militar după aproape 10 luni și jumătate. Ștefana și Mitache (proprietarii casei în care ofițerul locuia) trebăluiesc pentru mine toată ziua: taie o oaie, două găște și patru rațe. Un tânăr mi-a făcut o cutie. Iau cu mine 75 livre de făină, un sac de fasole, mai multe kilograme de unt, tutun, usturoi și ceapă”⁷⁵⁴.

Un calcul simplu indică următoarele: începând de la 1 ianuarie 1917, dacă pleacă zilnic în țară câte trei trenuri cu 1.000 de soldați în concediu, fiecare transportând câte 25 de kilograme de alimente așa ajungem la un rezultat de 18.000.000 de kilograme⁷⁵⁵. La data raportului trupa de operații și de ocupație se ridica la 480.000 de oameni⁷⁵⁶.

Prin ordinul de zi nr. 245 generalul Hasse impune condiții pentru cei care urmau să plece în concediu. Astfel, le era interzisă cumpărarea biletelor în circuit. Pe parcursul călătoriei se permitea câte o singură întrerupere la dus și una la întors. De asemenea, celor care plecau în concediu le este interzis să folosească mărcile germane. Puteau folosi doar bancnotele de 100, 20 și 5 lei ștampilate. Dintre bancnotele neștampilate era permisă folosirea doar a bancnotei de 1 leu⁷⁵⁷. Au fost dese cazurile în care soldații Puterilor Centrale, plecați în concedii de o lună, se întorceau în România ocupată înainte de expirarea termenului, pentru că acasă se confruntau cu multe lipsuri⁷⁵⁸.

Administrația Militară a invitat câteva sute de elevi germani să petreacă vacanța în Transilvania. „Gazeta de Vos”, din 17 septembrie 1917, titrează că 756 de copii din Berlin urmează să-și petreacă vacanța în România. Mackensen a ordonat elevilor români să-i întâmpine cu flori și cântece. La sfârșitul sejurului 200 dintre elevii germani l-au vizitat pe feldmareșal⁷⁵⁹.

Într-o scurtă perioadă au fost organizate instituțiile Administrației Militare Germane și se începe exploatarea sistematică a zonei ocupate. România reprezenta pentru armatele Puterilor Centrale o sursă de hrană, materii prime și petrol pentru revigorarea armatelor de ocupație și continuarea războiului cu forțe mărite. Începea o nouă fază a războiului.

BIBLIOGRAFIE

Arhive

A.N.I.C., fond Microfilme R. F. Germană, r. 76, r. 113, r. 114, d. 134.

Arh. N. Vrancea, fond Primăria Focșani, d. 99, 1918.

A.M.A.E., fond Ocupația inamică, d. 134, fond Stockholm, Viena, d. 36, partea a II-a.

⁷⁵³ Arh. N. Vrancea, fond Primăria Focșani, d. 99, 1918, f. 163.

⁷⁵⁴ *Apud*, Lisa Mayerhofer, *op. cit.*, p. 212.

⁷⁵⁵ Ilie I. Georgianu, *op. cit.*, pp. 20-21.

⁷⁵⁶ *Ibidem*.

⁷⁵⁷ A.N.I.C., fond Microfilme R. F. Germană, r. 114, c. 14.

⁷⁵⁸ A.M.A.E., fond Ocupația inamică, d. 134, f. 109.

⁷⁵⁹ *Ibidem*, f. 66.

Documente

Convențiune privitoare la legile și usurile resboiului pe uscat 1899, în „Monitorul Oficial”, XIX, nr. 68, 25 iunie 1900.

Convențiune privitoare la legile și uzurile războiului pe uscat 1907, în „Monitorul Oficial”, XXXI, nr. 272, 11/24 martie 1912.

Ein Jahr Militär-Polizeimeister der Festung Bukarest, București, 1917.

Sammlung der kriegswirtschaftlichen Vereinbarungen mit den verbündeten Ausland, vol. II, Viena, 1918.

Rumänien, Kleines Wirtschaftspolitisches Adreßbuch, Kleine Walachei, Bukarest und Große Walachei, vol. II, Berlin, Akt.-Ges. Verlag, 1917.

Lucrări generale și de specialitate

- Băicoianu, C. I., *Însemnătatea geografică și economică a României în actuala conflagrație europeană*, București, Tipografia „Eminescu”, 1914.

- Berindey, A., *La situation économique et financière de la Roumanie sous l'occupation Allemande*, Paris, Librairie de jurisprudence ancienne et moderne Edouard Duchemin, 1921.

- Bacalbașa, C., *Capitala sub ocupația dușmanului 1916-1918*, Brăila, Editura Alcalay & Calafeteanu, f.a.

- Bulei, Ion, *Un război în cenușa imperiilor*, București, Editura Cadmos, 2010.

- Cancicov, Vasile Th., *Impresiuni și păreri personale din timpul războiului României*, vol. I, București, Atelierele Societății „Universul”.

- Decusară, E. C., *România sub ocupațiune dușmană*. Fascicolul I

- *Organizarea și activitatea poliției militare*, București, Tipografia Curții Regale Göbl & Fii, 1920, lierele Societății „Universul”, 1922.

- *Die Militär Verwaltung in Rumänien* în „Rumänien in Wort und Bild”, I, nr. 3, 26 mai 1917.

- Georgianu, Ilie I., *România sub ocupațiune dușmană*, Fascicolul II

- *Exploatarea economică a țării. Organizația și activitatea Statului Major Economic*, București, Tipografia „Cultura Neamului”.

- Klein, Günter, *Ocupația germană în România din 1916-1918 în lumina memorialisticii germane despre Primul Război Mondial*, în „Document”, XXXXII, nr. 4, 2008, Românesc”, 1920.

- Ludendorff, general, *Amintiri din războiu*, vol. I, București, Editura „Răspândirea Culturii”, 1919.

- Marinescu, I., *Războiul cu hotărârile Conferinței de la Haga din 1907*, București, Editura Librăriei Socec, 1908.

- Marghiloman, Alexandru, *Note politice 1897-1934*, vol. II, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, 1927.

- Mayerhofer, Lisa, *Zwischen Freud und Feind-Deutsche Besatzung in Rumänien 1916-1918*, München, Martin Meidenbauer Verlagsbuchhandlung, 2010.

-
- Netzhammer, Raymund, *Episcop în România. Într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 2005.
 - Răcilă, Emil, *România în primul război mondial. Situația economică, social-politică și administrativă din teritoriul românesc vremelnice ocupat 1916-1918*, București, Editura Ager-Economistul, 2005.
 - Rădulescu, Arhibald G., *Porcii. Impresii din timpul invaziei*, vol. I, București, Editura „Poporul” 1921.
 - Rădulescu Zoner, S. Șerban, Marinescu, Beatrice, *Bucureștii în anii primului război mondial 1914-1918*, București, Editura Albatros, 1993, A., 1921.
 - Pherekyde, Grigore, *Colecțiunea ordonanțelor pentru populația României în cuprinsul Administrației Militare*, București, Tipografia „Cultura”, 1918.
 - Stoenescu, Anibal, *Din vremea ocupației*, București, Atelierele Grafice Socec & Comp. S. A., 1927.
 - Tzigara-Samurcaș, Al., *Mărturisiri si-li-te*, București, Tipografia „Convorbiri Literare”, 1920.

ȘCOALA PRIMARĂ MIXTĂ DIN MUNTENII DE SUS ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Gianina Cristina CHIRILĂ*

Cuvinte cheie: școala primară, elev, lege, Muntenii de Sus, Primul Război Mondial, Proces-verbal, Registru-Matricol, sat, rural, clasă.

Key-words: Primary School, pupil, law, Muntenii de Sus, World War I, Proceeding, Matriculation Register, village, rural, classroom.

Abstract

"The Primary School" from Muntenii de Sus village, was built in the end nineteenth century. By „Spiru Haret” Law of March 23, 1898 was developed rural education (based on the idea of "a primary school in every village!"). During World War I (1914-1916) "Mixed primary schools" from Muntenii de Sus, permanent worked, thing as demonstrated by " Matriculation Register" (between 1914-1915 and 1915-1916 years). Romania's entry into the war between 1916-1918 led to interruption of courses in most schools including "Mixed Primary Schools" from Muntenii de Sus.

De-a lungul timpului școala a ocupat un rol important în formarea personalității individului, având rolul de a educa, de a-i dezvolta aptitudinile, de a-l pregăti pentru integrarea în societate.

Prin „Legea Instrucțiunii Publice”, promulgată la 25 noiembrie 1864, care prevedea obligativitatea și gratuitatea instrucției publice primare, numărul școlilor rurale s-au extins în aproape toate comunele. Astfel, potrivit legii, educația era gratuită pentru toți copiii, indiferent de categoria socială și sancționa cu amendă părinții ai căror copii nu erau înscriși sau care nu frecventau școala. O altă prevedere importantă a legii era parcurgerea unei singure programe școlare atât pentru învățământul primar din mediul orășenesc, cât și pentru cel din mediul rural.

În calitate de revizor școlar, în perioada 10-28 august 1875, Mihai Eminescu a controlat nu mai puțin de 54 de școli din județul Vaslui, constatările făcute cu acest prilej fiind incluse într-un „Raport” din 5 septembrie 1875, înaintat Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice. În Raport erau descrise „toate piedicile, câte se pun învățământului primar”, dar și „experiențele adunate”, pentru ca acestea să poată servi „la reorganizarea școalelor rurale din acest județ”. Cu prilejul inspectării școlilor a constatat: *Impresia generală care mi-au făcut-o școalele rurale din acest județ a fost rea. Pretutindeni frecvența mică (...) pretutindeni sărăcia muncitorului*

*Profesor, Școala Nr. 9 „Vasile Alecsandri” Vaslui

*agricol, mortalitatea înspăimântătoare (...) Atât mediul social, cât și administrația fac școala să fie aproape un lucru de prisos...*⁷⁶⁰

Cu certitudine în drum spre Tanacu, Mihai Eminescu a inspectat prima școală din comuna Muntenii de Sus, aflată în vatra satului, despre care însă nu avem nici o informație. În „Procesul-verbal” înaintat ministerului, revizorul școlar scria: „În comuna Tanacu a existat până în 1873 una din cele mai frecventate școli, e drept că cel din urmă învățător, preotul din localitate, a fost foarte neglijent. În urma desființării școlii, comuna a protestat. În prezent consiliul comunal auzind de reorganizarea școlii au pus să se repareze localul de școală și au declarat că până la recunoașterea școlii din partea statului, ar fi în stare ca în decurs de 4 luni să plătească învățătorului un salariu...”⁷⁶¹

„Legea învățământului primar și normal-primar” (legea Take Ionescu) din 13 mai 1893 stabilea obligativitatea școlară pentru elevii cu vârsta între 7-14 ani, dotarea școlilor din bugetul comunelor, împărțirea învățământului primar în școli: de cătun, primare inferioare, primare superioare, cursuri primare și de repetiție etc.

Prin „Legea învățământului secundar și superior” (Spiru Haret) din 23 martie 1898, s-a dezvoltat învățământul din mediul rural (având la bază dezideratul „o școală primară în fiecare sat”), înființându-se peste 1200 de școli rurale la nivel național. Astfel, în fiecare comună s-au construit școli din cărămidă de tip „Spiru Haret”, cuprinzând între 2 și 4 săli de clasă, cu ferestre mari în formă de semicerc.⁷⁶² În acest context, începuturile „Școlii Primare Mixte” din comuna Muntenii de Sus se situează în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (probabil în anul 1899⁷⁶³ sau 1900)⁷⁶⁴.

Nu există surse documentare veridice cu privire la primii ani de funcționare a școlii, întrucât, după cum este specificat în „Procesul-verbal” întocmit de inspectorul care a verificat „administrativ” Școala Primară din satul și comuna Muntenii de Sus la 21 iulie 1945: „matricolele din trecut, după declarația doamnei director (n.a. Mihai Hurdubaie, învățător gradul II) se află în comuna Bujoreni, județul Vâlcea. Restul arhivei a fost pierdut.”⁷⁶⁵

Descrierea „localului de școală” ne este relatată în „Procesele-verbale” întocmite de inspectorii școlari care au controlat la 10 decembrie 1942 și 22 ian 1943 „Școala Primară Mixtă” din satul și comuna Muntenii de Sus astfel: „trei săli de clasă și cancelarie, separat locuință pentru director, construcție din cărămidă, tip „Casa Școalelor”⁷⁶⁶ (...) cu trei săli de clasă și cancelarie sub același acoperiș construit din zid și acoperit cu tablă.”⁷⁶⁷

Procesele-verbale întocmite la data de 6 mai 1941 și 3 iunie 1942 precizau: „curtea, grădina și lotul școlii erau îngrijite cu mare atenție. Practica agricolă se face

⁷⁶⁰ Nicolae Ionescu et alii, *Învățământul vasluian - file de istorie (secolul XVIII-2014)*, Editura Pim, Iași, 2014, p. 25.

⁷⁶¹ Gheorghe Gr. Buzdugan, *Tanacu- un vechi sat de răzeși*, Editura Litera, București, 1986, p. 95.

⁷⁶² Nicolae Ionescu et alii, *Ibidem*, p.29.

⁷⁶³ *Ibidem*, p.331.

⁷⁶⁴ *Ibidem*, p.588.

⁷⁶⁵ Arhivele Naționale Vaslui, *Fond Școala Primară Muntenii de Sus*, dosar 310 din 1945 f. 41.

⁷⁶⁶ *Ibidem*, 1942, f. 25.

⁷⁶⁷ *Ibidem*, 1943, f. 28.

cu elevii în grădina școlii ⁷⁶⁸ (...) Grădina școlară este plantată cu pomi fructiferi și salcâmi, fiind improprie pentru cultura zarzavaturilor. Lotul școalei are întinderea de 4 ha. ⁷⁶⁹

În ceea ce privește igiena „localul era întreținut curat cu concursul elevilor din clasele superioare.” ⁷⁷⁰

Școala nu dispunea de dotările materiale adecvate procesului de învățământ: „Mobilierul era de sistem vechi, în stare mediocră și insuficient” ⁷⁷¹ (...) materialul didactic se afla insuficient și uzat ⁷⁷² (...) iar școlarii sunt înzestrați numai în parte cu manuale didactice din cauza lipsei de continuitate a elevilor cu școala. ⁷⁷³

„Fregvența” elevilor era „puțin mulțumitoare și se datorește stării materiale slabe a reprezentanților legali (...) Învățătorii au uzat de toate mijloacele posibile și chiar de ultimul mijloc- obligativitatea- dar cu rezultate puțin mulțumitoare” ⁷⁷⁴ (...) Încă de la înființarea școalei în acest sat de clăcași veniți din părțile de munte ale țării, fregvența a fost slabă toamna și primăvara, ocupațiunea lor de căpetenie fiind creșterea oilor, pe care pe care și le adună în turmă pe care le pășunează fiecare individual, folosind pentru aceasta copiii. ⁷⁷⁵

Primul document păstrat al școlii este „Registrul Matricol”, nr. 8, din 1901-1902, din care aflăm că „Școla Primară Mixtă” din cătunul Muntenii de Sus, comuna Muntenii de Sus, plasa Crasna-Mijloc, județul Vaslui, avea înscriși un număr de 87 de elevi în clasele I-V (născuți între 1887-1893), director fiind G. Dimitriu. ⁷⁷⁶

„Registru Matricol”, nr. 9 conține un număr de 123 de elevi înscriși în anul școlar 1902-1903. ⁷⁷⁷

În anii Primului Război Mondial (1914-1916) „Școla Primară Mixtă” din comuna Muntenii de Sus, plasa Solești, județul Vaslui a funcționat permanent, cu toate greutățile inerente, cum demonstrează „Registrul Matricol” numărul 18 din anii 1914-1915 și 1915-1916, semnat de același director G. Dimitriu. Astfel, în anul școlar 1914-1915, erau înscriși un număr de 166 de elevi astfel: în clasa „întâia” 75 de elevi (născuți între anii 1904-1907), în clasa „a doua” 22 de elevi (născuți între anii 1902-1907), în clasa „a treia” 26 de elevi (născuți între anii 1902-1904) în clasa „a patra” 20 de elevi (născuți în anii 1900-1904) și în clasa „a cincea” 23 elevi (născuți între anii 1900-1903). ⁷⁷⁸

Obiectele de studiu erau: „Scrierea și exerciții gramaticale, Citirea, Exerciții de memorie și liberă reproducere, Exerciții de intuiție, Matematicile, Religia, Istoria, Geografia, Științele fizico-naturale, Caligrafia, Desenul, Cântul, Exerciții

⁷⁶⁸ Idem, 1941, f. 4.

⁷⁶⁹ Idem, 1942, f. 18.

⁷⁷⁰ Idem, 1941, f. 4.

⁷⁷¹ Idem, 1942, f. 25.

⁷⁷² Idem, 1943, f. 31.

⁷⁷³ Idem, fi. 9.

⁷⁷⁴ Idem, 1941, f. 4.

⁷⁷⁵ Idem, 1943, f. 9.

⁷⁷⁶ Idem, Matricula nr. 8, anii 1901-1902, p.1.

⁷⁷⁷ Idem, nr 9, anii 1902-1903, p.1.

⁷⁷⁸ Idem, nr. 19, anii 1914-1915, 1915-1916, p.1-116.

corporale și jocuri gimnastice, Lucru manual la băieți, Lucrări practice agricole, Lucru de mână (la fete), Purtarea și Frecventarea”.⁷⁷⁹

Mediile erau notate la sfârșitul fiecărui trimestru iar la finalul foii matricole erau rubricile „*Situațiunea la finele anului școlar.....*”, și „*Clasificat al.....între.....elevi promovați*”.⁷⁸⁰

Intrarea României în război între anii 1916-1918 a dus la întreruperea temporară a cursurilor, în majoritatea școlilor inclusiv la „Școala Primară Mixtă” din comuna Muntenii de Sus.

Refugiul în Moldova din anul 1916 a determinat sporirea numărului populației (în orașul Vaslui erau 60.000 de oameni, față de 10.000-15.000 cât erau în mod obișnuit) și la transformarea școlilor în „spitale pentru tifoizi”.⁷⁸¹

Astfel, în Muntenii de Sus școala nu a fost –de-a lungul unui secol- doar o instituție specializată în realizarea activităților de educație conform obiectivelor pedagogice ale vremii, ci a avut menirea de a semăna lumina și știința în sufletele copiilor și a locuitorilor satului

BIBLIOGRAFIE

- Arhivele Naționale Vaslui, *Fond Școala Primară Muntenii de Sus*, dosar 310,
- Idem, *Matricula*, nr. 8 (1901-1902), p.1; nr. 9 (1902-1903), p.1; nr. 18 (1914-1915, 1915-1916
- Buzdugan, Gr. Gheorghe *Tanacu- un vechi sat de răzeși*, Editura Litera, București, 1986.
- Ionescu Nicolae, Croitoru Daniela, Plăcintă Gabriela, Lepărdă Ionela, *Învățământul vashuiian- file de istorie (secolul XVIII-2014)*, Editura Pim, Iași, 2014.

⁷⁷⁹ Idem.

⁷⁸⁰ Idem.

⁷⁸¹ Nicolae Ionescu *et alii*, *Ibidem*, p.36-37.

Anexe:

Registrul Matricol al “Școlii Primare Mixte” din Muntenii de Sus (1901-1902)

ANEXA C. MATRICULA No. 59. pag. 19. Pagina 59.

Elev Burlacu T. Petru născut la 2, luna ianuarie, anul 1892, în suburbia comuna Muntenii de Sus, plasa Cosova, județul Vaslui, de naționalitate Română, de religie Ortodoxă vaccinat la luna ..., anul ..., înscris în școală la 1 luna septembrie, anul 1901 pe baza ...

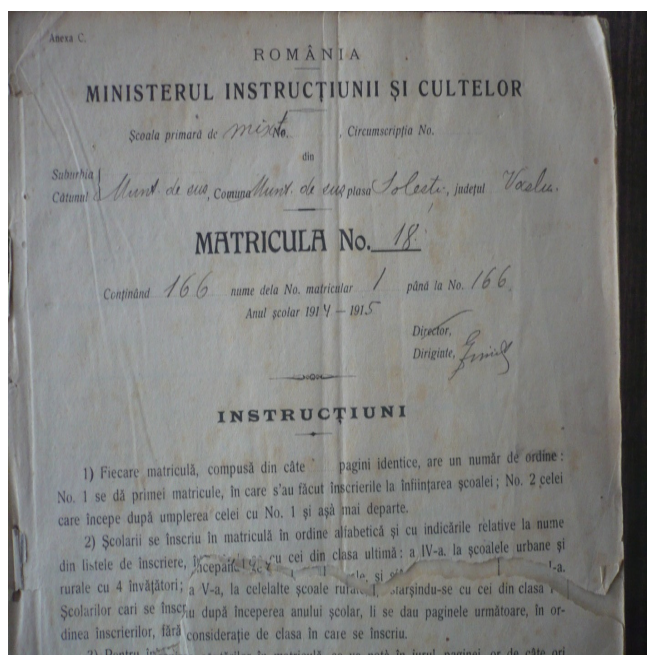
Clasa I. Anul școlar 1901-1902. Clasa Anul școlar

OBIECTELE DE STUDIU	Trimestral			Medie anuală	Medie semestrală	Medie pe grupă	Medie pe clasă	Observații
	I	II	III					
Limba română								
Scrisoarea și exercițiul gramatic.								
Citirea								
Exerc. de mem. și liberă repr.								
Exerciții de compunere								
Exerciții de înțelegere								
Matematică și geometrie								
Religia								
Istoria								
Geografia								
Științele fizico-naturale								
Caligrafia								
Desenul								
Cântul								
Exerciții corporale și militare								
Lucrul manual (la băieți)								
Lucrări practice agricole								
Lucrul de mână (la fete)								
Purtarea								
Frecvențarea								
PEDEPSILE								

Foaia matricolă nr. 59 din Registrul Matricol al “Școlii Primare Mixte” din Muntenii de Sus (1901-1902)

Registrul matricol nr.18 al “Școlii Primare Mixte” din Muntenii de Sus (1914-1915, 1915-1916)

Matricolă

ION ANTONESCU ȘI RĂZBOIUL DE ÎNTREGIRE A ROMÂNIEI (1916-1919)

“Nimic pentru noi, totul pentru Patrie”

Constantin FOCȘA*

Cuvinte cheie: *Războiul de Întregire (1916-1919), maior, locotenent-colonel, șef secție de operație, Marele Cartier General*

Mots clé: *La Guerre d'Intégrité (1916-1919) majeur, lieutenant-colonel, chef de section des opérations, Le Grand Quartier Général.*

Résumé

Ion Antonescu (né le 2 juin 1882 à Pitesti- mort le 1 juin 1946, dans la prison Jilava), a été un militaire et homme d'état roumain, officier de carrière générale, le chef de la section d'opération du Grand Quartier Général de l'Armée dans la Première Guerre du Monde, attaché militaire à Londres et Paris, commandant de L'École Supérieure de Guerre, chef du Grand État Majeur et ministre de la guerre, et du 4 septembre 1940 jusqu'au 23 août 1944, le premier ministre de la Roumanie et Chef d'État.

Apprécié par les militaires et les politiciens dès l'automne de l'an 1916, dans le contexte de la possession de la fonction de chef des structures d'opérations du cadre des grandes unités, à la commande des quelles se trouvait le général Constantin Prezan, en particulier de l'unité de l'État Majeur Général de l'Armée, Ion Antonescu a été aperçu comme une personnalité proéminente de la Guerre d'Intégrité de la Roumanie (1916-1919). Il suffit de mentionner l'appréciation que le roi Ferdinand I a montré au lieutenant-colonel Ion Antonescu, dans l'été de l'an 1919, quand il assistait à la traversée de Tisa par les troupes roumaines dans leur marche triomphale vers Budapest. Dans la présence des généraux Constantin Prezan, Gheorghe Mardarescu et Traian Mosoiu, par une geste symbolique, lui ont attaché au revers, le signe L'Ordre "Mihai Viteazu", III-ème classe, en disant les mots suivants: "Antonescu, le Roi, plus que n'importe qui de ce pays, sait combien la Grande Roumanie vous doit. Vous avez mérité depuis longtemps cette reconnaissance publique. Mais on a perdu les occasions. Je suis très heureux que celle-ci est venue." Par l'activité déroulée dans ce contexte, Ion Antonescu s'est imposé parmi les créateurs proéminents de la Grande Roumanie.

„Deșfid că cineva din generația mea, să fi servit patruzeci de ani și să servească cu atâta pasiune și cu atâta dezinteres țara și armata noastră. Cât mine au putut servi desigur și alții. Îi fericesc. Mai mult ca mine, nimeni, fiindcă nu se poate ca un om să pună în serviciul statului, în toate ocaziile și mai ales în momentele lui

* Profesor, Școala Gimnazială „Ștefan cel Mare” Vaslui

tragice, când mulți, foarte mulți, îl părăsesc, atâta râvnă, atâta conștiință și atâta efort fizică și intelectuală, cât am pus eu.”

Este o profesie de credință în măsură să ofere o pistă pentru reala cunoaștere a personalității Conducătorului statului român din anii 1940-1944. Mai cu seamă astăzi, când Ion Antonescu a ajuns „cap de afiș” în debaterile istorice și polemica politicianilor din țară și de peste hotare, și poate mai mult, un fel de mit pentru purtătorii de uniformă și diferite categorii din popor. Hulit de unii, adulat de cei mulți, are în prezent o alură inconfundabilă. În urmă cu peste șaptezeci de ani, însă, personajul respectiv se bucura de o mai mică publicitate, deși nu era cu totul, necunoscut mediilor avizate⁷⁸².

Istoriografia românească și străină consemnează, prezintă și analizează, cu instrumentele de lucru specifice, obiectiv, dar și subiectiv, una dintre cele mai controversate personalități militare ale țării, intrate în jocul dur al politicii, care l-a transformat și l-a adus de la celebritate la detestare, în unele medii românești și străine, sfârșind tragic în vara anului 1946, în urma condamnării la moarte, „*acuzat de dezastrul țării, prin săvârșire de crime de război*”⁷⁸³.

Mareșalul Ion Antonescu s-a născut în anul 1882 la Pitești, într-o familie de ofițeri. Fiu al unui căpitan de logistică și descendent -prin mamă - dintr-un neam de boiernași, a crescut în atmosfera riguroasă a școlilor de militari (Gimnaziul fiilor de militari din Craiova, Liceul militar din Iași și Școala militară de infanterie și cavalerie din București). Absolvent al Școlii de ofițeri în arma cavalerie în anul 1904, ca șef de promoție, își începe activitatea în armata română cu gradul de sublocotenent, fiind repartizat la Regimentul 1 roșiori. Apoi, a urmat în anii 1905-1906 cursurile Școlii superioare de cavalerie din Târgoviște.

Ca sublocotenent, în anul 1907 a participat, împreună cu subunitatea aflată sub comanda sa, la reprimarea răscoalei țărănești în județul Covurlui, unde s-a remarcat prin aplanarea rapidă a conflictului. Atitudinea sa a fost ponderată, plină de tact, dreptate și hotărâre, departe de legenda bolșevică de după 1944, ce-l zugrăvea ca un „*căluș însetat de sânge*”, un autentic „*câine roșu*”. Dimpotrivă, represiunea l-a afectat profund, Ion Antonescu revenind adeseori asupra dramei din 1907 și explicându-și comportarea sa dictată de necesități de ordin superior. Prințul moștenitor Ferdinand, trimis la Galați în mod special de regele Carol I, l-a felicitat în fața întregii garnizoane pentru conduita și modul în care s-a manifestat cu acel prilej. Pe de altă parte, atunci când a avut prilejul s-a pronunțat pentru rapida rezolvare a problemei sociale la sate, pentru exproprierea moșiilor și ridicarea materiala a satelor.

„Am călcat sânge românesc nevinovat, dar am căzut și grav bolnav. Imaginea celor căzuți nu m-a părăsit niciodată. O am și astăzi vie în fața ochilor mei.”

Considerația sa pentru țărâtime a fost pe deplin consolidată în primul război mondial și războiul din est pregătind între 1941 și 1944 mai multe măsuri pentru înfăptuirea reformei agrare. Se pare că aceea din 1945 a fost realizată de comuniști după planurile lui, ca de altfel și întoarcerea militară de arme de la 23 august 1944. Este timpul să se spună lucrurilor pe nume!

⁷⁸² Jipa Rotaru et alii, *Mareșalul Antonescu la Odessa*, Editura Paideia, București, 1999, p.8.

⁷⁸³ *Procesul Mareșalului Antonescu. Documente*, Vol.2, Editura Saeculum I.O., București, pp.211-212.

Avansat la gradul de locotenent în 1908, Ion Antonescu a frecventat între anii 1909-1911 cursurile Școlii Superioare de Război din București reușind să-și desăvârșească pregătirea profesională și calitățile sale militare de excepție. A sacrificat totul, chiar și plăcerile vârstei de 27-28 de ani în favoarea studiului, absolvind Școala Superioară de Război în septembrie 1911, fiind brevetat ca ofițer de stat major.

De îndată, după absolvirea Școlii Superioare de Război, anii 1911-1920 au corespuns activității desfășurate de Ion Antonescu exclusiv pe tărâm militar⁷⁸⁴, el excelând în îndeplinirea tuturor obligațiilor asumate, precum în rândul întâi, ca șef al Biroului Operații al Armatei de Nord (1916) și apoi, al Marelui Cartier General al generalului Constantin Prezan (1916-1918 și 1918-1920). Prin activitatea desfășurată în context Ion Antonescu s-a impus printre făuritorii proeminenți ai României Mari.

În 1913 e avansat căpitan ca urmare a notării în mai multe rânduri cu calificativul „foarte bine”, inclusiv de inspectorul general al cavaleriei, prințul moștenitor Ferdinand. Pe timpul celui de-al doilea Război balcanic, a avut o comportare de excepție ca șef al Biroului operații din statul major al Diviziei 1 cavalerie. Astfel că, la încheierea campaniei din Bulgaria, căpitanul Ion Antonescu s-a numărat printre cei șapte ofițeri decorați cu „Virtutea Militară” de aur. Ulterior, în perioada neutralității (1914-1916), a activat la Școala de Cavalerie din Târgoviște și pe linie de stat major ca șef al Biroului de operații din statul major al Corpului 4 armată. Remarcat de generalul Constantin Prezan, comandantul Corpului 4 armată, pentru însușirile sale deosebite ca ofițer de stat major, la 16 august 1916, a fost numit șef al Biroului 3 operații al Armatei de Nord, sub comanda neuitatului și generosului general (viitor mareșal) Constantin Prezan, de care se va simți totdeauna foarte atașat. La numai 34 de ani, „micul” căpitan – format sub influența gândirii tactice a mareșalului Alexandru Averescu și a generalului Constantin Cristescu – promovase într-o funcție de certă responsabilitate. Din anul 1915 până în anul 1920, colaborarea dintre Ion Antonescu și Constantin Prezan a fost continuă, cu excepția perioadei mai-octombrie 1918, când, în contextul Păcii de la București, Marele Cartier General a fost demobilizat. Cuplul Prezan-Antonescu este un caz unic în armata română în privința colaborării și a respectului reciproc dintre doi ofițeri cu caractere diferite în cea mai grea și dificilă perioadă a carierei lor militare – Războiul de Întregire a României⁷⁸⁵. Se poate afirma că tot ce avea mai bun elita de comandă și stat major a armatei române i-a prezidat mareșalului inițierea în secretele artei militare, punând bazele unei gândiri clare și atât de viguroase încât îl va impresiona profund și pe Adolf Hitler. „*România este Antonescu! Și este uimitor ce a putut face acest om din țara sa în numai câteva luni*” – așa îl va aprecia Fuhrerul Reichului pe mareșal, situându-l în ierarhiile marilor conducători imediat după Mussolini!

La declanșarea Războiului de reîntregire (1916-1918⁷⁸⁶, *de întregire: 1916-1919-n.n.*), Ion Antonescu a avut responsabilitatea de planificarea și coordonarea

⁷⁸⁴ Vezi schița biografică a lui Ion Antonescu difuzată la scurt timp după asumarea la 5-6 septembrie a responsabilităților de Președinte al Consiliului de Miniștri și Conducători al Statului Român, Gh. Buzatu et alii, eds, *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, I, Iași, Editura B.A.I., 1990, pp.42-53.

⁷⁸⁵ Pe larg în Valeriu Florin Dobrinescu, Hori Dumitrescu, *Ion Antonescu și Războiul de Reîntregire a Neamului*, Editura Pallas, Focșani, 2006.

⁷⁸⁶ Jipa Rotaru et alii, *op. cit.*, p.10.

operațiilor Armatei de Nord, pătrunsă în dispozitivul inamicului din Transilvania pe o adâncime de peste 100 km pe un front cu o dezvoltare de peste 270 km. Spre stupefacția cuplului de comandă Constantin Prezan – Ion Antonescu, regele Ferdinand I, primul ministru I.I.C. Brătianu și mareșalul Alexandru Averescu, sub influența insuccesului de la Turtucaia, decid la sfârșitul lunii august și începutul lunii septembrie 1916, oprirea ofensivei pe frontul de nord și schimbarea direcției principale pe cel de sud, manieră nefericită, soldată cu lovitura în gol de la Flamanda și cu preluarea inițiativei de către adversar, sub conducerea redutabilului general von Falkenhayn, fost șef al Marelui Cartier General german. Amestecul nejustificat al politicianilor în conducerea operațiunilor militare și intrigile generalilor ne vor costa peste 200 000 de vieți în 1916 și vor trezi în sufletul lui Ion Antonescu resentimente ce se vor acumula an de an. Multe din acestea sunt reluate într-o cerere de demisie scrisă între anii 1938-1939 (memoriul nu este datat și nu este precizat destinatarul), care conține 32 de pagini. Referindu-se la activitatea lui din timpul Primului Război Mondial, torpilată de cei invidioși pe meritele lui ca șef al Biroului operații din Marele Cartier General, Antonescu a notat cu amărăciune:

„Invidia a ros, însă, la unii, și cel mai elementar simț de mândrie națională. Aceștia ar fi preferat ca meritul conducerii să-l aibă mai bine un străin decât un tânăr camarad de-al lor și nu un român neaoș. Dacă aș fi fost născut cu un „sky” sau un „ici” oarecare în sânge și în suflet, aș fi avut numai calități. Tristă mentalitate și grozave perspective pentru o astfel de națiune.”⁷⁸⁷

Anturajul regelui și primului ministru – în primul rând generalul H. Berthelot, șeful Misiunii militare franceze – aruncă armata română într-o bătălie fără sorți de izbândă pe linia Argeșului, în fața Bucureștiului în toamna târzie a anului 1916. Constantin Prezan și Ion Antonescu sunt puși în situația de a executa ordinele superioare și de a-și asuma o gravă răspundere; în decembrie 1916, resturile armatei de campanie se retrag decimate pe linia Siretului, unde se deplasează, în sfârșit trei armate aliate ruse.

Operațiunea de apărare din Câmpia Română și cea de pe Neajlov-Argeș au fost un eșec cu consecințe dintre cele mai grave pentru țară – pierderea întregii Muntenii și a Dobrogei.

Retragerea Grupului de armate „General Prezan” în Moldova a fost bine și corect planificată, astfel încât s-a reușit sustragerea trupelor loviturilor decisive acestuia ale adversarului, încetinirea ritmului ofensivei acestuia și crearea condițiilor pentru evacuarea populației și a resurselor materiale stabilite, în zonele destinate din Moldova.

Înfrângerea armatei române în campania din vara anului 1916, pierderea unor însemnate teritorii, ocupate de către armatele Puterilor Centrale, evacuarea în Moldova a Casei Regale, Parlamentului, Guvernului și structurilor armatei a fost o situație neprevăzută, cu consecințe dintre cele mai grave pentru țară. Noua situație a impus schimbări majore la nivelul conducerii armatei de operațiuni.

Astfel la 3/16 decembrie 1916, în funcția de șef al Statului Major General al Armatei a fost numit generalul de divizie Constantin Prezan, care a dispus o nouă

⁷⁸⁷ A.N.I.C., *fond Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar nr.2110, f.78-86.

structură a Biroului operații, în cadrul căruia în funcția de șef a fost numit maiorul Ion Antonescu.

Prezența maiorului Ion Antonescu a fost apreciată corect, mai târziu, de către predecesorul acestuia, maiorul Radu R. Rosetti, care a scris că la numirea acestuia „nu se cunoștea (...) marea valoare ca om și ca militar a șefului Biroului său de operațiuni, căpitanul (maiorul. n.n.), nici faptul că generalul și căpitanul se completeau așa de bine, că puteau colabora atât de desăvârșit”⁷⁸⁸. De altfel, generalul Radu R. Rosetti avea să recunoască faptul că Ion Antonescu era „mult mai bine înzestrat ca mine din punctul de vedere al artei comandamentului și cu însușiri firești mai militărești ca mine”⁷⁸⁹.

Iarna anului 1916-1917 este întrebuințată pentru refacerea armatei într-o atmosferă groaznică. Poporul este cu „moralul la pământ”, trădarea ia proporții îngrijorătoare, sute de mii de oameni se refugiază într-o Moldovă sleită de jafurile cazacilor și tătarilor din trupele imperiale rusești. Datorită unei elementare lipse de organizare, oamenii mor cu miile, în vreme ce elita politică a momentului își continuă răfuielele și jocurile mai vechi sub cele mai glorioase stindarde: lupta împotriva panslavismului, lupta împotriva germanismului; refacerea stăpânirii lui Mihai Viteazul.

Aliații iau în stăpânire – alături de austrieci, germani și bulgari – pământul strămoșesc. Rușii se comportă ca adevărați stăpâni, preiau conducerea armatei sub acoperirea cinică de Front românesc, ne controlează toate aprovizionările și contactele diplomatice, negociază în secret cu Puterile Centrale împărțirea regatului. Francezii, „frații mai mari”, deși ne trimit material de război plătit cu bani grei și ne instruiesc, încearcă să câștige posturile cheie ale oștirii, nemulțumind profund atât pe Alexandru Averescu, cât și pe Ion Antonescu, altminteri adversari ireconciliabili. Aceiași „frați” latini se înțeleaseră cu țarul Rusiei să nu dea curs tratatelor semnate în august 1916 prin care Antanta ne recunoaște drepturile naționale în Transilvania. „Ați uitat câți au murit de foame în Moldova – i se adresează Ion Antonescu lui Dinu Brătianu în octombrie 1942 – câți au murit de frig la Iași în spitale, câți au murit de boli și tifos exantematic datorită mizeriei, lipsei nutriției și de igienă, a frigului și a dezorganizării?... Ați uitat cum era îmbrăcat soldatul? Ați uitat că el pleca la atac fără armă, cu pantalonii rupți la spate, fără ciorapi, cu degetele ieșite din bocanci, fără mănuși, fără căciulă, fără cămașă și fără flanelă? Ați uitat că armata era hrănită cu gărgărițe și tărațe?... Ați uitat că regele stătea în frig și de pe masa lui lipseau alimentele?... Ați uitat umilințele, violurile și devastările făcute de ruși în Moldova și în Dobrogea? Ați uitat că aliații aduși de dumneavoastră să ne apere luau copiii noștri în lance... maltratau soldații și ofițerii noștri, băteau din picior și insultau autoritățile, împingând această odioasă procedură până pe treptele tronului? Ați uitat disprețul pe care vi-l arătau toți aceia care se ridicau din această cauză împotriva dumneavoastră, din armată, de la sate, din orașe?”. Zguduitoare punere sub acuză, necruțătoare și pătimasă. În realitate blamul trebuie aruncat pe întreaga clasă politică, nu numai pe liberali. După cum nu se poate nega, la o cercetare neafectată de furie, marele merit al Brătienilor în democratizarea și modernizarea României. Ion

⁷⁸⁸ General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, București, 1997 Editura Modelism,, p.103.

⁷⁸⁹ *Ibidem*, p.104.

Antonescu era un om tranșant, el nu judeca și nu acționa în nuanțe și numeroase din incriminările de mai sus dădeau atunci nota dominantă în care s-a operat reorganizarea oștirii, elementul esențial al salvării și întregirii statului.

Experiențele militare și diplomatice din 1917-1919 au avut rolul decisiv în cristalizarea și afirmarea puternicei personalități a mareșalului. Profesionist exemplar, orgolios, fanatic al românismului, autoritar, necruțător cu el însuși și cu subordonații, demn și dur cu șefii atunci când îl nedreptăteau, debordând de energie și un om al acțiunii, Ion Antonescu a îndeplinit rolul de „*organizator și dinamizator al victoriei și de creier al Marelui Cartier General*”, completându-se perfect cu acel mare oștean care a fost mareșalul Constantin Prezan. Echipa lor poate fi comparată, păstrând proporțiile, cu celebrul cuplu de comanda Ludendorff – von Hindenburg. Avansăm această afirmație fie și pentru faptul că o serie de „analști” mărginiți, de partid și de serviciu, din obtuzitate sau lipsă de caracter, ori i-au trecut sub tăcere meritele, ori i le-au redus la cele de stat majorist.

Pe scurt în plan militar lui Ion Antonescu i se datorează: elaborarea planurilor campaniilor anilor 1916, 1917 și 1919, a proiectelor de reorganizare a armatei în 1917 și 1918-1919; punerea de acord a unor detalii de cooperare cu aliații la Petrograd, în primăvara anului 1917 și cu aglo-francezii și sârbii în 1918-1919; coordonarea operațiilor de apărare din Moldova din 1917, inclusiv a deciziei de a nu abandona linia Siretului; planificarea și coordonarea acțiunilor de curățire a Moldovei de la est și vest de Prut de trupele bolșevice, fără de care nu era posibilă revenirea Basarabiei la patria mamă; salvarea de la dezastru și coordonarea acțiunilor ofensive victorioase de la Tisa din 1919, prin care s-a impus definitiv unirea Transilvaniei cu Țara.

Ca militar, în primul rând, apoi și ca lider politic (din 1940) Ion Antonescu nu s-a mulțumit nicicând să ofere doar *soluții de cabinet* pentru combaterea și stăvilirea pericolului și expansiunii moscovite de culoare comunistă, deci cu atât mai periculoasă pentru existența României și a civilizației europene, ci s-a remarcat, înainte de orice, drept *omul de acțiune*. În 1917-1918, ca șef al Secției Operații din cadrul Marelui Cartier General Român, locotenent-colonelul Ion Antonescu s-a detașat ca autor al tuturor acțiunilor hotărâte constând în lichidarea nucleelor comuniste rusești din România (al cărei teritoriu cuprindea numai Moldova dintre Prut și Carpați)⁷⁹⁰.

În decembrie 1917, tot el a elaborat cunoscutele *Constatări și aprecieri asupra situației actuale a Armatei și Țării Românești*, enumerând opțiunile României în cadrul conflictului general (pace separată cu Centralii; capitulare; dispersarea trupelor române ori retragerea lor peste Prut și chiar Nistru; continuarea cu orice preț a rezistenței) în funcție de fatalitatea evenimentelor survenite în Rusia vecină.

Tot el la 2 ianuarie 1918, la Iași, a elaborat *Studiul referitor la trimiterea de trupe în Basarabia*, pentru a se asigura condițiile revenirii teritoriului dintre Prut și Nistru la patria-mamă, lichidând amenințările „*bandelor roșii*”, care, eventual, ar încerca să restabilească, prin forță, starea de anarhie care domnește actualmente”.

⁷⁹⁰ Vezi V.F.Dobrinescu, Gh. Nicolescu, *Plata și răsplata istoriei: Ion Antonescu, militar și diplomat (1914-1940)*, Iași, Institutul European, 1994, p.173 și urm., documentul din 1926 intitulat *Rezumat asupra acțiunii României în Războiul cel Mare*, în care autorul sublimă efectul dezastruos pentru existența României al revoluției rusești din 1917, pp.180-181.

Același locotenent-colonel Ion Antonescu, în primăvara-vara anului 1919, a elaborat planul de campanie, ori a controlat direct pe Frontul de Vest, desfășurarea operațiunilor trupelor române care răspunzând agresiunii Ungariei Roșii au asaltat Budapesta pentru a impune recunoașterea drepturilor istorice românești asupra Transilvaniei, proclamate la Alba Iulia la 1 decembrie 1918⁷⁹¹. Dar, reîntors la București împreună cu generalul Constantin Prezan, îl așteptau surprize neplăcute: „Pe peronul gării nimeni. Printre negustori și hamali ne-am furișat timizi către ieșire. Îmi scapără ochii de mânie și strâng pumnii de revoltă. Ne-au costat luptele duse la est și la vest de Tisa 13000 (treisprezece mii) de morți și ne-a fost rușine de victorie. Italienii au câștigat un „Imperiu” cu 5000 de morți și de doi ani nimeni nu mai poate să răsufle pe glob de bravura soldatului italian.”

După întoarcere au urmat atacurile prin presă și prin parlament.

„În consecință, nu pot greși când spun că atacurile erau tolerate, încurajate și poate inspirate”.

Ion Antonescu a îndeplinit rolul de principal expert militar român pe durata Congresului de pace de la Paris din 1919-1920. În această perioadă Ion Antonescu a publicat prima sa carte: *Românii. Originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor*, un studiu de 87 de pagini și 11 anexe, destinat, după opinia autorului „tuturor acelor foarte mulți care nu ne cunosc”. Studiul cuprinde importante argumente istorice și etnografice privind originea, vechimea, unitatea și continuitatea românească în spațiul etnografic. Așa cum precizează Ion Antonescu, încă din preambul, el reprezintă „o foarte sumară și rapidă examinare a drepturilor în baza cărora România va trebui să iasă de la Conferința de pace cu granițele pentru care a sângerat și la care aspiră neîntrerupt de mai bine de zece secole.”

O întrebare firească s-ar putea naște: dacă este așa, atunci Ion Antonescu a făcut țara? Bineînțeles că nu! și nici nu a lucrat singur, dar meritele sale atât de ignorate în trecut trebuie rostite cu voce tare ca și erorile săvârșite.

Considerăm că răspunsul cel mai elocvent îl oferă documentele de epocă, necontestate încă de cineva cunoscut nouă. Regele Ferdinand I la Tisa, decorându-l cu ordinul „Mihai Viteazul”, desprins de pe însăși tunica sa de campanie, rostea: „Antonescu, Regele, mai mult ca oricare altul în această țară știe cât îți datorează România Mare. Meritai de mult această recunoaștere publică. Am scăpat însă ocaziile. Sunt fericit că a venit aceasta.” (martori: I.I.C. Brătianu, generalii Mărdărescu și Traian Moșoiu, mareșalul Constantin Prezan). Generalul Traian Moșoiu comandant superior pe frontul de la Tisa, spunea: „Admirând cu toții munca ta covârșitoare și contribuția prețioasă ce depui pentru întregirea neamului îți exprim, în numele camarazilor de la Comandamentul trupelor din Transilvania, recunoștința deplină”. Generalul Lupescu, subșef al Marelui Cartier General, menționa: „În urmă, în noianul activității foarte pricepute, devotate, energice și foarte rodnice, se disting următoarele opere de cea mai mare importanță:

1. Planul de operații al ofensivei din iulie 1917.

⁷⁹¹ Gh. Magheresa, *Antonescu, purtătorul decorației de pe pieptul Regelui*, în Gh. Buzatu, ed., *Istorie interzisă. Mărturii și documente cenzurate despre mareșalii României: Alexandru Averescu, Constantin Prezan, Ion Antonescu*, Craiova, Editura Curierul Doljean, 1990, p.51 și urm.

2. *Planul defensiv și întreaga activitate de conducere pe timpul bătăliilor de la Mărășești și Trotuș, dovedind o deosebită aptitudine de prevedere și oportunitate în aprecierea situațiilor, propunerea la timp a mijloacelor.*

3. *Proiectul de dezarmare a armatei ruse.*

4. *Proiectul de operații în Basarabia.*

5. *Proiectul de existență după armistițiul de la Focșani.*

Aceste opere capitale ar fi suficiente pentru a proba capacitatea superioară a acestui ofițer...Este incontestabil că activitatea acestui ofițer în timpul războiului a contribuit în foarte mare măsură la dobândirea succesorilor noastre și la întrebuintarea rodnică a slabelor și pușinelor noastre mijloace”.

Vom adăuga, în seria de mărturii, încă două, venite din partea mareșalului, din memoriul din martie 1939. Ele se referă la două momente cheie ale reintrării României în război, eliberarea Transilvaniei și înfrângerea orgolioasei Ungarii. „Când după o masă istorică în patru (Franchet d' Esperay, Berthelot, Prezan și cu mine) la Capșa, mareșalul a lansat, ca rezultat al pledoariei noastre de a fi lăsați să trecem Mureșul, faimoasa frază - „Allez-y”, am fugit la Marele Cartier General și am cerut Comandamentului trupelor din Transilvania să elaboreze și să înainteze imediat, spre aprobare, proiectul de operații”. „Reamintesc că lupta de la Tisa (1919) a debutat cu un dezastru. Dacă generalul Prezan și cu mine nu am fi alergat cu disperare – intrând odată chiar la Oroszhaza, chiar în mijlocul inamicului – de la un capăt la altul al frontului, dacă nu am fi întors în această goană trupe și comandanți din drumul retragerii...dacă nu am fi luat pe loc măsuri de ordine și operative am fi înregistrat cea mai rușinoasă dintre înfrângeri...Generalul Mărdărescu (comandant al frontului) aflându-se la Sibiu cu întreg Comandamentul său... ordinele erau trimise trupelor prin intermediul Sibiului..., atât pentru menținerea intactă a unui prestigiu, cât și din delicatețe”. Atât! fiindcă alte cuvinte ar fi de prisos. Poate doar că s-ar cuveni rescrise, cel puțin în parte, cu ceva bun simț, istoria Războiului de reîntregire, după opinia istoricului militar Jipa Rotaru, la care noi subscriem.

Revenindu-se, din 1920, la starea de pace, Ion Antonescu a primit misiuni în diplomația militară în calitate de atașat militar în Franța, Belgia și Marea Britanie. Au fost ani de cunoaștere a Occidentului, a civilizației moderne, avansate, dar și a jocurilor ipocrite a unor mari puteri pe seama partenerilor inferiori de coaliție. Starea de spirit, accentele de revoltă neputincioasă sunt cel mai pregnant surprinse în corespondența cu Dinu Brătianu și Iuliu Maniu din anii 1940-1944. În martie 1941, răspunzând unor memorii ale fruntașilor „istorici”, mareșalul îi reamintea lui Dinu Brătianu: „Cunoașteți, desigur, lupta înverșunată și demnă purtată de neuitatul dumneavoastră frate (I.I.C. Brătianu-n.n.) la Conferința de pace de la Paris, pentru a se respecta drepturile României înscrise în tratat(din august 1916-n.n), lupta diplomatică care a făcut obiectul studiului atât de documentat și instructiv al domnului profesor Gheorghe Brătianu... Din această corespondență rezultă că puterile aliate nu numai că nu recunoșteau integral revendicările teritoriale ale României, conform prevederilor tratatului din 1916, dar îi negau chiar și calitatea de aliat... Numai prin stăruințele Franței și Italiei nu s-a putut înfăptui una dintre cele mai monstruoase nedreptăți ce le-ar fi înregistrat istoria[...]Nu ni s-au recunoscut însă drepturile integrale asupra Banatului delegații englezi și americani erau gata să

restituie Cadrilaterul Bulgariei..., în Tratatul cu Austria se impuneau României condiții ce jigneau independența ei politică...Chestiunea petrolului a dezlănțuit împotriva noastră pe marii rechini ai trusturilor americane". Este clar că asemenea cuvinte circulau și că astfel de păreri îl condamnau definitiv pe cel care le rostea... în fața „istoriei”⁷⁹².

Perioada 1916-1920 a fost, fără îndoială, una de glorie pentru cel care la 1 aprilie 1920 avea să fie avansat la gradul de colonel. La vârsta de 38 de ani era o personalitate marcantă a armatei române, apreciat de către Casa Regală, de oamenii politici și de cea mai mare parte a corpului ofițerilor. Caracterizarea și aprecierile șefului și mentorului său – generalul C. Prezan – sunt edificatoare. Referindu-se la principalele activități desfășurate de către Ion Antonescu, pe care le numea opere de cea mai mare importanță, șeful Statului Major-General al Armatei scria: „*Aceste opere capitale ar fi suficiente pentru a face capacitatea superioară a acestui ofițer eminent, pentru Comandament și serviciu de Stat Major, pe care l-am distins încă din Școala de Război și care, s-au cristalizat, printr-o experiență solidă în războiul activ. Este incontestabil că activitatea acestui ofițer în timpul războiului a contribuit în foarte mare parte, la dobândirea succeselor noastre și la îndiguirea nesucceselor noastre, precum și la întrebuițarea rodnică a puținelor noastre mijloace*”⁷⁹³.

La sfârșitul războiului, ca o recunoaștere a meritelor sale, Ion Antonescu era deținătorul unui număr impresionant de ordine și medalii de război române și străine, între care: Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a, Ordinul „Steaua României”, clasa a IV-a, Ordinul „Legiunea de onoare în grad de Cavaler, Ordinul „Stanislas”, clasa a III-a și clasa a II-a, cu spade și placă (rus), Ordinul „Sf. Vladimir”, cu spadă și fundă (rus), Ordinul „Coroana Italiei” în grad de Comandor (englez), Ordinul „Victoria”, grad de Comandor (englez) ș.a.⁷⁹⁴

Așadar, în anii grei de lupte ale Armatei Române pentru întregirea neamului, Ion Antonescu chiar dacă a lucrat uneori din umbră așa cum este îndeobște soarta stat – majoristului, poate fi considerat unul dintre artizanii de seamă ai biruințelor noastre. El a fost „creierul”, „eminența cenușie” a eșaloanelor la care a lucrat în diferite etape, completându-se în mod fericit cu neprețuitul său comandant Constantin Prezan.

Războiul de întregire a constituit pentru Ion Antonescu examenul suprem prin care a adăugat vastelor sale cunoștințe teoretice militare, social-politice și de istorie o neprețuită experiență menită să-i desăvârșească cariera militară.

Pe frontisciul mării biruinți numele tânărului ofițer a strălucit și strălucește, alături de alte nume pe veci înscrise în conștiința neamului ca generali: Ion Dragalina, Eremia Grigorescu, Constantin Prezan, Alexandru Averescu, David Praporgescu, Constantin Cristescu, Constantin Scărișoreanu, Ion Anastasiu și încă mulți alții⁷⁹⁵.

În concluzie, suntem conștienți că personalitatea lui Antonescu, atât de controversată azi, nu a fost perfectă. El însuși a recunoscut-o nu o dată. Așa, spre exemplu, s-a manifestat, de multe ori, autoritar și chiar dictatorial. Să nu uităm, însă,

⁷⁹² Jipa Rotaru et alii, *op. cit.*, p. 15.

⁷⁹³ Arhivele Militare Române (în continuare A.M.R.), *fond 3042*, dosar nr. 686, f. 34.

⁷⁹⁴ Teodor Frunzeti (coord.), *Mareșali ai României*, București, Editura RAO p.315.

⁷⁹⁵ Jipa Rotaru, *O carieră militară strălucită în Trecutul la judecata istoriei: Mareșalul Antonescu – Pro și contra*, București, Editura Mica Valahie, 2006, p. 49 și urm.

condițiile în care a făcut-o. De altfel, nu stă în puterea noastră, cel puțin deocamdată, și nici nu ne propunem să epuizăm subiectul „Antonescu”, cu toate urcușurile și coborâșurile personalității sale. Ne facem, însă, o datorie încercând să-l prezentăm cât mai aproape de realitate, așa cum a fost, beneficiind în acest sens, de nenumărate mărturii în majoritatea lor inedite, pe care le-am adunat din arhive și documente inaccesibile până de curând.

BIBLIOGRAFIE

Arhive

-Arhivele Militare Române, *fond: Marele Cartier General*

-Arhivele Naționale Istorice Centrale, *fond: Președinția Consiliului de Miniștri.*

Lucrări generale și de specialitate

-Buzatu, Gheorghe, *Istorie interzisă. Mărturii și documente cenzurate, despre mareșalii României: Alexandru Averescu, Constantin Prezan, Ion Antonescu*, Craiova, Editura Curierul Doljean, 1990

- Buzatu, Gheorghe *et alii*, *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, I, Editura B.A.I., Iași, 1990 Buzatu, Gheorghe *et alii*, *Trecutul la judecata istoriei: Mareșalul Antonescu – Pro și contra*, București, Editura Mica Valahie, 2006

- Ciucă, Dumitru-Marcel, *Procesul Mareșalului Antonescu. Documente*, vol. 2, București, Editura Saeculum I.O., 1995

- Dobrinescu, Florin Valeriu, Nicolescu, Gheorghe, *Plata și răsplata istoriei: Ion Antonescu militar și diplomat*, Iași, Institutul european, 1994

- Dobrinescu, Florin Valeriu, Dumitrescu, Horia, *Ion Antonescu și Războiul de Reîntregire a Neamului*, Focșani, Editura Pallas, 2006

-Giurcă, Ion *et alii*, *Mareșalii ai României*, București, Editura RAO, 2013

-Rotaru, Jipa *et alii*, *Mareșalul Antonescu la Odessa*, București, Editura Paideia, 1999

-Rosseti, Radu R., general, *Mărturisiri (1914-1919)*, Editura Modelism, București, 1997

ASPECTE DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL VASLUIAN ÎN ANII 1944-1947

Melania IONESCU***Nicolae IONESCU******Cuvinte cheie:** *liceu, Vaslui, profesori, război, învățământ.***Keywords:** *high school, Vaslui, teachers, war, education.***Abstract**

The years of the second World War left a mark upon the teaching system, many teachers and professors dying on the field and others being forced to retire or to emigrate. Between 1944-1947 supplying boarding schools with food, footwear, soap and meat was difficult. Footwear was dispensed by tickets for all children above 14.

Soviet occupation through the settlement of the communist regime has fundamentally changed the Romanian schooling system, slowly transitioning from a French-inspired liberal system to a Stalinist, communist system.

Anii celui de-al Doilea Război Mondial au marcat învățământul vasluian, mulți învățători și profesori murind pe front, iar alții au fost forțați să se pensioneze sau să emigreze. În anii 1944-1947 aprovizionarea școlilor care aveau internate se făcea greu cu alimente, încălțăminte, săpun și carne. Încălțăminte se distribuia pe bază de bon, pentru copiii de la 14 ani. Ei aveau dreptul la două perechi de încălțăminte și câte o pereche de pingele la patru luni.

În timpul evacuărilor din primăvara anului 1944, multe materiale și mijloace didactice ale școlilor din județul Vaslui, au fost adăpostite în județul Arad. În această zonă se aflau 330 de învățători de pe meleagurile noastre cu familiile lor. Din cauza evacuărilor și bombardamentelor din vara anului 1944, baza materială a multor școli era avariata și cursurile începeau cu întârziere, în toamnă.

Evenimentele militare din primăvara anului 1944 au făcut ca anul școlar să se încheie în luna martie. Apropierea sovieticilor în 1944 provoacă panică și îngrijorare în rândurile locuitorilor și autorităților vasluiene. Exercițiile de apărare pasivă se executau din ianuarie 1944. Prefectura, poliția și primăria se pregăteau pentru evacuare, iar primele convoaie soseau din Basarabia cu bagaje. Câteva zile mai târziu, prin circulara Ministerului de Interne, numărul 4.002 din 10 ianuarie 1944, adresată prefectilor, primarilor, Jandarmeriei și Poliției din Moldova cu privire la evacuare se precizau instrucțiunile privind realizarea „operațiunii 1.111 B sau M din 15 și 20

* profesor, Școala Gimnazială „Al. Nechita” Vaslui.

** profesor, Liceul Teoretic „M. Kogălniceanu” Vaslui.

ianuarie a.c.⁷⁹⁶. De asemenea, erau stabilite etapele evacuărilor, precum și categoriile de personal, de bunuri materiale, întreprinderi și instituții.

Personalul, dependent de Ministerul de Interne, trebuia evacuat mai întâi, în timp ce plecarea primarilor, în special din mediul rural, era facultativă. Odată cu evacuarea funcționarilor plecau și membrii familiei, luând cu ei strictul necesar de îmbrăcăminte și hrană. Ca urmare a ordinului cu numărul 196/6-III-1944 se evacua din județul Vaslui anumite categorii sociale: intelectualii, pensionarii, comercianții etc. în plasa Roșiorii de Vede - 1.500 de persoane și în plasa Balaci din județul Teleorman, 5.600 de persoane⁷⁹⁷. De o importanță deosebită era și evacuarea valorilor materiale, arhivele instituțiilor, instalațiile industriale, material tehnic, animale și mijloace de transport, cereale, materii prime, bunuri de larg consum etc. În noaptea de 21 spre 22 august 1944, primarul orașului Vaslui, profesorul Constantin Capră și ultimii reprezentanți ai primăriei, trec la evacuarea personalului din eșalonul II, întrucât trupele sovietice erau la 25 de km de oraș, în satul Parpanița-Negrești. De asemenea, bombardamentele aeriene provocaseră 100 de morți, 350 de răniți, 300 de vite și se distruseseră rețelele telefonice și telegrafice ale urbei⁷⁹⁸.

Unii învățători din zona Fălciu erau evacuați în mai multe județe din sudul țării, Mehedinți, Gorj, Romanai, Teleorman, Dâmbovița, Râmnicu-Sărat etc. Aceștia, li se făceau rețineri din avansul de evacuare de către Administrația Financiară. În anii 1944-1945, șeful Inspectoratului Județean Fălciu, era A. Bucureșteanu⁷⁹⁹. De asemenea, școlile secundare din Huși erau evacuate la Aiud și Ocna Mureșului. În aprilie 1944, au fost evacuați la Gimnaziul de Fete din Aiud: preotul dr. Mihai Bejenariu, directorul liceului „Cuza Vodă” Huși, Eugen Niculescu și Gh. Lupu. Ceilalți profesori ai renumitului liceu hușean erau împrăștiați în diferite părți ale țării⁸⁰⁰.

Deși succintă, enumerarea de mai sus reflectă volumul imens de muncă și energie cerut pentru punerea în „mișcare” a unor cantități uriașe de bunuri, ceea ce a însemnat o vastă acțiune de triere, catalogare, împachetare, asigurarea mijloacelor de transport, de deplasare și reamplasare la noua destinație. În același timp, e necesar să menționăm și faptul că pe toată durata unei asemenea operațiuni a trebuit asigurată securitatea și ocrotirea tuturor bunurilor materiale evacuate din Moldova⁸⁰¹. Astfel,

⁷⁹⁶Despre această operațiune de mare amploare s-a scris puțin în literatura de specialitate. O lucrare monografică despre această acțiune este cartea lui Sergiu Balanovici, *Operațiunea 1111. Evacuarea din Moldova 1944*, Editura Axa, Botoșani, 2005.

⁷⁹⁷D.J.A.N. Vaslui – *Fond Primăria orașului Vaslui*, dos. nr. 2/1944, f.121. Printr-o circulară a Ministerului de Interne cu numărul 10359/aprilie 1944 se sublinia faptul că populația refugiată din Moldova, nu vine în aceste județe ca o „populație de milogi”. „După ce și-au părăsit avutul și au luat calea refugului, să nu li se mărească mâhnirea printr-o primire rece, lipsită de iubire, să nu se uite că oltenii și muntenii din 1917 s-au refugiat în Moldova tot din cauza războiului și că populația aceluia colț de țară a primit, a găzduit și a hrănit, cu o largă bunăvoință, populația refugiată. Refugiații de atunci și urmașii lor de astăzi au prilejul să dovedească recunoștință către aceia care i-au găzduit acum 27 de ani. Puținul pe care îl au să-l împartă în două pentru a fi suferința mai ușoară”, f.38.

⁷⁹⁸*Ibidem*, dos. 42/1945, f.350.

⁷⁹⁹DJAN Vaslui, *Fondul I.S.J Fălciu*, dos 1/1945, f.170.

⁸⁰⁰Apud, Costin Clit, *Liceul Teoretic “Cuza Vodă” din Huși, studiu monografic*, Editura Thalia, Vaslui, 2003, p. 77.

⁸⁰¹Nicolae Ionescu, *Moldova în anii 1944-1947*, Editura Kolos, Iași, 2005, p.24.

Liceul „Mihail Kogălniceanu” Vaslui și alte instituții locale au trecut prin una din cele mai grele perioade din istoria lor: plecarea în refugiu. O parte din arhiva LMK a fost dusă la Târgu-Jiu și la întoarcerea în toamna anului 1944 nu s-a mai găsit decât puține documente școlare, iar vesela internatului s-a pierdut.⁸⁰²

Moldova și, desigur, zona Vaslui a suferit foarte mult din cauza operațiunilor de război. Pe acest teritoriu s-au desfășurat, în perioada aprilie-august 1944, operațiunile frontului Iași-Chișinău care au provocat mari pagube locuitorilor. În orașul Vaslui, în urma bombardamentelor aeriene din vara anului 1944, mai bine de 50% din imobile au fost deteriorate sau distruse. Multe școli secundare au rămas fără local. Între acestea, erau: Liceul teoretic de fete și Liceul Industrial de fete, ambele cu o populație școlară destul de mare. De aceea, se propunea Ministerului Educației Naționale ca Liceul de fete să funcționeze la Cercul Militar „Mareșal Constantin Prezan” cu aprobarea Ministerului de război al cărui local era⁸⁰³.

Clădirea Liceului Mihail Kogălniceanu a fost grav avariata în august 1944, iar femeia de serviciu, Elisabeta Iacob, a murit în timpul bombardamentelor, fiind rămasă la Vaslui pentru paza instituției⁸⁰⁴. Se impuneau reparații urgente, atât în interior, cât și în exterior. Pentru reparații s-au obținut subvenții de 5.300.000 lei de la Prefectura Județului Vaslui și Direcția Refacerii Moldovei, reparații care s-au ridicat la suma de 8.200.000 lei, acoperindu-se diferența din fondul de construcție, fondul de rezervă și taxa de construcție pe anul 1945/1946. „Deoarece este o necesitate imperioasă deschiderea internatului se impune o subvenție de la Ministerul Educației Naționale de trei milioane lei”, se arăta într-o adresă a conducerii școlii către ministerul de resort⁸⁰⁵.

Așadar, anul școlar 1944-1945 în țară și pe aceste meleaguri moldave, s-a desfășurat în condiții grele din cauza faptului că școlile fuseseră devastate de război și mobilierul era aproape inexistent sau insuficient. De asemenea, reluarea activității se făcea cu un număr redus de cadre didactice, în majoritate femei, bărbații fiind trimiși pe front, cu manuale lipsă, inspectorate fără inspectori, la care se adăuga spectrul foametei ce era simțită pretutindeni. Profesorii sosiți din refugiu lucrau la susținerea examenelor extraordinare și anul școlar se încheia la 23 iunie 1945. Serbarea de sfârșit de an a avut loc la 29 iunie, de ziua Sfinților Apostoli, Petru și Pavel. Cadrelor didactice întoarse după evacuare în Moldova li se dădea o indemnizație de instalare dacă se stabileau în zonă⁸⁰⁶.

La conducerea Ministerului Educației Naționale a fost în anii 1944-1947 Ștefan Voitec, om politic social - democrat, trecut apoi la comuniști, care a adunat în jur pe inspectorii generali, Petre Drăgoescu și Ion Gherincea.

După 23 august 1944, înlăturarea administrației antonesciene a fost efectuată în județele Moldovei de timpuriu și a avut un caracter intens și profund, marcând începutul procesului de comunizare. Între timp, a sosit o parte din funcționarii care fuseseră evacuați și aceștia sunt treptat epurați iar în fruntea primăriilor sunt numiți

⁸⁰² D.J.A.N. Vaslui, *Fondul Liceului Mihail Kogălniceanu*, dos. 3/1945 f.234.

⁸⁰³ *Ibidem*,.

⁸⁰⁴ *Ibidem*, f.4.

⁸⁰⁵ *Ibidem*, f.91.

⁸⁰⁶ D.J.A.N Vaslui, *Fondul ISJ Fălciu*, dos.1/1945,f.484. De menționat este faptul că acest fond cuprinde informații sporadice din anii 1904-1953.

primari și ajutori de primari pe noile criterii politice. Astfel, Secția Negrești a Frontului Plugarilor prin adresa numărul 47/17 decembrie 1944, trimisă domnului pretor sesiza faptul că activitatea primarului Sofronie Costea era necorespunzătoare, „că este un element defetist care defavorizează populația prin zvonuri alarmiste, că nu a luat măsuri împotriva speculei, din cauza relațiilor sale liberale cu negustorimea din târg. Rugăm să dispuneți înlocuirea sa cu un alt element, sincer democratic, devotat cauzei celor care își câștigă existența prin muncă. În caz de nesatisfacere a acestui deziderat general, vom demasca public actele acestui primar.”⁸⁰⁷. Același proces de comunizare a învățământului se făcea simțit treptat și în școli.

Întoarcerea din refugiu a personalului didactic, a documentelor școlare, parțial distruse, făcea ca școlile să se deschidă într-un context politic tensionat ca urmare a acțiunii de lichidare treptată a oricărei opoziții democratice și a instaurării regimului de „democrație populară”. Ocupația sovietică, realizată, după cum se știe, cu acordul Marii Britanii și a Statelor Unite ale Americii, a favorizat puternic această derulare a evenimentelor, resimțită în toate domeniile de activitate.

În învățământ, structurile și conținutul nu s-au modificat imediat, dar presiunile au devenit tot mai puternice în ciuda eforturilor majorității cadrelor didactice de a menține tradiția valoroasă a școlii românești.

În conformitate cu hotărârile Conferinței Naționale a Partidului Comunist Român din 16-21 octombrie 1945, începând cu anul școlar 1945-1946 apar primele transformări în învățământul românesc după modelul sovietic. Pe lângă licee au luat ființă *Gimnaziile unice*, formate din trei clase în care aveau prioritate copiii de muncitori și țărani pentru a fi educați în spirit materialist și ateu⁸⁰⁸.

Un tablou complet al învățământului din zona Vaslui, îl prezenta în februarie 1946, inspectorul general al Inspectoratului Regional Iași, profesorul Octav Tcacu, care controlase aproape toate școlile din oraș și nu numai. În procesul-verbal încheiat cu acest prilej se menționau următoarele unități școlare din Vaslui:

1. Gimnaziul teoretic de fete care funcționa în Clădirea Gimnaziului Comercial de băieți;
2. Liceul teoretic de fete al „Societății Ortodoxe”, liceu particular etatizat, cuprindea în clădire și Liceul Industrial de Fete;
3. Liceul Industrial de fete (croitorie, lenjerie, țesut);
4. Gimnaziul Comercial de băieți cuprindea în clădire și Gimnaziul de fete. Localul era bun;
5. Gimnaziul Industrial de Băieți cu ateliere de tâmplărie, lăcătușerie, director era profesorul Popa. Localul era construit special pentru școala industrială și a suferit de pe urma bombardamentului;
6. Gimnaziul de industrie casnică funcționa într-un local din apropierea Liceului Mihail Kogălniceanu și director era profesorul Tiron;
7. Liceul Teoretic „Mihail Kogălniceanu” avea și clase de gimnaziu, în care trei clase de anul I;

⁸⁰⁷Idem, *Fondul Prefectura Vaslui*, dosarul 41/1944, f.34.

⁸⁰⁸Mihai Ciobanu, *Pagini de istorie a Inspectoratului Școlar Vaslui*, Editura Thalia, Vaslui, 2003 p. 24.

8. Liceul teoretic de Fete⁸⁰⁹.

După al doilea război mondial, s-au răsturnat vechile valori ale societății românești. În spatele declarațiilor referitoare la nașterea unei lumi noi, democratice și la adăpostul armatei sovietice se pregăteau condițiile unei noi dictaturi, cea comunistă.

Inițiativele și tendințele din perioada interbelică erau anihilate de un univers concentraționar, impus de noul regim politic totalitar care se profila în anii 1944 - 1947. Spiritul „nou” nivelator al unei culturi importate după modelul din U.R.S.S., condamna la mediocritate cultura românească, aceasta ducând la distrugerea valorilor tradiționale.

Sub pretextul „democratizării” învățământului prin deschiderea „porților școlii secundare pentru copiii oamenilor muncii”, a apărut problema învățământului de masă, care a redus exigențele, a promovat valorile mediocre, a limitat afirmarea elitelor. Pentru a feri elevii de influența unor concepții neștiințifice și reacționare, Ministerul Educației Naționale, a dispus înlăturarea și distrugerea materialelor didactice (manuale, hărți politice, geografice și istorice) considerate ca „necorespunzătoare situației actuale”. Până la elaborarea altor manuale în vara anului 1947, cadrele didactice și elevii au fost siliți să-și desfășoare activitatea, numai pe baza unor manuale rămase în uz, condiția fiind „adaptarea” la noile cerințe. Această readaptare viza în primul rând impunerea concepțiilor materialist-dialectice și istorice care să justifice noul regim și susținerea „prieteniei” cu puternicul aliat de la Răsărit.

Anul școlar 1947-1948 „beneficia” de manuale unice tipărite special pentru Gimnaziul Unic. Cele mai multe modificări au suferit programele și manualele disciplinelor umaniste de istorie, economie politică și literatură. Încă din 1945, printr-un ordin al Ministerului Educației Naționale, profesorii sunt rugați ca elevii să „fie lămurii asupra necesității ca fiecare să răspundă pentru faptele sale. De aceea, judecarea criminalilor de război și a celor care au dus țara pe marginea prăpastiei, era o măsură de interes vital pentru țara noastră”⁸¹⁰. Se specifica, totodată, că singura organizație care avea acces în școli era aceea a Tineretului Progresist, subliniindu-se rolul profesorului care reprezintă „sufletul” în educația elevilor⁸¹¹.

Desigur, și învățământul tutovean, evolua în condițiile noilor schimbări care au cuprins întregul învățământ românesc. Ocupația militară germană din primăvara anului 1944 și retragerea determinată de înaintarea trupelor sovietice de la sfârșitul lunii august au provocat mari distrugerii instituțiilor școlare. Cu eforturi deosebite s-a redeschis activitatea didactică în octombrie 1944. Conținutul învățământului a suferit anumite modificări în lumina orientărilor impuse de procesul de comunizare a țării prin restructurarea planului de învățământ, a programelor școlare și a reorganizării întregii activități educative cu elevii.

⁸⁰⁹D.J.A.N. Vaslui, *Fondul L. M. K.*, dos. 219/1950, f.125.

⁸¹⁰*Ibidem*, dos. 1/1945, f.1.

⁸¹¹*Ibidem*

În licee, activa Societatea de Cruce Roșie din România-secția Tineret cu bune rezultate în apărarea sănătății și combaterea epidemiilor⁸¹². Cele 12 porunci morale ale filialei Vaslui de la Liceul Mihail Kogălniceanu, regăsite și la alte școli, erau:

- 1) Fii bun, drept și cinstit.
- 2) Nu întrebuința niciodată vorbe urâte. Nu minți niciodată.
- 3) Fii cuviincios și îndatoritor: „respectă pe cei bătrâni, stimează-ți camarazii”.
- 4) Fii săritor față de oricine: ajută pe cei săraci și pe cei slabi.
- 5) Gândește-te că munca să folosească tuturor.
- 6) Nu-ți însuși lucrul altuia. Respectă avutul Țării.
- 7) Fii bun și milos cu animalele.
- 8) Iubește și îngrijește florile și pomii.
- 9) Înfrumusețează-ți locuința de acasă și școala ta.
- 10) Fii mândru de credința și de neamul tău.
- 11) Nu uita pe cei care au murit pentru Țară. Împodobește-le mormintele.
- 12) Fii copil vrednic al Patriei⁸¹³.

În primii ani după război, anul școlar era împărțit în trimestre, iar elevii erau notați cu note între 1 și 10, media 5 era limita de promovare, iar la bacalaureat nota minimă 6, ca în zilele noastre.

Printr-o circulară a Ministerului Educației Naționale, fiecare școală trebuia să aibă „drapelul național, pe care-l arborează în chip solemn atunci când e cazul, iar în fiecare clasă să se afle chipul Maiestății Sale Regelui, semn al dragostei cu care toți îl înconjurăm pe suveran”. Elevii purtau încă la butonieră „tricolorul național” și chipul regelui Mihai⁸¹⁴.

Treptat, însă, instituțiile administrației de stat, inclusiv școlile, au cunoscut mutații spre stânga, mai de timpuriu în Moldova, fapt ce va determina ca o parte a corpului electoral, mai mare comparativ cu alte regiuni, să voteze listele opoziției în alegerile din noiembrie 1946.

Anul 1946 a fost extrem de secetos și recoltele strânse de pe câmp, mai ales în Moldova, erau foarte slabe. La această situație grea, se adaugă și obligațiile mari impuse de U.R.S.S sub forma produselor de tot felul, așa încât, treptat, au fost golite până și silozurile sau depozitele strategice. Deoarece Moldova fusese teatru de război, aici distrugerile erau mari și foametea a lovit mai mult. Mulți oameni plecau în pribegie pentru alimente. De altfel, în 1946, foametea a bântuit și în școli, iar internatele funcționau numai pe bază de alimente în natură aduse de elevi⁸¹⁵. Chiar și ajutoarele venite din străinătate distribuite copiilor au fost motiv de discordie între Crucea Roșie Română, care nu era în acea vreme controlată de comuniști și C.A.R.S., obedient puterii comuniste. Profesorii erau afectați de discrepanța dintre salarii și prețuri, echivalentul retribuției pe o zi ajungând pentru a cumpăra doar o jumătate de

⁸¹²*Ibidem*, De altfel, școlile din județul Vaslui erau contaminate de tifos exantematic în ianuarie 1946. Se cerea printr-o adresă a președintelui interșcolar, prof. Octav Mărculescu, amânarea cursurilor în oraș. (cf.dos. 3/1945, f.7)

⁸¹³*Ibidem*, dos.13/1945, f.94.

⁸¹⁴*Ibidem*, f.154.

⁸¹⁵*Ibidem*, f. 223.

kilogram de mălai sau fasole, în timp ce economatele continuau să fie slab aprovizionate. În anii 1946-1947 au apărut cartele pentru pâine, în diverse culori, ce desemnau cantitățile zilnice diferențiate, rațiile de alimente și îmbrăcăminte care erau mult sub necesități⁸¹⁶.

După război creștea ponderea învățământului preșcolar în mediul urban prin atragerea unui număr mai mare de copii în unități special organizate. Influența acestei forme de învățământ a crescut odată cu primii ani ai școlarității. Astfel, în 1948, la Bârlad funcționau șapte grădinițe, cu un efectiv de 391 de copii și 12 educatoare. Deși numărul copiilor înscriși în grădiniță crescuse de 4,5 ori, o mare parte dintre ei nu puteau frecventa din cauza greutăților materiale⁸¹⁷.

Învățământul primar era reprezentat în Bârlad de șase școli primare de fete și șase de băieți. Parcurgând statisticile școlare din acea vreme se observă, că în decursul unui deceniu s-a înregistrat o diminuare a numărului elevilor de vârstă școlară mică, urmare a războiului, refugiei și foametei. Dacă în anul școlar 1938-1939 frecventau 1300 de elevi, peste un deceniu se înregistra mai puțin de jumătate de copii, ceea ce a determinat o scădere a personalului didactic cu 35%⁸¹⁸.

Prelungirea școlarității la șapte ani, deși s-a preconizat încă din perioada interbelică, aplicarea în fapt, s-a realizat sporadic. La Bârlad, activau șapte școli elementare de 7 ani cu 1400 elevi în anul școlar 1947-1948. Numărul absolvenților a crescut de două ori față de situația dinaintea războiului. Creșterea învățământului primar la sfârșitul acestei perioade a dus la dublarea numărului de profesori⁸¹⁹.

Învățământul complementar în orașul Bârlad își continua activitatea prin intermediul unor școli profesionale, înființate în mare parte în primele decenii ale secolului trecut. Dintre ele menționăm Școala de Gospodărire Urbană care după revenirea din refugiu și-a început cursurile în toamna anului 1944, dar fără internat. Inițial, Ministerul Educației Naționale dispusese evacuarea personalului și arhivei în localul Școlii profesionale de fete din orașul Dumbrăveni, județul Târnava Mică, la 28 martie 1944. Deoarece localul era ocupat de o tabără de elevi refugiați, cazarea s-a făcut mai târziu în condiții impropriet, în satul Moghilog din același județ⁸²⁰. Din cele șase clase de curs, patru erau patronate de această școală, celelalte două aparțineau de gimnaziul unic. Sălile de clasă erau și ateliere de instruire practică, din lipsa unor spații adecvate. Din 1943, unitatea de învățământ a fost transformată în Școala de Gospodărire gradul II. Acest lucru nu a împiedicat o creștere a numărului elevilor cu 50% în anul 1948. Din cei 193 de elevi care frecventau școala, 75 erau bursieri.⁸²¹

⁸¹⁶A se vedea pe larg Nicolae Ionescu, *Foamea din Moldova din anii 1945-1946* în Acta Moldaviae Meridionalis-Anuarul Muzeului Județean "Ștefan cel Mare"-Vaslui, XXV-XXVII, vol.I, 2004-2006, pp. 559-568.

⁸¹⁷Oltea Rășcanu-Gramaticu (coord.), *Istoria Bârladului*, ediția a-II-a, vol. II, Editura Sfera, Bârlad, 2002, p. 90.

⁸¹⁸*Ibidem*.

⁸¹⁹Gh. Clapa, *Învățământul din Bârlad în perioada 1918-1944, în Bârladul odinioară și astăzi*, I, 1980, p.120.

⁸²⁰DJAN Vaslui, Fond Școala de gospodărire urbană, gr.I, Bârlad, dos.I/1944, f. 5.

⁸²¹*Ibidem*, dos. 83/1946, f.170.

Școala era pe strada Victoriei nr. 45 (astăzi, str. 1 Decembrie) și apoi în clădirea comunității evreiești din strada Republicii nr.166⁸²².

Școala Industrială de Ucenici continua activitatea în localul Școlii primare nr. 5. Cursurile de calificare a ucenicilor erau utile și patronii erau obligați să respecte programul instructiv-educativ. Școala s-a desființat în 1951, lăsând locul unor noi tipuri de școli profesionale în concordanță cu noua dezvoltare social-economică a țării⁸²³.

O altă unitate de profil complementar era Școala Profesională de fete "Nicolae Roșca Codreanu", care și-a reluat activitatea la 18 octombrie 1944, printr-o hotărâre a autorităților locale. Școala fusese evacuată în primăvara anului 1944 în comuna Alma, județul Târnava Mică, de unde revenise în luna septembrie.⁸²⁴ Personalul didactic își desfășura în condiții bune procesul instructiv-educativ, scoțând în fiecare an cadre bine pregătite, necesare micii industrii locale. Școala a funcționat temporar și ca liceu de fete.

Referitor la învățământul secundar se preconiza organizarea unui examen de calificare și lichidare pentru elevii a căror situație era neclară din cauza războiului. La acest examen puteau lua parte și elevii cu învățământul întrerupt sau pregătiți particular. Se constată o anumită ușurință în trecerea examenelor, fiind favorizați în special minoritarii evrei. Era o încărcare a programului profesorilor care trebuiau să urmărească efectele tifosului exantematic care bântuia în zonă și acțiunile de muncă obștească, de voluntariat sau cele legate de aniversarea „Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917”.

În Bârlad, învățământul liceal era reprezentat de șase unități: două licee teoretice, unul comercial, două industriale și un liceu pedagogic. Desigur, Liceul „Gh. Roșca Codreanu” a continuat tradiția marilor performanțe în procesul instructiv-educativ. În anii războiului, director al acestei instituții a fost profesorul Gh. Gâlcă (1940-1946) care va deveni pentru puțin timp și prefectul județului Tutova. Refacerea localului școlii a necesitat investiții mari din partea statului și autorităților locale. Planul de învățământ, programa școlară și disciplinele de studiu au suferit unele modificări în vederea accentuării laturii materialist-științifice după modelul sovietic. În decurs de trei ani structura liceului a evoluat de la 8 clase la 12 clase. Pentru a veni în sprijinul elevilor cu mijloace materiale modeste s-au înființat gimnazii unice de trei ani, intrarea făcându-se fără examen, după absolvirea ciclului primar.

În anul școlar 1945-1946 s-au înființat gimnazii pe lângă licee, măsură aplicată și Liceului „Gh. Roșca Codreanu”. Pentru merite deosebite înregistrate de-a lungul timpului, Ministerul a ridicat Liceul la rang de Colegiu Național în anul 1946, cu prilejul aniversării Centenarului acestei instituții. Faptul era important, deoarece doar trei licee din țară mai purtau acesastă titlatură. Se știe, însă, că după reforma învățământului din 1948, în timpul regimului comunist, titlatura de „Colegiu” s-a desființat în întreaga țară.

⁸²²Oltea Rășcanu-Gramaticu, *op.cit*, p.91.

⁸²³Cf. Gh. Clapa, *op.cit*, p.195.

⁸²⁴DJAN.Vaslui, Fond Școala secundară de profesională de fete, Bârlad, dos..11/1944, ff. 24-25.

Deschiderea festivităților cu prilejul împlinirii a o sută de ani de la înființarea instituției s-au deschis pe 3 noiembrie 1946 în Aula liceului unde, pe lângă elevi și profesori, au venit reprezentanți ai autorităților locale și oameni de cultură. Ca invitați speciali au participat. P.S. Grigorie Leu, episcopul Hușilor, vicarul Ambrozie Filiuță din cadrul aceleiași episcopii, prof. univ. dr. Petre Constantinescu-Iași, fost profesor al liceului (acum era ministrul Informațiilor și reprezentantul guvernului dr. Petru Groza la sărbătorire). Mai participau inspectorii generali Petre Drăgoescu și Ion Gherincea, reprezentanții ministrului Educației Naționale, Ștefan Voitec⁸²⁵. Cu prilejul Centenarului, publicistul George Ivașcu (promoția 1929, era atunci Directorul Relațiilor Culturale cu Străinătatea-*n.n.*) trimitea o emoționantă scrisoare în care își exprima mulțumirile pentru rodnică activitate a renumitei școli: "Ca fost elev particip, în acest fel, cu toată însuflețirea la centenarul liceului nostru, urând viață lungă acestei instituții, care de azi înainte va fi cu atât mai mult în slujba cultivării poporului"⁸²⁶. În cadrul festivităților a luat cuvântul și elevul de atunci, Traian Nicola, din clasa a-VII-a, în calitate de președinte al societății literar-științifice „Stroe Belloescu” a liceului, care a făcut un istoric al școlii și a „evocat nume strălucite codreniste”. Peste 25 de ani, renumitul profesor de chimie, va realiza cea mai documentată monografie a Colegiului Codreanu, o capodoperă a genului, ajunsă la a doua ediție, în 1996. Cu prilejul Centenarului s-a strâns un fond de 18 milioane lei din donațiile foștilor absolvenți ai liceului și a altor personalități participante. Menționăm câțiva dintre cei care au sprijinit prin donații modernizarea colegiului: Ștefan Voitec a donat 2 milioane lei, Petre Constantinescu-Iași, 2,5 milioane lei, generalul Vasiliu Rășcanu - ministrul de război, 3 milioane lei, Gh. Vântu - subsecretar de stat la interne -9 milioane lei etc.⁸²⁷. Se preconiza reluarea lucrărilor necesare construirii unui internat pentru elevii cu posibilități reduse. În decursul anilor 1945-1946 au absolvit 133 de elevi, mulți dintre ei, devenind nume de prestigiu în cultura și știința românească. Desigur, cu prilejul centenarului toate școlile bârlădene au adus salutul lor la sărbătorirea Colegiului „Codreanu”, care era cel mai vechi și respectat lăcaș de cultură al Bârladului.

Începând cu 1 septembrie 1947 în afara celor 10 clase pe care avea liceul, s-au înființat 12 clase ale Gimnaziului Unic, ca un preludiu al reformei învățământului care a avut loc peste un an cu urmări nefaste asupra școlii românești.

Liceul de fete „Iorgu Radu” a secondat în mod fericit activitatea Colegiului „Codreanu” ca important focar de cultură în această parte a țării. Nici clădirea acestei școli nu fost scutită de urmările războiului. Insistențele energice ale conducerii liceului pe lângă autoritățile locale, au dus la începerea reparațiilor pentru desfășurarea corespunzătoare a cursurilor. În anul 1945, s-a înființat la acest liceu un gimnaziu unic care funcționa în clădirea fostei școli primare. Internatul s-a redeschis peste un an cu o cantină pentru 200 de elevi. Pe parcursul celor trei ani de studiu, au absolvit 174 de elevi, dintre care 153 la cursuri de zi și 31 la învățământul particular. În anul 1948 școala funcționa cu șapte clase elementare⁸²⁸.

⁸²⁵Traian Nicola, *Colegiul Național "Gh. Roșca Codreanu*, ediția a-II-a, Bârlad, 1996, p. 165.

⁸²⁶*Ibidem*, p. 166.

⁸²⁷*Ibidem*, p. 167.

⁸²⁸Gh. Clapa, *op.cit.*, p.212.

Liceul Comercial de băieți din Bârlad a luat ființă ca urmare a necesităților economice din zonă și a ajuns să aibă opt clase, din care la clasele aV-a și a-VI-a erau și clase paralele. Unele greutăți ivite în procesul instructiv-educativ erau din cauza lipsei manualelor și a fluctuației profesorilor suplinitori etc. Existau 12 catedre: două de științe comerciale, două de mărfuri, câte una de științe juridice, de economie, de limba franceză, de limba germană, de matematică comercială, alta de geografie-istorie și o catedră de alte specialități.⁸²⁹ În anul 1947 se transformă în Școală tehnică de administrație economică.

Liceul industrial de băieți avea în primii ani după război 223 elevi, dintre care 50 erau interni. Condițiile erau adecvate desfășurării unui învățământ teoretic și pentru activitățile practice din atelierele de lăcătușărie, fierărie, tâmplărie, rotărie, sculptură etc. Lucrările erau executate cu precizie și simț artistic, mai ales în atelierul de sculptură. Mulți absolvenți ai acestui liceu au devenit meseriași pricepuți care s-au remarcat la locurile de muncă⁸³⁰.

Liceul Industrial de fete din Bârlad funcționa cu 275 de eleve, la care se adăugă cele 23 de eleve ale școlii textile și 50 de fete ale școlii de ucenici, în total fiind 348 elevi. Fetele învățau deprinderi de muncă practică pentru a se adapta cerințelor micii producții meșteșugărești locale⁸³¹.

Dintre școlile bârlădene care a avut cel mai mult de suferit de pe urma războiului a fost Școala Normală de băieți. Distrugerea totală a localului de către trupele germane în retragere, a dus la perturbarea temporară a cursurilor acestei școli. Situația era îngreunată și de faptul că numeroși profesori erau concentrați. După mari eforturi cursurile au fost reluate, după amiază, în localul Colegiului „Codreanu” și apoi în clădirea școlii primare nr.1. Internatul școlii a funcționat cu o parte din elevi la căminul „Dr. Filibiu”, aflat sub patronajul „Societății Femeilor Ortodoxe”, iar o altă parte, în fosta locuință a directorului, din clădirea veche, și în infirmerie. Numărul elevilor școlii a variat între 280 și 320 de elevi, dintre care 197 erau bursieri. Școala Normală avea șapte clase bugetare și una extrabugetară, iar corpul didactic era format din 24 de cadre didactice.⁸³² Pasiunea și spiritul patriotic al profesorilor nu excludea exigența acestora. Probele de aptitudini erau dublate de serioase examene scrise la disciplinele fundamentale. Aceeași seriozitate se păstra și la susținerea examenului de diplomă. În anul 1945, în urma noilor dispoziții ale Ministerului Educației Naționale, se suspenda examenul de admitere în clasa I a Școlii Normale, aceasta devenind clasa I a Gimnaziului unic. Pe parcursul celor 4 ani de învățământ, au absolvit 189 de învățători care au fost repartizați în județul Tutova și în alte județe limitrofe. În anul 1948 și-a schimbat titulatura în Școală Pedagogică⁸³³.

După 1948, învățământul de masă crește prin înființarea de noi școli și *case de citit* pentru eradicarea analfabetismului, care devine o problemă importantă a învățământului postbelic. Dosarele de la arhive cuprind diferite situații cu privire la activitatea de alfabetizare în școlile primare ale județului, problemă urmărită personal

⁸²⁹ *Ibidem*

⁸³⁰ D.J.A.N. Vaslui, Fond *Liceul industrial de băieți*, Bârlad dosar, 1/1946-1947, f.110.

⁸³¹ *Ibidem*, Fond *Liceul Industrial de Fete Bârlad*, dos. 13/1944, f. 612.

⁸³² M. Măță și colab., *Monografia Liceului Pedagogic*, Iași, 1970, p.124 și urm.

⁸³³ *Ibidem*

la nivel național, de însuși ministrul învățământului, Ștefan Voitec, care cerea cadrelor didactice „ca un învățător să alfabetizeze cel puțin cinci neștiutori de carte”⁸³⁴. Astfel, începând cu anul școlar 1945-1946, la Cercul cultural din comuna Puiești, județul Tutova, erau arondate școlile din comunele Puiești și Iana. La Cercul de la Puiești cadrele didactice discutau probleme importante ale școlii, dintre care menționăm: “Reforma învățământului popular”, “Conducerea de sine a clasei”, “Ce se înțelege prin democratizarea învățământului”, “Pedagogia comunităților de muncă”, “Culturalizarea și mijloacele de culturalizare al poporului”.

Pentru “culturalizarea și educația” sătenilor în spiritul ordinului M.E.N nr. 10.702/1946, cele 13 școli din cerc se împăteau în trei grupe astfel:

- a) școlile din satele Ruși, Gâlțești, Iezer și Puiești-târg, grupa I;
- b) școlile din satele Puiești sat, Strâmba, Rotari și Bărtăluși-Mocani-grupa a II-a;
- c) școlile din satele Iana, Hălărești (Satul Nou-Siliștea) și Polițeni, grupa a III-a.

Fiecare grupă “avea același program de activitate” și se desfășura lunar, în fiecare școală. Președintele cercului era învățătorul de la Iezer, Nicolae Andronache.

Începând cu anii 1947-1948, cercul cultural devine “cerc de studii”. Procesele verbale conțineau numai membrii cercului, iar paginile rezervate discuțiilor, pentru activitățile metodice și conferințe, sunt goale! Era liniștea dinaintea furtunii. Nu mai voia să vorbească nimeni. Ca să-și justifice prezența, cadrele didactice se semnav doar cu creionul chimic sau cu *plumbul* elevilor ...

Consemnările din documentele școlare de la diferite unități de învățământ, în primii ani după 23 august 1944, sunt interesante. Astfel, cataloagele din plasa Codăești, județul Vaslui, la învățământul primar, erau ceva mai mari decât un dosar obișnuit. Cuprindeau instrucțiuni cu privire la completarea lor, asemănătoare cu cele de azi. Prezența elevilor era făcută de învățător zilnic, la începutul primei ore de curs. Absențele de dimineață (*a.m.*) erau consemnate cu o linie verticală (I), iar cele după-amiază (*p.m.*) cu o linie orizontală (-), iar cele motivate erau, desigur, încercuite. Pentru ca un elev să fie promovat trebuia să aibă cel puțin nota șase la purtare. La fiecare copil din învățământul primar se urmărea dezvoltarea personalității sub trei aspecte: Frecvența școlară, Aspectul psihologic și Aptitudinile educative⁸³⁵.

Desigur, școala vasluiană a cunoscut în primii ani postbelici, asemenea întregului învățământ românesc, consecințele tot mai grave ale contextului politic intern și extern, ale includerii țării noastre în zona controlată de sovietici. Acțiunile din acești ani nu trebuie să ne conducă la concluzia că procesul didactic a fost în întregime deturnat de la rosturile sale fundamentale. Prin efortul celor mai mulți dintre profesori s-a menținut, pe cât a fost posibil, un climat de muncă și seriozitate care a determinat obținerea unor rezultate meritorii, chiar valoroase, în pregătirea elevilor. Transformările postbelice realizate după modelul sovietic, sub lozincă “defascizării”

⁸³⁴DJAN Vaslui, *Fond ISJ Tutova*, dos. 17/1946, f. 234. De menționat este faptul că acest fond cuprinde informații din perioada 1899-1950. Informații inedite despre învățământul din zona Puiești ne-a furnizat și prof. C. Ghrerghescu, directorul școlii, căruia îi mulțumim.

⁸³⁵D.J.A.N Vaslui, Fond – *ISJ Vaslui, Școala Primară Codăești, Catalogul claselor V-VI, Anul școlar 1947-1948*, f.2. Fondul ISJ Vaslui cuprinde informații sporadice din anii 1915-1979.

au dus la *epurarea* unor profesori, la interzicerea a numeroase manuale, schimbări în planurile de învățământ și în conținutul programelor analitice. Este de apreciat efortul cadrelor didactice ca într-o perioadă confuză activitatea școlilor să nu sufere prea mult. Era nevoie de abnegație și mult curaj ca în condiții dificile, cursurile școlilor să se reia cât de cât normal. Mai ales că interveneau atâtea ingerințe de tot felul.

În aceste condiții complexe, se desprind eforturile directorului Octav Mărculescu și ale altor profesori ca între 27-30 noiembrie 1944 să se țină examenele de corigență și admitere la Liceul „M. Kogălniceanu”, iar la 1 decembrie să se poată intra la lecții, mai întâi într-o clădire a Liceului Ortodox de Fete, întrucât cea proprie fusese grav deteriorată (de bombardamente) și “abia la 4 martie 1947 se va putea intra în clădirea veche a școlii”.

Cea mai mare parte a elevilor liceelor vasluiene provenea din mediul rural (90%). Erau acordate 62 de burse la cantina Liceului M. Kogălniceanu⁸³⁶. În anul școlar următor, din cauza foametei luau masa la cantină 240 elevi, la care se adaugă 150 de copii care erau subvenționați de “Comitetul pentru Ajutorarea Regiunilor Afectate de Secetă” (C.A.R.S.).

În cele 11 săli aveau loc atât cursurile de zi, cât și meditațiile sau acțiunile Societății Elevilor, condusă de profesor Vasile I. Cataramă, ajutat de profesorul Stere Rădoi. Aceste activități aveau loc, mai mult sâmbăta. Școala funcționa cu 23 de profesori din care 13 titulari. Erau nume cunoscute din perioada anterioară, dar și nume noi, unii profesori fiind epurați⁸³⁷.

Exigența profesorilor s-a menținut și în acești ani, fapt confirmat de numărul mare de corigenți, chiar dacă cei mai mulți dintre ei au promovat examenele în toamnă. Imediat după redeschiderea cursurilor, erau aduse la cunoștința profesorilor “ordinele Ministerului în legătură cu educația elevilor, „defascizarea școlii și organizarea claselor” etc. De-abia fusese reluată activitatea Liceului, că a și început “opera de democratizare”, dirijată prin numeroase ordine și dispoziții primite de la organisme noi și puteri.

Profesorii diriginți au fost puși să raporteze în legătură cu măsurile luate în vederea defascizării școlii. S-au constituit *comitete (consilii) de clasă* ale elevilor, care trebuiau să conducă efectiv clasa, ocupându-se „de lipsurile colegilor, de absențele lor, de serbări, de excursii, de sporturi, de adunarea fondurilor pentru scopuri filantropice”. Consiliile claselor raportau că elevii au înțeles rostul „democratizării iar contribuția lor era de folos comunității școlare”. Se insista asupra necesității strângerii legăturilor cu „Tineretul Progresist”.

La ședințele *Consiliului Interșcolar din Vaslui* din anii 1944-1946 care reunea directorii școlilor secundare din localitate, având ca președinte pe profesorul de istorie

⁸³⁶ DJAN Vaslui, *Fond LMK*, dos.219/1945, f. 104.

⁸³⁷ *Ibidem*, Așa si-au pierdut, pentru mulți ani posturile (catedrele) prof. Vasile Cataramă (lb. română), inv. Constantin Didilescu, Gheorghe Popa (prof. de matematică), Iordache Boț (prof. de istorie), Th. Hodoroabă (prof. de lb. germană), Dumitru Cotoranu (prof. de pedagogie) și mulți alții (M. Ciobanu – coordonator, *Cronica Vasluiului*, Iași, 1999, p.121). Cercetările de la C.N.S.A.S. București, ne relevă faptul că profesorii Popa Gheorghe și Boț Iordache au fost condamnați la 6 ani, respectiv, 5 ani de închisoare. De asemenea, au fost închiși prof. Baboi Alexandru (istorie) și Cataramă Vasile (română), iar directorul Liceului M. Kogălniceanu, fost primar al Vasluiului, Th. Hodoroabă, a murit la canal”.

Octav Mărculescu, se făceau o serie de precizări privind activitatea educativă. Se impune o muncă de zi cu zi cu tineretul.

În România, inclusiv în Moldova, erau multe lucruri de rezolvat legate de așa numita „democratizare” a învățământului, de orientare spre valorile comuniste și renunțare la cele tradiționale, de conviețuire în bună armonie și prietenie a tineretului de toate confesiunile. „Profesorii trebuie să aibă o înțelegere deplină a acestora, ca să se atingă scopul dorit: buna conviețuire a tuturor în statul nostru”⁸³⁸. La aceste probleme se mai adăugau: rănilor războiului, tifosul exantematic care contaminase școlile și seceta ce afectase îndeosebi județele Iași, Fălciu și Vaslui. Ca urmare a acestei situații, s-au luat măsuri de scoatere a copiilor din aceste zone și cazarea lor în cămine sau la familii din regiunile din sud și vest ale țării, trimiterea de urgență a unor cantități de alimente în județele cele mai afectate, cât și acțiuni împotriva speculanților. Se încerca în școli “să nu mai rămână nici o urmă de rugină a trecutului și fiecare trebuie să fie pătruns de spiritul democratic al statului nostru de mâine”. Se pare, că s-a manifestat o anumită rezistență față de această „democratizare”, nerenunțându-se la anumite manifestări devenite tradiționale cum erau cele de 1 Decembrie, 24 Ianuarie, 10 Mai etc.

O atmosferă de suspiciune, tensiune și teroare se instaura odată cu sosirea trupelor sovietice „*eliberatoare*” și a consilierilor din cadrul *Comisiei Române Județene de Aplicare a Armistițiului*. Secretomania era la ordinea zilei. Însă, din 1944 sunt solicitate informații confidențiale despre cadrele didactice din orașul Vaslui, fapt dovedit de următoarea adresă trimisă școlilor din județ de Inspectoratul Școlar al Regiunii Iași cu numărul 24.917 din 1944 - aflat în refugiu încă la Pitești: „Avem onoarea a vă ruga să binevoiți a ne înainta în mod confidențial, recomandat expres, pe adresa mea personală sau pe cineva special, până în ziua de 15 noiembrie 1944, un tablou cu toți membrii corpului didactic de la fiecare școală care să cuprindă următoarele date:

1. Numele și Prenumele
2. Gradul care îl avea la 20 februarie 1938
3. Gradul actual
4. Specialitatea
5. Data la care a fost numit profesor suplinitor, profesor titular provizoriu, profesor titular definitiv
6. În ce partid a militat
7. Dacă în executarea serviciului are o atitudine abuzivă sau o ținută nedemnă, comițând acte ilegale sau a executat ordine superioare flagrant ilegale, fără a atrage atenția în scris.
8. Dacă s-au pus sub orice formă în slujirea unor interese străine de cele ale națiunii române.
9. Dacă au militat sub orice formă în vreo organizație politică sau paramilitară, legionară (fascistă sau hitleristă) sau a servit prin orice mijloace,

⁸³⁸ *Ibidem*.

scopurile unor organizații dictatoriale, arătându-se pentru fiecare, în mod precis, în ce constă învinuirea, indicându-se cazuri concrete și posibil de controlat.

10. Se va arăta în legătură cu activitatea prevăzută la punctul 9, dacă persoanele vinovate de faptele și atitudinile incriminate, au părăsit organizațiile politice indicate și s-au încadrat prin fapte concrete, bine stabilite, în lupta pentru cucerirea libertăților democratice și pentru înlăturarea fascismului din România, încă înainte de 23 August 1944, arătându-se pentru acestea date concrete și controlabile. Ne veți mai înainta, totodată, un tablou despre personalul administrativ și de serviciu de la școală...”.

Răspundeți personal, de urgență lucrării și păstrarea confidenței, Semnează, Inspector general șef, P. Todicescu⁸³⁹.

Funcționa în școli și o *Comisie Centrală de Informații* pentru *purificarea* Aparatului de Stat. Era o preocupare constantă de reînnoire a personalului didactic conform noilor cerințe. Mai târziu o altă circulară a Ministerului, arăta ca este o tendință anarhică, adeseori necugetată, sau un sabotaj voit al unor elemente camuflete în diferite funcții pentru a împiedica refacerea statului și progresul lui. Această adresă era semnată de prof. Aurel Potop, ministru-secretar de stat la Ministerul Educației, fost cadru didactic al Liceului „M. Kogălniceanu” Vaslui.

Din documentele cercetate, atâtea câte au mai rămas și nu au fost distruse, reies unele acțiuni antisovietice sau anticomuniste inițiate de cadrele didactice din Liceul „M. Kogălniceanu”, întrucât aici activa elita orașului. Istoria orală sau cercetările ulterioare pot aduce clarificări în acest sens. Cercetările recente de la C.N.S.A.S. București, ne relevă faptul că în primii ani postbelici activa *Grupul “FRĂȚIA DE CRUCE”- 46 Vaslui* care a desfășurat o activitate anticomunistă, în perioada 1944-1948 în diferite școli de elită din țară⁸⁴⁰.

⁸³⁹D.J.A.N. Vaslui - *Fondul Inspectoratului Școlar Județean Vaslui*, dos. 4/1946. f. 85. Între profesorii LMK regăsim o serie de nume cunoscute, dar și nume noi: Religia-prof. C. Merișescu, (titular), I. Rotaru (suplinitor); Limba română-Stere Rădoi și V. Cataramă (suplinitori); Lb. latină-Teodor Bogos; Lb. franceză-D. Rășcanu; Lb. germană-Th. Hodoroabă; Lb. italiană-El. Soare; Istoria-Octav Mărculescu, Florentina Banu; Geografia-Șt. Chesim; Filosofia-Isidor Cremer; Matematica-Emanoil Gaiu, Gh. Popa; Fizica-Chimie-C. Dima (suplinitor), Științe naturale-Eugen Simiuc, Desen-Anton Lazăr; Muzica-prof. Mihai Andronachi, Ed. Fizică-Platon Aparaschivei; Lucru Manual-Pavel Garincioiu (dos. 3/1945, f. 23).

⁸⁴⁰Procesul elevilor s-a desfășurat la Suceava în 1948 și a fost judecat de Tribunalul Militar Iași. Au fost condamnați 20 de elevi cu pedepse între 3-7 ani. Dintre ei amintim, *Laptes Mihai* – 6 ani, *Dănilă Constantin* (6 ani, decedat la Aiud), *Sumănaru Dumitru* (5 ani, decedat la Târgu Ocna), *Botez Octavian* (5 ani), *Dumitru Ion* (5 ani). Pedepsa cea mai mare a primit-o elevul *Iulian Constantin* – 7 ani. A fost rearestat în anul 1958 și condamnat la 25 ani de închisoare de Tribunalul Militar București pentru “*uneltire contra ordinii sociale*” (Domnul Constantin Iulian s-a născut în 1929 la Vaslui și este absolvent al Facultății de Hidrotehnică, din cadrul Institutului de Construcții București, dr. inginer cu lucrări premiate de Academia Română în domeniul amenajărilor hidrotehnice din România. Dânsul ne-a furnizat informații prețioase despre rezistența anticomunistă de la L.M.K., căruia îi mulțumim și pe această cale (n.n).

De menționat că un alt grup de 26 de elevi din Vaslui au fost arestați în 1949. De asemenea, 40 de intelectuali din Vaslui au fost condamnați politic printre care amintim *pe Rășcanu Ion*, general, fost ministru de război, primar al Vasluiului și al Capitalei, mort la Sighet, profesorul *Capră Constantin*, preotul *Mitoiu Dumitru*, dr. *Aurel Iliescu* etc. Printre luptătorii în rezistența națională, nedescoperiți de securitate (7 la număr) era și elevul *Potoceanu Dumitru*, profesor de prestigiu al Liceului M. Kogălniceanu.

La cererea sovieticilor se fac investigații despre românii din nordul Bucovinei și Basarabia refugiați în Vaslui (în întreaga țară era aceeași situație). În unele licee, au învățat copiii din teritoriile amintite și redăm documente care reflectă interesul sovietic în acest sens:

Domnule Director,

„În conformitate cu instrucțiunile serviciului M.O.N.T. nr. 53. 625/1945, vă rugăm să întocmiți și să înaintați imediat, prin curier special, pe direcții de învățământ și direcția personalului din Minister, tablourile menționate mai jos, cu specificările arătate, cuprinzând nominal personalul didactic, administrativ și de serviciu de la școala ce o conduceți, aflat în funcție la 25 februarie 1945:

Tabelul A: persoanele de la Est de Nistru, care au venit în țară din U.R.S.S., după 22 iunie 1941, sub orice formă.

Tabelul B: persoanele originare din Basarabia și Bucovina de Nord, care s-au găsit pe acele teritorii între 28 iunie 1940–22 iunie 1941, venite în țară după această dată.

Tabelul C: persoanele care nu sunt originare din Basarabia și Bucovina de Nord, dar care s-au găsit pe acele teritorii.

Tabelul D: persoanele de sex feminin, care s-au aflat în Basarabia și Bucovina de Nord între 28 iunie 1940–22 iunie 1941, după care au trecut în țară, căsătorindu-se cu cetățeni români”⁸⁴¹.

Autoritățile erau preocupate de atitudinea politică și starea materială a cadrelor didactice din școli. Pe lângă alte forme de atragere la noile structuri politice, cartelarea alimentelor și a îmbrăcăminte reprezenta un mijloc de subordonare a lor.

Este de remarcat, pe de altă parte, adaptarea rapidă a cadrelor didactice la noile realități. Astfel, la *Adunarea Învățătorimii Vasluiene* din 26 noiembrie 1946 ținută în amfiteatrul Liceului de băieți se arăta de subinspectorul cultural al Plasei Negrești că învățătorii trebuie să fie purtătorii „scânteii democratice”, să educe poporul în „spiritul democrației”, să fie îndrumători politici. Un alt reprezentant al noilor structuri, înfățișa pe învățător ca un adevărat „apostol, ca un ales al lui Dumnezeu”, în timp ce învățătorul Gh. Vierescu „face apel” la colegi să se alăture spiritului „vremii” pentru nevoia imperioasă de orientare sănătoasă a poporului ca în maxim 5 ani să nu mai existe sat de analfabeți și fără Cămin Cultural⁸⁴².

Cu ocazia împlinirii unui an de la instalarea guvernului dr. Petru Groza în Vaslui era organizat un Te Deum în Catedrala orașului “Sf. Ioan” la ora 10, iar la orele 11 în adunarea din piața palatului administrativ luau cuvântul reprezentanții partidelor democratice. Manifestările se încheiau cu un festival artistic la orele 16,30 la Teatrul Județean⁸⁴³.

Modul preferențial de distribuire a alimentelor, de cartelare a lor, de multe ori pe criterii politice, a stârnit proteste din partea locuitorilor. Astfel, într-o sesizare către Prefectura Vaslui, se arăta: „Noi, Constantin Căpitanu, învățător la Școala primară Tanacu-Vaslui, actualmente, inspector școlar și membru P.N.Ț. din localitate, fiind

⁸⁴¹*Ibidem.*

⁸⁴²*Ibidem*, f. 284.

⁸⁴³*Ibidem*, dos. 9/1946, f.34.

informat că din cele trei vagoane de zahăr care s-au adus pentru nevoile populației județului Vaslui, s-au repartizat celor din oraș câte 750 grame, iar sătenilor câte 100 grame, indiferent de clasă. Binevoii a lua notă că protestez contra acestei repartiții antidemocratice, rugându-vă a ne comunica și nouă criteriile după care ați procedat”⁸⁴⁴.

După 23 august 1944, Inspectoratul Școlar Iași cerea unităților școlare din subordine să înlăture propaganda antisovietică și mijloacele didactice care aminteau de regimul antonescian. „Potrivit ordinului nr. 159.864 al M.E.N. și în urma informațiilor primite că în unele școli se găsesc tablouri cu scene de război de pe frontul de EST– s-a propus ca aceste tablouri să fie distruse.” Sărbătorirea zilelor legate de procesul de comunizare era o altă metodă de îndoctrinare, prin care “un profesor va vorbi elevilor despre importanța zilei de 6 Martie” – în școlile secundare și primare – la un an de la instaurarea guvernului Petru Groza, care fusese impus prin forță, șantaj și intimidare. Directorul și profesorii de istorie aveau o sarcină grea, aceea de a exagera, a minți și îndoctrina pe elevi cu noile precepte ale regimului comunist, fiind obligați să răspundă noilor “indicații” ale M.E.N prin care se cerea ca pe “21 Decembrie” să se aniverseze ziua de naștere a *Generalisimului Stalin*. Cu acest prilej un profesor va vorbi elevilor întruniți despre genialul conducător. În școli, aniversarea se va face în cadrul „ședințelor educative pe grupe de clase sau pe clase”⁸⁴⁵. Încă din anul 1945, s-a trecut în urma unor ordine ale Ministerului – la înlăturarea din școală “a manualelor și autorilor care au fost excluși de Comisia de revizie”. S-a revenit apoi cu noi precizări:

1. Se scot din biblioteci și sunt interzise toate cărțile, care prin conținutul lor sunt potrivnice spiritului vremii și obligațiunilor luate prin Convenția de Armistițiu, fie că sunt trecute în cele trei liste publicate până acum, reproduse în ziare și de revista Ministerului (“*Noua școală românească*”).

2. Sunt interzise ca lectură și studiu nu numai cărțile care intră în categoria de mai sus, „*pentru conținutul lor*”, ci și operele autorilor, care pentru activitatea lor publicistică, socială și politică, prezintă informații despre criminalii de război sau despre dezastrul țării.

3. În ce privește manualele școlare, rămân până la finele acestui an, cele care au fost recomandate de la început, desigur, cu revizuirile făcute de comisia de control și cu obligația ca fiecare manual să fie *epurat prin ștergerea cu tuș a textului și pasagiilor care contravin spiritului timpului și Convenției de Armistițiu*⁸⁴⁶.

În martie 1946 se reamintea obligația profesorilor și a bibliotecarului școlii “de a scoate împreună cu elevii, prin control, toate filele din manualele didactice puse în vânzare care prin conținutul lor sunt potrivnice spiritului vremii” și folosite fără a fi suferit această lucrare⁸⁴⁷. În toamna anului 1946, diriginții din liceu se obligau, să ducă la îndeplinire dispozițiile drastice în acest sens.

Potrivit ordinelor nr. 314.608 și 318.705 din 1946 ale Ministerului Educației Naționale și conform cererii Comisiunii Aliate de Control, vă facem cunoscut

⁸⁴⁴ *Ibidem*, f. 6.

⁸⁴⁵ *Ibidem*, f. 19.

⁸⁴⁶ *Ibidem*

⁸⁴⁷ *Ibidem*, f. 33.

următoarele: „În prima săptămână de la deschiderea cursurilor, se vor *aduna de la elevi toate manualele de limba română, istorie și geografie vechi*; se vor inventaria aceste cărți și apoi *se vor arde*. Se va întocmi un proces-verbal, arătându-se câți elevi au predat cărțile și câți nu le-au predat. Se va întocmi pentru această problemă un raport care se va înainta direct Ministerului referindu-se la ordinele de mai sus”⁸⁴⁸.

Sunt probleme complexe ale întregului învățământ românesc, inclusiv cel vasluian, iar menționarea lor ne ajută să cunoaștem mai bine situația prin care unii profesori au încercat și într-o anumită măsură au reușit, atunci și în anii următori, să tempereze excesul de zel al unor factori politici și să acorde întreaga atenție calității procesului didactic.

Printr-o decizie a Ministerului Educației Naționale, de la sfârșitul lunii mai 1947, se aducea la cunoștința inspectoratelor și liceelor introducerea manualelor unice, nu întâmplător la anumite discipline. La articolul 3 se prevedea: „Se alcătuiesc manuale unice la următoarele obiecte și clase:

- *Istoria*, clasele I-VIII;
- *Geografia* la clasele a III-a și a VIII-a;
- *Dreptul* la toate clasele la care se predă în liceul teoretic;
- *Economia politică*, la toate școlile unde se predă”⁸⁴⁹

În anii 1945-1948, când a început procesul de comunizare a țării și în județele Vaslui, Huși și Tutova s-a dezvoltat o semnificativă mișcare legionară, de rezistență națională, anticomunistă la anumite cadre didactice din unele școli. În încercarea unei rezistențe naționale s-au înregimentat, alături de elevi și unele cadre didactice care nu împărtășeau ideile comuniste venite de la Răsărit.

Între cei care erau urmăriți de Securitate a fost și învățătorul Ștefan Stamat, născut la Bogdănești, în 1914, raionul Bârlad, regiunea Iași. A activat în mișcarea legionară în perioada 1937-1941 și a fost șef de cuib la Bogdănești. Din dosarul de urmărire reiese că a participat la o nuntă legionară în satul Căpușneni și a organizat un plugușor legionar al cuibului „Avântul”⁸⁵⁰. După 1944 n-a mai desfășurat activitate politică, dar a avut strânse legături cu Sârbu Ștefan, Bădărău Vasile, Popa Gheorghe, Boț Iordache, Cataramă Vasile ș.a., împreună servind câte un „pahar de vin și jucau table”⁸⁵¹. Securitatea după 1948 îl urmărea și într-o discuție cu prietenii afirma că „insurecția din Ungaria reușea dacă Apusul le-ar fi dat ungurilor ajutor la timp, înțelegând că reușita contrarevoluției însemna întoarcerea la vechiul regim burghezo-moșieresc”. În alte împrejurări, numitul Ignat G. Ioan a declarat că „URSS n-ar fi câștigat niciodată războiul dacă n-ar fi primit ajutor de la anglo-americieni, iar în prezent se pregătește reunificarea Germaniei și atunci se va porni război împotriva U.R.S.S, ajutați de americani. Cu această ocazie vom scăpa și noi de comuniști”⁸⁵².

Există în dosarele de la C.N.S.A.S declarațiile profesorului Gheorghe Popa de la Liceul „Mihail Kogălniceanu” Vaslui din timpul anchetei în care se arăta legăturile

⁸⁴⁸ *Ibidem*, f. 48.

⁸⁴⁹ *Ibidem*, f. 49.

⁸⁵⁰ C.N.S.A.S. P.18, dos. inv. Stamat Ștefan, f. 13.

⁸⁵¹ *Ibidem*, f. 15.

⁸⁵² *Ibidem*, f.16.

pe care le-a avut cu profesorii Iordache Boț, Cataramă Vasile, Sârbu Ștefan, Stamatini Ștefan etc. Discuțiile cu ei erau împotriva regimului comunist, a reformei învățământului, a cotelor obligatorii. Convorbirile lui Ștefan Stamatini cu ceilalți colegi erau dușmănoase la adresa regimului, „*contra ordinii sociale existente*”⁸⁵³.

În anul 1948 Consiliul interșcolar al orașului Vaslui a adoptat hotărârile „în legătură cu educația elevilor la care trebuie să se angajeze toți profesorii și elevii”. Se prevedea, printre altele: „La școli, trebuie să fie afișate lozinci, maxime, ziare de perete, portrete; să se arate și prin aceasta că este vorba de „*un nou spirit*”. Să se înființeze biblioteci pedagogice și documentare. Directorii sunt responsabili de abaterea e la linia democratică și sunt obligați să participe la orele cu materii după *manualele unice*.

Bibliotecile să fie completate cu cărți aparținând editurilor democratice. Să se comunice în ce situație sunt laboratoarele și muzeele școlare, dacă au primit cărți de la Minister.

Directorii să cerceteze dacă elevii folosesc cărți vechi care trebuie înlăturate și dacă s-au epurat manualele didactice. Să se facă propagandă pentru manualele unice. Ele trebuie citite și de ceilalți profesori. Directorii să nu tolereze manifestații ostile regimului în școală. Să se ia în discuție reforma programei analitice. Să se cumpere manualele unice pentru profesori și bibliotecile claselor”⁸⁵⁴. Erau reafirmate, astfel, indicațiile venite permanent de la Ministerul Educației Naționale.

De asemenea, se transmitea telegrama sosită la Inspectorat prin care se dispunea „îndepărtarea tuturor portretelor fostei familii regale și [...] prelucrarea proclamației guvernului și a textului legii de proclamare a R.P.R.”⁸⁵⁵.

Procesul de îndoctrinare a copiilor progresa mai lent decât prognoza liderii țării. Prefectul județului Fălciu, raporta că elevii din comuna Bogdănești când li s-au prezentat tablourile cu Gheorghe Gheorghiu-Dej și Ana Pauker au spus că le reprezintă pe rege și regină⁸⁵⁶.

În anii 1949-1950 era o grupare subversivă anticomunistă și la Liceul Teoretic Mixt din Huși în frunte cu Neșțian Valeriu - elev în clasa a X-a. Potrivit Direcțiunii Generale a Securității Poporului, gruparea avea drept scop „acțiuni de spionaj, sabotaj și rezistență, îndreptate împotriva regimului de democrație populară”. Gruparea clandestină era formată din elevi în frunte cu Neșțian Valeriu, de origine „social mic-burgheză”, născut în 1932, în orașul Huși, membru U.T.M., cu domiciliul în orașul Huși⁸⁵⁷.

⁸⁵³Melania Ionescu, Nicolae Ionescu, *Aspecte ale rezistenței anticomuniste în județele Tutova și Vaslui în anii postbelici, Cercetări istorice*, Anul V, nr. 4 (10), august 2011, p. 51.

⁸⁵⁴*Ibidem* dos 3/1945, f.15. Ceea ce a mai rămas nedistrus de război, a fost distrus prin aplicarea Ordinului M.E.N nr. 4640/1946, semnat de ministrul secretar de stat, Gheorghe Vasilichi, prin care se scoteau din școli toate cărțile care făceau referiri la Basarabia sau la mișcarea legionară. De frica celor de la Securitate, s-au ars în curțile școlilor enciclopedii, ziare, reviste, operele unor scriitori și istorici marginalizați în acel timp (M. Ciobanu, *op.cit.*, 25).

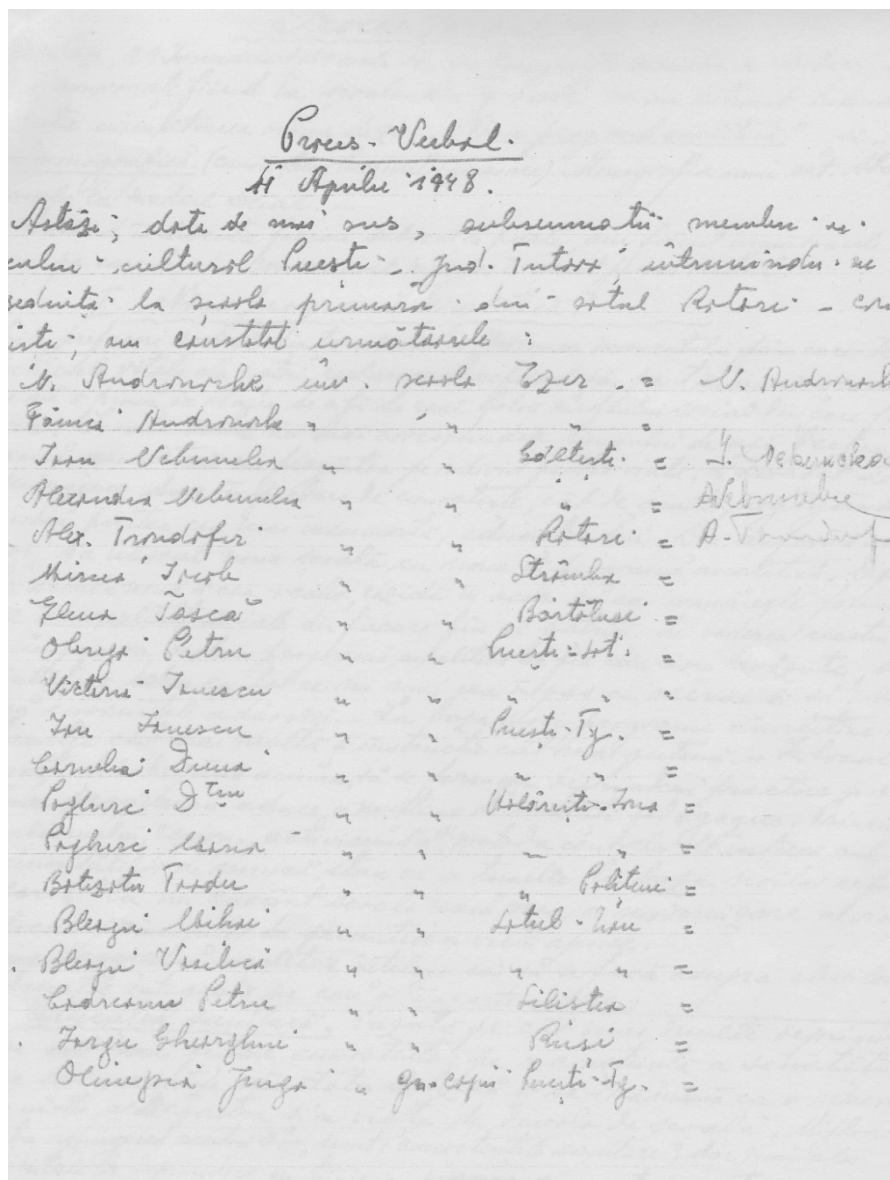
⁸⁵⁵*Apud* I. Agrigoroaiei, Gh. Iacob (coordonator). *Istoria Liceului Internat Costache Negruzzi, Iași (1885-1995)*. Editura Polirom, Iași, 2005, p. 137.

⁸⁵⁶N. Ionescu, *Acțiuni anticomuniste în liceele din Vaslui și Huși în primii ani postbelici*, „Prutul”, Serie nouă, anul I, nr. 2, 2011, p.135.

⁸⁵⁷*Ibidem*, p.136.

Așadar, ocupația sovietică prin instaurarea regimului comunist și starea de incertitudine din școlile vasluiene au schimbat fundamental sistemul de învățământ românesc, trecându-se treptat de la un sistem liberal, de inspirație franceză, la un sistem educațional comunist, de tip staliniste

Anexe:

Proces-verbal privind constituirea cercului cultural în 1948 din Puiesti, județul Tutova

Coperta revistei „Învățătorimea vasluiană”, 1945

BIBLIOGRAFIE

Arhive

-*Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Vaslui*

- Fondul Inspectoratul Școlar Județean Fălciu (1904-1953)
- Fondul Inspectoratului Școlar Județean Tutova (1899-1950)
- Fondul Inspectoratului Școlar Județean Vaslui (1915-1979)
- Fondul Liceului Mihail Kogălniceanu Vaslui (1890-1971)

-*Consiliul Național de Studiere a Arhivelor Securității*

- Fondul Eleve de la Liceul Teoretic de Fete, Vaslui, 1948.
- Fondul Elevi de la Liceul Teoretic Mixt Huși, 1950

Presa

- „Învățătorimea vasluiană”, 1945-1946
- ”Părerii Tutovene”
- „Vreme nouă”, Vaslui, 1945-1946

Lucrări speciale

- Agrigoroaiei, Ion, Iacob, Gh., *Istoria Liceului Internat, C. Negruzzi, Iași (1895-1995)*, Editura Polirom, 2005.
- Ciobanu, Mihai-Păgini *de istorie a Inspectoratului Școlar Județean Vaslui*, Editura Thalia, Vaslui, 2003.
- Clit, Costin, *Liceul Teoretic „Cuza Vodă” din Huși, studiu monografic*, Editura Thalia, Vaslui, 2003.
- Ionescu, Nicolae, *Acțiuni anticomuniste în liceele din Vaslui și Huși în primii ani postbelici*, în *Prutul*, revistă de cultură, serie nouă, Anul I, nr.2/ 2011.
- Ionescu N., Moronescu, Marin, *Liceul Teoretic “Mihail Kogălniceanu” Vaslui (1890-2010)*, Editura PIM, Iași, 2011.
- Nicola, Traian, *Colegiul Național, Gh. Roșca Codreanu*”, ediția a-II-a, Editura Sfera, Bârlad, 1996.

ARTILERIA BÂRLĂDEANĂ ÎN ACȚIUNE**Oltea RĂȘCANU GRAMATICU*****Cuvinte cheie:** *Război Mondial, Regiment, artilerie, garnizoană.***Key Words:** *World War, Regiment, artillery, garrison.***Abstract**

Established on the 1st of April 1914 at Ploiești, the 23rd Artillery Regiment was involved in the Romanian military campaigns of 1916 and 1917 in the First World War, offering its blood price. On November 27th 1923, the Regiment was transferred to the garrison of Bârlad, under colonel Dumitru Dumitrescu's command. The Regiment distinguished itself through heroism and bravery in the Second World War as well, both in the Eastern Campaign (the liberation of Bessarabia, the Odessa operation, Stalingrad, Chișinău-Iași) and the Western Campaign, after its fusion with the 30th Artillery Chișinău Regiment (the liberation of Banat, Transylvania, Czechoslovakia). After its establishment on November the 1st 1915, the 3rd Heavy Artillery Regiment distinguished itself through countless acts of bravery in the two World Wars, with the cost of thousands of lives. After the war, in 1949, the Regiment was transferred to the garrison of Bârlad, undergoing several changes of organization until the 25th of January 1961 when the 17th Artillery Brigade was established, the largest land artillery unit in the Romanian Army. On November the 1st 1990 it was given the name „General Alexandru Tell” and in 1995 it received the combat flag. On December the 1st 2001, the 17th Artillery Brigade becomes the 82nd Antitank Artillery Regiment; on October 4th 2004 it becomes the 82nd Artillery Division and then the 52nd Artillery Regiment in 2010.

There were ample festivities organized by the 01458 Military Unit on the anniversary date- 75 years, 80 years, 85 years, 90 years- of the Brigade. In November 2015 the Artillery of Bârlad will celebrate a great moment of pride: its centennial.

Regimentul 23 Artilerie Bârlad

Regimentul 23 Artileriei s-a înființat la 1 aprilie 1914 la Ploiești, sub comanda locotenent-colonelului Dumitru Glodeanu, dar a fost cartiruit la Focșani, în cazarma Regimentelor 11 și 16 Artilerie, subordonat Brigăzii a 5-a Artilerie și Comandamentului 3 Teritorial. La 10 mai 1914, regimentul a primit drapelul de luptă. O delegație a regimentului, însoțită și de drapelul de luptă, a participat la ceremoniile de înmormântare a regelui Carol I, și la cele de înscăunare a regelui Ferdinand I (28 septembrie 1914). Regimentul a fost mutat în Garnizoana Buzău (20-25 octombrie

* Societatea de Științe Istorice Bârlad.

1915), subordonându-se operativ Brigăzii a 13-a Artilerie din Ploiești și Corpului Armată din Galați.

Unitatea participă la Campania din 1916 la luptele din defileul Oltului la Căineni – Tâlmaci - Șelimbăr, Avrig - Porcești și Bran, apoi la marea bătălie de la Mărășești din august 1917 (zona Nămolosa - Mărășești – Răzoare – Viile Negroponte). A fost cartiruit pentru refacere, în luna noiembrie 1917, la Frumușița, în județul Covurlui, apoi la Hârlău (3 decembrie 1917), comandant colonelul Simion Marcovici. În perioada ianuarie - iunie 1918, regimentul a participat la luptele din Basarabia, contribuind la alungarea trupelor bolșevice și ucrainiene. După decretarea mobilizării generale, prin Înaltul Decret Regal nr.3179 din 28 octombrie 1918, regimentul, refăcut cu efective de război, a susținut eforturile infanteriei și cavaleriei în apărarea Transilvaniei, apoi în aprilie-august 1919 a participat la luptele de pe teritoriul Ungariei. După trecerea armatei la starea de pace, la 1 aprilie 1921, regimentul se înapoiază în garnizoana Buzău, sub comanda colonelului Ion Izvoran. Drapelul de luptă al unității a fost decorat cu Ordinul „Steaua României”, în gradul de cavaler, cu panglică de Virtute Militară, și cu Medalia „Crucea Comemorativă” cu baretele Mărășești, Carpați, Transilvania⁸⁵⁸.

Prin Înalt Decret Regal, nr. 2023 din 1921, partea activă a Regimentului 23 Artilerie a fost mutată la Lugoj și transformată în Regimentul 43 Artilerie Lugoj, subordonat Diviziei 1-a Vânători. La partea sedentară a Regimentului 23 Artilerie Buzău a fost numit comandant colonelul Nicolae Cruțescu, care îndeplinea și funcția de comandant al Pieței Militare Buzău. Prin Ordinul Marelui Stat Major, la 1 aprilie 1922, Regimentul 43 Artilerie Lugoj s-a transformat în Regimentul 23 Artilerie Lugoj, sub comanda colonelului Ion Izvoran. La 12 aprilie 1922, Regimentul 23 Artilerie a fost deplasat în Basarabia, pe aliniamentul Lipnic - Gura Ocnitei, cu misiunea de a împiedeca pătrunderea trupelor ucrainiene peste graniță⁸⁵⁹.

În final Regimentul 23 Artilerie a fost mutat în garnizoana Bârlad, în cazarma „Regele Ferdinand”, subordonându-se Diviziei 21 Infanterie Galați. Regimentul a ajuns, cu toate efectivele la Bârlad, la 27 noiembrie 1923, sub comanda colonelului Dumitru Dumitrescu⁸⁶⁰. La 24 ianuarie 1926, drapelul Regimentului 23 Artilerie Bârlad a fost decorat cu Medalia „Victoria”, în semn de recunoaștere a faptelor glorioase din perioada 1916-1923, colonel Cezar Butunoi⁸⁶¹.

În deceniile următoare, regimentul a desfășurat acțiuni de instruire în cazarmă, ședințe de trageri, marșuri, aplicații și manevre militare, participarea la concursurile organizate de Divizia 21 Infanterie și Corpul 3 Armată. Conducerea era asigurată de cadre competente precum colonelul Lazăr Rădulescu (1930-1931), colonelul Constantin Petrescu (1931-1937), locotenent-colonelul Victor Alexandrescu (1937-1938), colonelul Haralambie Eftimescu.

Conform Ordinului Marelui Stat Major, la data de 14 aprilie 1940, Regimentul 23 Artilerie s-a deplasat, dincolo de Prut, în Basarabia, cu trenul și în marș până la

⁸⁵⁸ „Arhivele Militare ale României” Pitești (în continuare, *A.M.R. Pitești*), Jurnal de Operațiuni nr.1228, dosar 4, f. 20-22.

⁸⁵⁹ *Ibidem*, f. 35.

⁸⁶⁰ *Ibidem*, f. 39.

⁸⁶¹ *Ibidem*, f. 41.

Ialoveni, acționând pe aliniamentul Geamîna - Constantinești - Ementa - Sălcuța – Selemet – Cimișlia (24 - 29 iunie 1940). După ultimatumul sovietic, de părăsire a Basarabiei și nordului Bucovinei (26-27 iunie), soldații basarabeni au părăsit posturile de luptă, abandonând materiale și echipamente din dotare. Presat de noua situație, la 30 iunie 1940, regimentul a trecut Prutul pe un pod de vase la Leova, continuând marșul prin Berezeni – Fălciu până la Bârlad. Regimentul 23 Artilerie, comandat de colonelul Alexandru Ianculovici, a fost reorganizat pe trei divizioane, continuând instrucția și pe timpul iernii⁸⁶².

Regimentul 23 Artilerie, aflat în subordinea Diviziei a 15-a Infanterie din Corpul 5 Armată, a primit ordin, la 22 iunie 1941⁸⁶³, să ocupe dispozitivul de luptă Arsura - Drânceni, pregătind sprijin atacurilor Regimentelor 10 Vânători Chișinău, 25 Infanterie Vaslui și 35 Infanterie „Cetatea Albă”⁸⁶⁴. În zilele următoare a trebuit să se facă față cu greu puternicelor bombardamente ale artileriei sovietice.

După forțarea Prutului, la 9 iulie, au bombardat pozițiile inamicului situate în localitățile Lăpușna, Hâncești, Sărata Galbenă, Reditu, Afumați, Călimănești și dealurile din preajma acestora. La 21 iulie 1941, unitatea a ajutat trupele române să traverseze Nistrul, la Tighina, angajând lupte grele în zona localităților Chițcani - Târlădeni- Gârbovat – Țânțăreni – Grigoriopol, acțiunile au continuat până la cucerirea Odessei (16 octombrie 1941), cu pierderi însemnate în oameni și tehnică de luptă.

După cucerirea Odessei, printre eşaloanele militare care s-au retras spre țară, s-a numărat și cele ale Regimentului 23 Artilerie, care în ziua de 13 noiembrie 1941, ora 10.30, au intrat în Bârlad, unde li s-a făcut o primire deosebită din partea oficialităților locale și a unui numeros public⁸⁶⁵. După o scurtă perioadă de refacere și instrucție, în septembrie 1942, Regimentul 23 Artilerie este trimis pe front în zona Cotul Donului - Stalingrad, cu trenul până la stația Stalino, apoi din 2 octombrie 1942 prin marș, pe o distanță de 481 km, până la localitatea Pereslavlski. La 17 octombrie, Regimentul a primit botezul focului în această zonă, sprijinind Divizia a 5-a Infanterie Buzău și Divizia a 14-a Infanterie Bălți prin foc concentrat de artilerie asupra pozițiilor militare inamice⁸⁶⁶.

⁸⁶² Declanșarea operațiunilor militare pentru eliberarea Basarabiei (22 iunie 1941) a găsit regimentul organizat pe două divizioane tunuri de 75 mm, fiecare cu trei baterii a câte 4 piese, și un divizion obuziere calibru 100 mm, cu două baterii a câte 4 piese (*ibidem*, f. 35).

⁸⁶³ Regimentul 23 Artilerie în ziua de 22 iunie 1941 avea dispuse subunitățile pentru sprijinul de foc astfel: Divizionul 1 sprijinea Gruparea tactică Nord (Grupare constituită în cadrul Diviziei), Divizionul 2 sprijinea batalionul 3 din Regimentul 10 vânători, iar Divizionul 3 sprijinea Gruparea tactică Centru (Regimentul 10 Vânători) (A.M.R., fond Regimentul 23 Artilerie, Registrul istoric al Regimentului 23 Artilerie, nr. 589, f. 29).

⁸⁶⁴ Divizionul 1 (cu Bateriile 1,2, 3 de 75 mm), comandat de locotenent-colonelul Nicolae Lăpușneanu; Divizionul 2 (cu Bateriile 4, 5, 6 de 75 mm), comandat de maiorul Nicolae Samson, Divizionul 3 (cu bateriile 7 și 8 Obuziere), comandat de maiorul Constantin Zăgănescu.

⁸⁶⁵ Comandantul regimentului colonelul Alexandru Ianculovici a fost ales cetățean de onoare al orașului. Elevii liceelor bârlădene au donat suma de 15.000 lei familiilor eroilor căzuți în luptele pentru eliberarea Basarabiei (A.M.R. Pitești, Jurnal de Operații, dosar 3, 1939-1944).

⁸⁶⁶ La începutul mării contraofensive sovietice din 19 noiembrie 1942, regimentul a avut pierderi importante: trei trenuri, trei obuziere, două tunuri, căruțe de muniții, chesoane, materiale de transmisiuni.

Dincolo de actele concrete de vitejie ale efectivelor românești, lipsa de armament modern, de coordonare, disensiunile cu comandamentele armatei germane, condițiile naturale îngrozitoare (gerul năprasnic al iernilor rusești), puternica contraofensivă sovietică, declanșată la 19 noiembrie 1942, au fost principalii factori ai grelelor înfrângeri suferite, încheiate cu mii de morți, răniți și dispăruți, pierderi materiale considerabile.

Luptele au continuat cu îndârjire în satele Balskoi și Dolcinslaya, apoi în 24 noiembrie în localitățile Petrovka și Cernicevskaia. La câteva zile de la declanșarea contraofensivei sovietice, jumătate din efectivele Diviziei a 15-a Infanterie, căreia i se subordona și Regimentul 23 Artilerie Bârlad, au fost capturate. Din acest regiment au murit vitejește în luptă căpitanul Brandabur, căpitanul Popescu, căpitanul Constantinescu, căpitanul-medic Prigoreanu, locotenentul Vineș, sublocotenentul Cuptor. A fost grav rănit comandantul regimentului colonelul Alexandru Ianculovici. Efectivele rămase au reușit să rupă încercuirea și să înceapă retragerea. Deși pierduse 60% din efectiv și tehnică de luptă, regimentul comandat de maiorul Vasile Alexandrescu, a reușit, după greutăți de neînchipuit, materiale, climaterice și morale, să se înapoieze în garnizoana Bârlad la 23 martie 1943.

După o scurtă refacere, conform Ordinului Marelui Stat Major, Regimentul 23 Artilerie Bârlad, aflat sub comanda colonelului Grigore Giurgescu, a fost trimis în Transnistria la 1 septembrie 1943. Făcând parte din Divizia a 15-a Infanterie, unitatea a cooperat cu Regimentul 12 Infanterie „Cantemir” Bârlad și Regimentul 10 Vânători Chișinău asigurând paza și ordinea între Nistru și Bug. De la 1 noiembrie 1943, Regimentul 23 Artilerie Bârlad s-a retras treptat, purtând lupte grele, pe traseul Bulgarka – Oceakov – Nikolaev- Dimitrevka – Brezanski- Crasna - Odessa – Dalnic – Coblievo - Corocmaz – Slobozia - Olănești – Pavlovka. În luna aprilie 1944, Regimentul 23 Artilerie, partea sedentară, a fost dislocată în localitatea Furculești, din apropiere de Turnu Măgurele. La 23 august 1944, regimentul ajunge la Tătărași, în județul Tulcea. De aici s-a retras, treptat, până la 30 septembrie pe itinerariul Somova-Tulcea- Radu Vodă – Pădurea Fundeni - Alexandria – Furculești - Corabia – Roșiori⁸⁶⁷.

În luna octombrie 1944, împreună cu alte unități militare românești, a asigurat paza Dunării, împiedcând pătrunderea trupelor germane staționate pe teritoriul Transilvaniei. În perioada 23 august -1 noiembrie 1944, Regimentul 23 Artilerie a participat cu o singură baterie la luptele pentru eliberarea Transilvaniei, și a teritoriilor Ungariei și Cehoslovaciei. La 20 noiembrie 1944, Regimentul 23 Artilerie Bârlad s-a contopit cu Regimentul 30 Artilerie Chișinău, încheind astfel o perioadă glorioasă de trei decenii în slujba patriei⁸⁶⁸. Cadrele preluate de Regimentul 30 Artilerie Chișinău au participat la acțiunile militare desfășurate pentru eliberarea părții de nord a Transilvaniei, apoi a teritoriului Ungariei și Cehoslovaciei⁸⁶⁹. Misiunea de lichidare de materiale, documente secrete, drapel de luptă, a fost dusă la îndeplinire de locotenent –

⁸⁶⁷ A.M.R. Pitești, Jurnal de Operații, dosar 5, f. 80.

⁸⁶⁸ A.M.R., fond Regimentul 23 Artilerie, Registrul istoric al Regimentului 23 Artilerie (583), f. 94 și urm.; C. Chișer, *Cronica militară a județului Vaslui*, Iași, Editura PIM, 2012, p. 128.

⁸⁶⁹ A.M.R. Pitești, Jurnal de Operații, 1228, dosar 4, f. 88.

colonelul Vasile Alexandrescu, comandantul părții sedentare a Regimentului 23 Artilerie Bârlad⁸⁷⁰.

Dintre eroii acestei companii s-au remarcat: locotenentul Roman Iosif, decorat cu Ordinul „Steaua României”, clasa I și sergent Stanciu Constantin, decorat cu Medalia „Bărbăție și Credință”, cl. I, sublocotenentii Velescu Aurelian și Corodeanu Constantin, decorați cu Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a și mulți alții.

Regimentul 3 Artilerie Grea/ Brigada a 17-a Artilerie/ Regimentul 52 Artilerie Mixtă „Gen. Alex. Tell”

Celebrul Regiment 3 Artilerie Grea a luat ființă la 1 noiembrie 1915 prin Înaltul Decret Regal nr. 2354 din 28 octombrie 1915⁸⁷¹, sub comanda colonelului Gheorghe Filiti, ca parte componentă a Brigăzii 1 Artilerie Grea, cu sediul în fortul Chitila.

Regimentul 3 Artilerie Grea, aflat în compunerea Grupului 2 de Artilerie Grea, s-a afirmat în Războiul pentru Întregirea Neamului⁸⁷², înscriind pagini de glorie militară, atât în Campania din 1916, cât și 1917, cu prețul a numeroase victime⁸⁷³. Regimentul 3 Artilerie Grea a participat la luptele de la Turtucaia (1204 morți și dispăruți), Bălășia, Neajlov, Mărășești. În ziua de 15 august 1916, în urma bombardării localității Giurgiu, divizionul 1 deschide focul asupra orașului Ruscuc și asupra monitoarelor austriece de pe Dunăre. Începând cu ziua de 20 august bateriile regimentului vor participa efectiv la violente lupte din capul de pod Turtucaia, suferind mari pierderi umane și materiale. Din efectivul de 2802 oameni s-au înregistrat 1804 morți și dispăruți. În acțiunile de pe frontul dobrogean, din septembrie 1916, Regimentul 3 Artilerie Grea va fi prezent prin cele trei baterii ale divizionului 1, comandat de maiorul Vișan Ernest. Bateriile 1 și 2 de la Giurgiu și bateria numărul 3 de la Siliștea au primit ordin să se deplaseze în raionul localității Cuzgun, astfel că divizionul 1 cu toate bateriile intră în subordinea grupului Hortel și este dat ca întărire Diviziei 19, comandată de colonel C. Scărișoreanu.

⁸⁷⁰ *Ibidem*.

⁸⁷¹ „Monitorul Oastei”, 28 octombrie 1915. În componența Regimentului 3 Artilerie Grea intrau: Divizioanele 1, 2, 3, calibrul 105 mm., divizion de poziție compus dintr-o baterie calibrul 150 mm și două baterii de 87 mm, precum și o baterie depozit. Divizionul 1 Tunari de 105 mm, model 1891, cu reședința în fortul Chitila; Divizionul 2 Tunuri de 105 mm, model 1891, cu reședința la Turtucaia; Divizionul 3 tunuri de 105 mm, model 1891, cu reședința la Turtucaia; Divizionul de Poziție cu reședința la Turtucaia, dotat cu tunuri de 105 mm și cu tunuri de 87 mm, model 1880. La 8 mai 1916, nouă din bateriile regimentului primesc noi denumiri: Bateria a 4-a „Opanez”, Bateria a 5-a „Plevna”, Bateria a 6-a „Călugăreni”, Bateria a 7-a „Grivița”, Bateria a 8-a „Rahova”, Bateria a 9-a „Smârdan”, Bateria a 10-a „Regele Ferdinand”, Bateria a 11-a „Principesa Elena”, Bateria a 12-a „Principele Carol”.

⁸⁷² La 15 august 1916, când România a intrat în Primul Război Mondial, Regimentul 3 Artilerie Grea mobilizează: un stat major de regiment, 3 divizioane a 3 baterii calibrul 105 mm model 1891, divizion de poziție cu 1 baterie tunuri lungi calibrul 150 mm, 2 baterii tunuri calibrul 87 mm model 1880, 1 divizion a 3 baterii calibrul 75 mm model 1907, 1 divizion coloană muniții cu 3 coloane, o parte sedentară (trupe rămase în garnizoană în timpul războiului). Tracțiunea materialelor se făcea cu boi și bivoli (A.M.R. Pitești, fond 3016, dosar 215 ; fond 3319, dosar 176 ; fond de Microfilme RP II 1-1650, F II 6-1971 și 1978).

⁸⁷³ *Ibidem*; AGMB, Registrul istoric. *Scurt istoric privind Regimentul 3 Artilerie Grea*.

Pentru modul cum au condus focul subunităților și au sprijinit în luptă trupele proprii în ziua de 26 septembrie 1916, prin Înaltul Decret nr.3131/1916, comandantului divizionului 1, maior Vișan Ernest și celor trei comandanți de baterii, cpt. Negri Vasile, cpt. Atanasiu Vasile, cpt. Rânzescu Ion, li s-a conferit Ordinul „Steaua României” cu spadă în grad de cavalier.

La 1 septembrie 1916, prin Ordinul Marelui Cartier General 612/1916 se reconstituie divizioanele 2 și 3 și coloanele lor de muniții. La 1 octombrie 1916, prin Ordinul Marelui Cartier General nr.1730, regimentul se mută la Focșani, în cazărmlile Regimentului 16 Artilerie, iar apoi printr-un alt ordin se îmbarcă spre Galați. Prin Ordinul nr. 535/ 13.11.1916 al Comandamentului Artileriei Grele divizionul 2 și 3 se îmbarcă de la Braniștea spre București, unde va intra în subordinea Grupului Apărării Dunării, comandat de generalul Inacovescu. Divizionul 2 pornește spre Călugăreni pentru a sprijini Divizia 71, iar divizionul 3 spre Ghimpați pentru a sprijini Divizia 21 Infanterie, artileriștii celor divizioane dând dovadă de mult curaj, iscusință și dăruire de sine. În seara zilei de 20 noiembrie 1916 se va da ordin de retragere generală spre est, acest moment fiind socotit ca încheierea bătăliei pentru apărarea Bucureștiului la care și-au adus tributul de sânge și artileriștii din Regimentul 3 Artilerie Grea. Efectivele Regimentul 3 Artilerie Grea s-a stabilit în cantonament în localitățile Corni - Albești, județul Vaslui.

Comandamentul Armatei a 2-a Române dă ordinul de operații nr. 1867 în vederea mării ofensive de la Mărăști. Cele 4 baterii din Regimentul 3 Artilerie Grea vor participa la pregătirea de foc a ofensivei de la Mărăști care a durat, cu unele întreruperi, două zile, efectul asupra pozițiilor inamicului fiind deosebit de eficace, pe Valea Șușitei, Valea Lărguței, satele Vizantea, Liești, Vultur, Maluri, Nănești, Valea Cașinului, Valea Oituzului ș.a., sprijinind în lupte infanteria și cavaleria. Regimentul 3 Artilerie Grea, comandat de lt.col. Paplica, cu statul major și divizioanele 2 și 4 este trimis la Vaslui (Corni - Albești, Târzii) în zona de reorganizare a artileriei grele. În bătălia de la Mărășești (24 iulie-21 august 1917) din Regimentul 3 Artilerie Grea participă divizionul 2 care pe data de 27 iulie a fost trecut sub comanda lt.col. Jitianu Gheorghe. În bătălia de la Oituz participă divizionul 1⁸⁷⁴.

În perioada 1916-1918, regimentul a avut 500 de militari dispăruți și 78 militari morți, dintre care 2 ofițeri, 2 subofițeri, 5 sergenți, 4 caporali și 65 soldați (lt. Slamă Gheorghe, comandantul secției, lt. Lupescu I. Constantin, plt. Donciu Nicolae, serg. Muratza Nicolae, șef telefoniști, brigadier Sperlea Mihai, ochitor ș.a.). Ca o recunoaștere a faptelor de arme săvârșite mai mulți militari ai Regimentului 3 Artilerie Grea au fost decorați, dintre care amintim locotenentii Slamă Gheorghe și Lupescu Constantin decorați post-mortem cu Ordinul „Steaua României” clasa a V-a, în gradul de cavalier, cu spadă și panglici de Virtute Militară, pentru faptele de eroism săvârșite în luptele de la Mărășești. Prin Înaltul Decret nr.1592, la 27.07.1918, drapelul de luptă al Regimentului 3 Artilerie Grea a fost decorat cu Ordinul „Steaua României” clasa a V-a, în grad de cavalier cu spadă și panglici de Virtute Militară⁸⁷⁵. Prin ordinul 1485,

⁸⁷⁴ Ion Cupșa, *Armata română în campaniile din anii 1916-1917*, București, Editura Militară, p. 210 și urm.

⁸⁷⁵ Arhivele Generale Militare București (în continuare AGMB), Registrul istoric. Scurt istoric al Regimentului 3 Artilerie Grea. Repere cronologice; vezi și C.Chiper, *op. cit.*, p. 130-134.

din 1 iulie 1922, drapelul regimentului a fost decorat cu „Crucea Comemorativă” a războiului 1916-1918, cu baretele Turtucaia, Dobrogea, București, Carpați, Mărășești, Târgu Ocna⁸⁷⁶.

Strălucite fapte de arme a desfășurat Regimentul 3 Artilerie Grea și în timpul celui de Al Doilea Război Mondial⁸⁷⁷, pentru eliberarea Basarabiei (luptele de la Cioara, Tighina, Grigoriopol, Tiraspol și Dubăsari), Operațiunea Odessa (sprijinind acțiunile de luptă ale Diviziilor 1-a Gardă, a 3-a Infanterie, a 11-a Infanterie, a Diviziei Blindate și ale Corpurilor 4 și 11 Armată, evidențiindu-se în luptele de la Dimova, Bujarski, Novacovka, Vinogradov, Freudenthal), Operațiunea Iași – Chișinău (cu Divizionul 1 Obuziere, calibrul 105 mm Schneider, model 1936, moto și Divizionul 2 Obuziere, calibrul 150 mm Skoda, model 1934, moto).

În zilele de 23-24 august 1944, Regimentul 3 Artilerie Grea se găsea în jurul orașului Bârlad, de unde a primit ordin să se deplaseze la Nămolosa. Primul contact cu trupele germane, devenite inamice, după evenimentele de la 23 august 1944, a fost în zona Urziceni - Gherghița, când a participat la dezarmarea unor coloane nemțești. După ce a luat parte la luptele de curățire a zonei de la nord de București, Regimentul 3 Artilerie Grea se găsea cantonat în comuna Sirma, județul Ilfov, la dispoziția Marelui Stat Major⁸⁷⁸. A urmat participarea la eliberarea Transilvaniei. Între 25 octombrie – 23 noiembrie 1944 a sprijinit acțiunile de luptă a marilor unități din compunerea Corpului 6 Armată, care acționa pe direcția Carei – Niregyhaza. Între 10 octombrie și 11 noiembrie 1944, Regimentul 3 Artilerie Grea de la Turda și până la Tisa a ocupat succesiv 16 poziții de tragere, unde a sprijinit efectiv lupta unităților și marilor unități ale armatei române. În operațiunea de forțare a Tisei, Regimentul 3 Artilerie Grea aduce un aport deosebit.

La 23 noiembrie 1944 comandamentul Corpului 6 Armată, ordonă Regimentului 3 Artilerie Grea să sprijine direct Divizia 21 Infanterie care avea rol principal în cadrul operațiunii armate de străpungere a frontului inamic⁸⁷⁹. La începutul lunii februarie 1945, regimentul intră în Slovacia și este pus la dispoziția Corpului 2 Armată, unde împreună cu Regimentul 2 Artilerie formează o grupare și printr-un foc distrugător nimicesc rezistența inamicului, satisfăcând cererile de foc ale Diviziei 9 și 11 Infanterie. La 25 februarie 1945, Regimentul 3 Artilerie Grea ia parte la luptele pentru cucerirea orașului Szvolen. Pe teritoriul Cehoslovaciei, Regimentul 3 Artilerie Grea sprijină alternativ acțiunile unităților și marilor unități ale Corpului 6 și Corpului 2, fiind citat pentru merite deosebite printr-o serie de ordine de zi ale acestor unități. De la 1 februarie și până la 9 mai 1945, unitatea a sprijinit acțiunile de luptă ale Corpurilor 2 și 6 Armată, în cadrul operațiunilor militare Banska-Bistrica, Hron-Morava, Tatra și Brno, ajungând până la 60 km de Praga⁸⁸⁰.

⁸⁷⁶ C. Chiper, *op. cit.*, p. 131.

⁸⁷⁷ La începutul celui de Al Doilea Război Mondial, armata română dispunea de 67 regimente de artilerie.

⁸⁷⁸ Regimentul s-a deplasat pe front și a ocupat dispozitiv de luptă în zona Iași, la Pietrăria, Slobozia și Grajduri, sprijinind în luptă Diviziile a 3-a Infanterie și a 5-a Cavalerie. La data de 20 august 1944, când s-a declanșat ofensiva pe frontul Iași - Chișinău, efectivele regimentului au desfășurat lupte la Lețcani, Păcurari și Curături, retrăgându-se apoi pe itinerariul Buhăiești – Bârlad – Tecuci – Bizighești (*ibidem*).

⁸⁷⁹ *Ibidem*, p.132.

⁸⁸⁰ *Ibidem*.

La data capitulării Germaniei, 9 mai 1945, Regimentul 3 Artilerie Grea se afla în Cehoslovacia, în apropiere de Brno, de unde a revenit în țară, în luna august 1945. La 23 august 1945, Regimentul 3 Artilerie Grea are marea onoare de a defila pe sub Arcul de Triumf, cu laurii victoriei și conștiința că și-au făcut datoria⁸⁸¹. Au murit pe câmpurile de luptă 67 de militari (un ofițer, 4 subofițeri, 62 gradați și soldați), dispăruți 23 (un ofițer, 2 subofițeri, 20 gradați și soldați). Dintre eroii regimentului se numără soldatul Marinescu Dumitru, plutonierul Baranga Iancu, plutonierul Marcu Pintilie, plutonierul Robu Ștefan, sergent major Căruntu Ioan, sergent major (post mortem) Petrică Ion, sergent major (post mortem) Nicolau Petrică, sergent major (post mortem) Buzuliuc Mihail⁸⁸².

După război, Regimentul 3 Artilerie Grea a fost dislocat la Roman (1945-1946), la Bacău (1946-1949) și apoi definitiv la Bârlad, în cazarma fostului Regiment 23 Artilerie⁸⁸³. După modelul sovietic, armata a fost reorganizată ca Armată Populară, iar la 28 martie 1948 a fost creată Direcția Politică Superioară a Armatei.

În conformitate cu prevederile Ordinului nr. 204.740 din 25 octombrie 1950 al Diviziei a 17-a Artilerie Rupere, Regimentul 3 Artilerie Grea și Comandamentul Brigăzii Artilerie Grea au format Brigada a 3-a Obuziere, în cadrul Diviziei a 17-a Artilerie Rupere. În 4 noiembrie 1950, Regimentul 3 Artilerie Grea se va muta în garnizoana Bârlad, având în compunere: 2 divizioane, unul de tunuri calibru 105 mm, și alta de obuziere calibru 150 mm. La 30 noiembrie 1951, pe baza Ordinului Marelui Stat Major nr. 319531, Brigada a 3-a Obuziere își schimbă denumirea în Brigada 213 Obuziere, fiind dotat cu obuziere 122 mm⁸⁸⁴. La 23 februarie 1953, Brigada 213 Obuziere, pe baza Ordinului Marelui Stat Major, nr.10 din 26 ianuarie 1953, își schimbă denumirea în Brigada 31 Obuziere având în organica sa 3 divizioane 122 mm și un divizion cadre.

După aderarea României la Pactul de la Varșovia a statelor socialiste din Europa (1955), ca o replică a Pactului Nord-Atlantic (1949), sub comanda U.R.S.S., la Bârlad au activat două unități militare de artilerie: U.M. 01048, condusă de Gheorghe Balosin, membru P.M.R., și U.M. 03271, având ca șef pe Gheorghe Costea, tot membru P.M.R. – ambele subordonate Corpului de artilerie de la Focșani.

Pe baza Ordinului Marelui Stat Major nr. 608 din 25 ianuarie 1961, privind desființarea Diviziei 17 Artilerie Rupere, ia ființă la data de 1 mai 1961 U.M. 01458 Bârlad⁸⁸⁵. Brigada 31 Obuziere cu efective și tehnică preluate de la Brigada 23 Obuziere Tecuci și de la Brigada 26 Aruncătoare Mixte din Roman constituie Brigada 17 Artilerie Rupere în garnizoana Bârlad. În această situație, Brigada 17 Artilerie a preluat tot ce-a fost mai bun de la cele trei brigăzi și Comandamentul Diviziei în înzestrarea cu armament, tehnică de luptă și corpul de ofițeri și subofițeri, devenind **cea mai mare unitate de artilerie terestră din Armata Română**⁸⁸⁶.

⁸⁸¹ *Ibidem*, p. 132.

⁸⁸² Vezi AGMB, Registrul istoric.

⁸⁸³ *Ibidem*.

⁸⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁸⁶ Vasile Costan, *Arc peste timp: de la Regimentul 3 Artilerie Grea la Brigada 17 Artilerie „General Alexandru Tell”*, în „Onoare și glorie”, p.1-2.

În conformitate cu ordinul nr.R.L.390 din 12 septembrie 1961 al U.M. 02450Y, în ziua de 9 octombrie 1961, U.M.01458 Bârlad primește de la Muzeul Central drapelul de luptă⁸⁸⁷. Unitatea a obținut rezultate bune la concursurile de trageri cu bateria, trecând prin toate etapele până la nivel de țară⁸⁸⁸. Tot cu ajutorul brigăzii s-a experimentat tragerea cu AROTAT-ul, în teren muntos, exercițiu realizat de către Bateria comandată de căpitanul Gheorghe Țărălungă. Succese deosebite au fost obținute de unitate la tragerile demonstrative executate în fața comandanților de artilerie de la toate eşantioanele conducerii ministerului și ale conducerii statului, în poligoanele Cincu⁸⁸⁹, Mălina⁸⁹⁰, Babadag, Rotunda, Cheia, Bratocea etc.

Rezultate foarte bune au obținut și la verificarea capacității de alarmare și mobilizare în anul 1967. S-a executat mobilizarea întregii unități cu aducerea de rezerviști, resurse materiale și auto din economia națională, finalizându-se cu deplasarea prin marș pe timp de noapte în poligonul Valea Mălinei. Aici s-au executat aplicații cu trageri de luptă care s-au desfășurat în baza pregătirii cadrelor din această unitate. La 21 octombrie 1974, pentru rezultate bune și foarte bune obținute în pregătirea pentru luptă, Drapelul de Luptă al Brigăzii 17 Artilerie Rupere a fost decorat cu Ordinul „Tudor Vladimirescu” clasa a 3-a⁸⁹¹. În baza Ordinului Marelui Stat Major, nr.PR 650, din decembrie 1975, la 16 ianuarie 1976, unitatea își schimbă din nou denumirea în **Brigada a 17-a Artilerie**.

În coordonarea activităților unor formațiuni locale de apărare, un rol important reveneau tot cadrelor militare. Gărzile patriotice aveau misiuni în colaborare cu instituții specializate ale statului pentru asigurarea ordinii și liniștii publice pe timpul manifestărilor cultural-sportive, vizite oficiale, acțiuni teroriste, întărirea pazei instituțiilor și întreprinderilor importante în perioadele de consemn, etc. La Bârlad, Gărzile patriotice erau instruite și comandate de un ofițer M.Ap.N. (locotenent colonelul Dumitru Comișescu), iar instituțional se subordonau primului-secretar al Comitetului Municipal P.C.R.

Formațiunile A.L.A. (Apărarea Locală Antiaeriană) erau constituite în perioada comunistă, în localitățile urbane pentru adăpostirea și protecția populației în cazul unor atacuri aeriene ori terestre cu armament clasic sau de nimicire în masă. În Bârlad sediul formațiunii ALA funcționa într-un adăpost special amenajat, dar în afara acestuia erau identificate și incluse într-un plan de apărare mai multe spații aflate de regulă la subsolul unor clădiri mai solide din oraș. Sarcina protecției civile a populației revenea primăriei. Asistența tehnică cădea în sarcina unui ofițer din

⁸⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸⁸ La primul concurs pe unitate, locul întâi a fost ocupat de Bateria a 5-a, comandată de căpitanul Emil Șerbu, ceea ce i-a dat dreptul să concureze la întrecerile pe Marea Unitate de Artilerie. Bateria a obținut locul întâi, care i-a asigurat participarea la concursul pe armată, unde a ocupat tot locul întâi, fiind considerată cea mai bună baterie de artilerie din armata română. Bateria a 5-a a avut rezultate bune și la concursurile din 1961, 1963, brigada a obținut locul întâi pe artileria forțelor armate prin Divizionul 1 (*ibidem*).

⁸⁸⁹ În anul 1972, din Divizioanele 1 și 2, unitatea a format o grupare de artilerie, condusă de colonelul Ioan Bălănescu, care a executat în poligonul de la Cincu, sprijin prin val de foc pe deasupra infanteriei și tancurilor care înaintau sub protecția acestuia (C. Chiper, *op. cit.*, p. 133).

⁸⁹⁰ AGMB, Registrul istoric. Scurt istoric al Regimentului 3 Artilerie Grea. Repere cronologice.

⁸⁹¹ *Ibidem*.

structurile militare. Miliției îi revenea sarcina îndrumării populației spre adăposturi în caz de nevoie. Pentru coordonarea tuturor forțelor cu atribuțiuni pe această linie (Primăria, Pompierii, Miliția, Salvarea etc.) era constituit un comandament local de urgență.

În cadrul evenimentelor revoluționare din decembrie 1989, U.M.01458 Bârlad a sprijinit noul Comitet provizoriu, menit să asigure conducerea Primăriei și a orașului⁸⁹². În noul Comitet a fost cooptat și colonelul Costea Sandu, comandantul Garnizoanei Bârlad⁸⁹³. Împreună cu soldații de la unitățile militare bârlădene, cu care revoluționarii fraternizaseră, și cei din gărzile patriotice, în perioada 22 - 31 decembrie 1989, s-a trecut la pichetarea principalelor instituții strategice (întreprinderi economice, social-sanitare, școli, instituții de cultură: Miliția, Procuratura, Poșta, Gara C.F.R., Autogara, Banca Națională, C.E.C.-ul, Magazinul general, Hotelul etc.).

Pentru a conferi legitimitate Comitetului coordonator, în jurul orei 19.00, s-a supus votului public, deschis, componența acestuia. În noaptea de 22 spre 23 decembrie 1989, în baza Comunicatului Comitetului Provizoriu al Frontului Salvării Naționale transmis la TVR 1 București, s-a constituit Comitetul Provizoriu al Frontului Salvării Naționale la nivelul municipiului Bârlad prin transformarea comitetului coordonator în acest organism. Colonelul Costea Sandu a fost împuternicit să coordoneze acțiunile de apărare și protecție a municipiului. S-a elaborat și publicat *Apelul Comitetului Provizoriu al Frontului Salvării Naționale Bârlad* și s-a ales un Birou Executiv⁸⁹⁴. După procesul și executarea soților Ceaușescu, pe 25 decembrie 1989, lucrurile au început, puțin câte puțin, să se liniștească.

La Bârlad nu au existat incidente militare majore care să degenereze în vreun conflict armat, dar există doi eroi bârlădeni decedați – Cristian Olaru și Marius Nedelea, ambii militari în termen la Unitatea MAI Câmpina, omorâți pe Aeroportul Otopeni din București. De asemenea, au existat și alți militari în termen sau revoluționari care au fost răniți în cursul evenimentelor de la București sau din alte colțuri din țară: Eugen Ciurescu, Laurențiu Chiriac, Horațiu Coatu⁸⁹⁵.

Brigada 17 Artilerie a fost o reală pepenieră de cadre pentru eşaloanele de cadre superioare, o rezervă permanentă de cadre competente și constant apreciate ca iscusite în mânuirea traiectoriilor. An de an, prin munca personalului brigăzii, s-a reușit menținerea acestora în topul marilor unități și unități de referință ale Corpului 10 Armată teritorial.

⁸⁹² Vezi Laurențiu Chiriac, *Viața politică și administrativă a Bârladului (1944-1989)*, în *Aspecte și mărturii ale trecutului recent al Bârladului (1944-2007)*, vol.I, Bârlad, Editura Dacri, 2007, p. 9-107.

⁸⁹³ Virgil Popa, *Aspecte ale evoluției vieții politico-administrative ale municipiului Bârlad după 22 decembrie 1989*, în *Aspecte și mărturii ale trecutului recent al Bârladului, 1944-2007*, p. 108-126.

⁸⁹⁴ La 23 decembrie 1989, Consiliul Provizoriu al Frontului Salvării Naționale Bârlad a ales un Birou executiv compus din: Popa Virgil – președinte; col. Costea Sandu, Dabija Dan, Pădurariu Gheorghe, Constantinescu Constantin, Antohi Valentin, Lungu Sergiu, Chiriță Tudorel – membri (*ibidem*, p.116).

⁸⁹⁵ Primăria Municipiului Bârlad, fond Consiliul Local, dosarul 10/1989. Secretariatul pentru Problemele Revoluționarilor (SSPR), fond 22 decembrie 1989, dosarul 7/1989, filele 21-24; idem, Lista revoluționarilor din județul Vaslui, 2006; Laurențiu Chiriac, *op. cit.*, p. 104-105.

La 1 noiembrie 1990, cu ocazia împlinirii a 75 de ani de la înființarea Brigăzii a 17-a Artilerie Bârlad, primește denumirea onorifică de „General Alexandru Tell”⁸⁹⁶. Prin Decretul Prezidențial nr.238, din 3 iulie 1995, i s-a acordat noul drapel de luptă Brigăzii a 17-a Artilerie „General Alexandru Tell” Bârlad. Dubla semnificație a manifestărilor aniversare inițiate în Garnizoana Bârlad cu prilejul „Zilei Artileriei” și a împlinirii a 80 de ani de la înființarea Brigăzii 17 Artilerie „General Alexandru Tell” a oferit prilejul editării de către publicația „Părerii Tutovene” a unui supliment omagial intitulat *Artileria în sărbătoare*. Numărul omagial este bogat ilustrat cu editorial închinat Zilei Artileriei Române, articole de fond vizând trecutul glorios al garnizoanei, mesaje din partea oficialităților militare și civile, personalități ale artileriei române (general de divizie Alexandru Tell, general de corp de armată Eremia Grigorescu, general de armată Vasile Atanasiu), interviuri cu actuali ofițeri aflați în funcție de conducere a Brigăzii 17 Artilerie, implicarea garnizoanei în viața social-culturală a Bârladului, activitatea Cercului Militar etc.⁸⁹⁷.

Cu prilejul aniversării a 85 de ani de la înființarea Brigăzii a 17-a „General Alexandru Tell” au fost organizate ample festivități în cadrul U.M. 01458, pe data de 4 noiembrie 2000. După sfîntirea Capelei Militare din interiorul unității, au urmat o serie de festivități militare și religioase printre care: dezvelirea Monumentului Eroilor Brigăzii 17 Artilerie, inaugurarea Sălii Tradițiilor Militare a Brigăzii, vernisarea unor expoziții, exercițiu demonstrativ de arte marțiale, ș.a. Generalul de corp de armată, dr. Mihai Popescu a trimis un mesaj de felicitare Brigăzii 17 Artilerie la ceas aniversar⁸⁹⁸.

⁸⁹⁶ Alexandru Tell (18 noiembrie 1846 - 25 aprilie 1925), martor ocular a trei evenimente cruciale ale istoriei românești, Unirea Principatelor, Războiul de Independență, Războiul de Întregire a Neamului, a fost o mare personalitate militară. Comandant de divizion artilerie, director al Arsenalului și Pirotehniei armatei, comandant al Școlii de Ofițeri de artilerie, două decenii și jumătate director al „Revistei artileriei”, comandant de divizie și corp de armată, publicist militar și mare colecționar de documente istorice și obiecte care au îmbogățit zestrea Muzeului Militar Național (săbii, revolve, obuze, cartușe, peste 100 de hărți tipărite la Paris, colecții complete ale periodicelor „Monitorul Oastei”, „Revista armatei”, „Revista artileriei”, „Revista militară”, Anuarele ofițerilor activi, almanahuri militare, proiectele de bugete de cheltuieli ale Ministerului de Război, decorațiile și beretele care au aparținut membrilor familiei, piese de echipament, sigiliul generalului din perioada când era comandant de batalion, o tabacheră oferită de domnitorul A.I.Cuza, un pistol cu butoiș pe care se găsește inscripția *Cezar Boliac, generalului Tell, souvenir*, 15 dosare cu copiile corespondenței militare privind Răscoala țăranilor din 1907, diplome etc.). A fost distins cu Ordinul „Steaua României” în grad de cavaler, „Crucea trecerii Dunării”, „Medalia comemorativă rusă” (Mircea Agapie, Constantin Ucrain, *Personalități ale artileriei române*, București, Editura Militară, 1993, p. 49- 51).

⁸⁹⁷ Șeful Statului Major al Trupelor de Uscat, general de divizie dr. Mihai Popescu, în mesajul trimis Brigăzii 17 Artilerie amintează: „*Cei 83 de ani de existență ai brigăzii, organic integrați în istoria artileriei române din acest secol, constituie o generoasă contribuție la continuarea tradițiilor armeei și amplificarea prestigiului său în cadrul organismului militar românesc. Fie-mi îngăduit, ca la acest moment de sărbătoare pentru artileriștii din garnizoană Bârlad, să evoc deopotrivă cu mândrie și pioșenie glorioasă participare a brigăzii la îndeplinirea idealurilor naționale, eroica jertfă de sânge a tunarilor săi pentru binele națiunii române*” („Părerii Tutovene”, supliment omagial, octombrie 1998, p. 2).

⁸⁹⁸ „*Acum, la acest moment aniversar deosebit, am convingerea că veți păstra integre tradițiile și prestigiul de care se bucură Marea Unitate și că veți fi consecvenți în promovarea noului, în tot ceea ce trebuie să faceți pentru a asigura un înalt nivel de pregătire pentru luptă a brigăzii dumneavoastră*” („Onoare și glorie” număr festiv, noiembrie, 2000, p. 4).

Ordinul șefului Statului Major General, semnat de generalul de divizie, dr. Mircea Chelaru, reprezintă un adevărat îndemn pentru întreaga unitate: *„La această dată când armata română se află într-un profund proces de modernizare care cere tuturor eforturi susținute pentru adaptarea rapidă la noile cerințe ale timpurilor pe care le trăim. Fiți oamenii momentului, fiți puternici, inteligenți și în pas cu noile valori care se cer implementate prin cadrul organizatoric, prin înzestrarea și management, în scopul de a realiza o armată modernă care să răspundă cu precizie la misiunile ce îi revin pentru apărarea țării. Pilda înaintașilor voștri artileriști să vă înnobileze sufletul, să vă oțelească voința și brațul de a duce mai departe în vreme, spiritul de sacrificiu și dragostea de neam și țară”...*⁸⁹⁹

Preluând tradiția comandanților care s-au afirmat la conducerea Regimentului 3 Artilerie Grea⁹⁰⁰, după stabilirea definitivă în Garnizoana Bârlad (1950) și succesivele transformări care au urmat, în deceniile sfârșitului de secol al XX-lea și primele decenii ale secolului al XXI-lea, Brigada a 17-a Artilerie Grea a impus cadre bine pregătite profesional și civic, ancorate în dificilul proces de integrare și modernizare a armatei române: lt.col. Nicolae Popescu (1950), lt.col. Ion Mărășescu (1950-1951), lt.col. Gheorghe Cârjeu (1951-1953), lt.col. Gheorghe Caraman (1953-1954), lt.col. Constantin Dunăreanu (1954-1955), mr. Gheorghe Costea (1955-1957), lt.col. Constantin Cotulbea (1957-1959), lt.col. Gligor Lup (1959-1961), col. Gheorghe Medar (1961-1962), col. Gheorghe Ioniță (1962-1963), col. Grigore Cornescu (1963-1981), col. Emil Vieru (1981-1984), col. Valer Morar (1984-1985), col. Sandu Costea (1985-1992), col. Neculai Rotaru (1992-1997), col. Popescu Eugen (1997-1999), col. Neculai Rotaru (1999-2002), col. Ilie Placinski (2002-2004), lt.col. Costică Mocanu (2004-2008), col. Florin Păcleanu (2008)⁹⁰¹, lt.col. Ionel Munteanu (2008-2010), lt. col. Nicolae Florin Prunaru (2010), col. Viorel Onțanu (2010-2014), Constantin Bordei (2014...).

Prin înzestrarea cu obuziere, aruncătoare de mine și de proiectile reactive, unitatea a fost considerată cea mai mare unitate de artilerie din țară. Primul loc în artileria română a fost obținut, în special, prin înaltul nivel al organizării și desfășurării pregătirii de luptă al comandamentului și al subunităților⁹⁰². Datorită prestigiului de care se bucură în cadrul artileriei române a fost solicitată unitatea, de mai multe ori, să deservească instituții militare de învățământ: Academia de Înalte Studii Militare și la Centrul de Instrucție al Artileriei și Rachetelor⁹⁰³.

⁸⁹⁹ „Părerii Tutovene”, supliment omagial, octombrie, 1998, p.1.

⁹⁰⁰ Lt.col. Gheorghe Filiti, lt.col. Ion Zvoreanu, col. Dumitrescu Limburg, col. Alexandru Lupașcu, col. Silvestru Paladi, col. Gheorghe Divari, col. Gheorghe Hanganu, lt.col. Vasile Gavrilăscu, lt.col. Dumitru Costovici, col. Constantin Oprescu, col. Napoleon Gomoescu, col. Nicolae Ciobanu, lt.col. Marin Nicolae (Comandanții Marii Unități, în „Părerii Tutovene”, supliment omagial, octombrie, 1998, p.1).

⁹⁰¹ *Ibidem*.

⁹⁰² „Periodic, Brigada a fost chemată să prezinte în fața comandanților din armata română, de la comandantul de baterie și similare până la Ministrul Apărării Naționale și Comandantul Suprem, aplicații de luptă demonstrative, atât în teren obișnuit și în munți, cât și asupra țintelor de la suprafața apei. A mai prezentat de asemenea trageri experimentale cu armamentul de artilerie și muniții din dotare”(Col. (r) Ioan Bălănescu, *Brigada 17 Artilerie „General Alexandru Tell” – mândria Bârladului*, în „Onoare și glorie”, p. 3).

⁹⁰³ Col. Costea Sandu, *Amintiri ale unui fost comandant*, în A.C.M.B., Registrul cu activități, f. 20.

Autoritățile locale, societățile comerciale, instituțiile publice au sprijinit unitatea militară în gospodărirea și înfrumusețarea cazărnilor, realizarea sălilor de specialitate și a bazei materiale, la câmpul de instrucție ș.a. La rândul ei, Garnizoana a ajutat autoritățile locale în construcția de locuințe, în realizarea magistralei de aducțiune a apei și canalizărilor. Militarii au fost alături de populație, în evacuarea acestora și a bunurilor materiale la inundațiile din 1965, 1969, 1972. Înlăturarea dezastrelor după cutremurul din 1977 și repararea și consolidarea unor clădiri s-a făcut cu sprijinul unității militare.

În urma procesului de restructurare al armatei, la data de 1 decembrie 2001, Brigada 17 Artilerie se transformă în Regimentul 82 Artilerie Antitanc, în baza Ordinului M.Ap.N. nr.M.S.99 din 25 iunie 2001 și trece în subordinea Brigăzii 8 Artilerie Mixtă Focșani⁹⁰⁴. La 4 octombrie 2004 în baza Dispoziției Statului Major General nr. B.5/1505 din 12 august 2004 Regimentul 82 Artilerie Antitanc se transformă în Divizionul 82 Artilerie Antitanc și rămâne în subordinea Brigăzii 8 Artilerie Mixtă Focșani⁹⁰⁵. Divizionul 82 Artilerie Antitanc are ca stat anexa și un Divizion de Pregătire Militari Pază Depozite care instruia anual peste 2000 de militari pentru paza depozitelor.

Totodată militarii unității s-au afirmat și în viața social-culturală a municipiului Bârlad. În cadrul garnizoanei se sărbătorește anual, alături de Ziua Forțelor Militare (25 octombrie), Ziua Națională a României (1 Decembrie), Ziua Drapelului Național (26 iunie), instituită prin legea 96/1998, Ziua Imnului Național (29 iulie) care are ca temei legal Legea nr.75 din 14 iulie 1994. Tricolorul, ca simbol național, este arborat la toate manifestațiile publice, pe el depunându-se jurământul de credință de către personalitățile statului și oștirea română. Cu ocazia Zilei Naționale a Drapelului au loc în toate garnizoanele militare, reședință de județ și în garnizoana București, ceremonii de înălțare a steagului tricolor în zonele numite „Piața Drapelului”.

Aniversarea a 90 de ani de la înființarea Divizionului 82 Artilerie Antitanc, la 1 noiembrie 2005, a prilejuit șefului Statului Major al Forțelor Terestre, general-locotenent dr. Sorin Ioan, noi aprecieri privind activitatea unității bârlădene: *„Sacrificiul și devotamentul dovedite pe câmpul de luptă de către artileriștii acestei unități, performanțele și rezultatele remarcabile obținute în instruirea trupei, precum și profesionalismul probat de colectivul de cadre de-a lungul timpului, au făcut ca această unitate să capete prestigiu unanim recunoscut și un loc distinct în artileria română modernă. Experiența acumulată prin participarea unității dumneavoastră la aplicații tactice, trageri de luptă, de instrucție și demonstrative sau experimentale, înaltul profesionalism de care dați dovadă definesc o structură bine organizată, aptă să răspundă în orice moment misiunilor încredințate”*⁹⁰⁶.

Cuvinte emoționante a rostit, cu același prilej, general de brigadă, conf. univ. dr. Eugen Popescu: *„În istoria artileriei române moderne, Regimentul 3 Artilerie Grea*

⁹⁰⁴ A.G.M.B., Registrul istoric: Repere cronologice. Regimentul 3 Artilerie Grea la aniversarea a 90 de ani.

⁹⁰⁵ *Ibidem*.

⁹⁰⁶ Gen. lt. dr. Sorin Ioan, *Ordinul Statului Major al Forțelor Terestre privind aniversarea a 90 de ani de la înființarea Divizionului 82 Antitanc*, în A.C.M.B., Registrul cu activități, f. 21.

*ocupă un loc deosebit de important, îndeosebi datorită participării sale glorioase la cele două conflagrații mondiale. Rememorând faptele de arme, constatăm cu mândrie ostășească, că salvele de tun ale Regimentului 3 Artilerie Grea au deopotrivă ecouri istorice și sentimentale peste timp, în conștiință și istoria noastră națională. La acest moment aniversar aducem un pios omagiu celor ce au servit patria sub drapelul de luptă al Regimentului 3 Artilerie Grea și care și-au găsit odihna veșnică pe câmpurile de luptă. Aceste admirabile fapte și jertfe ostășești, vă onorează și vă obligă în același timp pe dumneavoastră cei ce sunteți continuatorii tradițiilor regimentului, să obțineți rezultate superioare în procesul de instrucție, în îndeplinirea misiunilor ce vă revin...*⁹⁰⁷

Realizările deosebit de bune obținute de Divizionul 82 Artilerie Antitanc, de profesionalizare, de însușire a procedurilor de operare N.A.T.O., de modernizare a tehnicii de luptă, au necesitat un efort deosebit de voință, de acțiune, de timp, de buget și care au fost îndeplinite prin munca de echipă, atât la nivelul conducerii cât și la nivelul execuției, a artileriștilor bărlădeni, conștienți dar și motivați atât de renumele înaintașilor noștri cât și de rigorile și provocările prezentului. În anul 2010 Divizionului 82 Artilerie Antitanc a revenit la denumirea de Regimentul 52 Artilerie Mixtă "Gen. Al.Tell", în componența căruia intră trei batalioane⁹⁰⁸. Regimentul este subordonat Diviziei a 2-a Infanterie "Getica" Buzău⁹⁰⁹. Col. Bordei Constantin este în prezent comandantul Garnizoanei Bârlad.

Pregătirile pentru Centenarul Regimentului 52 Artilerie Mixtă «Gen.Al.Tell»(provenit din Regimentul 3 Artilerie Grea) sunt în faza finală. Noiembrie 2015 înscrie Centenarul acestei unități, la Bârlad !!!

BIBLIOGRAFIE

Arhivă

- „Arhivele Militare ale României” Pitești, Jurnal de Operații, dosar 5.
- Idem., Pitești, Jurnal de Operații, 1228, dosar 4
- Idem.,fond Regimentul 23 Artilerie, Registrul istoric al Regimentului 23 Artilerie, nr. 589.
- Idem.,fond Regimentul 23 Artilerie, Registrul istoric al Regimentului 23 Artilerie (583).
- „Arhivele Generale Militare București”(AGMB), *Registrul istoric. Scurt istoric al Regimentului 3 Artilerie Grea. Repere cronologice.*

Presă

- Monitorul Oastei”, 28 octombrie 1915.

⁹⁰⁷ General de brigadă, conf.univ.dr.Eugen Popescu, *Amintiri ale unui fost comandant*, în A.G.M.B., *fond cit.*, f. 23.

⁹⁰⁸ Comandanții acestor batalioane sunt: lt.col. Balan Sorin, mr.Măriuță, lt.col. Dumitriu Daniel.

⁹⁰⁹ Garnizoana Bârlad cuprinde: Regimentul 52 Artilerie Mixtă "Gen.Al. Tell", comandant col. Bordei Constantin; Batalioanele 83 Larom "Bogdan I" (col. Munteanu Vasile) și 85 Logistic" Gen. C. Cerchez" (col. Costescu Romeo), subordonate Brigăzii 8 Larom „Al. I. Cuza” Focșani; Secția Mentenanță (lt. col. ing. Ciulei Liviu).

- „Părerii Tutovene”, supliment omagial, octombrie, 1998

Lucrări speciale și generale

- Agapie, Mircea; Ucrain, Constantin, *Personalități ale artileriei române*, București, Editura Militară, 1993.
- Chiper, C. *Cronica militară a județului Vaslui*, Iași, Editura PIM, 2012.
- Chiriac, Laurențiu, *Viața politică și administrativă a Bârladului (1944-1989)*, în *Aspecte și mărturii ale trecutului recent al Bârladului (1944-2007)*, vol.I, Bârlad, Editura Dacri, 2007.
- Popa, Virgil, *Aspecte ale evoluției vieții politico-administrative ale municipiului Bârlad după 22 decembrie 1989*, în *Aspecte și mărturii ale trecutului recent al Bârladului, 1944-200*.
- Costan, Vasile, *Arc peste timp: de la Regimentul 3 Artilerie Grea la Brigada 17 Artilerie „General Alexandru Tell”*, în „Onoare și glorie”.

CONSOLIDARE, RESTAURARE ȘI AMENAJARE LA PALATUL ALEXANDRU IOAN CUZA –RUGINOASA

Adrian PUIȘORU*

Cuvinte cheie: Muzeul Memorial “Mihail Kogălniceanu”, amenajare, restaurare, conservare

Keywords: Memorial Museum "MK", building, restoration, conservation

Abstract

Alexandru Ioan Cuza Palace of rust, currently perpetrator Union of Memorial Museum was built between 1800 and 1811 by the scribe (treasurer) Sturdza Sandulache which conducted the church estate, household annexes (now extinct) and park. Between 2008-2013, the former royal residence has been strengthened, restored, and thus regaining building glow of yesteryear. In the period 2012-2013, the palace was subjected to a new arrangement of the museum, which focused on a space fitted with interactive documentary: Prince Cuza hologram that shows one of the most famous speeches of the prince, touchscreens presenting information on Sturdza families Cuza, the history of the palace and scope of the rust. The interiors feature ambience restore middle of the nineteenth century. The ground floor guest rooms, dining room and pantry buffet. The most spacious room on the ground floor with direct exit to the terrace and garden is landscaped as a conference room and other cultural activities. Upstairs are found at large lounge, bedroom and work room of the prince, library, bedroom Elena Cuza, sons Demetrius and Alexander rooms and servants' room. In the new arrangement comes Ruginoasa Palace museum Romanian network to reunite with one of the most attractive.

Palatul Alexandru Ioan Cuza din Ruginoasa, actualmente Muzeul Memorial al înfăptuitorului Unirii Principatelor, a fost construit între 1800 și 1811 de către logofătul (vistiernicul) Săndulache Sturdza care a realizat și biserica moșiei, anexele gospodărești (azi dispărute) și parcul.

Planurile Palatului și ale bisericii au fost realizate de către arhitectul vienez Johan Freiwald, într-o arhitectură neoclasică, modă în acea perioadă în Moldova. Planurile parcului au fost realizate de către grădinarul neamț Mehler, având alei largi, arbori din țară și exotici, arboret și plante decorative, cât și două iazuri.

* Cercetător dr.ing., Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași

Istoria Ruginoasei a fost legată multă vreme de una dintre marile familii aristocratice moldovenești, neamul Sturdzeștilor. Aceștia au stăpânit, timp de generații, moșia de la Ruginoasa, un domeniu de 8000 de ha.

În 1847 moștenitorul logofăt Costache Sturdza prefăce casa de la Ruginoasa după stilul gotic (neogotic) prin arhitectul Johan Brandel, neogoticul având mare căutare în Principatele românești.

La 13 ianuarie 1862, ca urmare a unor probleme financiare, Sturdzeștii vând moșia și curtea de la Ruginoasa domnitorului Alexandru Ioan Cuza cu prețul de 52011 galbeni. După renunțarea la reședința din Iași, de pe strada Lăpușneanu (astăzi Muzeul Unirii), Ruginoasa a rămas principala reședință din Moldova a Domnitorului Unirii. Până în 1864, repară și amenajează în totalitate castelul și curtea, ridicând nivelul architectural și înfățișarea, ca o ctitorie nouă, respectând stilul neoclasic.

Castelul de la Ruginoasa devine un adevărat palat, considerat ca reședință de suflet a familiei Cuza, locul preferat de odihnă și reconfortare.

Ruginoasa a cunoscut un eveniment tragic la 1873, când a fost adus aici trupul neînsuflețit al domnitorului Alexandru Ioan Cuza, decedat la Heidelberg. Locul de veci a fost amenajat mai întâi la exteriorul bisericii, mormântul domnitorului Unirii transformând Ruginoasa într-un adevărat loc de pelerinaj. Prin clauzele testamentare ale lui Alexandru Ioan Cuza proprietatea revine fiului moștenitor Alexandru I., iar prin decesul acestuia revine soției sale, doamna Elena Cuza, rămânând cu drept de locuire, lucru neacceptat, aceasta plecând la Solești și Piatra Neamț.

Casă bilete

Hol parter

Cameră oaspeți

Salonul de oaspeți

După 1904, Doamna Elena a revenit la Ruginoasa, unde a renovat biserica, mutând osemintele domnitorului într-o criptă amenajată în interiorul acesteia, existentă și astăzi. Doamna Elena s-a ocupat de reamenajarea reședinței. Mobilierul a fost comandat de una dintre cele mai prestigioase firme de profil de la Paris, Casa P. Mazaroz Ribailier. Fiecare cameră a fost mobilată într-un stil diferit, potrivit modei epocii lui Napoleon III. În sălile palatului se află mobilier în stil neogotic, în acord cu arhitectura clădirii, precum și piese în stil „Rochefoucault”. După 1909, Palatul Ruginoasa, tot din motive financiare și în concordanță cu unele clauze testamentare, revine spitalului „Caritatea” ceea ce face ca întreaga proprietate să fie cedată Regiei Autonome C.F.R., care amenajează un sanatoriu pentru ceferiști.

În timpul primului război mondial, spitalul este transformat provizoriu în spital militar. În cel de-al doilea război mondial și după, până în 1950, datorită bombardamentelor, incendiilor și jafurilor, palatul ajunge o ruină, anexele (clădirea pentru personal, bucătăria, spălătoria și grajdurile) dispărând în totalitate, iar moșia luând drumul noii orânduiri - colectivizarea, iar parcul fiind defrișat.

În 1944, când linia frontului se apropia de Ruginoasa, osemintele Domnitorului au fost evacuate la Curtea de Argeș, pentru a se evita o eventuală profanare. Palatul și biserica de aici au fost, într-adevăr, foarte afectate de război, aduse în stare de ruină. De aceea, după refugiu, osemintele lui Alexandru Ioan Cuza au fost depuse în biserica Trei Ierarhi din Iași (unde se află și astăzi), alături de rămășițele domnitorilor Vasile Lupu și Dimitrie Cantemir.

Ansamblul arhitectonic de la Ruginoasa a fost foarte grav afectat de distrugerile din timpul celui de-al doilea război mondial.

Între 1968-1978, Ministerul Culturii și Consiliul Regional Iași au inițiat o acțiune de consolidare, restaurare și amenajare a palatului în muzeu, în memoria primului domnitor al Unirii – Alexandru Ioan Cuza. Proiectele au fost întocmite la Iași, la Institutul Județean de Proiectare. Șef de proiect, inițial a fost Ilie Costinescu (pacient în 1919 al spitalului din Palat), iar apoi a fost continuat de arhitectul Ovidiu Alexievici până la terminarea lucrărilor.

Din 1980, acesta a fost inclus în structura Complexului Muzeal Național „Moldova” Iași, care a organizat aici Muzeul Memorial „Alexandru Ioan Cuza”, deschis publicului pentru prima dată în 1982.

Salonul de recepție

Bufet cămară

Obiecte etnografice

Sufragerie

Între anii 2008-2013, fosta reședință domnească a fost consolidată, restaurată și amenajată, astfel clădirea recăpătându-și strălucirea de altădată. În perioada 2012-2013, palatul a fost supus unei noi amenajări muzeale, care a pus accent pe un spațiu documentar dotat cu sisteme interactive: holograma domnitorului Cuza care redă unul dintre cele mai cunoscute discursuri ale domnitorului, touchscreen-uri care prezintă informații privitoare la familiile Sturdza și Cuza, la istoricul palatului și a domeniului de la Ruginoasa.

Reconstituirile de interioare sunt atât de reușite încât încăperile redau ambianța caracteristică mijlocului secolului al XIX-lea. La parter sunt camerele de oaspeți, sufrageria și cămara-bufet.

Încăperea cea mai spațioasă de la parter, cu ieșire directă spre terasă și grădină, este amenajată ca sală de conferințe și pentru alte activități culturale. La etaj se regăsesc salonul cel mare, dormitorul și cabinetul de lucru al domnitorului, biblioteca, dormitorul Doamnei Elena Cuza, camerele fiilor Dimitrie și Alexandru, precum și camera servitorilor. În noua amenajare, Palatul de la Ruginoasa vine să reîntregească rețeaua muzeală românească cu unul dintre cele mai atractive obiective.

Starea clădirii înainte de executarea lucrărilor de consolidare și restaurare:

- existau degradări ale structurii de rezistență, datorită în principal umidității excesive provenite din evacuarea defectuoasă a apei din precipitații și bălțirea în preajma clădirii care a condus la umezirea fundațiilor;
- trotuarul perimetral era distrus în totalitate;
- tencuiala exterioră prezenta degradări majore datorate atât infiltrațiilor de apă, cât și igrasiei;
- la nivelul parterului, pe o înălțime de circa 1,20 m, exista igrasie;
- majoritatea pervazurilor ferestrelor erau distruse, datorită lipsei lăcrimarilor;
- învelitoarea acoperișului era ruginită mai mult de jumătate, iar structura din lemn a șarpantei era afectată;
- în interior pardoselile parterului realizate din mozaic au fost puternic fisurate datorită tasărilor din umiditatea umpluturii. Fisuri mari au existat și deasupra golurilor de la ferestre;
- pardoselile din parchet de la unele încăperi ale etajului prezentau degradări datorită funcționării defectuoase a sistemului de încălzire.

Scară interioară

Bibliotecă

Biroul lui Cuza

Hol etaj

Măsurile de intervenție

În scopul reducerii umidității generale (care ar fi putut influența direct structura de rezistență a clădirii) s-au întreprins următoarele măsuri:

- injectarea fundațiilor de la adâncimea de 1 m până la cota terenului natural cu lapte de ciment cu adaos de hidrofobizant;
- injectarea soclului clădirii cu lapte de ciment pentru obturarea discontinuităților și ruperea capilarității;
- injectarea locală a fisurilor existente în pereții din zidărie de cărămidă, atât la parter cât și la etaj;
- pentru eliminarea umidității captive în interiorul perimetrului fundației s-au realizat piloți forți umpluți cu 2,50 m var nestins și 1,50 m argilă în încăperile perimetrice;
- s-a realizat un dren perimetral la 3 m adâncime, dispus la 5 m de clădire pe 3 m adâncime în vederea îndepărtării apelor meteorice de clădire;
- refacerea integrală a trotuarului pe tot perimetrul clădirii pe 1 m cu pantă spre exterior;
- refacerea sistemului de colectare și preluare a apelor pluviale de pe acoperiș, terase și balcoane (jgheaburi, burlane, gheighere, rigole etc.) astfel încât apele din precipitații să fie îndepărtate de clădire într-un mod eficient, printr-un colector pluvial, fără a mai crea posibilitatea infiltrațiilor la nivelul trotuarelor și fundațiilor clădirii.

Consolidarea elementelor structurale s-a realizat astfel:

După decopertarea zidurilor existente s-au pus în evidență zonele afectate de degradări (fisuri în ștrepi, cărămizi fisurate, zone deplanate etc.) Funcție de zona afectată s-a procedat la chituierea fisurilor de mici dimensiuni, legarea cu scoabe și injectarea fisurilor medii și refacerea zonelor grav afectate prin desfăcerea zidului și refacere. Injectarea zidurilor a urmărit sporirea rezistenței zonelor afectate de umiditate. La decopertare s-a pus în evidență și modul în care erau legate planșeele de zidurile portante.

Instalațiile de încălzire-climatizare

Alimentarea cu energie termică a Palatului “Alexandru Ioan Cuza” – Ruginoasa s-a făcut cu agent termic propan înmagazinat într-un rezervor de 5 tone amplasat în exteriorul muzeului ce alimenta o centrală. Rețeaua de încălzire era veche și incorect dimensionată astfel că în muzeu nu era o temperatură normală, iar costurile pentru lunile de iarnă erau foarte mari.

Pentru evitarea acestor neajunsuri s-au montat ventiloconvectoare care să permită atât încălzirea pe timpul iernii cât și climatizarea pe timpul verii, ceea ce permite crearea unui ambient corect necesar în muzeu. Agentul termic pentru încălzire este produs de centrala termică amplasată în anexa special amenajată pentru centrala cu combustibil solid (cazanul) și în anexe (birouri) cele două centrale electrice. Centrala cu combustibil solid are opțiune și pentru gaz. S-a ales această soluție deoarece la acel moment se lucra la rețeaua de gaz. Agentul de răcire este asigurat de un chiller amplasat la exteriorul clădirii. Evacuarea gazelor rezultate în urma arderii s-a făcut printr-un coș de fum.

Camera de toaletă
a Domnitorului

Dormitorul
Domnitorului

Marele salon

Salonul Elenei
Cuza

Instalațiile sanitare

Alimentarea cu apă s-a realizat din puțul existent pe proprietate. S-a montat o pompă submersibilă și un rezervor de hidrofor cu capacitatea de 750 l în incinta punctului termic. Din acest vas s-a asigurat necesarul de apă rece atât pentru palat cât și pentru anexele acestuia. Apele uzate provenite din incintă au fost canalizate către pâraul din zonă. Atât fosa termică cât și căminul de preluare a apelor meteorice au fost amplasate la limita proprietății cu posibilitatea conectării la rețeaua de canalizare ce este în construcție în zonă. Pentru rezerva de apă intangibilă de stingere a incendiilor există un rezervor de 120 m.c. Acesta este alimentat prin colectarea mai multor izvoare. Către rezervor există și o conductă suplimentară de la fântână, pentru cazul în care este necesară o umplere rapidă a rezervorului. S-a prevăzut o pompă de rezervă

egală cu cea în folosință și s-a asigurat o a doua sursă de energie electrică (de rezervă) prin prevederea unui grup electrogen.

S-au prevăzut instalații de semnalizare optică și acustică a nivelului apei pentru hidranți. Grupul de pompare a fost amplasat în căminul existent în vecinătatea rezervorului. Apa asigurată de acest grup de pompare se folosește doar pentru stingerea incendiilor. Transportul apelor uzate menajere și meteorice s-a realizat pe rețele diferite. Apele uzate menajere au fost trecute printr-o stație de epurare totală ape uzate.

Instalații electrice

S-au realizat instalații electrice aferente centralelor termice, ventiloconvectoarelor, instalației de iluminat interior, exterior și curenților slabi.

Alimentarea cu energie electrică a instalațiilor interioare și a iluminatului exterior s-a realizat dintr-un tablou general. Puterea instalată la nivelul instalației de iluminat și prize $P_i=415$ kw. Puterea simultan absorbită $P_s=197,6$ kw, iar iluminatul exterior este $P_i=7,5$ kw, $P_s=7,5$ kw. Tablourile aferente instalației de iluminat și prize și instalația de iluminat exterior sunt monofazate.

Instalația de legare la pământ

Pentru protecție împotriva atingerilor indirecte instalația s-a legat la cea existentă aferentă clădirii și s-a completat cu platbandă.

Instalația electrică aferentă ventiloconvectoarelor

Pentru instalația de alimentare cu energie electrică a ventiloconvectoarelor s-au montat circuite electrice alcătuite din conductori protejați în tuburi PVC sau IPEZ pentru alimentarea receptorilor monofazați.

Instalații de curenți slabi

S-au realizat sisteme de supraveghere și alarmare antiefracție, supraveghere și monitorizare video, control acces și sistem perimetral.

Sistem stingere incendiu – hidranți

Pompele existente au fost înlocuite cu un grup de pompare format din 3 pompe cu turație variabilă (2 pompe active și una de rezervă), pompe care au fost prevăzute cu pornire automată și pornire manuală.

Lucrările s-au executat în perioada 2008-2013.

**OBIECTE DE PATRIMONIU DE NATURĂ ANORGANICĂ.
METODE NOI DE CONSERVARE**

Ioana Maria BĂITANU*

Cuvinte-cheie: *conservare preventivă, blocarea proceselor chimice ireversibile, clasa materialelor anorganice naturale, anorganice artificiale.*

Key-words: *preventive preservation, blocking destructive chemical processes, inorganic material class, natural inorganic, artificial inorganic.*

Abstract

I tried to illustrate the behaviour of the heritage objects of inorganic nature, how can we protect them, everything depending on the dedication of the collection conservator and restorer and our understanding of the problem because of his/her experience.

The new trend of replacing chemical substances with those from the plants is made experimentally.

Materialele din care sunt alcătuite bunurile cultural-artistice din colecțiile oricărui muzeu se regăsesc în trei clase și anume:

1. Clasa materialelor organice foarte sensibile:

(10°C - 22°C în
expoziție) | - mătasea
- hârtia (cărți, documente)
- filme și fotografii color
- grafica artistică
- piele
- fotografii și filme alb-negru
- pergamente
- textile |
|-------------------------------|---|

2. Clasa materialelor organice rezistente:

(18°C în expunere
și depozitare) | - mobilier
- obiecte din lemn
- pictură
- obiecte din lână
- os, fildeș și corn |
|-------------------------------------|---|

3. Clasa materialelor anorganice:

- a). Anorganice naturale: rocile (în compoziție intră cuarțul), granitul (alb, negru), bazaltul, gresia și calcarul, marmura, cea mai nobilă piatră
- b). Anorganice artificiale: ceramica, faianța, porțelanul, sticla, emailul

* Expert consultant conservare

a) Încă din cele mai vechi timpuri, omul dăltuia opere de artă, folosind în acest scop, diferitele materiale anorganice, ce se găseau în jurul său, tendință ce s-a păstrat până în zilele noastre. Cele mai des folosite au fost rocile, în compoziția cărora intră cuarțul și silicații. Rocile suferă în timp degradări mai reduse.

Exemplificare de material litic folosit la unelte

Să prezentăm câteva materiale de natură anorganică naturale. De exemplu granitul, de culoare albă sau neagră, cu remarcabile caracteristici de rezistență față de agenții chimici și fizici. Granitul conferă obiectelor farmec și noblete, este dur și compact, conține în compoziție cuarț, feldspat, mică, minerale. Poate fi prelucrat prin polisare (lustruire) foarte fină, ce-i pune în valoare frumusețea cristalelor. Cum poate fi el protejat și conservat?

Trebuie ferit de atmosferă umedă și poluare. El, în aceste condiții se acoperă cu cruste eterogene, din depunerile aflate în mediul înconjurător. Înghețul și dezghețul repetat duce la desprinderea unor fragmente, apar astfel fisurile, care se propagă în diferite direcții.

Bazaltul, o rocă vulcanică, bogată în Mg, Fe și Ca, are o structură cristalină compactă, ce-i conferă calității mecanice foarte bune, stabilitate la variațiile bruște de temperatură. Este de culoare închisă aproape neagră. Nu pune probleme deosebite de conservare, se curăță ușor de suspensiile solide purtate de curenți.

Calcar

Granit

Granit rocă

Marmură

Gresia și calcarul, sunt roci sedimentare, cu porozitate pronunțată, ce permite pătrunderea prin pori a apei, având o rezistență mecanică ce se slăbește cu timpul, ducând în final la dezagregare. Din punct de vedere al conservării pune probleme delicate. Nu vor fi tratate niciodată cu soluții acide, mediul acid provoacă o reacție efervescentă – exodermă (cu degajare de oxigen), având ca rezultat măcinarea suprafeței obiectului sau monumentului.

Calcarul nu se comportă în mod identic față de mediile agresive, totul este în funcție de tipul de rocă, de sistemul de cristalizare, de compactitatea și de coeficientul de saturare.

Marmura, este o rocă metamorfică, provenită din calcare și este considerată cea mai nobilă piatră extrasă din cariere. În comparație cu calcarele, este mai puțin poroasă și are un aspect atrăgător atunci când este lustruită. Marmura reacționează puternic la fenomenul de îngheț-dezgheț și la depunerile abrazive eoliene, intemperii slăbind rezistența ei mecanică, produc fisuri la suprafață care cu timpul dezintegrează obiectul sau monumentul.

Piatra, deși în comparație cu alte materiale este „tare”, se supune în evoluția sa legilor universale, se metamorfozează și în final „moare”. Toate aceste transformări se petrec în timp de secole și chiar milenii. Intemperiiile slăbesc rezistența mecanică a materialelor anorganice naturale, dar sunt cazuri în care suprafața lor poate fi înfrumusețată în urma acestor acțiuni (de exemplu cristalizarea sărurilor pe suprafața lor). Elementele care duc la declinul pietrei își au originea în natura mineralogică, în textura pietrei, în locul de unde provin sursele de lumină și căldură pe care le-a suportat de-a lungul timpului și nu în ultim caz acțiunea apei. În raport cu piatra, apa trebuie privită ca un mediu de combinare, de amestec și de vehiculare a unor componente chimice dăunătoare. Reținerea apei de către piatră duce cu timpul la dezvoltarea a micro și macro vegetației. Condițiile atmosferice, reacției cu gazele și poluanții din jurul său duc la tensiuni interne. Procesul de îngheț-dezghet, eroziunea eoliană, toate duc în final la alterări interne vizibile sau invizibile. Din categoria alterărilor vizibile, trebuie menționată „putrezirea pietrei”. Ne referim la depunerile saline sau la ciclul îngheț-dezghet, fapt întâlnit frecvent primăvara. ele indic eforturi de variație în volum a pietrei, datorită schimbărilor termice, ce contribuie la deteriorarea superficială sau în profunzime a materialului litic. Mediul natural (sol, aer, apă) sub influența agenților chimici și variațiilor de temperatură, toate își pun amprenta asupra materialului litic și ne referim la rezistența mecanică care în final duce la moartea ei.

Argila, este material natural care formează cu apa o pastă plastică, ușor de modelat și turnat. Ele se întăresc când sunt arse la o temperatură mai mare de 650° C, devin rigide, nedeformabile și suficient de inerte la acțiunea intemperiiilor și agenților chimici.

b) Materiale anorganice artificiale: ceramica, faianța, porțelanul, sticla, emailul, sunt create din materiale anorganice naturale, prin tehnologii mai mult sau mai puțin complicate. Ele ridică mai puține probleme de conservare și mai multe de curățire, restaurare, depozitare și transport.

Ceramica, chiar dacă reprezintă o stare ireversibilă a argilei nu este decât un conglomerat chimic, influențat de mediu și nu este nici pe departe considerat „un material etern”. Muzeele de istorie și arheologie care dețin colecții de ceramică, au sarcina de a păstra aceste obiecte, ca document istoric și artistic, reprezentând grupurile etnice și populațiile cele mai diverse, cu tehnologia epocii și obiceiurile lor.

Ceramica, având la bază argila, se amestecă cu diferiți degresanți anorganici ca nisipul, pietrișul fin, cioburi pisate, silex, granit, calcar, zgură. Cel mai important procedeu de finalizare a ceramicii este arderea. Cauzele degradării ceramicii arheologice, sunt în special influențate doar de radiațiile I.R., cu lungime mare de undă și care nu are. Ea necesară ruperilor legăturilor chimice.

Factorii de degradare a ceramicii se împart în trei categorii:

- viciile tehnologice;
- condițiile de zacere în sol și a cantității de umiditate excesivă;
- accidente de epocă.

În această categorie a viciilor tehnologice intră evoluția tehnici, neglijența producătorului, arderea slabă, necunoașterea tehnici temperaturilor înalte, rezultatul final fiind un proces distructiv. Folosirea unei argile cu un conținut mare de impurități și săracă în conținut de caolin, mai ales la vasele de dimensiuni mari rezultă o ceramică sfărâmicioasă, care nu v-a dăinui timpului.

Degresanții sunt materiale de umplutură care provoacă obiectelor de ceramică o structură granulară divizată rezultând fisurarea și dezagregarea obiectului. Îmbinările incorecte ale părților componente și acoperirea suprafeței exterioare cu smalt sau glazură, care nu fac corp comun cu suportul ceramic, duce la o fisură pe linia de minimă rezistență, rezultând în final exfolierea smaltului.

Fildeșul nu se spală cu apă ci cu alcool de 90°, se lustruiește ușor cu o piele de căprioară. Este considerat mai mult un obiect decorativ.

Obiectele de metal sunt foarte sensibile la umiditate, U.R. mare determină oxidarea și deteriorarea. De asemeni sunt foarte sensibile la atingere, ciocnire, zgâriere, șocuri mecanice, rezultând modificarea suprafețelor prin apariția coroziunii electrochimice. La conservarea lor se folosește neapărat hârtie cu inhibitori volatili de coroziune, învelite în folie Liatex, apoi se aplică încă o folie de plastic transparentă și

în cele din urmă se așezată în cutii de materiale cu pH neutru. În cazul expunerii în expoziția permanentă a obiectelor de metal sau monedelor, nu se ating între ele, nu se suprapun, iar etanșeitatea vitrinei trebuie să fie foarte bună. Factorul microclimat, U.R. și T, aerul poluant și căldura trebuie să fie controlate.

Teracotele necesită o examinare atentă a suprafeței înainte de o eventuală spălare făcută de restaurator deoarece poate să prezinte fisuri sau deteriorări vechi datorate arderii sau diferitelor șocuri. Nu se șterg cu o cârpă sau burete umed ci se suflă praful pur și simplu - sau se îndepărtează cu o pană.

Obiectele de plumb și cositor trebuie ferite de stelajul din lemn (de stejar) și de diferențele de temperatură lucru care duce la dezvoltarea și extinderea ciumei cositorului sau a plumbului.

Am încercat să exemplific comportamentul obiectelor de patrimoniu de natură anorganică, cum putem să le protejăm, să le tratăm, totul depinzând de dăruirea conservatorului de colecție și a restauratorului și a felului în care înțelege problema datorată experienței sale.

BIBLIOGRAFIE

- Prof. Dr. Radu Florescu, *Bazele Muzeologiei*, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, Facultatea de Istorie, București, 1993.
- Ioan Godea, *Muzeotehnică*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2007
- Aurel Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Ministerul Culturii, Centrul de Pregătire și Formare a Personalului din Instituțiile de Cultură, București, 1999
- Corina Nicolescu, *Muzeologie generală*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1979.

MINIMA INTERVENȚIE ASUPRA DRAPELELOR ÎN PROCESUL DE RESTAURARE

Studiu de caz

Aurora-Florentina ILIE*

Cuvinte cheie: *consolidare, drapel, regiment, restaurare, textile.*

Keywords: *consolidation, flag, regiment, restoration, textiles.*

Abstract

This paper presents the restoration of a regimental flag, with a particular historical value, applying minimal intervention methods. Like every object in the restoration process is a special case, primarily through component materials and technical work has been executed by individual historical value, represented symbol and the message it conveys. The investigation procedures and techniques did not endangered the physical and informational of the flag and restoration methods used are reversible and nondestructive.

Conservarea fizică a obiectelor înseamnă nu numai conservarea unui anumit aspect care se adresează mai ales afectivității noastre, ci conservarea întregii informații. Etapa conservării prinde o semnificație mult mai subtilă și mai bogată. Conservarea-restaurarea nu tinde să păstreze doar aspectele superficiale sau goala existență fizică a bunurilor de cultură, ci ansamblul de informații care constituie înțelesul și valoarea obiectelor, a bunurilor de cultură. Dar, analizând din punctul de vedere al conservării și restaurării, se dezvăluie o serie de implicații cu consecințe dintre cele mai importante. Un prim aspect este acela al obligației cercetătorului de orice profil care abordează bunurile culturale și nu este vorba doar de muzeograf, de a asigura conservarea bunurilor în timpul investigațiilor, de a folosi proceduri și tehnici de investigații care să nu pună în primejdie integritatea fizică și informațională a bunurilor de cultură. În același timp, cercetătorul observă și consemnează datele atributelor contextuale sau intrinseci ale bunului de cultură pe care investigația sa le dezvăluie chiar dacă acestea nu sunt în legătură directă cu scopul investigației.

Activitatea laboratorului de conservare - restaurare este deosebit de complexă și se bazează pe cercetarea interdisciplinară, pe munca de echipă. Ea se caracterizează printr-o mare diversitate de lucrări executate asupra pieselor și obiectelor muzeistice din expunere și din depozite. La munca de conservare-restaurare din laborator se adaugă permanenta grijă pentru păstrarea în cele mai bune condiții și pentru conservarea patrimoniului din muzeu printr-o verificare periodică a obiectelor din depozite și spațiile expoziționale.

Dacă în trecut restaurarea însemna o problemă de rezolvare meșteșugărească și de îndemânare manuală, în prezent s-a realizat o cotitură radicală în concepția despre conservare - restaurare, ea fiind canalizată pe principii științifice. Aptitudinile practice constituie și acum o componentă principală în formația restauratorului, complexitatea muncii lui este mult îmbogățită de cuceririle pe plan științific și

* Expert Restaurator Textile, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, București

tehnologic, de aplicațiile practice ale ultimelor realizări din diverse domenii, de cunoașterea profundă a componenței materialelor.

Sprijinul sectorului de investigații, colaborarea continuă dintre specialiști în toate fazele de lucru și controlul permanent al parametrilor tehnologici și de conservare, îi ajută pe restauratori să înțeleagă și să prevadă comportamentul obiectului muzeal, atât în procesul de lucru cât și în viitor, asigurând astfel găsirea și adoptarea celor mai adecvate soluții. Restauratorii lucrează în deplină colaborare cu muzeografia și arheologia, ale căror indicații îi ajută la reconstituirea formelor și la menținerea valorii documentar istorice a obiectelor, pentru a fi transmise în ceea ce privește structura, forma și mesajul cuprinse în ele, în ce mai deplin respect față de moștenirea înaintașilor și față de generațiile viitoare. Pentru restaurarea unor obiecte aparținând patrimoniului cultural național sunt necesare investigații fizico-chimice preliminare actului de restaurare propriu-zisă, investigații care se efectuează cu tehnici și modalități diverse în funcție de numeroși factori care impun și delimitează caracteristicile analizelor ce se întreprind în vederea obținerii rezultatelor dorite.

Este bine cunoscut că cele mai multe dintre procesele care provoacă degradări sunt procese de natură chimică. Acestea duc la producerea de transformări în structura și compoziția obiectelor. Sunt considerate vulnerabile, acele obiecte care, prin compoziție și structură, sunt mai sensibile și predispuse la o evoluție mai rapidă a proceselor de degradare, în raport cu alte obiecte. În această categorie de obiecte vulnerabile se încadrează și piesele pe suport textil, cele din mătase fiind cele mai expuse.

Se cunosc, în mare parte factorii care modifică starea de sănătate a bunurilor culturale, precum și modurile de intervenție pentru stoparea sau măcar diminuarea acțiunii lor asupra obiectelor. Factorii fizico-chimici din mediul ambiant au un rol extrem de important în mecanismul degradării. Acționându-se direct asupra acestor factori (umiditate, oxigenul din aer, gaze reactive, lumină și temperatură) se pot opri procesele fizice sau chimice pe care le-ar putea provoca aceștia, în acest mod prevenindu-se efectele lor distrugătoare. Ținând cont de reguli simple, normale, de ocrotire a obiectelor în spațiile depozitelor din muzee și din sălile de expunere, conservarea preventivă devine astfel, extrem de importantă, fiind impusă de factorii obiectivi existenți.

În lucrarea de față vom prezenta un drapel de regiment de infanterie la care formele de degradare sunt vizibile, iar modul de manifestare al acestora pe suportul din mătase se pot întâlni la multe alte steaguri și drapele existente în colecțiile Muzeului Militar Național. Pentru înțelegerea importanței acestui regiment de infanterie și implicit a valorii acestui drapel este necesar să amintim, pe scurt, câteva date din istoricul acestuia.

Generalul Averescu, ministrul de război, a realizat o însemnată reformă a infanteriei⁹¹⁰. Până în anul 1908 s-a realizat permanentizarea întregii structuri de infanterie, renunțându-se la serviciul cu schimbul. În baza legii privind reorganizarea armatei elaborate în acel an s-au adus anumite modificări structurii organizatorice a oștirii. Durata serviciului sub arme pentru toate trupele pedestre a fost redusă la 2 ani.

⁹¹⁰ Ion Țuța, *Infanteria Română*, p.236.

Brigăzile de infanterie se compuneau din câte 2 regimente active și 1 sau 2 regimente de rezervă. Divizia de infanterie avea în componere 2 brigăzi de infanterie, 1 batalion de vânători, 1 brigadă de artilerie, trupe și servicii auxiliare iar corpul de armată avea 2-3 divizii de infanterie, 1-2 brigăzi de cavalerie, 1 batalion de pionieri, 1 companie telegrafie, trupe și servicii auxiliare. În anul 1909 fiecărui regiment de infanterie i s-a atribuit câte o secție de mitraliere a câte 3 piese.

În anul 1908 s-au modificat dimensiunile și forma, atât ale drapelelor cât și ale stindardelor, astfel, drapelul este *confectionat din pânză de mătase destul de subțire, tricoloră, având culorile dispuse vertical, cu albastru la hampă și roșu fluturând liber în aer; în mijlocul fâșiei galbene, stema țării, pictată în culorile heraldice, pe un pavilion alb, căptușit cu roșu, susținută de doi lei; de jur împrejurul stemei, trecând și pe fâșiile albastră și roșie se află o ghirlandă de lauri, pictată în argint; la cele patru colțuri cifra regală, înconjurată de o ghirlandă din frunze de laur din argint; pânza are dimensiunile de 1080 mm lungime⁹¹¹ și de 800 mm lățime; hampa, lungă de 2759 mm este vopsită în negru, și are în vârf o acvilă înaltă de 380 mm, napoleoniană, coronată și cruciată.*

Stindardul este *confectionat din același fel de pânză de mătase ca și drapelul, nici ea nu este dublă și are 580 mm lungime și 420 mm lățime; este compus din trei fâșii egale dispuse vertical; în cele patru colțuri câte o cifră a Regelui Carol I, cu coroană regală, pictată în aur și câte o ghirlandă pictată, în argint; în mijlocul fâșiei galbene, de asemenea pictată, se află stema țării, susținută de doi lei pe un pavilion alb, căptușit cu roșu și timbrat de o coroană regală; stema și pavilionul sunt înconjurate cu o ghirlandă pictată în argint, care trece și peste fâșiile celelalte; pânza are franjuri la cele trei laturi libere și este mărginită de galon, subțire, din fir metalic auriu, ca și franjurii; hampa este la fel ca aceea a stindardului model 1872; erau primele stindarde pictate și nu brodate, practic ele erau drapele mai mici.*

Singurele deosebiri dintre drapele și stindarde, erau dimensiunea, galonul și franjurii.

După anul 1872, aceasta era prima modificare atât a formei, cât și a materialelor acestor însemne vexilologice ale armatei române. Ele se vor constitui într-un nou Model numit 1872/1908. Acest Model este același pentru toate armele, deosebindu-se doar prin dimensiuni: *Infanteria* 1100 mm x 800 mm; *Cavaleria* 600 mm x 450 mm; *Artileria* 850 mm x 800 mm; *Marina* 1.500 mm x 800 mm. Calitatea materialelor folosite se va îmbunătăți înaintea Primului Război Mondial, dar dimensiunile lor vor rămâne aceleași, cu mici modificări, până în 1948 și după⁹¹².

Anul 1914 marca înființarea unor noi unități ale armatei însă pentru statul român, Ministerul de Război, și pentru Casa Regală, pregătirea și desfășurarea ceremoniei de acordare a noilor drapele a fost un veritabil tur de forță având în vedere, rapiditatea proverbială a serviciilor financiare, mai ales, ale organismelor guvernamentale, dar și problemele de ordin tehnic pe care le-a ridicat confecționarea

⁹¹¹ Înaltul Decret nr.919, p.177.

⁹¹² Drapelul armatei, p.21.

celor 47 de drapele care urmau să fie acordate. Era cel mai mare număr de drapele care s-au înmănat armatei, până atunci (cu excepția anului 1902 când se acordaseră 43).

Astfel, au primit drapele Regimentul nr. 10 de vânători, Regimentul nr. 1 de grăniceri și regimentele nr. 21, 22, 23, 24 și 25 de artilerie de rezervă, câte unul la dispoziția fiecărui corp de armată⁹¹³.

De la 1 aprilie 1921, *Batalioanele de Cadre de Rezervă* ale celor 40 de regimente active, au fost transformate în *Regimente de Rezervă*, cu numere de la 41 la 80, ca dubluri ale celor active, după cum urmează: *Regimentul nr. 41 de infanterie* (trecut, ulterior, în timpul primului război mondial, la Regimentul nr. 41/71 de infanterie; de la 10 mai 1927, până la 10 mai 1929, a fost în serviciul Regimentului de Calafat f nr. 31, care a fost nevoit să-și distrugă propriul drapel la 23 noiembrie 1916), *Regimentul nr. 42 de infanterie* (trecut Regimentului nr. 42/66 de infanterie și depus, în 1921, la Regimentul Vâlcea nr. 2), *Regimentul nr. 43 de infanterie* (trecut Regimentului nr. 43/59 de infanterie și depus, în 1921, la Regimentul Olt nr. 3), ***Regimentul nr. 44 de infanterie*** (trecut Regimentului nr. 44/68 de infanterie și depus, în 1921, la Regimentul Argeș nr. 4), *Regimentul nr. 45 de infanterie* (trecut Regimentului nr. 45/60 de infanterie și depus, în 1923, la Regimentul Vâlcea nr. 5), *Regimentul nr. 46 de infanterie* (trecut Regimentului nr. 46/61 de infanterie și depus, în 1923, la Regimentul Mihai Viteazul nr. 6), *Regimentul nr. 47 de infanterie* (trecut Regimentului nr. 47/72 de infanterie și depus, în 1923 la Regimentul Prahova nr. 7), *Regimentul nr. 48 de infanterie* (trecut Regimentului nr. 48/49 de infanterie și depus, în 1923, la Regimentul Buzău nr. 8), *Regimentul nr. 49 de infanterie* (depus, în 1917, la partea sedentară a Regimentului nr. 48/49 de infanterie), *Regimentul nr. 50 de infanterie* (trecut Regimentului nr. 50/64 de infanterie și depus, în 1923, la Regimentul Putna nr. 10), *Regimentul nr. 51 de infanterie* (trecut Regimentului nr. 51/52 de infanterie și depus, în 1923, la Regimentul Siret nr. 11), *Regimentul nr. 52 de infanterie* (depus, în 1917, la partea sedentară a Regimentului nr. 51/52 de infanterie), *Regimentul nr. 53 de infanterie* (trecut Regimentului nr. 53/65 de infanterie, depus, în 1923, la Regimentul 65 de infanterie, apoi, la Regimentul Ștefan cel Mare nr. 13), *Regimentul nr. 54 de infanterie* (trecut Regimentului nr. 54/56 de infanterie și depus, în 1923, la Regimentul Roman nr. 14), *Regimentul nr. 55 de infanterie* (trecut Regimentului nr. 55/67 de infanterie și depus, în 1923, la Regimentul Războieni nr. 15), *Regimentul nr. 56 de infanterie* (depus, în 1917, la partea sedentară a Regimentului nr. 54/56 de infanterie), *Regimentul nr. 57 de infanterie* (trecut Regimentului nr. 57/58 de infanterie și depus, în 1923 la Regimentul Gorj nr. 18), *Regimentul nr. 58 de infanterie* (depus, în 1917, la partea sedentară a Regimentului nr. 59/58 de infanterie), *Regimentul nr. 59 de infanterie* (capturat, împreună cu comanda și trupa, în 12 octombrie 1916, la Vaideeni), *Regimentul nr. 60 de infanterie* (depus, în 1917 la partea sedentară a Regimentului nr. 45/60 de infanterie), *Regimentul nr. 61 de infanterie* (depus, în 1917, la partea sedentară a Regimentului nr. 46/61 de infanterie), *Regimentul nr. 62 de infanterie* (trecut Regimentului nr. 62/70 de infanterie și depus, în 1923, la Regimentul III Dâmbovița nr. 22), *Regimentul nr. 63 de infanterie* (trecut Regimentului nr. 63/79 de

⁹¹³ Înființate prin *Înaltul Decret nr. 1444 din 1 aprilie 1914*, începând de la 01.09.1914; în *Ibidem* p. 296-300; *Istoria artileriei române în date*, p. 94.

infanterie și depus în 1923 la Regimentul V Ialomița nr.23), *Regimentul nr.64 de infanterie* (depus, în 1917, la partea sedentară a Regimentului nr.50/64 de infanterie), *Regimentul nr.65 de infanterie* (depus, în 1917, la partea sedentară a Regimentului nr.53/65 de infanterie), *Regimentul nr.66 de infanterie* (depus, în 1917, la partea sedentară a Regimentului nr.42/66 de infanterie), *Regimentul nr.67 de infanterie* (depus, în 1917, la partea sedentară a Regimentului nr.58/67 de infanterie), *Regimentul nr.68 de infanterie* (depus, în 1917, la partea sedentară a Regimentului nr.44/68 de infanterie), *Regimentul nr.69 de infanterie* (trecut Regimentului nr.69/77 de infanterie și depus, în 1923, la Regimentul VIII Dragos nr.29), *Regimentul nr.70 de infanterie* (depus, în 1917, la partea sedentară a Regimentului nr.62/70 de infanterie), *Regimentul nr.71 de infanterie* (depus, în 1917, la partea sedentară a Regimentului nr.41/71 de infanterie), *Regimentul nr.72 de infanterie* (depus, în 1917, la partea sedentară a Regimentului nr.47/72 de infanterie), *Regimentul nr.73 de infanterie* (trecut Regimentului nr.73/78 de infanterie și depus, în 1923, la Regimentul Tulcea nr.33), *Regimentul nr.74 de infanterie* (trecut Regimentului nr.74/80 de infanterie și depus, în 1920 la Muzeul Militar Național), *Regimentul nr.75 de infanterie* (pierdut în Dunăre sau capturat la Turtucaia, în august 1916), *Regimentul nr.76 de infanterie* (trecut Regimentului nr.75/76 de infanterie și depus, în 1921, la Muzeul Militar Național), *Regimentul nr.77 de infanterie* (depus, în 1917, la partea sedentară a Regimentului nr.69/77 de infanterie), *Regimentul nr.78 de infanterie* (depus, în 1917, la partea sedentară a Regimentului nr.73/78 de infanterie), *Regimentul nr.79 de infanterie* (depus, în 1917, la partea sedentară a Regimentului nr.63/79 de infanterie), *Regimentul nr.80 de infanterie* (depus, în 1917, la partea sedentară a Regimentului nr.74/80 de infanterie). Toate drapelele fostelor regimente de rezervă au fost depuse în 1929, la Muzeul Militar Național, multe alte drapele fiind aduse încă de mai înainte, după cum am menționat mai sus⁹¹⁴.

Drapelul propus pentru restaurare se încadrează la *Model 1872/1908*, dar a fost dat în 1914 Regimentului 44 Infanterie de către Regele Carol I la 10 Mai 1914 și a fost în serviciu până la 1 Aprilie 1921, când a fost depus la Regimentul Argeș nr.4 (Foto 1).

La aducerea Drapelului Regimentului 44 de infanterie în laborator, pentru a fi restaurat, acesta prezenta mai multe degradări fizico-mecanice și chimice: depuneri de praf, șifonări, cutări, cearcăne de umezeală, pete de natură necunoscută pe întreaga suprafață a steagului, fragilizarea materialului, găurirea și sfâșiarea în zonele de prindere anterioare, datorate unor moduri de etalare neadecvate (probabil s-au folosit bolduri și cuișoare pentru fixare), lipsuri de material, pe banda albastră, la colțul de jos, îmbătrânirea materialului și decolorarea lui sub acțiunea luminii, a oxigenului și a umidității din aer, apariția urmelor de rugină în zonele de prindere mai vechi, precum și pe suprafața întregului material, pete oxidate, înnegrite ale adezivului cu care fusese fixat tul-ul în zonele sfâșiate de pe banda albastră, cracluri pe stratul de pictură, urme de arsură pe suprafață.

⁹¹⁴ *Catalogul colecțiilor*, p.252-296; Conform Legii de organizare a armatei din 1923 s-au desființat regimentele de infanterie: 41/71, 42/66, 43/59, 44/68, 45/60, 46/61, 57/72, 48/49, 50/64, 51, 52, 53/65, 54/56, 55/67, 57/58, 62/74, 69/77, 73/78, 75/79, 76/80, aceasta fiind cauza predării drapelelor lor la depozitele regimentelor active.

Foto 1: Ansamblu și detalii înainte de restaurare

Conform fișei de obiect, Drapelul Regimentului 44 de infanterie este un drapel de mătase tricoloră, pictat pe ambele părți. Pe fâșia galbenă, la mijloc, stema țării înconjurată de o ghirlandă de frunze de laur și stejar. La cele patru colțuri, cifrul Regelui Carol I, încoronat, înconjurat de o ghirlandă din frunze de laur. Hampa este de lemn, având în partea superioară acvila de bronz cu placă. De hampă sunt prinse: cravata drapelului, medalia Avântul Țării 1913, cu panglică, Crucea comemorativă 1916-1918, cu panglică, medalia Victoria și două barete. Inscripții: Pe placă: ONOARE ȘI PATRIE, Pe barete: CARPAȚI, MĂRĂȘEȘTI.

Foto 2: Detalii degradări înainte de restaurare

După desfacerea celor două fețe ale tul-ului cu care fusese acoperit drapelul am constatat că suportul din mătase interior era mai mare dimensionat, comparativ cu fețele din tul. Ce s-a întâmplat, de fapt? Materialele componente ale drapelului au reacționat diferit la variațiile de umezeală și temperatură: mătasea s-a destins, iar țesătura din bumbac s-a contractat. Astfel, au apărut acele gonflări puternice, prezente pe suprafața drapelului înainte de restaurare (Foto 2).

Pentru înțelegerea fenomenului care a avut loc, este necesară o descriere a proceselor fizice care s-au produs în prezența anumitor factori, care au întreținut și au dus, în final, la modificarea stării drapelului.

După cum se cunoaște, umiditatea ambientală reprezintă vaporii de apă pe care aerul îi conține, în formă invizibilă, în stare moleculară. Vaporii de apă vin în contact, odată cu curenții de convecție și se fixează pe suprafețele obiectelor higroscopice, prin legături slabe van den Waals, fenomen numit absorbție, sau sunt eliberate de acestea prin desorbție. Umiditatea din spațiile muzeale apare ca rezultat al pătrunderii aerului din exterior, cu conținutul de vaporii de apă, în spațiile din interior. Pentru a evalua corect calitatea mediului ambiant, din punct de vedere al umidității, trebuie să cunoaștem umiditatea relativă. Prin umiditate relativă se exprimă gradul de saturare al aerului cu vaporii de apă și reprezintă raportul dintre cantitatea de vaporii de apă dintr-un spațiu dat și cantitatea maximă de vaporii de apă pe care l-ar putea conține același volum de aer, în formă invizibilă, la o anumită temperatură.

Materialele de natură organică sunt higroscopice. Cantitatea de umiditate absorbită de un material sau altul este, în același timp, diferită, în funcție de structura, compoziția lor și de valorile umidității relative ambientale. Absorbția și desorbția au o acțiune importantă asupra stabilității dimensionale și a proprietăților fizice ale materialelor de origine organică sau cu structură fibroasă și celulară. Aceste materiale higroscopice se umflă, se dilată și se contractă, ca urmare a modificării valorilor umidității relative și au ca efect variații dimensionale succesive și de formă, ceea ce duce, în final, la scăderea rezistenței și a elasticității lor.

Foto 3: Detalii degradări după desfacerea tul-ului

Condensarea reprezintă fenomenul transformării unei anumite cantități de vapori de apă în stare lichidă și se manifestă prin apariția unor picături de apă sau a unei pelicule de apă pe suprafețe mai reci decât temperatura mediului ambiant respectiv (condensarea poate avea loc și în aer, în zonele de contact dintre două straturi de aer, unul umed și cald, celălalt rece) (Foto 3).

Factorii fizico-chimici dau naștere și unor procese fizice care, spre deosebire de procesele chimice, produc modificări doar de structură (ruperea fibrelor textile), nu de conținut. Procesele chimice determină efecte ireversibile, iar procesele fizice determină efecte parțial reversibile (rigidizarea, deshidratarea) și parțial ireversibile (ruperea fibrelor).

Decolorarea nu apare la primul contact al unui material textil cu umiditatea, oxigenul și lumina, aceștia fiind factorii care o produc, ci, este nevoie de un timp îndelungat pentru a se vedea efectul, iar decolorarea materialului textil să devină permanentă. Acest lucru s-a întâmplat și cu acest drapel, el fiind probabil expus o perioadă mare de timp până să fie retras din sala de muzeu și adus pentru repaus în depozit, apoi în laboratorul de restaurare textile. Să nu uităm de asemenea că, înainte de a ajunge într-un muzeu, drapelul a avut o funcție bine definită, a fost funcțional, fiind expus în exterior, în intemperii, suportând variații de temperatură și umiditate. Toate acestea au lăsat urme pe el.

Fiind o piesă extrem de fragilă, curățirea mecanică s-a efectuat prin pensulare ușoară, dinspre centru spre exterior.

A urmat curățirea umedă folosind pentru aceasta o soluție din decoct de *Radix Saponariae*, 5 ml pentru 1000 ml apă distilată. Piesa a fost imersată în baia de spălare și presată ușor cu mâna pentru a se înmuia bine, iar soluția să pătrundă în țesătură.

Foto 4: Detalii după tratamentul de curățire

Au fost efectuate pensulări ușoare folosind o pensulă curată cu fir moale și lung, mișcările fiind dinspre centru spre exterior. Clătirea a fost efectuată cu apă distilată, presând ușor piesa cu mâna și cu ajutorul unei pensule, pentru îndepărtarea reziduurilor de pe și din interiorul țesăturii. În ultima baie de clătire s-a adăugat o soluție slabă de acid acetic, 10 ml pentru 1000 ml de apă distilată, în vederea fixării preventive a culorilor.

A urmat uscarea drapelului, care s-a realizat pe pat din hârtie de filtru, presând deasupra ușor, tot cu hârtie de filtru. Acestea au fost schimbate de mai multe ori și s-a continuat procedeul până la îndepărtarea surplusului de apă rămas.

După această etapă, drapelul a fost așezat pe masa de sticlă, uscarea fibrelor textile, în profunzime, realizându-se în 24 de ore (Foto 4).

Pentru emolieră fibrelor din țesătură am folosit soluție de înmuiere, compusă din alcool etilic 15 ml, glicerină 3 ml și apă distilată până la completarea a 100 ml soluție. Întreaga suprafață a steagului a fost impregnată utilizând această soluție, cu ajutorul unei pensule de desime medie, pentru a putea rearanja firele destrămate sau desprinse din țesătură.

După uscare, materialul drapelului a fost impregnat cu soluție 2% C.M.C. în apă distilată, întinzând cu pensula pe suprafața lui, așezat pe masa de sticlă, până la îndepărtarea bulelor de aer de dedesubt. Prin acest procedeu aplicat s-a urmărit obținerea unei apretări a materialului, dar și a unui tușeu plăcut.

Următoarea fază de lucru a fost de a consolida suprafața steagului cu tul, în zonele degradate, unde existau rupturi în mătase, aplicând astfel procedeul minime intervenții. Pentru aceasta, tul-ul a fost vopsit în culoarea verde-albastră asemănătoare celei existente pe drapel, obținându-se în acest fel, integrarea cromatică.

Migrarea coloranților din materialele utilizate în timpul procesului de restaurare, afectează din toate punctele de vedere părțile originale ale pieselor. Din acest motiv, înainte de a aplica tratamentul de vopsire este necesar un studiu amănunțit al coloranților, studiu care se bazează pe nenumărate probe practice. În procesul de vopsire a materialelor textile folosite în procesul de restaurare se cere o apropiere de culorile originale ale pieselor, culori care au suferit modificări de-a lungul anilor, căpătând o anumită patină.

Vopsirea tul-ului și a firelor de borangic, necesare pentru fixarea tul-ului pe steag, a fost efectuată cu colorant direct, clasa C, iar ca agent de nivelare și coagulare, în acest caz, s-a utilizat acidul acetic. Vopsirea s-a realizat în apă fierbinte, timp de două - trei minute, până la obținerea nuanței dorite. După clătirea și uscarea tul-ului astfel vopsit, acesta a fost impregnat cu soluție de 2% C.M.C. în apă distilată, ușurând în acest mod așezarea și fixarea pe suprafața steagului.

A urmat consolidarea tul-ului în zonele degradate de pe ambele fețe. Cele două fâșii de tul vopsite, de pe fiecare față a drapelului, au fost cusute folosind fire subțiri de borangic, integrate cromatic. Tul-ul cusut a fost bine întins, fixându-se centrul și marginile, astfel căpătând o mai mare rezistență (Foto 5).

Rata de manifestare a proceselor chimice crește sau scade exponențial, nu proporțional. Această caracteristică este extrem de importantă și, de cunoașterea ei, depind măsurile de protecție care se adoptă pentru conservarea obiectelor dintr-un muzeu.

Foto 5: Ansamblu și detalii după consolidarea cu tul în zonele degradate

Procesele chimice se pot manifesta spontan, la suprafață, în lanț sau pot fi ireversibile. Ceea ce ar trebui să ne sperie este faptul că una din caracteristicile acestor procese este invizibilitatea. Nu vedem exact momentul producerii procesului chimic, doar efectul apărut, fiind deja prea târziu.

Pentru piesele textile decolorarea și fragilizarea sunt efecte ireversibile, transformările chimice spontane având loc prin pierderea energiei interne libere în direcția unor stadii de energie tot mai scăzute și a unui grad de dezordine mai mare, deci, în sensul entropiei.

Pentru a nu mai insista, procesele de degradare, indiferent de etiologia lor, fizice, chimice, biologice sau fizico-mecanice, produc treptat efecte care modifică proprietățile pieselor textile. Pe măsură ce evoluează, procesele de degradare afectează durabilitatea și permanența. Durabilitatea se referă la capacitatea de a rezista la deteriorarea prin utilizare, iar permanența se referă la gradul în care un obiect își păstrează intacte calitățile inițiale.

În funcție de amploarea degradărilor apărute în timp asupra pieselor pe suport textil, în cazul de față asupra drapelurilor de regimente, s-a putut vedea că intervenția restauratorului este minimă, pentru a nu mai produce eforturi asupra fibrelor textile din componență, dar foarte importantă pentru salvarea obiectelor de patrimoniu.

Pentru înțelegerea importanței celor prezentate mai sus, reamintim că restauratorii lucrează în colaborare cu muzeografi, ale căror indicații îi ajută la reconstituirea formelor și la menținerea valorilor documentar istorice ale obiectelor. Această colaborare face posibilă transmiterea nealterată și nemodificată, în ceea ce privește structura, forma și mesajul istoric și documentar cuprinse în aceste obiecte, în cel mai deplin respect față de moștenirea istorică primită și față de generațiile viitoare.

Restaurarea steagurilor a fost și va rămâne o prioritate în restaurarea obiectelor din Muzeul Militar Național Regele „Ferdinand I”, dar totodată și o problemă dificilă de rezolvat, având în vedere diversitatea materialelor din care sunt compuse și funcțiile lor definite. Fie că au fost steaguri de luptă sau de breaslă, ele sunt obiecte textile care, de-a lungul anilor, în afară de factorii de mediu, au avut de suferit traume în perioadele când au fost funcționale, precum și condiții speciale.

Prin abordarea metodelor de restaurare prezentate anterior, am ținut cont de principiile de restaurare și am folosit materiale și substanțe reversibile, care nu afectează starea pieselor și nu produc modificări în structura și compoziția acestora, în timp.

Au colaborat

Coordonare științifică: profesor muzeograf Corneliu Andonie, expert în bunuri arheologice și istorico – documentare al Ministerului Culturii și Patrimoniului Național, specialist în domeniul drapelelor și decorațiilor militare, armament defensiv (armuri), harnașamente și mijloace de transport hipo, în arheologie medievală (bizantină).

Investigații fizico – chimice: ing.chim Doina Cîrnu, expert în restaurare, conservare metale, investigații fizico – chimice, MMN.

Conservare: ing. Gabriela Tuas – expert conservator în bunuri de patrimoniu pe suport textil, papetar și arta plastică, Colecția Drapele, MMN

BIBLIOGRAFIE

- General-locotenent Ion Șuța, *Infanteria română. Contribuții la istoricul armei*, vol.I, București, 1977, vol. II. *De la primul război mondial până în zilele noastre* Editura militară, București, 1982, p.143.
- Col.dr.Adrian Stroea, Col.Nicolae Dragomir, Lt.col. Nicolae Ivan, Mr.Valentin Condruz, *Infanteria Română. 180 de ani*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2010.
- Asandei, Nicolae, Grigoriu, Aurelia, *Chimia și structura fibrelor*, Editura Academiei R.S.R., București, 1983.
- Moldoveanu, Aurel, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Ministerul Culturii, Editura Museion, București, 1993.
- Ing.Hardwig Maurus, Ing.Ioan Bucurenci, *Spălarea produselor textile și detașarea petelor*, Editura Tehnică, București, 1978.
- A.Potocki, A.Velicu, *Catalogul colecțiilor steaguri, stindarde, fanioane*, Biblioteca Muzeului Militar Național, București 1931.
- *Istoricul Muzeului Militar Național 1923-2003*, editura Total Publishing, București 2003.
- Fișă de restaurare *Drapelul Regimentului 44 Infanterie. Model 1914*, Arhiva Laboratorului de Conservare-Restaurare al Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”, București, 2014.
- Macri, Spiridonia, Ștefănescu, Doina, Stoica, Florica, *Contribuții privind noi metode folosite în procesul de restaurare a unor steaguri*.

METODOLOGIA RESTAURĂRII ȘI CONSERVĂRII LEMNULUI POLICROM AFECTAT DE ATAC BIOLOGIC

Alexandrina CUȚUI*

Cuvinte cheie: *lemn policrom, degradare, fungi, insecte xilofage, conservare, restaurare, grund, strat pictural, foiță metalică.*

Key words: *polychrome wood, degradation, fungi, xylophagous insects, conservation, restoration, paint layer, base coat, metallic coating.*

Abstract

Wood is an organic, hygroscopic material. Because it repeatedly takes and gives off water, in time wood suffers a series of deformations. As an organic material, wood is subjected to biological attacks (fungi and/or xylophagous insects). If a wooden object is painted or covered in a metallic coating, the degradation of the wood itself triggers the deterioration of other component elements as well (the base coat, the polychrome layer or the metallic coating). The conservation-restoration treatments therefore must take into consideration each type of degradation, as well as its causes.

Lemnul din cele mai vechi timpuri a fost prelucrat astfel încât să fie obținute obiecte utile omului. În timp, obiectele din lemn au fost împodobite și înfrumusețate cu strat pictural sau peliculizat cu foiță metalică.

După aplicarea straturilor picturale sau metalice, lemnul a devenit policrom. Acesta este des întâlnit atât în spațial liturgic, cât și în cel laic. Lemnul reprezintă un suport preferat pentru icoane pictate dar și pentru elementele decorative, cum ar fi: frize sculptate, rame de tablouri și icoane, sfeșnice, candelabre, heruvimi, jilțuri, scaune, bănci, lăzi de zestre, cufere etc. Obiectele din lemn policrom sunt complexe ca structură, adică ele sunt formate din mai multe „straturi” ce diferă în ceea ce privește compoziția. Ca și în cazul icoanelor, obiectele din lemn policrom sunt alcătuite din: suportul din lemn (panou), stratul de preparare (grund), stratul pictural (pigmenți și lianți) și uneori din stratul de protecție (verni).

Din punct de vedere biologic, lemnul este un material organic natural, de origine vegetală. Structura lemnoasă reprezintă totalitatea părților componente ale lemnului, incluzând natura și morfologia acestuia.

În structura lemnului se identifică elemente distincte, diferențiate prin culoare, gradul de umiditate, componența chimică, textură. Aceste elemente sunt: măduva, duramenul, alburnul, inelele anuale, porii, razele medulare.

Pentru ca picturile pe suport din lemn și elementele de policromie să aibă durabilitate în timp, se alege cu mare grijă lemnul care compune

* PhD, Expert Restaurator lemn policrom, Complexul Muzeal „Bucovina”, Suceava

obiectele. O primă condiție pentru ca unui obiect din lemn să-i fie aplicat un strat policrom, acesta trebuie să fie foarte uscat.⁹¹⁵

Geluirea lemnului și uscarea la aer poate continua mai multe luni, atât cât este necesar. Indiferent de lemn, acesta trebuie ținut sub observație înainte de a se picta pe el.⁹¹⁶

Deformările panoului de lemn nu pot fi stopate, dar pot fi atenuate. Curbarea lemnului diferă de la specie la specie și depinde de umiditatea lemnului, greutatea specifică și temperatură⁹¹⁷. Pentru a se diminua curbura panoului din lemn, pe revers se montează transversal traverse sau pene, acestea fiind „îngropate” sau „semiîngropate”.

Obiectele obținute din lemn cel mai adesea au imperfecțiuni și particularități (noduri).

Grundul care se aplică pe obiectele din lemn ca și strat de preparare, înainte ca acestea să fie pictate, este alcătuit dintr-un adeziv și o materie inertă. Adezivul poate fi cleiul de pește, cleiul de piele, cleiul de iepure⁹¹⁸, iar ca materie inertă se poate folosi praful de cretă, albul de zinc, gips, caolin etc⁹¹⁹. Pentru a asigura rezistența și aspectul corespunzător picturii se oferă foarte mare atenție compoziției acestuia și metodei de aplicare. După aceste criterii grundul se clasifică în: grund absorbant, semi- absorbant și gras. Grundul este un strat izolat față de suport și, de asemenea, o suprafață ce asigură „priza” stratului pictural.⁹²⁰

Stratul pictural este format din pigmenți și liant. Pigmenții sunt naturali sau artificiali, iar lianții anorganici sau organici. Lianții folosiți în pictura de tip tempera pe lemn sunt cei de natură organică. Culorile naturale sunt pământurile și mineralele, iar cele artificiale sunt cele obținute în laborator. Totuși, pigmenții naturali sunt destul de instabili și necesită ajutorul celor artificiali. Cel mai utilizat liant în pictura pe lemn este emulsia de gălbenuș de ou.

Emulsia este o suspensie a unui lichid în alt lichid. Când sunt lichide emulsiile sunt miscibile cu apa, dar devin insolubile la apă imediat ce se usucă. Tot în stare lichidă, acestea sunt opace, iar când se usucă devin transparente sau aproape transparente. Cel mai des folosită este emulsia de gălbenuș de ou. Aceasta este naturală spre deosebire de cele, vinilice și acrilice. Emulsia de ou este un amestec de gălbenuș de ou cu apă. Lecitina din gălbenușul de ou este o substanță lipoidă fiind unul dintre cei mai eficienți agenți de emulsionare.

⁹¹⁵ Cennino Cennini - 1977, *Tratatul de pictură*, București, Editura Meridiane, p. 150.

⁹¹⁶ Daniel V. Thompson jr. – 2004, *Practica picturii în tempera*, București, Editura Sophia, pp. 20-21.

⁹¹⁷ *Ibidem*, p. 23.

⁹¹⁸ Ioana Demetrescu, Sorin Ionescu, Horia Gheorghiu, 1994, *Adezivi-proprietăți, utilizări*, București, Editura Tehnică, p. 32.

⁹¹⁹ Monahia Iuliana, 2001, *Truda iconarului*, București, Editura Sophia, pp. 76-78.

⁹²⁰ Cesare Beandi- 1996 „*Teoria restaurării*”, București, Editura Meridiane, p. 43.

Pelicula de protecție-verni, reprezintă un lac care poate fi obținut din rășini naturale sau artificiale, dizolvate în esență, cel mai frecvent de terebentină⁹²¹.

După cum am arătat, atât icoanele cât și lemnul policrom sunt obiecte compuse din mai multe straturi cu structuri diferite. Tocmai datorită faptului că fiecare nivel reacționează diferit la factorii de mediu, degradările pot fi prezente la fiecare strat în parte. Cel mai adesea, degradarea unui nivel din componența unui obiect angrenează și degradările de la celelalte nivele. De exemplu: dacă suportul din lemn prezintă atac biologic (insecte xilofage, atac fungic), structura lemnoasă se fragilizează și cel mai adesea se produc și desprinderi ale grundului⁹²². Fragilizarea grundului se produce atunci când liantul „îmbătrânește” și își pierde proprietățile. Odată cu desprinderea și pierderea stratului de preparație (grund), se pierde și pelicula de culoare. Depunerile de murdărie aderentă, opacizarea verniului, de cele mai multe ori afectează și stratul pictural.

Degradări ale lemnului policrom. Suportul din lemn al icoanelor, frizelor și al altor obiecte decorative sau uzuale, pot suferi în timp degradări care de cele mai multe ori sunt evolutive. În cazul în care lemnul prezintă un atac biologic al insectelor xilofage sau o infestare fungică, rezistența mecanică a acestuia este afectată. Lemnul capătă aspect spogios, iar în cazul atacului fungic, acesta putrezește⁹²³. În ambele cazuri, rezistența acestuia scade.

foto 1. Atac fungic și descleierea panourilor din lemn

foto 2. Lemn cu aspect spongios în urma atacului insectelor xilofage

Datorită mișcărilor dimensionale repetate ale suportului, se produc desprinderi la niuvelul îmbinării panourilor din lemn. Contragerea lemnului mai poate duce la apariția fisurilor pe lungimea fibrei lenului⁹²⁴. Atunci când lemnul are și atac biologic,

⁹²¹ Dionisie din Furna, 2000, *Erminia picturii bizantine*, București, Editura Sophia, pp. 40-41.

⁹²² Alexandrina Cuțui, 2009, *Problematica restaurării Icoanei „Soborul Maicii Domnului” - studiu de caz*, în „Anuarul Complexului Muzeal Bucovina” XXXIV, - XXXV-XXXVI, Suceava, p. 439.

⁹²³ Idem, 2013, *Restaurarea Sfintei Cruci din Iconostasul Bisericii Mănăstirii Valea, județul Argeș*, în „Anuarul Muzeului Bucovinei”, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”-Suceava, p. 235.

⁹²⁴ Alina Geanina Curcă Ionescu, 2007, *Restaurarea icoanei pe lemn „Înălțarea lui Iisus” din colecția C.N.M. Astra Sibiu*, în „Valențe ale restaurării românești în context european”, Brașov, p. 216.

fisurile pot provoca și fracturi ale elementelor sculptate. Fracturile pot să apară și în cazul manipulării necorespunzătoare a obiectelor din lemn fragilizat.

foto 3. Fractura panoului unei icoane datorită fragilizării lemnului în urma unui șoc mecanic

Alte forme de deteriorare a lemnului policrom pot fi:

- eroziunile, care apar în special la colțurile panourilor;
- găuri provocate de urma cuiele;
- arsuri cel mai frecvent acestea se întâlnesc la obiectele care deserveșc cultul religios.
- fisuri pe traiectul fibrei lemnoase datorită existenței unui nod în panoul de lemn.
- depuneri de murdărie aderentă și neaderentă (praf, fum, ceară, rășini de la tămâie)⁹²⁵.

foto 4. depuneri de murdărie aderentă neaderată

foto 5. Lemn degradat, fracturi, lcune și murdărie aderentă neaderată

Stratul de grund

La nivelul stratului de grund sunt puse în evidență următoarele degradări:

- pulverulențe;

⁹²⁵ Cornelia Bordașiu, 2010, *Estetică și restaurare*, Iași, Editura StudIS, p. 69.

- desprinderi (clivaje) ale stratului de grund de tip evolutiv, care a angrenat odată cu el și pelicula de culoare;
- microfisuri și cracluri ce parcurg întreg stratul pictural, până la suport.

Pelicula de culoare

Pelicula de culoare poate prezenta degradări de tipul:

- desprinderi ale peliculei de culoare sub formă de „*acoperiș în două ape*”, sub formă de scoică, desprinderi oarbe;
- lacune până la grund ale peliculei de culoare;
- eroziuni ale peliculei de culoare;
- orificii de zbor ale insectelor xilofage;
- depuneri aderente de praf și fum.

Pelicula de verni

Lemnul policrom nu are tot timpul peliculă de verni. În cazul în care există și acest strat de protecție, sunt prezente degradări sub formă de aglomerări de verni, brunificări ale acestuia ca urmare a oxidării și chiar o lipsă toală a verniului, așa cum se poate vedea în imaginile de mai jos.

Cauzele degradării lemnului policrom

Principala degradare a suportului este constituită de prezența atacului biologic reprezentat de insectele xilofage. Pentru a verifica dacă atacul este activ, cea mai ușoară metodă este testul de aderență la ac (dacă „făina de cari” este aderentă pe suprafața acului, înseamnă că atacul este încă activ). Ulterior, se așează piesa în plan orizontal pe o coală de hârtie albă timp de 24 de ore. Se observă cu atenție dacă apar formațiuni de rumeguș din găurile de zbor, ceea ce atestă faptul că atacul xilofag este încă activ.

Descleierea panourilor de lemn pe toată lungimea este o altă degradare semnificativă care poate să apară la lemnul policrom în cazul în care acesta este compus din mai multe bucăți. Acesta se produce datorită mișcărilor dimensionale ale fibrei lemnoase ca urmare a variațiilor repetate de umiditate și temperatură.

Arsurile sunt frecvent întâlnite la obiectele care deservește cultul religios⁹²⁶.

Eroziunile panourilor de lemn, în special la margini și la colțurile acestora, pot avea multiple cauze dacă este să considerăm ca icoana a fost una mobilă. Eroziunile (uzurile) suportului pot fi efectul unor manipulări și a depozitării incorecte a obiectului.

Fisurile apărute în zona nodului de lemn au ca și cauză principală un viciu de tehnică: alegerea necorespunzătoare a panoului pentru pictură. În mod natural, nodurile au tendința de expulzare, deoarece fibra nodului este perpendiculară pe fibra suportului, provocând astfel pierderi ale structurii lemnoase. Prezența nodurilor

⁹²⁶ Stavr. Mihaela Cozmei, Arhid. Anastasie Robu, 2007, *Conservarea și restaurarea iconostasului bisericii mari a Mănăstirii Sucevița*, în „Movileștii, istorie și spiritualitate românească, vol III, Artă și restaurare, Sfânta Mănăstire Sucevița, p. 212.

influențează și apariția fisurilor, fenomenul datorându-se unor tensiuni mari pe o unitate relativ mică de volum.

Depunerile aderente și neadrente - sunt determinate de acțiunea agenților atmosferici, care în contact cu apa, prin condens, aderă la suprafața suportului de lemn. Un rol important îl reprezintă și factorul antropic, prin diversele intervenții asupra obiectului: manipularea sau depozitarea necorespunzătoare, tratamente defectuoase ș. a.

Conservarea și restaurarea lemnului policrom degradat se face diferit în funcție de gradul de deteriorare. Pentru început, când lemnul este infestat de atac biologic, se tratează prin biocidare, cu soluții de Perxil 10, Xilamon etc. În cazul în care lemnul nu prezintă un atac masiv al insectelor xilofage, reversul obiectului este impregnat cu ceară de albine și colofoniu (60:40). Amestecul se aplică în stare fluidă, iar pentru a fi împiedicată solidificarea cerii, obiectul se încălzește cu bec IR. Se recomandă impregnarea cu ceară, deoarece aceasta este reversibilă, iar în plus este și antiseptică.

foto 6. Impregnarea cu ceară și colofoniu

Obiectele care prezintă atac mai masiv al insectelor xilofage, al căror lemn are un aspect spongios, sunt impregnate cu rășini sintetice. Un rezultat bun se obține prin impregnarea cu paraloid B72, dizolvat în nitro-diluant, xilen, acetona etc. Impregnarea se face pentru început cu soluție slabă, de 5%-8%, concentrația crescând treptat, până când obiectul capătă consistență. Aplicarea paraloidului se poate face prin mai multe metode.

Prin imersie (metodă folosită mai mult în cazul icoanelor), când obiectul se introduce într-o cuvă cu material de impregnare, dar acesta trebuie să ajungă doar până la jumătate din grosimea obiectului. Lemnul fiind higroscopic absoarbe soluția de impregnare, atât cât are nevoie, fără ca aceasta să iasă pe suprafața pictată a obiectului.

Metoda impregnării prin picurare, este atunci când soluția de impregnare se aplică printr-un sistem asemănător perfuzoarelor aplicate la tratamentele din medicina umană.

Impregnarea prin injectare, este atunci când soluția de impregnare este introdusă în structura lemnului cu ajutorul seringii.

În cazul obiectelor (icoane) puternic deteriorate, a cărui suport din lemn nu mai poate prezenta stabilitate chiar în condițiile în care ar fi impregnat, panoul se subțiază, cu ajutorul unei freze, până se ajunge la o grosime de 5-7 mm. Suportul rămas se impregnează pentru a avea rezistență. Pentru a reda grosimea necesară icoanei, se face parchetare cu fâșii din lemn de tei uscat și stabilizat sau cu lemn de balsa.

foto 7. Parchetare cu fâșii din lemn de tei

foto 8. Consolidarea unei frize decorative cu paraloid și vâl din fibră de sticlă

Frizele decorative sculptate și traforate, care prezintă pericol de fracturare a părților componente, sunt impregnate cu soluție de paraloid. Pentru că impregnarea nu poate da siguranța necesară elementelor decorative, pentru ca acestea să nu se fractureze, ulterior se poate aplica pe reversul frizei un vâl din fibră de sticlă care se lipește tot cu soluție de paraloid. În urma uscării, vâlul capătă duritate și se poate decupa ușor în zonele traforate, pentru a nu fi vizibil de pe fața obiectului⁹²⁷.

Zonele care prezintă fracturi cu elemente lipsă, acestea se înlocuiesc cu elemente din lemn nou⁹²⁸ (tei sau balsa).

⁹²⁷ Alexandrina Cuțui, 2014, *Restaurarea iconostasului bisericii Mănăstirii Valea, județul Argeș – considerații finale*, în „Monumentul XV”, Iași, Editura Doxologia, p. 382.

⁹²⁸ Dancu Iuliana, 1966, *Restaurarea icoanelor pe lemn și sticlă*, București, p. 53.

După ce lemnul elementelor policrome este stabilizat, obiectele sunt restaurate și la nivelul grundului (consolidări, completări prin chituiere) și la nivelul stratului pictural. Pentru ca suprafața policromă să fie cât mai bine protejată, se recomandă să se aplice verni obținut din rășini naturale.

foto 9 Impregnare cu paraloid și consolidarea nou pe revers folosit ca sistem de prindere, diabluri din lemn

foto 10. Înlocuirea cu lemn nou cu lemn

foto 11. Înlocuirea elementelor lipsă, chituiuri și integrări cromatice

RESTAURAREA UNEI PIESE DE HARNASAMENT

Ion CRISTEA*

Cuvinte cheie: *tezaur, ornamente, restaurare***Keywords:** *treasure ornament restoration***Abstract**

This particular piece was discovered during excavations at Stâncești with treasures, including a gold fish in 1966. The piece made of thin sheet of brass and adorned with ornamentation was restored in the Zonal Laboratory Conservation and Restoration Iași.

Piesa a fost descoperita în săpăturile de la Stâncești împreună cu un tezaur, printre care un pește de aur, în anul 1966.

Piesa a fost confecționată din tablă subțire de aramă și împodobită cu ornamentații. Aceasta este fragmentată și deteriorată puternic. La o cercetare atentă fragmentele par a proveni de la doua sau trei piese componente. Spre partea de la bază piesa este răsfrântă și ornamentată cu perforații. Ornamentată este și prima jumătate mai lată a piesei. Motivele sunt florale și geometrice, cercuri trasate în jurul unei perforații. De la jumătate piesa nu mai este ornamentată ci trase spre un fel de colț de mistreț, din ce în ce subțindu-se și apoi încovoidu-se spre vârf. Fragmentele respective sunt cu patină puternică și doar în unele locuri mai este păstrat foarte puțin miez metalic. Fragmentele sunt friabile. Partea dreaptă a piesei este formată numai din fragmente dificil de completat. Sunt foarte puține și complet mineralizate. Tot din aceste fragmente sunt două care parcă provin de la o altă piesă, probabil de pe partea stângă.

Starea de sănătate a obiectului

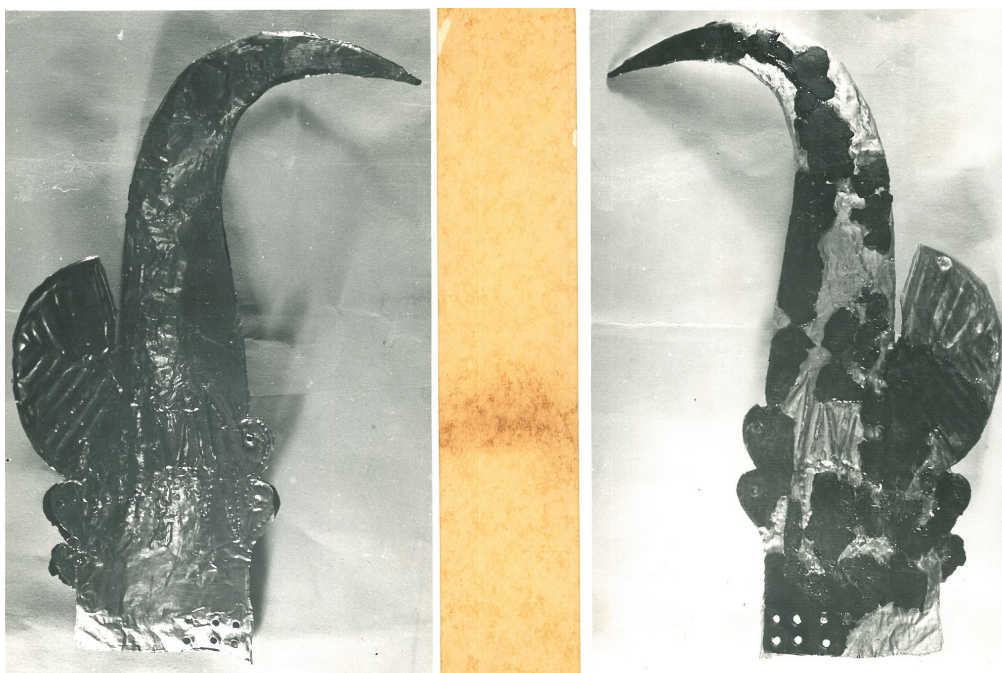
Analizând vizual fragmentele, se constată că sunt complet mineralizate, îndeosebi cele care compun partea dreaptă a piesei, iar cele care compun partea stângă a piesei mai au un ușor miez metalic. Suprafețele fragmentelor sunt afectate de carbonați. Nu peste toată suprafața este patină nobila. Printr-o analiză de laborator se

*Expert restaurator metale, Laboratorul Zonal de Restaurare și Conservare Iași

constată existența sulfaților, carbonaților și altor săruri ale cuprului dispărut în reacțiile ce au avut loc.

În urma studierii stării de sănătate se ridică problema cunoașterii în amănunt a următoarelor:

- natura produșilor de coroziune pentru a putea fi înlăturate dacă este cazul sau păstrate ca patina nobilă
- dacă mai există sau nu miez metalic și dacă mai există, natura tratamentului pentru a-l păstra împreună cu patina nobilă dar blocând procesul de coroziune
- observații microscopice. Se vor face observații de suprafață a depunerilor, a rupturilor etc. O parte din zone vor fi microfotografiate pentru a fi studiate
- analize chimice (vezi substanțele de analiză):
- compoziția materialului de confecționare (cupru);
- compoziția produșilor de coroziune (carbonat bazic de cupru, clorură de cupru, verde malachit, sulfură de cupru).

Propunerea metodelor de lucru

Din cele arătate până aici rezultă că piesele nu au miez metalic și patina respectivă trebuie păstrată, adică este vorba de consolidarea produșilor care formează obiectul.

1. Pentru aceasta se propune un tratament câteva săptămâni cu seqvi carbonat de calciu

2. În urma tratamentului aplicat pentru scoaterea unor săruri active în vederea îndepărtării acțiunii lor asupra celorlalte, se va trece la tratamentul cu benzotriazol.
3. În urma tratamentului cu benzotriazol se testează și se observă o stabilizare a proceselor ce mai au loc.
4. Curățirea mecanică a elementelor dezasamblate. Operațiunea se va executa cu instrumente fine de tartraj adecvate și se va avea grijă să nu se distrugă fragmentele. De un real folos este pensonul de fibre de sticlă, singurul de fapt eficient în aceste situații.
5. Impregnarea cu rășini Araldit A 103 și întăritor Hy 956.
6. Lipirea fragmentelor.
7. Completarea cu pânza de sticlă și rășini cu coloranți a părților lipsa.
8. Finisarea finală a piesei.

Urmează copierea părții stângi a obiectului și făcut un exemplar în tabla de aramă pentru partea dreaptă.

După ce se rezolva modelul părții drepte, se poate turna un exemplar în care să se înglobeze părțile fragmentate. Partea dreaptă se confecționează prin analogie cu partea stângă, prin simetrie în oglindă. Astfel că fragmentele chiar dacă nu se potrivesc între ele sau nu au punți de legături una cu alta martori, ele își vor găsi locul pe placa copiată prin simetrie. În urma executării și a părții drepte, se face finisarea generală și conservarea cu silvacrom și ulei siliconic.

- fotografierea executată în laboratoarele foto
- analize fizico-chimice executate în cadrul laboratorului de analize

Tratamentul propriu-zis al pieselor

În urma fotografiilor făcute, piesa este analizată la laboratorul de investigații. Rezultă ca are puțin miez metalic, patină nobilă în cea mai mare parte și carbonați.

Se trece la spălarea repetată cu apă distilată și deionizată. Prin intervenții mecanice foarte atente, cu o perie moale se îndepărtează pământurile prinse de fragmentele friabile. Odată cu aceasta acțiune mecanică sunt îndepărtați și unii produși de coroziune cristalizată.

Urmează o uscare la infraroșu, fapt ce determină o desprindere suplimentară a unor produși de coroziune. De mai multe ori, cu cea mai mare atenție sunt îndepărtați produșii de coroziune cu pensula de sticlă.

Se înmoaie în apă distilată din nou și se intervine cu pensula de sticlă atât cât permite fragmentul friabil.

Tratamentul chimic

Se prepară soluția de seqvi carbonat 5% ($\text{Na}_2\text{Ca}_3\text{NaHCO}_3\text{H}_2\text{O}$). Se imersează obiectul. Soluția a fost schimbată timp de 6 săptămâni, o dată pe săptămâna la început ca și la sfârșit.

După fiecare schimbare a soluției se intervine mecanic pe fragmente. Se desprind porțiuni atacate de agenții chimici care nu au format patină nobilă.

Se neutralizează fragmentele prin spălare de mai multe ori în apa distilată.

Tratamentul cu benzotriazol

Prin acest tratament s-a urmărit finalizarea primului tratament prin blocarea reacțiilor ce au loc prin folosirea benzotriazolului. Astfel au fost introduse în soluție și încălzite la temperaturi de 80°C, temperatura ce trebuie să se păstreze constantă pe o perioadă de timp îndelungată. Proporția de benzotriazol în apa spre finalul lucrării a fost de 1%. Urmele de benzotriazol au fost îndepărtate prin ștergere cu alcool. Prin combinarea acestor două metode se realizează o blocare puternică a cristalelor produșilor ce formează piesa precum și păstrarea în condiții optime a patinei nobile.

Tratamentul mecanic

- curățirea, din nou, a fragmentelor cu o pensulă din fibră de sticlă.
- consolidarea prin impregnare cu rășini, fragment cu fragment fără a se atinge spărturile. Este o operație dificilă, dar se pot manipula mult mai ușor fragmentele acum.

Asamblarea generală a fragmentelor piesei din partea stânga

Fragmentele provin de la două piese distincte una față de alta, una fiind în partea stângă și alta pe partea dreaptă.

Piesa din partea stângă prezintă fragmente care se pot asambla ușor și lasă să se întrevadă profilul piesei.

Urmează asamblarea generală a tuturor fragmentelor piesei din partea stângă cu scotch pe mai multe zone în prima etapă de lucru. Se infiltrează rășina din aproape în aproape și se fac consolidările respective cu pânză fină de sticlă.

În etapa a doua are loc prinderea fragmentelor deja asamblate și consolidarea lor atât cu pânza de sticlă cât și cu armătura metalică, formată din două componente:

- armătură metalică din sită de bronz
- țesătură din fire de cupru cu diametrul de 0,15mm una față de alta, una fiind pe partea stângă și alta pe partea dreaptă.

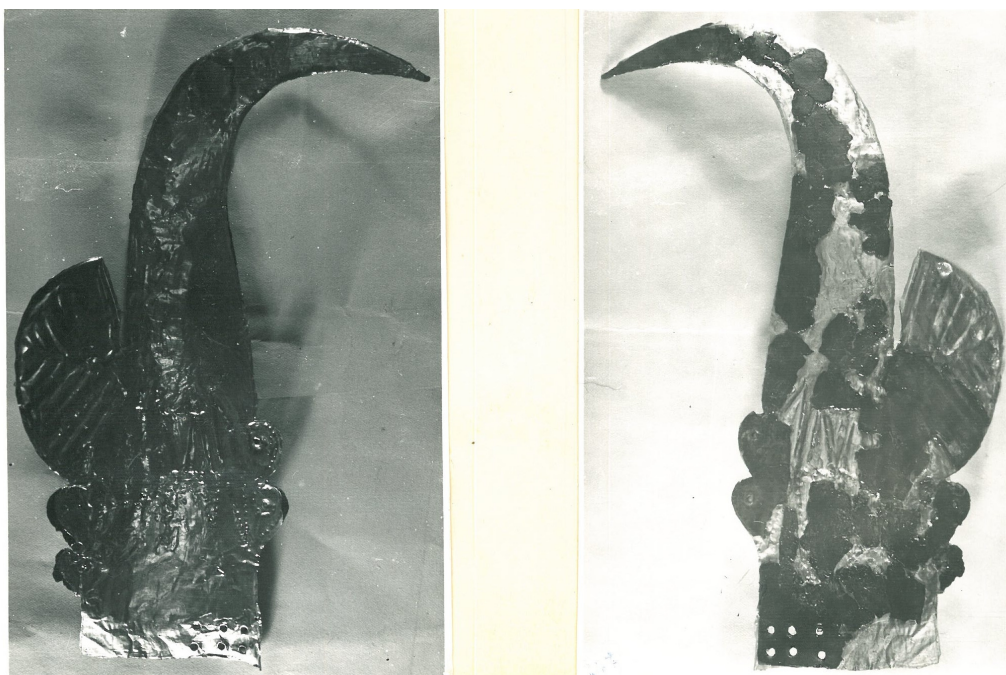
Piesa din partea stângă prezintă fragmente care se pot asambla mai ușor și lasă să se întrevadă profilul piesei.

Urmează asamblarea generală a tuturor fragmentelor piesei din partea stângă cu banda de scotch pe mai multe zone în prima etapă de lucru. Se infiltrează rășina din aproape în aproape și se fac consolidările respective - pânza de sticlă. Pânza de sticlă puțin mai groasă nu merge. Încercările care s-au făcut arată un dezacord cu restul piesei, încărcând prea tare piesa, tabla din care este confecționată piesa fiind prea subțire.

În etapa a doua are loc prinderea fragmentelor deja asamblate și consolidarea lor atât cu pânza de sticlă cât și cu armătura metalică, formată din două componente:

- armătura metalică din sită de bronz
- țesătura din fire de aramă cu diametrul de 0,15 mm, fire dispuse în grup de câte 5 nervuri plane, nervuri ce se intersectează în țesătura oblică, asigurând astfel acestei pânze o adevărată mobilitate în toate direcțiile.

Pentru asigurarea unei rezistențe mecanice au fost puse două bare din alama cu diametrul de 1mm.

Părțile lipsă ale urechii au fost completate prin pânză de sticlă impregnată cu rășină colorată adecvat și bordura din sârmă de cupru cu $\varnothing 0,5$. Deci materialele ce intră în completare sunt tot din cupru cu înaltă puritate sau aliajele cuprului. Astfel se conferă rezistența și maleabilitatea necesară piesei respective. Pe tot parcursul completărilor și armărilor se lucrează cu frezele necesare pentru acest fel de lucrări.

Se finisează piesa mecanic cu lână de oțel, după care este conservată cu Silva Crom și spray siliconic.

Asamblarea generală a fragmentelor piesei din partea dreaptă

La început există un număr mare de fragmente ce par a proveni de la alte două piese separate. Sunt astfel finisate încât nu se pot completa una pe alta ca la ceramică, marginile fiind corodate și atunci nu mai pot prezenta o mărturie sigură dacă nu este conjugată cu alte procedee.

De asemenea distanțele dintre puținele fragmente în raport cu suprafața totală nu lasă loc inițial să se bănuiască exact locul pe care îl ocupă.

Problema care s-a pus, singura de altfel, este confecționarea unui mulaj de pe partea stânga, în oglindă pentru piesa din dreapta. Au fost încercate mai multe metode.

Singura metodă și cea mai eficientă care s-a aplicat a fost copierea piesei din stânga pe o foiță de aluminiu cu $\varnothing 0,15$ prelucrată pentru a deveni foarte maleabilă. Coeficientul de dilatare termică este foarte apropiat de Cupru și anume: coeficientul de dilatare liniară a Cuprului este de 17,71, al Aluminiului de 27 iar al rășinii epoxidice de 45-65. Datele corespund pentru 10-6 și C-1. Între cele două plăci se află o peliculă de rășină, aceasta constituind un bun izolator între ele la care se mai adaugă și stratul de patină nobilă.

În cazul în care mediul determină apariția unui electrolit și deci începe corodarea obiectului, avem protecția catodică, deoarece Cuprul este electropozitiv cu +0,340 cV, iar Aluminiul este electronegativ cu -1,866 cV la 18°C. În acest caz partea care se va distruge în timp va fi Aluminiul, păstrând în același timp obiectul de Cupru. Metoda s-ar putea extinde.

De menționat faptul că piesele atât partea stângă cât și partea dreaptă au fost lucrate manufacturier, deci simetria nu este perfectă din partea stângă spre partea dreaptă. Ca urmare mici motive florale nu sunt exact așezate în spațiu ci așezate aproximativ.

Folia de aluminiu fiind suficient de maleabilă pentru a fi practic întoarsă pe dos cu ornamentele și celelalte denivelări, dar și destul de rigidă pentru a se păstra în același timp deformarea executată, s-a putut obține aspectul general al piesei din partea dreaptă.

Fragmentele au putu fi asamblate după curbura pe care o aveau, după grosime, după culoarea patinii nuanțată dintr-o zonă față de altă zonă a piesei, și mai ales după modelele pe care le aveau pe ele, cele din zona ornamentată și, bineînțeles, după marginile spărturilor, fragmentele găsindu-și astfel încetul cu încetul locul în spațiul pe care îl ocupaseră în ansamblul piesei.

Asamblate cu benzi de scotch pe exterior, fragmentele sunt lipite între ele și pe suportul respectiv cu rășină Ag 103 Hy 956 .

După mai multe finisări cu freze, lână de oțel, făcute în zonele ce au fost completate cu rășină colorată adecvat, pânză este impregnată cu silvacrom și ulei siliconic.

De remarcat faptul că piesa dreaptă este distrusă în mod intenționat sau în urma unei lovituri date cu ea. Aceste urme au deformat fragmentele din curbura coltului, fiind ieșite în planul vertical iar în zona dinspre baza piesei, fragmentele în urma acestor fenomene s-au distorsionat puternic, ele ne mai intrând exact în planul de curbura al piesei, fenomen care se observă de altfel foarte bine și care a fost lăsat să se observe în restaurarea piesei.

Suportul metalic a permis ca fragmentele să-și poată ocupa poziția lor din întreg, păstrând astfel și urmele distrugerilor pe care le-au suferit piesele.

RESTAURAREA SI CONSERVAREA UNUI BUST DE BRONZ

Corneliu HOBINCU*

Cuvinte cheie: restaurare, bronz

Keywords: restoration, bronze

Abstract

The issues raised by the restoration of a bronze bust cast by their own means at the "Mecanica" in Vaslui in 1978, bringing to our attention the complexity of the procedures used .

Bustul lui Ștefan cel Mare a fost realizat de către sculptorul G. Alupoie în anul 1978. Bustul avea să fie amplasat în fața școlii generale nr. 5 la câțiva metri de intrarea principală cu fața la șoseaua principală. Bustul a fost turnat cu mijloace proprii la Fabrica de Ventilatoare (Întreprinderea „Mecanica”) din Vaslui, aceasta neavând mijloacele necesare turnării bronzurilor de înaltă calitate și acuratețe.

Drept urmare bustul, la scoaterea lui din cochila prezenta câteva vicii de turnare asta însemnând pete diferențiat cromatic, amestec inegal a compoziției bronzului și deformări ale matriței (materialul topit a ieșit prin spațiul de îmbinare).

* Restaurator, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

Ulterior s-a corectat prin polizare cu materiale abrazive pentru aducerea bustului la forma dorita de autor.

Toate aceste operații mărind și mai mult contrastul cromatic dintre intervenții și suprafețele turnate. O data cu renovarea întregii construcții a școlii s-a dorit și recondiționarea bustului amplasat în fața școlii. Principala problemă de remediat a fost îndepărtarea depunerilor formate în anii ce au trecut de la amplasare cât și aducerea la uniformitate a aspectului cromatic a lucrării.

La îndepărtarea depunerilor am folosit perii din bronz și alama de diferite grosimi. Spălarea și degresarea suprafeței statuii s-a realizat cu detergent anionic de tipul Complexon, urmată apoi de clătiri repetate cu apă distilată. Zonele unde bronzul a fost polizat au fost tratate separat cu acid slab până când au fost integrate cromatic cu celelalte suprafețe. S-a neutralizat suprafața tratată cu acid folosind bai repetate și spălări cu apă deionizată.

Refacerea integrală a patinei cu un oxidant slab, permanganat de potasiu a făcut ca aspectul general al bustului să capete o cromatică unitară. Pentru conservarea finală a suprafețelor s-a utilizat ceara de albine filtrată.

BIBLIOGRAFIE

- Moldoveanu Aurel, „*Conservarea preventivă a bunurilor culturale*”, București, 1999.
- Stambolov T., „*The Corrosion and Conservation of Metallic Antiquities and Works of Art*”, Central Research Laboratory for Objects and Science, Amsterdam, 1985

CEASUL CU CARILLON DIN TURNUL PALATULUI CULTURII DIN IAȘI. SONORIZAREA ȘI AMPLIFICAREA SUNETULUI ÎN ORAȘUL IAȘI EFECTUATĂ ÎN 1970 DE LA CEASUL DIN TURNUL PALATULUI.

Ion CRISTEA*

Cuvinte cheie: *tezaur, ornamente, restaurare*

Keywords: *treasure ornament restoration*

Abstract

Neo-Gothic building was done by architect Ion D. Berindey and completed in 1925, "Palace of Culture" as it was known at present houses the "Moldova" National Museum Complex. Since its entry into service, operating in central clock tower with carillon that plays every hour "Hora Unirii".

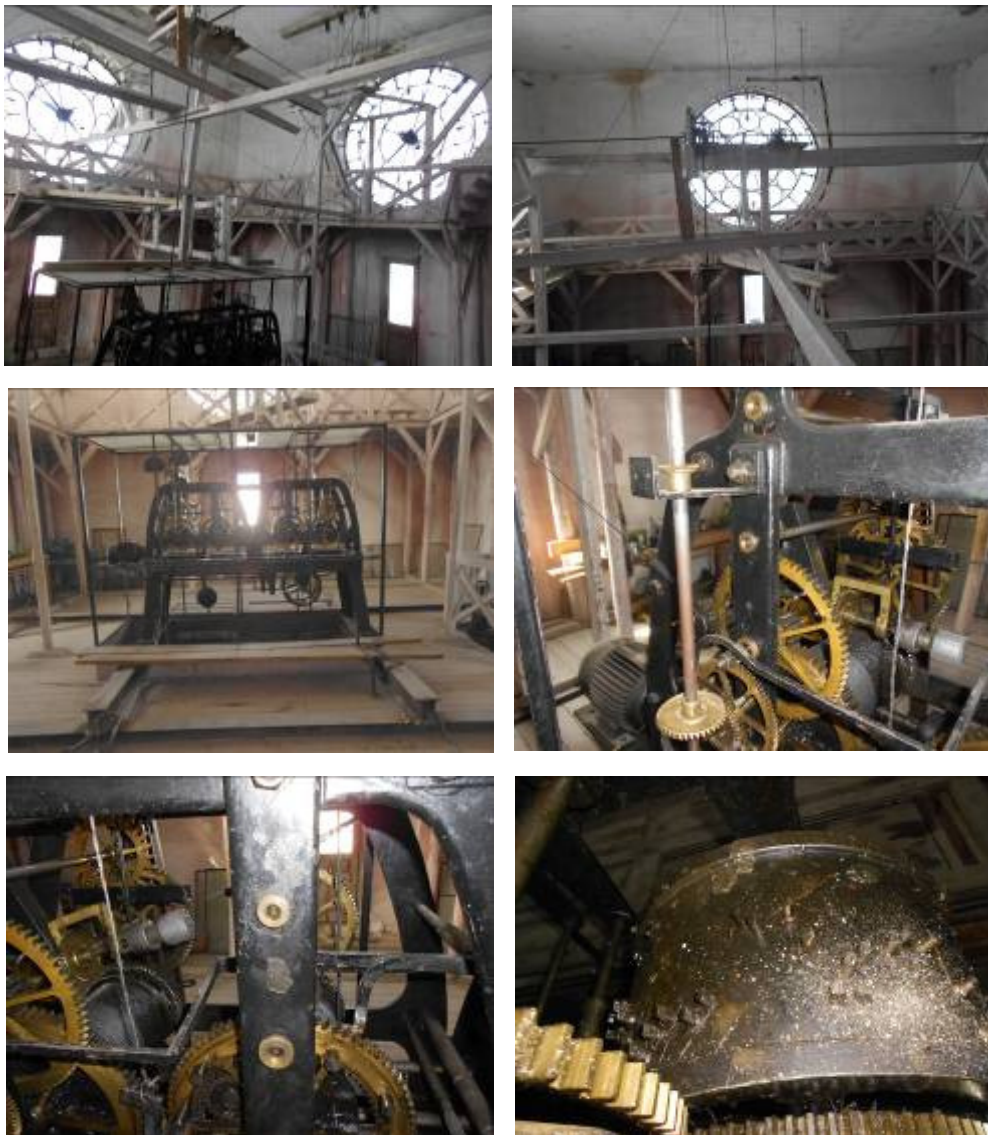
Iașiul a devenit un simbol al Unirii deoarece Marea Unire a avut începuturile aici. Mihai Viteazul, cel care a unit cele trei Tari Românești, a oficiat acest eveniment în Biserica Sf. Nicolae Domnesc, ce se află în imediata apropiere a Palatului Culturii. Acest curaj a fost platit cu capul.

A urmat în 1859 Unirea celor două Principate sub Cuza efectuată la Iași, apoi Marea Unire făcută după Primul Război Mondial, dar din care prin Pactul Ribentrop-Molotov se rapește Basarabia.

*Expert restaurator metale, Laboratorul Zonal de Restaurare și Conservare Iași

Odată cu instalarea ceasului cu carillon din turn, a fost aleasă melodia „Hora Unirii” care să amintească permanent de acest mare eveniment: Unirea. Ceasul din turnul Palatului Culturii a început să funcționeze din 1925 în timp ce exista România Mare. A fost prevăzut cu carillon. Carillonul este un dispozitiv deosebit și înseamnă a cânta din clopote. Sistemul era la modă în Europa Medievală. Mai multe clopote acordate, instalate într-un turn, sunt acționate de la un pupitru ca la un pian instalat la parter. Transmisia se face prin intermediul unor cabluri.

La acest ceas avem încorporat un mecanism cu tambur cu știfturi. Fiecare știft reprezintă o notă muzicală. Prin punerea în funcțiune automată de către ceas, tamburul se rotește din oră în oră și cântă „Hora Unirii” - cel mai mare simbol pentru România.

În 1970 s-a amenajat în spațiul clopotelor un adevărat studio prin faptul că toți pereții au fost antifonați și s-au creat condiții optime pentru transmiterea cântecului prin emisie radio din oră în oră. S-a instalat o stație de radio emisie de mare putere cu intenția de a se difuza și la Chisinau melodia respectivă, în acea perioadă a fost o fereastră cam de un an când conjuncturile politice permiteau acest lucru. Cauzele pentru care nu s-au realizat au fost multiple.

În orasul Iași serviciul tehnic al Primăriei a instalat difuzoare în mai multe puncte ale orașului (Centru, Universitate, Gara, Casa de Cultură a Studenților, Primărie etc.) și astfel se auzea din oră în oră „Hora Unirii” în tot orașul.

În faza pregătitoare pentru intrarea în Uniunea Europeană factorii de decizie nu s-au mai ocupat de sonorizare, având alte priorități. Nu știm ce s-a întâmplat cu difuzoarele din oraș care recepționau melodia, serviciul tehnic al primăriei este singurul care cunoaște această problemă.

În turnul Palatului se afla stația de emisie bine securizată și microfonul. Sistemul de antifonare a fost dezafectat de mult. Prima stație de emisie de mare putere a fost predată la Muzeul Tehnic. În turn se află stația de emisie care a funcționat în ultima perioadă, fiind de o putere mai mică.

La ora actuală în momentul în care se instalează difuzoarele care să recepționeze emisia din turn a „Horei Unirii”, se va putea auzi din nou „Hora Unirii” în toate zonele principale din orașul Iași. Nu știu ce s-a întâmplat cu banda de frecvență în care se emitea „Hora Unirii”.

Din punctul nostru de vedere, având instalația din turn, antena, stație de emisie-recepție, microfon și instalație automată de declanșare din oră în oră, se poate începe oricând emisia la ora exactă a melodiei „Hora Unirii” în tot orașul Iași, și nu numai, așa cum a fost proiectat încă din anul 1970.

PREZERVAREA IMAGINII CINEMATOGRAFICE

Liviu PREUTU-GRIGORE*

Cuvinte cheie: *conservare, digitizare, telecine, peliculă cinematografică***Key words:** *conservation, digitization, telecine, cinematographic film***Abstract**

Studies undertaken by the various organizations involved in the preservation of the cultural media, concluded unanimously that the motion picture degenerative processes can not be stopped but only slowed. One method of rescue would be duplicating film by processes analog copying or digitization latest movies a practical and concrete provides the opportunity to access information without endangering their life by repeated screenings.

Apartinând categoriei organice, materialele fotografice în general sunt supuse permanent proceselor degenerative atât fizice cât și chimice.

Factorii microclimatici precum temperatura și umiditatea relativă, factorii oxidanți ca hidrogenul sulfurat, amoniacul, bioxidul de sulf sau hidrocarburile componente a gazelor emise de motoarele cu ardere internă - întâlniți în componența aerului, precum și lumina au o influență continuă, ireversibilă asupra tuturor materialelor fotografice, influență ce se manifestă prin procese deteriorante complexe.

În categoria diversă a materialelor fotografice, pelicula cinematografică reprezintă un caz particular, determinat în special de modul fizic de constituire reprezentat prin suport cât și de componența specifică a emulsiilor fotoensibile. La fel ca și majoritatea materialelor fotografice existente și pelicula cinematografică este supusă continuu degradării ireversibile prin acțiunea agenților deterioranți.

Deteriorarea în timp a
peliculei cu suport pe bază
de nitrat de celuloză

Cercetările și studiile întreprinse de diversele organizații implicate în conservarea bunurilor culturale media, în vederea opririi proceselor degenerative asupra peliculelor cinematografice au ajuns la concluzia unanimă că acestea nu pot fi stopate ci, doar încetinite. În acest fel, s-a impus luarea unor măsuri urgente în vederea salvării patimoniului de film prin diverse metode permise de progresul tehnologiei actuale.

Nu este de dată prezentă, observarea deteriorării peliculei cinematografice⁹²⁹. Încă de la începutul folosirii acesteia, producătorii de pelicule cinematografice au sesizat acest aspect și au căutat să

* Conservator, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

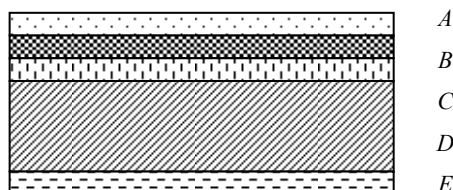
⁹²⁹ Anthony Slide, *Nitrate Won't Wait: A History of Film Preservation in the United States*, U.S.A., McFarland Classics, 1992, p.4

perfecționeze continuu structura suportului și a emulsiei prin utilizarea unor materiale din ce în ce mai performante atât în ce privește suportul peliculei cât și emulsia fotosensibilă.

Din multitudinea de tipuri de peliculă fabricate, doar câteva s-au impus de-a lungul timpului, datorită calităților mecanice ale suportului de transport a emulsiei. După 1893 a apărut pelicula cu suport pe bază de nitrat de celuloză – care prezenta calități mecanice și optice foarte bune. Datorită faptului că era foarte inflamabilă a fost utilizată până prin anii 50, când a fost înlocuită de pelicula cu suport pe bază de acetat de celuloză, deși acest material era cunoscut dinainte de 1930.

Cu toate că avea o rată de îmbătrânire mai scăzută și siguranță în exploatare îmbunătățită, pelicula pe bază de acetat a fost înlocuită în a doua parte a secolului al XX-lea cu cea pe bază poliester. Superioară sub toate aspectele atât mecanic, optic cât și chimic, cercetările ulterioare au demonstrat că și acest tip de suport se degradează ireversibil în timp. Datorită standardelor cinematografice aceste tipuri de pelicule au funcționat în paralel până la o acceptare consensuală.

Particularitățile constructive ale peliculelor alb/negru sau color contribuie deasemenea la rezistența în timp a imaginii de film, primele prezentând o calitate mai bună în timp.

Straturile peliculei alb/negru: A - strat de protecție antiabrazivă; B - strat fotosensibil; C - stratul liant; D - suport; E - stratul antihalo

Un alt aspect important în păstrarea imaginii de film pe o perioadă cât mai îndelungată este tipul de peliculă și anume, cea comercială sau cea cu destinație specifică pentru arhivare. Cea din urmă are o construcție diferită față de cea uzuală și are în componența sa materiale de calitate ridicată și prin urmare, este mult mai scumpă.

Conform studiilor asupra durabilității peliculelor cinematografice, cantitatea de apă conținută de suport afectează direct degradarea, prin întreținerea reacțiilor chimice. Astfel, chiar și în stare uscată s-a evidențiat că peliculele pe bază de nitrat și acetat de celuloză conțin aproximativ până la 6% apă, iar peliculele din poliester până la 2%.

Pentru menținerea flexibilității peliculei cinematografice, periodic aceasta este supusă unui tratament prin care este imersată într-o soluție specială de refacere a componentei plastifiante. În afară de aceasta se mai utilizează și tratamente de lubrifiere a filmului. Aceste tratamente, pe lângă rolul tensioactiv au și un rol antiaderență, împiedicând astfel lipirea straturilor de film aflate în poziția de stocare (cu rolă sau fără). Din păcate, aceste operațiuni se pot realiza numai în centre specializate, de felul celor în care se procesează filmele cinematografice și care dețin instalații specifice.

Observațiile și studiile făcute în domeniul conservării de film relevă faptul că îmbătrânirea și reducerea gradului de flexibilitate a peliculei cinematografice contribuie la modificări dimensionale ale suportului. Același efect îl are și

tensionarea excesivă a filmului cu ocazia derulărilor defectuoase ca urmare a folosirii echipamentelor greșit calibrate.

Cu toate progresele apărute în fabricarea peliculei cinematografice, punctul său slab a fost și este reprezentat de emulsia fotosensibilă mai puțin de suport. Această componentă a filmului se deteriorează de regulă prima și duce la pierderea imaginii în final.

Semnalate încă din prima parte a secolului al XX-lea, aspectele deteriorării ireversibile a peliculei cinematografice constituie o problemă complexă a prezervării imaginii de film⁹³⁰.

În conservarea peliculei cinematografice se recomandă ca păstrarea materialelor pe termen lung să se facă la temperaturi mai mici de 0°C și U_R sub 50%, iar pentru stocarea permanentă⁹³¹ sunt recomandate condiții stricte de microclimat la valori ale U_R cuprinse între 25-40% și temperaturi de -18°C până la -26°C. În practică aceste condiții sunt mai greu de realizat în special datorită costurilor mari de construcție a depozitelor aclimatizate și de exploatarea acestora.

Drept urmare, modalitățile concrete de păstrare a imaginii de film se rezumă în principiu la câteva oportunități tehnologice pertinente prin care conținutul peliculei cinematografice este astfel salvat.

Una dintre metode ar fi duplicarea filmului prin procedeul de copiere cu ajutorul unor echipamente dedicate. În acest caz, cel mai indicat procedeu este copierea prin contact deoarece asigură o rezoluție ridicată față de metoda de copiere optică.

Echipamente profesionale utilizate în digitizarea
peliculei cinematografice Telecine Shadow
System și Cintel Ursa 444 Telecine

⁹³⁰ Anthony Slide, *Nitrate Won't Wait: A History of Film Preservation in the United States*, U.S.A., McFarland Classics, 1992, p.5

⁹³¹ *High-Security, Sub-Zero Cold Storage for the Permanent Preservation of the Corbis-Bettman Archive Photography Collection*, IS&T's 2004 Archiving Conference, p. 122-123

Altă metodă constă în digitizarea filmelor utilizând echipamente telecine și reprezintă metoda profesională actuală de vârf în preluarea imaginii de pe pelicula cinematografică. Există în prezent o multitudine de echipamente profesionale care funcționează sub diverse concepte și care oferă rezultate foarte bune în achiziționarea imaginii de calitate.

Deoarece prețul unor astfel de echipament depășește cu mult 100.000 \$, achiziționarea acestora nu reprezintă o opțiune viabilă din punct de vedere financiar.

În practica curentă o metodă eficientă și satisfăcătoare în același timp, o reprezintă copierea filmelor prin procedeul de refilmare cu o cameră video digitală. În principiu, filmul este proiectat pe un ecran cu ajutorul unui aparat de proiecție analogic și concomitent este filmat cu o videocameră. Prin utilizarea unor echipamente de calitate – atât proiectorul cât și camera video (de preferință cu caracteristică „Full HD”), se obțin bune rezultate, similare întrucâtva cu cele obținute cu ajutorul echipamentelor telecine profesionale.

Ca un studiu de caz al acestui domeniu poate fi considerat filmul documentar de scurt metraj - „Vaslui 70”. La realizarea acestuia au participat un număr de cinci cineamatori entuziaști care de altfel și făceau parte din foto – cineclubul local „Independența” - Vaslui. Fiecare din cei implicați a avut un rol bine definit în derularea acestui proiectului cinematografic. Astfel că prof. Ioan Matei Agapi s-a ocupat de coordonarea întregii activități, regia filmului a fost asigurată de ing. Dumitru Jijie, scenariul de către prof. Gheorghe Capșa iar desenele generice au fost realizate de către arhitectul V. Tudosan. De partea tehnică a acestui proces – filmările și montajul filmului, s-a ocupat dl. Nelu Ciubotaru care era în același timp și promotorul acestui foto-cineclub vasluian.

La momentul realizării sale, ca film de amatori în anul 1970, filmul „Vaslui 70” a fost conceput sub forma unui film documentar de tip eseu care pe lângă imaginea de film avea și o coloană sonoră. În anii 70 tehnica de film cu sonor era prezentă și în țara noastră dar era utilizată de regulă de studiourile de film centrale sau de televiziunea națională. În cazul documentarelor realizate în cinecluburile regionale s-a găsit o modalitate practică de rezolvare a sonorizării. Sunetul era înregistrat separat pe o bandă de magnetofon și era redat simultan cu proiecția peliculei de film. Pe una din cele două piste ale benzii de magnetofon era înregistrat comentariul vocal iar pe cealaltă un acompaniament muzical împreună asigurând bună o sonorizare ambientală. Apoi la proiecție, atât filmului cât și coloana sonoră trebuiau să fie perfect sincronizate pentru o bună corespondență dintre sunet și imagine.

În cazul filmului „Vaslui 70”, banda de magnetofon pe care a fost înregistrată coloana sonoră s-a pierdut, dar în schimb a rămas scriptul cu etapele

Peliculă cinematografică ORWO UP27

derulării și comentariul sub formă de text, existând astfel posibilitatea refacerii unei coloane sonore similară cu cea originală. Pentru acesta este nevoie de o înregistrarea audio realizată în condiții de studio profesional ce corespunde unor criterii ridicate de reproducere fidelă a frecvențelor vocale umane și o mixare cu un ambient muzical ales în concordanță cu derularea scenelor.

La filmări s-a utilizat peliculă reversibilă alb/negru de 16 mm, pentru amatori - ORWO UP27, cu o sensibilitate ridicată de 400 ASA (27 DIN) și cu o lungime de 30,5m(rola). Acest tip de film fabricat în jurul anilor 70 în R.D.G., are un suport de transport al emulsiei pe bază de acetat de celuloză și este o emulsie de tipul superpancromatic. Datorită sensibilității ridicate acest tip de film era recomandat pentru filmarea scenelor iluminate cu surse de lumină artificială dar prin utilizarea filtrelor color de compensare puteau fi utilizate și pentru scene de exterior.

Peliclele care au fost utilizate la montajul acestui film au fost filmate cu un aparat de tip Krasnogorsk de 16 mm. La momentul respectiv aceste aparate au fost considerate destul de performante și se aflau în dotarea majorității cinecluburilor de amatori din țară.

Pentru digitizarea filmului „Vaslui 70” am utilizat metoda de proiecție și refilmare. Echipamentele utilizate în acest proces au fost un proiector de film „Eiki”, o cameră video profesională Sony HVR-V1U HDV și o masă de montaj „Murray” care a fost utilizată și ca derulator.

Cu toate că filmul a fost manipulat cu mare atenție unele lipituri au cedat în urma derulării. Acest lucru s-a datorat faptului că locul de lipire al peliculei devine mai rigid în urma acestui proces iar datorită îmbătrânirii în timp a materialului din zona de contact aceste lipituri cedează de regulă primele. La relipirea peliculei s-a utilizat o presă de lipit cu scotch specific pentru pelicle cinematografice „Heidenheim AV”.

Filmarea s-a făcut cu camera video montată pe un trepied stabil, cu cap panoramic 3D de tip Giottos VT 809.

Rezoluție utilizată la filmare a fost ridicată - Full HD de 1080 x 1920 pixeli în forma 1080i (linii întreșesute) și cu un raport al imaginii de 16:9, iar viteza obturatorului la 24p. S-a ales acest format întrucât spre deosebire de formatul standard al imaginii SD și în raport de 4:3, formatul Full HD conține un flux de date de câteva

Aparat de filmat pentru
peliculă de 16 mm
Krasnogorsk

Aparat de proiecție pe
16 mm - Eiki

Camera video profesională
Sony HVR-V1U HDV

ori mai mare, lucru care se traduce printr-o rezoluție mărită și o acuratețe crescută a detaliilor.

Dacă din punctul de vedere al digitizării profesionale, această încercare reprezintă un aspect modest sub aspectul performanței, putem totuși considera că reprezintă un prim pas în demersul ce privește digitizarea filmelor analogice. Totodată această modalitate practică și concretă oferă prilejul de a accesa informația media deținută de filme fără a periclita durata de viață a acestora prin proiecții clasice repetate.

Capturi de ecran din filmul „*Vaslui – 70*”

Stație de autobuz (actual Raiffeisen Bank) și magazin de mobilă
(actual blocul turn A2, nr.76), strada „Ștefan cel Mare”

Casa de Cultură a Sindicatelor în construcție și Palatul
Administrativ, strada „Ștefan cel Mare”

Aspecte de la construcția edificiului care găzduiește în prezent Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui și a edificiului hotelului Racova

BIBLIOGRAFIE

- Hazen Dan; Horrell Jeffrey; Merrill-Oldham, *Selecting Research Collections for Digitization*, Council on Library and Information Resources, Jan, 1998
- *High-Security, Sub-Zero Cold Storage for the Permanent Preservation of the Corbis-Bettman Archive Photography Collection*, IS&T's 2004 Archiving Conference
- McCormick-Goodhard Mark H., *The Allowable Temperature and Relative Humidity Range for the Safe Use and the Storage of Photographic Materials*, Smithsonian Institution, Washington, DC
- Wilhelm Henry, Brower Carol, *The Permanence and Care of Color Photographs: Traditional and Digital Color Prints, Color Negatives, Slides, and Motion Pictures*, Preservation Publishing Company, Kingsport, Tennessee, 1993
- Slide Anthony, *Nitrate Won't Wait: A History of Film Preservation in the United States*, McFarland Classics, 1992

CONDIȚII DE PREZENTARE A MANUSCRISELOR PENTRU PUBLICARE

OBSERVAȚII PRELIMINARE:

- Sunt publicate materiale bine documentate științific și care nu au mai fost publicate.
- Lucrările vor fi trimise în vederea **publicării** până la data de **1 mai 2016**.
- Se acceptă doar lucrări originale, aflate la prima publicare și care cuprind maximum **25** de pagini (textul lucrării, note bibliografice, bibliografie, figuri, desene, schițe, tabele, etc.).
- Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor.
- Textele/lucrările vor fi redactate în limba **română** cu diacritice și vor fi însoțite obligatoriu de un **rezumat** redactat în limba română și într-o limbă de circulație internațională (engleză, franceză – după preferința autorului) precum și de **cuvintele cheie** redactate atât în limba română cât și în limba de circulație uzitată la realizarea rezumatului (maxim 5 cuvinte cheie).
- Lucrările vor fi trimise colegiului de redacție pe hârtie și suport electronic la adresa: Hagi Chiriac, Nr.3, Vaslui, județul Vaslui, cod poștal – 730138, România; sau pe e-mail la: muzeu_vaslui@yahoo.ro; museumvs@gmail.com cu precizarea pentru Anuarul muzeului „Acta Moldaviae Meridionalis”.
- **Textele** care nu respectă cerințele colectivului de redacție vor fi **retrimise spre modificare**.
- **Lucrările** care nu se încadrează în **normele de redactare** cerute de colegiul de redacție vor fi **respinse de la publicare**.

REDACTAREA LUCRĂRII:

- Așezarea în pagină se face în următoarea ordine: (1) titlul, (2) numele autorului (autorilor), (3) cuvintele cheie, (4) rezumatul lucrării, (5) textul lucrării, (6) note bibliografice, (7) bibliografie, (8) lista figurilor, tabelor, fotografiilor, etc.
- **FORMATUL LUCRĂRII:** este particularizat la dimensiunile 17 cm lățime și 24 cm înălțime, având următoarele margini – 2,2 cm sus și 1,5 cm jos, 1,75 cm stânga - dreapta; și cu orientare tip portret sau orientarea tip vedere pentru hărți, tabele, figuri și alte elemente cuprinse în anexe.
- **TITLUL:** să fie scurt și sugestiv, redactat cu Times New Roman, caractere de 11, Bold, Centrat și cu majuscule.
- **AUTORUL/AUTORII:** redactat cu Times New Roman, 11, Normal, aliniere Dreapta (Right), se poziționează la un rând față de titlu.
- **CUVINTE CHEIE:** se poziționează la un rând față de autor (autori), redactat cu Times New Roman, 11, Stânga-Dreapta (Justify), spațiere la 1 rând; se alege cuvinte sugestive, întâlnite frecvent în textul lucrării.
- **REZUMATUL:** se poziționează la două rânduri față de cuvintele cheie, redactat cu Times New Roman, 11, italic, aliniere Stânga-Dreapta (Justify), și să conțină o prezentare succintă a lucrării originale, fără citări, prescurtări și în limba de circulație internațională, aceeași ca și în cazul cuvintelor cheie.

• **REDACTAREA TEXTULUI LUCRĂRII:** textul se poziționează la două rânduri față de rezumatul lucrării, cu spațiere la 1 rând și se redactează cu Times New Roman, font 11, aliniere Stânga-Dreapta (Justified); orice aliniat al unui început de text se realizează cu Ctrl + Tab.

• **CITAREA AUTORILOR:** se va face numai sub forma notelor de subsol, și se redactează cu Times New Roman, font 9, după următorul model: autor, lucrare, editură, localitate, an, pagină (Ioan Opriș, *Istoricii și Securitatea*, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 710.). Pentru doi autori: Virgil Mihălescu-Bîrliba, Ioan Mitrea, *Tezaurul de vase romane de la Muncelul de sus*, în „Carpica”, X, 1978, p.163-177. Pentru trei sau mai mulți autori: Dumitru Preda *et alii*, *În apărarea României Mari – Campania armatei române din 1918-1919*, Editura Enciclopedica, București, 1991, p. 100.

- Caracterul *Italic* va fi uzitat pentru abrevieri de genul: *et alii*, *apud*, *cf*, *Ibidem*, *op. cit.*; Idem va avea caracter normal.

• **BIBLIOGRAFIA:** titlul BIBLIOGRAFIE va fi redactat cu font 11 în Times New Roman, centrat și cu majuscule și va cuprinde autorii citați în lucrare (autorii figurilor, planșelor, fotografiilor, etc.) în ordine alfabetică, iar în cazul unui autor cu mai multe lucrări, acestea vor fi redactate în ordine cronologică. Nu se admite prescurtarea titlurilor lucrărilor, revistelor, cărților, enciclopediilor și a editurilor citate.

• **FIGURILE, FOTOGRAFIILE ȘI TABELELE:** se trimit inserate în cuprinsul articolului în format JPG iar fiecare să conțină indicații clare, precise asupra a ceea ce reprezintă. Figurile și tabelele se vor indica pe o listă separată, iar citarea lor în texte se va face după modelul Fig. 1, Tab.1. Hărțile să indice scara și Nordul geografic.

COPERTA I – Urnă funerară cu torți zoomorfe sec. II-IV d. Hr., Poenești, Vaslui

